

Sapient. 1. Psal. 95. sit lumen de lumine, vel splendor lucis, legat quod in eisdem literis legi de sapientia, Cādor est enim lucis æternæ. Aut illud in pphético Psalmo, Cantate dño canticum nouum, cantate dño omnis terra. Cantate dño & benedicite nomini eius bene nunciate diem ex die salutare eius. Quis est. n. dies ex die, nisi si lius lumen de lumine? Salutare autē Dei esse Christum legat in euāgelio, dicēte Simeone sene, qñ illū cognouit in manib. matris, carne minimum, spū maximum, acceptoque in man⁹ suas ait, Nūc dimittis seruum tuū dñe, secundū verbum tuum in pace, Qm̄ viderunt oculi mei salutare tuum. Hic si rñderit aliā esse lucē de qua dictum est, Fuiſtis aliqu tenebre: nunc autē lux in dño: q̄a spiritalis lux mētis est ista, nō carnis. Aliam vero illam de qua scriptū est, Dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux, quæ ad oculos pertinet corporales. Primo cōstebit à luce summa, quod est ipse Deus, fieri potuisse qualem cumq; infimam lucem, bonam tñ. Deinde, vnde scit et qualis & quāta sit. Postremo utrū spiritalis an corporalis nisi forte fideles hoīes, qui quādiu sunt in corpore, peregrinātur à dño, pñt iam merito ipsius fidei lux vocari, & angeli non pñt, qui semper vident faciem patris? Vnde ergo scit, vtrum talis lux primit⁹ facta sit? Vñ scit quō illa luce vespera & mane possit intelligi? Quō deniq; senario numero pñentata fuerit operib. Dei, & in ea septima requeuerit Deus. vnde ad istos dies nobis notissimos, q̄ solis circumitu reuoluūtur, septenarii ipsius numeri quēdam forma trāslata est? Sed si lux facta est corporalis, vnde nouit quō esse potuerit ante solē & ante firmamētum, qđ cēlū postea nūcupatū est, remota ab aspectib. terrenorū in superiorib. partib. mundi, vt solus Deus inter illam tenebrasq; diuideret? Nam inter istas tenebras, q̄ nobis faciūt notissimā noctem, & lucem quæ nobis facit notissimū diem, luminaria nobis visibilia vt diuiderēt imperauit. Quis autē ferat, quāvis nō sit indignādum potius q̄ ridendum, indicare istum nobis q̄ diem horæ designent, horas autē sol discernat atq; disterneret, & velle vt credamus q̄ Moyſes istā nescierit, & ideo diē antequam sol fieret nominauerit? Sed cōueniāt homines ad librum istius audiēdum, & proponatur eis quid sit credibilis, vtrum istum nescire quādam lucem & quādam diem,

quē sciebat Moyſes an Moyſen nescisse istā lucem ac diem, quem nō solum iste, verum etiam quia verba eius non intelligunt, sciūt. Quid q̄ etiam de aquarum congregatione ingerit, nescio quis impertissimus quæstionem, immo vero nō quæstionem, sed representationem, tāquam nō recte dictum sit, Cōgregentur aquę in cōgregationem vnā, & appareat arida, eo q̄ aquis omnia tenebantur. ignorans quemadmodum aqua in aereos vapores tenuata rareſcat, & nebulosa caligine multum occupet spatii, exiguum vero si cōgregata densetur, nec iam leuis volitet, sed grauis fluitet. Quid ergo mirum, si rara terrā texerat, spissata nudauit? Quid si etiam diuino nutu in magnos sinus terra subsedit, atq; ita quicquid naturæ humidæ per totum eius iacebat, in partes cōcauas confluens, recelsit a ceteris, & q̄ operiebat aperuit, cōgregata in humiliora succumbētia, quā mare interfueret & circumfueret, atq; altiora deserēs qua orbis emineret? Omitto q̄ potest hic intelligi significatum esse, q̄ informis illa materies aquę vel abyssi vocabulo insinuata sit, & species acceperit duorum istorum grauium elementorum, humoris & humidii, & ideo dictum esse, cōgregetur aqua, quoniam labilis & mobilis ei spēs data est, appareat autē arida, q̄a immobilis & fixa est. Nam illud qđ magis Propheta libri huius author intēdit, vt eius narratio rerum factarum esset etiam præfiguratio futurarum, nō est cōtentiosus & infidelibus sensibus ingerēdum. Cum ergo tot exitus pie quærentib. pateant, ne temere tanta reprehēdatur autoritas, vnde iste nisi Diabólico instinctu in eis rebus eligit calumnia ri, quas nō est idoneus perſcrutari? Quod vero in hominis cōditorem Deum cæcus & ingratus inuehitur, & audet dicere ei qui se finxit, quare sic me fecisti? cum omnino quō sit factus ignoret, multum præcipitis mentis audacia est. Sed vasa iræ permittuntur ista garrire, vt tanquam de negligētiæ somno excitentur vasa misericordiæ, & studio respondēdi pestilentibus maledictis, adhibeāt curam salubrib. dictis. Ecce enim in eo q̄ reprehendit iste hominis conditorem, quia prohibuerit eum sumere cibum dignoscentiæ boni & mali, tanquam eum pecoribus parem esse voluisset nescientibus ista descenere, & hoc ei negasset cui potestatem dedisset in bestias, quo

Cap. 13.

Gene. 1.

G

Cap. 14.

H

quo solo homo superat bestias, quā necessaria est vitæ bene agenda, quod dicimus quidam infideliter disci, & feliciter nonnulla nesciri. Morbos. n. & dolores quāto feliciter nescire mus? Si ergo medicus nos ab aliquo cibo prohiberet, quo accepto ægrotaturos esse præsciret, & ob hoc appellaret eundem cibum dignoscētiæ sanitatis, & imbecillitatis, eo quod per ipsum homo cum ægrotare cœpisset, experiēdo dignosceret quid interesset inter contrariā malam valetudinē & bonam perditā sanitatem, quod utique melius ignorasset, & in illa quod perdidit sanitate mansisset, credens medico per obedientiam, nō morbo per experientiam, nunquid talem medicum inuidisse nobis eiusmodi sciētiā diceremus? Quis

I. Cor. 5.

dubitet malum esse peccatum? Et tñ cū laude dictum est de dño Iesu Christo, quia non nouerat peccatum. Non ergo nouerat hoc malum, atque ideo illam vnde Adam prohibet est, boni & mali dignoscētiā non habebat.

I

Hic si querat, quomodo quod non nouerat, arguebat? neque enim peccata nō arguebat. Omnia autem, quæ arguuntur, sicut dicit

Eph. 5.

Apostolus, a lumine manifestantur. Quomodo igitur a quo ignorabatur, arguebant? Nonne rectissime rñdebi, & nouerat, & nō nouerat? Rectissime omnino: Nouerat enim per sapientiam, nō nouerat per experientiam. Huic itaque diuinæ sapiētiæ credere debuit Adā, ut ab illa mali scientia, quæ sit per experientiam, præcepto Dei obediēs temperaret. Sic enim malū nescisset nisi fecisset, fecit autē sibi, non Deo. Nihil. n. facere potuit voluntate inobedientiæ, nisi quod ipse patere lege iustitiæ. Hæc est enim pēna inobedienti homini reddita in semetipso, ut ei vicissim non obediatur, nec a semetipso. De qua re vberius in aliis, & maxime in quarto decimo libro de Ciuitate Dei disputauimus. Nūc autem breuiter rñdemus ad id quod ait iste, hominis institutorem a magno bono prohibuisse quæ fecerat, dum eum pecori similem sine dignoscētia boni & mali esse voluisset. Hec enim dignoscētia non est beati hominis sapientia, sed miseri experientia, vnde lignum nomen accepit, a cuius cibo est homo prohibitus, ut obedientia commendaretur, quæ maxima est virtus, & ut sic dixerim, omnium origo materque virtutum, in ea natura cui sic datum est arbitrium liberæ voluntatis, ut eam

K

ter rñdemus ad id quod ait iste, hominis institutorem a magno bono prohibuisse quæ fecerat, dum eum pecori similem sine dignoscētia boni & mali esse voluisset. Hec enim dignoscētia non est beati hominis sapientia, sed miseri experientia, vnde lignum nomen accepit, a cuius cibo est homo prohibitus, ut obedientia commendaretur, quæ maxima est virtus, & ut sic dixerim, omnium origo materque virtutum, in ea natura cui sic datum est arbitrium liberæ voluntatis, ut eam

tñ necesse sit viuere sub potestate melioris. Quāquam non defuerint quibus visum est, illā dignoscētiā boni & mali, magnum aliqd bonum fuisse, cuius capaces nōdum fuerūt, qui hanc vsurpantes contra vetitum, per inobediētiā peccauerunt. Quibus autem vñ sic hominē fieri debuisset vt peccare nollet, non eis displiceat sic esse factum, vt nō posset peccare si nollet. Nunquid. n. si melior esset, qui non posset peccare, ideo nō bene factus est quod posset & non peccare? Aut vero vsque adeo desipiendum est, vt hō videat melius aliquid fieri debuisset, & hoc Deum vidisse non putet: aut putet vidisse, et credat facere noluisse: aut voluisse quidem, sed minime potuisse? Auertat hoc Deus a cordibus piorū. Si ergo ratio recta demonstrat, rationalem creaturā illam esse meliorem, quæ nulla in obediētia deseruit Deum, quæ istam quæ ita deseruit, sciat quisquis hoc sapit, nec illam deesse cœlestibus. quæ nunquid deseruit Deum, nec istam ita esse factam, vt aliqua necessitate deserere cogeret Deum. Et quæ voluntate deseruit, nihil ex hoc diminutū sapiētissimis dispositionibus. Dei, qui & malis bene, & peruersis recte vtitur, & de humano genere iuste meritoque dānato, familiam sanctam atque numerosam, nō eius merito, sed gratia sua factā, in eternū regnum se trāslaturum esse testat. Quæ cum ita sint, nec Deus occultare debuit lignum, quod per consecuturam hominis mīseriam, si ex illo cōtra prohibitionem vsurpato dignosceret a quo bono cecidisset, & in quod malū incidisset, appellauit lignum dignoscētiæ boni & mali. Cur enim occultaret de quo mandatum dabat, & per quod obediētiā commendabat? Nec ignatus fuit hominem peccatorem: sed simul etiam, quid iusti & boni fuerat & de peccante facturus, summa utique diuinitate præsciuit. Nec instituit quod obesset, si homo sibi obesse noluisse, sed potius instituit quod prodesset. Quia homo nō sine bona mercede obediētiā custodisset, & non sine vtili exemplo, ut eam sancti eius posteri custodirent, pēnas inobediētiæ persoluisset. Nec voluit quod non potuit. Hoc enim voluit vt aut obediēs homo esset, aut inobediēs impune non esset. Nec infructuose voluit quod homo nō fuerat seruaturus, iubere, quia pēna cōtemporis docuit alios obedire. Nec in homine pars Dei restitit Deo, quia si hōis aia

M

pars



pars Dei esset, nec à seipsa, nec ab aliquo de
cipi, nec ad aliquid male faciendū, siue patie
dum vlla necessitate compelli, nec in melius
vel deterius mutari oīno potuisset. Flatus autē
ille Dei qui hoīem aīauit, factus est ab ipso,
non de ipso. Quia nec hoīs flatus, hoīs pars
est, nec hō eum facit de seipso, sed ex aereo
halitu sumpto & effuso, Deus vero potuit &
de nihilo, & viuū rōnalemq; potuit, qđ non
pōt homo. Quauis nōnulli existiment non
tunc aīatum primum hoīem, qm̄ Deus in ei⁹
faciem sufflauit, & factus est homo in aīam
vīuam, sed tunc accepisse spiritum sanctum.
Quodlibet autē horum credibilis ostendat,
vnde nunc longum est disputare, aīam tñ nō
esse partem Dei, nec de substantia & natura
eius creatā siue prolaram, sed ex nihilo factā:
dubitare phas non est. Non itaque, sicut ait
iste blasphemus, inueniē serpens loco melio
re qđ Deus, qā pualuit decipere hoīem quem
fecerat Deus. Nullo. n. modo homo decipe
ret, si non in se exaltato corde recessisset a
Deo. Vera quippe, qm̄ diuina, est illa snīa; An
te ruīnam exaltatur cor: Et vbi contra Deum
exaltat, ibi ab illo deserit, q; in se tenebratur.
Quid autē mirum si dum tenebrat, nescit qđ
sequatur, qm̄ non a seipso lumen est, sed ab
illo illuminat. Quod ergo Deus semper inui
ctus sit, etiam homo victus ostendit, qā vict⁹
non fuisset, si ab inuictō nō recessisset. Qūo
est autē victor hoīs deceptor, cum a semetip
so sit etiam ipse deceptor? Vnde & ille qui de
cepit, & ille quē decepit, ambo decepti sunt,
recedēdo ab eo qui non pōt decipi, & ambo
sunt victi recedēdo ab eo qui non pōt vinci.
A quo vtiq; qui plus recedit, plus vincitur,
quia tanto est inferior, quanto deterior. Et iō
necesse est, vt qui malum alteri prius inferen
do vincere vř, amplius ipse bonum amittens
vincatur. Neq; fieri pōt vt ei sit loc⁹ melior,
cum cā sit peior. Et qđ ad tempus praualuisse
vifus est diabolus homine superato: etiam sic
in eternum vict⁹ est hoīe reparato. Nec Dei
consentitis verba sunt, sed potius exprobran
tis. Ecce Adam factus est tanqđ vnus ex nobis:
Sicut Apostolus vbi dicit, Donate mihi hāc
iniuriā, vti que a contrario vale intelligi, si
alsit pronunciator doctus, non calumniator
indoctus. Porro autē cui displicet peccator, p
hibitus a ligno vitæ, quid nisi impune vult
male viuere: Nec magnum erat Deo, & alio

quolibet modo vitā subtrahere homini quē
viuere uoluisset, sed qm̄ rōnales aīa de sapiē
tia viuunt, quarum mors est insipiētia huius
rei significandæ gratia, lignum vitę in paradi
so fructu suo mori hoīem nec corpore sine
ret. Quod ergo inde separat⁹ traditus est mor
ti, cōsumendus ētate, quod nequaqđ illi acci
disset, si semper eodē cibo frueret, significa
tū est, qđ prius ab spiritali vitæ ligno pp pec
catum aīa eius exclusa est, & ita quadam sua
interiore morte iam mortua. Nā de sapiētia
scriptū est, Lignū vitæ est amplectentib. eam. C
Qđ iste non intelligens ait, Quatenus ergo
ante maledictum immortalis homo perpet
uo viuere poterat, qui nondū ex ista arbore
cibū sumperat? Quasi aliquis ei dixerit, aut
in illo libro alicubi legerit, qđ nondū Adam
sumperat ex cibo arboris vitæ. Quin potius
intelligēdus est, qm̄ inde illi vita in corpore
perpetua suppetebat, ne vetustate consume
ret atatis, ad hoc inde prohibitus, vt ex pec
cati poēna iā illi esset necessitas mortis. Qūo
inquit, ex Dei maledictō mori cepit, cum
vita ipsa nūquam ex ipso initium sumperit?
Quasi optauerit ei De⁹ mortem sicut homo
homini, ac nō Dei verba ad snīam pertineāt
puniētis, nō ad iram maledicētis. Punire autē
morte corporali, fuit à vitæ arbore separare,
cum iam fuisset spiritaliter mortuus animo,
vtiq; separatus ab alimento sapientię. Deus
itaq; qđ ei contigisset in aīo, significare vo
luit, separādo eum a ligno vitæ, quo signifi
cabat sapiētia. Sed ista, inquit, arbor, quæ in
paradiso vitæ fructus ferebat, cui proderat?
Cui nisi prius illis primis hominib. masculo
& foemina, qui in paradiso fuerāt cōstituti?
Deinde istis de paradiso pro merito suæ ini
quitatis eiectis, mansit ad memoriā significā
dæ spiritalis arboris vitæ. Quod est, vt dixi
mus, ipsa sapiētia, beatarum cib. immutabilis D
aīarum. Vtrum autē illo cibo vescat nunc ali
quis nisi forte Enoc & Helias, nō temere as
seuerādum puto, ligno tñ illo vitæ, quod est
in spiritali paradiso, nisi aleretur aīa, beato
rū, non pro munere pietatis & fidelissimę cō
fessionis, latronis animæ credentis in Chri
stum, legeremus paradysum eodem die fuisse
se concessum, Amen, inquit, dico tibi, hodie
mecum eris in paradiso. Esse autē ibi cū Chri
sto, hoc est, esse cū vitę ligno, Ipse est quip
pe sapientia, de qua vt superius commemo
raui,

Pro. 3.

Luc. 12.



CONTRA ADVERSARIVM LEGIS

Prou. 3. rauri, scriptum est, Lignum vitæ est amplecti
Cap. 16. tib. eam. Nunquid nam & hoc resellendum
 est, quod velut acute vt sibi vñ, irridet? Primo
 Deum non præscisse qđ contingit, Deinde
 implere non valuisse qđ magnopere cogita
 uit. Tertio ad maledictū se cōuertisse supera
 tum. Vnde scit Deum non præscisse qđ con
 tigit? An quia contigit? Quinimmo si non cō
 tigisset, nullo modo id præscisset futurum,
 quia nō erat futurum. Aut si propterea putat
 nō præscisse, quia si præscisset, ne cōtingeret
 præuidisset, pōt hoc & de Christo dicere, q
 E talentum dedit homini nihil acquisituro, qđ
 propterea vtiq; dederat, vt eius augetur pe
 cunia, quicquid est quod illa significat. Ergo
 quia contigit, vt ille sua pigritia nihil acquir
 eret, hoc nō præsciuit ille qui dedit? Dicere
 etiam potest, nō impleuisse de hoc lucro Chri
 stum quod magnopere cogitauit. Potest & il
 lud tertium, ad maledictum se conuertisse su
 peratum qm̄ dixit, Ligat illi man⁹ & pedes,
 & proiciat eum in tenebras exteriores. Sicut
 de Adam dictum est, vt a ligno vitæ separa
 tus, morte etiam corporis plecteretur. Huic
 enim homini diserto, desinientis maledictū,
 vñ impotentis imperium. Dicat ergo impo
 tentem Christum, qm̄ de acquirenda spiritali
 pecunia non potuit quod cupiebat efficere,
 dedit æmulum ac malitiosum, q̄ seruo suo
 inuiderit lucē ac salutem, quē proiciit iussit
 in tenebras, vbi esset fletus & stridor dentiū.
 Si autē de Christo ista non dicit, ne hoc mo
 do se indicet nō esse Christianum, cur audet
 dicere de hominis cōditore & peccati meri
 to damnatorem, quod non audet dicere de
 hoīs redemptore, & si eius præcepta cōtem
 pserit, pēna æternæ mortis vltore, eodē ipso
 scilicet? Nā & in quem alium nisi in Christū
 hęc maledicta nesciens iste iaculat, qñquidē
 ille ait, Si crederetis Moyſi, crederetis & mi
 hi, de me. n. ille scripsit? Quid. n. pater sine fi
 lio vel tunc fecit, vel vnquam facit? Si ergo sa
 lubriter non solum bonitatem, verum etiam
 seueritatem Dei sancta scriptura commēdat,
 qm̄ & aīat Deus vtiliter & timef. Vnde Apo
 stolos eodem loco vtrūq; commemorat di
 cens, Vides ergo bonitatem & seueritatem
 Dei, quid est qđ iste in sanus & præceptis cum
 Christianum esse se iactet, hoc reprehēdit in
 Deo Prophetarum qđ in Deo inuenit Apo
 stolorum, quoniam idem Deus est & illorū

& istorum? Quod autē de isto cōmemorauit,
 quem pigrum seruum misit in tenebras exte
 riores, seueritas est Dei, vbi nec futurorū im
 prouidus dī, quia tali pecuniam suam credi
 dit, nec impotēs, q̄a quem vt bene ageret, nō
 ipse rexit ipse correxit, nec æmulus ac mali
 tiosus, q̄ a luce separatum in tenebras misit.
 Hoc de omnib. pōenis hoīum quę legunt in
 phphetiis libris inflicte fuisse peccātibus,
 debet fidelis lector aduertere. Hoc ergo etiā
 de diluuiō, Neq; enim dñs Iesus nō tale ali
 quid futurum in suo prænūciauit aduētū qñ
 ait, Sicut in dieb. Noe manducabant & bibe
 bant, nouellabant, ædificabant, nūbebāt, vxō
 res ducebant, venit & diluuium & perdidit
 omnes, sic erit & aduētus filii hominis. Hoc
 de obduratione cordis Pharaonis. Neque. n.
 noui testamenti literæ non dicunt de quibul
 dam, Tradidit illos Deus in reprobam men
 tem, vt faciant quæ non conueniunt. Hoc de
 spiritu mendaci, quem Deus, qui bene vitur
 spiritus malis, iustissimo iudicio ad impiū
 regem decipiēdum misit, sicut Micheas Pro
 pheta sibi in visione prophetica demonstra
 tum esse testatur. Neque enim dubitauit tale
 aliquid dicere Apostolus Paulus, cum se sci
 ret verissime dicere, vbi ait, Mitter illis Deus
 operationem erroris vt credant mendaciō,
 & iudicentur omnes qui nō crediderunt ver
 itati, sed consenserunt iniquitati. Hoc de
 facto per Moyſen cui De⁹ dixit, Accipe om
 nes duces populi, & victima illos domino
 cōtra solem, hoc est, in manifesto per diem.
 Vel quod factum idolum Moyſes ita vindi
 dicauit, vt nec proximo suo quisq; parceret,
 ferro perimens impios. Neq; enim & domi
 nus Iesus non dixit. Eos autem qui nolue
 runt me regnare sibi, adducite & interficite
 corā me: Vbi profecto quia mortem signifi
 cat animarum, magis est vtiq; illa fidelibus
 horrenda & metuenda quam corporum. Vn
 de idē dominus dicit, Nolite timere eos qui
 occidunt corpus, animam autem non pos
 sunt occidere, sed potius eum timere, qui po
 test animam & corpus perdere in gehēnam.
 Huius generis mortes per quas animæ mit
 tuntur in gehennam, si quis fideli mente vt
 dignum est cogitauerit, valde vili æstimabit
 quālibet ingētissimam stragem & sanguinis
 fluuios mortalium corporum, & quomodo
 cunq; quādo cunq; moriturorum. Quas

Ioan. 5.

Rem. 11.

Luc. 17.

Rom. 1.

*3. Re. 22.
Mich. 3.
2. Thes. 2.*

Nu. 26.

Exo. 23.

Luc. 15.

Mat. 10.

cedes iste exaggerans: & scholastica vanitate describens, ad blasphemandū Deū, qui talibus mortibus eos quibus huiusmodi terror utilis fuerat, flagellabat, horrorē incuit mortalibus sensibus, & aliquid se agere putat, calces aduersus stimulū iaciendo: vt cū de morte carnis accusat Dei prouidentiam, morte cordis mittatur in gehennam. Quis autem vtriuslibet sexus homo non mallet gladio trucidari, etiā illo modo, quo trucidauit sacerdos Phinees fornicarios, in ipso complexu nepharię voluptatis, terribile constituens aduersus execrādas libidines vltionis exemplū, propter quod Deo maxime placuit: quis, inquam, non mallet tali genere mortis interfici, quis nō postremo igne consumi, vel feris moribus per ipsa pudēda laniari, quam mitti in gehennā ignis eterni? Cur igitur Deus Christianorū, peccātes talibus mortibus puniat, vt post corporis interitū transitoriū sequatur in gehenna sine fine supplicium, nisi quia testamenti vtriusq; vnus est Deus? Nōne possent Iudæi dicere aduersus huius impietate, quantūlibet exaggeret bella, cedes, su nera, sanguinē, longe incomparabiliter Deo nostro Deū se habere mitiorem, longe, scilicet, punientē trāstorij mortibus corporū, quā flāmis perpetuis gehennarum? At enim propterea videtur huic Deus legis & Prophetarū, qui vnus & verus est Deus, crimine crudelitatis arguendus: quia propter leuissimas causas, vel etiam erubescendas, penam mortis vel corporalis inflixit: q̄ David populum numerasset: q̄ infantes, sicut iste dicit filij Heli sacerdotis, de ollis vel cacabis Deo pręparatis aliquid degustassent. Qua in re non disputo quantū est quā perniciosum elationis vitiū tam sancto viro, vt vellet Dei populū numerare, subrepperit, eorūq; mortibus non eternis, sed iamiamq; humana cōditione venturis, & celeriter transitis, fuerit flagellatus quorum fuerat multitudine in flatus. Nec dico filios Heli fuisse infantes, vt iste loquitur, nesciēs quid loquatur, sed eius etatis, qua possent & deberent, pro sacrilego ausu quo se domino Deo in sacrificijs pręferebant, digna coertione cohiberi. Quod neglectū Deus nō sibi cōsulens, sed populo cui religio pietasq; profuisset, bello etiā vindicauit, Vbi Dei timorem potuerunt augere victuri per eorū mortes, qui fuerāt, & si sene

scerēt, post nō longa tēporū spatia morituri. Mortibus quippe corporū legimus alios ēē mortuos propter non sua, sed aliena peccata, Vbi magis est in dolore cordis plaga viuētū, quā in resolutione carnis pēna morientū, Vbi animę de corporibus exeuntes, habent causas suas, vel bonas, vel malas, nō propterea grauātę quia exutę. Animarum vero morte alius p̄ alio plectitur nemo. Sed hoc dico, quantū existimet iste fuisse peccatum, q̄ in conuiuiū nuptiali inuētus est homo vestē non habens nuptialē? Puto si humana cōsideratione ista metiamur, huic aliquantulū sufficere debuit erubescere: & vt plurimum inuitantis indignatio protenderetur, vestem mutare cōpelli: & tñ dictū est, Ligatē illi manus & pedes, & projicite eum in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentū. Sed dicit, non leuē culpā significat, vestē non habuisse nuptialē, quomodo ista parua magnarū signa sunt rerū. Sic ergo & sacrificia visibilia, cū sint in terrenis rebus exigua, magnarū quō diuinarū signa sunt rerū, in quibus filij sacerdotis seip̄os Deo, cuius honor in sacrificijs ostenditur, * pręferebāt. Nō autē illa conuiua se prætulit sponso, sed tantū non congruit quī nuptialem tunicam non habebat, veruntq; inter ipsas pēnas quib. vtrūq; vindicatū est, ille quid distet, aduertit, quāq; in cōparabiliter ista illā vincat, intelligit, qui corporalibus & tēporalibus spiritalia & sempiterna pręponit. Verū quid opus est de mysticis significationibus sacrificiorū vestisq; nuptialis inconueniētiē carnalibus sensibus velle inculcare sermonē? Ecce q̄ est manifestius proferamus, Euangelij legi veteri comparans Dñs, & non illud malū q̄ hoīes ante didicerant, sed q̄ ipse docebat, perfectius esse se docebat, perfectius esse contestans, Audistis, inquit, quia dictū est antiquis. Non occides, Qui autē occiderit, reus erit iudicio. Ego autē dico vobis, Quicūq; iratus fuerit fratri suo, reus erit iudicio: Qui autē dixerit racha, reus erit concilio. Qui autē dixerit fatue, reus gehennę ignis. Quid tā parū in pētis, q̄ fratri dicere, fatue? Quid tā magnū in supplicijs, q̄ gehennę ignis? Si in lege vel Prophetis iste inuenisset aliquē, q̄ dixisset fratri suo fatue, lapidari iussū fuisse diuinitus, quātę Deū crudelitatis argueret? Quis autē, nō dico lapidari, sed p̄ singulos artus, immo per singula

Aug. Tomus Sextus. B b cor-

Mat. 22.

Ibidem.

All. autē diu.

M

Mat. 5.

corporis frustra, paulatim atq; minutatim uiuens & sentiētes dilaniari cōsumiq; nō maluisset, quā gehennā ignibus mācipari? Ab sit tñ vt crudeliore quisquā dicat Euangelij q̄ legis Deū, intelligēs vtriusq; esse vnū & eundē Deū, in lege terrentē carnalibus, in euangelio spiritalibus pēnis, & ibi & hic fidelē, nūlquā crudelem. Quid illud nōne si a Christo linguā reperiret alienā, in eū blasphemā, & qualis est huius, impia garrulitate damnabi-

A le: acerbius & amarius exagitaretur, q̄ q̄ ille de obsonio sacrificij preguſtato, corporalē tēporalemq; pēnā proſacrilegio sic idigna tur ingeſtā: vbi venturū se dñs, & ad sinistrā positis gentibus minatur esse dicturū, Ite in ignē aternū, qui paratus est diabolo & angelis eius? Huius tanti supplicij queris causam? Esuriui, inquit, & non dedisti mihi manducare. Ecce pro esca temporalī, nō ablata, sed nō data, eternū & horrendū supplicium cōminatur. Et recte, si consulas veritatē, Per paruū est, n. quod in elemosynis datur: sed cū pē datur, eternū inde meritū cōparatur. Et ideo potius quia paruum est, quod datur, magna impietate nō datur. Vnde nō mirū est, q̄ tāte sterilitati velut infructuosarū arborū, ignis aterni supplicij pręparatur. Si autē consulas

Pf. 115. hominē, vt de suo respondeat tibi omnis homo mendax, contemnit culpā, & exaggerat pēnā. Illā quippe non videt mente carnali, hanc exhorret carne mortali. Talis est iste in omnium hominū, qui puniuntur vel corripiuntur in veteri testamento, longe mitioribus q̄ leguntur in Euangelio corporalibus pēnis. Quod enim diluuiū cōparari eternis ignibus potest? Quę cędes, quę vulnera, quę corporum mortes cruciatibus sempiternis? Viginiquatuormilia cadentium, tanto buccarum strepitu inflat insanus, quasi non innumera-bilia milia quotidie moriātur toto orbe terrarū. Sed transitoria ista corporū mors est.

B Quis vero estimare possit, quot milia stabūt ad sinistrā ex omnibus gentibus, quę sempiternis dānanda sunt ignibus? Eae istę & damnet ore aperto & oculis clausis, quasi confesus sit Deus suā crudelitatem, quia dicit per Prophetam, Exacuam sicut fulgur gladium meum, inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus mandudabit carnes de sanguine vulneratorū. De quibus verbis sic iste accusas, velut semper humanū sanguinē esurie

tē, quasi dixerit, Inebriabo me sanguine, & māducabo carnes de sanguine vulneratorū. Sed quantūlibet hanc vitē Dei cōminationē tanquā facinoris aidā, & vt dicit in sola crudelitate malis tatummodo gloriātē, vanus & vesanus exhorreat, quid aut quātū valet verbis cōparata dicētis. Discidite ā me maledi- **Mat. 25.** cti in ignē eternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. Ibi non sanguine inebriantur sagittę, sed nō satiabuntur mēbris omnibus flāmę. Nec carnes gladius manducabit, sensum doloris citius auferens mortuis quā inferens vulneratis: sed nemo cruciatibus saltē moriendo subtrahitur, ne in moriente simul ēt ipsa pēna moriatur: Cur non hic dicit, cōlūdumne istū an potius execrandū fugēdūq; esse dicemus? An timet de Christo ista dicere, ne ipsius ignis eterni supplicij nō euadat, quo ille impios pręparat mittere: & ignorat miser hęc dicendo de Deo Prophetarū, de ipso se dicere, cuius tā tremēdam seueritatē in Euangelio formidat offendere. Reprehendit etiā, quod pēnas impiorū, significatas p vūā felis & botrū amaritudinis, & furorem draconū atq; aspidū, collectas dicit eē Deus apud se, & signatas in thesauris suis, reddendas in tēpore, cū lapsus fuerit pes eorū: ignorans thesauros hic appellatas occultas dispositiones Dei, qui disponit reddere vnicuiq; secundū opera eius. Vnde Apostolus dicit, Tu autē secundū duritiā cordis tui & cor impēnitens, thesaurizas tibi irā in die irę & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuiq; secundū opera eius. Apud quē enim sibi thesaurizat irā cor impēnitens, nisi apud eū, qui viuus est iudicaturus & mortuos? Neq; n. ne sciūt ēt illi veteres libri, thesaurū desiderabilē, de quo ibi scriptū est, q̄ requiescat in ore sapientis. Et in Prouerbijs legitur, quia Deus thesaurizat diligetibus se salutē. Et Esaias Prophetā dicit, In thesauris est salus nostra, ibi sapientia & disciplina & pietas ad dñm. Hi sūt thesauri iustitię. Sed vaniloquū & mentis eluctores aduersantes literis sacris quas intelligere nolūt, eligunt ex eis aspera quę ibi leguntur, ad cōmendandā seueritatē Dei: & de literis Euāgelicis atq; Apostolicis leuia q̄ ibi leguntur, ad cōmendandā bonitatē Dei: & apud hōes imperitos hinc ingerūt horrore, inde quærūt fauorē, quasi difficile sit, vt q̄q; similiter blaphemus atque impius eo modo aduerse-

aduerſetur nouo teſtō, quo iſte veteri: carpeſ
 de veteri quib. ibi cōmendatur Dei bonitas,
 & ecōtrario de nouo, quib. ibi cōmendatur
 Dei ſeueritas, & clamer inuidioſus atq; venē
 noſus, Ecce qui Deus colendus eſt, miſeri
 cors & miſerator, longanimis & multæ miſe
 ricordiz: qui non in finē irāſcetur, neque in
 æternū indignabitur: qui nō ſecundū pecca
 ta noſtra fecit nobis, neq; ſecundū iniquita
 tes noſtras retribuit nobis: ſed quāntū diſtat
 ortus ab Occidente, longe fecit a nobis pēctā
 noſtra. Qui ſicut miſerat pater filios, ſic mi
 ſeratur timentes ſe. Qui dicit, Nolo mortem
 peccatoris, tñ vt reueriatur, & viuat. Nō ille
 qui p p lucrōrū auaritiā, & cū ſeruū qui non
 perdidit talentū q; acceperat, ſed tñ quia nō
 amplius acquiſiuit ligatis manib. & pedibus
 projici iuſſit in tenebras exteriores, vbi eſſet
 ei ſletus & ſtridor dentiū: & qui hominē nō
 habentē veſtē nuptialē de conuiuio ſuo tol
 lit, & ſimiliter alligatū ſimili ſupplicio pu
 nit: & qui venientib. ad ſe, & pulſantib. & di
 centib. Dñe aperi nobis: reſpondet, Non
 vos noui: tñ quia oleū ſecum q; infunderet
 ſuis lampadib. non tulerunt: & qui p vnum
 contumelioſum verbū mittit in gehennā: &
 qui pro tpali cibo non accepto, igne dānat
 æterno. Hæc atq; hmōi ſi quis veſana mente
 ſacrilegus, inde lenia, hinc aſpera colligat:
 ac ſic homines vtrarūq; literarū imperitos
 a Chriſto, tanq; ſeūo & crudeli conetur auer
 tere, & ad Deū miſericordē Prophetarū mi
 temq; conuertere: nōne & hūc ipſi qui hoc
 facit veteri teſtō, q; ab homine ſimiliter ſa
 crilego poſſet fieri nouo, impurus atq; im
 pius apparebit? Qui autē recte colit Deū, &
 proſectō vtrūq; teſtamēti inuenit vnū Deū,
 & eiūſdē vnus Dei in vtroq; diligit bonita
 tem, in vtroq; metuat ſeueritatē in illo intel
 ligens promiſſum Chriſtū, in iſto accipiens
 redditū Chriſtū. Nonne prius in illis veteri
 bus libris lectū eſt, non reddendū malū pro
 malo, vbi præcipitur, vt ſi iumentū inimici
 ſui errare quis inuenierit, reuocet dño eius,
 & ſi cecidiſſe in via non pertrāſeat, ſed leuet
 cū illo? Nonne ibi prius ſcriptū eſt, q; Apo
 ſtolus ponit, Si eſurierit inimicus tuus ciba
 illū: ſi ſit, potū da illi? Nonne ibi prius ho
 mo Dei Deo ſuo, q; ei vtiq; ſcit placere, di
 cit: Dñe Deus meus ſi feci iſtud, ſi eſt iniqui
 tas in manib. meis, ſi reddidi retribuentibus
 mihi mala? Nonne ibi prius Hieremias Pro
 pheta deſcribit ſancti patientiā, pbenis per
 cutienti ſe maxillā? Nonne ibi prius per aliū
 Prophetā præcipitur, vt malitiā vnūſquiſq;
 fratris ſui nō reminiſcatur? Quid eſt ergo q;
 iſte blaſphemus hæc tanquā contraria veteri
 teſtō de nouo colligit, aut vtraſq; literas ne
 ſciens, aut vt decipiat imperitos, ſe ſcire diſ
 ſimulans? A quo tñ ſi queratur, vtrū non red
 dat malū pro malo, qui pro cibo non accep
 to in ignē mittit æternū, proſectō turbabit
 tur & admonebitur incōparabiliter eſſe mi
 tius, oculū pro oculo, dentē pro dente homi
 ni auferre, vbi meſura vindictæ modum nō
 tranſit iniuriæ, q; p p non exhibitam humani
 tatem, tantā rependere ſeueritatem, vbi tran
 ſitoria eſt culpa & finem non habet pœna.
 Atq; ita diſcet, ſi perucax non eſt, in vtroq;
 Dei vnus teſtō, & amandam bonitatem, &
 timendam ſeueritatem. Quauis. n. in veteri
 teſtō propter temporalium bonorum poſſeſ
 ſionem, malorumq; cōminationem, ſeruos
 pariat temporalis Hieruſalem: in nouo autē,
 vbi fides impetrat charitatem, qua lex poſſit
 impleri, non magis timore pœnæ quam dile
 ctione iuſtitiz, liberos pariat æterna Hieru
 ſalem: tñ & illis tpibus fuerunt iuſti ſpirita
 les, quos non occidebat litera iubens, ſed vi
 uificabat ſpiritus iuuans. Vnde & fides ventu
 ri Chriſti habitabat vtiq; in Prophetis, ven
 turum prænunciantibus Xpm. Et nunc ſunt
 plurimi carnales, qui vel hæreſes faciunt nō
 intelligendo ſcripturas, vel in ipſa catholica
 aut adhuc paruuli lacte nutriuntur, aut tan
 quam palea perſeuerans futuris ignibus præ
 parantur. Sicut autē Deus vnus & verus crea
 tor bonorū eſt, & temporalium & æternorū,
 ita idem ipſe author eſt amborum teſtamen
 torum: quia & nouum in veteri eſt figura
 tum, & vetus in nouo eſt reuelatum. Igno
 ſcendi autē miſericors mantuetudo, propter
 quā dictū eſt, non ſolum ſepties, verum et ſe
 ptuagieſſepties fratri remittenda eſſe pecca
 ta, non ad hoc valet vt ſit iniquitas impunita
 aut torpens & dormiēs diſciplina, q; potius
 obſit, quam diligēs vigilansq; vindicta. Cla
 ues quippe regni celorum ſic dedit Chriſtus
 eccleſiæ, vt non ſolum diceret, Quæ ſolue
 ritis ſuper terram, erūt ſoluta & in celis: vbi
 apertiffime bonū, non malum pro malo red
 dit eccleſiæ, verum & adiungeret, Quæ liga
 ueritis

Mat. 18. Veritis in terra, erunt ligata & in cælo: quia bona est & vindicandi iustitia. Illud. n. q. ait, Si nec Ecclesiam audierit, sit tibi tanq. ethnicus & publicanus: grauius est q. si gladio feriretur, si flâmis ablumeretur, si ferris subrigeretur. Nâ ibi quoq. subiunxit, Amen dico vobis, q. ligaueritis super terrâ, erunt ligata & in cælis: vt intelligeretur, quanto grauius sit **I** punitus, qui velut relictus est impunitus. Hic dicat iste si placet. Siccine mandata Saluatoris accipimus iubentis, Nemini reddideritis malû pro malo, sed si quis vos percusserit in vnâ maxillâ p. bere & alterâ, & dimittite iniurias fratrib. vestrîs? Ecce ab hominib. n. reddentib. malû pro malo, alligatur homo a maioribus & infelicius ecclesiæ clauib. q. quibuslibet grauiſſimis & durissimis ferreis vel adamantinis nexibus. Absit, inquit, vt hoc dicâ, qm Christianus sum: Hoc si vere esset, nec illa dixisset, Qm Deus Prophetarû quorû scripta blasphemata, ipse est Deus Apostolorum, quorû scripta blasphemare formidat. Sed Dauid, inquit, Deû rogauit, & n. est exauditus nisi oblato sacrificio, vt hominib. qui n. peccauerant, parceret: & ideo non est credendus Deus verus qui sacrificijs delectatur. Iâ de p. na occisorû hominû, quib. qnq. morituris mors illa non obſuit, & eorû tñ mortib. cor regis sese extollentis, merito vapulauit, superius rñdimus. De sacrificio aut. iste valde nihil sapit: & ideo fallitur, quia iâ sacrificia talia n. offert Dei populus Deo, posteaquam venit vnicû sacrificiû, cuius vmbræ fuerunt illa oia, non hoc improbantia, sed hoc significantia. Sicut. n. res vna multis locutionibus & multis linguis significari p. t: sic vnû verû & singulare sacrificiû multis est antea sacrificiorû significatû figuris. De quib. singulis hic disputare q. sit longû, videtis. Vnum tñ sciant insipientes, tardi ad intelligendû, & precipites ad reprehendendû, q. demon sibi sacrificiû non exigeret, nisi Deo vero deberi sciret. Falsus. n. Deus se vult honorari ab eis quos decipit, quò versus Deus honoratur ab eis quib. consulit. Et maxime sacrificium est q. præcipue debetur Deo: Nam obsequia cetera quæ diuinitati exhibentur, ausi sunt sibi et superbiæ fastu hoies arrogare. Rarissimi aut. comemorantur, qui sibi vt sacrificaretur, eû regia potestate possent, ausi fuerint impetrare. Quicunq. tñ ausi sunt, per hoc se Deos

haberi voluerunt. Sacrificijs aut. Deû n. egeret, quis nescit? Sed nec laudib. nostris eget. Verum sicut nobis, non illi vtile est laudare Deû, sic nobis non illi vtile est offerre sacrificiû Deo: & qm singulari & solo vero sacrificio pro nobis Xpi sanguis effusus est: ideo primis t. porib. ad hoc sacrificiû talib. significationib. prophetandû, immaculatorû animalium sacrificia Deus sibi iussit offerri: vt quæ admodû illa immaculata erant a corporum vitijs, ita speraret immolandum esse pro nobis, qui solus immaculatus fuerat a peccatis. Quæ tpa per Prophetâ sic prænuntiant, Deus deorû dñs locutus est: & vocauit terrâ, a solis ortu vsq. ad occasum, ex Sion species decoris eius. Et paulopost in eod. Psalmo. Audi populus meus loquar tibi, Israel & testificabor tibi, qm Deus Deus tuus ego sum. N. super sacrificia tua arguâ te, holocausta aut. tua in conspectu meo sunt semper. Non accipia de domo tua vitulos, neq. de gregibus tuis hircos. Qm meæ sunt oes bestię sylvar. pecora in montib. & boues. Cognoui omnia volatilia cæli, & species agri mecû est. Si eluriero n. dicâ tibi, Meus est. n. orbis terræ & plenitudo eius, Nunquid māducabo carnes taurorum, aut sanguinẽ hircorû potabo? Imola Deo sacrificiû laudis, & redde altissimi vota tua. Et iterû in fine Psal. eiusd. Sacrificium, inquit, laudis honorificabit me & ibi via qua ostendam illi salutare Dei. Iam de hoc salutare Dei q. ipse sit Christus, supra comemorauimus atq. monstrauimus. Quod est aut. sacratiû laudis sacrificiû, q. in actione gratiarû? Et vnde maiores agend. sunt Deo gratiæ, q. pro ipsius gratia per Iesum Christû dñm nostrum? Quod totû fideles in ecclesiæ sacrificio sciunt, cuius umbræ fuerunt oia priorû genera sacrificiorû. Illi autem vaniloqui reprehensores veteris testamenti, et si cetera quæ comemorauimus de hoc Psalmo minus intelligunt, sufficiat eis quantum ad præsentem quæstionẽ attinet, quia Deus Prophetarum, qui Deus est etiam Apostolorû, n. māducat taurorû carnes, nec sanguinẽ potat hircorû. Talẽ quippe eum nouerant sancti, qui pleni eius spiritu ista dicebant. Vnde illud q. Dauid obtulit ut populo parceretur, umbra erat futuri: quia significatum est, q. per unum sacrificium, cuius illa figura erant, saluti populi spiritualiter parceretur. Ipse est enim Christus

psal. 49

M



Rem. 4. stus Iesus qui traditus est, sicut Apostolus di-
 cit, propter delicta nostra, & resurrexit pro-
 pter iustificationem nostrā, propter q̄ ē di-
 cit, Pascha nostrum immolatus est Christus.
 1. Cor. 5. Vnde autē iste probare conatus est, euidenter
 Cap. 19. seruisse demonijs, qui sacrificijs ea promer-
 uit, volens hoc intelligi de sancto Dauid, ibi
 euidentius quanta fraude imperitorū animis
 insidietur, ostendit. Adhibuit. n. Apostolum
 F testē, eo q̄ dixerit, Videte Israel carnaliter,
 Nōne qui edūt hostias, participes sūt altaris?
 1. Co. 10. Quid ergo? dico q̄ idolū sit aliquid? Sed qui
 sacrificant, demonibus sacrificant. Quod nō
 ita scriptū est, sed ita, Videte Israel secundū
 carnē, Nonne qui de sacrificijs manducant,
 socij sunt altaris? Quid ergo? dico quia idolis
 immolatū est aliquid, aut idolū est aliquid?
 Sed q̄a q̄ immolant gentes, demonijs & non
 Deo immolant, nolo vos socios demonio-
 rū fieri. Potuit autē accidere, vt secundū inter-
 pretationū varietatē, nō in rebus, sed in ver-
 bis, quod ego dixi, secundū carnē: alij codi-
 ces habeant, carnaliter: Et q̄ ego dixi, qui de
 sacrificijs manducant: alij habent, edunt
 hostias: quod ipse posuit. Et quod ego, socij
 sunt altaris: habeant alij, participes
 sunt altaris. Et quod ego posui: quid ergo, di-
 co quia idolis immolatū est aliquid, aut ido-
 lū est aliquid: minus ille posuerit, aut minus
 codex eius habuerit, & ideo tantummodo
 posuit, quia idolum est aliquid. Quod vero
 sequitur multū ad rē pertinet, quia id aliter
 posuit. Air enim Apostolus, Sed quia quē im-
 molant, demonijs & non Deo immolāt. Iste
 autē dixit, Sed qui sacrificant demonijs sacri-
 ficiant, quasi omnes qui sacrificant, non sacri-
 ficent nisi demonibus. Non enim ait Aposto-
 lus, qui sacrificat: sed, quē sacrificant: vel si-
 cut a me posuit, quē immolant: illi sci-
 licet qui idola colunt, quā sacrificāt, demo-
 nijs & non Deo sacrificant, siue immolāt. Et
 1. Co. 10. ideo subiunxit, Nolo vos socios demoniorū
 fieri: eos quippe ab idololatria prohibebat.
 Propter quod eis ostendere voluit, ita illos
 fieri socios demoniorū, si idololatria sacri-
 ficia manducauerint, quomodo Israel carna-
 lis, socius erat altaris in templo, qui de sacri-
 ficijs manducabat: ideo quippe addidit car-
 naliter vel secundum carnē, quia est Israel
 spiritaliter vel secundum spiritum: qui vete-
 res vmbas iam non sequitur, sed eam con-

sequentem quā illis vmbis precedentibus
 significata est veritatē. Hinc. n. cepit, vt hoc
 diceret, Propter quod dilectissimi mihi su-
 gite ab idolorū cultura. Deinde secutus ostē-
 dit, ad quod sacrificiū: iam debeant pertine-
 re, dicens, Quasi prudentibus, dico iudicare
 vos quod dico, Calix benedictionis quē be-
 nediximus, nōne communicatio est sangui-
 nis Christi? Panis quē frāgimus, nonne parti-
 cipatio est corporis dñi? Quia vnus panis &
 vnum corpus multi sumus, oēs. n. de vno pa-
 ne participamus. Et propter hocq̄ subiunxit,
 Videte Israel secundum carnē, Nōne qui de
 sacrificijs manducant, socij sunt altaris. Vt in-
 telligerent ita se iā socios esse corporis Chri-
 sti, quēadmodū illi socij sunt altaris. Et quia
 vt hoc diceret, ab idololatria prohibebat: vn-
 de locus iste sermonis eius sicut comemora-
 ui, sumpsit exordium: ne putaret ideo nō ef-
 se curandū, si de sacrificijs ederent idolorū,
 quia idolū nihil est, existimantes sibi hęc ve-
 lut superflua non nocere, cōfirmavit quidē
 & ipse nihil esse nisi idolū. Nec ideo se ista
 prohibere quia idolis immolatur, q̄ non ha-
 bēt sensum, sed quia q̄ immolāt, inquit, i. ido-
 loī cultores, demonijs & nō Deo immolāt.
 Nolo vos socios demoniorū fieri. Istū sen-
 sum veritas ipsa declarat, q̄a in tēplo cui ser-
 uiebat carnaliter Israel, nō vtiq̄ idolū cole-
 batur. Nam si sacrificia quæ in illo templo se-
 cundū veterē legē offerebantur Deo, tanquā
 idolorū sacrificia damnarentur, vel tanquā
 demonijs immolata, nullo modo ipse dñs
 Christus leproso quem mundauerat, dice-
 ret, Vade ostende te sacerdoti, & offer mu-
 nus q̄ præcepit Moyses in testimonium illis.
 Nondū enim dederat pro sacrificijs illis om-
 nibus sui corporis sacrificiū, nondū suscita-
 uerat sui corporis tēplū. Nec de illo tēplo
 eiciens eos qui boues & columbas vdebāt
 diceret, Domus mea domus orationis voca-
 bitur, vos autē fecistis illā speluncam latronū.
 Sed de apochryphis iste posuit testimonia,
 quæ sub nominibus Apostolorū Andree Ioā-
 nisq̄ cōscripta sunt: Quæ si illorū essent, re-
 cepta essent ab Ecclesia, quæ ab illorū tēpo-
 ribus per Episcopos & successores certissi-
 mas, vltq̄ ad nostra & deinceps tempora p̄se-
 uerat, & immolat Deo in corpore Christi sa-
 crificiū laudis, ex quo Deus deorum locutus
 vocauit terrā, a solis ortu vltq̄ ad occasum.



Hec quippe ecclesia est Israel secundum spiritum, a quo distinguitur ille Israel secundum carnem, qui seruiebat in umbris sacrificiorum, quibus significatur singulare sacrificium quod nunc offert Israel secundum spiritum, cui dictum atque predictum est, Audi populus meus & loquar tibi, Israel & testificabor tibi: & cetera quae iam supra commemoravi. De huiusmodi domo non accipit vitulos, neque de gregibus eius hircos. Ille immolat Deo sacrificium laudis, non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech. Quod in eo Psalmo positum est quod dominus Iesus in Euangelio de se conscriptum esse testatur, querens autem Iudaeis respondentibus Christum filium esse Dauid, quod solum de illo carnaliter noverant, quoniam enim Dauid in spiritu dixerit dominum. Tunc enim huius Psalmi commemoravit exordium, Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum: Ibi quippe & hoc dictum est, Iuravit dominus & non penitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Noverunt qui legunt quod protulerit Melchisedech, quoniam benedixit Abraham. Et iam sunt participes eius, vident tale sacrificium nunc offerri Deo toto orbe terrarum. Dei autem iuratio incredulorum est increpatio. Et quod Deum non penitebit, significatio est, quia hoc sacerdotium non mutabit. Mutavit quippe sacerdotium secundum ordinem Aaron. Unde alius Propheta dicit ad eum qui carnaliter est Israel: Non est mihi voluntas in vobis dicit dominus omnipotens, & hostiam non accipiam de manibus vestris. Ecce quod est secundum ordinem Aaron. Cur autem hoc non accipiat, addit & dicit, Quia ab ortu solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & hostia pura, quia magnus est nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens. Ecce quod est secundum ordinem Melchisedech. Incensum enim quod est Graece tymiama, sicut exponit Ioannes in Apocalypsi, orationes sunt sanctorum, Deus quippe ille, sicut canitur in Psalmo, qui vocavit terram, a solis ortu usque ad occasum, cui terram, cui populo diffuso a solis ortu usque ad occasum diceret, Non accipiam de domo tua vitulos, Immola Deo sacrificium laudis: Ipse per hunc Prophetam quod certissime futurum erat, iam velut factum praedicans ait, Ab ortu solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus, &

in omni loco incensum offertur nomini meo & hostia pura, quia magnus est nomen meum in gentibus. Non enim sicut hominem penitet Deum, sed sicut Deum. Quoadmodum non sicut homo irascitur, nec sicut homo miseretur, nec sicut homo zelat, sed omnia sicut Deus, Penitentia Dei non est post errorem. Ira Dei non habet perturbati animi ardorem. Misericordia Dei non habet compatiens miserum cor, unde in Latina lingua nomen accepit. Zelus Dei non habet mentis liuorem, Sed penitentia Dei dicitur, rerum in eius potestate constitutarum hominibus inopinata mutatio. Ira Dei, est vindicta peccati: Misericordia Dei, est bonitas opitulantis: Zelus Dei, est providentia, qua non finit eos, quos subditos habet, impune amare, quod prohibet. Unde iste qui tam loquaciter exagitaui Dei penitentiam, discat primo, vix inueniri aliquid quod digne de Deo dici possit: sed plurima & penes omnia nos de illo dicere loquendi necessitate, quae magis homines ex hominibus metiuntur, sicut autem intelligenda de illo sunt, vix a paucis & spiritualibus intelliguntur. Propter quod providentissime scriptura diuina de illo inefabili loquens, ad quaedam etiam verba descendit, quae iam hominibus & ipsis carnalibus, cum de Deo sermo est, videntur absurda & indigna: ut cum timetur ista sic accipi, quomodo in hominibus solent, & discuntur, quemadmodum de Deo bene accipi possint, ibi discantur et illa quae humanis sensibus in huiusmodi scripturis Deo digna videbantur, non secundum hominum mores intelligi vel credi oportere. Cito enim videtur penitentia, sicut ab hominibus agitur, non cadere in Deum: sed non cito videtur etiam misericordia, sicut homines miserentur, non cadere in Deum. Ex illo ergo quod requirendum fatetur, discit homo & hoc requirere, quod iam sufficere arbitratur. Sic ergo quando eum penitet, non mutatur & mutat: sicut quoniam irascitur, non mouetur & vindicat, quoniam miseretur, non dolet & liberat, & quoniam zelat, non cruciatur & cruciat. Nunc autem in libris testamenti noui desunt haec verba, quae sic accipiantur pro ut in hominibus accipi solent: nullo modo congruunt diuinitati, & graue pariunt offensionem. Cum de Christo verissime dicat Euangelista, quod non opus habebat, ut ei quisquam testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat quid esset in homine: cur

Ibidem.

E

Psal. 109.

Malac. 1.

F
Apor. 5.
Psal. 49.

H

Ioh. 2.



Mat. 25. ipse quibusdam dicit, Nescio vos? Ipsos de-
 niq; sanctos suos cū prescierit & elegerit an-
 te mundi cōstitutionem: quid est, quod dicit
 Gala. 4. Apostolus, Nunc autē cognoscentes Deum,
 1. Thef. 2. imo cogniti a Deo, quasi nūc eos cognoue-
 rit, quos antea nesciebat? Qd̄ verō ait, Spiritū
 nolite extinguere: tanquā extingui spūs pos-
 sit, quis ferat nisi qui ea prudenter intelligit
 1. Tim. 3. Nonne in Euangelio scriptū est, Qui credit
 in filium, habet vitā æternā, qui autē incre-
 dulus est filio, non vidēbit vitā sed ira Dei
 1. Jac. 1. manet super eum? Calūniatur ergo & huic
 verbo iste blasphemus, & dicat, Qualis est
 qui irascitur, cū scriptū sit, Iracundia viri iu-
 Rom. 3. stitiā Dei non operatur, Calūniatur isto mō-
 do & Apostolo dicenti, Nunquid iniquus
 Deus qui infert iram? Iam posito si quisquā
 diceret, confitebitur Christus: & hoc eo tpe
 quo iudicaturus est viuos & mortuos, quis
 eū Christianus patienter audire? Tñ in Euan-
 gelio, Qui me, inquit, confessus fuerit, & ver-
 ba mea, in generatione ista adultera & pecca-
 trice, & filius hominis confitebitur eū, cum
 venerit in gloriam patris sui cū angelis san-
 ctis. Cur autē orantes dicimus, Sanctificetur
 Mar. 6. nomen tuū, si semper est sanctū: nisi quia ve-
 rū est id q̄ scriptum est de iustis, quia
 Luc. 23. polluerunt nomen dñi Dei sui? Et cur dictū
 est dño, Memento mei cū veneris in regnum
 tuum, si nihil obliuiscitur nisi quia non infi-
 Psal. 33. pienter sed intelligenter ei dicit, Obluiscer-
 ris inopiam nostrā & tribulationē nostrā.
 Ergo & scierit nescit, & q̄ semper sciuit,
 aliqñ cognoscit, & cum extinguitur a negan-
 tibus, inextinguibilis permanet. Et tranqui-
 le irascitur, & cōfunditur & nomen eius pol-
 lui non potest, ēr qñ polluitur, & obliuisci
 non potest, etiam qñ obliuiscitur, & mem-
 nit etiam qñ admonetur. Sic est ineffabilis.
 Hec. n. de illo dicuntur, de quō nihil ab ho-
 mine vel hominibus dici satis digne, & satis
 competenter potest: Quæ cum ita sint, quis
 religiosus non istum exulset vt puluerem,
 K quæ prōicit ventus a facie terræ, qui tumens
 & elatus atque irruens in oculos infirmorū,
 eosq; perturbans, vī sibi aliquid dicere, ar-
 guendo verba in veteri testō quæ non intel-
 ligit, nec inuēdo, quæ in nouo intelligit?
 Hoc autē de penitētia Dei vnde factum est,
 vt loqueremur eum cōmemorarem pro-
 phetiam de Christo, vbi dictum est, Iurauit

dñs & non penitebit eum, tu es sacerdos in
 æternū secundum ordinem Melchisedech: 1. Re. 15.
 ad cōmendandum sacrificiū salutare, in quo
 pro nobis sacer sanguis effusus est, cuius vi-
 bræ fuerant sacrificia, quæ de pecoribus im-
 maculatis iussa sunt immolari. Hoc ergo de
 penitētia Dei, ne sic eam putaret accipien-
 dam, vt ex eo q̄ nō intelligit, in blasphemiam
 rum latratus rabidus insaniret, habebat vni-
 de cōmoneretur in proximo. Ipse quippe
 cōmemorauit Deum dixisse, Penitet me vn-
 xisse Saul in regem. Hoc autē scriptum est Sa-
 mueli sancto dictum fuisse, per quē Deus ar-
 guit Saulem, q̄ homini quem Deus occidi
 iusserat, pepercisset, exhibēs velut misericor-
 diam contempta obedientia. Quasi verō me-
 lius nosset, quid de homine fieri debuerit, q̄
 ille qui hominem fecit. Vbi quod saluberrimū
 est discimus, vt semper diuinum præ-
 ceptum, humanum in nobis vincat affectū.
 Idem tñ Samuel cui dixerat Deus, Penitet
 me vnxisse Saul in regē, dicit euidenter Deū
 non penitere. Nam ita scriptum est, Et factū
 est verbum dñi ad Samuelem dicens, Penitet
 me quod constituerim Saul in regem, quō-
 niā auersus est a me, & verba mea nō custo-
 diuit. Et paulopost Saul dixit ipse Samuel,
 Dirupit dñs regnū Israel de manu tua ho-
 die, & dabit illud proximo tuo. bono super
 te, & diuidetur Israel in duo, & non conuer-
 tetur neque penitebit eum, quoniam non est
 sicut homo vt peniteat eum. Ecce qui nouē-
 rat intelligere Deum sine misericordia mise-
 rantem, sine ira irascentem, sine zelo zelā-
 tem, sine obliuione obliuiscētem, sine igno-
 rantia nescientem, sine penitētia penitēte:
 non iste qui secundum verbum Dei non lo-
 quendo, & literas eius non considerando, &
 voces eorum non aduertendo, factus est mu-
 tus latrator, cæcus lector, surdus auditor,
 Obliuiosus, inquit Deus, & emortua memo-
 ria arcum posuit in nubibus, qui iris dicitur,
 vnde cōmoneatur nō amplius humanum
 genus delere diluuiō, quid agat omnino ne-
 sciens, cui merito opus sit assiduo monito-
 re. Iste verō nō memoria, sed anima mortua
 quid loquatur nesciens, si in rebus apertio-
 ribus calūniatur, quanto magis caligat in nu-
 bibus, & delirare compellitur? Cui tñ vt cito
 rñdeam, ita dico Deū admoneri se voluisse,
 quāuis non sit oblitus, sicut Christus doceri

L

Ibidem.

A

Gene. 9.

Matt. 11

M



- se voluit, vbi Lazarus positus fuerit, quāuis
 Ioan. 11. non esset ignarus. Nolo. n. dicere, quid arcus
 ille significet, resplendes è nubibus fulgore,
 & radijs luminis, quo rosca illustratur ob-
 scuritas, grata quodāmodo confelsione re-
 spondens: & quō Deus non perdat orbē dilu-
 uio spiritali, dū est eorū memor, quorū illu-
 minatē nubes figurā gerunt: horū. n. nomina
 I scripta sunt in celis vt sit eorū pater qui est
 in celis. Qm̄ non de suo lucere se sciunt, sed
 Luc. 10. de Sole iustitiæ, sicut illę nubes de Sole visi-
 bili. Sed de illo q̄ cōmemorauī, Vrgendus
 Ioan. 11. est, quō accipiat dñm dicentē de Lazaro,
 A Vbi posuistis eū: & locus ei tanq̄ ignoret,
 ostenditur. Nisi. n. aliquid eū ista, qua nesciēs
 videbatur, inquisitione significasse fateamur,
 quō prædicamus Christū, non solū scisse p-
 sentia, verumēt futura præscisse: maxime qa
 iste in eam se præcipitauit mirabili cecitate
 snām, vt diceret, nemo nisi ignarus interro-
 gat? Vbi cogitare non potuit, quoties Chris-
 tus interrogauerit. An non interrogat qui di-
 cit. Quid vobis vř de Chřo, cuius est filius?
 Mat. 22. Quid hoc testimonio manifestus? Quod si
 nimīū durus est, nunquid ēt ibi negabit inter-
 Mat. 21. rogasse Christū, vbi se ipse interrogare testa-
 tur dicens, Interrogabo vos & ego vnum ser-
 monē, quē si dixeritis mihi, & ego vobis di-
 cā, in qua potestate hæc facio, Baptisma Ioā-
 nis vnde erat, è celo, an ex hominibus? Vbi
 nunc se abscondet loquacissimus cōtra Deū,
 & desperatissimus disputator? Vbi est q̄ ait,
 nemo nisi ignarus interrogat? Ecce Christus
 ignarus non est, & tñ interrogat. His nempe
 oculis reprehendit Prophetarū Deum, qui-
 bus non videt Christum. Sed in talibus inter-
 Mar. 5. rogationib. apertissime doctor est Christus.
 In his aut̄ qñ ait, Vbi posuistis eum? &, Quis
 me tetigit? & si quid dixisse hmōi legitur, vř
 doceri velle q̄ nescit, & tñ scit. Sic ergo &
 in illis libris Deus tanq̄ obliuiscitur, sed absit
 vt quicquā vnquam obliuiscatur.
 Luc. 10. Quid illud ipsum q̄ dixit dñs discipulis suis,
 Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in
 celis, nonne vř tanquam ex illo arcu qui re-
 fulget in nubibus, velut quibusdam in cœlo
 B Deus literis admoneri, nisi hæc pie accipian-
 tur, donec fides impetret ut intelligantur, nō
 ne ut fabulosa ridentur? Quibus ridentibus,
 nisi insipientibus, & coipso quo sapientes si-
 bi videntur, magis magisq; demētibus, Quis
 enim cogitat quō ad memoriam Dei scribā-
 tur in celis, sequentes dñm: derelinquentes
 aut̄ dñm scribantur in terra, de quibus Pro-
 pheta Hieremias dicit, Vniuersi qui derelin-
 quunt te, confundantur, recedētes a te in ter-
 ram scribantur? Quos bene intelligitur signi-
 ficasse Iesū, qñ Iudęi victi atq; cōfusi, cum
 Ioan. 8. audissent, Qui sine peccato est, prior in illā
 lapidē iaciat, unus post alterum recesserūt. C
 Tunc aut̄ ille ostēdens de quo numero essent
 digito scribebat in terra. Si putamus, inquit,
 merito conuersationis suæ homines diluuij
 excepisse snām, & Noē iustum ad reparatio-
 nem creaturæ melioris esse seruātū, cur ex
 inde priores oriuntur, & in eodē actus vi-
 tæ sordentis, humani generis ēt nunc natiui-
 tas reuoluitur? Ita hoc dicit, tanquam vixerit
 cū eis qui diluuiū perierunt, & inde nouerit,
 q̄ nunc peiores oriuntur. Sed siue in peiore,
 siue in eodē, siue in meliore actu post dilu-
 uium genus uersetur humanū, puto Dei di-
 mittendū esse iudicio, qui nouit retribuere
 unicuiq; secundū merita eius: non huic cani-
 rabido aduersus stimulū calcitranti Aposto-
 lus clamat, O altitudo diuinarum sapientiæ
 Rom. 11. & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudi-
 cia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis. n. co-
 gnouit sensum dñi aut quis consiliarius eius
 fuit? Et iste illi cui nullus est consiliarius, au-
 det esse aduersarius. Quid autē interest, mo-
 rituris cunctis quantū ad mortē atinet cor-
 poris, utrum singulatim, an simul omnes pa-
 riterque moriantur: nisi q̄ cum singuli mor-
 riuntur & omnes mortem, & omnes de mor-
 tuis patiuntur dolorem: cum aut̄ simul uni-
 uersos rapit unus interitus, saltem nemini re-
 linquitur luctus? Verū altius in illo diluuiū
 consilium Dei fuit, quam cor infidelium uel
 nouit uel capit. Sed nolo me, Apostolum Pe-
 trum potius audiat iste dicentem, In diebus
 Noe cū fabricaretur arca octo animas saluas
 1. Pet. 3. factas per aquā q̄ & uos inquit, simili forma
 baptismi, sed conscientiæ bonæ interrogatio
 in Deū per resurrectionē Iesu Christi. Ecce
 D habet expositi diluuij sacrm. Vbi p̄p̄ea est ad-
 ditum, per resurrectionē Iesu Christi, ut ho-
 minem intelligeremus octauū, q̄ significa-
 uit in arca numerus hominū, octauo. n. die
 hoc est post septimum sabbati Dñs resurre-
 xit. Sic ergo illa quæ gesta cōmemorantur,
 si quis

si quis intelligat, et prophetiae fuerunt. Sed
 iste praeter arcam, i. praeter Ecclesiam consti-
 tutus, submersus est diluuiio, non ablatus. De
 testimonio quoq; Esaiæ Prophetæ calumnia-
 tur atq; blasphematur, eo qd dixerit, Filios ge-
 nni & exaltaui, ipsi aut me spreuerunt: & eos-
 dem paulo post appellauerit semen pessimū,
 tanquam se ostendens generatorem malorū,
 cuius filij sunt semen pessimū: nesciēs ob
 hoc eos dici semen pessimū, qm gratia Dei
 qua eius filij facti fuerant, peccando degene-
 res existerunt, eorum filij facti, quorū imita-
 tores esse voluerunt. Vnde illis alio dī, Pater
 tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa, quarū
 gentium sunt impietatem malitiamq; secta-
 ti, ex quib; carnis originem non ducebant.
 Sed soluat iste lectionē * Euangelicam, vbi
 Dñs dicit, Si vos cū sitis mali, nōtis bona da-
 ta dare filijs vestris, quanto magis Pater ve-
 ster qui in celis est, dabit bona petentib; se:
 dicat quemadmodū sit bonus Deus malorū
 pater, vtrūq; n. veritas dicit, An non erant
 mali, quib; ait, Si ergo vos cum sitis mali? An
 non habebant Deum bonū Patrem, quibus
 ait, Quanto magis Pater vester, qui in celis
 est, dabit bona petentib; se? Porro si mali ap-
 pellati sunt pp peccata, sine quib; non est in
 hac infirmitate mortalium quorūlibet et vita
 iustorū: quanto convenientius semen pessi-
 mū diceretur, qd nasceretur impia voluntate,
 & morib; execrabilib; pullularet? Sed hunc,
 inquit, Deū Dñs Christus appellauit arbore
 malā facientem fructus malos. Imo vero hu-
 ius talia sentientis tanq; malę arboris, iste ip-
 se sermo blasphemus, fructus est malus, Nā
 hominem malum dixisse dñm arborem ma-
 lam, cuius fructus mali essent opera mala: &
 hominē bonū arbore bonā, cuius fructus bo-
 ni essent opera bona, i. ipsas hominū volun-
 tates, vel malā mali hominis, vel bonā boni
 hoīs diuersas esse arbores, diuersos fructus
 ferentes, satis euidenter ipse testatur dicens,
 Bonus hō de bono thesauro cordis sui pro-
 fert bona, & malus homo de malo thesauro
 cordis sui profert mala. Quō aut diceret, Aut
 facite arbore bonā & fructū eius bonū: aut
 facite arbore malā, & fructū eius malum: nisi
 homo posset nunc in hoc, nunc in illud mu-
 tata voluntate conuerti? Sed ipse Deus, inq;
 per eundē Prophetā fatetur & dicit, Ego sū
 Deus faciens bona, & creans mala. Ita planē:

Ipse est. n. Deus, de quo dicit Apostolus, Vi-
 des ergo bonitatem & seueritatem Dei. Hæc aut
 seueritas eius damnabilis mala est, quia ma-
 lū illis dānationis importat. Nam quia iusta
 est, alio modo reperitur bona: omne. n. iustū
 bonū. Quā vero eleganter sibi vñ iste verba
 discutere atq; discernere, nesciens quid lo-
 quatur: qñquidē hoc ipsum qd ita posuit hoc
 testimoniū, vt non diceretur, faciēs bona &
 mala: aut, creans bona & faciēs mala: sed, fa-
 ciens bona & creans mala: vult vertere in cri-
 men: & conatur ostendere, qd sit, forinsecus
 fieri: qd aut creatur, apud ipsum esse Creato-
 rē, atq; inde pcedere: vt videlicet Deus Pro-
 phetarū tanq; extranei a se boni factor, aliqñ
 fuisse videatur, Creator aut mali, tanq; natura
 malus de seipso proferens qd creauit. Quæ
 verba si ex consuetudine consideremus locu-
 tionis humanæ, & fieri & creari, non solum
 filij quos de semetipso quisq; generat, verū
 etiam magistratus dicuntur atq; vrbes, & q-
 cunq; alia quæ non exeunt de gignente, sed
 forinsecus fiūt. Si aut quō Scripturæ sanctę,
 quib; iste insidiatur, loqui soleant perscrute-
 mur, Aut hoc est facere qd creare, a quo tñ di-
 stinguuntur gignere: & variandi verbi causa,
 non ad aliquā rerū dñam dici potuit, faciēs
 bona & creans mala: cū dici et possit, creans
 bona & faciēs mala. Aut si vllam voluisset
 propheticus spūs hic esse distantia, multo ac-
 comodarius sic acciperemus hæc verba, vt
 intelligeremus id fieri, qd si non fieret omni-
 no non esset: creari aut, ex eo qd erat, condi
 aliquid vel cōstitui, sicut diximus creari ma-
 gistratus atq; vrbes. Nā & illi ex ijs qui iam
 homines erant, constituuntur in honoribus
 cū magistratus creantur: & ligna & lapides
 quib; cōstruuntur vrbes, vtiq; iam erant, sed
 pōdum in illam rerū faciem quam videmus
 in vrbus, quodā ordine & cōpositione vene-
 rant. Quod cum sit, creari vrbes dicuntur.
 Quod. n. Græci appellant κτίζειν, hoc nostri
 aliqñ creare, aliqñ constituere, aliqñ conde-
 re interpretantur, qd æpissime idem signifi-
 cat in illis literis qd est facere. Nam & fecit
 Deus hominē ad imaginē Dei, & Deus creat
 hominem inexterminabilem, legimus. Et si
 aliqñ cū aliqua dñia dī, hoc rectius potest in-
 tereffe qd dixi: vt facere sit qd omnino non e-
 rat: creare aut, ex eo quod iam erat ordinan-
 do aliquid constituere. Ideoq; hoc loco di-
 ctus

2. Cor. 2.

Etus est Deus creans mala, quoniam peccantibus ea conuertit in malum dispositione seueritatis suae, quae bonitatis eius largitate bona facta sunt. Unde dicit Apostolus Paulus, Christi bonus odor sumus in omni loco, & in ijs qui salui sunt, & in ijs qui pereunt. Quibusdā quidem odor vitae in vitam, quibusdā vero odor mortis in mortē. Sed cum continuo sequatur & dicat, Et ad haec quis idoneus? nonne importuni quodāmodo sumus ingerere

I ista carnalibus non studiosis, sed contentiosis, nullo modo idoneis ea capere, quae utinā saltem desinerent carpere? Quātus quippe confictus aduersus Arrianos fuerit excitatus, ne vnigenitū filiū diceret esse creaturam, idem putantes creatum esse quod genitum, iste fortassis ignorat. Sed ut eius regula fallax distorta, ex eodē prophetico & euangelico testimonio quod ipse posuit, percussa frangatur: sic Deus loquitur per Prophetā, Ego creans lucē & faciens tenebras, faciens pacē, & creans mala. Quod ipse nec totū, nec sicut illic legitur, posuit. Atque illud quidē facile dissimulā dū est, quod pro pace posuit bona, quoniam pax bona est. Sed illud praeterendum non est, quia huius finis partem superiorē dolo potuit praeterire, ne diceret, creans lucem: quia cum sit lux, et confitente ipso utique bona, ab eo creatā noluit confiteri, quē non vult creare nisi mala. Magis ergo indifferenter id positū debemus accipere, creare & facere: distinctionis tū quā sibi iste fecit, regula fracta est: quoniam Deus Prophetarum: quē de verbo quod non intelligit culpat, ibi legitur creator bonorum, quod negat. Itemque ex Euangelio, nempe nobis tanquam plurimum suis partibus faueret, op posuit quod Dominus ait, Arbor bona bonos fructus facit: & arbor mala, malos fructus facit. Cur ergo non secundū istum, creat dixit, non facit: si vera est eius dicta, qua facientem a creatē distinguit: dicens quod sit alienum esse a faciente, quoniam de foris accedit: quod autē nascitur, proprium eius esse qui generat. Hinc enim existimat Deum generatorem malorum, quia dictū est, creans mala putans quod & Arriani putauerunt, in scripturis illis nihil interesse, verum generari dicatur aliquid, an creati. Sed certe in eo quod Dominus arborem bonam fructus bonos, malam malos non dixit creare, sed facere: videat iste suam regulam fractam, & comprimatur linguam. Quid enim stultius, quā dicere, Deum

Prophetarū esse arborem malam, & id velle intelligi in eo quod Dominus ait, Arbor mala fructus malos facit: & rursus dicere, non facit mala, sed creat: quia si faceret, aliena ab illo essent, eique forinsecus accederent: cum vero creat, ipse illa de seipso tanquam radicatus generat. Non ergo de isto Deo Dominus ait, Arbor mala malos fructus facit, quoniam creat mala istae, non facit. Ecce qui audet accusare Prophetas, ex Euangelio a se productis testibus refragatur. Item verba quādam ex libro Deuter. velut impura exhorrescens, impurus exagitat: quasi Deus verecundari debuerit, pudenda impijs irrogare vel pronuntiare tormenta, nec eo cōminari modo ut diceret, Quae mollis in vobis & tenera nimis fuerit, cuius experimentū non accepit pes eius ambulare super terram praeteneritudine & molitiae zelabit oculo suo virum suum, & filium suum, & filiam suam, & secundas suas, & quod exierit per femora eius comedet. Immo uero quanto est horribilius, tanto est terribilius: neque a Propheta monendo dictū est, sed minando: non ut haec homines facerent, sed ne illa facerent quae sensus peruersus exercet, & ad haec peruenirent, quae sensus humanus exhorret. Quis autē digne eloqui possit, quod sit mentis execrabilior scditas, poenas exhorrescere meritōrum, & merita non cauere poenarum? Dicat plane spiritus sanctus incontaminatus & incontaminabilis, quod audire anima recusat immunda, & esse non recusat immunda: Immunditiam quippe auersatur carnis, offensis sensibus carnis: & inmunditiam diligit suam, extinctis sensibus cordis. Dicat haec spiritus Dei, & per horrorem talia mala patiendi incuriat timorē malefaciendi. Idē namque spiritus est per Apostolū loquens, sensus impios non est verecundatus offendere, dum impios vellet instruire: ubi cōmemorata impietate quorundā, qui coluerunt & seruierunt creaturae potius quam creatori, subiūxit atque ait, Propter hoc tradidit illos Deus in passionēs ignominiae. Nam feminae eorū immutauerunt naturā: vsum in eū vsum, qui est contra naturā, similiter autē & masculi, relicto naturali vsum feminae exarserunt in appetitū suū inuicē, masculi in masculos deformitatem operantes, & mercedē mutuā quam oportuit erroris sui, in semetipsis recipiētes. Si quis inuicem Apostolo uellet ex his uerbis talia dicere, qualia dicit ex librorū ueterum quibusdā locis iste

Cap. 24. Deu. 18.

M Rom. 1.

blasphemus, nonne haberet amplam materiam, in qua loquaciter insaniret: & quanto sibi videretur, disertiora dicere, tanto detestabiliora maledicta iactaret, maxime quia dictum est, Mercedem mercedem quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes: Oportuisse quippe non est veritus dicere Apostolus, ut qui creaturam potius quam creatori seruierunt, erroris sui mercedem, non inuiti hęc turpia patiendo recipere: iudicio, si non alicuius hominis immundissimi, quę talia delectarent, sed iustissimi Dei qui tradidit eos in passionem ignominiam: ut crimina criminibus vindicentur, & supplicia peccatorum non sint tormenta, sed incrementa vitiorum. Sapiens autem cum hæc audit, ipsam magis in hac vita iram Dei timet, quam homo non patitur quod acriter dolet, sed facit quod turpiter libet: & eius cui talia iudicia displicent, verba infana contemnit, quia ex ipso peccatum Pharaonis, hoc est, indurati cordis agnoscitur. Si enim quosdam qui non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit Deus in reprobam mentem, ut faciant quę non conueniunt: quid mirum, si & istum qui diuina blasphematur eloquia, tradidit Deus in reprobam mentem, ut dicat quę non conueniunt? Sic enim oportet: hæreses esse, ut probati, inquit Apostolus, manifesti fiant in vobis, sic vasa irę locis congruis quod temporibus ordinantur, ut etiā de ipsis notas faciat Deus diuitias glorię suę in vasa misericordię, quę de massa eiusdem damnationis sunt in honorem, gratia illius, non meritis suis. Ille quippe donat prodesse nobis, non solum quod docet veritas, verum etiā quod obstreperet vanitas: ut cum ridetur inquietissimę vanitati, auscultetur sincerissimę veritati. De turpi maledicto arguit vanitas: sed turpe non esse, quibusdam rebus turpibus nominatis, cauendū ostendere turpitudinem, misericors indicat veritas, & verecors vincitur vanitas. Nam de turpi maledicto potest a verbosis impijs reprehendi, & Apostolus Paulus, ubi ait, Vtinam & absceindantur qui vos conturbant. Quod & si bene intelligentibus benedictio magis apparet, ut fiant spadones propter regnum celorum: potest tamen garrula cecitas et in Apostolo hoc reprehendere, contendens quod non debuerit rem honestam turpi verbo enūciare. Prout & ipsum dominum qui eiusdem continentie donum commendat, ait, Sicut qui in seipso castrauerunt propter regnum celorum. Legunt quippe isti literiones: sic enim

potius quam literati appellati sunt, qui legendo literatos, nihil sapere didicerunt. Legunt ergo apud Ciceronem tale aliquid, unde sibi videantur docti Christi verba culpae, perdit potius quam periti. Ille namque cum doceret, in translatione verborum, obsequenitatem esse vitandam. Nolo, inquit, dici, morte Aphricani castratam esse rem publicam. Sed si hoc verbum ipse quod vitari volebat, ut vitandum ostenderet, non vitauit, & quod dici noluit, coactus est dicere, quanto magis res quę verbo eodem recte significatur, ut ab audiente possit intelligi, suo verbo enunciat? Atque ut ad illud redeamus, quod iste in Deuteronomio reprehendit, Si Cicero vir eloquentissimus & verborum vigilantissimus appensor & mensur, quod dici noluit, dixit ne dicere. tur, quanto melius Deus magis morum quam verborum pulchritudinem querens atque munditiam, turpe aliquid non turpiter, sed minaciter dixit, ut hoc horreretur, ne illud committeret, propter quod ad illa quę audire horris est, veniretur: & tamen cum legitur, aures in fidelitas claudit, auerit faciem, exasperat vultum, lingua vibrat, blasphemias iaculatur. Videte si non sunt isti ex isto genere hominum, qui loquente Christo de sacramento corporis & sanguinis sui, dixerunt, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Nisi quod excusabilius sunt, qui verba diuina quę non intellegebant, non in maledictione, sed in benedictione horribilia non ferebant. Mirum non est, si maledictum quod audire, horret. Nec exigendum est, ut verbis non horrendis dicat, quod ad hoc dicitur, ut ab exhorrente timeatur. Dominus autem talia dicebat, quod amari preciperet, non timeri: & tamen quod infidelitas suserat, Caro mea vere cibus est, & sanguis meus vere potus est, etenim nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum non habebitis vitam in vobis. Si ergo Dei sapientia, verbis sacramento congruis pascens animam credentem, non curauit insipientiam nauseantem: quanto magis eadem ipsa sapientia, ubi locus & tempus timoris fuerat, non amoris salubre volens importare terrorē, non curauit insipientis errorē, quāuis eius prauideret horrorem? Quis autem istorum spiritalem nouit horrere animam se ditatē, cum velut sua quadam fame atque egestate compellitur comedere, quā de suis carnalibus cogitationibus tamquam de se moribus exeunt? Nam illius maledicti, quod

Ioan. 6.

D

1. Co. 11
Rom. 6.

Galat. 5.

Mat. 19.
Litterio.

iste velut turpe reprehendit, par effectus est. Vix. n. aliquando tam magnū est flagellū famis, vt ad nefanda illa cōpellat. Ista vero fame qua miserorū animę inopes veritatis ea pro veritate comedunt, quę carnalibus sensibus pariunt, vsquequaq; plena sunt omnia, **E** tātō infelicius, quāto nocet amplius, & horretur minus. Sed puto me vni libro illius quę misistis, nostro non vno, ne nimium prolixus sit respondere debere: proinde hic faciamus huius finem, vt ex his quę discutienda restāt, alius incohetur. Nescio quo enim modo ita libri termino reficitur lectoris intentio, sicut labor viatoris hospitio.

D. AVRELI I AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi,

CONTRA ADVERSARIUM LEGIS, & Prophetarum,

LIBER SECVNDVS.

Cap. I.



Am nunc ea discutienda sunt, quę iste de noui testamēti libris, susfragari sibi i arbitratu aduersus propheticas literas, tanquā eas Apostoli Christi sua sententia cōdenauerint. Quod ergo prophanas & aniles fabulas, & genealogias infinitas appellasse Apostolū existimat diuina eloquia legis & prophetarū, quā dixit ad Timotheū, Prophanas & aniles fabulas deuota: Et alio loco, Ne intendas fabulis Iudaicis & genealogijs infinitis, quę quęstiones præstant magis, quam ædificationē: quā ita nisi hereticus multū cecus erraret? Cur. n. hoc Apostolus ipse non fecit, si has esse aniles fabulas iudicauit? Cur

I. Tim. 4.
I. Tim. 1.

Galat. 4.

Gen. 21.

I. Co. 10.

F libera: quę sunt in allegoria: hæc. n. sunt duo testamēta. Et ad Corinthios, Nolo enim vos ignorare fratres, quia patres nostri oēs sub nube fuerunt, & oēs per mare transferunt, & omnes per Moysen baptizati sunt in nube & in mari, & oēs eundē cibū spiritalē manducauerūt, & oēs eundē potū spiritalē biberūt: bibebāt. n. de spiritali sequenti eos petra, petra autē erat Christus. Nescit autē habere præscripturas legitimās & propheticas Iudęos

quasdam traditiones suas, quas non scriptas habent, sed memoriter tenet, & alter in alterū loquendo transfundit, quā deuterofin vocat. Vbi et dicere audent & credere Deū primo homini duas creasse mulieres: ex quibus texunt genealogias, vere, sicut ait Apostolus infinitas, parientes infructuosissimas quęstiones. Sed si huic talia nunquā euenit audire, nunquid & contra euangeliū sic absurdescere debuit, vt nō aduerteret verba dñi Christi quibus arguit Iudęos, & de parentibus non honorandis impietate docerent filios suos? Ibi quippe & Dei præceptū quod in lege scriptū est, attestando commemorauit, Nec ob aliud eos arguit, nisi quod reijcerēt mandatum Dei, vt statuerent traditiones suas: Cū. n. interrogassent Pharisei & Scribæ, Quare discipuli tui nō ambulant iuxta traditionē seniorū, sed cōmunibus manibus manducant panem: ille respondens dixit eis, Bene prophetauit Esaias de vobis hypocritis, sicut scriptū est, Populus hic labijs me honorat, cor autē eorū longe est a me, In vanū autē me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum: Relinquentes. n. mandatū Dei, tenetis traditiones hominū, baptismata vrceorū & calicū, & alia similia his facitis multa. Et dicebat illis, Bene irritum facitis præceptū Dei, vt traditionē vestrā seruētis. Moyses. n. dixit, Honora patrē tuū & matrē tuam: Et qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur: vos autē dicitis, Si dixerit homo patri aut matri, corbā, quod est donū quocūque ex me est, tibi profuerit: & ultra non dimittitis eū quicquā facere patri suo aut matri, rescindentes verbū Dei propter traditionē vestrā quā tradidisti, & similia huiusmodi multa facitis. Vbi euidenter Christus ostendit & illā Dei esse legē, quam prophanus iste blasphematur, & Iudęos habere suas traditiones a libris prophetis & legitimis alienas: quas appellasse Apostolū prophanas fabulas, & aniles, & genealogias interminatas, & non hereticas, sed catholicus lector intelligit. Porro si velim te testimoniam cuncta colligere, quibus ostendam quemadmodum & ipse dominus & apostoli eius lege vsi fuerint & prophetis, quas iste aniles fabulas putat, quā sufficiat? Aut cui non sufficiat ista quę diximus? Nec iste aduersus lucē vocēque dominicā vel apostolicā tā cecus & surdus est, vt ignoret quemadmodum a Christo

G

Mat. 7.

Esa. 29.

Exo. 20.

Leui. 2.

H

Cap. 1.

Christo & Apostolis, in libris ad nouum testamētum pertinentib. cōfirmetur legis ac Prophetarū & cōmendetur auctoritas. Proinde excogitasse se existimat, quo pacto subterfugiat moles testimoniorū in euāgelicis & apostolicis literis de libris veterib. positorū, quib. eius velit nolit cernicata lingua conteritur.

I Ait quippe Apostolū pro qualitatib. ingeniorū in quinq; personis locutū. Insinuans. n. rudi adhuc populo, i qui q̄ Dei sunt, nō debuit a perfectiorib. incipere, & consuetudinē ab eis vetustatis excludēs a difficiliorib. inchoare, ne nouos adhuc ad fidē, pfecta doctrina turbaret. Deinde volens quasi probare q̄ dixit, eundē Apostolū dicentē cōmemorat. Cū liber essem ex omnibus, oīb. me seruū subieci, vt plures lucrificarem: Et factus sum Iudeis tanq̄ Iudæus, vt Iudæos lucrificiā: Et ijs qui sub lege sunt, tanq̄ sub lege essem, cū ipse nō sim sub lege, vt eos qui sub lege sunt lucrificiā: Et ijs qui sine lege erant, tanq̄ sine lege essem, cū sine lege Dei nō sim, sed sum in lege Christi, vt lucrificarem eos qui sine lege sunt. Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrificiā: Omnib. omnia factus sum, vt oēs lucrificiam. Has quatuor personas vult intelligi, in quib. Apostolū locutū putat: vnā Iudæorum, alteram eorū qui sub lege sunt, tertiā eorū qui sine lege sunt, quartam infirmorū. Quinta debetur, qm̄ quinq; promiserat: hanc vt adderet, alio loco, inquit, superius iā dixit, Sapientiā loquimur inter perfectos: vt perfectorū videatur quinta persona. Hoc totū p̄p̄ea molitus est, vt si qn̄ aliquid de Apostolica proferretur epistola, vbi attestantur euangelio lex & propheta: hoc dicat Apostolū, nō sapientib. & perfectis, sed Iudeis locutū fuisse quasi Iudæū, vel eis qui sub lege essent, tanq̄ esset & ipse sub lege: ac per hoc subdole atq; mendaciter simulantē se apud imperfectos ædificare, q̄ apud pfectos, non mentiēdo, sed vera dicēdo destrueret. Hanc videlicet ei erroris machinationē, nescio quis Fabricius fabricauit, quē velut magistru veritatis Romæ se inuenisse gloriatur. Quis non hoc monstrū, non sensus Christianus, sed qualiscunq; humanus exhorreat? Primo. n. considerandū est, q̄ se fraudulentissimū & mendacissimū profiteatur, qui metiētē putat & laudat Apostolū. Et q̄ ille dixit, non fallentis actū, sed cōpatiētis affectu: qui

diuersis animarū morbis tā misericordi corde subuenit, q̄ sibi subueniri voluisset, si errore vel infirmitate sibi laboraret, hic in fallaciā detestabilē vertit. Deinde q̄ro, ad Romanos, Corinthios, Galatas, Ephesios, Colossenses, Philippenses, Thessalonicenses, quō loquebatur Apostolus? In qua illarū quinque personarū eos esse deputabat? Proculdubio qm̄ in prap̄tuo gentes erant, non in circuncisione Israelitæ. Ad hos quippe sibi tributū ministeriū fuisse testat, vbi dicit, q̄ ei & Barnabæ dexterās societatis dederunt Petrus & Iacobus & Ioannes, vt ipse quidē cū Barnaba ad gentes, illi autē ad circuncisionē irent. Et alio loco apertissime dicit, Quādiu ego sum gentiū Apostolus. Et multis alijs locis proprio quodā munere, doctorem gentium se esse testatur. Cum ergo essent sine lege tot gentes, quibus euangelium prædicabat, quid opus erat vt eis legē & Prophetas de Christo introduceret testes, eisq; importaret ignis vinculū, sicut ista pestis arbitrat, erroris, a quo eos fuisse liberos magis debuit gratulari? Quid opus erat vt ad Romanos fictiuis exorsus, Paulus seruus Xpi Iesu, vocatus Apostolus, segregatus in euāgeliū Dei, q̄ ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundū carnem? Quare non sibi porius personā imponit illorū? Quare se facit tanq̄ sub lege, eis qui fuerant sine lege? Et quid. n. eis dicit, Vobis. n. dico gentibus, quādiu quidē ego sum gentium Apostolus, ministeriū meū glorificabo, si quo modo ad æmulationē prouocare potero carnē meā, vt saluos faciā aliquos ex illis. Si. n. reiectio illorū reconciliatio est mundi: quæ erit assumptio, nisi vita ex mortuis? Si autē delibatio sancta est, & conspersio: & si radix sancta est, & rami. De Israelitis quippe ista dicit, de quibus ante iā dixerat, Quid. n. amplius est Iudeo, aut quæ utilitas circuncisionis? Multum per omnē modū. Primum quidē, quia credita sunt illis eloquia Dei. Quid. n. si quidam illorū non crederent? Nunquid incredulitas illorū, fidē Dei euacuauit? Deinde hic q̄ cōmemorare cēperā, sequitur & dicit, Qd̄ si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cū eses oleaster, insertus es in illis, & socius radicis factus es & pinguedinis oleæ, noli gloriari aduersus ramos, Quod si gloriaris non tu radicem

L

Gal. 2.

Rom. II.

Rom. I.

Rom. II.

Rom. 3.

M

Rom. II.

radicem portas, sed radix te. Dicis ergo, fracti sūt rami vt ego inserari: Bene, in incredulitate fracti sunt; Tu autē fide stas, Noli aliū sapere, sed time. Nā si Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vides ergo bonitatem & seueritatem Dei: in eos quidē

A qui ceciderunt seueritatem, in te autē bonitatem, si permanseris in bonitate: alioquin & tu excideris, & illi si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens est. n. Deus iterū inserere illos. Nā & si tu ex naturali incisus es oleastro, & contra naturā insertus es in bonā oliuā, quanto magis illi qui secundū naturā sunt, inserentur suæ oliuæ? Nolo. n.

vos ignorare fratres sacm hoc, vt non sitis vobis sapientes, quia cecitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentiū intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptū est, Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob, & hoc illis a metestm cum abstulero peccata eorū. Nimis longum est cūcta percurrere, vel sicut per scripturas Apostolicas vbiq; sparsa sunt, ea in vnā faciem cōgregare. Quid opus erat hęc dicere gentibus? Cur non potius sine lege factus est eis, quemadmodū erant illi sine lege? Cur nō potius deos eorū laudauit, eorumq; sacrificia p̄dicauit, si & ista scriptura, quā populus Israel accepit, & illa sacra gentiū, sicut iste dicit, ad dēmonia pertinebant? Quid q. Deū Israel audet infelix dicere, non solū dēmonem, verumtē ceteris dēmonib. esse peiorē?

Esa. 59.

1. Cor. 9.

Cur ergo Apostolus, qui omnib. omnia, nō misericordia cōpatiente sicut veritas ostendit, sed astutia fallēte sicut iste desipit, factus erat: nō potius illorū dēmonū quos colebāt Romani, quos dēmones putat ille mitiores, seruū se esse: confixit, vt fieret tanquā illi, ac sic eos lucrifaceret? Nonne itē dicit ad Ephe

Ephef. 2.

sios, Propter q. memores estis, quia vos qn̄ gentes eratis in carne, qui dicimini praputium, ab ea quæ dī circuncisio in carne manufacta: qui eratis illo in tempore sine Christo alienati a societate Israel, & peregrini testamentorū & promissionis, spem non habētes, & sine Deo in hoc mundo: Nunc autē in Xpo Iesu vos qui aliqñ eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse est. n. pax nostra, qui fecit vtraque vnū, & medium parietem macerix soluens inimicitiam in carne sua, legem mādatorum decretis euacuās,

B

vt duos conderet in se in vnum nouum hominem, faciens pacem, & cōmutaret vtroq; in vno corpore Deo, per crucē interficiens inimicitias in semetipso, & veniens euangelizauit pacem vobis qui eratis longe, & pacem his qui prope, quia per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrē. Igitur iam non estis peregrini & inquilini, sed estis ciues sanctorū & domestici Dei, super-
 ædificati supra fundamentū Apostolorū & Prophetarū, ipso summo angulari lapide existēte Christo Iesu. Dicat iste blasphemus, quō prope dicit inuentos Israelitas, qui peiori quemadmodū blasphematur, dēmoni seruebant, & longe erant gentes, quæ mitioribus dēmonib. subditę fuerant? Quō dicit alienatos fuisse a societate Israel & peregrinos testamentorū & promissionis, quando erant spem non habētes, & sine Deo in hoc mūdo, si Israel nō Dei & Christi populus erat? Contra istam tubam clarissimam & excellentissimam veritatem peritrepit atq; insultat insanus, dicens in personis quinq; locutum Apostolum, vt alios ex alijs falleret, fingendo se esse quod non erat: cum videat eū gentibus quæ longe fuerant a Deo Israelitarum, eundem Deū, eandem legem, eosdem Prophetas, testamenta eadē prædicare. Quis de angulari lapide prior locutus est? Nonne Prophetas spiritu Dei plenus, quē pestis ista blasphematur? Aitenim. Ecce pono in Sion lapidem angularem, electum, pretiosum, & qui crediderit in eum, non erubescet. Quod testimonium commemorauit, & Apostolus
 Petrus. Nōne prius in Psalmo pertinente ad
 literas sacras populi prioris dictum est, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? His enim literis eruditus Paulus Apostolus posuit, quod pauloante commemorauit, Ipso summo angulari lapide existente Christo Iesu. Vnde ipse dominus Iudeos in quibus cecitas ex parte facta erat, conuincit, confusosq; reddidit dicens, Nunquam legistis in scripturis, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hęc ergo omnia mendaciter Apostoli ex lege ac prophetis mēdaciter Apostoli p̄ferebant, sicut iste blasphematur, quia videlicet infirmi nondum poterant solidā capere veri-

C

Esa. 8.

1. Pet. 2.

Ps. 117.

Ephef. 2.

D

Mat. 21.

veritatem. Itane cecus ignorat, qd aliud sit nu-
 trire paruulos, aliud decipere credulos? a-
 liud alere vt crescant, aliud agere ne viuant.
 Talia quippe iste dicit ac sentit de Deo legis
 & Prophetarū, ac de de ipsis omnino literis,
 vt secundū eius sententiā quā de illis habet,
 qm Apostoli predicabant credentibus legis
 & prophetarū Deū, & cōfirmabāt authorita-
 te talis scripturarū, non lac potandū videan-
 tur dedisse paruulis, sed venenū. Quod de il-
 lis quisquis credit, desipit, vanescit, infan-
 git. Ergo ne ait aliquis, frustra dixit, Apostolus,
 Nō potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed
 quasi carnalib. quasi paruulis in Christo, lac
 vobis potū dedi, non escam, nondum. n. po-
 teratis: & Sapiētiā loquimur inter perfectos
 & Animalis homo nō percipit quæ sunt spi-
 ritus Dei: Absit vt putemus eū inaniter nec ve-
 raciter ista dixisse. Nunquid tñ ideo creden-
 dus est quenquā sibi credentiū fallere volu-
 isse? Dedit igitur paruulis parua, non falsa: la-
 ctea, non noxia: nutritoria, nō peremptoria.
 Porro aut si nō est verū quod ait, filiū Dei se-
 cundū carnē factum esse ex semine Dauid: si
 non est verū qd naturales rami propter incre-
 dulitatē fracti sunt, vt in radice sancta Israeli-
 tarū, ex gentibus veniens fidelis inseruit ole-
 aster, & fieret particeps pinguedinis oliuæ:
 si non sunt eloquia Dei, sed nescio cuius iste
 blasphematur pelsimi demonis, de quibus di-
 cit, Primū quidē qd credita sunt illis eloquia
 Dei: profecto qui hæc paruulis dabat, qd hæc
 tanquā vera predicabat, qui hæc credi vole-
 bat, debebat miseris, non alebat. Quod a fide
 atq; doctrina veraciū Christi Apostolorum
 qm esse scimus alienū, restat vt istū tanquam
 pestē atq; hostē fidei Christianæ vehemētis-
 sime detestemur: qui tanta excēcatur & præ-
 cipit amentia, vt nō videat ipsum saltem
 Timotheū, cui putat authoritate Apostolica
 fuisse præceptū, vt tanquā fabulas aniles, ve-
 terē legē, Prophetasq; deuiter, ab eodē Apo-
 stolo non fuisse fallendū, & in illa quinta p-
 fectorū persona fuisse deputandū, vt ei non
 mendaciter loqueretur, dicens, Memor esto
 Iesum Christū resurrexisse a mortuis ex se-
 mine Dauid secundū Euangeliū meum. Si. n.
 Christus ex semine Dauid fabulis anilibus
 predicatur, quō eas inbetur iste deuiter, qui
 bus inbetur memoriter credere? Si autē Chri-
 stus ex semine Dauid veraciter predicatur,

vbi est radix in qua oleaster inseritur? Nec a-
 niles sunt fabulæ, nisi præter eas scripturas de
 liramenta Iudæorū, ad eā quā vocant deute-
 rosim pertinentia: non illa eloquia Dei quæ
 credita sunt circumcisioni, vbi etiā carnales
 Iudæi Christū ex semine Dauid venturū esse
 didicerant, sicut interroganti domino rñde-
 bat: quanuis eū dominū ipsius Dauid, non se-
 cūdm carnem, sed secundū diuinitatem in-
 telligere non valeret: ytrunq; tñ est in illis
 eloquijs, & qd credebant, & quod nō intelli-
 gebant: & De fructu ventris tui ponā super
 sedē tuā: propter Christū ex semine Dauid: Rem 9.
 & Dixit dominus domino meo, sede ad dex-
 terā meā: propter Christū, dominum etiam
 ipsius Dauid. Itane vero fallaciter dicebat A-
 postolus. Veritatē dico in Christo non men-
 tior contestante mihi conscientia mea in spi-
 ritu sancto, quia tristitia est mihi magna, &
 continuus dolor cordi meo, Optabā enim
 ego ipse anathema esse a Christo pro fratri-
 bus meis cognatis secundum carnē, qui sunt
 Israelitæ, quorū est adoptio, & gloria, & tes-
 tamenta, & legis constitutio, & obsequium,
 & promissiones: quorū patres, & ex quibus
 Christus secundū carnē, qui est super omnia
 Deus benedictus in secula, Amen. Veritatē
 se dicere clamat: Apostolus in capite hu-
 iusce sententiæ, & hoc in Christo qui est ip-
 sa veritas contestante sibi conscientia sua in
 spiritu sancto, eamq; sententiā per amen con-
 cludit in fine. Et dicit iste, non sunt vera, quæ
 hic Apostolus loquitur, fallit infirmos, qui
 non possunt capere veritatē, paruulos vani-
 tatibus lactat & esurientibus filijs diabolico-
 rum mendaciorū virus infundit vt nutriat. O-
 portetū, non solū a Christianorū auribus,
 verumetiā a finibus Christiani orbis arcendū
 Hæcine adoptio, hæc gloria, hæc testamen-
 ta, hæc legis constitutio, hoc obsequium, hæc
 promissiones, hi patres, ex quibus Christus
 secundū carnē, qui est super omnia Deus be-
 nedictus in secula, fabulæ sunt aniles? Qd in-
 betur præcipue tenere, qui iubetur deuiter
 fabulas aniles, fabulæ sunt aniles? Sed quid mi-
 rū si tanta impietate delirat qui legis vult esse
 destructor, si quosdā idē Apostolus dicit vo-
 lentes, esse legis non destructores, sed docto-
 res, non intelligere neq; quæ loquuntur, ne-
 que de quibus affirmat. Verū nos illud quod
 secutus adiunxit, aduersus vtrosq; teneamus.
 Continuo

1. Tim. 1

Cap. 3.

Rom. 8.

Rom. 1.

K

10. 477. 1.

Continuo quippe ne quis existimaret ideo illos nō intelligere q̄ loquūtur, neq; de quibus affirmāt, qm̄ legis malē volūt esse doctores, Scimus autē, inquit, quia bona lex est, siq; ea legitime vtatur. Hęc sententia & illos refutat qui lege vtuntur male, & eos qui illam opinantur malam. Porro si bona est, qua dementia negatur Deus bonus qui dedit legē bonā? Quē potest videri sufficere damnatio his hominibus, qui legē quam sic Apostolus laudat, anilium fabularū nomine accusant? & hoc se existimant facere eiūsdē epistolę testimonio, vbi eā sic Apostolus laudat: volentes esse legis non doctores, sed blasphematores, non intelligendo quā loquūtur, neq; de quibus affirmēt? Sed fieri non potuit, inquit, vt aludēorū Prophetis Saluatoris nostri annuntiaretur aduentus. Cur fieri non potuit, cū dicat Apostolus, quia credita sunt illis eloquia Dei? Sed ante seruatoris aduentum, inquit, spiritus sanctus ac diuinus non erat super terrā. Hoc vanitas, non veritas loquitur. Nam quo nisi spiritu sancto Prophetas suos dominus impleuit, de quibus epistolā exordio dictū est ad Romanos, quod & supra cōmemorauī, Paulus seruus Christi Iesu, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelio Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo qui factus est ei ex semine Dauid secundū carnē. Et hoc quidem testimonium etiā iste posuit, prohibens eū ad quē scribit alijs Prophetis credere de Christo, præter illos quos Prophetas eius ad ad Romanos dicit Apostolus, Quos credo non arbitratur Prophetas fuisse Iudēorū. Sed cuiuslibet eos fuisse gentis opinetur, cur ibi nō aduertit q̄ ante promiserat per Prophetas suos? Per quoslibet enim Prophetas suos si ante promiserit Euāgeliū de filio suo, quid est quod iste dicit sanctū ac diuinū spiritū super terram non fuisse ante Saluatoris aduentum? Et tamen isti vnde potuerunt esse Prophetę, annunciantes Christū ex semine Dauid secundū carnē, nisi cuius gentis erat ipse Dauid, de cuius semine Christū a Prophetis Dei promissus est esse venturus? Sed lex, inquit, per Moysen data est: veritas autē a Christo Iesu est. Non ita scriptū est, sed ita, Lex per Moysen data est, gratia & veritas p̄ Iesum Christū facta est. Lex igitur data est p̄ Moysen: facta est autē gratia per Iesum Chri-

stū, cum per eius spiritū charitate diffusa in cordibus nostris, sit vt quod lex præcepit impleatur. Quod enim per literam iubetur non litera, sed spiritu impletur. Vnde illud quod scriptū est, Nō concupisces: per Moysen lex est, quia iubetur: sed per Iesum Christū fit gratia, quando quod iubetur impletur, veritas autē facta est per Iesum Christum, propter illa quę in prophetia legis sunt promissa, quę in Christo eminent reddita. Apostolus vero quod ait ad Romanos, Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? de gentibus dixit, non de Iudæis, sicut hic somniat. Eos enim volebat refellere doctor gentium, qui putabant genti tantūmodo Iudæorū, nō etiā incircumcisis gentibus Euāgeliū prædicandū. Quod volens ostendere, non ad Iudæos tantum, sed ad omnes gentes pertinere, prius posuit testimonium de Propheta, Erit omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit: ac deinde cū dixisset, Quō autē inuocabunt in quē nō crediderunt, aut quomodo credent ei quē non audierunt: continuo subiunxit, Quomodo autē audient, sine prædicante, aut quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Ita refutans eos qui negabant ad circuncisas gentes prædicatores Christi esse mittendos. Illud quoq; sicut imperissimus non intelligit quod scriptū est, Primum Apostolos deinde Prophetas. Putas enim ante Apostolos non fuisse Prophetas, nesciens eos Prophetas illic commemoratos esse ab Apostolo, qui post Christi aduentum fuerūt. Quos qui vult nosse, actus Apostolorū legat, & illud q̄ ait ad Corinthios, Prophetę autē duo aut tres loquantur. Si autē non fuerunt Prophetę ante Apostolos, q̄ erāt illi p̄ quos Deus ante promiserat Euāgeliū de filio suo, qui factus ex semine Dauid secundū carnē? Quis erat qui dixit, Lapidē quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Quis erat qui dixit, Thronus tuus Deus in seculū seculi, virga directiois, virga regni tui? Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis? Quomodo Deus, cuius thronus est in seculū seculi vnctio Deo, nisi Christus Iesus, qui ex ipsa vnctio Christi nomen accepit? Christus vnctus est. Quis erat qui dixit,

Rom. 8.

Exo. 10.

Rom. 10.

1. Cor. 1.

1. Cor. 12.

1. Cor. 14.

Pl. 127.

Pl. 14.



dixit, quod ipse Christus de se testatur esse
 prædictum, Dixit dominus dño meo, sede a
 dextris meis, Donec ponā inimicos tuos sub
 pedibus tuis? Et hoc Dauid in spiritu dixisse
 confirmat, quem spiritum negat fuisse
 super terrā ante domini aduentū. Quid est q̃
 ait Apostolus, Dicit autē Esaias erit radix Iesū
 se, & qui exurget regnare in gentibus, in eū
 gentes sperabunt? Quis erat spiritus qui per
 eundem Esaiam tanto ante prædixit, Ille pec
 cata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos
 putauimus eū esse in dolore, & in plaga, &
 in afflictione. Ipse vulneratus est propter pec
 cata nostras, & infirmatus est propter iniqui
 tates nostras, disciplina pacis nostrę super
 eum: linore eius sanati sumus: omnes quasi
 oves errauimus: hō in via sua errauit: & dñs
 tradidit eū propter iniquitates nostras, & ip
 se propter afflictionem non aperuit os. Sicut
 ouis ad victimam ductus est, & sicut agnus
 coram tondente mutus, sic aperuit os suū,
 in humilitate iudicium eis sublatum est, ge
 nerationem illius quis enarrabit? quia tolle
 retur de terra vita eis. Ab iniquitatibus popu
 li mei ductus est ad mortē: & cetera quę cō
 texere longum est? Vbi etiā de ecclesia tanto
 ante prædictū est, quod ab Apostolo legimus
 commemoratū, & nūc iam videmus imple
 tum, Letare sterilis quę non paris, erumpe
 & exclama quę non parturis, quia multi filij
 desertę magis quam eius quę habet virū. Di
 xit enim dominus, Dilata locum tabernacu
 li tui, & auleorū tuorū, fige, ne parcas, protē
 de funiculos, & clauos tuos conforta. Adhuc
 in dextris & sinistris dilata, & semen tuū pos
 sidebit gentes, & ciuitates desertas habitari
 facies: Noli timere quia confusa es, neq; re
 uerearis quia exprobatū tibi est. Confusionē
 enim eternā obliuisceris, & opprobrij vidui
 tatis tuę memor non eris. Quia dominus qui
 fecit te, dñs Sabaoth nomen ei: & qui eruit
 te Deus israel Deus omnis terrę vocabitur.
 Quis est qui dixit, Videbā i visu noctis, & ec
 ce cū nubibus cęli, vt filius hominis erat ve
 niens, & vsq; ad vetustum dierū peruenit, &
 & in cōspectu eius prælatus est: & ipsi datus
 est principatus, & honor, & regnum: & oēs
 populi, tribus, & lingue ipsi seruiēt: potestas
 eius potestas perpetua quę non transibit, &
 regnū eius nō corrūpetur? Hęc & alia multa
 atq; manifesta de Christo & ecclesia, vnde

prædicta sunt, quę sic videmus impleri, & cō
 sonantibus euangelicis atq; Apostolicis lite
 ris ēt speramus implenda: si spiritus Dei ante
 aduentū Christi non fuit super terrā: vel si a
 Prophetis israel nō est Christi pñciatus ad
 uentus, sicut hic desipit: qui Christū negan
 do ante promissum, non habet vnde asserat
 missum? Et merito, quia ipse quē prædicat,
 nec missus est, nec promissus. Verus quippe
 nō est, sed fictus. Iam illud non miror: q̃ ho
 mo inruditus de Prophetis Iudæorū existi
 mat dictū, q̃ ait Apostolus, Dixit quidā ex ip
 sis proprius eorū Propheta, Cretenses sem
 per mendaces, malę bestię, ventres pigri, te
 stimoniū hoc verum est, Ignorans dictū esse
 de quodā Epimenide qui Cretēsis fuit, in cu
 ius libris hoc inuenitur: qui homo inter Pro
 phetas Dei non inuenitur: nec ad illa eloquia
 Dei pertinet, quę Iudęis dicit credita, qui nō
 mentitur. Ideo non cōmemorauit Apostolus
 nomen eius, sicut solet cōmemorare Pro
 phetas Dei aliqui dicēs, sicut & Dauid dicit,
 Esaias autē audet, & dicit, sicut & Osee dicit,
 Vel tacitis eorū nominibus, cum dicit sicut
 scriptū est, & ea scriptura intelligitur in qua
 est autoritas Dei: aut euidenter Deū dicere
 asserit, cū aliquid adhibet testimoniū de lege
 vel prophetis Dei, quale est illud, Boui tritu
 ranti os non infrenabis. Nunquid de bobus,
 inquit, cura est Deo? an propter uos scriptu
 ra dicit? Ostendens utiq; in eadem scriptura
 Deū loqui. Vel illud, Prouidens autē scriptu
 ra, quia ex fide iustificat gentes Deus, prænu
 ciavit Abrahę dicens, In semine tuo benedi
 centur oēs gentes. Ipsam scripturā pro Deo
 posuit, quia Dei est. Vel illud de Abrahā, In
 promissione, inquit, Dei non hæsitauit in cre
 dultate, sed confortatus est fide, dās gloriā
 Deo & plenissime credens, quia quę promi
 sit, potens est & facere. Contra quā diuinam
 & Apostolicā vocē, canis iste rabiosus ob
 latrās, ausus est dicere, Abrahā Deo suo pro
 lē non credidisse, ignorans illud quod ait, Si
 mihi centū annos habenti nascetur filius: ad
 mirantis esse gaudiū, non dissidentia habitan
 tis. Vel illud, Nō potest excidere verbū Dei.
 Nō. n. omnes ex israel, ij sunt israelitę, neq;
 qui sunt semen Abraham omnes filij, sed in
 Isaac vocabitur tibi semē: hoc est, nō ij qui
 filij carnis filij Dei, sed filij promissionis de
 putātur in semine. Vel illud de Helia, Sed qd

Aug. Tomus Sextus. Cc dicit

dicit illi responsum diuinū? Reliqui mihi se-
 ptē milia virorū qui non curauerunt genua
 ante Baal. His atq; hmōi attestatiōibus Dei
 Rom. 11. 3. Re. 19. boni & veri esse scripturas illas quas iste blas-
 phemat, apostolica cōmēdat authoritas. Vbi
 aut ēt aliquid de authoribus gentium dicit
 Apostolus, non eos appellat Prophetas Dei
 nec illarū scripturarū Deū dicit authorē, q̄-
 uis ibi aliqua vera reperiat: sicut de isto Cre-
 tensi ait, Dixit quidā ex ipsis proprius eorū
 Titim. 1. propheta, Cretēses semper mēdaces: nō er-
 go ait, Iudēorū proprius, sed Cretensū. Qd̄
 Affo. 17. utiq; ad hoc dictū est ne Dei Propheta puta-
 retur. Et in actibus Apostolorū cū loquere-
 tur Atheniensibus, ait de Deo, In illo. n. uiui-
 mus, & mouemur, & sumus: sicut & quidam
 sedm vos dixerunt. Sed Apostolis, inquit, do-
 minū nostrū interrogātibus de Iudēorū pro-
 phetis quid sentiri deberet qui de aduēu e-
 ius aliquid cecinisse in pręteritū putabātur,
 cōmōtus talia eos ēt nūc sentire rādit: Dimi-
 sistis viuum qui ante vos est, & de mortuis fa-
 bulamini. Quid mirū, qn̄quidē hoc testimo-
 niū de scripturis nescio q̄b. apocryphis pro-
 tulit, si de prophetis Dei talia confixerunt hę
 retici, qui eadē literas non accipiunt? Nam
 in Euāgelio dominus quod non est apocry-
 phū, sed in luce veritatis omnibus notū, etiā
 post resurrectionē discipulis in itinere comi-
 tatus, incipiens a Moyse, per omnes prophe-
 tas hęc de se q̄ facta fuerant, prędicta mōstra-
 uit. De ipsa, inquit, iterū arguit, vbi dicit: Mul-
 ti mihi dicent in illa die: Domine, in nomi-
 ne tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo
 prophetauimus, & in noīe tuo virtutes mul-
 tas fecimus, & tunc dicā illis: Recedite a me,
 quia nunquā vos sciui. quia operati estis ini-
 quitatē. Absit vt ista de Prophetis sanctis, in
 quibus erat Moyses & ceteri, dñs dixerit: sed
 dictū est de ijs qui post eius euangeliū prędi-
 catū in eius nomine sibi loqui videntur, ne-
 scientes quid loquātur: in quibus & iste sibi
 F locū periturus inuenit. Illud quoq; ait dixit
 se dominū: Ego sum ianua ouīū: Omnes alij
 qui ante me venerunt fures sunt & latrones:
 Ioh. 10. Non autem ita scriptum est, sed ita: Omnes
 quotquot venerūt, fures sunt & latrones: Ve-
 nisse quippe hoc loco intelligi voluit eos q̄
 misī non fuissent: Quos arguit etiam Hiere-
 mias, dicens: Hęc dicit dominus de Prophe-
 tis qui prophetant in nomine meo, & ego
 non misī eos. Illi aut quos insanus iste blas-
 phemat, a dño misī sunt, non sponte vene-
 runt: Quos & dñs per parabolā quidē, sed a-
 pertissima significatiōe declarat, vbi dicit: A-
 jīā parabolā audite: Homo erat paterfami-
 lias: qui plantauit vineā, & sepem circunde-
 dit ei, & fodit in ea tōrcular, & edificauit tur-
 rim, & locauit eā agricolis, & peregre pro-
 fectus est. Cū aut tempus fructuū appropin-
 quasset, misit seruos suos ad agricolas, vt ac-
 ciperent fructus eius. Et agricolę apprehen-
 sis seruis eius, aliū ceciderunt, aliū vero lapi-
 dauerunt. Iterū misit alios seruos plures prio-
 ribus, & fecerūt illis similiter. Nouissime aut
 misit ad eos filium suū, dicens: Verebuntur
 filium meū: Agricolę videntes filium, dixe-
 runt intra se: hic est hēres: Venite occida-
 mus eum, & habebimus hęreditatem eius.
 Et apprehensum eum eiecerunt eum foras
 extra vineam, & occiderunt. Cum ergo ve-
 nerit dominus vineę, quid faciet agricolis il-
 lis? Aiunt illi: Malos male perdet, & vineam
 suam locabit alijs agricolis, qui reddant ei
 fructus temporibus suis. Dicit illis Iesus: Nū
 Ioh. 5. quā legis in scripturis: Lapidem quem re-
 probauerunt edificantes, hic factus est in ca-
 put anguli? A domino factum est istud, & est
 mirabile in oculis nostris: Ideo dico vobis,
 quia auferetur a vobis regnū Dei, & dabitur
 genti faciēti fructus eius. Quid hoc apertius
 quid clarius, quid euidentius? Sed iste de il-
 lorum numero est, qui seruos patrisfamilias
 huius lapidauerunt. Hoc. n. facit non scitis
 faxeis, sed maledictionibus duris. Nam &
 & primitus in gente Iudēorum vineam Dei
 esse plantatam, misīos prophetas ante ipsius
 Saluatoris aduētu, parabola ista testatur. Et
 cum dicit, auferetur a vobis regnum Dei, &
 dabitur genti faciēti fructus eius: quod re-
 gnum dicit, nisi quod sperabant, nō quod ac-
 ceperāt, i. vitę æternę? Vnde alibi dicit. Scrui-
 tamini scripturas, in quibus putatis vos vitā
 æternam habere, ipsę testimonium perhibēt
 de me. Et alibi: Vx vobis legisperiti, qui tili-
 tis clauem scientię: Ipsi nō introistis, & eos
 qui introibant prohibuistis. Ihs ne molibus
 testimoniorum non atteritur impudens vani-
 tas? Quis hunc audit, nisi qui scripturas san-
 ctas non audit, aut tam male audit quam in-
 eas iste cęcus incurrit? Sed ait, de eis domi-
 nus, inquit, Parentes vestri māna manduca-
 uerunt,

nerunt, & mortui sunt: docens neminē ipso-
rū ad dñm pertinuisse, quib. mors dominata
est. Neminē planē, sed parentum illorū quib.
talialoquebatur: Parentes quippe infidelīū,
quos nisi infideles volebat intelligi? Vnde
alio loco dicit: Vē vobis Scribæ & Pharisei
hypocritæ, qui ædificatis sepulchra prophe-
tarū, & ornatis monumenta iustorū, & dici-
tis: Si fuissēmus in diebus patrum nostrū, nō
essēmus socij eorū in sanguine prophetarū:
Itaq; estis testimonio vobismetipsis, quia fi-
lij estis eorū qui prophetas occiderūt. Filios
vtiq; dixit imitationē sceleris, nō propagine
generis. Non. n. q; ex illis secundū carnē nati
erant, hoc eis esse poterat crimini, sed q; eis
se similes infideli crudelitate monstrabant.
Ideoq; connectit ac dicit: Et vos implete mē-
surā patrum vestrorū. Serpentes, genimina vi-
perarū, quō fugietis a iudicio gehennæ? Id-
eo ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapiē-
tes, & scribas, & ex illis occideris & crucifi-
getis: & ex illis flagellabitis in synagogis ve-
stris, & persequemini de ciuitate in ciuitate:
vt veniat super vos omnis sanguis iustus, q;
effusus est super terram, a sanguine Abel iu-
sti vsq; ad sanguinē Zachariæ filij Barachiz,
quem occidistis inter templū & altare: Amē
dico vobis, venient hæc omnia super gene-
rationem istam. Nempe constat, nēpe mani-
festum est, imitando esse istos filios malorū,
a quib. propheta sancti & iusti, ab ipso Abel
quem frater occidit, vsq; ad Zachariam quē
isti occiderūt, persecutiones impijssimas &
sceleratissimas pertulerunt. Nam quō super
istos venit illorum sanguis, qui longe ante vi-
xerunt q; isti vel nascerentur: nisi quia vnum
genus, vna conspersio, vna massa est impio-
rum, imitatione sibimet cōnexorum? Simul
declaratur, in eodem populo fuisse iustos at-
que prophetas Dei: quorū isti, quibus hæc lo-
quitur dñs, ædificabāt sepulchra, ornabantq;
monumenta. Peior ergo iste & immanior,
qui eos defunctos lingua maledicia lacerat,
quibus honorem et impij deserebant, & in
animā suā crudeliter sequens eos blasphe-
mat, cū velit videri Christianus, quos pphe-
tas & iustos asserit Christus. Iam vero q; ad-
iungere voluit sanctos Patriarchas, Abraham
& Isaac, & Iacob, his de quibus dñs ait: Pa-
tres vestri manducauerūt manna in deserto
& mortui sunt, q; & isti patres mortui sunt,

vrū fraudulentus, an cecus sit potius iudicā-
dus, incertū est. Sed quodlibet eorū eligat,
detestandus est. Hinc. n. hoc ostēdere voluit,
quia dñs cōmemoratis eisdē patrib. ait, Non
est Deus mortuorū, sed viuorum: cū potius
eos viuere dixerit. Adhibito quippe testimo-
nio de lege vbi scriptum est: Ego sum Deus
Abraham, & Deus Isaac & Deus Iacob: ad-
iunxit, Non est Deus mortuorū, sed viuorū.
Et adiecit, Oēs. n. illi viuunt: vita vtiq; vera,
qua iusti viuunt, & cū corpore moriuntur.
Sed qñ hæc diceret iste, si viueret? In hac sen-
tentiam vult accipi & q; ait dñs ad Iudgos:
Neq; me nostis, neq; patrē meū, sed nec ver-
bum Dei habetis in vobis manēs. Quod vti-
que contrariū non est ei q; dixit: tulistis cla-
uem scientiæ, ipsi non introiistis, & eos qui
introibant prohibuistis. In semetipsis. n. ver-
bum Dei non habebant, sed in literis quas le-
gebant. Nam si haberent in semetipsis, & ipsi
intrarent, & alios intrare permetterent. Non
intrare autē, est non intelligere. Ecce quare
nec ipsum nouerant, nec eius patrem. Quia
non intelligebant q; legebant, non quia Deū
& Christum non pradicauerant quos lege-
bant. Hoc est ergo intrare, nō esse contentū
superficie literæ, sed ad interiora intelligen-
tiæ peruenire. Argumentatur etiam de Ioan-
ne Baptista, quia dñs ait: In natis mulierum
non exurrexit maior Ioanne Baptista: Qui
aut minor est in regno cēlorum, maior est
illo: Ita velut ratiocinando, tanquā Ioannes
non pertineat ad regnum cēlorū, & ob hoc
multo minus ceteri propheta illius populi,
quibus maior est Ioannes. Hæc autem verba
dñi duobus modis possunt rectissime intel-
ligi. Aut. n. regnum cēlorum appellauit eo lo-
co dñs, quod nondum sumus, vnde & in fi-
ne dicturus est: Venite benedicti patris mei,
percipite regnum: & quia ibi sunt sancti an-
geli, quilibet in eis minor, maior est vtiq;
quolibet sancto & iusto, portante corpus q;
corrumpitur & aggrauat animam. Aut si re-
gnum cēlorum in ea sententia illic intelligi
voluit, qua & in hoc tēpore significatur ec-
clesia, cuius filij sunt oēs ab institutione ge-
neris humani vsque nunc, quotquot iusti &
sancti esse potuerunt: profecto seipsum dñs
significauit, quia nascendi tēpore minor erit
Ioāne, maior aut diuinitatis æternitate & dñi
ca ptate. Proinde secundum priorem exposi-

Mat. II. tionem ita distinguitur: In natis mulierū nemo exurrexit maior Ioāne Baptista. Quiaū minor est in regno celorū, ac deinde subinfertur, maior illo est. Secundū hāc aut postriorē ita: In natis mulierum nemo exurrexit maior Ioanne Baptista: Qui aut minor est, ac deinde subinfertur, in regno celorū maior illo est. Sed utiq; intellectus tā congruit veritati, q̄ refellendā huius sufficit vanitati. Siue. n. quilibet angelus ceteris minor, Ioanne sit maior: siue hic dñs intelligatur, Ioanne p̄curfore suo etate minor, maiestate maior, nihil inde prophetis ceteris derogatur. Potuerunt. n. esse Ioanni aliqui æquales, aliqui eo minores: nullus aut maior propter sententiam dñi, omnes tñ sancti & iusti & boni. *Cap. 6.* Sed Moyses, inquit, omnē spem futuræ resurrectionis in hominibus extinxit, qui mortalem esse animā pronunciauit, qui eā esse sanguinem dixit. Deinde ratiocinando magnis virib; conatur ostendere, non esse animā sanguinem, & laborat in re manifesta, non intelligens legem. Si. n. dictū est: Anima omnis carnis sanguis est: quō dictum est, Petra erat Christus: Non quia hoc erat, sed quia hinc significabatur. Non aut frustra lex animā voluit significare per sanguinem, rem, s. inuisibilem per rem visibilem: nisi quia sanguis per venas omnes ab ipso corde diffusus, in nostro corpore plus ceteris humoribus principatur: ita ut vbicūq; fuerit vulnus inflectū, non humor alius, sed ipse procedat. Ita quoque anima quia omnibus quibus constamus inuisibiliter præualeat, illo melius significat, q̄ omnibus quib; constamus visibilibus præualeat. Illud aut q̄ Apostolus ait: nā & hoc testimoniu istud posuit, Caro & sanguis regnū Dei non possidebunt: nō facit de anima, sed de resurrectione corporis quæstionem. Verū & ista duob; modis soluitur: Aut. n. carnis & sanguinis nomine corruptionē carnis & sanguinis nuncupauit, quæ in resurrectione non erit, aut carnē & sanguinē, homines ad omnes illecebras seculariū voluptatū carni & sanguini deditos, qui regnū Dei non possidebunt, Totus aut istud locus Apostolici sermonis vbi scriptū est, Caro & sanguis regnū Dei non possidebunt, si consideretur diligentius, magis persuadebit corruptionē carnis sicut nunc est, his eū vocabulis appellare voluisse, atq; ad exponendum quid diceret ad-

iunxisse: Neq; corruptio incorruptionē possidebit. Quia cum facta fuerit quæ in resurrectione speratur illa mutatio, non utiq; remanebit vlla corruptio. Quāvis ergo & post resurrectionē dñs dixerit discipulis suis: Palpate & videte, quia spiritus carnē & ossa non habet sicut me videris habere: tñ secundum substantiā caro erit, non secundū corruptionē, quæ nunc carni hoc nomen imponit. Vnde ait Propheta: Omnis caro fenu: Nunquid enim & dñi quā leuauit in celum? Quo ergo modo appellauit Propheta carnem, vbi ait, Omnis caro fenu: dicturus utiq; fenu aruit: eo modo & Apostolus ait, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Quia non ibi corruptio, qua nunc sicut fenu natura carnis arefcit. Non. n. alia sententia est: Neque corruptio incorruptionem possidebit: sed hæc repetitio, sententiæ superioris est expositio: ut q̄ ibi dictum est, caro & sanguis, hic intelligamus corruptionem, non substantiam carnis: & quod ibi dictum est, regnum Dei, hic intelligamus incorruptionem. Atq; ita nihil aliud dictum putemus, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt: quam si diceretur, Corruptio incorruptionem non possidebit, id est corruptio carnis & sanguinis in illius regni incorruptione non erit: propter immutationem, scilicet de qua mox locutus adiunxit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Ita corruptio quæ carnis & sanguinis nomine significata est, in regni illius incorruptione non erit, quia caro quæ nunc corruptibilis est, tunc mutata incorruptibilis erit. Moyses autem homo Dei si animam credidisset esse mortalem, quod utique credidisset, si eam sanguinem non significationis sed proprietatis causa esse dixisset, non alio loco diceret: Omnis qui contigerit mortuum ab omni anima hominis, & mortuus fuerit, & non fuerit purificatus, tabernaculum dñi polluit: excreetur anima illius ex Israel, qm aqua asperfusionis non est circumspersa super eum, immundus est, adhuc immunditia eius in ipso est. Adhuc utique dixit, etiam post mortem, quia non est purificatus: Vbi præfiguratum lavacrum regenerationis intelligit, quod accipit qui baptizatur in Christo, quisquis fideliter audit: Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, & me enim ille scripsit. Quid aut mirum si iste infelix

felix a luce veritatis auersus, & ob hoc luci
 veritatis aduersus, ea quę nō intelligit in no
 uo testō, obijcit veteri testamento, sicut ē il
 lud de Apostolo Paulo, vbi ait ad Corinthios:
 Quod si ministratio mortis in literis forma
 ta lapideis facta est in gloriā, ita vt non pos
 sent filij Israel intendere in faciē Moyſi pro
 pter gloriā vultus eius quę destruitur, quare
 non magis ministratio spūs erit in gloriā? Nā
 si ministratio damnationis gloria est, multo
 magis ministratio iustitię erit * in gloria: Et
 enim non glorificatū est in hac parte id quod
 declaratū est, propter excellentē claritatem:
 Nā si id quod destruitur, in gloria est, multo ma
 gis illud quod manet, in gloria est. Hoc mō ille
 posuit verba Apostolica, nec a meliore inter
 pretatione plurimū distat. Quia ergo dicta ē
 ministratio mortis in literis formata lapideis,
 hinc existimat quod morti ministrauerit Moy
 ses, i. mortis auctori, maligno, s. spiritui, quē
 mundi huius iste opinatur auctore: ignorans
 ministratiōē mortis dictā legē, secundū il
 lud quod alibi dicit litera occidit spūs aut vi
 uificat. Lex enim quāuis iusta & sancta & bo
 na, prauaricatoribus intulit mortē, quos Dei
 gratia non adiunxit ad iustitiā legis implendā.
 Oportebat. n. vt in testamento veteri lex im
 poneretur superbis & de suę voluntatis vir
 tute fidentibus, quę non daret iustitiā, sed in
 beret. Ac sic morte prauaricationis implici
 ti, ad gratiā confugerent, non iubent tantū
 modo, sed iuuante, quę nouo testamento est
 reuelata. Hinc putāt isti diuinorū eloquiorū
 blasphematores, malam fuisse legem quę da
 ta est per Moyſen, quia dicta est ministratio
 mortis in literis figurata lapideis: non intuen
 tes propter eōs esse dictū, qui suo libero arbi
 trio legē sufficere arbitrabantur, & spūs gra
 tię non adiuti, rei prauaricationis, sub eu
 dē legis litera tenebāt. Vnde alibi dicit: Lex
 iram operatur: Vbi enim lex nō est, nec prau
 aricatio: hinc ostendens vnde dixerit lex irā
 operatur. Neque. n. eius prauaricatio mala es
 set, nisi lex ipsa bona esset. Multū est. n. & ni
 mis longū cuncta colligere, quę in hęc sen
 tentiā beatus dicit Apostolus, legē distinguēs
 a gratia, eo quod sub illa elidantur elati, sub illa
 erigantur elisi: & quia illa intantum bona vt bo
 na iubeat, hęc intantum vt bona conferat. Illa
 iustitię facit auditorem, ista factore. Et ideo
 sub illa peccator, in super ē prauaricator a
 missa excusatione ignorantie conuictus ia
 cer, sub ista vero & parcente & opulante,
 nec quia mala est oparatus exinguitur, & vt
 bona operetur accenditur. Quid ergo mirū
 si illa dicta est ministratio mortis, vbi litera
 occidit malū prohibendo quod fit, & bonū
 imperando quod nō fit: ista vero dicta est mi
 nistratio spūs utiq; viuificantis, vt a prauari
 cationis morte surgamus & iustitiā nō rei lega
 mus in tabulis, sed liberi in cordib. & in mo
 rib. habeamus: hoc est testm nouū distās a ve
 tere, quia ibi vetus hō formidinis coartat angu
 stijs hic nouus hō spatia latitudine charita
 tis. Quod aut dictū est de ministro veteris te
 stamenti Moyſe, quod non poterant intendere
 filij Israel in faciē eius propter gloriā vul
 tus eius, signū erat quia in lege Christū intel
 lecturi non erant: Et ideo velamen inter faciē
 Moyſi & ipsos positū erat, vt non intenderēt
 sicut scriptū est, filij Israel vsq; in finē. Finis
 autē legis quis est? Ad hoc non ego, sed Apo
 stolus ipse respondeat: Finis. n. legis, inquit,
 Christus ad iustitiā omni credenti: Finis per
 ficiens, non interficiens. Finis quippe dicitur
 propter quem fiūt omnia quęcunq; aliquo
 fiunt officio: Nā inter officium & finem hoc
 distat, quod officium est in eis quę facere de
 bemus: finis, pp quę facimus. Quia itaq; illa
 omnia propter Christū fiebāt quę filij Israel
 in eis quę faciebāt nō intelligebāt: hoc signi
 ficabat velamen, quod eos vsq; in finē non sine
 bat intendere, i. vsq; ad faciē Moyſi, quā si
 gnificabat Christū. Sed ideo dictū est quod eua
 cuet hęc gloria, quia oēs vmbre signicāter eua
 cuātur, cum res quę significatur aduenerit.
 Quemadmodū. n. scientia quę nunc est eua
 cuabitur, sicut idē dicit Apostolus: cum ve
 nerit illa quā dicit facie ad faciē: sic & ista
 quę in vmbis tradita erant Iudeis in vereri
 testamento, necesse fuit euacuari reuelatio
 ne testamenti noui. Nec sanē oēs in illo po
 pulo non intelligebant Christū, per illas vm
 bras testamēti veteris figuratum. Neque enim
 hęc ipse Moyſes & ceteri Prophetę non in
 telligebāt, qui cum posteris pręnunciabant.
 Nam & in ipsa Epistola ad Corinthios vbi
 hęc dicuntur, quę iste non intelligens posuit
 tanquam aduersa & inimica veteri testamen
 to, cur dicit: Habentes autem eundem spi
 ritum fidei, secundum quod scriptum est. Credi
 di propter quod locutus sum: & nos
 Aug. Tomus Sextus. Cc 3 cre

credimus, propter quod & loquimur? Vbi enim scriptum est: Credidi propter quod & locutus sum? Vtiq; in Psalmis, ad illa Dei eloquia pertinentibus, quæ credita sunt Iudæis. Eundem, inquit, spiritum fidei habentes. Quid est, eundem, nisi quæ habebat etiam illi per

H quos hæc ministrata sunt? Cur etiam in eadē Epistola de lege testimonium posuit, cum præmisisset: Vt vestra abundantia sit ad illorum inopiā, & illorum abundantia fiat in vestra inopiā, ut fiat equalitas, subiungens & dicens, sicut scriptum est: Qui multum, non abundauit, & qui modicum non defuit illi. Cur eis importat legis

Ead. 19. auctoritatem, quam dicit fuisse ministratiōem mortis, si eo modo intellexit, quomodo ista pestis intelligitur? Atq; ut omnes auferantes ambages, quoniam modo & lex ministratio mortis recte dicta sit, & tamen sancta &

Rom. 7. & bona sit, illud recolamus quod in Epistola positum est ad Romanos. Cum enim dixisset: ut seruamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ quæ sententia simillima est illi quam iste non intelligens posuit, continuo prospexit illos futuros verbosos atque blasphemos, qui putaturi essent ex hoc legē fuisse reprehensam, moxq; subiunxit, Quid ergo dicemus, lex peccatū est? Absit: Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Nō

Exo. 20. concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnē concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum est: Ego autem vivebam ali quando sine lege: Adueniente autem mandato peccatū reuixit: Ego autem mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in mortem. Peccatū enim occasione accepta per mādātum fefellit me, & per illud occidit: Itaq; lex quæ sancta, & & mandatum & iustum & bonum. Quod er-

I go bonum est, mihi factū est mors? Absit: Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonū mihi operatū est mortem. Ecce quid est ministratio mortis, ecce quid est litera occidit, ecce quemadmodum lex non est peccatum, & mandatū in vitam, & lex sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum, & tamen quia de ipso bono interficitur inobediens anima, ubi Dei non adiuuat gratia, ministratio mortis facta est lex in veteri testamento propter occidentem literam, & ministratio

vita facta est gratia in nouo testamento propter viuificantem spiritum. Quod est autem ministratio mortis & ministratio damnationis: hoc est, occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnē concupiscentiam, hoc est, adueniente mandato peccatum reuixit: & hoc est, inuentum est mihi mandatum quod erat in vitā, hoc esse in mortē: & hoc est, occasione accepta peccatum per mandatū fefellit me & per illud occidit: hoc est, lex subintravit ut abundaret delictū: hoc est, lex iram operatur: hoc est, virtus peccati lex. Prohibitio enim peccati quod est lex, auget profecto desiderium peccandi: quod non extinguitur, nisi contrario desiderio recte faciendi, ubi fides per dilectionem operatur. Hoc autem non prestat li tera iubens, sed spiritus iuuans, nō lex ergo, sed gratia, non vetus testamentum in seruitute generans, quod est Agar, sed nouū in quo non sunt ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit: Et tamen lex sancta est, & mandatum sanctum & iustū & bonū, in his qui habent spiritum Christi operatur peccatum omnem concupiscentiam: Qualem se fuisse in veteri testamento etiam ipse Apostolus ostendens, Occasione, inquit, accepta peccatum per mandatum operatū est in me omnē cōcupiscentiā. Per quod mandatū, nisi quod ait: Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces? Nunquid malū est non concupiscere? Immo maxime bonum. Bona est ergo lex quæ hoc dixit, sed ubi non adest viuificans spiritus, hæc ipsa lex quam bonam dicit occidit: quia peccati virtus est, cum per illam operatur omnem concupiscentiam, in flammando prohibitionē: quod non extinguitur per inuentē literā timore pænæ, sed per iuantē spiritū dilectione iustitiæ. Ideo ait: Peccatū ut appareat peccatū, per bonum mihi operatum est mortē, Non enim ait, per malum: sed, per bonū. Hic euigilent si possunt, qui legē Dei atq; eius ministrum Moysen cæco & furioso corde reprehendūt. Ideo quippe est ministratio mortis, quia peccatum per bonum operatum est mortem: Ideo est ministratio damnationis, quia peccatum per bonum operatum est damnationē: Nō autē oēs qui Christiani appellantur, ad Xpm transeunt, sed quibus auferitur velamen, quod in electione veteris testamē-

K

Rom. 4.

Galat. 5.

Galat. 4.

Rom. 7.

L

ei manet. Qui. n. sunt in veteri testō, impedie-
te velamine, nec vetus intelligunt, nec nouū.
Qui autē transeunt ad Christū, remoto vela-
mine per nouū, intelligunt, & vetus & no-
uū. Vtinā & isti cęci oppugnatores legis &
Prophetarū sic transeant ad Christū, vt non
sint in eis, in quib. obuelatū est & ipsum Euā-
gelium. In his. n. qui pereunt, esse obuelatū
ait Apostolus, in quib. Deus seculi huius ex-
cēcauit mentes infidelīū, vt non fulgeat illu-
minatio Euangelij glorię Christi, qui est ima-
go Dei. Vbi miser iste Deū seculi huius vult
intelligi malū, tāquā illi seruiert Moyses in
veteri testō, quasi hoc Apostolus dixerit. Vbi
si necesse esset itelligi Deū seculi huius, Deū
impiorū, hoc est diabolū: qm̄ omnes dij gen-
tium dēmonia, & vtq; multo maxime prin-
ceps dēmoniorū: non mirū esset, qñquidē
quorundā Deus ēt vter est dictus: Ait enim
Apostolus, Quorū Deus venter est: nec ideo
Deus venter est. Ita si potest dici Deus huius
seculi diabolus, nō ideo diabolus Deus est:
quia nec dēmonia sunt dij, quāuis dij gentiū
sint dēmonia. Pōt quippe seculū in malo in-
telligi: Vnde dicit Apostolus Petrus: Eripite
vos de pręsenti seculo maligno. Sed cū alter
pateat intellectus, qui necesse est hic diabolū
putare significatū, ac non potius Deū verum
iustū & bonū, qui excēcauit mentes infide-
liū seculi huius: vt non hic distinguatur, in
quib. Deus seculi huius, ac deinde subinfe-
rat, excēcauit mentes infidelīū: sed ita potius
in quibus Deus, ac deinde subinfe-
rat, excēcauit mentes infidelium hoc est
infidelīū seculi huius mentes excēcauit. Sed
istis non placet vt Deus bonus mentes excē-
cet aliquorū. Non. n. attēdunt Saluatoris ver-
ba dicentis: In iudiciū ego in hunc mundum
veni: vt qui non vident videant & qui vidēt,
cęci fiant. Ille igitur qui secundū Apostoli-
cam sniam cuius vult miseretur, & quē vult
obdurat, proculdubio quē vult illuminat, &
quē vult excēcat. Sed non est iniquitas apud
Deū, cui dicit Ecclesia, Misericordiā & iudi-
ciū cantabo tibi dñe: Illuminat ergo miseri-
cordia: excēcat iudicio, vtq; & quissimo, &
si occultissimo. Inscrutabilia. n. sunt iudicia
eius: Cui tñ dñ: Sedisti super thronū, qui iudi-
cas & equitatē. Huic Deo seruiuit Moyses, cę-
teriq; Prophetę, quos iustos sine dubio dñs
ipse testatur. Horū quippe Iudei sepulchra

construebant, & monumēta ornabant, quib.
dicit, Aedificatis sepulchra Prophetarum, &
ornatis monumenta iustorū. Sed illi omnes,
& si pro tēporis dispensatione veteris testa-
menti ministrabant figuras, ad nouum tñ te-
stū, quāuis nondum reuelatum, per gratiā
Dei pertinebant, ad q̄ pertinebat Abraham.
Hinc quippe isti si remoto velamine legerēt,
intelligerent: ita non esse inimicū Euangelij
legi, quā data est per Moysen, sicut inter se
non sunt inimici, Abraham & ipse Moyses:
quos vtq; & isti eundē coluisse confitentur
Deū, quīs eū sic blasphemant, vt esse Deum
negent. Et tñ Apostolus, promissiones quę
factę sunt Abraham, quia nouum testm̄ signifi-
cabant, sic opponit legi per Moysen datę, vt
hęc duo inter se inimica videantur. Quid. n.
aliud ad Romanos dicit: Nō. n. per legē pro-
missio Abraham aut semini eius, vt hęres esset
mundi, sed per iustitiā fidei. Si. n. qui per le-
gem hęredes sunt, exinanita est fides, & euac-
uata est promissio: lex enim iram operatur.
Vbi. n. lex non est, nec pręuaricatio. Atten-
dant quemadmodum sic disputat veluti con-
tra legem, vt eam priore illa quę facta est ad
Abraham promissione conuincat, quod nō
sint hęredes ex lege quicunq; sunt hęredes
Dei, sed ex promissione. Itemq; ad Galatas:
Fratres, inquit, secundum hominem dico: tñ
hominis confirmatum testamentū nemo irri-
tū facit, aut superordinat: Abraham dictę sunt
promissiones & semini eius. Non dicit, &
seminibus, tanquam in multis, sed tanquam
in vñō, & semini tuo, qui est Christus. Hoc
autē dico, testm̄ cōfirmatum a Deo, quę post
quadringentos & triginta annos facta est lex
non infirmat ad euacuandam promissionē.
Si enim ex lege hęreditas, iam non ex pro-
missione. Abraham autem per repromissio-
nem donauit Deus. Quid ergo lex? Trans-
gressio gratia proposita est, donec veni-
ret semen cui promissum est. Nescio vtrum
isti qui legem nō intelligētes criminant, in-
ueniant aliquid ex Euangelio vel ex Aposto-
licis literis, quod ita videatur eidem legi ad-
uersum esse atque contrarium quemadmo-
dū hoc videtur, quod ex promissionib. quę
Abraham factę sunt opponit Apostolus. Si
ergo legem oderunt, Abraham diligant. Sed
nec hoc volunt: Nam & ipsi patri gentium
ad quem promissiones factas nunc in omni-

bus gentibus videmus impleri, crimen fornicationis obijciunt. Iste quippe procubatio cui ridemus, ex illis, se esse manifestat, de quib. predictum est Apostolo dicente: Spūs autē manifeste dicit, quia in nouissimis tēporibus seductorib. & doctriinis dēmoniorum in hypocritis mendaciloquorū, cauteriatam habentes conscientia suā, prohibentes nube re. Non n. reperitur Abraham aliquo se contaminaſſe adulterio qm̄ non lubrico libidinis amauit ancillā, sed ab vxore accepit: qm̄ vxor eius fecit de iure suo q̄ voluit, volens habere filios de marito suo, quanuis ex utero alie no: Vbi nulla omnino laſciuiendi, sed sola cogitata est causa generandi. Iste autē Abraham ē vltq; ad decrepitā ſenectutē, fornicationis obijcit crimen, profecto quia & poſt mortē Sarā alterā duxit. Vbi & ſi nullū intelligeretur rei abditæ ſac̄m, pp̄ hoc ſolum id facere debuit Abraham, ne putarent hēretici aduerſus Apoſtolū, quibus ē Tertullianus aſſipulator aſiſtit, poſt vxoris mortem, crimen eſſe ducere vxorem. Sed ſicut ſibi iſte v̄ inuenire in Apoſtolicis literis: quā dicat contra legē per Moysen datā, vel contra teſtīm vetus: inueniat tale aliquid aduerſus Abraham, q̄ ex Euangelicis & Apoſtolicis literis ſonare uideatur: omnino non inuenit. Vbi cunq; ille nominatur in libris teſtamenti noui, cū honore debito nominatur: ita ut Iudēis diceret ipſe dñs: Si filij Abraham eſtis, facta Abraham facite. Ac per hoc iſte q̄ blaſphemat Abraham Chriſtum profecto blaſphemat, qui tale teſtimoniū perhibet Abraham. Sed dicat, ſi poteſt, quam perſonā illarū quinq; gerebat Apoſtolus, cū ſic praedicaret Abraham? Si n. eis qui ſine lege fuerant, factus erat quaſi eſſet & ipſe ſine lege, illi Abraham non nouerant. Ergo aliquem Principem, ſive Romanorū, ſive Græcorum, ſive aliquē Philoſophorum debuit inuenire quem talibus praedicaret: vt eis, ſicut huic placet, talē ſe quales ipſi erant fingendo, congrueret: non Abraham neſcio quem alienigenam patrē gentis Hebrææ, longe ab eorū motibus, longe ab eorū ritibus, longe ab eorū cognationib. alienum. Si autē Iudēis tanquā Iudæus factus erat, aut eis qui ſub lege erant, tanquam eſſet & ipſe ſub lege, vt quid dicebat, non eſſe haredes ex lege? Vt quid dicebat: Lex iram ope-

ratur? Vt quid dicebat: Lex prauiſationis gratia propoſita eſt, q̄ e quo animo ferre nō poſſent qui gloriabantur in lege? Quod ſi ut infirmus loquebat infirmis, & ſic eos, ut ſalacibus placeret, fallendo laſtabat, cur eos ab umbris ueteribus, in quibus infirmi quieſcebant ſic perturbabat vt diceret: Ecce ego Paulus dico uobis, quia ſi circumcidamini, Chriſtus uobis nihil proderit. Si autē in illa perſona quinta perfectis ſapientiam loquebatur, quales ſolos iſte dignos putat quos nō fallat Apoſtolus: quare ecōtrario vult eſſe ipſe perſectus, vt blaſphemet Abraham, quē ſic perfectus laudat Apoſtolus, maxime in illis duobus filiis eius, uno de ancilla, alio de libera? Si diſplicet illi cū Hiſmaele teſtīm uetus, cū Iſaac placeat teſtīm nouū. An & contra Apoſtolum propoſiturus eſt cathedrā peſtilētiæ, & diſputaturus de qualitate figurarum, atq; dicturus non eum debuiſſe figuras rerū honeſtarum de rebus turpib. ducere? Res n. turpis huic v̄, ē cum ipſa Sara concubitus cōiugalibus, quam liberā matrem noſtrā eternam Hieruſalem ſignificare teſtaur. doctōr gentiū, quāuis nariū rugas & frontis obducatur, & criſpato vultu hanc parabolā exhorreat doctōr peſtilentium: & multo amplius & aſpernabilis qm̄ audire eundem gentiū doctōrē, q̄ ſcriptū eſt de maſculo & femina, Erunt duo in carne una: addere & dicere, Sac̄m hoc magnum eſt: Ego autē dico in Chriſto & in Eccleſia. Itane vero ubi eſſent cognoscenda tantæ rei ſac̄ra, i. ſacra ſigna, & in re pudenda, atq; in eis uerbis quibus uerecundia debeatur, cognosci nō debuiſſe nec dici, homo iſte ſciebat, & beatus Apoſtolus neſciebat? Eat plane iſte retro cum ſuis ſimilibus ſocijs qui dixerunt: Durus eſt hic ſermo, quis cum pōt audire? Nos autē audiamus & intelligamus duo teſtamenta in duobus filiis Abraham duabusq; mulierib. eius cōmixtione ſetatis: ſicut duos in carne una, Chriſtum & Eccleſiam, iſtis nolētib. ſine ulla obſcuritate cognoscimus: ſicut mediatorem Dei & hominū, hominē Chriſtū Ieſum, carnem ſuam nobis manducandā, bibendūq; ſanguinē dantem, fideli corde atq; ore ſuſcipimus: quāuis horribilius uideatur humanā carnem māducare, quam perimere, & humanū ſanguinē potare quam fundere. Atq; in omnib. ſanctis ſcripturis, ſecundū ſanæ fidei regulā figurate dictum

2. Tim 4

Gen. 16.

Gen. 25.

Ioan. 8.

1. Co. 9.

E

Rom. 4.

Galat. 5.

Galat. 4.

Ephes. 5.

Ioan. 6.

1. Tim. 4.

G



dictum vel factum si quid exponitur, de quibuslibet reb. & verbis quæ sacris paginis continentur, expositio illa ducatur, non aspernâter, sed sapienter audiamus: Et relinquamus istum inania garrientem, & nesciendo quid loquatur, quadâ, si dici pôt, imperita perita de figurarum qualitate tractantem. Qui cum dicit rebus congruis non contrarijs aliquid esse significandum, pôt vanus dicere, semper Deum lucido auro, nunquam nigro atramento scribi oportere: quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Non est. n. qui putet Apostolum, ut cogeret infirmos & imperfectos, multa falsa & improbanda dixisse, quia testimonijs quæ de lege ac prophetis ponit, quæ venerabiliter scripturas illas accipiat per Epistolas eius apparet: Nec cogitat tam peruerso sensu posse defendi, eum illa quæ in veteribus Dei libris immundus atque impius, quasi pius & mundus horrescit. Nam si ei quispiam dicat similes eius, ea quæ te offendunt in lege ac prophetis falsæ sunt, sed propter infirmos & imperfectos sic ea spiritus sanctus poni voluit, quid pari suo vano contra hoc respondeat non habebit. Conuincitur. n. regula falsa, sed sua, nec sapientis ac docti, sed stulti sicut ipse est atque ineruditi manu, suo tamen gladio iugulatur. Post hæc sanè sacrilegi & vani hominis sacrilega vaniloquia, quibus me respondisse sufficiens existimo: hoc est, De initio Genesios: De lucis fabrica: De die vel Sole: De causa constituendi hominem: De peccato Adæ: De fabrica hominis: De persuasione serpentis: De maledicto in homine, & de vitæ arbore: De penitentiæ Dei: De diluuiio: De arcu in nubibus: De induratione cordis Pharaonis: De spiritu mendacij secundum Michæam Prophetam: De testimonio Esaie Prophetæ, propter quod ait: Filios genui & exaltaui, quibus rursum dicit: Filij scelesti, semine pessimum: Et quod iterum apud eum scriptum esse dicit: Ego sum Deus faciens bona & creans mala: De perditione populi, mandato Moysi: De maledicto quod turpe existimat: De Dei, quam putat, confessæ crudelitatis: De studio quod putat malitiæ, iuxta David regem: De eo quod scriptum est, Penitet me quod constituerim Saul in regem De spiritu Moysi, cuius scripturas putat dixisse Apostolum fabulas aniles: De qualitate figurarum: De Abraham: De filijs Heli sacerdotis: De sacrificijs, quod putat non nisi demonibus exhiberi: De Prophetis Dei, quos

putat ante aduentum domini non fuisse: De eo qui in lege positum est, sanguinem esse animam: De eo cui Moyses seruiuit, quem putat Deum verum non fuisse: De varietate personarum, in quibus putat Apostolum locutum esse fallaciter. Quæ omnia non hoc ordine persecutus sum, qui est in libro eius, sed sicut nostræ disputationis sibi met connexa series postulauit. Post hæc ergo omnia titulum posuit, ita se habentem. Discretio spirituum malignitatis & bonitatis: Et cepit contrarijs inter se breuibus crebrisque sententijs laudare Christum, & accusare legis Deum hoc modo, velut eum ad quem scribebat exhortans: Quare igitur frater, inquit, recedentes ab iniquitate præteriti erroris, intendamus Christum verum ac summum Deum, non huius seculi Principem & mundi factorem, in quo nos peregrinari sapissime declaratum est. Intendamus, inquam, illum primum ac mitem, qui nos suæ cognitionis ostendens, mundi lumen vocauit: non illum qui secundum scripturas Iudaicas terrenum nobis iudicium assignans, in terra nobis finem indixit. Qui nos fratres appellans, vigilare ac diuina sapere persuasit, non illum qui nec dignoscendi quidem sensum habere permisit. Atque hoc modo cetera multa contextuit. Cui loco libri eius ita respondendum putavi, ut et ego vos exhortarer, intendamus Christum verum & summum Deum, veri & summi Dei unicū filium, non huius seculi malignum Principem, sed mundi, hoc est celi terræque factorem, qui nos tantum peregrinos vitam temporalem in hac agere mortalitate præcepit. Intendamus inquam illum misericordem ac mitem qui nos fratres suos fecit gratia, non natura. Ipse est. n. non alius sicut hic putat, qui secundum scripturas terrenum nobis corpus, animam vero flatu dedit, utrumque faciens, non eorum aliquid gignens. Qui nos vigilare ac diuina sapere iussit & fecit. Ipse est. n. non alius sicut hic putat, qui dignoscendi boni ac mali ne peccando experiremur, admonuit. Qui nos ad immortalitatem vocans, celestia nobis regna promissit. Ipse est. n. non alius, sicut hic putat, qui nos post peccatum reos, ab æternæ vitæ felicitate se creuit, & terreno labore puniuit. Qui nos, non sicut iste dicit, nihil ignorare, sed vilia scire præcepit: Nec sicut iste sentit atque veritate dissentit, scientiam dānauit in nobis, quem sit sapiendo iustitiam, sed quem sit experiendo peccatum. Qui nos, quod errore moriebamur miseratus

Lect. 17.

Cap. 11.

K

L

ratus est. Ipse. n. nō alius, sicut hic putat, qui nos morti nō ex quo sapere cepimus, quod iste ait, sed ex quo deliquimus, destinauit. Qui nos proprias facultates hortatur sperne re, imo vero loco tutiore recondere: cū ipse sit non alius, vt hic putat, qui se non tantum celestiu, verum et terrenorū dñm ostendens, ea quæ impij possidebant expoliatione ple-
Mctendi suos, quibus hoc pro tpe cōgruebat, auferre atque habere, sine iussit, siue permi-
 sit. Qui donat delicta conuersis, cū ipse sit, non alius, vt hic putat, qui in tertiam & quartā progeniem retribuit digna peruersis. Qui
Exo. 20. non omniū, sicut iste ait, sed eorum quos ante præsciuit & prædestinauit, delicta dimittit. Ipse est aut, non alius sicut hic putat, qui de-
 licta quorundam, ad pēnalē animi dolorem terroremq; maiorem, et illorum qui ea non admiserant, non spiritalibus, sed corporali-
 bus mortibus vindicauit, vt conditio mortali-
 um qua fuerant post paululū morituri, etiā isto mō seruiret Dei prouidentia, & in vsū cederet disciplina. Qui nos non in totū ira-
 sci prohibuit, qñquidē & ipse iratus est vbi oportuit, sed irasci & non peccare præcepit. Ipse est aut non alius, non qui vindicandi causas sicut iste affirmat inquit, sed vindican-
 das causas qñ ipse nouit, aduertit. Qui nos nequando iurarem, monuit: vt quoniā falli possumus, longe fieremus a periurio nō iurando Ipse est aut, non alius, vt hic putat, qui suæ sententiæ veritatē ad incredulos increpandos, vbi opus esse iudicauit, etiam iu-
 rando firmavit. Sicut aut homo iurans adhibet testē Deum, ita seipsum Deus. Qui nos in fide verbi veri stare iussit. Ipse est. n. nō alius sicut hic putat, non qui voluntatem suā sicut iste blasphematur, sed qui res quas voluit, non mutata voluntate mutauit. Qui nos viam veritatis docuit. Ipse est. n. & Deus Prophetarū qui nunquā sicut iste calumniatur, falsis pro-
Amissionib. suos decipit, Qui nos irreprehen-
 sibilis esse mandauit: ipse est. n. & Deus Pro-
 phetarū, qui nunquam sicut iste criminatur, se ipse reprehēdit, nec eū sicut hominē quic-
 quam pēnituit: sed rerum futurarū mutatio-
 nem, quas, se mutaturū sine vlla sui mutatio-
 ne ab æterno præsciuit, velut humana homi-
 nibus locutione prædixit. Qui nobis irā Dei metuendam, & in Euangelio cōmendauit. Ip-
 se est. n. & Prophetarum Deus, non sui animi

perturbationem, sed iustam seueramq; vin-
 dictam, irā vel indignationis nomine nuncu-
 pavit. Qui alterū ab altero non vtcunq; læ-
 di, sed iniuria lædi noluit. Ipse. n. & Prophe-
 tarum Deus, qui siue per homines, siue per
 angelos sanctos, et temporalibus corporum
 mortibus, quos voluit vtiliter aut mulctauit,
 aut terruit. Qui dicit ad concupiscendū non
 videndam esse mulierem. Ipse est. n. qui & in
 lege dixit. Non concupisces: Nec sicut iste
 criminatur, indixit septenas singulis nuptias
 sed propagandi causā connubia casta permi-
 sit. Patres aut filiarum maritos non solum ip-
 se non fecit, verum et ne fieret, sicut alia ince-
 sta prohibuit. Qui nos secundum interiorē
 renouationē in spiritu mentis, nec masculo-
 los, nec fēminas esse docuit, sed sicut ange-
 los in æternū secum futuros esse promisit: ip-
 se est. n. & prophetarū Deus, qui masculum
 & fēminā propagandi generis causā nuptia-
 li castitate coniunxit, & secundas nuptias q
 in nouo quoque testō permittuntur, licitas
 esse monstrauit: Vxores aut fratrum, sed sine
 filijs defunctorum, ad excitandam defuncti
 posteritatem, non libidinis, sed pietatis affe-
 ctū, in matrimoniū sibi copulare præcepit:
 Patres vero filiarum coniugijs misceri om-
 nino prohibuit. Qui nos super omne genus
 serpentū calcare spiritaliter iussit. Ipse est. n.
 & Prophetarum Deus, qui populo infideli
 ad significanda peccata, quorum veneno in-
 uisibiliter moriebantur, uisibiles serpentes
 quib. admonerentur, immisit, & plaga emen-
 datoria, mortes animarum mortib. corporū
 figurauit. Qui dixit, Date elemosinā, & ec-
 ce omnia mūda sunt uobis. Ipse est enim &
 Prophetarum Deus, qui talia etiam Prophe-
 tarum uoce mandauit: Nec sibi uoluit pri-
 mogenitos hominū filios immolari, sed con-
 secrari, significās primogenitum a mortuis,
 in quo oportebat omnes a morte perpetua li-
 berari. Qui corruptilibus cibis incorrupti-
Cbiles anteposuit, ipse est. n. & Prophetarum
 Deus, qui sacrificia quib. nō indiguit, ad si-
 gnificandū uerū sacrificiū, in umbris futuro-
 rū præcedere uoluit, & disciplinē seueritate,
 mortibus corporū, longe mitioribus quam
 sunt æterna supplicia gehennarum, perpe-
 trata sacrilegia uindicauit. Qui terrenas di-
 uitias, non sicut iste dicit, damnari iussit, sed
 spirituales coelestesq; præposuit: ipse est enim
 & Pro-

Exo. 20.

Luc. III



& prophetarum Deus, qui facit & diuites
 benignissime largiendo: & pauperes iustissi-
 me vel non dando, vel auferendo. Qui nos
 pro inimicis orare iussit: ipse est enim Pro-
 phetarum Deus, qui filios parentum mani-
 bus immolari sibi vt iste criminatur, non so-
 lum nunquam voluit, verum etiā ne id fieret
 in lege constituit. Qui sine acceptione per-
 sonarum benefaciēdum omnibus intimauit:
 ipse est enim & Prophetarum Deus, qui qñ
 sine discretionē gratis aut sexus occidi homi-
 nes iussit, vnde scit iste vel quisquā, quid eis
 post mortem bonę cōpensationis attribuit,
 quorū mortibus viuentes, aut emendauit, aut
 terruit. Qui nos æquo animo iniurias sustine-
 re & donare præcepit, Ipse est. n. & Prophe-
 tarū Deus, qui oculū pro oculo, dēte pro dē-
 temodū posuit pēnē, ne quisquā sibi amplius
 putaret deberi vindictę, quā pertulisset iniu-
 rię. Et hoc ideo, quia de sapientia Dei dictū
 est, q̄ legem & misericordiā in lingua por-
 tet. Nec per misericordiā debita debitoribus
 nostris scienter dimitteremus, nisi per legem
 ipsa debita discernere mus. Qui in tanta po-
 testate se humilians ad conuertendos nos fa-
 ctus homo, cū hominibus esset locutus ipse est
 & Deus Prophetarum, qui cum primis pa-
 tribus esset locutus: ideo pręter se dicens non
 esse aliū Deū, quia etiā summa Trinitas, ma-
 nente personarū discretionē, vnus est Deus.
 Qui Apostolis suis vt gratis darēt quę gratis
 acceperāt, iussit. Ad sustentationē tamen suā
 nec aliam tunicam secum ferre ideo consti-
 tuit, quia secutus adiūxit, Dignus est. n. ope-
 rari mercede sua: vt qui Euangelii annun-
 ciant, ex Euangelio viuerent: Deo tamen mu-
 nera offerenda esse monstrauit, qui nullius idi-
 get, & munera sumendo plus confert. Ipse
 est enim & Prophetarū Deus, & qui munera
 suos accipere verat, quibus exēcantur ocu-
 li iudicantiū: & munera ipse quāuis nō egeat
 accipit, vt pietate faciat opulētās aīas offerē-
 tiū: Qui sabbatis hominē curauit, ostendens
 iam esse tēpus, vt secundū prophetiā cantici
 canticorum aspiraret dies & remouerentur
 vmbre. Ipse est. n. & prophetarum Deus, qui
 hominē ligna sabbatis colligentē, quia non-
 dū duorū testamentorū tēpora distinguebat,
 sed legē Dei contumaci & impia mente cō-
 templerat, lapidādū esse mādauit: eiusq; cor-
 porali morte, quā post paululū omni homi-
 ni quis dubitet, affuturā, sanxit timore obe-
 dientiā cēteris profuturā: qui pp saluandos
 hoīes se venisse dixit. Ipse ē. n. & Prophetarū
 Deus, qui iusto iudicio quos vult obdurat,
 qui sicut in Euangelio ait, venit in mundū,
 nō solū, vt qui nō vident uideant, sed etiam
 vt qui vidēt, cēci fiant. Qui mandata vitę per-
 petuę nobis dedit. Ipse est. n. & Prophetarū
 Deus, qui mandata sancta & iusta & bona,
 sup̄bis tñ, nō de ipsius gratia, sed de sua virtu-
 te fidentibus, nō quibus viuerent, sed quibus
 morentur vt conuincerētur dedit. Sicut A-
 postoli, dicēte vno ipsorū, bonus odor Chri-
 sti erant, & in his qui salui fiebant, & in his
 qui peribant: alijs quidem odor vitę in
 vitam, alijs odor mortis in mortē. Qui vitia
 torū salus apparuit, dans incessum claudis,
 linguā mutis, auditū surdis, lumē cēcis. Ipse
 est. n. Prophetarū Deus, qui eadē vitia, non
 solū misericordissime sanat, verū etiā iustissi-
 me importat: neq; n. debet eū quisquā nō mi-
 nus impia vanitate Christi cōtrā putare cōtrariū,
 & istū bonū dicere. Christū aut malum: eo q̄
 iste in virga Aaron aridum lignū, & nulla ra-
 dice subnixum, florē ferre fecit & fructum:
 Christus autem arborē maledictō arescit, quā
 nihil in eo pomorū, quorū nondum erat tē-
 pus, inuenit. Dicens autē aliū esse pacis & ca-
 ritatis patrē, alium belli & furoris authorē,
 illum volens intelligi Christum, hunc autē
 legis & prophetarum Deum: potest vanus di-
 cere ipsum Christū sibi esse contrarium: aut
 duos fuisse non vnum, inter se scilicet repu-
 gnantes alium qui dixit, Pacem do vobis. &
 alium qui dicit, Non veni pacem mittere in
 terrā, sed gladiū: maxime quā displicet ei res
 aliquas bonas malorum nominibus figurari.
 Quod vero alium dicit esse incestus & adul-
 teriorū consciū, alium vero pudicę castita-
 tis & sanctimonię dominū: illum diabolum
 intelligat, Prophetarū autē Deū nouerit, nō
 minus castitatis & sanctimonię dominum es-
 se quam Christū: quia Deus Apostolorū idē
 ipse & Prophetarū, priorum illis tempore,
 sed fide sociorum: ipse est Deus in vitroq; te-
 stamento iusti actus & piarum orationū: ip-
 se est in vitroq; author religiosorum sacrifi-
 ciorū. Videte sanē vnde probare voluerit hu-
 manorum corporum vitia, non ad Deū au-
 thorē, sed potius ad diabolū pertinere: quā
 dñs ait in Euangelio, de muliere quam sanā
 fecit

Ioan. 9.

2. Cor. 2.

Mat. 11.

Num. 17
Mat. 21.Ioan. 14.
Mat. 10.

G



fecit, quòd eā satanas alligauerat decem & octo annos: propter quod erat incurua, nec se erigere poterat: quasi satanas cum habeat semper cupiditatē nocendi, nocere cuiquā possit, nisi ab omnipotente acceperit potestatem. Nā qd aliud, nō solū in libro Iob, quē profecto iste nō accipit, sed et magis in ipso Euāgelio declaratū est, vbi spiritus immundi nec in porcos irent, nisi hoc illis benignus ipse Saluator petentibus, quos certe in abyssum posset relegare, concederet: rē necessariā docere nos volens, vt scilicet nouerimus multominus eos posse sua potestate nocere hominibus, qui nec pecoribus qualibuscunque potuerunt. Hanc aut potestatem Deus bonus, occulta nobis iustitia dare demonibus pōt, iniuste non pōt. Deinde qd de antichristi aduentu & elatione impia dixit Apostolus, vult iste ad hoc trahere, vt ipsū intelligamus Prophetarū Deū: vnde potius conuincitur illud Dei esse tēplū, vbi hominē peccati, filiū interitus, extollentē se super omnē Deū, & quod colitur, Apostolus fessurū esse p̄dixit. Deus. n. verus est, in cuius tēplo falsus ille fessurus est. Ad quē pertinet at iste, qui sub noīe Christi, qd nomē Dei, hoc est, Christianum se videri volens, superextollitur contra Christū: seq; ostendit antichristū nō vnū illū maiore ceteris, sed ex his aliquē de quibus dicit Ioannes Euāgelista: Nunc antichristi multi facti sunt. Eos. n. dicebat hēreticos, qui temporibus Apostolorū esse iā cēperāt: Hi aut cēperant esse post ascensionē duntaxat in celū domini nostri Iesu Christi, ab illo Simone mago, quē legimus in Actibus Apostolorū baptizātū. Post hunc aut fuerūt nō nulli discipuli eius, in eadē impietate posteriores prioribus succedentes: Quorū in successione quartus extitit Basilides: Qui prim⁹ apertius ausus est dicere, Deū quē gens Iudea coluit, non fuisse verū Deum. Post istos fuit quidā etiā Carpocrates, qui negauit istū visibilē mundū a summo Deo creatum sed a quibusdam virtutibus demoniorū. Negans etiā legē quā per Moysen data est, Deū dedisse. Cerdon postea surrexit, qui primus inuenitur dixisse duos Deos, vnū bonū, & alterū malū, longē antequā hēresis Manichæorū emerisset, quorū in hoc furioso deliramentō error est notior. Huius Cerdonis Marcio discipulus fuit. Appelles quoque talia do-

cuit: Fuerunt et a quodā Patricio nōnulli Patriciani, * vel sunt similiter aduersantes diuinis veteribus libris. Hi omnes apertissime cōtra Deū sentiūt legis & Prophetarum, hoc est Deū verū, a quo factus est mundus. De aliqua istorū hēresi est iste, Nā non eū puto esse Manichæum. Sed cuiuslibet sit hēretici erroris, vel ipse, vel Fabricius, nescio quis, cuius se gloriatur esse discipulū, quantū ad hunc librum attinet quem misistis, satis ei puto esse responsū. Ea quippe furoris eius deiecta sunt roborā, ex quibus oēs quem in eo volumine scripsit blasphemix pullularūt, impijsimis in Deū maledictis atq; cōicijs varia loquacitate frondentes. Quarū oēs singillatim ramos ferire, nimis longū fuit, sed radices ipsæ fuerāt amputandæ. Si aut recensetis quæ cōtra Faustū Manichæū scripsimus, & cōtra Adimantū, quia Manichæi sectator cum ille videret fuisse iactatur, multa reperies quæ aduersus istū pariter valeāt. Et fortasse si illa legerentur, vel omnino, vel nō multū necessariū fuisset hæc scribere. Sanē post finē libri i quo fine paucitatē hominū in suo errore cōmēdat, quia videlicet paucorū est sapientia, qd omnibus hēreticis aduersarijs Ecclesiæ catholicæ, quæ per omnes terras copiosa fertilitate diffunditur, in sua cuiusq; propria vanitate cōe est: oēs. n. de paucitate gloriātur, & seducere si possint multitudinē quærunt. Post hūc ergo finē libri, rursus alterius appareret exordiū, eiusdē forsī: a hominis authoris, eiusdē tñ quod non dubitatur erroris. Disputare aut cēperat, quod caro aliū haberet factore, nō Deū: vnde cū perpauca dixisset, in ipso exordio cēpta finita sunt. Sed vtrū ipse author an scriptor codicis non potuerit implere quod cēperat, nescio. De hac tamen de mentia hominū nō considerātum quid loquantur, aduersus Manichæos multa iā scripsimus. Et in huius operis initio idonea quātū existimo iasta sunt fundamēta, quibus prudens & pius lector intelligat, nō ideo subtrahendā carnē operibus Dei qd spiritus natura sit potior: nec ideo mala esse ista temporalia, quia merito eis pręponuntur æterna: nec iō bona terrestria detestanda, quia sunt cēlestia meliora: cū Deus creauerit oīa bona, magn⁹ in magnis, sed non paruus in paruis. Iā illud aliud qd in eodem codice scribi cēperat, Adimanti opus est illius discipuli Manichæi, qui

proprio noīe Addas dictus est, Vbi de vtro-
que testō veluti inter se contraria testimonia
proferuntur versipelli dolositate, veluti inde
ostendatur vtrunq; ab vno Deo esse non pos-
se, sed alterū ab altero. Contra hoc aut mali-
gnum machinamentū iam olim scripsimus,
vt paulo ante cōmemorauimus, & ipsum o-
pusculum nostrū habere vos credo. Quāuis
quēdā sint perpauca in fine ipsius operis Adi-
manti, quib. non respondi: nescio quibus. n.
A vt fieri solet incurrenubus, quæ magis vide-
bantur vrgere, illa interrupta sic remanserūt.
Sed vt dixi, in fine perpauca sunt, quæ si dñs
voluerit, quantocyus explicare curabo.

CONSULTATIO SIVE COM-
monitorium Orosij ad Augustinum de
errore Priscillianistarū, & Ori-
genistarum.

LIBER VNVS.



Beatissimo patri Augustino Epō
Orosius. Iam quidem sugges-
feram sanctitati tuæ, sed com-
monitoriū suggestæ rei & nūc
offerre meditabar, cum te ex-
peditum animo ab alijs dictandi necessitati-
bus esse sensissem. Sed qm̄ dñi mei, filij tui Eu-
tropius & Paulus Epī, eadē qua & ego puer
vester, salutis omniū vtilitate permoti, com-
monitoriū iā dederunt de aliquantis hæresi-
bus, nec tñ oēs significarunt, necesse me fuit
festinato adere, & coaceruare in vnū omnes
perditionū arbores cū radicib. & ramis suis,
& offerre ignienti spiritui tuo, vt tu viso ag-
mine perspectaq; nequitia, permetiaris, quā
possis dispositionē adhibere virtutis. Tu tñ
beatissime pater, malignas aliorū plantatio-
nes vel insertiones erue atq; succide, & verā
sparge sementem, nobis de tuis fontib. riga-
turis. Ego Deum testē spondeo, & incremen-
tum operis tui spero, quia terra illa quæ nūc
ingratos fructus in sincera cultura exhibet,
B si eandē anno illo recondito apud te mandā
do & replendo visitaueris, vsq; in centesimū
fructū profusa aliqñ liberius vbertate profi-
ciet. Per te dñs Deus noster, per te, inquam,
beate pater quos castigauit in gladio emēdet
in verbo. Ad te per Deū missus sum, de te per
eum spero, dū considero qualiter actū est, q̄

huc uenirem. Agnosco cur venerim sine ne-
cessitate, sine consensu. De patria egressus sū
occulta quadam vi actus, donec in istius ter-
ræ litus allatus sum. Hic demū in eū respici
intellectū, q̄ ad te venire mandabar. Impudē
tem non iudices, si accipis consistentem: Fac
me ad dilectum dñm meum idoneum nego-
ciatorem inuenta margarita, non fugitium
seruū euerſa substantia reuerti. Dilacerati gra-
uius a doctoribus prauis, quam a cruentissi-
mis hostibus sumus. Nos confitemur offen-
sam, tu peruides plagam, quod solum super-
est, adiuuante dño largire medicinam. Breui-
ter ergo & quid ante male plantatum conua-
luit, & quid postea peius insertū præualuit,
ostendam. Priscillianus primū in eo Mani-
chæis miserior, quod ex veteri quoque testō
hæresim confirmauit, docens animam quæ
a Deo nata sit de quodam promptuario pro-
cedere, profiteri ante Deum se pugnaturam,
instrui ad oratu angelorū. Dehinc descenden-
tem per quosdam circulos a principibus
malignis capi, & secundū voluntatē victoris
Principis in corpora diuersa contrudi, eisq;
ascribi chirographū. Vnde & Mathesim præ-
ualere firmabat, asserēs q̄ hoc chirographū
solueret Christus, & affixerit cruci per pas-
sionem suam: sicut ipse Priscillianus in qua-
dam epistola sua dicit, Hæc prima sapientia
est, in animarum typis, diuinarum virtutum
intelligere naturas, & corporis dispositionē.
In qua obligatū videtur cælum & terra, om-
nesq; principatus seculi videntur astricti san-
ctorum dispositiones superare. Nam primū
Deus circulum emittendarum in carne ani-
marum, diuinum chirographum, angelorū
& Dei & omnium animarum consensibus fa-
bricatum Patriarchæ tenent, qui contra for-
malis militiæ opus possident, & reliqua. Tra-
didit autem nomina Patriarcharum mem-
bra esse animæ, eo quod esset Ruben in capi-
te, Iuda in pectore, Leui in corde, Benjamin
in foemoribus: & similia. Contra autem in
membris corporis, cœli signa esse disposita,
idest, arietem in capite, taurum in ceruice,
geminos in brachijs, cancrū in pectore, &c.
Volens subintelligi tenebras æternas, & ex
his Principem mundi præcessisse. Et hoc ip-
sum confirmans ex libro quodam qui scri-
bitur Memoria Apostolorum, vbi Saluator
interrogari a discipulis vñ secreto & osten-
dere

Mat. 13

C

D



Mat. 13. dere quia de parabola Euāgelica quæ habet, Exijt feminare semen suum, non fuerit seminator bonus. Afferens, quia si bonus fuisset, non fuisset negligens, vel secus viam, vel in petrosis, vel in incultis iacere semen: volens intelligi hunc esse seminantem, qui animas captas spargeret in corpora diuersa quæ vellet. Quo etiam in libro de Principe humido rū, & de Principe ignis plurima dicta sunt,

*Solacif-
mus.* D *nia* bona agi in hoc mundo. Dicit. n. esse virginem quandam lucem, quam Deus volens dare pluuiam hominibus, Principi humidorum ostendit, qui dum eā apprehendere cupit, cōmotus confudat, & pluuiam facit, & destitutus ab ea, mugitu suo tonitrua concitat. Trinitatem autē solo verbo loquebatur: nā vnionem absque vlla existentia aut proprietate asserens, sublato, & patrem, & filium & spiritum sanctum, hunc esse vnum Christum dicebat. Tunc duo ciues mei, Auitus, & alius Auitus, cum iam tam turpem confusionem, & per seipsam veritas sola nudaret, peregrina petierūt. Nam vnus Hierosolymam, alius Romam profectus est. Reuersi, vnus detulit Origenem, alius Victorinum: ex his duobus alter alteri celsit, Priscillianum tamen ambo damnarunt. Victorinum parum nouimus, quia adhuc penē ante aditiones suas, Victorini sectator celsit Origeni. Cœperunt ergo ex Origene magnifica plura proponi, quæ ex modica occasione veritas ipsa precederet. Didicimus enim de Trinitate doctrinam satis sanam, omnia quæ facta essent, a Deo facta esse, & omnia bona valde, & facta de nihilo. Tunc deinde scripturarum solutiones satis sobrias. Omnia hæc statim a sapientibus fidei pristinorū expurgatione suscepta sunt.

*Solacif-
mus.* E Remāsit sola offensa, de nihilo credere tum persuasum erat esse animam non tamen persuaderi poterat, factam esse de nihilo: argumentantes, quia voluntas de nihilo esse non possit. Hoc penē vsq; ad nunc manet. Illi vero Auiti duo, & cū his sanctus Basilius Græcus, qui hæc beatissime docebant, quædā ex libris ipsius Origenis non recta, vt nunc perintelligunt, tradiderunt. Primum omnia antequam facta apparerent, semper in Dei sapientia facta mansisse dicentes, hoc verbo, Deus. n. quæcūq; fecit faciendo non cœpit. Deinde dixerunt angelorū, principatū, po-

testatum, animarum ac demonū, vnum principium, & vnā esse substantiā: & vel archā gelo, vel animæ vel demoni locum pro meritum qualitate datū esse, videntes hoc verbo, Maiorem locū minor culpa promeruit. Mundum nouissime ideo esse factum, vt in eo animæ purgarentur, quæ ante peccarunt: ignē sanē æternū quo peccatores puniantur, neque esse ignem verum, neq; æternum prædicauerunt: dictum esse ignem, propriæ conscientie punitionem: æternum autē iuxta etymologiam Græcam, non esse perpetuum, & Latino testimonio adiecto: quia dictum sit in æternum, & in seculum seculi postposuerit æterno: ac sic omnes peccatorū animas post purificationem cōscientiæ in vnitatem corporis Christi esse redituras. Voluerunt etiam de diabolo asserere, sed nō præualuerunt: eo quod cum substantia in eo bona facta, perire non possit, exusta in totum malitia diaboli, aliquando salvandam esse substantiam. De corpore vero domini sic tradiderunt: quia cum vsque ad nos veniens filius Dei, post tot milia annorum otiosus eouique non fuerit, sed prædicans remissionem angelis, potestatibus, atque vniuersis superioribus, cum qualitate formæ eorum quos visitaret assumeret, vsq; ad palpabilitatem carnis assumptionis speciei, crassius se hac passione & resurrectione determinans, rursus donec vsque ad patrem veniret ascendendo tenuasse. Itaque neque depositum vsq; fuisse corpus, nec in corpore vllō regnantem, circumscribi Deum. Creaturam quoque subiectam corruptioni, non volentem: intellectam esse dicebant, Solem & Lunam & stellas, & hæc non elementarij esse fulgoris, sed rationales potestates: præbere autem seruitium corruptioni, propter eū qui subiecit in spe. Hæc sicut retinere potui, breuiter expositum est, ut perspectis omnibus morbis medicinam adhibere festines. Est veritas Christi in me, quia propter venerabilem reuerentiam sanctitatis tuæ esse impudens non auderem, nisi euidenti iudicio & ordinatione Dei ad illius tanti & talis populi, cui sicut peccanti plaga imposita est, sic post plagam cura debetur, remedia proferenda te electum, me missum esse cognoscerem. Memor mei beatissime pater, multorumq; qui mecum velut ros eloquium tuum, vt super eos descendat expectant esse dignare.



D. AVRELII AVGVSTINI

Hipponensis Episcopi,

Ad Orosium contra Priscillianistas & Originistas. Liber vnus.

rea nolunt animā ex nihilo factā credere, ne voluntatē Dei quē facta est, nihil esse asserāt, querendū est ergo ab eis, vtrū nullā creaturā ex nihilo factā esse fatentur. Si. n. id putant, querendū est, ne aliā quandā naturā conentur inducere, quē neq; Deus sit, nec tñ nihil sit, quā velut materiā sibi subiectā nisi Deus haberet, vnde faceret quicquid fecit inuenire nō posset. Nā dū queritur vnde creaturā sua Deus fecerit, quēdā materies queritur, sicuti est fabro lignū, vel quodlibet corpus, quod nisi habuerit, ea facere quē ab eius arte expetunt omnino non poterit. Cū ergo rñdetur, ex nihilo: quid aliud respōdetur, nisi nullam ei subiectam fuisse materiam: quam ipse non fecerat, aut haberet vnde faceret, si quid vellet, & quam nisi haberet, non valeret? Materies quippe mundi quā in rebus mutabilibus vtrūq; dignoscitur, ab ipso constituta est, a quo cōstitutus est mundus. Quapropter & si fecit aliquid Deus aut facit ex alia quacūq; re: nō tñ ex ea re fecit aut facit, quā ipse non fecerit. Quamobrē sequestrata paululū animę naturā, si fatent Deū aliquid fecisse de nihilo attendant & videant, quicquid illud est, eū volūtate fecisse. Nō. n. aliquid fecisset inuitus. Nec tñ ideo eandē voluntatem nihil esse, quā volūtate ab illo aliquid ex nihilo factū est. Cur ergo de anima timent dicere quod de alijs quibuslibet rebus non dubitent dicere? Aut si animam tantūmodo voluntate Dei perhibent factā, ceterā eū nō voluntate fecisse contendūt, quid absurdius, qd infanlius dici potest? Quod si omnia quā fecit, voluntate vtiq; fecit: nec ramen cū hoc dicimus, eandē voluntatē nihil esse dicimus: hoc & de anima accipiant. Cū. n. dī, Deus ex nihilo fecit: nihil aliud dicitur, nisi non erat vnde faceret, & tñ quā voluit fecit. Vsq; adeo igitur in eo quod ex nihilo fecit voluntas non nihil dicitur, vt ipsa p̄cipue cōmēdetur. Nā cui dicitur: subest enim tibi cū volēs posse, siue assit vnde fiat, siue nō assit: fat est voluntas, vbi summa est potestas. Quō ergo in eo qd de nihilo creatur, volūtas creatis nihil esse perhibetur, cū propterea de nihilo creati aliquid possit, quia volūtas creatis etiā sine materia sibi sufficit. Quod si forte nō solū animā, sed nullā oīno creaturā voluntati fateri ex nihilo factam, ideo qm quicquid Deus fecit, voluntate fecit, quā volun-

Respondere tibi querēt dilectissimi fili Orosi, nec omnia debeo, quā in tuo commonitorio posuisti, nec omnino non debeo, ne studium tuum, quod mihi gratissimū est, contempnissē videar, & ob hoc intemperatē offendam. Nam in quibusdam opusculis nostris quē vel legere poteris multa dicta sunt, quā valeant aduersus hāresim Priscillianistarum: quanuis nō mihi eos proposuerim refellendos, sed cum aliud agerem etiam hoc me egisse nunc intelligo, qñ ex te audio quid illi sentiant. Quod enim est aduersus Manichęos multis a me locis de anima disputatum, quē licet secundum quēdam modum suum sit immortalis tamen in deterius deficiendo, & in melius proficiendo mutabilis esse cōvincitur, & per hoc nō esse de Dei substantia dilucidissime ostenditur, simul quoq; Priscilliani dogma subuertit. Hoc enim vno firmissime constituto, qd & verissimum est, & in seipso vnusquisque admonitus facillime agnoscit, neq; isti inueniunt, vnde suas fabulas texant. Quid enim opus est ire per amputandos ramos loquacissimi erroris, cuius radicē effodere atq; extirpare cōpendium est, cum p̄sertim & ipse gratuleris, iā illa fabulosissima deliramenta apud vos esse conuicta? Sed de anima questionē adhuc usq; versari, vtrum eā Deus, qm particulā vel defluxionē eius non esse iam constat, ex nihilo creasse dicendus sit, eo qd durum & impium videatur voluntatem Dei dicere nihil esse, quo volente creata est. Hoc quidē iam nō pertinet ad redarguendam Priscillianī sacrilegam vanitatē, siue. n. ex nihilo facta sit anima, siue hoc propterea dicendū nō sit quia Dei voluntate facta est, quā volūtas vtiq; non est nihil: tñ quia facta, & Dei natura nō est, profecto hāresi illa refellitur, quā animā primitus naturā Dei esse contendit ut habeat vnde concinnet ibi quicquid aliud falsitatis adiūgit. Versū quia & istā quē questionem spernere & indiscussam relinquere non oportet querendū est ab istis, qui propte

Cap. 3.

Gen. 2.

tas vtiq; non est nihil, respiciant vnde secundū corpus factus sit homo. Certe. n. sicut scriptura testatur, cū de limo vel puluere terre Deus fecit, proculdubio volūtatē fecit. Nec

M

tñ volūtas Dei puluis aut limus est. Sicut ergo in eo quod ex limo factū est, quāuis volūtatē sit factū, nō est volūtas limus: ita in eo q̄ ex nihilo factū, quāuis voluntate sit factū, nō est voluntas nihil. Iā vero quod dolendū ad

Cap. 4.

didisti, ex Priscilliani heresi ad errorē Origenis apud vos homines fuisse delapsos, nec ab illa peste potuisse sanari: nisi & ipsa medicina morbidū aliquid intulisset, non est quidē dolor iste culpā dū. Veritas. n. debuit, nō falsitas pellere falsitatē. Nā hoc mutare est malū, nō euitare. Veruntamen quia de ipso Deo creaturarū omniū conditore: hoc est, de ipsa coeterna & incommutabili Trinitate, ab eis qui ad vos libros Origenis attulerant, id traditū esse cōmemoras, quod veritas habet, cōtra quā veritatē Priscillianus Sabellianū antiquū dogma restituit, vbi ipse pater q̄ filius, qui & spiritus sanctus perhibetur, hoc ipse prior, q̄ etiā de anima ita sentit, vt nō eā propria velit habere naturā, sed de ipso Deo tanquā particulā desfluere, & tam deformiter inquinari, atq; in deterius cōmutari cū Manichæis audeat affirmare: non parū boni ex libris illis prouincia vestra percipit, in ea re maxime in qua capitaliter erratur. De creatore quippe, non de creatura tam falsa, & tam nefaria sentiuntur. Siue ergo in hanc fidem qui deuiauerunt restituti sunt, siue qui eam nondū nouerant illarū disputationum lēstione didicerunt, hoc se gaudeant didicisse qđ sanū est. Quod autem & in eis erroris est: quāquam te cognouisse iam videā, tñ quēadmodū contra talia differatur, ibi melius discere poteris, vbi error ipse & olim exortus est,

Cap. 5.

A

& nō olim proditus. Quantū possum tamen etiā ego cōmoneo, vt de diaboli angelorūq; eius correctione & in pristinū statū reparatione sapere nihil audeas. Nō quia diabolo & demonibus inuidemus, & eo modo quasi vicē malevolentiae illis repēdimus cū illi nō ob aliud nisi inuidentię stimulis agitati, nostra itinera quibus in Deum tendimus perturbare conentur: sed quia vltimę sententię summi & veracissimi iudicis, ex nostra pręsumptione addere nihil debemus. Ipse. n. se similibus eorū dicturum esse prędixit. Itē in

ignem eternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. Nec mouere debet vt hoc loco eternū pro diuturno accipiamus, q̄ alibi scriptū est, In eternū & in seculum seculi. Latinus quippe interpret noluit dicere, in eternū & in æternum æterni. Sed qm̄ id quod *αἰών* Græce dicitur, & seculum & æternum interpretari potest, commodius alij interpretes transulerunt, in seculum & in seculum seculi. Sed non dictum est vbi dictum est, Itē in ignem eternum. Non enim dictum est *αἰών*, sed *αἰώνιον*, quod si a seculo declinatū esset, seculare Latine diceretur, hoc in eternum, quod nemo vnquam interpret ausus est dicere. Quapropter licet Latine seculum cū aliquo fine intelligatur, eternū vero nisi id q̄ sine fine est, nō solet appellari: *αἰών* autē Græce aliq̄ eternū, aliquando seculū significare intelligatur: tamen quod ex hoc nomine deriuatur & appellatur *αἰώνιον*, nec ipsi Græci quantū existimo solent intelligere, nisi id quod nō habet finē. Nos autē siue *αἰών* siue *αἰώνιον* non solemus, dicere nisi eternū, sed *αἰών* dicimus & seculū, *αἰώνιον* autē non: nisi eternū. Quāuis quidā interdum etiam æternale audeāt dicere, ne Latinæ linguæ de esse videatur ab eodē noīe deriuatio. Et fortasse quidē secundū morem scripturarū inueniant isti aliquid etiā *αἰώνιον* dictū, quod sine fine nō sit, sicut Deus in libris veteris testamenti assidue dicit, Hoc vobis erit legitimū eternum: quod Græcus habet *αἰώνιον*, cū de talibus sacramentis eo modo sępe præceperit, quę finē fuerant habitura, quantū si diligentius dicta intelligātur, ea fortassis quę illis sacramentis significabantur finē nō erāt habitura. Ita. n. ne longius abeā, dicimus eternum Deū nō vtiq; istas duas breuissimas syllabas, sed quod eis significatur. Dixit Apostolus æterna tempora priora & antiqua, q̄ in Græco legitur *ἡ ἀρχὴ καὶ τὰ ἀρχαία αἰώνιον*. Ad Titū enim scribens ait, Spem vitę eternę quā promisit non mendax Deus ante tēpora æterna. Cū autem retrorsum tēpora a constitutione mundi habere videantur initium: quomodo sunt æterna, nisi quia æterna dixit, quę ante se non habent vllum tempus? Sed quisquis prudēter aduertit quod dictum est, Itē in ignem æternum: illud esse dictum quod non habet finem ē contrario probat eo ipso loco Euāgelico de vita æterna, quā iusti accepturi sunt:

Exo. 28.
Leui. 16.
& 17.
Nu. 18.
Cap. 6.
Titi. 1.

Mat. 5.



sunt: Non.n. & ipsa habet finem. Ita. n.con-
cluit, Ibi illa in ambustione æternam, in
fili autem in vitâ æternâ. In vtroque Græcus
αἰώνιον habet. Si misericordia nos prouocat
credere, non futurû impiorû sine fine suppli-
cium, qd de premio iustorû credituri sum⁹,
cû in vtrâq; parte, in eodē loco eadem snia,
eodē verbo pronunciet æternitas? An iterum
erit iustos ex illa sanctificatione & vitâ æterna,
in peccatorû immundiciâ atq; mortem rela-
pluros esse dicemus? Absit hoc a Christianâ
fidei sanitate. Vtrûq; igit sine fine dictum est
grerû, hoc est *αἰώνιον*, ne cum diaboli penas
dolemus, & de regno Christi dubitemus. Po-
stremo si æternum & æternale, hoc est *αἰών*
& *αἰώνιον* sub vtroque intellectu in scripturis
poni solet, aliqñ sine fine, aliqñ cum fine, qd
de illis Prophetis verbis rñsuri sum⁹, vbi scri-
ptû est. Vermis eorû nō moriet, & ignis eo-
rum nō exstinguet. Qualiscunq; poena signi-
ficata sit nomine vermis atq; ignis, certe si nō
moriatur, nec exstinguetur, sine fine prædicta
est. Nec aliud agebat propheta cum hoc di-
ceret, nisi vt eam sine fine prædiceret. De re-
gno ei Christi, non fm id quod in principio
verbû De⁹ apud Deum, nā illinc nemo vnq;
dubitauit, qd sit omnium seculorum, sed fm
hois susceptionem & mediatoris sacm, &
ex virgine incarnationem, apertissime dictû
est, qd finem non sit habiturû, vbi angelus lo-
quēs ad Mariam matrē futuram virginemq;
manurâ, ait inter cætera, Hic erit magnus, &
filius altissimi vocabit, Et dabit illi dñs Deus
sedē David patris eius, & regnabit in domo
Iacob in æternum, & regni eius nō erit finis.
Secundum qd regni eius nō erit finis, nisi se-
cūdum id qd regnabit in domo Iacob. Nam
hoc qd ait, in æternum, p. ipsam ambiguita-
tem exposuit addēdo, regni eius nō erit finis:
ne quisquam æternum hic sic acciperet, quē
admodum seculum finem qñlibet habiturû.
Nunquid aut regnum in domo Iacob & in
fede David intelligi pōt, nisi in ecclesia & in
eo populo qui est regnum eius, de quo etiā
dicit Apostolus, Cū tradiderit regnum Deo
& patri, i. cū pduxerit sanctos suos ad contē-
plationem patris: vtiq; & ad suam, fm id qd
Deus est æqualis patri? Nō.n. sic tradidit vt ip-
se amittat, quia & pater dedit filio hñe vitam
in semetipso, nec vtiq; amittit ipse. Ac p hoc
si regni eius nō erit finis, profecto sancti eius

qui sūt regnû eius, cū illo sine fine regnabūt.
Qd aut illo loco dicit Apostolus, Deinde fi-
nis cū tradiderit regnû Deo & patri, ibi finē
nō contumentē, sed perficiētem significat, si-
cut dictû est, Finis. n. legis Christus ad iustitiā
omni credēti, qd lex perficiat, nō qd aboleat.
Qd & illic significat vbi ait, Non veni legem
soluere, sed adimplere. Qd aut dicunt de rō-
nalib. creaturis. i. sanctis angelis & immundis
demonib. & ipsi animab. hominum, qd ma-
iōrē locū minor culpa præeruit, qua impu-
dētia conent Ecclesiæ Christi psuadere, non
video. Melius itaq; credimus, Deū non pētis
rōnalium spirituum additū esse ad fabricā
mundi, ne illa sequant absurda, qd duo soles,
vel tres, vel quatuor, vel quotlibet vobis eēt
necesse, si plurimum spirituum per liberū arbi-
trium tanta culpa prederet, q̄ta illos in fi-
milib. corporū celestiu globis oporteret in-
cludi, sed factū esse mundum Dei bonitate,
magnum, bonū, a summo & non facto bono,
in quo fierent oīa bona valde fm naturā, &
aliis alia meliora, a summis creaturis vsq; ad
infima distinctis gradib. ordinata, vt eo mo-
do essent oīa, dum nō essent sola potiora, &
hñent eius numeri terminū, quem cōstituen-
dum apud se vidit oīum naturarum creaturū
cōditor Deus, qui ea nō facta didicisse, sed nō
uerat et faciēda. Vnde illud qd aiunt, in eius
sapientia iam fuisse facta omnia, anteq in istas
formas & modos proprios proferrent, atq;
in suis ordinib. apparerent, nō lobrie dñ. Fa-
cta. n. qñ essent anteq facta essent? sed in Dei
sapientia oīum faciēdarū rerum rōnes esse
potuerunt, nō tñ factæ. Omnia. n. per ipsū fa-
cta sunt, nō & ipsa facta est, qd & ipsa est ver-
bum de quo dñ, Oīa per ipsum facta sūt. No-
uerat ergo Deus oīa quæ fecit anteq faceret,
Non. n. possumus eū dicere ignorata fecisse,
& ea nō nisi facta didicisse, nescisse qd face-
ret, sed scisse qd fecit. Hoc enim si de aliquo
artifice homine diceremus, in spississimo
saperemus. Nouerat ergo ea faciēda, non fa-
cta nouerat vt faceret, non qd fecerat. Proin-
de quamuis iam nota essent, qd nisi a sciente
nō fierent, non tñ facta esse ceperunt, quæ vt
fierent sciebant antequam fierent. Cum aut
veritas, quæ nō opinat incognita, nec aliqñ
fallit, purgationem nostram, immo vero &
perfectionē, etiam post resurrectionem cor-
porum spiritualium. vsq; ad angelorū æqua-

1. Co. 15

Rom. 10.
Mat. 5.
Cap. 8.Sequēter.
58. lineas
ex tribus
mensuris
calicibus
hic infer-
uimus.

Ioan. 1.

G



litem promittit futuram, quō dicuntur ipsi sancti angeli, quib. purgatissimi æquales erimus, adhuc a peccatis suis esse purgandi? Et cum cœlū nouum & terrā nouam polliceat Deus habitaculū sanctorum, atq; ab omni la-be huius seculi purgatorū, qua tandē affirmat audacia, nō futurū fuisse mundum, i. cœlum & terram, nisi pp necessitatē purgandorum spiriū rōnālem, qui vel in cœlo vel in terra non essent, nisi pro meritis peccatorū? Quid ergo purgatis opus est cœlo nouo & terra noua, si purgati ad hoc restituntur, vt sint quemadmodum fuerunt ante cœlum & terrā sine cœlo & terra? Quod si oīno verum esset, nos vīq; ad illud qđ promittit scriptura spēs nostrā tendere dēremus. Et si inde esse in aliqd melius trāsferendi, multo rōnabili? hoc tūc iā ibi positi disceremus, qđ nunc nō solum temere crederemus, verū etiā impudēter docere conaremur. Quid est autē absurdū? qđ dicere cœlū & terrā nō esset mūdi structura purgandis, cū alterum cœlū & alteram terram promittit scriptura purgatis? Porro de Sole & Luna ceterisq; syderibus qđ cœlestia sint corpora videmus, qđ aīata sint, non videmus: De diuinis hoc libris legat, & credim⁹. Nam testimoniū ex Apostoli Epistola qđ ab eis dici solere posuisti, etiam de solis hoibus intelligi pōt, qm̄ in vnoquoq; hoīe est omnis creatura nō vniuersaliter sicut est cœlum & terra, & omnia qđ in eis sūt, sed generatim quodammodo. Quia & rōnalis in illo est, qđ vel probant hīe angeli, vel credunt: & vt ita dicam, sensualis, qua & bestix nō carēt, vtuntur. n. & sensib. & sensualib. motib. ad appetēda vtilia & vitanda contraria, & vitalis priuata sensu, qualis aduertit in arborib. pōt. Nam & in nobis sine sensu nostro hīūt corporis in cremēta, & capilli nec cū præciduntur sentiunt, & tñ crescunt. Iā vero ipsa corporalis creatura euidentius apparet in nobis, qđ licet ex terra facta atq; formata sit, insunt tñ illi ex omnib. huius corporei mundi elementis qđdam particulæ ad tēperiem valetudinis. Nā & calore membra vegetant, qui ab igne, cuius etiam lux ab oculis * emicat, & aere venarum discursus, quas arterias vocant, atque spiramenta pulmonis implentur, & humor nisi esset, nulla sputamenta confluere, vitā quæ absumeret siccatas. Nam & ipse sanguis humido lapsu alias venas replens, quasi riuus

& fluminibus per cuncta diffundit. Ita nullū est creature genus qđ nō in hoīe possit agnoscī. Ac sic omnis creatura in eo congemiscit & dolet reuelationem filiorū Dei expectās: qđ per corporis ēt resurrectionem, etiā nō in omnibus hominib. omnis tñ a corruptionis seruitute liberabit, quia & in singulis omnis est, & si quo alio modo melius pōt idē loc⁹ Apostolicarū literarū intelligi. Non tñ ex eis dem verbis cōsequens est, vt Solē & Lunā & sydera cōgemiscere credamus, donec in seculi fine a corruptionis seruitute liberentur. Sanē qm̄ dixi, de diuinis libris legat & credimus, ne te forsitan fallat quod de libro sācti Iob, pferre assolent qui hāc asserunt, vbi scriptum est, Quō erit homo iustus coram dño, vel quō se mundabit natus ex muliere, si luci præcepit, & nō lucet, nec stellæ sunt mundæ ante eum, qto magis homo putredo, & filius hoīs vemis? Hinc. n. volūt intelligi, rōnālem spiritum hīe stellas, & mundas nō esse a peccato, sed ideo in cœlis esse, quia maiore vel meliorem locū minor culpa promeruit. Nō pro autoritate diuina istam sniam recipiendam esse exultimo. Non. n. eam ipse Iob enūciavit, cui singulare quodammodo testimonium diuinitus perhibetur, qđ nō peccauerit labiis suis ante dñm, sed vnus ex eius amicis, qui dicti sunt consolatores malorum oēs, & diuina sentētia reprobati sunt. Sicut autē in Euangelio, quanuis verum sit omnino qđ dicta sint, non tamen omnia quæ dicta sunt vera esse creduntur, quoniam multa a Iudæis falsa & impia dicta esse verax Euāgelii scriptura testatur, sic in hoc libro vbi multę personæ locutę esse narrantur, non solum quid dicatur, sed a quō etiam dicatur considerandum est, ne passim quæ in sancto libro quolibet scripta sunt recipientes, cogamur fateri, quod absit, vera & iusta fuisse, quæ marito sancto mulier insipiens suggererat, vt aliquid aduersus Deum loquens ab illa intolerabili pēna moriendo liberaret. Quod non ideo dixerim, quia illi amici a domino reprobat, & ab ipso sancto Dei seruo merito culpati, nihil veri loqui potuerunt, sed quia non oīa quę locuti sunt vera putanda sunt. Quamuis ergo ad versus Iob nihil verum dixerunt, potest tñ etiam ex eorum verbis aliquam sanā sententiam in testimonium veritatis assumere, qđ nouit sapienter dicta discernere, sed qm̄

inquirentes, probari nobis aliquid volumus testimonio sanctorum eloquiorum, non nobis dicat credendum esse etiam quod in Euangelio scriptum est, si forte Euangelista eum hoc dixisse commemorat, cui fides habenda non est. Nam dictum est illic a Iudeis domino Christo, Nonne verum dicimus, quia Samaritanus es & daemonium habes: Quam vocem tanto amplius detestamur, quanto nobis Christus est charior. Emissam tamen esse a Iudeis dubitare non possumus, qui Euangelicam narrationem verissimam credimus. Ita nec Euangelista derogamus fidem scribenti, & Iudei vocem blasphemantis execramur. Nec solus impiis & nephandis hominibus. sed nec ipsis in fide paruulis atque adhuc rudibus. & indoctis, qui forte ibi loquentes commemorant, tantumque canonicæ authoritati accommodamus fidem. Neque enim, quia ille cuius ceteri nati oculos dominus aperuerat, ait, Scimus quia peccatores Deus non exaudit, ideo istam sententiam pro Euangelica authoritate sic debemus accipere, ut ipsi in Euangelio verbis domini resistamus, qui eum quod dixit, Domine propitius esto mihi peccatori: magis iustificatum descendisse de templo, quam Phariseum iustitias suas commorantem atque iactantem, diuina voce firmavit. Nec successeat ista recens illuminatus in carne, quod eum diximus in sua fide tyrocinio, quando adhuc quis esset qui eum sanauerat nesciebat, minus circumspecta protulisse sententiam, quia peccatores Deus non exaudit: cum ipsi Apostoli domini preceteris electi, & lateribus coherentes, eiusque ore pendentes, multa reperiant improbanda dixisse, quæ commemorare prolixum est, ita ut beatus Petrus de quibusdam verbis suis, non solum reprehendi, sed etiam satanas appellari meruerit. Quanquam in comparatione iustitiæ Dei, si nec sancti in cœlis angeli iusti esse dicantur, non mihi vi importuna sententia, non quia ut hoc essent, a iustitia lapsi sunt, sed quia facti sunt, & Deus non sunt, tantumque spiritualis luminis habere non possunt quantum habet ille a quo facti sunt. Ibi enim summa iustitia, ubi summa sapientia, & hoc Deus est, de quo dictum est, Soli sapienti Deo. Sed alia quaestio est, quantum iustitiæ ipsius capiant angeli, quantumque non capiant. Cuius enim participatione iusti sunt, eius comparatione nec iusti sunt. Sed alia est, ut dixi ista quaestio, alia de syderibus & Sole & Luna, utrum vel rationales habeant spiritus in his conspicuis corporibus. lucidisque

quæ corpora esse qui dubitat, quid sit omnino corpus ignorat. Neque ista multum ad nos pertinet, ut eas summo studio indagare curemus, quæ remota sunt a sensibus nostris, & ab intellectu infirmitatis humane, nec in ipsis scripturis ita posita, ut nobis eorum sit maxima cognitio. Imò vero ne precipiti suspitione in fabulas sacre illegas irruamus, clamat scriptura diuina, Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ tibi præcepit dominus illa cogita semper, ut magis in istis temeraria presumptio, quam cauta ignoratio culpanda videatur. Certe ait Apostolus, siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue prætores. Et esse itaque sedes, dominationes, principatus, prætores in cœlestibus, apparatibus firmissime credo, & differre inter se aliquid indubitata fide teneo. Sed quo me contenas, quæ magni putas esse doctorem, quæ nam ista sunt, & quod inter se differant, nescio. Nec ea sane ignorantia periclitari me puto, sicuti inobediencia, si domini præcepta neglexero. Et ideo puto spiritum Dei per auctores nostros, scriptores sanctorum eloquiorum, non plenè expolita, sed raptim tacta atque perlicta, ut sibi forte tali quales nos sumus per altiore reuelationem aliquid hominibus fuerit demonstratum, non se inferiores fuisse credat eos: per quos nobis canonicarum scripturarum sancta preconia ministrata sunt. Quatum, nam cumque sciendo, per fecerit, infra illas literas se inuenit, quas Deus tantumque firmamentum supra omnia humana corda constituit. Non itaque opus est plus sapere, sed sapere ad temperantiam, sicut unicuique: Deus par titus est mensuram fidei. Docebunt te ista fortasse doctiores, si ad illos afferas tantam discendi scientiam, quam sciendi habes curam, ne incognita pro cognitis opineris, ne non credenda credas, vel credenda non credas. Imò docebit ille vni magister & verus, siue per illos, siue quibus modis voluerit, qui te pro sua ecclesia laborantem intus inspicit, ubi & hoc in te contulit plene referabit latius veritatem, qui pulsantem puidet, qui donare dignatus est charitatē. Aliud est in Adam peccasse, unde dicit Apostolus, In quo omnes peccauerunt, & aliud est extra Adam, nescio ubi peccasse, & ideo in Adam, id est in carnem, quæ ex Adam propagata est, tantumque in carcerem trudit: illa vero opinione, quod ex vna fuerint omnes animæ, nec discutere volo nisi necesse sit, atque utinam ista de qua nunc agimus, si vera est, sic abs te defendatur, ut hoc

Eccle. 3.

Colo. 1.

Rom. 12.

Rom. 5.

cap. 12. necesse iam non sit. Quamuis autem desideratue rogem, votis ardentibus exoptem, & expectem; vt per te mihi dñs huius rei auferat ignorantia, tamen si, quod absit, ininime me ruero, patientiam mihi peto a dño Deo nostro. In quē sic credimus, vt aliqua nobis nō aperiri etiā pulsantibus, nullo modo aduersus eum murmurare debeamus. Meminerimus ipsi Apostolis dictum, Multa vobis dicere habeo, sed non potestis illa portare modo. In his quantum ad me attinet etiam hoc deputem, nec qui hoc sciam indignem indignum, ne hoc etiam conuincam indignior. Multa enim alia similiter nescio, quā cōmemorare vel numerare non possum & hoc tolerabiliter ignorarem, nisi metuerem ne aliqua istarum opinionum, contra illud quod firmissima retinem⁹ fide, incautis obreperet mentib. sed antequam sciam quā iam earum potius eligenda sit, hoc me non temere sentire proficior, eam quē vera est non aduersa ri robustissima ac fundatissima fidei, qua Christi ecclesia nec paruulos homines recētissime natos a damnatione credit, nisi per gratiam nominis Christi, quam in suis sacramentis commendauit, posse liberari.

Sermo Arrianorum, vbi numeri propterea sunt locis singulis annotati, vt cum rñsio legi coepit, qui voluerit attendat, vtrum cuiq; loco apte diligēterq; respōsum sit, quia eodē numeros habet etiā ipsa rñsio, per quos cui loco respondeatur appareat.

Dominus noster Iesus Christus, Deus vnigenitus, primogenit⁹ totius creatoris. Volūtatē Dei & patris sui, ante omnia secula constitutus, Volūtatē et p̄cepto ipsius, coelestia & terestria, visibilia & inuisibilia, corpora & spiritus ex nullis existentibus, vt essent sua virtute fecit. Et ante quam faceret vniuersa omnium futurorum Deus & dominus, rex & creator erat constitutus, & omnium futurorum in natura hēns p̄scientiam, & in faciendo in omnibus expectans patris sui iussione, ipse volūtatē & p̄cepto patris descendit de coelo, & venit in hunc mundum, sicut ipse ait, dñs enim a me ipso veni, sed ille me misit. Et quia de omnibus spiritalibus & rationalibus gradi-

bus, propter infirmitatē & fragilitatē corporis, paulominus ab angelis inferior minoratus homo videbatur, ne se vilem speraret, & de salute sua disperaret, dominus Iesus honorans facturam suam, dignatus est humanā carnem suscipere, & ostendere, quia non est homo vilis, sed pretiosus, sicut scriptum est, Magnus homo & pretiosus vir. Et ideo solū hominem patri suo heredem, sibi coharedem, facere dignatus est, vt quod minus acceperat in natura, plus h̄ret in honore. Cum, inquit, venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere, ipse qui volūtatē patris carnem suscepit, ipse & volūtatē & p̄cepto eius in corpore conuersatus est, sicut ipse ait, Descendi de coelo non vt faciam volūtatē meam, sed volūtatē eius qui me misit. Ipse & volūtatē patris trīginta annorum baptizatus est, voce & testimonio patris manifestatus. Volūtatē & p̄cepto patris euangelium regni cēlorum p̄dicabat, sicut ipse ait, Et aliis ciuitatib. oportet me euangelium p̄dicare, in hoc enim missus sum: Et ipse mihi mandatum dedit qd dicam, aut quid loquar. Et sic volūtatē & p̄cepto patris ad passionē & mortem p̄perauit, sicut ipse ait, Pater, trāseat calix iste a me, non tamen quod ego volo, sed quod tu vis, & Apostolo asserente & dicente, Obediens, inquit, factus patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Is & in cruce pendens, volūtatē & p̄cepto patris carnem humanam quam de sancta virgine Maria suscepit, in manus hominum dereliquit, & diuinitatē suam in manus patris commendauit, dicens, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, quia Maria moriturum corpus peperit, Deus autem immortalis immortalem filium genuit, ergo mors Christi non diminutio est diuinitatis, sed dispositio corporis. Sicut enim generatio eius ex virgine non fuit corruptio deitatis ipsius, sed susceptio corporis, ita & in morte eius non fuit passio & defectio deitatis ipsi⁹, sed separatio carnis eius sicut enim qui indumentum cōsciūdit, induto facit iniuriā, ita & qui carnem eius crucifixerunt, diuinitati ipsius contumeliā intulerunt. Is qui volūtatē & p̄cepto patris totam dispensationē adimpleuit, volūtatē & p̄cepto patris corpus suū a mortuis suscitauit, & cum ipso corpore, vt

Ioan. 8.

Psal. 8.

Psalm. 17.

Galat. 4.

Ioan. 6.

Mat. 3.

F

Luca. 4.

Ioan. 12.

Mat. 27.

Phil. 2.

7

Luc. 23.

G

8

p̄tor



pastor cū oue, & sacerdos cum oblatione, et
 rex cum purpura, & Deus cū templo a patre
 assumptus est in gloriam. Is qui voluntate pa-
 tris descendit & ascendit, volūate & præcep-
 to patris sedet ad dexteram eius, audiens pa-
 trem sibi dicētem. Sede ad dexteram meā, do-
 nec ponā inimicos tuos scabellum pedū tuo-
 rum. Is qui volūate & præcepto patris sedet
 ad dexteram eius, is volūate & pcepto patris
 in consummatione seculi venturus est, Apo-
 stolo vociferāte & dicēte, Et ipse, inquit, dñs
 in iussu, in voce archāgeli, & in tuba Dei, de-
 scendet de cēlo. Is qui volūate & præcepto
 patris venit, volūate & pcepto patris iudi-
 caturus est totum mundum in æquitate, &
 redditurus est singulis secundum fidē & opē
 ra sua, sicut ipse ait: Pater iudicat neminē, sed
 omne iudicium filio dedit. Itē, sicuti audio,
 iudico, & iudicium meum verum est, quia
 nō quero voluntatem meam, sed volūatem
 eius qui me misit. Vnde & in iudicādo patris
 præsentiam præponit, & suā diuinā digni-
 tatem & pātem secundam postponit dicēs,
 Venite benedicti patris mei. Ergo iustus iu-
 dex est filius, iudicantis vero honor & autho-
 ritas, patris imperiales leges, sicuti & spūs san-
 cti officiosa aduocatio & consolatio, vnigeni-
 ti Dei iusti iudicis est dignitas. Ergo filius a
 patre est genitus, spiritus sanctus per filium
 est factus. Filius patrem prædicat, spiritus san-
 ctus filium annunciat. Primum & præcipuū
 opus est filii genitoris gloriam reuelare: pri-
 mum & præcipuum est opus spūs sancti, in
 animas hominū Christi dignitatem manife-
 stare. Filius testis est patris, spūs testis est filii:
 filius mittitur a patre, spūs mittitur a filio.
 Filius minister est patris, spūs sanctus mini-
 ster est filii. Filius iubetur a patre, spūs sanctus
 iubetur a filio. Filius subditus est patri, spūs
 sanctus subditus est filio. Filius quæ iubet pa-
 tris, spūs sanctus quæ mandat fi-
 lius, hæc loquitur. Filius adorat & honorat
 patrem, spiritus adorat & honorat filium, ip-
 so filio dicente, Pater ego te glorificauī * su-
 per terram, opus quod dedisti mihi consum-
 mavi. Et de spiritu sancto ait, Ille me honori-
 ficabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit
 vobis. Filius a se nō potest quicquam, sed in
 omnib. patris expectat nutum. Spiritus san-
 ctus a se non loquitur, sed in omnib. Christi
 expectat præceptum, non, inquit, a se loque-
 tur, sed quæcunque audierit loquetur, & vē-
 tura annuntiabit vobis. Filius pro nobis in-
 terpellat patrem, spiritus pro nobis postulat
 filium. Totius bonitatis, & sapientie, & virtu-
 tis patris viua & vera & propria & cōdigna
 imago est filius. Totius sapientie & virtutis
 filii manifestatio est spiritus sanctus. Non est
 pars nec portio patris filius, sed proprius &
 dilectissimus, perfectus & plenus vnigenitus
 filius. Non est pars nec portio filii spiritus,
 sed primum & præcipuum opus vnigeniti
 Dei præ ceteris vniuersis. Pater maior est fi-
 lio. Filius incomparabiliter maior & melior
 est spiritu. Pater Deus & dominus est filio. Fi-
 lius Deus & dominus est spūi. Pater immobi-
 liter & impassibiliter volens filium genuit.
 Filius sine labore & fatigatione sola virtute
 sua spiritum fecit. Filius vt sacerdos adoratur
 Deum suum, & ab hominib. adoratur vt Deus
 & creator omnium, pater vero solus nullū
 adoratur, quia nec maiorem, nec æqualem ha-
 bet quem adoratur: nulli gratias agit, quia nul-
 lius beneficium consecutus est, omnibus vt
 essent ob bonitatem suā donauit, ipse quod
 est a nemine accepit. Ergo hæc trium substā-
 tiarum, patris, & filii & spiritus sancti distin-
 ctio, & trium rerum, Dei ingentis, & Dei vni-
 geniti, & spiritus aduocati differentia, & pater
 Deus & dominus est filio suo, & omniū
 quæ per virtutem filii voluntate ipsius facta
 sunt, filius minister & summus sacerdos est
 patris sui, omnium vero operum suorum do-
 minus & Deus est patre volente. Et sicuti ne-
 mo potest sine filio ad patrem transire, ita ne-
 mo potest sine spiritu sancto filium in verita-
 te adorare, ergo in spiritu sancto adoratur
 filius. Per filium glorificatur pater. Spiritus
 sancti opus & diligentia est sanctificare, &
 sanctos custodire, & non solum rationabi-
 lia, vt quidam putant, sed & irrationabilia
 plura sanctificare, & eos qui ceciderunt pro-
 pter suam negligētiam, ad pristinum statum
 reparare, ignorantes docere, obliuiscētes ad-
 monere peccantes arguere, pigros hortari,
 de salute sua cogitare & solcite agere, errā-
 tes ad viam veritatis deducere, infirmos cu-
 rare, & fragilitatem corporis per claritatem
 animæ continere, & ad amorem pietatis &
 castitatis confirmare, & omnes illumina-
 re, super omnia fidem & charitatem præbere
 singulis, pro studio quoque & diligētia, pro
 Aug. Tomus Sextus. D d 3 syn-

2. Co. 3. sinceritate & simplicitate mentis, pro men-
 fura fidei & merito cōuerſationis gratiam ad
 37 vtilitatem diuidere, & vnumquenq; in quo
 opere & propoſitio fuerit habilis, in ipſo or-
 dinare. Aliū eſſe a filio, natura & ordine, gra-
 du & affectu, dignitate & poteſtate, virtute
 & operatione, ſicut & filius natura & ordi-
 ne, gradu & affectu, diuina dignitate & pote-
 38 ſtate, vnigenitus Deus alius eſt ab ingenito
 Deo. Impoſſibile ergo eſt vnum eundemq;
 eſſe patrem & filium, generantem & naſcen-
 tem, cui testimoniū perhibet, & eum qui te-
 ſtimonium perhibet, maiorem & eum qui ma-
 iorem eſſe cōſiteſ, eum qui ad dexteram
 ſedet aut ſtat, & eum qui ſedis dat honorem:
 eum qui miſſus eſt, & eum qui miſit, nec diſ-
 ſcipulum & doctorem, vt ipſe docuit di-
 cens, Sicut docuit me pater ſic loquor, ſimile
 39 & imitatore, & eū cuius eſt ſimilis, & quē
 imitatur, & eū qui orat ei qui exaudit, & eū
 qui gratias agit, ei qui benedicit, eum qui ſu-
 ſcepit mandatum, & eum qui dedit mandatū
 & miniſtrum præcipienti, ſupplicem eminē-
 ti, ſubditum ſuperiori, primogenitum ſempi-
 terno, vnigenitum ingenito, ſacerdotē Deo
 40 vnum atque eundem eſſe. Sed & Deus ſine
 principio præſcius erat, le vnigeniti Dei pue-
 ri ſui patrem futurum. Deum autem ſe futu-
 rum nunquam præſciuit, quia ingenitus eſt,
 & nunquam coepit, nec præſcire, nec ſeire.
 Quid eſt aut præſcientia, niſi futurorum ſciē-
 tia? Pater aut generando filium ab ipſo filio
 eſt nuncupatus, & ipſo reuelante, ab omnib.
 Chriſtianis Deus, & Pater vnigeniti Dei eſt
 40 cognitus, & magno maior, & bono melior
 eſt manifeſtatus. Et quia Homuſiani dicūt Sal-
 natorem noſtrum humilitatis gratia hæc oīa
 de patris præſcientia, & de ſua ſubiectione
 A eſſe locutum, nos vero Chriſtiani credimus
 patre imperante & filio obtemperante, hæc
 omnia eſſe eum locutum, dicimus & proba-
 mus & hæretici ex ſuis diſtis arguuntur &
 reprehenduntur. Si enim ſe humiliavit, ipſa
 humilitas eius obedientiam oſtendit, ipſa ve-
 ro obedientia alium ſupereminentem, alium
 ſubſiſtentem & ſubiectum declarat, ſicuti ait
 Apoſtolus, Humiliauit ſe obediens factus
 patri vſque ad mortem. Et ipſa humilitas
 eius, veritas eſt non falſitas. Quis enim vel
 40 quando ſapiens contentus eſt ſe humiliare,
 niſi habeat maiorem & meliorem cui feſti-
 net per humilitatem placere? Et ego, inquit,
 quæ placita ſūt ei, facio ſemper, Semel enim
 ante omnia ſecula volūtatē Dei natus, ad vo-
 luntatem ipſius omnia operatur. Si autem ſe
 humiliavit, & mentitus eſt, quod abſit, & ſi
 veritas mentitur, quod impoſſibile eſt, ubi
 quis quærat veritatem? Sed veritas nec menti-
 titur, nec variat, qui ad hoc venit vt veritatē
 doceret, quia non eſt ignorantie doctor, ſed
 veritatis magiſter, vt ipſe dixit, Nolite vobis
 40 vocare magiſtros ſuper terrā, vnus eſt enim
 magiſter veſter Chriſtus. Si autem dixerint,
 quia propter incarnationem ſuam humi-
 lians ſe ſuper terram, propter homines hæc
 loquebatur, oſtendamus illius maiora & fir-
 miora eſſe illa testimonia, quæ de ſubiectione
 filii in ſcripturis ſunt poſita, de iis quæ in
 Euangelio aguntur. Si enim propter homi-
 nes ſupra terram ſe humiliavit, & non vt
 obediens & ſubiectus filius cum in compara-
 bili dilectione & gratiarum actione patri
 ſuo obſequeretur, quia quantum ſublimis
 eſt in poteſtate, tantum humilis eſt in obſe-
 quio, antequam carnem ſuſciperet, quare
 iuſſus obaudiuit, & modo ſedens ad dextrā
 Dei interpellat pro nobis, & in corpore con-
 ſtitutus ſuper terram, in cœlo ſe patrem ro-
 gaturum promittebat dicens, Et ego rogabo
 Patrem meum, & alium aduocatū dabit
 vobis, Et ſi adhuc in his omnib. propter duri-
 tiam & cœcitatē cordis ſui credere nolue-
 rint, ſed auſi fuerint dicere, quod hæc om-
 nia humilitatis cauſa ſunt poſt conſumma-
 tionem ſeculi, niſi ſe natura & voluntate ſci-
 reret ſubiectum & obediētem, vt quid ſe hu-
 miliaret, vbi propter homines humilitas ne-
 ceſſaria non eſt? Quid autem & poſt con-
 ſummationem ſeculi, quando illi omnia ſue-
 rint ſubiecta, quia modo natura quidem om-
 nia ſunt ſubiecta, vt creatura creatori, volun-
 tate autem propter liberū arbitrium non om-
 nia illi ſubiecta videmus, tunc vero in die iu-
 dicii, quando in nomine Ieſu omne genu fle-
 ctetur, cœleſtium, terreſtrium, & infernū,
 & omnis lingua conſitebitur, quia Dominus
 Ieſus Chriſtus eſt in gloria Dei patris, omnia
 ſine fine, & voluntate & natura, illi erunt ſu-
 biecta, & ipſe poſt omnium ſibi ſubiectionem
 in ea ſubiectione & charitate manēs, in
 qua ſemper, & ipſe vt filius ſubiectus erit ei
 qui illi ſubdit omnia, nullus audiens Chri-
 ſtianus

Ioan. 8.
 Mat. 23.
 Rom. 8.
 Ioan. 14.
 1. Co. 15.
 Phil. 2.
 1. Co. 15.
 Rom. 10.



stianus ignorat, quia fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi, vt sit Deus omnia in omnibus, semper monarchiam & potestatem habens omnium, cui gloria & honor laus & gratiarum actio, per vnigenitum eius filium Dominum & Saluatorem nostrum in spiritu sancto nunc & per omnia secula seculorum, Amen.

D. AURELI AVGVSTINI
Hipponenfis Episcopi, Contra
Sermonem Arriano-
rum.

LIBER VNVS.

a. l. corii.
a. l. de tra-
ffioni.
Cap. 1.



Orum * præcedenti disputatio-
ni * hac disputatione respon-
deo, quòd cum dominum no-
strum Iesum Christum faten-
tur quidem Deum, sed Deum

verum, & cum patre vnum Deum nolunt fa-
teri, duos nobis inducunt Deos diuersè dispa-
risque naturæ, vnum verum, alterum non ve-
rum, contra illud quod scriptum est, Audi
Israel, dominus Deus tu^s Deus vnus est: Hoc
enim si de patre dictum volunt intelligi, se-
quitur vt Christus non sit dominus Deus no-
ster. Si autem de filio, pater non erit domi-
nus Deus noster. Si vero de ambobus, profec-
to pater & filius, vnus est dominus Deus
noster: Ac per hoc illud quod in Euangelio
scriptum est, Vt cognoscant te vnum verum
Deum, & quem misisti Iesum Christum hoc
cum dixisse accipiendum est, vt te & quem
misisti Iesum Christum cognoscant vnum
verum Deum. Quia & de Christo dictum est
a Ioanne Apostolo, Ipse est verus & Deus &
vita æterna. Item cum dicunt Christum vo-
luntate Dei & patris sui ante omnia secula
constitutum, coguntur confiteri filium patri
esse coæternum. Si enim aliquando pater si-
ne filio fuit, erit ante filium aliquod tempus,
quo pater sine illo solus fuit. Et quomodo
erat ante omnia secula filius, ante quem fuit
tempus quo sine illo erat pater? Porro si ante
omnia tempora filius erat, non enim aliter
intelligendum est, In principio erat verbum,
& omnia per ipsum facta sunt, quia & tem-
pus sine aliquibus creaturæ motibus non po-
test esse, & ideo per illum facta confitemur

& tempora, per quem facta sunt omnia, a-
cudubio coæternus est patri filius. Sed vo-
luntate patris dicunt constitutum¹, nolentes
dicere Deum de Deo æqualem genitum at-
que coæternum. Nusquam autem legunt, vo-
luntatem patris filium ante omnia secula cõ-
stitutum. Sed hoc propterea dicunt, vt prior
illo videatur voluntas patris, qua eum consti-
tutum volunt. Et argumentatio eorum talis
esse solet, Interrogant enim, vtum pater fi-
lium volens an nolens genuerit, vt si respon-
sum fuerit, quòd volens genuerit, dicant,
Prior est ergo voluntas patris. Quòd autem
nolens genuerit, quis potest dicere? Sed vt
nouerint quàm inania loquantur, etiam ip-
si interrogandi sunt, vtum Deus pater vo-
lens an nolens sit Deus, Non enim audebunt
dicere nolle se esse Deum. Si ergo respon-
derint quòd volens sit Deus, eo modo illis re-
ferenda est vanitas sua, qua dici potest prior
illo esse voluntas eius, quo quid dicitur stul-
tius? Deinde dicunt eum voluntate & præ-
cepto patris, coelestia & terrestria, & visibi-
lia & inuisibilia, corpora & spiritus, ex nul-
lis extantibus, vt essent sua virtute fecisse. Vbi
ab eis querimus, vtum & ipse a patre ex nul-
lis extantibus factus sit, hoc est, ex nihilo.
Quod si dicere non audebunt, ergo Deus est
de Deo, non ex nihilo factus a Deo. Quæ res
indicat vnã & eandem patris filii que natu-
ram. Neque enim homo, pecus, auis, piscis,
possunt eiusdem naturæ gignere filios, &
Deus non potuit. Si autem tanto impietatis
abrupto audebunt ire præcipientes, vt dicunt,
& vnigenitum filium a patre ex nihilo con-
stitutum, querant per quem factus sit a pa-
tre ex nihilo filius. Non enim per seipsum
fieri potuit, tanquam iam esset antequam fie-
ret, vt esset ipse per quem fieret idem ipse.
Et quid opus erat, eum fieri qui iam erat?
Aut quomodo fiebat vt esset, qui iam erat
antequam fieret? Porro si per aliquem alium
a patre factus est, quis est ipse alius, cum
omnia per ipsum facta sint? Si autem a pa-
tre per neminem factus est, quomodo per
neminem aliquid a patre factum est, cum
per filium, hoc est, per eius verbum facta
sint omnia? Et antequam faceret, inquirunt,
vniuersa, omnium futurorum Deus & do-
minus rex & creator erat constitutus: &
omnium futurorum in natura habens præ-

Cap. 2.

F

G

Ioan. 1.

Cap. 3.

4

D d 4 scien-



scientiam, & in faciendo in omnib. expectās
patris sui iussione, ipse voluntate patris de
scendit de cēlo & venit in hunc mundum, si
cuti ipse ait, Nō. n. a me ipso veni, sed ille me
misi. Vellē isti vt dicerent, vtrum duos cōsti
tuant creatores. Quod si nō audent, vnus est
enim qm̄ ex ipso, & per ipsum, & in ipso sūt
oīa. Vnus quippe Deus est ipsa Trinitas: et sic
vnus Deus, quo vnus creator, qd est quod di
cunt, iubēte patre oīa creasse filium, tanq̄ pa
ter nō creauerit, sed per filiū * creari iusserit.
Cogitent qui carnaliter sapiunt, qb. aliis ver
bis iusserit pater vnico verbo. Formāt enim
H sibi in phāta smate cordis sui, quasi duos ali
quos, & iuxta inuicem, in suis tñ locis cōsti
tutos, vnum iubētem, alterum obtemperan
tem. Nec intelligunt ipsam iussione patris
vt fierent oīa, non esse nisi verbum patris per
quod facta sūt oīa. Quod autē miserit pater
filium, negari nō potest. Sed cōsiderēt si pnt,
quō cum miserit, cum quo ipse venit. An ille
mētutus est qui ait, Non sum solus, qm̄ pater
mecū est. Sed quomodo libet missum intelli
gant, nunquid ideo diuersa natura est, q̄ pa
ter mittit & mittitur filius? Nisi forte potest
homo pater mittere hoīem filium vnus eius
demq̄ substātiæ, & non potest Deus cū ho
mo missus ab hoīe mittente separetur, quod
Deus nō potest. Sed ignis mittit splendorem
suum, nec potest splendor missus separari ab
igne mittente, quāuis & ista quia creatura est
visibilis, nō omni ex parte huic rei sit cōpa
rabilis, cum. n. splendorem mittit ignis, lon
gius peruenit splēdor, quo ignis non puenit.
Vnde splēdor ab igne qui est in lucerna mis
sus, si loqui posset, nō vtiq̄ posset verum di
cere in pariete, quo sine lucernæ igne perue
nit, ignis qui ne misit mecum est, potuit autē
I missus a patre filius dicere, Pater mecum est.
Cum igitur hęc a patre missio filii prorsus
ineffabilis sit, nec capi vlli⁹ cogitatione pos
sit, quō hinc ostēdant filium alterius atq̄ in
ferioris essentia nō inueniūt, qñ quidem nec
homo missus ab hoīe, diuersam naturā mit
tentis & missi esse demonstrat. Hic autē etiam
hoc potest intelligi, vte o ipso a patre missus
filius esse dicatur, q̄ filius hominib. apparuit
in carne, non pater. Quis enim mittitur illō
vbi est? Vbi autem non est sapiētia Dei quod
est Christus, de qua legitur, Atingit a fine
vsq̄ ad finem fortiter & disponit omnia sua

uiter: Cū ergo vbiq̄ sit etiam filius, quo mit
tendus fuerat vbi nō erat, nisi apparēdo sicut
apparēbat? Quāq̄ & spiritū sanctū missum
legamus, qui certe in vnitatem personæ suæ
naturam nō assumpsit humanam. Nec a solo
filio missus est, sicut scriptum est, Cum ego
iero mittam illū vos: sed a patre quoq̄ sicut
scriptum est. Quem mittit pater in nomine
meo, Vbi ostēditur quod nec pater sine filio,
nec filius sine patre misit spiritum, sed eum
pariter ambo miserunt. Inseparabilia quippe
sūt opera Trinitatis. Solus pater non legitur
missus, qm̄ solus non habet authorem a quo
genitus sit, vel a quo procedat. Et ideo nō, p
pter naturæ diuersitatem, quæ in Trinitate
nulla est, sed propter ipsam authoritatem so
lus pater non dī missus. Non enim splendor
aut feruor ignem, sed ignis mittit suæ splen
dorem, suæ feruorem. Quāuis hęc longe
sint dissimilia. Nec inuenitur aliquid vel in
spiritualib. vel in corporalib. creaturis, quod
ei Trinitati, quæ Deus est, merito cōferatur.
Dicunt etiam, Et quia de omnib. spiritualibus
& rationalibus gradib. propter infirmitatem
& fragilitatem corporis paulominus ab an
gelis inferior minoratus homo videbāt, ne
ie vilem speraret, & de salute sua desperaret,
dñs Iesus honorās facturam suam, dignatus
est humanam carnem suscipere, & ostēdere,
quia non est homo vilis, sed pretiosus sicut
scriptum est. Magnus homo & pretiosus vir.
Et ideo solum hominem patri suo heredem,
sibi coheredem facere dignatus est, vt, quod
minus acceperat in natura, plus haberet in
honore. Hęc dicentes hoc volunt intelligi,
quia humanam carnem sine humana anima
Christus assumpsit. Quæ propria hæresis
Apollinaristarum est. Sed etiam istos, id est,
Arrianos in eorum disputationib. nō solum
Trinitatis diuersas esse naturas, sed etiā hoc
sentire deprehendimus, quod animam non
habeat Christus humanam. Verum id in hu
ius disputationis consequentibus euidentius
apparebit. Nunc ad hęc eorum verba quę p
posuimus hoc rñdemus, vt recolant in epi
stola, quæ ad Hæbreos est, de Christo esse in
tellectum quod scriptum est, Minorasti cum
paulominus ab angelis, & videant non ad di
uersitatem & inæqualitatem naturæ patris &
filii valere quod dixit, Pater maior me est,
sed ad illud potius q̄ in forma serui propter

infirmi-

Ioan. 8.

Rom. 11.

ad. per fi
lium.

Ioan. 16.

cap. 4.

Sap. 7.

Ioan. 16.

Ioan. 14.

Ab extra
sūt opera
Trinitatis
insepara
bilia.
K

Cap. 7.

Psal. 8.

Pro. 12.

Arriani
cum apol
linaristis
cōueniūt.

L

Hebr. 2.

Ioan. 14.



Cap. 6. infirmitatem, in quo pati & mori potuit, mi
 Galat. 4. nor etiam angelis factus est. Item dicūt, Cū,
 inquit, venit plenitudo tēpis, misit Deus filiū
 suū natum ex muliere, ipse qui volūtatē pa-
 tris carnē suscepit, ipse & volūtatē & prece-
 pto ipsius in corpore conuersatus est, sicut
 Ioan. 6. ipse ait, Descendi de cēlo nō vt faciam volū-
 Luc. 3. tatē meam, sed volūtatē eius qui me misit.
 Ipse & volūtatē patris triginta annorum ba-
 ptizatus est, voce & testimonio patris mani-
 festatus. Volūtatē & precepto patris Euangelii
 Ioan. 12. regni cōclorum prędicauit, sicut ipse ait, Et
 aliis ciuitatib. oportet me Euangelium prędi-
 care, in hoc. n. missus sum. Et ipse mihi māda-
 tum dedit qđ dicam, aut quid loquar, Et sic
 A volūtatē & pręcepto patris ad passionem
 Mat. 26. & mortem properauit, sicut ipse ait, Pē, tran-
 seat a me calix iste, nō tñ quod ego volo, sed
 quod tu vis. Et Apostolo asserente & dicēte,
 Philip. 2. Obediens, inquit, factus patri vsq; ad mortē,
 mortem aut crucis. His testimoniis sanctarū
 scripturarum qđ persuadere conantur, nisi
 propterea patris & filii diuersas esse naturas,
 quia obediens patri ostēditur filius? Quod tñ
 de hominib. non vtiq; dicerent, Neq; enim
 si homo filius homini patri suo sit obediens,
 Cap. 7. ideo amborum diuersa natura est. Quanq; &
 Ioan. 6. hoc ipsum qđ dicit Iesus, Descendi de cēlo
 nō vt faciam volūtatē meam, sed volūta-
 tem eius qui me misit, ad illud referatur qđ
 Rom. 5. homo primus Adā, de quo dicit Apostolus,
 Per vnum hoīem peccatum intrauit in mun-
 dum, & per peccatū mors, & ita in oēs homi-
 nes pertransiit, in quo oēs peccauerunt, faciē
 do volūtatē suam, non eius a quo factus
 est, vniuersum genus humanum propagine
 vitiatū, culpę & pēnę fecit obnoxium. Vnde
 a contrario, per quem liberādi fueramus, nō
 B fecit volūtatē suam, sed eius a quo missus
 est, Ita qppe hoc loco dī voluntas sua, vt in-
 telligat esse propria, contra volūtatē Dei.
 Neque. n. cum obediūmus Deo, ea; obediē-
 tia dicimur eius facere volūtatē, nolentes
 id facimus, sed volentes, ac per hoc si volen-
 tes id facimus, quō volūtatē nostrā nō
 facimus: nisi quia illa dī voluntas nostra, qñ
 scriptura ita loquit, quę intelligitur esse pro-
 pria contra volūtatē Dei. Hanc habuit Adā:
 vt in illo moreremur. Hanc nō habuit Chri-
 stus, vt in illo viueremus. De natura quippe
 humana hoc recte dici potest, in qua existit
 per inobedientiam volūtas propria, qđ Dei
 volūtatē esset aduersa. Ceterum quod attinet
 ad diuinitatē filii, vna eademq; volūtas est
 patris & filii. Nec pōt vllo modo esse diuer-
 sa, vbi est natura Trinitatis immutabilis vni-
 uersa. Vt aut mediator Dei hominum homo
 Christus Iesus nō faceret propria, quę Deo
 aduersa est, volūtatē, nō erat un homo, sed
 Deus & homo, per quam mirabilem singula
 remq; gratiam, humana in illo sine peccato
 Ioan. 6. vllo posset esse natura. Propter hoc ergo ait,
 Descēdi de cēlo nō vt faciā volūtatē meā,
 sed volūtatē eius qui me misit, vt ea causa
 esset tāte obediētię, quę oīno sine vllo pec-
 cato esset hoīs quem gerebat, qđ de cēlo de-
 scenderat, hoc est, non tñ homo verum etiā
 C Deus erat. Vnam quippe ostendit esse perso-
 nam in vtraq; natura, hoc est, Dei & hoīs, ne
 si duas faciat, quaternitas icēpiat esse, nō Tri-
 nitas. Qm itaq; gemina qđem substantia, sed
 vna persona est, propterea quod dictum est,
 descendi de cēlo, refert ad Dei excellētiā,
 quod vero adiunctum est, non vt faciam vo-
 lūtatē meam, propter Adam qui fecit suā,
 refertur ad hoīs obediētiā, vtrunq; autem
 Christus, i. Deus & homo, tñ obediētia in
 illo quę cōtraria est inobediētię primi ho-
 minis, secundum id quod homo est cōmū-
 datur. Vnde ait Apostol⁹, Sicut enim per in-
 obediētiā vnius hoīs, peccatores consti-
 tuti sunt multi, ita & per obediētiā vnius
 Rom. 5. hominis iusti constituentur multi. Nec quia
 dixit hominis, separauit Deum, qui hominē
 assumpsit, quia sicut dixi, & valde commen-
 dandum est, vna persona est. Ipse nāq; vnus
 Cap. 8. Christus est & Dei filius semper natura, &
 hominis filius qui extempore assumptus est,
 non vt prius creatus post assumeretur, sed vt
 ipsa assumptione crearetur. Ac per hoc pp
 D istam vnitatem personę in vtraq; natura in-
 telligendam & filius hominis dī descendisse
 de cōclis, quanuis sit ex ea quę fuerat in terra
 virgine assumptus, & filius Dei dī crucifixus
 mortuus & sepultus, quanuis hæc non in di-
 uinitate ipsa, quę est vnigenitus patri cōæter-
 nus, sed in naturę humanę sit infirmitate per-
 pessus. Nam filium hominis descendisse de
 cēlo ipsum dixisse sic legimus, Nemo ascen-
 dit in cōclum nisi qui de cēlo descendit, filius
 hominis qui est in cōclo. Vnigenitum vero
 filium Dei crucifixum & sepultum, omnes
 etiam

1. Tim. 5.

Ioan. 6.

C

Rom. 5.

Cap. 8.

Ioan. 3.

etiam in symbolo cōfitemur . Vnde est & il-
 lud Apostoli . Si . n. cognouissent . nunquam
 dñm gloriæ crucifixissent . Hanc vnitate p-
 sonæ Christi Iesu dñi nři . sic ex natura vtrāq;
 constantem diuina . s. atq; humana . vt queli-
 bet earū vocabulum ēt alteri impartiāt . & di-
 uina humane . & humana diuinæ . beatus ostē-
 dit Apostolus . vbi nos cū ad humilitatem mi-
 sericordē per Christi exhortaret exemplum:
 Phil. 2. Hoc sēтите . inquit . in vobis qđ & in Christo
 Iesu . qui cum in forma Dei esset . nō rapinā
 D arbitratu est esse se equalē Deo . sed seipsū
 exinaniuit formā serui accipiens in similitu-
 dinem hoīum factus . & habitu inuentus vt
 homo . humiliauit seipsum factus obediens
 vsq; ad mortem . mortem autē crucis . Cū er-
 go Christi nomen ex eo illi sit qđ scriptū est
 Psal. 24. in Prophetia . Vnxit te Deus Deus tuus oleo
 exultationis prę participib. tuis . vnde ad id
 qđ homo factus est pertinet . i. qđ formam ser-
 ui accipiens habitu est inuētus vt homo . qui
 vtiq; habitus cepit ex tpe . de ipso tñ eodēq;
 Christo dictum est . Cum in forma Dei esset:
 cum profecto in forma antequam ab illo for-
 ma serui esset accepta nondū erat filius Dei .
 cui patris æqualitas rapina non erat . sed na-
 tura . Non . n. erat vsurpando elatus . sed hoc
 erat natus . & ideo veritas . Nondū ergo erat
 Christus . quod esse cōcepit cum semetipsum
 exinaniuit . non formam Dei amittens . sed
 formam serui accipiēs . Verum si queramus .
 Quis est ille qui cum in forma Dei esset . non
 rapinam arbitratu est esse æqualis Deo? rñ-
 det nobis voce Apostolica . Christus Iesus .
 Ergo & illa diuinitas huius humanitatis no-
 men accepit . Item si qramus . Quis nā sit fa-
 ctus obediens vsq; ad mortem mortem autē
 crucis? rectissime rñdet . Ille qui cum in for-
 ma Dei esset . non rapinam arbitratu est esse
 æqualis Deo . Ergo & ista humanitas illi^o di-
 uinitatis nomē accepit . apparet tñ idem ipse
 Christus . geminē gigas substantiæ . secundū
 qđ obediens . secundū quid æqualis Dei: se-
 cundū quid filius hoīs . secundū quid fi-
 lius Dei . secundū qđ dicat . Pater maior me
 est . secundū quid . Ego & pater vnum su-
 mus: Em quid . Non faciat voluntatem suam .
 sed ei^o a quo missus est: Em quid . Sicut pater
 suscitāt mortuos & viuificat . sic & fili^o quos
 vult viuificat . Item sequunt & dicūt . Is & in
 cruce pendens volūtate & pręcepto patris .
 carnem humanam quā de sancta virgine Ma-
 ria suscepit in manus hoīum dereliquit . & di-
 uinitatem suam in manus patris commenda-
 uit . dicens . Pater in manus tuas commendo
 spm meum . quia Maria moriturum corpus
 peperit: Deus autē immortalis immortalē filiū
 genuit . ergo mors Christi non diminutio est
 diuinitatis . sed depositio corporis . Sicut . n.
 generatio eius ex virgine nō fuit corruptio
 deitatis ipsius sed susceptio corporis . ita &
 in morte ipius non fuit passio & defectio
 deitatis ipsius . sed separatio carnis ipsius . Si-
 cut . n. qui indumentum conscindit . induto
 facit iniuriā . ita & qui carnē ipsius crucifixe-
 runt . diuinitati ipsius contumeliā intulerūt .
 Ecce in quib. verbis suis oīno manifestāt ne-
 gare se . qđ ad vnitatem personę Christi etiam
 humana aīa pertineat . sed in Christo carnem
 & diuinitatem tantummodo confiteri . Qñ-
 quidem cum penderet in ligno . illud vbi ait .
 Pater in manus tuas commēdo spm meum .
 diuinitatem ipsam voluit eum intelligi com-
 mendasse patri . non humanum spiricū quod
 est aīa . Merito in ista ipsa disputatione supe-
 rius vbi voluerunt intelligi Christum patris
 voluntatem fecisse . non suam . hinc eum mi-
 noris atq; diuersi putantes esse naturę . illud
 commemorarunt . quod ait . Pater . transeat a
 me calix iste . non tñ quod ego volo . sed qđ
 tu vis . illud autē noluerūt quod ait . Tristis est
 anima mea vsque ad mortem . Audiant ergo
 ista commemorantibus nobis . Tristis est ani-
 ma mea vsq; ad mortem : Potestatem habeo
 ponendi animam meam : Maiorem hac cha-
 ritatem nemo habet . quā vt animam suam
 ponat quis pro amicis suis . Et quod de illo
 intellexerunt Apostoli prophetatum . Quo-
 niam non derelinques animam meam in in-
 ferno . Et his atque huiusmodi sanctarū scri-
 pturarum testimoniis non resistent . fatean-
 turque Christum . non tantum carnem . sed
 animam quoque humanam verbo vnigeni-
 to coaptasse . vt esset vna persona . quod Chri-
 stus est . verbum & homo . sed ipse homo . ani-
 ma & caro . ac per hoc Christus . verbum ani-
 ma & caro . Et ideo sic intelligendus geminē
 substantiæ . diuinę scilicet & humane . vt ipsa
 humana ex anima constet & carne . Aut si eo
 mouentur qđ scriptum est . Verbum caro fa-
 ctum est . nec illic anima nominata est . intel-
 ligant carnem pro homine positum . a parte
 totum

Ioan. 14.
 Ioan. 10.
 Ioan. 6.
 Ioan. 5.
 Cap. 9.

Luc. 23.

F

Luc. 23.

Mat. 26.

Ioan. 10.

Ioan. 15.

Psal. 15.

G

Ioan. 1.



totum significante locutionis modo, sicuti
 est, Ad te ois caro veniet; Item, Ex operib. le-
 gis non iustificabit omnis caro. Qd apertius
 alio loco dixit. Ex lege nemo iustificabitur.
 Itēq; alio, Non iustificabit homo ex operib.
 legis. Ita ergo dixit, Ois caro, ac si diceret,
 ois homo. Sic itaq; dictum est, Verbū caro
 factum est, ac si diceret, verbū homo factum
 est. Veruntū istī cū eius solā humanam carnē
 velint intelligi hoīem Christū, non n. nega-
 bunt hoīem, de quo apertissime dī, Mediator
 Dei & hoīum hō Christus Iesus: miror q̄ no
 lint cōsentire, p̄ hanc humanam quocunq;
 naturā dici potuisse, Pater maior me est: non
 p̄ illam de qua dictū est, Ego & pater vnū
 sumus. Quis n. ferat, si quātulcunq; homo di-
 cat, ego & Deus vnum sumus? Et quis nō ac-
 cipiat, si hō dicat, Deus maior me est? Quale
 illud est, qd ait beat⁹ Ioānes, Maior est Deus
 corde nostro. Itē dicunt, Is qui voluntate &
 p̄cepto patris totam dispensationem adim-
 pleuit, volūtate & p̄cepto patris corp⁹ suū
 a mortuis suscitauit, & cum ipso corpore, vt
 pastor cū oue, & sacerdos cum oblatione, &
 rex cum purpura, & Deus cū templo a patre
 assumptus est in gloriam. Quæredum est ab
 eis qui ista dicūt, qualem ouē pastor reporta-
 uerit patri. Si n. caro sine aīa est quā reporta-
 uerit, quid est ouis ista nisi terra sine sensu, q̄
 nec agere gratias potest, quia sine aīa caro
 quid pōt? Item sequunt, & dicunt, Is qui vo-
 luntate patris descendit & ascendit, voluntate
 & p̄cepto patris sedet ad dexteram eius au-
 diens patrem sibi dicentem, Sede ad dexterā
 meam, donec ponam inimicos tuos (scabellū
 pedum tuorum. Is qui volūtate & p̄cepto
 patris sedet ad dexteram eius, is voluntate &
 p̄cepto patris in consummationem seculi
 venturus est, Apostolo vociferāte & dicēte,
 Et ipse, inquit, dñs in iussu, in voce archange-
 li, & in tuba Dei descendet de celo. Is qui
 voluntate & p̄cepto patris venit, volūtate
 & p̄cepto patris iudicaturus est totū mun-
 dum in æquitate, & redditurus singulis s̄m si-
 dem & opera sua, sicut ipse ait, Pater iudicat
 neminem, sed omne iudiciū filio dedit. Itē,
 Sicuti audio iudico, & iudicium meum ve-
 rum est, quia non quero voluntatem meam,
 sed volūtatem eius qui me misit. Vnde & iu-
 dicando patris præsentiā præponit, & suā
 diuinam dignitatem & potestatem secūdam

postponit dicens, Venite benedicti Patris
 mei. Ergo iustus iudex est filius, iudicantis ve-
 ro honor & autoritas, patris imperiales le-
 ges, sicuti & spūs sancti officiosa aduocatio
 & cōsolatio, vnigeniti Dei iusti iudicis est di-
 gnitas. Iam quæ superius rēdimus, etiam ad-
 uersus ista similiter valent. Quod n. voluntati
 & p̄cepto patris obediens est filius, nec in
 hominib. demonstrat diuersam imparemq;
 naturam, patris præcipientis, & filii obedi-
 tis, huc accedit q̄ Christus non tm̄ Deus est,
 qua natura æqualis est patri, sed etiā homo
 qua natura maior est pater, cuius etiam non
 solum pater, verum & Dñs est. Nam inde est
 & illud prophetum, Dñs dixit ad me filius
 meus es tu: ibi est quod inferior substantia,
 qua pater maior sit, & leui forma cui Dñs
 sit. Hæc aut forma humanitatis eruit, vñ ma-
 nente forma diuinitatis accepit, vt in simi-
 tudine hoīum fieret, & habitu inueniretur vt
 homo, in iudicio quoq; apparebit, quo vi-
 uos mortuos iudicabit. Ideo dictum est de
 patre, q̄ non iudicabit quenq; sed omne iudi-
 ciū dedit filio, Forma nanq; in Christo filii
 hoīs tunc ab eo iudicādi videbunt impii, de
 quib. dictum est, Videbunt in quem confixe-
 rūt. Dei vero formā in eodem ipso Christo,
 qua æqualis est patri, ytiq; non videbūt. Vn-
 de Prophetia præcessit, Tollat impius vt nō
 videat claritatē Dei. Quia & ad hoc prin-
 ter, Beati mundo corde, qm̄ ipsi Deum videbūt.
 Deniq; hoc apertissime testat vbi dicit, Pote-
 statem dedit ei & iudicium facere, quia filius
 hominis est, non ergo quia filius Dei est: nā
 secūdam hoc cōterna illi cum patre & vna
 eademque potestas est, sed quia filius homi-
 nis est quod esse cōpit ex tempore, vt pote-
 stas ei daretur in tempore. Quod non ita dī,
 tanquam eam sibi & ipse non dederit, idest
 naturā in se humanā non dederit potestātē, L
 illa quæ in eo natura diuina est, ab it hoc cre-
 dere. Quomodo enim aliquid faceret pater,
 nisi per vnigenitum filium, nec sine spiritu
 sancto, quia inseparabilia sunt opera Trinita-
 tis: Ac per hoc q̄ potestatem filio dedit, quo-
 niam filius hominis est, pereundem ipsum
 ipsi dedit, qm̄ filius Dei est. Omnia enim per
 ipsum facta sunt, & sine ipso factum est ni-
 hil. Sed honorifice & competētē tribuit pa-
 tri, quod etiam ipse facit vt Deus, quia de pa-
 tre est Deus. Ipse nanque Deus est de Deo,
 pater

Mat. 25.

Psal. 2.

K

Impr.

Ioan. 5.

Zach. 12

Esai. 26.

Mat. 5.

Ioan. 5.

Ioan. 7.

- Cap. 12. pater autem Deus, sed non de Deo. Audiuit, inquit, a patre, Sede ad dexteram meam: et ideo sedit ad dexteram patris, tanq̃ paterna iussione nō etiam sua id fecerit patrē. Hoc q̃dē nisi spiritaliter acceptū fuerit, filio pater ad sinistrā erit. Quid est aut patris dextera, nisi aeterna illa ineffabilisq; felicitas, quo puenit filius hoīs, etiam carnis immortalitate pcepta? Nam si velut manū Dei patris, non ē in lineamenta corporis, q̃ in Deo non sunt, sed ē in effectiuam virtutem sapienter & fideliter cogitemus, quid intelligimus, nisi ipsum vni genitum per quem facta sunt omnia? De quo etiā Propheta dixit, Et brachium dñi cui reuelatū est: Quomodo autem filius audiat patrem, quomodo dicat a patre multa verba, vnico verbo, quomodo trāseunter loquit ei, et stabili ter loquit, quomodo aliqd temporaliter ei dicit, in quo sibi coeterno iam erāt omnia quē congruis quibusque temporibus dicit, qui hēc audeat quærere, quis valeat inuenire? Et tñ, Dixit dominus dño meo, sede ad dexteram meam, & quia dictum est ideo factum est. Hoc ergo iam erat in verbo, quod verbum caro factum est. Et quia in verbo ante carnem iam erat veraciter, ideo in carne completum est efficaciter. Qui in verbo iam erat sine tempore, ideo in carne cōpletum est suo tempore. In qua carne ascendit in cœlum, qui de cœlo nō recessit, etiam cum inde descendit, & in qua sedet ad dexteram patris brachiū patris, & qua descēsurus est ad iudiciū in iussu, in voce archangeli, & in tuba Dei. Vbi illi minorem volunt videri filii potestātē, q̃a in iussu dictum est descensurus. Sed quærendum est ab eis, iussu cuius? Si patris, interrogandi sunt iterum, quib. temporalib. iubeat verbis pater eterno suo verbo vt descendat de cœlo? Siquidem ipsa Dei iussio, quæ fiet in tempore suo, iam erat ante oīa tempora in ipso Dei verbo. Quod si fili⁹ Dei per hoc quod filius hoīs est, descendit de cœlo, ergo per hoc quod verbum est, per ipsum iubetur vt descendatur de cœlo. Nam si non per ipsum pater iubet, non ergo pater p suum verbum iubet: aut aliud erit verbum, p quod iubeat vnico verbo. Et miror si iam illud vniciū erit, si & aliud erit. Factæ sunt quidem patris ad filiū, quædam etiam temporaliter voces, sicut de nube sonuit, Tu es fili⁹ meus dilectus, nō tñ vt filius vnigenitus p il-
- las aliqd disceret, sed hi pot⁹ quos ita oportebat audire. Ac per hoc etiam ille trāseuntiū verborum sonus, nō sine filio factus est filio, alioquin non oīa per ipsum facta sunt. Sed nunquid, cum iubebit vt descendat de cœlo, talib. sonis & vocib. opus erit, quib. filius paternam nouit volūtatem? Absit hoc credere. Quicquid ergo illud erit quod fieri oportebit ad filium, nō faciet pater nisi per eundem filium. Ad ipsum, i. quia filius hominis est, & factus est inter omnia. Per ipsum aut, quia filius Dei est, etiam per illum fiunt a patre omnia. Si autem quod dictum est, In iussu, in voce archangeli, ipsius archangelii iussu volunt intelligi, sicut verba ipsa vident sonare, quid eis restat, nisi vt angelis etiam minores dicāt vnigenitum filiū, quorū iussis obedire perhibetur, si iubente minor est cui iubetur? Quauis quod dictum est, In iussu, in voce archangeli, possit etiam sic intelligi, vt ipsa vox archangelii iussu Dei fieri accipiat, i. vt angelus qui tuba Dei esse intelligendus est, a domino Deo iubeat emittere vocē suam, q̃ inferiori creature necessarium erit audire, cum filius Dei descendet de cœlo. Ipsa est. n. tuba de qua dicit alio loco, Cānet. n. tuba & mortui resurgēt incorrupti. Dixit ergo filius. Sicut audio, iudico: siue ex humana subiectione, quia & filius hoīs est, siue secundum illam incommutabilem simplicitē q; naturā: quæ sic est filii, vt tamen ei de patre sit, in qua natura nō est aliud audire, aliud videre, aliud esse, sed quod est esse hoc audire, hoc videre. Vñ ab illo ei est audire: a quo illi est ipsū esse. Nam & illud quod alibi ait, Nō potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrē facientem, multo est ad intelligendum difficilius, q̃ hoc quod isti posuerant, vbi dicit, Sicut audio iudico. Si enim non potest filius a se facere quicquam, nisi qd viderit patrē facientem, quomodo poterit iudicare, si patrē non viderit iudicantem? sed pater nō iudicat quenquam, omne quippe iudicium dedit filio. Iudicat ergo filius, accepto a patre nō aliquo, sed omni iudicio, quāuis patrē non videat iudicantem, q̃a ille neminem iudicat. Quomodo igit filius, non pōt a se facere quicquam, nisi qd viderit patrē facientē, cum iudicet, nec patrē videat iudicantem? Nō. n. ait, nō pōt filius a se facere quicquam, nisi qd audierit patrē iubentem: sed, quod viderit

viderit patrem facientem. In ista intendant, ista cogitent, ista considerent, & eorum quo dammodo, quum fieri potest excarnet intentio, qui carnalib. cogitationib. molunt vnā trinitatem eandemq; naturā, & substantiarū se parare distantia, & patrum gradib. ordinare. Ideo. n. dictum est, qd non faciat aliqd filius a se, qā non est a se, & ideo qe quid facit, patrem videt facientem, qā videt ex ipso faciēdi se hēre potentia, ex quo se videt existētiis hēre naturā. Et qd ait se nō posse, non deficiētiis est, sed in eo qd de patre natus est permanentis, tamq; laudabile est oīpotētem nō posse mutari, q̄ laudabile est qd oīpotens non pōt mori. Posset. n. filius facere qd non vidisset patrē facientem, si posset facere qd per illam qd fecit pater, hoc est, si posset peccare, neq; naturā immutabiliter bonā, quā a patre genita est, conuenire. Hoc aut quia non pōt, nō deficiēter non pōt, sed potenter. Eadem nanq; sunt opera patris & filii, nō qd filius sit idem ipse qui pater est, sed qā nullum opus est filii, qd non per eum pater facit, nec vllum patris, qd non per filium simul facientem facit. Quācunque. n. pater facit, hāc eadem filius similiter facit. Euangelica est & ista hīa, filii ipsius consequenter ore prolata. Nō sunt ergo alia filii, & alia patris opera, sed hāc eadem, nec dissimiliter sunt a filio sed similiter. Cum aut non alia similia, sed eadem fiat a filio, quā sunt a patre, quid est, similiter, nisi non dissimili facilitate, non dissimili potestate. Si. n. hāc eadem ambo qdem faciūt, sed alter altero facilius & potentius, non vtiq; similiter ea facit filius. Cum vero & hāc eadē & similiter, profecto nec alia sunt filii q̄ patris opera: nec operantium est diuersa potentia, nec vtiq; sine spūs sancto. Neque enim a faciendis bonorum operib. vllō modo amborum separabit spūs. Miro itaq; eodemq; vtiq; diuino modo ab omnib. sunt opera omnium, ab omnib. etiam singulorum. Nā omnium opera sunt coelum & terra, omnisque creatura. De filio quippe dictum est, Omnia per ipsum facta sunt. Quis aut ab spūs sancto audeat alienare opera quarumlibet creaturarum quem cernit operari dona sanctorū? De quib. scriptum est, Omnia autem hāc opera tur vnus atq; idem spūs, diuidens ap̄pria vni cuiq; pro vt vult. Postremo cum sit Christus dñs omnium & sup̄ omnia benedictus Deus

in secula, qd ex omnib. negari potest, etiam spūs sancti opus, qui est ipsum Christum in vtero virginis operatus? Cum enim angelo futurum partum sibi annuncianti virgo dixisset, Quomodo fiet istud quoniam virū nō cognosco: rñtum accepit, Spūs sanctus superueniet in te. Singulorum aut opera dñr, quā ad vnāquamq; eorum manifestantē pertine re personā. Sicut natus ex virgine non nisi filius. Et vox de nube, Tu es filius meus dilectus? ad solius personam pertinet patris. Et specie corporali, sicut columba, solus apparuit spiritus sanctus, tñ & illam carnem solius filii, & illam vocem solius patris, & illam speciem solius spūs sancti, vniuersa Trinitas operata est, non qd inualidus sit vnusquisque eorum, sine aliis quod operatū implere, sed nō potest operatio esse diuisa, vbi nō solum æqualis est, verum etiam indisereta natura, ita vt cum tres sint, & eorum singulus quisque Deus sit, tres tamen dii non sint: nam & pater Deus est, & filius Deus est, & spūs sanctus Deus est, nec filius idem qui pater est, nec idem spūs sanctus qui aut pater aut filius, sed pater semper est pater, & filius semper filius, & ambo- rum spiritus vnquam cuiquam eorum aut pater aut filius, sed semper vtriusq; spiritus, vniuersa tamen Trinitas vnus est Deus. Quis itaque neget, non patrem, non spiritum sanctum, sed filium ambulasse super aquas? Solius enim filii caro est, cuius carnis illi pedes ags impositi & per aquas ducti sunt. Absit autem vt hoc sine patre fecisse credatur, cum de suis operibus vniuersaliter dicat, Pater autem in me manens, facit opera sua, aut sine spiritus sancto, cū similiter opus sit filii quod eiciebat dæmonia. Illius quippe carnis ad solum filium pertinentis lingua erat, qua im- perabatur demonibus vt exirent, & tamen di- cit, In spiritus sancto eieci dæmonia. Item quis nisi solus filius resurrexit, qā solus mori potuit, qui carnem habuit, & tamen ab hoc opere quo solus filius resurrexit, non erat pa- ter alienus, de quo scriptum est, Qui suscita- uit a mortuis Iesum. An forte se ipse non suscitauit? Et vbi est quod ait, Soluite templum hoc, & triduo suscitabo illud, Et quōd po- tatem habere se dicit ponendi & iterum sus- cipiendi animam suam? Quis autem ita desi- piat, vt spiritum sanctum resurrectionem ho- minis Christi dicat non cooperatum, cum

ipsum

Iusca. 1.

Mar. 1. et

Mat. 3.

F

Mat. 14.

Ioan. 14.

Marci. 1.

G

Mat. 9.

Marci. 3.

Gala. 1.

Ioan. 2.

Ioan. 10.



- Cap. 16.** ipsum hominem Christum fuerit operatus? Est in hoīe simile quiddam, quīs nequaquā illius Trinitatis, quæ Deus est, excellentiæ cōparādum, ille. n. Deus est, ista creatura, habet tñ aliquid & ista, vbi qualicunque modo id quod de illa ineffabili Dei natura dī, possit intelligi. Neq; enim frustra non est dictū, Faciamus hoīem ad imaginem tuam, tanquā pater filio loqueret, aut ad imaginē meā, sed dictum est, ad imaginem nostram. Quod ex persona ipsius Trinitatis rectissime accipit.
- Gene. 1.** **H** Tria itaq; ista in hoīs aīa cogitemus, memoriā, intelligentiā, voluntatē, ab his trib. sit omne quod agimus. Et cum tria ista bene recteq; sese habēt, & bonum & rectum est oē quod facimus, si nec memoriā decipiat obliuio, nec error intelligentiā, nec iniquitas voluntatem. Ad Dei quippe imaginem sic reformamur. Omne igit op^o nostrum ab his trib. fit. Nihil. n. agimus quod non hæc tria simul agāt. Deinde cum de singulis loquimur etiā quod ad singula pīnet agīt ab omnib. Neq; enim sermonem quem de sola memoriā facimus, memoriā sola facit, sed intelligentiā voluntasq; cooperant, quīs ad solam memoriā pertinent. Hoc & de duob. cæteris videre facillimum est. Nam q̄cquid de ipsa intelligentiā loquit, sine memoriā & voluntate non loquit. Et quicquid de seipsa voluntas dicit aut scribit, sine intelligentiā memoriāq; nō facit. Quatenus sint aut ista similia, & rursus quantum dissimilia alii incommutabili Trinitati, q̄ Deus est longū est enucleatissime disputare. Sed ideo tñ hoc cōmemorādū putauī, vt etiā de ipsa creatura aliquid adhiberē: vnde isti si pnt intelligant, q̄ non sit absurdum qd̄ de patre & filio & spūs sancto dicimus, inseparabilia fieri ab omnib. opera, nō solū ad oēs,
- Cap. 17.** verum etiam ad singulos pīnetiā. Sicut ergo audit filius, iudicat, siue q̄a & filius hoīs est, siue q̄a nō de seipso est, sed verbū patris est. Quod. n. nobis est cū audimus, verbū accipe pere, hoc illi est a patre verbū esse. Qm̄ sic dici potest pater dedisse filio verbū, hoc est, vt verbū sit, quemadmodum dī dedisse filio vitam, hoc est, vt vita sit. Ipse nanque ait, Sicut habet pater vitam in semetipso, sic dedit filio hñe vitam in semetipso, non utiq; vt aliud sit ipse, aliud vita quæ in ipso est, sed vt eadem vita sit idē ipse. Sicut nec pater aliud quam vita, quæ in ipso est, sed eam filius patri nō de-
- dit, q̄a patrem non genuit, dedit aut pater filio vitam, sicut est etiam ipse vita, non autem sic genuit verbum tanquam & ipse sit verbū. Vitam quippe cum dicimus, pōt esse de nullo alio, sicut est patris vita, vel qd̄ expressius dī, pater vita cui de alio nō est vt sit, cum vero dī verbum, nullo modo potest nisi alicuius intelligi, & illius utiq; de quo est, non ita que sicut est filius Deus de Deo, lumen de lumine, vita de vita, ita dici pōt verbum esse de verbo, quoniam solus est verbum, & sicut patri proprium est generare verbum, ita filio proprium est esse verbum: & ideo sicut audit iudicat, quia sicut genitum est verbum, vt idem verbum sit veritatis, ita secundum veritatem iudicat. Et iudicium eius utique iustū est, quia non quærit voluntatem suā, sed voluntatem eius qui eum misit. Hoc enim dicens, ad illum hominem voluit referre intentionem nostram, qui voluntatem suam quærendo, non eius a quo factus est, non habuit iustum iudicium de seipso, sed iustum iudicium habitum est de ipso. Ipse quippe faciēs voluntatem suā non Dei, moriturum se esse non credidit, sed hoc iudicium eius, non iustum fuit: denique fecit & mortuus est, q̄a iudicium Dei iustum est. Quod iudicium facit Dei filius non quæredō voluntatem suā, cum sit etiam hominis filius, non quia ipsius in iudicando nulla voluntas est, quis enim hoc insipientissimus dixerit? sed quia nō ita est voluntas eius propria, vt sit a voluntate patris aliena. Hæc isti si cogitarent, non carnalibus cogitationibus sic Trinitatis potestates vel officia gradibus imparibus ordinarē, vt tanquam tres homines inæqualis ac dissimilis dignitatis facerent, tanquam imperatorem patrem, iudicem filium, aduocatū spiritum sanctum. Secundum quas enim iudicat filius, velut imperiales leges patris esse asserunt in quibus honorem & auctoritatem filii constituunt iudicantis, officiosam vero aduocationem & consolationem spiritus sancti ad dignitatem iudicis hoc est Dei vnguentū pertinere, tanquam iudicis sit dignitas quod habeat aduocatū, sicut imperatoris est dignitas, quod secundum suas imperiales leges iudicaturum iudicem mittit. Qua sua cogitatione carnali, tamē natura diuersitate, de qua iter nos & ipsos maxima quæstio est, in his tribus personis demonstrare non possunt.

Ioan. 5.



sunt. Cum enim ad humanos mores ista refe-
 runt, & ab humani generis cōsuetudine quā
 cogitando pōt capere nō recedunt, aīalis. n.
 hō nō percipit ea quæ sunt spirīt⁹ Dei, quid
 aliud nos admonet, nisi quia & imperator &
 iudex & aduocat⁹ hōies sunt. Proinde iudex
 imperatore etiā si potestate minor est, nō mi-
 nus homo est. Nec minus q̄ iudex homo est
 aduocatus, etiam si officio vř iudici esse sub-
 iectus. Patris ergo & filii & spiritus sancti,
 etiam si disparem cogitent potestatem, natu-
 ram saltem consiteantur æqualē. Quid q̄ eos
 deteriore etiam q̄ humana est condicione cō-
 fingunt? Fieri enim potest in reb. humanis, vt
 qui iudex fuerit, etiam imperator fiat. Hoc
 isti in illa trinitate nec imperatoris vnico fi-
 lio præstare dignant. Quod si forte ex huma-
 ni iuris vel consuetudinis formula, maiesta-
 tis crimen, etiā in filio nimis reformidant,
 aduocato certe puto quod cōcedere dēant,
 vt ad iudiciariam potestatem etiam aliqui p-
 ueniat. Ne hoc q̄dem volunt. Deterior ergo
 est, qđ absit, in illa trinitate q̄ in generis hu-
 mani mortalitate conditio. Porro scriptura
 sancta, quæ istos diuinos actus non dīria pote-
 statum, sed operū ineffabilitate metis, aduo-
 catum nostrū etiam ipsum iudicem nouit, di-
 cente Apostolo Ioanne, Si quis peccauerit,
 aduocatū hēmus apud Patrē Iesum Christū
 iustum. Quod etiam ipse significat vbi dicit:
 Rogabo Patrem, & alium aduocatum dabit
 vobis. Neq; enim esset spūs sanctus aduocat⁹
 alius, nisi hoc esset & filius. Qui tñ vt insepa-
 rabilia sua & patris opera demonstraret ait,
 Cū ipse iero, mittam eū ad vos. Quāuis alio
 loco dicat, Quem mittet Pater in noīe meo,
 vbi ostendit quod & Pater & Filius miserint
 spm̄ sanctum. Sicut ostendit per Prophetā qđ
 & pater & spūs sanctus miserint filium. Nam
 quis nisi filius per Esaiam aduentum suū præ-
 nunciās dixit, Audite me Iacob & Israel quē
 ego vocabo, ego sum primus, & ego in ceter
 nū, & manus mea fundauit terrā, & dextera
 mea solidauit celos, vocabo illos & astabūt
 simul, conuenient etiam vnuerſi & audient,
 quis illis annunciauit hæc? Diligens autē te,
 feci voluntatem tuam super Babylonem, vt
 tollat semen Caldæorum. Ego locutus sum,
 ego vocaui, adduxi illum, & prosperam viā
 eius feci, conuenite ad me & audite ista, nec
 enim ab initio in obscuro locutus sum: cum
 fiebant ibi eram, & nunc Dominus misit me
 & spūs eius. Quid euidentius? Ecce ipse se di-
 cit missum a spūs sancto, qui fundauit terram
 & solidauit cœlum. Vbi agnoscitur vnigeni-
 tus per quem facta sunt omnia. Consolatorē
 vero, quod officium tanquā personæ infimæ
 in illa Trinitate isti spūs sancto deputat, Deū
 dicit Apostolus, sicut in Epistola eius legim⁹
 ad Corinthios, Is qui consolatur humiles, con-
 solatus est nos Deus in præsentia Titi. Sācto
 rum ergo Deus est cōsolator. Ipsi q̄ppe sunt
 humiles. Vnde tres viri illi in camino dicūt,
 Benedicite sancti & humiles corde dominū,
 Deus est itaq; spūs sanctus qui cōsolatur hu-
 miles. Proinde isti aut, quod nolunt, fateant
 Deum esse spiritum sanctum, aut si hoc de pa-
 tre, vel de filio dictum ab Apostolo volūt ac-
 cipi, definant consolationis tanquam mune-
 re proprio separare a patre & a filio perso-
 nam spūs sancti. Iam illud, qđ ideo spiritum
 sanctum filio minorem conātur ostendere,
 qđ iste sit illius tanquam iudicis aduocatus,
 etiam homines sanctos eidem mira cæcitate
 præponunt, de quib. ait idem Dominus, Se-
 debitis super duodecim sedes, iudicātes duo-
 decim trib. Israel. ibi respondeant, quid erit
 spiritus sanctus, cum filio iudex, an apud ho-
 mines etiam iudices aduocatus? Absit autem
 ista a fideli corde vecordia, vt, sit iudicib. mi-
 nor aduocatus spiritus sanctus, cum illi utiq;
 vt iudices sint, repleantur spiritu sancto, secū-
 dum quem viuentes sunt spirituales. Spiritalis
 enim omnia iudicat. Quomodo ergo minor
 est iudice qui iudices facit, cum facit vt mē-
 bra sint istius iudicis & suum templum, dicē-
 te Apostolo, Corpora vestra membra sunt
 Christi. Eodemque dicente, Corpora vestra
 templum in vobis est spiritus sancti. Et tamen
 si apertissime legerent in sanctis scripturis Sa-
 lomōnem regem lignis & lapidib. iussu Dei
 templum struxisse spiritu sancto, Deum esse
 spiritum sanctum dubitare non possent, cui
 tanta religionis seruitus quæ latria dicitur, le-
 gitime exhiberetur in populo Dei, vt illi etiā
 templum fabricaretur, cum Dominus dicat,
 Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli
 seruiēs, quod in Græco est, λατρεύσεις. Et eū
 negare audent Deum, qui non ligna & lapi-
 des, sed membra Christi habet templum. Sic
 enim spiritum sanctum subiiciunt potestati
 Chři, cū eius templum mēbra sunt Christi:

Quem



Quemadmodum ipsum filium imperialibus legibus, Dei cum ipse sit verbum Dei, nec vllō modo imperatoris verbum legibus subiacet, sed leges faciat. Isti sanē quorū disputationem accepit, cui rñdeo, non audent idē dicere factum est quod genitum, & duo ita discernunt, ita vt a patre filium genitum dicant, factum vero & a filio spiritum sanctum. Quod in scripturis sanctis nusquā legunt, cū filius ipse dicat, q̄ spūsanctus a patre procedat. Filius, inquit, patrem prēdicat, spūsanctus filium annunciat. Quasi non annunciauerit filius spiritum sanctum esse venturū, aut & pater non predicauerit filium, dicendo: Hic est filius me⁹ dilectus in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Ac per hoc non solum patris gloriam filius, verum etiā filii gloriam reuelat pater, nec solū filii spūsanctus, sed etiam filius manifestat sancti spūs dignitatem. Et ideo sicut filius patri, ita & pater filio, & sicut spūsanctus filio, ita & filius spūsancto perhibet testimonium. A patre autem & filio missus est spiritus sanctus, & a patre & spiritu, missus est filius. Filius, inquit, minister est patris, spiritus sanctus minister est filii. Nec attendunt q̄ isto modo meliores faciunt spiritus sancto Apostolos sanctos: qui cum de Dei ministros esse dicūt, non eos isti vtiq; etiam Dei patris ministros negabūt. Eius quippe ministri facti sunt, in cuius nomine etiam baptizauerunt, i. patris & filii & spūsancti. Ac per hoc secundum istorum vaniloquia, meliores erūt Trinitatis ministri, si propterea minor est spūsanctus, quia solus minister est filii. Filius, inquit, iubetur a patre, spūsanctus iubet a filio. Nusquam hoc in scripturis sanctis legunt, quauis obedientē filium legamus secundum formam serui, quā maior est pater: non secundum formam Dei, in qua vnum sunt ipse & pater. Legitur itaq; in scripturis sanctis filius subditus patri. Ibi est enim forma serui in qua & parentib. hominib. subditus erat, sicut Euāgelium loquit, Et descendit cum illis & venit Nazareth: & erat subditus illis. Non aut alicubi sancta scriptura dicit spiritum sanctum subditum filio. Proinde & quā iubet pater, operatur filius p̄p̄ formam serui. Et quā pater operat, operatur & filius p̄p̄ formam Dei. Nō enim ait, quācunque pater iubet, hāc filius facit, sed ait, Quācunque pater facit, & filius facit si-

militer. Porro si spiritum sanctum ideo hāc loqui dicunt quā mādāt filius, quā scriptum est, De meo accipiet & annuntiabit vobis: cur nō & filius ea loquitur quā mādāt spūsanctus, cum dicat Apostolus, Quā Dei sunt nemo scit nisi spūs Dei, & cum ipse Iesus de seipso impletum esse confirmet, qđ scriptū est, Spūs domini sup me p̄p̄ quod vnxit me euangelizare pauperibus? Si enim p̄p̄ hoc vnctus est euangelizare pauperib. quia spiritus domini super eum erat, quid euangelizabat pauperib. nisi quod spirit⁹ domini habebat: quo replet⁹ erat? Nam & hoc de illo scriptū est, quod repletus sit spiritu sancto. Filius, inquit, adorat & honorat patrem, spiritus sanctus adorat & honorat filiū. Hic nō opus est scrupulose velle discernere, inter honorare & adorare, qđ dīstet. Propter formā enim serui dicuntur ista de filio. Dicant si possunt, vbi legerint adorari filium a spiritu sancto. Quod enim subiiciūt vnde hoc probare cōnētur, quia videlicet scriptum est, Pater ego te honorificauī super terram, opus quod dedisti mihi cōsummaui, & de spiritu sancto, ille me honorificabit, quia de meo accipiet & annuntiabit vobis, ad rem de de qua agitur non pertinet. Honorat enim omnis qui adoratur, non autem adoratur omnis qui honoratur. Nam & fratres secundum Apostolum inuicem se honore praeueniunt, nec tñ inuicem adorant. Alioquin si honorificare, hoc est adorare, dicant, si placet, q̄ filiū adoret & pater, & hoc iubente filio qui ei dicit, Honorifica me. Quod autem dixit de spiritu sancto, De meo accipiet, soluit ipse quæstionem, ne putetur quasi per quosdā gradus sic de illo esse spiritus sanctus, quomodo est ipse de patre, cum ambo de patre, ille nascatur, ille procedat. Quā duo in illius naturā sublimitate discernere, omnino difficile est. Ergo ne hoc putaretur, vt dixi, continuo subiicit, Omnia quā hēt pater, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet. Ita sine dubio intelligi volens qđ de patre accipiat. Sed ideo de ipso, quā omnia quā habet pater, ipse sunt. Hāc autem non est diuersitatis naturā, sed vnius principii commendatio. Secundum hoc itaque spiritus sanctus non a seipso loquitur, quia non est a seipso qui de patre procedit. Sicut nec filius potest a se facere quicquam, quia nec ipse a seipso est, sicut iam superius exposui, non

Ioan. 16.
1. Cor. 2.
Esa. 61.
Luca. 4.
Iu. 3.
Galat. 3.
Ioan. 17.
Ioan. 16.
Rom. 11.
Ioan. 16.
G



non in omnibus nutum patris expectet: mur ex nobis. Charitate quippe contristabatur, quam diffundebat spiritus sanctus in cordibus eorum, & per hoc eos de malis fratrum tristes ipse faciebat. Denique idem Apostolus, *Ren. 8.* Accepistis, inquit, spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. Et alibi eundem sensum commemorans, Misit, inquit, Deus spiritum filii sui in corda vestra, clamantem abba pater. *K Galat. 4.* Quo ibi in quo clamamus, quomodo hic clamantem, nisi quia clamantem hic ait, clamare facientem? Vt autem secundum ipsorum sensum sic accipiamus clamantem tanquam non clamare nos faciat, sed ipse clamet: ecce dicendo, abba pater, non interpellat filium sed patrem. Non enim audebunt dicere filium Christi esse spiritum sanctum. Nam utique ne hoc dicerent, non genitum a filio, sed factum dicere maluerunt. Non ergo scimus per nos ipsos quid oremus sicut oportet, sed ipse spiritus interpellat, id est interpellare nos facit, quae sunt secundum Deum. Quod nisi faciat, non oramus nisi secundum istum mundum, ad exemplandam concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum, & ambitionem seculi, quae non sunt a patre, sed ex mundo sunt. Quauis nonnulli id quod dictum est, ipse spiritus interpellat gemitibus: de spiritu hominis intelligendum arbitrentur. Totius bonitatis & sapientiae & virtutis patris viam & veram, propriam & condignam imaginem dicunt filium. At Apostolus Paulus, non virtutis Dei, & sapientiae imaginem, sed eum ipsum esse dicit Dei virtutem & Dei sapientiam. Eo ipso igitur quod imago patris est filius, virtus eius & sapientia est. Imago autem plena atque perfecta, id est non ab illo ex nihilo facta, sed de illo genita, nihil minus habet quam ille cuius imago est. Patris quippe imago summa, id est ita similis ut in ea dissimile aliquid non sit, filius est unigenitus. Non sunt *24* tamen ausi dicere imaginem filii spiritum sanctum, sed manifestationem. Propter hoc nec genitum, sed factum ab illo esse dixerunt. Quod de scripturis sanctis omnino non intelligunt. Quis autem catholicus dixerit, patrem patris esse filium aut patrem filii spiritum sanctum? Quod ita negandum putauerunt, tanquam inter nos & ipsos nulla inde sit questio. Eiusdem naturae dicimus esse Trinitatem non aliquam ibi personam partem cuiuspiam nuncupamus: sed quod ita negat patrem patris esse filium, ut tamen dicant proprium & dilectissimum



Ioh. 1.

perfectum & plenum vnigenitū filium: quere-
rendū est ab eis, quos filios suos facit Deus
voluntarie, gignens eos verbo veritatis, cū
ad eam perfectionem peruenerint, vt perfe-
ctiores esse nō possit, vtrū sint et ipsi proprij
& dilectissimi, perfecti & pleni filij Dei? Quid
si erunt, nec vnigenitus ille erit, quia equal-
les multos habebit, sed tantū modo primo.

A genitus. Si autē non erunt, quō accipienda est
illius plenitudo atq; perfectio, nisi vt sit pror-
sus gignenti equalis, & in nullo omnino dif-
similis: atq; vt id breui⁹, planiusq; dicamus,
sint isti filij gratia, ille natura: quia in istis est
participatio diuinitatis, in illo est plenitudo.

Cap. 28.

26

Quāuis & ille q̄ suscepit hoīe, & verbū ca-
ro factū est, non sit natura. Deinde rūdeant,
quia nō filiū, sed primum & pręcipuū opus
filij prę ceteris vniuersis dicitur esse spiritum
sanctū: vtrū illi filij meliores futuri sint spi-
ritus sancto quos voluntarie genuit pater ver-
bo veritatis? Quomodo enim non cogun-
tur hoc dicere, cum proculdubio melius sit
filios esse patris, quā opus filij? Hęc cogitent
& emendent vanas impiasq; blasphemias, at
que fateantur in illa Trinitate nullā personā,
pręter q̄ filius manēs Deus, homo factus est,
omnino esse creaturā, aut aliquid a Deo fa-
ctū esse: sed totum quicquid est, summū ve-
rum immutabilē Deū. Absit enim vt quē ad-
modum sapiunt, pater maior sit filio suo, se-
cundū id quod verbum caro factum est. Sed
quid mirum, quando in eadē carne factus est
etiā angelis minor? Absit vt quemadmodum
blasphemant incomparabiliter maior & me-
lior sit filius spiritus sancto. Et quod infanissi-
mum est credere, templū minoris sint mem-
bra maioris. Pater quidē, & Deus dominus
est filio suo, quia in eo forma seruilis, quę
prophetabatur, cū diceretur, Dominus dixit
ad me filius meus tu. Cui etiam in eadē pro-
phetia dicit idē filius, De ventre matris meę
Deus meus es tu. De ventre quippe matris
eius vbi hominem assumpsit, Deus eius est.

27

28

psal. 2.

29

psal. 42.

30

B

31

Qui propter quod cum non solū ante ventrē
matris, sed ante omnia coeternum genuit,
pater eius est. Vbi autē in somnis audierunt,
scripturam sanctam dixisse filium Deum &
dominum esse spiritus sancti? Pater, inquit,
immobiliter & impassibiliter volens filium
genuit: filius sine labore & fatigatione sola
virtute sua spiritum fecit. O pręcipuam lau-

dem filij & spiritus sancti: Quasi nos pater
mobiliter & passibiliter inuitus genuerit, q̄
nos voluntarie genuit verbo veritatis: aut fi-
lius cum labore & fatigatione cęlū & terrā
creauerit? Aequentur ergo ista opera secun-
dū istos, vel filio vel spiritui sancto: aut si nul-
lo modo equantur, quid profuit hoc dicere
vnde nulla sit quęstio, quod scilicet sine vllō
labore & fatigatione vel gignat pater vel fa-
ciat filius? Videant sanē quomodo dicant, q̄
sola virtute sua filius fecerit spiritū sanctum.
Isto enim modo coguntur fateri aliquid fe-
cisse filium, quod non viderit patrem facien-
tem. An placet eis dicere, q̄ etiam pater fece-
rit spiritum sanctum? Nō ergo eum sola virtu-
te sua fecit filius. An alterū fecit prior pater,
vt posset filius facere quem fecit, qui nō po-
test facere nisi quod viderit patrem facientē?
Et quid est quod nō alia similia, sed quęcū-
que pater facit, hac eadē filius facit similiter?
Si hęc cogitare contentur, proculdubio tur-
babuntur eis omnia quę sibi carnali cogita-
tione cōponunt. Verū est autem, quod pater
omnibus quę sunt dedit vt essent, & ipse qd̄
est a nemine accepit: sed æqualitatem suam
nulli dedit, nisi filio qui natus est de illo, &
& spiritui sancto qui procedit de illo. Quę cū
ita sint, non est ista, quam volunt isti differē-
tia Trinitatis: quia indifferens in Trinitate na-
tura, indifferens in Trinitate potentia est, vt
omnes honorificent filium sicut honorificāt
patrem, quod ipse ait, Et qui volunt pie vine-
re, dominum Deū suum adorent, & illi soli
seruiant. Quod & antiquis patribus Dei lege
pręceptū est, nec vllō mō aliter fieri potest,
vt soli dño Deo nostro ea quę Deo debetur
seruitute seruiamus: ipsa est enim quę Gre-
ce appellatur λατρεία. Quod verbū ibi posī-
tum est cum diceretur, Illi soli seruiēs. Nullo
modo in quā hoc fieri potest, nisi ipse domi-
nus Deus noster vniuersa sit Trinitas. Alio-
quin istā seruitutē, quę latría dicit, quā non
debēt serui eis quos scđm carnē dños habēt,
sed oēs hoīes soli dño Deo suo. Hęc ergo ser-
uitutē nō exhibebimus filio, si de patre dictū
est, & illi soli seruiēs. Aut nō exhibebimus pa-
tri, si de filio dictū est, & illi soli seruiēs. Iā
vero si aliquibus terrę molibus spiritui san-
cto templū sūpicamus, quis dubitaret ei nos
latría, id ē, istā d̄ qua nūc loquor seruitute ser-
uire? Quō ergo nō ei seruitutē, quę latría dī,
exhibemus,

cap. 29.

33

Ioh. 5.

Den. 6.

Ibidem.

Mat. 4.



exhibemus, cui templū nō facimus, sed nos ipsi sumus? Et quō non & ipse Deus noster est, de quo dicit Apostolus, Nescitis quia templū Dei estis, & spūs Dei habitat in vobis? Et paulo post, Glorificate ergo Deū in corpore vestro. Corpora autē nostra, templū in nobis dicit esse spūs sancti. Cū igitur & patri & filio & spiritui sancto ista quæ latria vocatur seruitute seruamus, audiamusq; legem Dei præcipientē, vt nulli alteri, sed soli dño Deo nostro hanc exhibeamus: procul dubio vnus & solus dñs Deus noster est ipsa Trinitas, cui vni & soli talē seruitutem pietatis iure debemus. Sicuti nemo pōt, inquiunt, sine filio ad patrē transire: ita & nemo pōt sine spiritu sancto filiū in veritate adorare: quasi & ad filiū sine patre quisquā possit venire, cū ipse dicat, Nemo venit ad me nisi pater q̄ misit me traxerit illū, aut ad spm̄ sanctum sine patre & filio peruenire possemus, quia eū sua nobis conferunt gratia. Quid est. n. aliud ad eos venire, nisi eos habitātes in nobis habere? Hoc enim modo & ipsi ad nos veniunt, cū Deus vbique sit, & nullo corporali contineatur loco. Ipse Saluator dicit de se & de patre, Veniemus ad eum & mansionē apud eū faciemus. Et de spiritu sancto dicit, Nisi ego abiero, aduocatus non veniet ad vos. Quid est ergo q̄ dicunt, Sicuti nemo pōt sine filio ad patrē transire, ita & nemo pōt sine spiritu sancto filiū in veritate adorare: & deinde subiūgunt, Ergo in spiritu sancto adoratur filius. Nunquid nā hęc indicant dñam naturarum, de qua inter nos & illos vertitur quæstio? Nam si nemo potest sine spiritu sancto filiū in veritate adorare, & in spiritu sancto adoratur filius, profecto veritas est & spiritus sanctus: quia cū in illo adoratur filius, sicut ab eis dictū est in veritate adoratur, vt ipse filius ait, Ego sum veritas: ergo & in seipso adoratur, cū in veritate adoratur. Ac per hoc & in ipso & in spū sancto adoratur filius. Quis autē ita sit impius, vt inde separet patrem? Quō. n. nō & in illo adoramus, in quo viuimus, mouemur & sumus? Proinde adorari filiū in spiritu sancto & nos dicimus, Adorari autē filiū ab spiritu sancto, legant si possunt. Nā per filiū glorificari patrē, quis negat? Sed & filium glorificari per patrē negare quis audeat? Cui dicit ipse filius, Glorifica me. Cui etiā dicit, Ego te glorificaui. Glorificare autē & hono-

rificare & clarificare, tria quidem verba, sed res vna est, q̄ Græce dicitur *δοξάζειν* interpretum autē varietate, aliter atq; aliter positiū est in latino. Spiritui sancti opus & diligentia est, inquiunt, sanctificare & sanctos custodire, & nō solū rationalia, vt quidam putāt, sed & irrationalia plura sanctificare: & eos qui ceciderunt propter suam negligentiam, ad pristinū statum reuocare: ignorantes docere, obliuiscētes admonere, peccantes arguere, pigros hortari, de salute sua cogitare & solícite agere, errantes ad viā veritatis deducere, infirmos curare, & fragilitatē corporis per alacritatem animæ continere, & ad amorem pietatis & castitatis confirmare, & oēs illuminare: super omnia fidē & charitatem præbere singulis: pro studio quoque & diligentia, pro simplicitate & sinceritate mēris, pro mensura fidei & merito conuersationis, gratiā donationis ad vtilitatem diuidere, & vnusquisq; in quo opere & proposito fuerit habilis in ipso ordinare. Facit hæc quidem spiritus sanctus. Sed absit vt sine filio faciat. Quis. n. sic deuiet a via veritatis, vt neget a Christo custodiri sanctos, lapsos autē in statum pristinū reparari, ignorantes doceri, obliuiscētes admoneri, peccantes argui, pigros hortari, errantes ad viā veritatis adduci, infirmos sanari, cecos illuminari, & cetera quæ isti spiritu sancto, tanq̄ solus ea faciat, tribuenda putauerunt? Vt. n. de ceteris, ne longum sit, taceam, quō negabunt a Christo doceri sanctos, quibus idem dicit, Nolite vocari ab hominibus rabbi, vnus est. n. magister vester Christus? Quō negabunt a Christo illuminari, de quo scriptū legunt, Erat lumen verū q̄ illuminat omnē hominem? Spiritus ergo sanctus, sicut sine Christo nō docet aut illuminat quenquam, ita sine Christo nō sanctificat quicquam. Illud autem q̄ per Prophetā Deus dicit, Vt sciant quia ego sum qui sanctifico eos: eligant a quo dictū velint credere. Si a patre, cur ab eo separant opera sanctificatoris spiritus sancti, cū sanctificari sanctos a spiritu sancto tanquam proprie ac separabiliter putāt? Si a filio, saltem ab ipso nō separant opera sanctificatoris spiritus sancti. Si ab spiritu sancto, Deus est & spiritus sanctus quod illi nolūt, qui per Prophetam dicit, vt sciāt quia ego sum qui sanctifico eos. Si autē, quod melius intelligitur, vox illa p̄ vnus Tri-



Rom. II.

Cap. 33.

37

nitatis est per Prophetā: nullo dubitāte, vnus Deus est pater & filius & spūs sanctus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula seculorū. Amen. Cū itaq; fateamur fieri a spūs sancto quæ ab illo fieri commemorauerūt, nō est ex eo consequens q; ad iungunt, Aliū esse a filio spūs sanctū natura & ordine, gradu & affectu, dignitate & potestate, virtute & operatione. Quidē nec hominū

H

diuersa natura est, quorū separabilia opera esse possunt, q; Trinitatis esse nō possunt. Ordo autē, gradus, affectus, qui inuenitur in creaturæ disparitate & infirmitate, nullus est in illa coæterna & æquali & impasibili Trinitate. Dignitas vero, potestas, virtus, quō non æqualis est omnib. qui & eadem & similiter operantur? Quod. n. dicunt eos operatione diuersos, hoc omnino falsum esse conuincimus: Quod autē in isto sermone subnectunt,

Cap. 34.

38

Impossibile esse vt vnus idemq; sit pater & filius, generans & nascens, cui testimonium perhibetur & qui testimoniu perhibet: maior, & is qui maiore confitetur: is qui ad dexterā sedet aut stat, & is qui sedis dat honorē: qui missus est, & is qui misit: discipulus & doctor, vt ipse docuit dicens, Sicuti docuit

Ioan. 8.

me pater, sic loquor: similis & imitator: & is cuius est similis, & quæ imitatur: is qui orat, & is qui exaudit: is qui gratias agit, & is qui benedicit: is qui suscipit mandatū, & is qui dedit mandatū: minister & præcipiens, supplex & eminens, subditus & superior, vnigenitus & ingenuus, sacerdos & Deus. Ex parte aliqua verissime dicunt, sed ea cōtra Sabelianos, non contra catholicos dicunt. Illi. n. vnū & eundē dicunt filium esse qui pater est.

Nos autē patrē gignētē & filiū genitum duas dicimus esse personas, sed non duas diuersasq; naturas. Non ergo vnus & idē est pater & filius, sed vnū sunt pater & filius. Quod vero maior est pater, non pertinet ad naturam gignentis & geniti, sed hominis & Dei. Secūdū quā formā suscepti hominis, & ad dexterā patris sedet vel stat, & orat & gratias agit:

I

& sacerdos est, & minister est: & supplex est, & subditus est. Secūdū autē formā Dei in qua æqualis est patri vnigenitus est & gignēti coæternus. Et licet sit primogenitus omnis creaturæ, quia in illo condita oīa, priusq; ille est genitus q; hæc condita, tñ sempiternus est sicut pater, nec cepit ex tpe. Nā & patrē rectis

sime dicimus priorē esse q; vniuersa quæ condidit, quāuis genitus non sit, Nihil. n. tā primū q; id ante q; nihil est. Sed sicut nihil est ante patrē, ita nihil est ante vnigenitū filium, patri vtq; coæternū. Neq; n. quia ille genuit ille genitus est, ideo est pater tempore anterior. Nā si inter patrē gignentē & genitū filium aliquod tps est, profecto tps est ante filium. Et nō est iā filius primogenitus omnis creaturæ, quia & tps vtq; creatura est. Nec omnia per ipsum, si tps ante ipsum: sed omnia per ipsum, nullū ergo tps ante ipsum. Ac per hoc quemadmodū ignis & splendor qui ex igne gignitur & circumquaq; diffunditur, simul esse incipiunt, nec genitus a gignente præceditur: sic Deus pater & Deus de Deo filius esse simul incipiunt, quia pariter sine vllō initio tēporis sunt, nec genitus a gignente præceditur. Et sicut ignis gignens & splendor genitus coeui sunt, ita & Deus pater gignēs, & Deus filius genitus, coæterni sunt. Sed quia iste est de illo, non ille de isto, ideo & mandatum accepit a patre, cum mandatū ipse sit patris: & docet eū pater, cum ipse sit paternæ doctrina. Sic. n. accepit a patre vitā, cum sicut pater ipse sit vita: ita est & patri similis, vt in illo sit omnino dissimilis. Testimoniū vero cum inuicē sibi perhibeant pater & filius quō isti alterum eorum faciant testimonium perhibentem, & alterum cui testimoniu perhibeatur, ignoro. Nonne pater dicit, Hic est filius meus dilectus? Nonne filius dicit, Testimonium perhibet de me qui misit me patrem? Cur ergo eos ita distinguunt, vt patrem dicant cui testimonium perhibetur, & filiū qui perhibet? Cur vsq; ad ista sunt vani, vsq; ad ista surdi, vsq; ad ista cæci? De patre autē mittente & misso filio, iam in superioribus huius disputationis partibus satis abunde q; tractatum est. Nunquam sanē, vt impietas ista delirat, pater præsciū erat se vnigeniti Dei patrem futurum: quia nunquam non pater erat, habens filium coæternum, & generans sine tempore, per quē condidit tēpora. Et sicut Deum se non præsciuit futurū quod semper erat: sic nec patrem, quia cum filio semper erat, nec magno filio maior, nec bono melior: quia non patri tātum, sed vniuersæ Trinitati dictum est, Tu es Deus solus magnus: Nec de patre tantum, sed de vniuersa Trinitate recte intelligitur dixisse idē filius:

Mat. 1.
Ioan. 8.Cap. 35.
39

L

pf. 46.

Nemo



Mar. 10. Nemo bonus nisi vnus Deus. Tunc inquam, hoc dixit, quando eum appellauit magistrū bonum qui eum modū intelligebat Deum: Tanquam diceret, Si vocas bonum intellige Deū: nemo enim bonus nisi vnus Deus. Trinitas ergo vnus solus magnus & bonus, cui vni soli, sicut pręcepit lex eius, illa quę lauria dicitur seruitute seruimus. Absit autem vt dicamus, humilitatis, non veritatis gratia filiū aliquando sic loqui, vt se patri subiciat eū quę maiorem esse testetur. Nouimus quippe in filio formam serui, non fictam simulatam quę, sed veram: propter quem scilicet humanum habitū, & propter quod ipse de patre, non pater de illo Deus est, dicit illa omnia, de quibus isti occasionem accipiunt, diuersas patris & filij credere ac prędicare naturas. Et cum se tanta ista voragine impietatis immergant, nos tāquam opprobrio noui nominis homouianos vocant. Ita enim sese habet catholica veritatis antiquitas, vt ei omnes heretici diuersa nomina imponant, cum ipsi sua singula sicut ab omnibus appellantur obtineāt, Arriani quippe & Eunomiani, non alij heretici nos vocitant homouianos, quia contra eorum errorem, Græco vocabulo *ὁμοῦσιον* defendimus patrem & filium & spiritum sanctum, idest vnus eiusdemquę substantię, vel vt expręsius dicatur, essentię, quę *ὁμοία* Gręce appellatur: quod planius dicitur vnus eiusdemquę naturę: Et tamen si quis istorum qui nos Homouianos vocant filiū suum non cuius ipse esset, sed diuersę diceret esse naturę, exheredari se ab eo mallet filius quam hoc putari. Quanta itaque impietate isti cęcantur, qui cum constentur vnigenitum Dei filium, nolunt eiusdem naturę cuius pater est confiteri, sed diuersę atq; imparis & multis modis rebus quę dissimilis tāquam non de Deo natus, sed ab illo de nihilo si creatus: Ac per hoc & ipse creatura sit, gratia filius non natura. Ecce qui nos quasi macula noui nominis vocant homouianos, nec se ipsos cum ista sentiunt inuentur infanos. Quod autem ante omnia secula natū fatentur filium, quomodo non sibi ipsi contrarij sunt, eum natum dicere ante omnia secula, cuius natiuitati anteponunt aliquid temporis, quasi non aut secula aut seculorum partes quęcunque sint tempora? Quod vero dicit Apostolus, etiam in futuro seculo pa-

tri filium subiectum futurum, vbi ait, Tunc & ipse subiectus erit ei qui illi subiecit omnia, quid mirum, quādoquidem illa in filio forma humana mensura est qua semper maior est pater? Quauis non defuerint, qui illam tunc filij subiectionem, ipsius humanę formę in diuinam substantiam commutationem intelligēdam putauerint, tanquam hoc cuique rei subijciatur, quod in eam conuertitur & mutatur. Sed nos quid hinc sentiamus ostendimus, magis ideo dixisse Apostolum etiam tunc patri filium subiectum futurum, ne quis in eo putaret spiritum & corpus humanum aliqua conuersione perituum: vt sit Deus omnia, non tantum in illius vnus forma hominis, sed in omnibus, idest, vt ad habendam vitam, & satiantium in bonis desiderium nostrum, natura diuina sufficiat. Tunc enim Deus omnia erit in omnibus, cum pręter ipsum nihil omnino habere velle cęperimus. Omnia quippe ipse nobis erit, quando ipso sufficiente, nihil deerit. Iussu vero obaudisse filium antequam acciperet carnē, vnde isti existimēt nescio. An accipere carnē iussus est, vt hoc videatur fecisse iussus, quod fecit missus? Iterum ergo ad illa redeant, quę superius disputata sunt, & quęrant atque inueniant si possunt, pater vnico verbo quo alio iusserit verbo & utrū dignum fuerit, & temporali iubentis uerbo uerbum subderetur æternum. Atque hinc intelligant, quia non eum patris iussio, tanquam suę non fuerit potestatis, compulerit: sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Quod autem humiliavit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, iam utique acceperat carnem. Arbitror me ad omnia respondisse quę continet Arrianorum sermo, qui nobis ut ei responderemus a quibusdam fratribus missus est. Qui ut possit inspicere ab ijs qui hęc legūt, & utrū, ad omnia responsum fuerit explorare desiderant, huic eum nostrę disputationi pręscribendū putauimus: ut prius legat ipse, ac deinde nostra rñsio: Quoniam non ubique textum uerborū eius interposuimus: ne nimis longum faceremus hoc opus nostrum, quod tādē isto fine cōcludimus.

Aug. Tomus Sextus. Ec 3 D.



D. AVRELII AVGVSTINI

Hipponensis Episcopi,

Contra Maximinum hæreticum Arrianorū
Episcopum. Liber Primus.

D

Al. l. Hu-
ius operis
non me-
minit in
libro Re-
tractatio-
num ta-
tionem pro-
ponam cum
religione tua,
sed
missus a comite
regis multa
contemplatio-
ne pacis adueni.
Reuera. n. Heraclio
presbytero
amicabili pactio-
ne mecum tractanti,
re-
sponsum dedi ut
valui, ita tamen
ab ipso pro-
uocatus, quique
intantum exarsit,
ut etiam & ad-
uentu tuū contra
me prouocaret.
Et quia digna
est religio tua
mihī facere iniuriam,
si interrogat, in
quibus valeo respon-
sum dabo: si
aliquid rationabile
dixeris, necesse
est ut lequar.
Si quid. n. de
diuinis scripturis
petuleris, quod
cōmune est cū
omnibus, necesse
est ut audiamus.
Hæ vero voces
quæ extra
scripturam sunt,
nullo casu a
nobis suscipiū-
tur. Præterea
cū ipse dominus
moneat nos &
dicat: Sine causa
colunt me, docentes
mandata & præcepta
hominum. Aug. dixit,
Si ad ista omnia
rēdere voluero,
id etiā ego agere
videbor, ne veniatur
ad causam. Proinde
ut cito agamus
quod instat, dic
mihī fidē
tuam de patre &
filio, & spiritu
sancto. Max.
respondit, Si
fidem meam
postulas, ego
illā teneo fidem,
quæ Ariminoi a
trecentis, & tri-
ginta Episcopis,
non solum expo-
sita, sed etiā
subscriptionibus
firmata est. Aug.
dixit, Iam dixi,
& hoc ipsum
repero. Inquit,
respondere nolui-
sti: Dic mihī
fidem tuam de
patre & filio
& spiritu sancto.
Max. respondit,
Cum. n. nō
defecerim a
responsione,
cur accusetor
a tua religione,
quasi responsum
non dederim?
Aug. dixit,
Propterea dixi
te rēdere noluisse,
quā dum ego
querem ut diceres
mihī fidē tuā
de patre & filio
& spiritu sancto,
quod & nunc
posco tu mihī
nō dixisti fidē
tuā, sed nominasti
Ariminense
concilium: Fidē
tuā volo nosse,
quid credas,
quid sentias
de patre &
filio & spiritu
sancto. Si
dignaris, ore tuo
audiam: Noli me
mittere ad ea
scripta, quæ
modo aut præ
manu non sunt,
aut eorum
autho-



VM Augustinus & Maximinus
Hipponeregio vnum in locū
conuenissent, presentibus mul-
tis, tam clericis quam laicis,

MAX. dixit, Ego non ob istā

causam in hanc ciuitatem adueni, ut alterca-
tionem proponam cum religione tua, sed
missus a comite regis multa contemplan-
ne pacis adueni. Reuera. n. Heraclio presby-
tero amicabili pactio-
ne mecum tractanti, re-
sponsum dedi ut valui, ita tamen ab ipso pro-
uocatus, quique intantum exarsit, ut etiam & ad-
uentu tuū contra me prouocaret. Et quia digna
est religio tua mihī facere iniuriam, si inter-
rogat, in quibus valeo responsum dabo: si
aliquid rationabile dixeris, necesse est ut lequar.
Si quid. n. de diuinis scripturis petuleris, quod
cōmune est cū omnibus, necesse est ut audiamus.
Hæ vero voces quæ extra scripturam sunt, nullo
casu a nobis suscipiūtur. Præterea cū ipse dominus
moneat nos & dicat: Sine causa colunt me, docen-
tes mandata & præcepta hominum. Aug. dixit, Si
ad ista omnia rēdere voluero, id etiā ego agere
videbor, ne veniatur ad causam. Proinde ut cito
agamus quod instat, dic mihī fidē tuam de patre
& filio, & spiritu sancto. Max. respondit, Si
fidem meam postulas, ego illā teneo fidem, quæ
Ariminoi a trecentis, & triginta Episcopis, non
solum exposita, sed etiā subscriptionibus firmata
est. Aug. dixit, Iam dixi, & hoc ipsum repero.
Inquit, respondere nolui-
sti: Dic mihī fidem tuam de patre & filio &
spiritu sancto. Max. respondit, Cum. n. nō
defecerim a responsione, cur accusetor a tua
religione, quasi responsum non dederim? Aug.
dixit, Propterea dixi te rēdere noluisse, quā
dum ego querem ut diceres mihī fidē tuā de
patre & filio & spiritu sancto, quod & nunc
posco tu mihī nō dixisti fidē tuā, sed nomi-
nasti Ariminense concilium: Fidē tuā volo
nosse, quid credas, quid sentias de patre &
filio & spiritu sancto. Si dignaris, ore tuo
audiam: Noli me mittere ad ea scripta, quæ
modo aut præ manu non sunt, aut eorum
autho-

ritate non teneo. Dic quid credas de patre &
filio & spiritu sancto: Max. respondit, Nō ad
excusandū me Ariminensis concilij decretū
interesse volui, sed ut ostendam authoritatē
patrum, qui secundum diuinas scripturas fi-
dem nobis tradiderunt illā, quam a diuinis
scripturis didicerunt. Sin vero placeat, quæ cor-
de creditur ad iusticiā, ore autē confessio sit
ad salutem: instructi etenim sumus & parati
ad respondendū omni exposcanti de nobis
rationem de fide & spe quæ in nobis est: &
præterea cum dominus ipse Iesus dicat: Qui
me confessus fuerit coram hominibus con-
fitebor & ego eum coram patre meo qui est
in celis: Et qui negauerit me coram hoībus,
negabo & ego eū corā patre meo qui in ce-
lis est: istud periculum timens, quauis leges
imperiales nō ignoro, tamen præcepto Sal-
uatoris edoctus, qui monuit nos & dixit: No-
lite timere eos qui occidunt corpus, animā
autē non possunt occidere: respondeo euide-
ter, Credo quod vnus est Deus pater, qui a
nullo vitam accepit: Et quia vnus filius, qui
quod est & quod viuī, a patre accepit ut es-
set. Et quia vnus est spiritus sanctus paracle-
tus, qui est illuminator & sanctificator ani-
marum nostrarū, & hoc de diuinis scriptu-
ris assero. Si iubes, prosequor testimonia: si
in aliquo reprehendis religio tuā, dabo re-
sponsum in his in quibus reprehēdi videor.
Aug. dixit, Mouet me quod ita posuisti pro-
prie illuminatorē nostrum spiritū sanctum,
quasi Christus non sit illuminator noster.
Hinc primo abste volo audire quid sentias.
Max. respondit, Nos enim vnum authorem
Deū patrem cognoscimus, a quo illumina-
tio omnis per gradus descendit. Nam deniq;
& Apostolus Paulus profert de se testimo-
nium in Actibus Apostolorum dicens: Quo-
niā sic mandauit enim nobis Deus: & inter
cetera, Posui te in lumen gentium. Si Aposto-
lus in lumine gentium positus est: ut doctor,
quanto magis spiritus sanctus, qui illumina-
tor est Apostoli: in quo & Apostolus locu-
tus est secundū ipsius Apostoli dicta, quia ne
immo potest dicere dominū Iesum, nisi in spi-
ritu sancto. Vt quis illuminator est spiritus san-
ctus qui illuminauit Apostolum: Sed spiri-
tus sanctus a Christo accepit, secundum ip-
sius Christi testimoniū, sicut ait in Euange-
lio: Christus: Multa habeo vobis dicere, sed

Rom. 10.
F1. Pet. 3.
Mat. 10.

Ibidem

Act. 13.

1. Co. 12.

G

Ioh. 16.

non potestis portare modo: cum autem venerit ille
spiritus veritatis, diriget vos in omnem veritatem.
Non enim loquitur a se, sed quaecumque audierit
loquetur, & ventura annuntiabit vobis. Ille
me glorificabit, quia de meo accipiet & an-
nuntiabit vobis. Ergo spiritus sanctus accepit a
Christo, secundum testimonium Christi. Sine dubio
autem Christus ipse confitetur, quod doctrina mea
non est mea, sed eius qui me misit patris, &
qui vidit & audiuit apud patrem meum, loquor. si-
ue ergo Christus docens nos illuminat, pa-
ter illuminat qui eum destinavit: siue spiritus san-
ctus illuminat, illuminatio ad auctorem recur-
rit, qui est fons bonitatis a quo consecutus, si-
ue beatus Apostolus, siue et omnes sancti, illu-
minant quidem credentes, sed haec illuminatio
ad unum auctorem recurrit. Et ea de causa dice-
bat Prophetas: Dominus illuminatio mea, & salus
mea, quem timebo? AVG. dixit, Ego non nego il-
luminare spiritum sanctum, sed verum & Christus illumi-
net per spiritum, & pater illuminet per seip-
sum, an non illuminet isti nisi per spiritum sanctum:
hoc requirunt breviter, hoc requiro. MAX.
respondit, Credo non latere religionem tuam,
beatus dixisse Apostolum Paulum: Cum autem beni-
gnitas & humanitas apparuit Saluatoris no-
stri Dei, non ex operibus iustitiae quae fecimus
nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos
fecit, per lavacrum regenerationis & renova-
tionis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde,
per Iesum Christum Salvatorem nostrum. Se-
cundum hanc regulam dico spiritum sanctum, & pro-
fiteor illuminatorem per filium: ut ante dictum
est, quem effudit in nos abunde, per Iesum
Christum Salvatorem nostrum. Iam dedi in testimonium
quod siue Paulus illuminat, ad auctorem Deum
patrem recurrit haec illuminatio: siue spiritus san-
ctus illuminat, ad auctorem recurrit illumina-
tio: siue Christus illuminat, ad auctorem recur-
rit illuminatio. Et hoc magisterio Christi edo-
ctus, prosequor sicut ait ipse Christus: Oves meae
vocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego
vitam aeternam do eis, & non peribunt in aeternum,
& non rapiet quisquam de manu mea. Patet
meus quod dedi tibi, manus omnibus est, & ne-
mo potest rapere illud de manu patris mei. Et
iterum sic ait: Ego & pater unus sumus. Ergo ad-
fendendas oves, i. ad illuminandas, pater
& filius unus sunt, concondescitque unanimiter
secundum hanc rationem quam audiuit: quoniam nemo
potest rapere de manu mea oves quas mihi de-

dit pater, simili modo nec de manu patris.
AVG. dixit, Res loqueris, necessarias quidem,
sed non ad causam. Ad interrogationem meam
non respondisti, & tam multa dixisti. Si velis reli-
qua quonae inter nos veritatem, reddere totum
Evangelium qui dies sufficiunt, quanti temporis
spatium necessarium est? Breviter mihi dic, quoniam
interrogavi te, utrum illuminet per seipsum
Christus, an non illuminet nisi per spiritum
sanctum. Non solum hoc respondere voluisti,
sed si me non fallit quod audiui, magis spiritum
sanctum per Christum illuminare dixisti. MAX.
respondit, Non decet in religione, praeterea
cum de Deo loquamur, calumniam inferre. Ego
& responsum dedi, & si non sufficiunt quae
diximus, addimus testimonia, quia per Iesum
Christum spiritus sanctus effusus est in omnes cre-
dentes. Sic enim legimus beatum Petrum dixisse:
Hunc Iesum suscitavit Deus, cuius nos omnes
testes sumus. Dextera itaque Dei exaltatus, pro
missione spiritus sancti accepta a patre, effudit
hoc donum quod nunc vos & videtis & auditis.
Dixi enim quod omnia quaecumque suggerit nobis
spiritus sanctus, a Christo consecutus sit. Re-
curre ad testimonia antea lata, & inuenies ita.
AVG. dixit, Cum vis conari probare quod ipse
non nego, in rebus superfluis necessarium tem-
pus absumis. Ego non nego per Christum
diffusum fuisse super credentes spiritum san-
ctum. Sine causa hoc per tantas moras testimo-
nii probare voluisti, quod ipse confiteor. Ego
hoc dixi, hoc quaesivi, hoc iterum dico: utrum
Christus per spiritum sanctum illuminet, an spiritus
sanctus per Christum illuminet: quia dixisti
superius per Christum illuminare spiritum
sanctum. Si autem non recolis, recitentur verba tua
in gestis, ut appareat ea non iussisse recitari,
& probabo te dixisse quod quero. MAX. respo-
dit, Probatio erat necessaria, si non ipse te-
metipsum placasses. Iam enim profecutus es in
testimoniis quae protuli, vel in ratione quam
dedi, quod & ipse sic habeas. Cum finita sit
ergo ista questio, propone aliam ad quam tibi
rudeam: Nam professus es iam in quonae ista
satisfactum tibi fuisse. AVG. dixit, Dixisti spi-
ritum sanctum per Christum illuminare, an
non dixisti? Rogo te ut unum de duobus bre-
viter mihi respondere digneris: Responde,
dixisti, an non dixisti? MAX. respondit, Ego
spiritum sanctum professus sum secundum Salvato-
ris magisterium, quia siue illuminat, a Christo

Ecce 4 accipit:

accepit: siue docet, a Xpo accepit: omnia q̄-
cūq; gerit spūs sanctus, ab vnigenito Deo cō-
secutus est, & si parua sunt, testimonia addo.
AVG. dixit, Ne dicat nos calūniari, legantur
verba ipsius paulo superius. Antonius nota-
rius ad locū recitauit. Dico spūs sanctum, &
profiteor illuminatorē per filiū, vt ante di-
ctū est, quē effudit abunde in nos, per Iesum
Xpm Saluatorē nostrū. Cumq; recitatū esset.
MAX. rñdit, Vt vñ, ipse potius dilationi stu-
des, vt non ad principalem causam recurra-
mus, sed per totū diē vis argumentis nos in
vna detinere qōne. Nos. n. recitauimus, q̄ p
filiū spiritus sanctus sit effusus, & non tm bea-
tum Paulū testē produximus, verumēt & Pe-
trū priorē Apostolorū. Habet. n. prosecutio
nostra q̄ spiritus sanctus a Christo accepit,
secundū præcedens testimoniū: Ille me glo-
rificabit, quia de meo accipiet & annūciabit
vobis. Idē itidē cōpulsus iterū dico, quia si-
ue illuminat spūs sanctus, siue docet, siue in-
struit, omnia a Xpo consecutus est, quia per
Xpm facta sunt omnia, & sine illo factū est
nihil. Christus dicit, quia a genitore suo om-
nia hæc consecutus est, & viuit p̄p̄ patrem,
& omnis lingua confitetur, quia dñs Iesus
Xps in gloria est Dei patris. Et quia omnis vi-
ri caput Christus est, caput aut̄ mulieris vir,
caput aut̄ Christi Deus. Et quia filio spūs san-
ctus est subiectus: Et quia filius patri est sub-
iectus vt charissimus, vt obediens, vt bonus
a bono genitus: Nec. n. pater cōtrariū sibi ge-
nuit, sed talē genuit, qui ēt clamat & dicit:
Ego q̄ placita sunt patri, facio semper. AVG.
dixit, Si & Christus illuminat per spūs san-
ctū, & spūs sanctus illuminat per Xpm, par
potestas est. Lege aut̄ tu mihi subiectū Chri-
sto spūs sanctum, q̄ paulo ante dixisti. Quod
aut̄ dicis dñm dixisse de spūs sancto, De meo
accipiet: ideo dictū est, quia de patre accepit
& omnia quæ sunt patris, sine dubio & filij
sunt. Nā ipse cū hoc dixisset, adiecit: Ideo di-
xi, De meo accipiet: quia omnia quæ habet
pater mea sunt. Dic ergo q̄ interrogavi, &
testimonijs proba subiectū Christo spūs san-
ctū: cū potius legamus ipsum dicentē, Spūs
dñi super me, p̄p̄ q̄ vnxit me, euangelizare
pauperib. misit me, Si super se ipse dixit spi-
ritum sanctū, quō tu dicis spūs sanctum a po
esse subiectū? Dixit aut̄ Xps, super se spūs san-
ctum: non quia super verbum Dei est, q̄ est

Deus, sed quia super hominē, q̄ verbū caro
factum est. Vbi. n. scriptū est, Verbū caro fa-
ctum est, nihil aliud est q̄ verbum homo fa-
ctum est: Quia videbit omnis caro salutare
Dei: nihil aliud q̄ omnis hō. Et in lege nō iu-
stificabitur omnis caro: nihil est aliud q̄ om-
nis homo. Propter q̄ ergo verbū caro factū
est, & ille semetipsum exinaniuit formā ser-
ui accipiens, ex ipsa forma serui dixit: Spūs
dñi super me. Nā par potestas est, una substā-
tia est, eadem diuinitas: Ideo quauis Trinita-
tē colamus, quia pater non est filius, nec fi-
lius est pater, nec spūs sanctus aut pater aut fi-
lius: tm vnū Deū colimus, quia ipsa Trinitas
ineffabilis & excellē coniuñctio, unū Deum
ostendit, unū dñm. Ideo dictū est: Audi Is-
rael, Dñs Deus tuus, Deus unus est. Quid no-
bis vultis facere duos deos & duos dños? Di-
citis dñm patrē & Deū patrem, dicitis dñm
Xpm & Deū Christū: Interrogo, utrū ambo
simul vnus sit? Rñdetis, duo dij: Superest vt
eis & tēpla & idola faciatis. MAX. rñdit, Re-
ligionis auctores nunquā in calumniā uertū-
tur. Interrogasti testimonia, vt ea q̄ profes-
sus sum testimonijs docerē: Et ipse pares at-
que æquales proferis tres, patrē & filium &
spūs sanctū: Et præterea cū tres æquales pro-
fessus sis, iterū conuersus protulisti quidem
testimoniū diuinarū scripturarū: nō ad æqua-
litatē pertinens, sed ad singularitatē omni po-
tentis Dei, q̄ vnus sit omnīū author. Ergo q̄
& ætate p̄cedis & autoritate maior es, pro-
fer, instrue prius testimonijs, q̄ tres sint æqua-
les, tres omnipotentes, tres innati, tres inuisi-
biles, tres incapables, & tunc demū necesse
est testimonijs ut acquiescamus: si quo mi-
nus reddere rationē de diuinis scripturis nō
ualueris, necesse me est, ut ad omnia quæ in
præcedenti dixi: siue n. patrē solū qui q̄ vi-
uit a nemine accipiens: siue filiū, q̄ sum pro-
fessus, quia q̄ viuia patre accepit: siue de spi-
ritu sancto quæ dixi, ēt quanta desideras testi-
monia proferā. AVG. dixit, Ego q̄ quæ sibi
vt dicere dignareris non dixisti, quo testimo-
nio probares subiectū Christo spūs sanctum:
rñdebo tm ad ea quæ proposuisti. Sic non di-
cimus tres omnipotentes, quō non dicimus
tres deos. Si. n. de singulis interrogemus: utrū
Deus sit pater, Respondemus Deus: Utrum
Deus sit filius, Respondemus Deus: Utrum
Deus sit spiritus sanctus, Respōdemus Deus.
Cum

Ioan. 1.
Luc. 3.
Rom. 3.
Phil. 2.

Deu. 6.

Ioan. 16.

Ioan. 1.

Phil. 2.

2. Co. 11

Ioan. 8.

Ioan. 16.

Esa. 61.

1. nc. 4.

C



Cum aut de omnibus interrogati fuerimus, utrum tres sint, referimus nos ad diuinam scripturam dicentem: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est: Et in hac diuina prescriptione condiscimus, eadem ipsam Trinitatem vnum esse Deum. Sicque de singulis si quaeratur, utrum pater omnipotens sit? Respondemus, omnipotens. Si filius? hoc idem respondemus. Si spiritus sanctus? nec ipsum negamus. Nec tamen dicimus tres omnipotentes, quoniam non dicimus tres deos: Sed sicut simul illi tres vnus Deus, sic simul illi tres, vnus omnipotens est, & inuisibilis, vnus Deus pater & filius & spiritus sanctus est. Sine causa ergo putas nos numero coarctari, cum diuinitatis potentia et ratione numeri excedat. Si enim animae multorum hominum accepto spiritu sancto, & quodammodo conflata igne charitatis vna animam fecerunt, de qua dicit Apostolus: Erat enim eis anima & cor vnum: tot corda, tot millia cordium, vnum cor fecit charitas spiritus sancti: tot millia animarum vna anima dixit spiritus sanctus, quam ipse vna animam fecit: Quanto magis nos vnum Deum dicimus, semper sibi inuicem & inseparabiliter & ineffabili charitate coherentes, patrem & filium & spiritum sanctum? **MA** X. respondit, Ac per hoc pares atque aequales dixisti, & quidem testimonijs docere non valuisti, & ob istam rem ad aliam causam diuertisti. Nos enim non diffidimus, sed certa cognoscentes fide, quod erat cor vnum & anima vna omnium creditum. Nec enim hoc iudicat religio nisi nostrae sed magis concordat: Sine dubio enim si omnium creditum erat cor, & anima vna, quare autem non pater & filius & spiritus sanctus in consensu, in conuenientia, in charitate, in vnanimitate vnum esse dicantur? Quid enim fecit filius qui non placuit patri? Quid praecipit pater in quibus non obtemperauit filius? Quoniam spiritus sanctus contraria Christo, aut patri tradidit mandata? Et constat secundum Saluatoris sententiam quod ait: Ego & pater vnum sumus: esse illos in concordia & in consensu vnum. Sicut autem ipse professus es: pater pater est, qui nunquam fuit filius: filius filius est, qui semper filius manet: & spiritus sanctus spiritus sanctus est: quod est & quod legimus, profitemur de spiritu sancto, in hunc spiritum sanctum, qui tantus ac talis est, ut et angelus ipsi concupiscant in eum prospicere. Tantus est iste spiritus sanctus, ut sufficiat ubique omnium postulationes suscipere & aduocatione fungi: Et in hoc teste profero beatum Paulum qui ait: Nam quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quod lego credo, quia gemitibus inenarrabilibus postulat spiritus sanctus: Et ideo isto eruditus magister, intantum dico subiectum esse spiritum sanctum, ut gemitibus postulet pro nobis: Vnum autem profiteor Deum, non ut tres vnus sit, sed vnus Deus est incomparabilis, immensus, infinitus, innatus, inuisibilis: quem & filius ipse & orauit & orat, apud quem & spiritus sanctus aduocatione fungitur. Nam quia orat filius patrem, quamuis enim soleatis omnia illa testimonia quae in sancto legimus Evangelio corpori applicare, attamen nostrum est periclitari diuinis scripturis ostendere, quia & nunc sedens ad dexteram patris interpellat pro nobis. Ea enim de causa dixi, & orauit & orat, quia nunc utique interpellat pro nobis, sicut ait Apostolus: **Rom. 8.** Quis acculabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat, Quis est qui condonet? Christus qui mortuus est, imo magis qui & resurrexit, qui & est in dextera Dei, qui & interpellat pro nobis: Aequum cum discipulis positus Christus, sic se rogaturum promisit dicens: **Ioan. 14.** Si diligitis me mandata mea seruare, & ego rogabo patrem, & alium aduocatum dabit vobis, ut vobiscum sit in aeternum, spiritum veritatis, quem hic mundus accipere non potest, quoniam non videt eum, nec nouit eum: Vos autem vidistis eum, & cognoscitis eum, quia apud vos manet, & in vobis est. Si sufficiunt haec, bene est. Si quominus, addam quanta iubet testimonia. **AVG.** dixit, Ea quae nos ipsi cōfitemur, probare nobis non debes. Hoc enim faciendo, nihil aliud, sicut superius dixi, quam necessarium tempus absumis. Scimus filium Dei filium esse Dei: Scimus a seipso non esse, sed genitum esse a patre: patrem vero ipsum ingenitum esse, a nullo esse, a nullo vitam accepisse: filium vero a patre accepisse vitam, sed non ita tantquam fuerit aliquando sine vita, ut acciperet vitam. Dedit enim ei vitam, gignendo vitam: gignendo vitam eum, dedit ei vitam. Aequalitatem autem ostendit dicendo: **Ioan. 5.** Sicut enim habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Vitam in semetipso habet pater, aequalem vitae patris, vitam in se habet filius, sed tamen filius a seipso vitam non accepit, quia non a seipso natus est, a patre natus est. Gignendo dedit, non quia iam erat filius sine vita, & dedit ei vitam:

quomodo



quomodo nos peccatores facti sumus sine vita, & per indulgentiā & gratiā accepimus vitam: ille vitā accepit a patre, quia vitā natus est a patre. Ac per hoc tu non potuisti dicere subiectū esse filio spūs sanctum, nisi quia gemitis. Interpellat pro nobis. Vñ. tibi illa perfectio, sanctitatis in gemitis, semper esse nec respirare a gemendo. O aeterna miseria: **G** intellige locutionē, blasphemiam deuitabis. Sic. n. dictū est, gemitis. interpellat, vt intelligeremus, gemitis. interpellare nos facit. Ad Galas. 4. est. n. nobis, & infundendo charitatē nobis, Rom. 8. facit nos interpellare gemitibus. Deniq; alio loco cū dicit Apostolus, Clamantē, abba patris: alio loco dicit, In q̄so clamamus abba patris: exposuit quid sit, clamantē abba patris: dicendo, in quo clamamus. Ac per hoc quid est clamantē, nisi clamare faciemus. Do lexē plam locutionis huius: Nomen Deus est omnium p̄soris futurū? Quis hoc negabit infans? Tū ait Apostolus: Nunc asit, cognoscentes Deū, imo: cogniti a Deo. Si nunc eos cognoscat Deū, nō eos nouerat, non elegerat, nō predestinauerat ante mundi constitutiōem: sed sic dixit, Nunc aut cognoscentes Deū, imo: cogniti a Deo: vt intelligerent Deū misecisse in eis cognitionem suā, cognoscentes Deū. Quid est, cognoscentes Deū? Nolite vobis autogare, nolite superbire: Cogniti estis a Deo. Quid est cogniti estis a Deo? Cognitores suos vos Deus fecit: Deus vobis dedit vt cognoscatis. Quō est & illud dñi: Nūc cognoui, dicit Abraham dñs, qm̄ timeas dominum: qñ genuit filium suum ad holocaustum Abraham, dixit ei Deus, Nunc cognouisti p̄sentia Dei p̄sentia. Tunc cognouit, quando dixit, Nunc cognoui: sed quid est, nunc cognoui? id est hunc cognosce te feci. Si ergo has locutiones sicut libris diuinis eruditus agnosces, de gemitibus illis q̄bis dictum est gemitibus interpellare sanctū spm̄, non eum faceres miserum. Quid est. n. aliud, semper gemere q̄ semper esse miserū. Idem nos gemitū, quia miserū sumus. Et gratia spūs sancto, quia charitate eterni totū libet nos gemere, p̄ q̄ dictus est gemere: Facit nos clamare, propter q̄ dictus est clamans. Facit nos cognoscere Deū, propter q̄ dictum est, imo, cogniti a Deo. Facit Abraham Deū cognoscentem, p̄ quod ei dixit: Nunc cognoui. MAX. rādū. In quibus nos reprehendis, in ipsis ipse deiegeris: Certum est. n. & diuina nos monet scriptura, quod ex multiloquio non effugies p̄tm̄, parcens aut labijs sapiens eris: Quamuis ē & si per totū diem quisq; de diuinis scripturis profert testimonio, non in verborum sitate illi imputabitur requera: q̄ si aut literaria arte vsus, aut expressione spūs sui: quisq; continet verba quae non cōueniunt sanctae scripturae: & otiosa sunt & superflua. Sufficit mihi qui ad istā regulam te adduxi, vt profitearis q̄ pater est, quia immanis est, q̄bia a nemine accepit vitā, & quia filius a patre consecutus est vitam, & quia spiritus sanctus est. Dic endy autē vñm Deū, & bene quidem faceres, si confitendo vñm Deū, non patrem & filium & spm̄ sanctum. Iñ dices Deū, cōueniam sententiam veniens. A nobis vñs collitur Deus: innatus, intēsus, inuisibilis, qui ad humana contagia, & ad humana carnē non descendit. Est autē filius secundum Apostolū, non p̄sillus, sed magnus Deus. Sic ait beatus Paulus: Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Ille. n. magnus Deus Christus dicit, qui ascendit ad patrem vestrum, Deū meū & Deū vestrum, de sua. n. subiectione vñi statuit Deū. Ille est ergo vnus Deus, vt iam recitauimus testimonijs, quem Christus & spiritus sanctus adorāt, & omnis creatura veneratur & noli, vel hac ratione vñm profiteri. Dionisi q̄ copulatio vel permixtio filij cum patre, aut vel certe spiritus sancti cū filio, vel cum patre faciat vñm Deū: Sed quia ille solus vnus perfectus est Deus, qui vt ipse professus est, a nēmine accepit, qui filio dedit suū exemplū habere vitam in semetipso: Copulatos quidē dicimus in charitate & in concordia. Tamen superius reddidimus rationem, aborū esse patrem, & non ipsum filium, ipse nos instruit Saluator dicens, Si ego testimonium dico de me, testimonium meum non est verū: Alius est qui testificatur de me: Et cōsumptorio spiritui qui dāmpnat erit, quod Iude Iohanne Baptista dixit, n. alium: aut forte de Petro Apostolo vel Paulo: ipse professus est, Vos misistis ad Ioannē, & testimonium reddidit veritatis. Ego autē testimonium ab homine nō accipio: sed haec dico, vt vos saluemini. Ille, inq; lucerna fuit ardens & lucens, vos aut voluistis ad

Prom. 10

Timm. 2

Ioh. 10

Ioh. 11

Ioh. 5

K

Ioh. 1

Ioh. 1

Ioh. 1

Ioh. 1

Ioh. 1

ad horā exultare in lumine eius. Ego autē habeo testimonium maius Ioanne. Opera quæ dedit mihi pater ut perficiam ea; ipsa opera quæ ego facio testificantur de me; quia pater me misit. Et qui misit me pater, ipse testificatur de me. Quis tam stultus est, ut non intelligat quā alius de alio testimonium perhibuit: pater de filio, qui utiq; & dicebat: Hic est filius meus dilectus, in quo bene cōplacui, ipsū audite. Dilectū lego, & credo q; pater est qui diligit, & filius qui diligitur. Vnigenitū audio Christū, & nō dubito quia vnus ab vno est genitus. Primogenitū Paulus clamat, dicens, Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus vniuersæ creaturæ: Et profiteor secundū sententiam diuinarum scripturarum, q; est filius primogenitus, & nō ingenuus. Et quia in illo creata sunt omnia, quæ sunt in celis, & quæ sunt in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dñationes, siue principatus, siue potestates, omnia p̄ ipsum facta sunt & in ipso creata sunt, & ipse est ante oēs; & omnia in ipso constant: & iste filius Dei Deus vnigenitus, cum sit ante oēs, ipse omni dicit: Quod vidi apud patrem meū, loquor. Iste filius est q; vos x̄m̄i ascribitis, in sancto ait Euangelio: Si diligeretis me, gauderetis vti que, quoniā vado ad patrē, qm̄ pater maior me est. Ista n. legentes credimus & p̄tenui sedm̄ Apostoli, qm̄ oīa subiecta sūt vni magno Deo, & se magis Deus, quem talē gēminis patre, ut ipse profectus es, utiq; maior rē patrē, cōfessus est, ut statuat illū vnu Deū, in cuius & similitudine scribitur a Ioanne Euangelio: Iste vtiq; ipsum clamat & dicentem de inuisibilitate omni potius Dei, q; Deum nemo vidit vnquā vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse narravit. Hic instructus Paulus clamat, Reuerentia Beatus & solus rex regū & dñs x̄m̄ianum, qui solus habet immortalitatem, & lucē habet inaccessibilem, quem vidit hominū nemo, neq; videre potest, cui honor & potestas in secula, Amen. De hoc Ierū dicit, Soli sapienti Deo p̄ se & Christū, cui gloria in secula, Amē. Et ideo vnus Deus a nobis pronuntiatur, quia vnus est super omnia Deus inuictus, infectus, ut p̄secuti sumus. Filium autē natū si Paulo nō credis dicenti, Primogenitū vniuersæ creaturæ vel p̄ filio crede dicenti ad Pilatū, cū ei diceret: Ergo tu rex es? Ait Christus. Ego

in hoc natus sum. Natum lego: profecto qui lego: primogenitū lego, non discedo, vnigenitū lego, si ad eculeū suspendar; alterum sum dicturus: quod docent nos sancte scripturæ, confiteor. Tu n. qui dicis, q; vnus sum pater & filius, dic patrē vnigenitū, dic primogenitū, dic quæ sunt patris in filio; dic filium ingenuitū, dic in natum; dic quā vnus eū vidit vnquā; neq; videre potest. De quo dicit de spū sancto talia qualia de patrē ingenuitū, & equalē ostendens spiritū sanctum patris. Dico rogo, habe me discipulū. Prosequere de filio q; filius fidei natus, q; sit sine origine. Si equalis, utiq; talis talis, utiq; inuictus. Si inuictus, utiq; nec vidit eū quisquā hominū. Dico testimonias, & instrue & doce, & habebis me discipulū. Aug. dixit, A vobis vidit in dñis celi dixit, sicut rē loquente aduenit vnus: consequens est aut non colatis, sed colatur aut non vnū Deū colatis, sed dūes. Dixisti etiam de patrē, q; ad humana contagia & ad humana carnē non descenderis. Si forte re nescis, contagia vbi dicuntur, aliquid contaminationem significant. Voluisti ergo dñm̄ intelligi venisse ad humana contagia. Ergo humana carne inquinatum professus es Christum. Ego autē dico simo catholicis fides, quam cum ecclesia Christi teneo, dicit Dominum nostrum Iesum Christum esse factum esse verbum carnem, ut nulla de humano genere, & de illa humana carne contagia pateretur. Vauderit inuidare, non contemnit. Si uideat q; agnoscat humanam & carnem humanam sine illa peste contagii: & utrumque, id est & humanam humanam & carnem humanam, in seipso saluare cognatus est: sed quia de eius inuisibilitate veritati quātum video nō vis acquiescere, rogo te recogites secundum carnem & secundum hominem fuisse visibilem Christum. Nam secundū id quod verbum est Deus apud Deū, & ipse inuisibilis est: sapientia Dei est Christus. Humana sapientia inuisibilis est: Et Dei sapientia visibilis est? Quātū ergo attinet ad illam naturam, in qua equalis est patri: pariter est Deus, pariter omnipotens, pariter inuisibilis, pariter immortalis. Dixisti & quātū aduertis, sic accipiam esse quod ait Apostolus: Qui solus hēc immortalitatis: ut in hac sententia solus pater accipere debeat. Ergo verbum Dei mortale vis esse. Sapientia Dei nō est

immortalis secundū te. Non intelligis, quia nō potuisset vllō modo mori filius, nisi carnē mortālē suscepisset a nobis. Deniq; caro in illo mortua est, nō ipse mortuus est, quantū ad Deū pertinet, quantū ad diuinitatē attinet, quā equalis est patri. Sic. n. hominib. ait. Nolite timere eos q. corpus occidūt, & postea nō habēt qd faciāt. Quia anima mori nō pōt, verbū Dei mori pōt? sapientia Dei mori pōt? vnigenitus ille nō assumpta carne mori potuit? Assumpta autē carne quā factus est hō, sicut æqualē se nouit qn̄ dicit, Ego & pater vnum sumus, sicut se nouit minorē, quia verbū caro factū est, & habitauit in nobis. Non rapinā arbitratu esse æqualis Deo. Naturā. n. erat, non rapina. Nō. n. v. surpauit hoc: sed natus est hoc. Veruntū semetipsum exina niuit formam serui accipiens. Agnouisti æqualem, iā incipe agnoscere minorem. Formā serui accipiens in similitudinē hominū factus, & habitu inuentus vt homo. Ecce quā forma maior est pater, discerne dispensationē susceptu hominis, a manente immortaliter diuinitate, & non erras in verbis, quæ multū amas dicere, & ea non dignaris sapere. Profitetur autē sicut dicis, patrem innatū, filium natum, Sed nō ideo sunt diuersæ naturæ atque substantiæ, quia ille non natus est, ille natus est. Etenim si natus est, filius est, si filius est, verus filius est, quā vnigenitus est. Nā & nos dicti sumus filij: Sed nunquid vnigeniti sumus tot filij? Aliter ille filius vnigenitus: ille natura filius, nos gratia filij: ille vnigenitus de patre natus, hoc est quod pater secundum naturā, secundum substantiam. Qui autē dicit eū propterea quia natus est, ideo alterius esse naturæ, negat verū filiū. Habemus autē scripturā, Vt scimus in vero filio eius Iesu Christi, ipse est Deus verus & vita æterna. Quare verus Deus? Quia verus Deus filius. Si enim animalibus dedit vt nō generent nisi q. sunt, hō hominē gnat, canis canē, & Deus Deū nō gnat? Si ergo eiusdē substantiæ est, quare dicis minorē? An forte, quia homo pater quādo generat filiū, & si homo hominē generat, tñ maior minorē gnat? Expectamus ergo vt crescat Christus, quō crescunt oēs quos gñant hoies. Si autē Chr̄s ex quo natus est q. nō ē à tpe, sed ab æternitate, q. est hoc ē, & tñ minor est, melior est humana cōditio: quā hō vel & crescere pōt, & aliqn̄ venire habet

ad ætatem patris sui. ad robur patris sui, ille nunquā, quō verus filius? Vsq̄ adeo autē filiū agnoscimus Deū magnū, vt patri dicamus æqualem. Itaq; sine causā nobis q. valde profitemur, testimonijs, & multiloquio probare voluisti. Dicit autē, Deū meū & Deū vestrū: attendens formā hominis in qua erat. Ceterū quantum attinet ad illud quod dixit Ioannes, In principio erat verbū, & verbū erat apud Deū, & Deus erat verbū: non est pater Dei Deus, sed Deus est Xpi, quia Christus factus est hō. Vnde & ipse dicit in Psal. mis, cur illi sit pater Deus: De ventre matris meæ Deus es tu. Qn̄ dicit de ventre matris filii illū esse Deū, ostendit pp hoc esse Deū patre filio, quia homo filius, scdm q. p. maior est filio. Vnde dicit, Deū meū & Deū vestrū. Inde est & illa subiectio, quā non habemus mirari secundū hominē redditā patri, qn̄ sicut scriptū est, Etia parentibus subditus erat. Et de illo scriptū est, Minorasti eū paulominus ab angelis. Vellē autem hic etiam aliquibus scripturarū testimonijs doceres nos vbi legatur adorari patrē a spiritu sancto. A filio autē accipio, etiā si non proferas testimonia, qm̄ hic adorat Deū. Admittitur facile, scdm hominē dictū, quanuis nec hoc legas: tamē specialiter de te exigo vt adoratū patrē a spiritu sancto legas nobis, aut cōmemores testimonium diuinū: fortassis. n. sit, sed me fugiat: vt si inueneris, respondeā quō id accipi debeat, sicut de gemitibus scripturarū solenni locutione rñdi. Quod autē dicis, q. per illam copulationē ineffabilem nō sit vnus Deus pater & filius & spiritus sanctus: vis nosse quantū valeat ista copulatio? Non ex locutionib. nostris sed ex diuinis eloquijs certe manifestū est, aliud esse spiritū hominis, aliud esse spiritū Dei. Vnde dicitur: Deus spiritus est, idest, quia corpus nō est: & tñ ait Apostolus, Qui adheret meretrici, vnū corpus est: Qui autem adhæret Deo, vnus spiritus est. Si ergo ista adhæsiō diuersarum, naturarum spiritus, quia alius est hominis, alius Dei fecit vnum spiritū, nō vis vt tantum adhareat patri filius vt sit vnus Deus? Hoc accipe etiam de spiritu sancto qui Deus est. Ceterum si Deus spiritus sanctus nō esset, templum vti que nos ipsos nō haberet. Scriptū est quippe in Apostolo. Nescitis quia templum Dei estis, & spūs Dei habitat in vobis. Et iterum, Nescitis



1. Co. 5. Nescitis quia corpora vestra templū in vobis
 1. Cor. 6. est spūsancti quē habetis a Deo? Nonne si tē
 plū alicui sancto angelo excellentissimo de
 lignis & lapidib. faceremus, anathematizare-
 mur a veritate xpī & ab ecclesia Dei, qm̄
 creaturæ exhiberemus eā seruitutē, quæ vni
 tm̄ debetur Deo? Si ergo sacrilegi essemus fa-
 ciendo templū cuiusq; creaturæ, quō non
 est Deus verus cui nō tēplū facimus, sed nos-
 12 ipsi tēplū sumus? Quō autē dixerit Christus,
 1. Cor. 5. Sicut habet pater vitā in semetipso, &c. supe-
 rius respōdit. Cōcordia autē & charitate qua
 dicis factū fuisse, vt vnum sint pater & filius,
 qm̄ mihi protuleris dictū esse, q̄ vnū sint: quē
 sunt diuersæ substantiæ, tūc cogitabo quid de
 H beā rīdere. Legimus. n. Qui plantat & qui ri-
 1. Co. 3. gat vnū sunt, sed ambo hoīes erant, eiusdem
 1. Cor. 17. substantiæ fuerant non diuersæ. Itē legimus
 ipso Christo dicente: Vt sint vnū ficut & nos
 vnū sumus, Non dixit, vt ipsi & nos vnū, sed
 vt ipsi sint vnū in natura sua, & in substantia
 sua, concordia & qualitate quodāmodo vniti
 atq; cōflati, sicut pater & filius & spūsanctus
 vnū, pp̄ indiuiduā eandemq; naturā. Aliud
 est. n. vnū sunt: aliud, vnus est. Qm̄ dī, vnum
 sunt, & si non dicatur, quid vnū, intelligitur
 vna substantia. Qm̄ dī, vnus est, de duab. diuer-
 sisq; substantijs, necesse est vt q̄ratur quid v-
 nus. Verbi gratia, Diuersa substantia est aīa &
 corpus, tñ vnus hō: diuersa substantia est, spūs
 hominis & spiritus Dei, tñ cū dño adhæret
 1. Cor. 6. vnus spūs. Addit, spiritus: non dixit, vnū sunt.
 Vbi autē dī, vnū sunt, vna substantia significa-
 tur, q̄ vos non vultis, & audetis dicere verū
 13 Christum Dei filiū vos confiteri. Non autē idē
 eo maior est pater, quia testimoniū dicit de
 filio: Nā & Prophetæ perhibuerunt filio te-
 14 stimoniū. Alius est quidē qui perhibuit testi-
 moniū, alius cui perhibet, q̄a pater pater est,
 filius filius est. Non quia vnum non sunt, aut
 vnus Deus non sunt, qm̄ cohærentes atq; con-
 14 iuncti sunt, q̄ semper sunt. Sic autē dicis hinc
 1 diligat, & filius diligitur, quasi negare possis,
 15 q̄ filius diligat patrē. Si ambo se inuicē dili-
 gunt: cur negatis eos vnus esse naturæ? Quid
 dixi de patre vnde dictus sit maior: quia pp̄
 formā serui dictū est: hoc dico & de inuisi-
 bilitate, qm̄ visibilis filius pp̄ eandem formā
 serui dictus est. Ceterum quantum attinet ad
 ipsam diuinā substantiam, vel patris, vel fi-
- lij, vel spūsancti, omnino est inuisibilis. Nā
 qm̄ se patrib. diuinitas ostendebat, per subie-
 ctam creaturā se visibilem demonstrabat. Nā
 per ipsam suā naturam vsque adeo inuisibilis
 est, vt ipse Moyses ei cū quo facie ad faciem
 loquebatur, diceret: Si inueni gratiam ante
 te, ostende mihi temetipsum manifeste. Vole-
 bat. n. eū videre sicut vī Deus oculis cordis.
 Beati. n. mundo corde, quia ipsi Deum vide-
 bunt. Sic volebat dicere Moyses eū cui dice-
 bat, Ostende mihi temetipsum manifeste: si-
 cut & inuisibilia Dei, per ea q̄ facta sunt in-
 tellecta conspiciuntur. Sic. n. ait Apostolus,
 Inuisibilia. n. eius per ea q̄ facta sunt intel-
 lecta cōspiciunt, sempiterna quoq; virtus eius
 ac diuinitas. Ecce intelligendo cōspiciuntur
 inuisibilia Dei, & tñ inuisibilia dīr. Et omnia
 per ipsum facta sunt Christū, & visibilia &
 inuisibilia, & ipse a nobis credi visibiliter pōt.
 Hinc ēt dicis de patre tñ intelligi debere
 ait Apostolus, Soli sapienti Deo. Ergo solus
 est pater Deus sapiens, & non est sapiens ip-
 sa Dei sapientia, q̄ est Christus. De quo ait
 Apostolus, Xpm̄ Dei virtutē & Dei sapien-
 tiā. Superest vt dicatis, quid. n. non audetis?
 insipientē esse sapientiā Dei. Sic autē dicis pa-
 17 trē infectū, quasi filius factus sit, per quē fa-
 cta sunt omnia. Scito factum esse filiū, sed in
 forma serui. Nā in forma Dei vsque adeo nō
 est factus, vt per illum facta sint omnia. Si. n.
 ipse factus est, nō per illū sunt omnia facta,
 18 sed cetera. Non itaq; dico filiū ingentum,
 sed patrē genitorē, filium genitū. Hoc tñ ge-
 nuit pater q̄ est, alioquin non est verus fi-
 lius, si q̄ est pater, non est filius: sicut de par-
 tibus animalium supra diximus, quia veri fi-
 19 lij hoc sunt per substantiam q̄ parentes. Quid
 est autē q̄ poscis, vt ostendā tibi æqualem pa-
 tri spūsanctum esse, quasi tu ostenderis pa-
 trem maiore esse spiritulāctō, sicut potuisti
 ostendere de filio pp̄ formā serui? Scimus. n.
 dictum esse patrē filio maiorem esse, quia in
 forma serui erat filius, & adhuc in forma est
 humana filius, quam leuauit in cēlum. Pro-
 pterea dictū est de illo, q̄ & nunc interpel-
 lat p nobis: & sempiterna erit in regno hæc
 eadē forma immortalis. Propter q̄ dictum
 est, Tunc & ipse filius subiectus erit ei qui il-
 li subiecit omnia. Nā de spūsancto qui nullā
 suscepit creaturam ad vnitatē personæ suæ,
 quamuis se per subiectā creaturam visibili-

Exo. 33.

Matt. 5.

Exo. 33.

Rom. 1.

K

Ioan. 1.

16

Rom. 16.

1. Cor. 1.

17

18

19

Rom. 9.

L

1. Co. 15



ter & ipse, siue per columbæ speciẽ, siue per
Mat. 3. linguas igneas sit demonstrare dignatus, nun-
Acto. 2. quã dictus est eo maior pater, nunquã dictus
 est spũs sanctus adorasse patrem, nunquã dictus
 20 est minor patre. Sed dicis de filio, Si æqualis
 esset, utiq; talis, i. quia non est ingenuitus, non
 videatur talis. Posses dicere nõ esse hominẽ
 quẽ genuit Adam, quia ipse Adam nõ est ge-
 nitus, sed factus a Deo. Si autẽ potuit Adam
 esse & nõ esse genitus, & tñ hoc generare q̃
 M erat ipse, non vis vt potuerit Deus Deũ æqua-
 lem sibi? Puto me tibi ad omnia rñdisse. Sed
 si non vis esse discipulus, noli esse multilo-
 1 quus, M A X. dixit, Loqueris quasi auxilio
 Principum munitus, nihil secundum timo-
 rẽ Dei. Longas horas sustinui, exposuisti vt
 tibi visum est: Rñdemus Deo auxiliante ad
 oĩa, Nec. n. nudo sermone, sed testimonijs
 diuinarum scripturarũ muniti. Tñ sicut nos
 patientes fuimus exponẽte tua religione, &
 ipse cũ tuis patientiam accõmoda, ut ad sin-
 gulos tuos sermones demus respõsum, sicut
 & ipse ad nostros respondisti q̃ tibi placuit.
 2 Nos Christũ colimus vt Deũ omnis creatu-
 ræ. Nã quia adoratur & colitur, non tñ ab
 hominũ natura, uerumẽt & ab omnibus uir-
 tutibus cõlestibus, audi clamantem beatum
 Phil. 2. Paulũ, Hoc. n. sentite in uobis & in Christo
 Iesu: qui cũ in forma Dei esset, non rapinam
 arbitratus est esse se parem Deo, sed semetip-
 sum exinaniuit formã serui accipiens, in si-
 militudinẽ hominũ factus, & habitu inuen-
 tus ut hõ, humiliavit semetipsum factus obe-
 diens usq; ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis: Pro-
 pter q̃ & Deus eum superexaltauit, & dona-
 uit ei nomen q̃ est super omne nomen. Illud
 utiq; q̃ tu in tuis persecutionibus sciens, q̃
 professioni tuæ erat contrarium, subducen-
 dum putasti, sciens quia lectio te argueret.
 Nã q̃ omne genuflectatur Christo, utiq; sic
 profectur ipse Paulus cum dixisset, Dona-
 uit illi nomen q̃ est super omne nomen: se-
 quitur, ut in nomine Iesu omne genuflecta-
 tur, cõlestiũ, terrestriũ, & infernorũ: Et om-
 nis lingua confiteatur, quia dñs Iesu Chris-
 3 tus in gloria est Dei patris. Dicendo. n. ut in
 nomine Iesu oẽ genuflectatur, cõlestium,
 terrestrium & infernorũ uniuersa conclusit.
 Nihil est in cõlo, q̃ non genuflectat x̃po. Ni-
 hil remansit in terra, q̃ nõ genuflectat Chri-
 sto. Nihil in inferis, q̃ non genuflectat Chri-
 sto. Et hoc pater ei donauit. Possunt. n. proba-
 re qui legũt, si ex mea autoritate uel ex mul-
 tiloquio, ut accusas, hanc prosecutionem se-
 ci, aut certe de autoritate diuinarum scri-
 pturarum respondeo. Dicis de spũs sancto q̃
 æqualis sit filio. Da testimonia, ubi adoratur
 spiritus sanctus, ubi ei cõlestia & terrestria
 & inferna genuflectant. Nos. n. q̃ adorandus
 sit Deus pater, beato Paulo Apostolo clamã
 B te didicimus: Propterea flecto genua mea ad
 patrem dñi nostri Iesu Christi, ex quo om-
 nis paternitas in cõlis & in terra nominatur.
 Autoritate sanctarum scripturarum adora-
 mus patrem: æque ab ipsis diuinis scripturis
 instructi colimus & adoramus Deum Chri-
 stum. Si alicubi adorandus sit spiritus san-
 ctus: si pater ei sic perhibuit testimonium, si
 filius, si ipse de se ista amplexus est, lege præ-
 4 terquã diximus ex diuinis scripturis. Quod
 Christus est in dextera Dei, q̃ interpellat
 nobis, sic etiam in alio loco ipse profectur
 Paulus dicens Quæ sursum sunt quærite,
 ubi Christus est in dextera Dei sedens. Sic ad
 Heb. 1. Hebrẽos ipse scribens ait: Purificatione pec-
 catorum facta consedit ad dexteram magni-
 tudinis in excelsis. Sic utique spiritus sanctus
 iam ante per Prophetam præcinerat dicẽs:
 Dixit dominus domino meo, sede a dextris
 meis. Sic & ipse filius in Euangelio professus
 est. Præterea ad illum Principem qui eũ adiu-
 rans dicebat, Dic nobis si tu es Christus filius
 Dei benedicti: ait ipse, Ego sum: uel certe, Tu
 dicis: Et, A modo uidebitis filium hominis se-
 dentem a dextris uirtutis Dei. Nos. n. spiritũ
 sanctum, competenter honoramus ut docto-
 rem, ut ductorem, ut illuminatorẽ, ut sancti-
 ficatorem: Christum colimus ut creatorem:
 patrem cũ sincera deuotione adoramus ut
 authorem, quem & unum authorem ubiq;
 omnibus pronũciamus. Istæ. n. calumniæ de
 Philosophicæ artis instructione ueniunt. Nõ
 5 puto te legisse quod ait Apostolus: quoniam
 Christus utique cum nõ esset peccator, pro
 nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur ius-
 titia Dei in ipso. Nec hoc sanẽ ad te forte
 peruenit, q̃ dixerat scriptura: Maledictus om-
 nis qui pendet in ligno. Quod interpretans
 beatus Apostolus Paulus dicit, Factus pro no-
 bis maledictum ut benedictio in gentibus
 adimpleretur. Nec hoc sanẽ peruenit ad te
 quod ait ipse Paulus, Primus homo Adãe
 terra

terra terrenus: secundus hō Dominus de cē-
lo cēlestis aduenit. Ergo & Christus suscepit
hominē, vt ipse exposuisti. Et ea de causa di-
ximus, q̄ ad terrena cotagia descendit. Non
enim ignoramus illud secūdu quod legim⁹,

Qui peccatū nō fecit, nec inuentus est dolus
in ore ipsius: Qui cū malediceretur, nō male
dicebat, cū pateretur, non cōminabatur. Cō-
mendabat autē se iudicanti iuste. Non igno-
ramus quod ait Baptista Ioānes: Ecce agnus
Dei, ecce qui tollit peccatū mundi. Constat

vt & ipse persecutus es. Nec enim ad omnia
obstinati esse debemus, vt non quē benedicis
laudemus. Valde enim iusta est persecutio
tua, quia ad hoc venit Christus, vt nos potius
a peccatis & ab iniquitatibus mūdaret, nō ta-
men & ipse cōtaminaretur, sicut & ipse pro-
secutus es. Certū est. n. q̄ secundū diuinitatis
sue substantiā illā beatam, quam habuit, an-
te mundi constitutionē, ante secula, ante tē-
pora, ante dies, ante menses, ante annos, an-
tequam quicquam esset, ante aliquā excogi-
tationem, in illa beata natura Deus natus a
patre est. In Deo enim cōparatione digna vt
decer. Hoc sanē mihi displicet, & valde ani-
mo dolui in tua persecutione: Vt enim dice-
res, quod homo hominē generat, & canis ca-
nem tā fēda comparatio in illā tantam im-
mensitatē produci nō debuit. Quis autē igno-
rat: q̄ Deus Deū genuit, q̄ Dominus Dām ge-
nuit, q̄ rex regē genuit, q̄ creator creatorem
genuit, quod bonus bonū genuit, q̄ sapiens
sapientē genuit, q̄ clemens clementē genuit,
potens potentē: Nihil subtraxit pater generā-
do filium. Nec. n. inuidus, sed vt fons bonita-
tis tantum bonum genuit. Cuius bonitatis te-
stis est omnis creatura, secūdu tuam ipsius
persecutionē, quā valde laudo, vbi de diui-
nis scripturis protulisti dicendo, Inuisibilia ei-
nim eius a creatura mundi, per ea quę facta
sunt intellecta cōspiciuntur, sempiterna quo-
que virtus eius ac diuinitas. Adhuc autē ad-
dicio, non contraria his quę bene sunt dicta di-
cēs, sed sensum accommodans: Quī ex ma-
gnitudine pulchritudinis condigne creator
eorū cognoscitur atq; colitur puto de diui-
nis ad ista responsū: Quoniam hoc & bea-
tus Paulus iterum prosequitur: Quī chiro-
graphum quod erat contrariū nobis, ipsum
tulit Christus de medio, ac insignens illud cru-
ci, exuens se carnem, potestates & principa-

tus traduxit fiducialiter, triūphās eos ī seme-
ipso: Attamen & sicut homo qui exercitatio-
nē liberalium literarū vel rethoricę artis nō
feci, si quid minus fecissem in sermone, ad
sensum respicere debuisses, & non vitium
sermonis intendens, in crimē nos inducere.

Abfit, abfit, vt vnigenitus, Deus, non sit Deus
vniuersę creaturę, mūdus, incoinquinatus,
sanctus, securus, nullā in se habens immu-
ditiā. Nā qui nō honorificat filiū, non hono-
rificat patrē, qui misit illum. Quod enim ver-
bū caro factū est, & habitauit in nobis, Euan-
gelista testatur. Et vidimus ait gloriam eius,

gloriam tanquam vnigeniti a patre, plenum
gratię & veritatis. De hoc ipso & ante iā ve-
tus testamentū p̄cinerat dicēs, Lauabit in
vino stolam suam, & in sanguine vūc coop-
torium suum. Quod lego credo. Quoniam
verbū caro factū est, & habitauit in nobis. Ite-
rū lego beatū Paulū dixisse, Qui transfigura-
bit corpus humilitatis nostrę, cōforme fieri

imagini corpori glorię suę. Credo enim q̄
Christus Deus a patre genitus, ante omnia se-
cula ipse sibi secūdu Salomonem Prophe-
tam edificasset domum secundum quod le-
gimus, Sapientia ipsa sibi edificauit domum,
quam domum vice templi acceperit. Dum
& ipse dedisti rationem, secundum quid sit
visibilis, secundum quid inuisibilis, vt pu-
to non recens hęc auditio peruenit ad aures
tuę religionis: Nam & in persecutione quā
persecutus es, comparisonem accipiens
animę, ostendisti piā & iustam rationem
esse vt credamus & cognoscamus, quia si a-
nima humana in corpore posita, oculis cor-
poralibus videri non pōt: Nā si angeli secun-
dū naturę suę substantiā inuisibiles habentur
quanto magis creator angelorū, qui tanta ac-
talia fecit, angelos, archangelos, sedes, domi-
nationes, principatus, potestates, cherubin,
seraphin? Ad quorum multitudinē, vt legi-
mus in Euangelio, omne genus humanū ad
vnam comparauit ouē dicens, Relictis non
agintanouē in montibus, venit querere vnā
errantem. Nam deniq; sic erit gaudiū ait in
cēlo, super vnum peccatorem penitentiam
agentē, quā in nonagintanouē iustis, qui nō
indigēt penitentia. Nam qui nō indigent pe-
nitētia qui sunt, nisi vtiq; illę cēlestes virtu-
tes quibus nihil ē cū humana natura cōe? Cō-
siderāda est virtus vnigeniti Dei, & in ipso
admiranda

Col. 2.

Gen. 49.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Phil. 3.

G

Luc. 15.

admiranda est magnitudo omnipotētiæ Dei patris, qui tantū ac talē genuit filiū, tā potētem, tam sapientē, sic plenū: qui tātas ac tales cēlestes virtutes fecit. Et ne verbosi inueniamur, sicuti iam & denotare nos dignatus es:

G Quod quidē atq; vīnam contingat, & nos possimus dicere: Nos stulti propter Christū,

1. Cor. 4. & tanquā purgamenta mundi huius facti sumus, & si quid aliud tua religio de nobis va-

Psal. 68. luerit iudicare. Scimus illū qui dixit: Qm̄ pp̄ te improprium sustinui tota die. Ad quod

1. Cor. 4. exēplū nos prouocans Paulus, dicebat: Imita-

1. Pet. 2. tores mei estote sicut & ego Christi. Nam & Petrus ait: Chrs̄ passus est pro nobis, relin-

quēs vobis exemplum, vt sequamini vestigia eius. Scđm̄ diuinitatis suę substantiā, nō solū

ab hoībus nō videtur filius, sed etiā nec a cē-

lestibus virtutibus. Potest. n. archāgelus angelum videre, angelus aīas nostras spirituales &

videre & penetrare: hoc est vtiq; maiores īse-

riore, & videre, & penetrare. Et secundū Sal-

uatoris sententiā, vt dicebat tūc ad illū qui se

diuitem iactabat, Stulte, hac nocte expostula-

tur anima tua a te: est officiū angeli, vt animā

restituit ante conspectū dñi, nō tñ anima po-

test angeli videre, aut exhibere. Isto. n. ordi-

ne ascēde superius, & inuenies quēadmodū

est vnus inuisibilis Deus pater qui superiōrē

nō habet a quo circūspiciatur, q̄ quantus nō

est, infinitus est, qui nec finiri verbis, nec mē-

te concipi potest. De cuius magnitudine nō

solū humana lingua, sed etiā & oēs cēlestes

virtutes pariter coadunatē dicūt vī valēt, nō

tñ explicāt vt est. Plenus est ab omni quod di-

citur. Hunc. n. solus filius condigne honorat

& laudat, quāto plus a suo genitore ante om-

nis intrauit Iesūs exemplariū Iesūs veritatis,

Sed in ipso cēlo modo apparet personę Dei

pro nobis. Et quā suggestit religio tua, vt hic

demus n̄sum si filius videat patrē. Legimus

in Euāgelio, Nō quia vidit patrē quīquam

nisi qui est a Deo, hic vidit patrē. Vidit ergo

patrē, sed vidit in capabilē. Pater autē sic vi-

det filiū, vt tenēs in sinu suo & habens, scđm̄

antelatū testimoniū, q̄ Deū nemo vidit vn-

quā, nisi vnigenitus filius qui est in sinu pa-

tris, ipse enarrauit. Videt. n. pater filiū: filius

videt patrē vt patrē immensum. Humanam

sapientiā inuisibilē pronunciat tua religiosi-

tas, vt puto sufficit Esaię dictum dicentis. Nū

quid modicum est vobis certamen prestare

hominibus? Et quō dño prestabitur certamē?

Certū est autē, quia non est modicū hominib;

prestare, cū qñ quauis sit ille quisq; sapiēs,

habeat sapientiōrē qui eū videat: deinde hu-

ius. n. sapientia nō in opere eius perspicitur,

non in discipulis probatur. Non ergo inuisi-

bilis est humana sapientia, quā cōprehendi

potest, quę videtur, quā & reprehenditur.

De cētero autē decet & ordinis est, dignis

te vti comparationibus, quia de Deo loque-

ris de illa immensitate cui & si comparatio

detur quantū fieri potest secundū excogita-

tum humanū, aut certe secundū authorem di-

uinarū scripturarū, non per omnia compa-

ratio vlla digna intuenitur ad illum, qui est

incōparabilis. Ego patrē solum secūdum an-

telatū testimoniū, nō cum altero & tertio di-

cō q̄ vnus est, sed q̄ solus est Deus. Si vero

solus vnus non est, pars est. Non enim ex par-

tibus compositū vnū dico Deū: sed ille qđ

est, virtus est ī genita simplex: filius ante om-

nia secula & ipse virtus est genita. De hac sa-

nē virtute filij beatus Apostolus Paulus dice-

bat, Congregatis vobis & meo spiritu cum

virtute dñi Iesu, Dico enim & profiteor qđ

nos sancta docent Euāgelia. Et quia spiritus

sanctus & ipse sit virtus in sua proprietate:

De quo dñs testimonium perhibet dicendo,

Vos autem sedete, ad suos discipulos in ciui-

tate Hierusalē, quoadusq; induamini virtute

ab alto. Si ob hoc inuisibilis filius a te pranū

ciatur, eo quod oculis humanis contemplari

non possit, cur non & cēlestes virtutes pari-

ter inuisibiles prēnuncias, cū quando nec ip-

sę obtutibus humanis videri possint? Ego

scđm̄

quidē

videt

patrē

vt patrē

immensum

Humanam

sapientiā

inuisibilē

pronunciat

tua religiosi-

tas, vt puto

sufficit

Esaię dictum

dicentis. Nū

quid modicum

est vobis certamen

prestare

hominibus?

Et quō dño

prestabitur

certamē?

Certū est autē,

quia non est

modicū

hominib;

prestare,

cū qñ

quauis sit

ille quisq;

sapiēs,

habeat

sapientiōrē

qui eū

videat:

deinde hu-

ius. n.

sapientia

nō in opere

eius perspi-

citur,

non in disci-

pulis proba-

tur. Non ergo

inuisibi-

lis est huma-

na sapientia,

quā cōpre-

hendi potest,

quę videtur,

quā &

reprehenditur.

De cētero

autē decet

& ordinis

est, dignis

te vti compa-

rationibus,

quia de Deo

loqueris

de illa immen-

sitate cui &

si comparatio

detur quantū

fieri potest

secundū excogita-

tum humanū,

aut certe

secundū authorem

diuinarū scrip-

turarū, non

per omnia

comparatio

vlla digna

intuenitur

ad illum,

qui est

incōparabi-

lis. Ego patrē

solum secū-

dum antela-

tū testimoniū,

nō cum al-

tero & ter-

tio dicō

q̄ vnus est,

sed q̄ solus

est Deus. Si

vero solus

vnus non

est, pars

est. Non enim

ex partib;

compositū

vnū dico

Deū: sed

ille qđ

est, virtus

est ī genita

simplex: fili-

us ante om-

nia secula

& ipse vir-

tus est ge-

nita. De hac

sapientia

beatus Apo-

stolus Paulus

dicebat, Con-

gregatis vo-

bis & meo

spiritu cum

virtute dñi

Iesu, Dico

enim & pro-

fiteor qđ

nos sancta

docent Euā-

gelia. Et quia

spiritus san-

ctus & ipse

sit virtus

in sua prop-

rietate: De

quo dñs tes-

timonium

perhibet di-

cendo, Vos

autem sede-

te, ad suos

discipulos

in ciuitate

Hierusalē,

quoadusq;

indueamini

virtute ab

alto. Si ob

hoc inuisi-

bilis filius

a te pranū

ciatur, eo

quod oculis

humanis

contempla-

ri non possit,

cur non &

cēlestes vir-

tutes pariter

inuisibiles

prēnuncia-

s, cū quando

nec ipsę

obtutibus

humanis

videri possint?

Ego scđm̄

quidē

videt

patrē

vt patrē

immensum

Humanam

sapientiā

inuisibilē

pronunciat

tua religiosi-

tas, vt puto

sufficit

Esaię dictum

dicentis. Nū

quid modicum

est vobis

certamen

prestare

hominibus?

Et quō dño

prestabitur

certamē?

Certū est autē,

quia non est

modicū

hominib;

prestare,

cū qñ

quauis sit

ille quisq;

sapiēs,

habeat

sapientiōrē

qui eū

videat:

deinde hu-

ius. n.

sapientia

nō in opere

eius perspi-

citur,

non in disci-

pulis proba-

tur. Non ergo

quidem testimoniū protuli sine aliqua interpretatione verborū meorū dicens, Beatus & solus potens, rex regum & dñs dominantīū. Si scripturā recitauit, reprehendi non debui: Sin vero per scrutari sensum scripture, reddo rationē. Ait enim Apostolus, Beatus & solus potēs rex regū. Solū dicit potentē patrē, non quia filius non sit potēs. Audi igitur testimoniū de filio, ipsum spiritum sanctū clamantem & dicentē, Tollite portas Principes vestras, & eleuamini portē æternales, & introibit rex gloriæ: Et sequitur, Quis est iste rex gloriæ? Et responsum intellige, Dñs fortis & potens. Qūo non potens, cuius potentia oīs prædicat creatura? Qūo non sapiens, de quo spiritus sanctus collaudās eius sapiētia clamaret & dicit, Quā magnificata sunt opera tua dñe, omnia in sapientia fecisti: Nā cū omnia per Christū sint facta, sine dubio illū spiritus sanctus dicebat laudans, Omnia in sapientia fecisti. Et cū ita habeatur, requirendū est ergo, quomodo beatus Paulus dicit, Beatus & solus potens: vt putō ideo solū potentem dicit, quia solus est incōparabilis in sua potentia. De cuius incōparabilitate Prophetā admirans dicebat, Deus quis similis sit tibi? Vis nosse quod solus est potens: intueri filium, admirans potentia filij. In ipso enim aduerte, quia solus est potens, qui tam potētem genuit. Pater enim in illa inmenſa potentia potēte creatōre genuit. Filius in sua illa a patre accepta potentia, vt ipse ait, Omnia mihi tradita sunt a patre meo, non creatorem creauit, sed creaturā constituit. Istam enim potentiam admirans Dei patris, dicebat Paulus, Beatus & solus potens. Nam & si homo potēs & verus secundū q̄ & de Iob legitur, Erat hō ille verus & iustus Dei cultor. Adhuc & regionem illius describens dicit, quod esset potēs & magnus inter omnes ex parte Orientis. quō ergo solus potens pater? Sed solū dicit ob hoc, quia nullus ei cōparatur, quia solus est tantæ magnitudinis, tantę potestatis, tantę potentie. Pari modo & sapientem solū patrē prædicat beatus Paulus apostolus dicens, sic Soli sapienti Deo. Sed requirenda est ratio quemadmodū solus sapiens, non quod Christus non sit sapiens. Iā protulisti Christum Dei virtutem & Dei sapientiam: Dicimus & nos testimonia, quod omnia in sapientia condidit. Sed vere solus sapiens pater. Credimus scripturis, & veneramur ipsas scripturas diuinas: & neq; apicē vnū præterire optamus, timentes periculum q̄ in ipsis diuinis scriptoris est positū, Vt detrahentibus aut addētibus: Vis scire quanta ē sapientia patris? Intueri filium, & videbis sapientiam patris. Et ea de causa ipse Christus dicebat, Qui me videt, videt & patrem: hoc est in me eius videt sapientia, eius laudat virtutē: illū glorificat qui me tantū ac talem genuit ante omnia secula, vnus vnū solū. Non quærens materiā vnde faceret, non in auxilio aliquē accipiens, sed vt nouit ipse sua virtute & sapientia genuit filiū. Non est vt calūniā facientes dicatis, qm̄ sicuti alia creatura ex nihilo facta est, ita & proficemur, q̄ ex nihilo quasi vnus de creaturis sit factus. Quod quidē audi authoritatem synodice lectionis, quia in Arimino patres nostri inter cetera & hoc dixerunt, Si quis ex nihilo filiū dicit, & nō ex Deo patre, anathema sit. Si vis sanē testimonia p̄fero. Ait enim sic beatus Apostolus Ioannes, Qui diligit genitorē, diligit & eū qui ex eo natus est. Miror namq; charissime, Cū. n. spiritū sanctū de substantia patris esse dicatis, si filius ex substantia Dei patris est, de substantia patris & spiritus sanctus, cur vnus filius est: & alius nō est filius? Quid vobis deliquit cū eadē sit substantia, cum æqualis sit filio vt dicis: quare enim nō & ipse heres omnīū consiliatus? quare & non ipse filius? Quare non & ipse eo vocabulo vocatur quo & Christus, primogenitus omnis creaturæ? Aut si æqualis, iam nō vnus vnigenitus, habens & alterū secū genitū, & præterea ex eadem substantia patris, vnde & filiū dicitis esse. Quod quidē & doloris est audire. Non enim ad animæ ingenuitatem comparatis illam tantam magnificentiā, sed ad fragilitatē corporis. De corpore vtiq; nascitur caro corporalis filius: non tamen anima de anima nascitur. Si ergo nostra anima incorruptibiliter generat: & impassibiliter, nullā sentiens diminutionē, non iniquationē aliquā: sed legitime secundū iura diuina generat filiū sapientiū consensu, accommodans corpori ipsa integra manet: quanto magis omnipotēs Deus, iā & paulo ante dixi, ad quem omnis comparatio humana sileat, tamen vt valemus dicere conamur, quanto magis Deus pater incorruptibilis incorruptibiliter generat.

Aug. Tomus Sextus. F f nunt



Esa. 53.

nuit filium. Genuit autē, Cautionē meā tene, utiq; hñs testimonia sanctorū scripturarū: Generationē eius quis enarrabit? Genuit vt voluit, vt potens, nihil subtrahens, nulla inuidia intercipiente potentē genuit. Dixi, religiosis non decet calumniā facere, Ego ver bñ Dei, verbū Dei profiteor, nō mortale, nō

C corruptibile. Siquidē corpus quod suscepit pro salute nostra, clamat de illo scriptura, Requiescet caro mea in spe: hoc est, resurre-

psal. 15.

ctionis spe, Qm̄ non derelinques aīa m̄ meā in inferno, neq; dabis sanctū tuū videre corruptionē. Si. n. illud quod sanctū vocatū est filius Dei, corruptionē nō vidit, quia tertio utiq; die resurrexit a mortuis, quanto magis diuinitas quę suscepit corpus, incorruptibilis manet. Cur dicis quod non intelligis? Si non tibi ad omnia responsum dederō, merito sine intellectu esse iudicabor: Si quo minus, tñ non est religionis iniurijs appetere. Ego. n. n. solum filij Dei sapiētiā immortalē esse assero, sed et̄ comprobabo, q̄ & sanctorū Dei sapiētia immortalis sit. Nam si & ipsi, hoc est, eorum corpora ad immortalitatem reuocantur: quanto magis eorum viuā illa sapiētia, quę vsq; ad consummationē seculi omnibus credentibus floret, utiq; immortalis manet? Licet in prolixitate sermonis pratermiserim de immortalitate omnipotentis Dei, de eo quod dixit beatus Apostolus Paulus, Qui solus habet immortalitatem: attamen replicabo textum. Subsequar autem & interpretationē Deo fauente & donante gratiā, sic. n. solus immortalitatem habere describitur, sicut & solus potēs, sicuti & solus sapiēs. Quis autē spiritaliū hominū ignorat, quia anima humana immortalis est? Præterea quā Saluatoris sit sententia dicentis, Nolite timere eos qui occidūt corpus, animā autē nō pñt occidere, vt immortalē. Cū ergo anima sit immortalis, multo magis omnes celestes virtutes immortales esse cōspicimus. Nā cū dicat saluator, Qui verbū meū custodit, mortē nō videbit in eternū, Et si quis verbū Christi custodit, mortē nō videbit in eternū: quāto magis ille secūdi diuinitatis sue potentiā immortalis est, cuius tantā vim habet verbū.

1. Tim. 6

In eo autem cum dicit, Qui solus habet immortalitatem: iā reddidimus rationem. Habet quidē filius immortalitatem, sed accipies a patre. Habent & omnes virtutes celestes im-

Mat. 10.

mortalitatem, sed accipiēs per filiū, quia oīa per illū sunt. Pater autē vere solus habet immortalitatem, qm̄ aliunde nō est cōsecutus, qui genitorē nō habet, qui originē nō habet. Filius autē, vt ipse profecutus es, q̄ ex patre sit genitus sēpius æquale filiū asseris patri: cum ipse vnigenitus Deus semper & in omnibus

Ioan. 8.

authorē suū prædicet patrē, A quo vt pallo ante dixi, & vitā se consecutū hoc mō professus est dicens, Sicut pater habet vitam in semetipso: sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Intuere igitur, qm̄ & immortalitatem, & incorruptibilitatem, & inaccessibilitatem utiq; a patre cū vitā accepit. Pater autē habet in se vitā, non ab aliquo accipiens, & ideo uere beatus & solus potens. Quis semetipsum exinaniuit, pater aut filius? quis cui per obedientiā festinauit placere, quā qui dicebat, Ego quę placita sunt ei facio semper? Quis est iste qui admonentū Lazari veniens dicebat, Pater gratias ago tibi qm̄ audistis me, & ego sciebā quia semper me audis p̄ eos, qui circumstant dixi, vt credant, quia tu me misisti. Quis utiq; iste est, qui cū cæci nati oculos figuraret, dicentibus discipulis, Quis peccauit: hic aut parēs eius vt cæcus natus retur: respondit, Neq; hic peccauit neq; parentes eius, sed vt manifestentur opera Dei in illo, me oportet operari opera eius qui me misit. Iste est vbique filius charissimus patri, qui & vbique accipiens panes, non prius fregit, sed prius in celū respexit, & gratias egit suo geitori, & sic fregit & distribuit. Sic utiq; & in ipsa passione, imo magis, p̄ximus passio ni, vt refert Euangelista: Etenim dñs Iesus in ea nocte qua tradebatur, accepit panē & gratias agens fregit, Hic est filius, vt sanctū non obtundam eloquentia sermonis, vel copiate testimoniorū proferens plurima, sed cōpēdiū finia qui vsq; ad passeris mortē nihil sine p̄missione patris fieri, hoc mō prædicauit dicens, Nonne duo posses esse veniūt, & vnus ex illis non cadet in terrā sine voluntate patris? Hic sanē & de sua potestate quā accepit a patre, dicebat, Prātē habeo ponēdi animā meā, & prātē habeo iterū sumēdi eā. Hoc. n. præceptū accepit a patre meo. Si ita referunt Euangelia, teneatur quod legimus, Si quo minus aliud aliquid forte, aut vt obliuiosus minus dixi, reprehendar. Nec enim talis sum, vt emendationem non accipiam.

per illū sunt. Pater autē vere solus habet immortalitatem, qm̄ aliunde nō est cōsecutus, qui genitorē nō habet, qui originē nō habet. Filius autē, vt ipse profecutus es, q̄ ex patre sit genitus sēpius æquale filiū asseris patri: cum ipse vnigenitus Deus semper & in omnibus

Ioan. 9.

E

Phil. 2.

Ioan. 2.

Ioan. 11.

Ioan. 9.

Mat. 26.

F

Præterea



Præterea cū ep̄m præcipiat beatus Aposto-
 lus Paulus docibile esse, Ille est aut docibilis
 qui quotidie & discit & proficit docēdo me-
 hora: nō respuimus si quid melius dictū fue-
 rit, ad oīa sumus parati, quāuis inuiti afficia-
 mur, verumtū vt non obstrepat veritati, nō
 nostrā q̄rimus iniuriā, sed Dei gloriā prædi-
 camus. Certū est q̄ ait Apostolus, Qui cū in
 forma Dei esset. Quis. n. negat filiū esse in for-
 ma Dei? Quod. n. sit Deus, q̄ sit dñs, q̄ sit rex,
 iā puto laus exposuimus. Et quia nō rapinā
 arbitratus est esse se æqualem Deo, hoc nos
 beatus Apostolus Paulus instruit q̄ ille non
 rapuit, nec nos dicimus: sed quia exinaniuit
 semetipsum, factus obediens patri vsque ad
 mortem, mortē aut crucis, totis virib. prædi-
 camus. Nos dicti sumus filij gratia, nō natu-
 ra hoc nati. Ideo vnigenitus est filius, quia q̄
 est secundū diuinitatis suæ naturā, hoc est na-
 tus filius. Cui forte si ipsi fratrē applicas, q̄a
 sp̄m sanctū patrem atq; æqualē asseris filio,
 æque & de substantia patris eū esse profite-
 ris. Si ita est, ergo iā non est vnigenitus filius,
 cū & alter sit ex eadē substantia. Nos in patrē
 Deum innatū naturam non accipimus, Cre-
 dimus q̄ ait Xps, Spiritus est Deus, Filius na-
 tus est, vt diximus: nos & verum filium pro-
 fitemur, & similē patri non denegamus. Præ-
 terea de diuinis scripturis instructi, nā quia
 diuersas accusamur dicere naturas, hoc scio
 q̄ nos dicimus, q̄ pater spiritus sp̄m filium
 genuit ante omnia secula, Deus Deū genuit:
 & cetera, quæ iam superius dicta sunt, Ver-
 rus innatus pater verum genuit filiū. Sed cū
 dicit dñs in euangelio, Vt cognoscant te solū
 Deum verum, & quē misisti Iesum Chri-
 stum: sic solū verū dicit patrem, quō & solū
 bonum, & solū potentē, quō & solū sapiē-
 tem, Vt puto nec ipse diabolus ausus est dice-
 re, q̄ pater non perfectū genuit ante omnia
 filiū. Non. n. proficientem genuit. Homo. n.
 cuius & accepisti cōparationē, si poterat per-
 fectum mox generare filiū, non paruulū ge-
 neraret, qui eo augmentatis annis tandē ali-
 qñ cōpleat sui genitoris voluntatē. Pater. n.
 qui vere beatus est & solus potens, tñ genuit
 filiū qualis & nunc est, qualis & permanet
 sine fine: non proficientē, sed perfectū, quiq;
 & perfectionē a suo genitore accepit, a quo
 & vitā consecutus est. Saluatoris est snia, In
 ore duorum aut triū testium cōstabit omne

verbū. Protulisti Apostolicum testimonium,
 Qui cum in forma Dei esset, non rapinā ar-
 bitratus est, q̄ pro tuo arbitrio interpretatus
 es, æque & nos vt sensimus respondimus. In
 auditorū sane erit arbitrio, quid eligant alte-
 rum de duob. aut certe secundum sequentiā
 lectionis filium obedientē patri approbent,
 qui se exinaniuit formā serui accipiens, cui
 & pater donauit, vt diximus, nomen q̄ est su-
 per omne nomen: an tuam quisq; intelligat
 interpretationē. Ascendo ad Deum meū &
 ad Deum vestrum, dñm propter formam ser-
 ui dixisse quam suscepit, asseris, vt puto vt di-
 cis: si ipse humilians se in corpore dum esset
 humano, quāuis devicta mortē triumphato
 diabolo post resurrectionem suā, istos ergo
 sermones dicens, Ascendo ad patrem meum
 & ad patrem vestrum: vbi iā humilitas car-
 nis necessaria non erat, vt dicis propter Iu-
 deos, sed integra regula fide tradebatur. Sicut
 & in alio loco post resurrectionem suam
 assumptis discipulis in montem Oliueti, di-
 cebat, Data est mihi omnis potestas in celo
 & in terra, Euntes docete omnes gentes, bap-
 tizantes eos in nomine patris & filij & spi-
 ritus sancti, docentes eos seruare omnia quę-
 cunq; mandauī vobis. Et si filius humilitatis
 gratia & non veritatis hoc dixit, cur ausus
 fuit Apostolus eadem repetere & dicere, vt
 Deus dñi nostri Iesu Christi p̄ gloriæ? Aut
 vel certe, Deus & pater dñi nostri Iesu Chri-
 sti scit, qui est benedictus in secula? Nec nō,
 Vt vnanimis in vno ore honorificetis Deū
 & patrē domini nostri Iesu Christi. Adhuc
 autem aggregat & dicit, Benedictus Deus &
 pater domini nostri Iesu Christi. Cur sanē
 & ante incarnationē Christi etiam spiritus
 sanctus ad filium dicebat, Propterea vnixit te
 Deus Deus tuus? Quam vnctionem quamuis
 argumentari volueris, probare non poteris
 in corpore factam: siquidem baptizati legi-
 mus, vnctum aut non legimus in corpore,
 sed ex ipla lectione, cum dicat, Propterea o-
 leo legitur vnixit te præ cōsortibus tuis Deus
 Deus tuus: utique ostenditur qñ latitā oleū
 pro vocabulo olei illi legitur designat, de
 qua dicebat per Salomonē, Ego erā ad quē
 aggaudebat quotidie, Latabar aut ante faciē
 eius in omni tēpore, cum letaretur orbe per-
 fecto, & letaretur in filijs hominum. In eo
 autem q̄ dicit, Ego eram ad quem aggaude-

Mat. 18
 Phil. 2.

16
 Ioan. 20.

2. Co. 11.
 Rom. 15.

2. Cor. 1.
 Psal. 44.

Prou. 8.

bat quotidie: viq; legitur in libro Geneseos, qm̄ ad oīa opera filij pater, sicut legimus, Et vidit Deus, & ecce omnia bona valde: laudans filij sui opus, gaudebat & letabatur in filio: & que & filius perfecta voluntate patris letabatur in conspectu sui genitoris. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendū. Ob quam rē non transibit iota vnum vel vnus apex. Dñs dixit, Cēlum & terra transibunt, verba autē mea non prateribunt. Constat q̄ in principio erat filius, & apud patrē erat, & Deus erat: & hic erat in principio apud Deū, vt primogenitus omnis creaturæ. Et omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil, q̄ in spū sancti persona suscipi non pōt. Nec n. talia inuenies referri ex diuinis scripturis, vt eū aequalē asseras filio. Si quidē & filius in principio erat, pater vero ante principiū & sine principio est, vt ingenuitus, ut innatus. Erat autē in principio vt primogenitus omnis creaturæ. Ante omnē creaturā erat, anteq̄ quicquid esset, & apud Deū erat, & Deus erat, & hic erat in principio apud Deū. Quid si audieris patrē dicentē, Tecū principiū in die virtutis tuæ, in splendorib. sanctorū, ex vtero ante luciferum genuit? Ex ventre maris, q̄ nec Iudæi dissident, Xpm̄ narum profiteris secundum carnem. Et cur ista testimonia in mediū non proferantur, quæ illam natiuitatē demonstrant in principio, sicut & præcedens nos instruit testimonium? Si propter corpus in quo exinaniuit semetipsum, qui cum diues esset, propter nos pauper factus est, ut ait Apostolus, debitorē se sentit suo genitori: multo magis qui illū tantum ac talē genuit, ei debitā uenerationē & debitū obsequiū, vt charissimus filius necesse est semper offerat suo genitori. Optime profectus es dicens, qm̄ & parentibus pp̄ formam serui esset subiectus. Si n. parentib. subiectus inuenitur quos ipse creauit, quia omnia per ipsum sunt facta: nec n. post tpa, sed ante tpa nouimus filiū genitum a patre: si parentib. subditus, vt diuinā scripturārum autoritas luce clarius prædicat: quanto magis utiq; illi suo genitori est subditus, qui tūc a talē genuit, secundum q̄ ait Apostolus Paulus, Cū oīa fuerint filio subiecta, tunc & ipse filius subiectus erit illi qui sibi subiecit oīa. Hoc uis ut & a nobis dicatur, q̄ corpori, imo magis dispensationi q̄ pro nostra salute suscepit, oīa subiecta profiteamur, reuera & corpus patri subiectum non filiū ipsum vnigenitum Deū. Nos n. scimus & credimus q̄ p̄ iudicat neminem, sed oē iudicium dedit filio, vt oēs honorificent filiū sicut honorificant & patrē. Hoc n. profitemur, quia & in resurrectione, cū omnia fuerint filio subiecta, cū oēs eum honorant, & uenerantur & adorāt, nec tunc sanē filius extollit se: sed et cū omnib. sibi subiectis subditus patri hoc modo inuenitur ut dicat, Venite benedicti patris mei, possidete regnum paratū uobis ab origine mundi. Iam dictum est, q̄ & ipse pro tuo arbitrio secundū sensum tuū uisus es alienare. Stat tñ Apostolicū dictū, quia sicut oportet orare nescimus, sed ipse spūs postulat pro nobis gemitib. inenarrabilibus. Et quia argumento uisus es oblitere dicens, Ergo tā miserabilis spūs sanctus vt gemit? Nos n. non miserabilem spiritum sanctū dicimus, siquidē ex ipsa lectione gloria spiritus sancti ostenditur, quia non pro se gemit, sed pro dilectione, quia pro sanctis. Si quidem nec filius pro se orat, sed pro nobis utiq; postulat & interpellat, sicut tā protuli in præcedenti. Qui in modico fidelis est, & in maius fidelis inuenitur. Nec n. aliter asseri pōt, q̄ pater & filius unum sint, nisi hoc sane modo quo tu ipse & nos probare possumus his ipsis exemplis quib. usus est. Nam si ut dicis & Apostolus confirmat, Qui adiungit se dño unus spiritus est: est utiq; unus spiritus in consensu implens uoluntatem Dei, secundum Saluatoris magisterium: qui etiā hoc modo nos orare docuit ut inter cetera precum nostrarum, & hoc dicamus, Fiat uoluntas tua sicut in cēlo & in terra. Terra utique nos sumus. Sicut ergo in cēlestibus Dei sit uoluntas, ut & in nobis hoc modo cōpleatur, qui hoc oramus, & hoc factis adimpleamus: ut unus spiritus efficiamur cū dño, qm̄ hoc uolumus quod Deus uult. Nam & ipse filius passioni proximus, hoc ad suū genitorē utiq; clamabat dicens, Abba pater transseat a me calix iste: Veruntū non sicut ego uolo, sed sicut tu uis. Ostendit uere suam uoluntatem subiectā suo genitori, propter cuius uoluntatem faciendam de cēlo descendit ut ait, Descendi de cēlo, non ut faciam uolūtatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Cōsonans ergo & conueniens est filij uoluntas



ad voluntatem patris. Inquantū maior est fili-
 us ut Deus ab omni creatura, intāti magis
 consonans voluntatem patris inuenitur, &
 magis adheret suo genitori. Dico. n. adheret
 suo genitori ut charissimus filius in amore
 & dilectione, & humanitate, & consensu &
 cōtinentia. Oīa quę proferūtur a sanctis scri-
 pturis, plena veneratione suscipere debem⁹.
 Nec. n. in nostrū magisterium deuenit diuina
 scriptura, ut a nobis emendationē accipiat.
 Atq; vtiā digni inueniamur scripturā disci-
 puli approbari. Suscipio quę protulisti, Ne-
 scitis quia tēplū Dei estis, & spiritus Dei ha-
 bitat in vobis? Non. n. Deus habitat in homi-
 ne, quem non ante spiritus sanctus sanctifica-
 uerit atq; purgauerit. Deniq; & ad Mariam il-
 lā beatā virginem dicebatur, Spiritus sanctus
 superueniet in te, utiq; ad sanctificadū & ad
 purgandū. Deinde sequitur, Et virtus altissi-
 mi obūbrabit tibi. Altissimi at virtus q̄ Chri-
 stus sit, iā & ipse protulisti, Veritas non ex ar-
 gumento colligitur, sed certis testimonijs cō-
 probatur. Ob quā causam testimonia profer-
 re debetis, quia spiritus sanctus Deus est, q̄
 rex est, quia creator est, quia factor est, q̄
 confidet patri & filio, quia adoratur, si non a
 cēlestibus, vel certe a terrestribus: ut dicam,
 forte. n. ostensurus es, quia vel ab inferis ado-
 ratur. Hęc. n. dicamus, non derogantes spiri-
 tui sancto. Et enim spiritus sanctus, ut iā supe-
 rius profecuti sumus, sine quo nemo pōt di-
 cere dominū Iesum. Ille est spiritus sanctus
 in quo clamamus, abba pater. Ille est spiritus
 sanctus tantus ac talis, in quem etiam & an-
 geli prospicere concupiscūt. Talis est, tā po-
 tens, ut vbiq; in omni creatura, siue in Orien-
 te, siue in Occidēte, quā etiā in Septentrio-
 ne & Meride, quisq; eū adorat, nō possit di-
 cere dominū Iesum, nisi in spiritu sancto. Ta-
 lis est huius natura qui vbiq; pręsens sit in oī-
 bus inuocantibus Deū in veritate. Tantis ac-
 talis est, ut vbi quisq; fuerit baptizatus in eo-
 dem enim momento, & si in Oriente baptize-
 tur, & si in Occidente, & vbi absit spiritus
 sanctus. Intuere quanta est potentia spiritus
 sancti. Si enim quis derogat spiritui sancto,
 derogat vtiq; vnigenito Dei, per quem om-
 nia facta sunt, & sine quo factum est nihil: si-
 cur & qui non honorificat filium, non hono-
 rificat patrem qui misit illum. Dicis quod nō
 dixerit Saluator noster Christus, & ipsi &

nos, vnū, sed ut ipsi sint vnū in natura sua &
 substantia sua, cōcordię equalitate quodāmo-
 modo vniti atq; conflati: & pater & filius &
 spiritus sanctus, vnū propter indiuiduam eā-
 demq; naturā. Recito lectionē quam legen-
 tes possunt probare, quid enim Christus di-
 xerit. Sic ait in Euangelio, patrem suū orans
 pro discipulis, Pater, fac illos vnū sicut nos
 vnū sumus: sicut ego in te & tu in me, ut & il-
 li in nobis vnū sint: ut cognoscat hic mun-
 dus quā tu me misisti, & dilexisti illos sicut
 me dilexisti. Quod lego credo: dilectionis fe-
 cit mentionē, & nō substantiæ. Certū est autē
 ipsum Saluatōrē dixisse, Qui audit mandata
 mea & custodit ea, ille est q̄ diligit me. Qui
 autē diligitur a patre meo, & ego diligā illū,
 & ueniamus & māsiōnē apud eū faciemus.
 Si. n. tāta illa sublimitas atq; maiestas patris
 nec nō etiā filij, intra unam ediculā mentis
 nostrę recipitur: quāto magis vtiq; filius cer-
 tū est & sine dubio q̄ erit in patre? Ita tñ ut
 filius, ut alius a patre, q̄ quid est exposuisti.
 Vnū sunt pater & filius, nō tñ vnus ad cōcor-
 diā pertinet, vnus ad numerū singularitatis.
 Nā & Pauli beati testimoniū prouoluit, qđ
 libenti animo suscepiamus. Siquidē firmū ge-
 nus est heritatis, q̄ ab ipsis etiā cōtradicienti-
 bus promitur. Recitasti. n. Paulū dixisse, Ego
 plantaui, Appollo rigauit, sed Deus incremē-
 tū dedit. Itaq; neq; q̄ plātat est aliquid, ne q̄
 q̄ rigat, sed q̄ incremētū dat Deus. Qui plātat
 autē & qui rigat vnū sunt, vnusquisq; autē suā
 mercedē accipiet secundū suū laborem. A duc-
 te igitur, quia licet vnū sint cōcordia, sed ta-
 men vnusquisq; suam mercedem accipiet se-
 cundum suum laborem. Intuere ergo & il-
 lud q̄ dominus ait, Ego & pater vnus sumus.
 Quod certa fide a nostris creditur & sus-
 cipitur. Qui dicit, ego, filius est. Qui dicit, &
 pater, alterum patrem ostendit, vnus ait, nō
 vnus. Sępius dictum est, quia vnū ad cōcor-
 diam pertinet. Quomodo nō vnus pater &
 & filius, cum quando clamatur filius, Ego quę
 placita sunt patri facio semper tunc demum
 non esset vnus cum patre, si contraria patri
 faceret aliqñ. Si autē & Apostoli vnus sunt
 cum patre & filio, in eo quod in omnibus
 ad uoluntatem Dei patris respiciētes, ad imi-
 tationem filij subditi uni Deo patri & ipsi
 inueniuntur. Et non tantum pro Apostolis
 legimus Saluatōrem orasse, ut vnus sint, sed
 Aug. Tomus Sextus. Ff 3 etiam

Ioan. 17.

2

Ioan. 14.

1 Cor. 3.

Ioan. 10.

Ioan. 8.

F

etiam pro credituris per verbū illorū dicēs,
 Ioan. 17. Nō solū pro eis rogo, sed pro credituris per
 verbū illorū in me, vt omnes vnum sint: sicut
 tu p̄r in me, & ego in te, vt illi in nobis vnū
 sint, vt cognoscat hic mūdus quia tu me mi-
 sisti, & dilexisti illos sicut me dilexisti. Dile-
 ctionis fecit, vt diximus, mentionē, & nō di-
 uinitatis. Quis autē ignorat q̄ Paulus, Paulus
 ē: & Apollo, Apollo est; cū qñ dicat ipse Pau-
 lus, Plus omnibus illis laboraui, non ego autē
 sed gratia Dei mecū: Nam qui plus laborat,
 plus cōsequitur. Veruntamen vnū sunt, in cō-
 sensu, in conuenientia, in dilectione: qñ id fa-
 ciunt quod Deus vult. Dicis quod vnus est
 Deus, Astrue si pater & filius & spiritus san-
 ctus vnus est Deus, an solus pater vnus Deus
 dicendus est, cuius filius Christus noster est
 Deus. Iudaico more hortaris nos profiteri
 vnū Deū? An de subiectione filij potius secū-
 dū q̄ habet fides Christiana, ostenditur vnus
 Deus, cuius filius noster est Deus, vt diximus?
 Nā quia pater & filius non est vnus vel Pau-
 lo crede dicenti, quod per singulas ferē epi-
 stolas pronūciat dicēs, Gratia vobis & pax a
 Deo patre nostro, & domino Iesu Christo.
 Adhuc autē vnus Deus pater, ex quo oīa, q̄
 nos in ipso: & vnus dominus Iesus Christus,
 per quē omnia & nos per ipsum. Iste est qui
 a nobis Christianis vnus Deus p̄dicatur,
 quē filius vnū pronūciat bonū, dicēs, Ne-
 mo bonus, nisi vnus Deus: non q̄ Christus
 nō sit bonus. Ipse. n. ait, Ego sum pastor bo-
 nus: nō q̄ spūs sanctus nō sit bonus. Audi Pro-
 phetā clamantē. Spiritus tuus bonus deducet
 me in viā rectā. Audi autē adhuc Saluatoris te
 flimoniū dicentis, bonus homo de thesauro
 cordis sui profert bona. Nec non etiā & om-
 nis creatura Dei bona valde. Si creatura bo-
 na, si homo bonus, si spiritus sanctus bonus,
 Christus bonus, quemadmodū vnus bonus
 requirendū est. Quia vtique sit ait Saluator,
 Nemo bonus, nisi vnus Deus: eo q̄ ipse est
 fons bonitatis, qui quod est bonus a nemine
 accepit, Nam & Christus quod est bonus,
 a suo genitore est vt sit bonus: & omnis crea-
 tura Dei bona, per Christum accepit bona
 vt esset bona. Sed siue filius, siue qui per illū
 sunt facti, de illo vno fonte bonitatis vnus-
 quisque secundum mensuram fidei suæ as-
 sumperunt vt essent boni, Pater autem vnus
 quod est bonus, a nemine accepit. Et ideo ait

Christus, Nemo est bonus nisi vnus. Sic ergo
 vnus est Deus, quia vnus est incomparabilis,
 quia vnus est immensus, vt iā sumus profeca-
 ti. Non denegamus, q̄ filius diligit patrē, cū
 qñ & scriptū legimus, Vt sciat hic mundus
 q̄a diligo patrē, sicut mādātū mihi dedit pa-
 ter, sic facio. Constat filiū & diligi & dilige-
 re, & mandatum patris vt ipse asserit imple-
 re. Et ideo vnū sunt, secūdū quod ait, Ego &
 pater vnum sumus. Nā in eo q̄ dicit, Qui me
 videt, videt & patrē, certa fide credendum
 est, quia qui videt filiū per filium videt & in-
 telligit patrē. Propter formā serui, maiore
 patrē professus es, quod mihi nimis stultū
 esse videtur. Scimus enim quod & ipse pro-
 tulisti, in forma serui etiam & angelis minor
 est factus. Nec. n. satis in gloriam Dei proue-
 ctus es, qui ad formā serui maiore patrē pro-
 fiteris. Ad formā serui & angel: maiores sunt.
 Nec. n. ad hoc venit Christus, vt nos instrue-
 ret q̄ ad formā serui maior est pater: sed iō
 veritas ad nos venit, vt vtq; doceret nos: at-
 que instrueret q̄ pater filio maior est, & hoc
 filio qui magnus est Deus. Nos. n. sic glorifi-
 camus patrē, vt magno Deo maiore illū pro-
 fiteamur, vt alto sublimiorem annūciemus.
 An vero hic iste est debitus honor Dei, vt for-
 ma seruū maior sit pater, tu videris. Dicis q̄
 se diuinitas patribus ostendit, & paulo ante
 profecutus es, q̄ vtq; diuinitas sit inuisibilis.
 Ostendit se sanē nō pater qui inuisibilis est:
 ne si dicamus patrē visum fuisse, Apostolum
 reddamus mendacē qui ait, Quem vidit ho-
 minū nemo, neque videre potest. Et nō solū
 inuenimur nouo resistere testamento, verū
 etiam & vereri parī modo contrarij inueni-
 mur. Deniq; sic ait Moyses, Non pōt quisq;
 Deū videre & viuere. Ipse sanē Moyses de-
 scripsit in libro Geneleos, q̄ ab illo primo
 homine Adā vsq; ad ipsam incarnationē,
 semper filius visus est. Nam si testimonia quē-
 ris, vtq; habes positū patrē ad filiū dicentē,
 Faciamus hoīē ad imaginē & similitudinem
 nostrā. Sequitur, Et fecit Deus hominē. Quis
 vtique Deus nisi filius? Hoc vtique & tu in
 tuis tractatibus exposuisti. Iste ergo filius qui
 Propheta sua genitoris, qui & dicebat, Non
 est bonū solum esse hominē, faciamus ei ad
 iutoriū, secūdū se. Iste filius Adā est visus,
 secūdū q̄ legimus Adā dicentē, Vocem
 tuā audiui ambulantis in paradiso, & absco-
 di

di me, quia nudus erā. Habes utiq; q̄ Deus dixit ei, Et quis tibi indicauit quia nudus eras, nisi de ligno de quo præceperam tibi ne māducares, ex eo māducasti? Hic Deus & Abraham visus est; Et quia filius visus est Abraham, si vis credere, utiq; ipse vnigenitus Deus in sancto affirmauit Euangelio, dicens sic, Abraham pater vester exultauit vt videret diem, meū, & vidit, & gauisus est. Hic ē filius a Iacob visus est, qui in figura qua erat venturus, i. hominis, ante præmeditationem colluctasse cum Iacob inuenitur. Vnde & Iacob dicebat, Vidi dñm facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Et loci ipsius vocabulū nuncupatū est, visio Dei. Hoc ipsum affirmans utiq; Deus, qui in præmeditatione colluctabatur cū Iacob, q̄ in passione Christi impletū videmus. Ait. n. ad ipsum Iacob, Iā non vocabitur nomen tuū Iacob, sed Israel erit nomen tuum: hoc est, homo videns Deū. Hunc & in nouo & in veteri testō visum probamus. De hoc Apostoli dicebant, Et vidimus gloriā eius, gloriā quasi vnigeniti a patre. Ceterū si vt ipse conaris, pater visus esse asseratur, mendaces sunt apud nos omnes scripturæ. Nā denique inuisibilē patrē Paulus prædicat, & dñs in Euangelio affirmat. Sæpius nos accusas, q̄ audenter atq; præsumenter ea quæ non sunt dicenda a nobis dicantur, q̄ quidem in arbitrio erit legentium probare. Nec. n. sic loqui mur vt alicuius laudē consequamur, sed studio colligendæ fraternitatis, quæ vobiscum est. Aut ob quā forte & ipse prouocare nos dignatus es vt responsū demus, vt in nobis illi denotati sic tuæ consentiant, vt dixerim, professione, necesse fuit me propter timorē Dei dare tibi responsū. Si quidem non tantum verbis me nudare conatus es a discipulatu eorum, verumēt, & tractatum tuum dedisti, ad q̄ necesse est me respondere ea, quæ de inuisibilitate omnipotentis Dei profectus sum. Et iam & ipse, licet alio proposito, atq; tuis verbis affirmasti, q̄ spiritus sanctus in specie colūbæ sit visus, necnon & in specie ignis. Filius sanē in forma hominis, Pater autē neq; in specie colūbæ, nec in forma hominis, nec aliqñ vertit se in formas, sed nec aliqñ vertitur. De quo scriptum est, Ego sum qui sum, & non sum mutatus. Filius sane in forma Dei constitutus iā, vt ipse protulisti, formā serui accepit, q̄ non pater. spiritus autē

que sanctus suscepit speciem columbæ, quā non suscepit pater. Scio ergo, quia vnus est inuisibilis, vnus ē incapabilis atq; immensus. Oro & opto discipulus esse diuinarum scripturarū: nā & superius credo retinere religionē tuā: q̄ sicut dedi responsū, quia si protuleris, q̄ pater, & filius & spiritus sanctus vnā habeant virtutem, vnā substantiam, vnā deitatem, vnā maiestatem, vnā gloriā: si affirmaueris de diuinis scripturis, si alicubi scripti lectionem protuleris, nos diuinarū scripturarum optamus inueniri discipuli.

Subscriptio. MAX. Episcopus subscripsi. Et post collationem præsentium. A V G. ita dixit, Auxilio Principum munitū me loqui dixisti, non secundum timorē Dei. Sed hominibus, quibus donat Deus intellectū, satis apparet quis loquatur secundū timorē Dei: vñ qui obedienter audit dñm dicentem. Audi Israel, dñs Deus tuus vnus est, q̄ nos & obtemperanter audimus, & fideliter prædicamus an ille qui hoc sic audire non vult, vt duos dños Deos esse contendat: atq; ita introducendo duos deos & duos dños, ostendat se non timere unum dñm Deū dicentē, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est. Scis autē sermonem tuū prolixissimū occupasse nobis tpa, quib. respondere possemus, & tñ diei remansisse, quantum omnino non sufficeret, ut ea quæ dixisti, saltem nobis relegerentur. Noueristñ omnia quæ protulisti, ut probares Deū esse filium Dei, & magnum Deum, & natum esse ex patre, & alium esse ipsum, & aliū esse patrem: qm̄ non est pater ipse qui filius, ad ingentes moras pertinuisse, quibus necessarium ipsi absumeres, quasi nobis abs te probandum esset, q̄ & nos esse uerum fatemur. Non. n. dicimus ipsum esse patrem qui est filius, aut ipsum esse patrem uel filium, qui est in ipsa Trinitate spiritus sanctus. Proxius alius est ille, alius ille, & alius ille: sed simul omnes vnus est dñs Deus. Si. n. dixerimus duos esse dños deos, unum magnum, alterum maiorem: unum bonum, alterum meliorē: unū sapientem, alterum sapientiorē: unum clementem, alterum clementiorē: unū inuisibilem, alterum inuisibiliorem: unum uerum, alterū ueriores: & si quid aliud isto modo te sentire monstrasti, ut duos dños deos nos habere suaderes. Si hoc ergo dixerimus, arguet nos



Psalm. 4.

ipse Deus, dicens q̄ iam cōmemorauī, Audi
Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est. Tanquā
dicat nobis, Filij hominum vsquequo graui
corde, vt quid diligitis vanitatem, & queritis
mendacium? Vt quid vobis facitis duos dñs
deos? Quare me clamantem, Audi Israel, nō
vultis audire, dñs Deus tuus Deus vnus est:
sed contra me clamatis, dñi dij nostri domi

Den. 6.

Cni duo sunt : Nunquid hoc faceretis si Israel
esset velletis? Cū hoc ergo nomen interprete-
tur, homo videns Deū, rogo te da veniam, si
tu non vis, ego volo esse Israel. Volo quippe
in eorū consortio cōputari, quibus donatur
videre Deum. Et gratias illi agimus quia fa-
cit nos videre nunc per speculū in ænigma.

2. Co. 13.

Esa. 7.

Deut. 6.

2. Cox, 6

Den. 6

te, tunc aut facie ad faciem, sicut Apostolus dicit. Videmus itaq; donâte ipso, & si adhuc per speculum in enigmate, tñ videmus, qm̃ inter se nō sint duo ista contraria, vt & alius pater sit, alius filius, alius spūssanctus, & tñ hi tres simul vnus sit dñs Deus. Egi sicut potui, vt hoc ēt tu videres, sed resistere maluisti, quia Israel esse noluisti. Sed si hoc videre adhuc forsitan non potes, crede & videbis, intelligendo. n. vñ ista, nō oculis carnis intuendo. Et scis utiq; Prophetā, Nisi credideritis, nō intelligetis. Cū ergo audis, dñs Deus tuus Deus vnus est: noli duos dñs deos facere, patrē & filiū. Et cum audis, Nescitis quia corpora vestra templū in vobis est spiritus sancti, quē habetis a Deo: Et eodē loco, Nescitis, quia corpora vestra membra sunt xpi. Cū ergo hæc audis, noli negare Deum esse spūsanctum, ne templū creaturæ facias membra creatoris, Prius crede istos tres, & in suis singulis personis tres esse, & tñ simul non tres dñs deos, sed vnum dñm Deum esse: & dabit credenti & oranti ipse dñs intellectū, vt id q̃ credis, ēt videre, i. intelligere merearis. Nā considera diligenter omnia, quæ prolixa disputatione dixisti, & videbis ex hoc errore descendere, q̃ facitis duos dñs deos, contra clarissimā vocē dñi Dei dicētis, dñs Deus tuus Deus vnus est: Et negatis Deū spiritum sanctū, cuius sanctum negare non potestis templū. Hæc interim post collationem postā, qua præsentēs alternatim locuti sumus, te admonuisse suffecerit. Si aut dñs noluerit, qm̃ lōgum est, & tu remeare festinas, prosecutiones nostras ante oculos eorum, qui legere voluerint, quanta potero perspi-

cuitate constituam, & te veris quidem testi-
monijs diuinis, falsa tamen vestra dogmata
probare voluisse velis nolis ostendam.

Alia manu A V G. Ep̄s subscripsi.

Item econtra, alia manu, M A X.

Cum explicueris hunc libellum, & ad me
transmiseris, nisi * ad omnia responsum de-
dero, culpa explicaberis. *

ANTONIVS, gesta contuli.

D. AVRELII AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi,

Contra Maximinum hæreticum Arrianorū
Ep̃m, Liber Secundus.



Disputationi Maximini Arriano
Episcopi, cuius prolixitate spa-
tium diei, quo praesentes con-
ferebamus, assumpsit, respon-
sione debita reddens, ad ipsum
loqui debeo utique; siue adhuc existimet con-
tradiciendum esse cum legerit, siue domino in eius
corde mirabiliter operante, manifeste con-
sentiatur veritati. Quid tibi uisum est o homo
Arriane, tam multa dicere, & pro causa qua
inter nos agitur nihil dicere, quasi hoc sit re-
spondere posse, quod est tacere non posse? Prius
itaque ostenda refellere te non potuisse, quod
dixi: deinde quantum necessarium uidebitur,
ego refellam quod ipse dixisti. De duobus, dijs
quod ipse dixisti, ego certe respondens uerbis
tuis, ubi aisti a uobis unum Deum coli, Confe-
quens est, inquam, ut aut non colatis Christum,
aut non unum Deum colatis, sed duos. Ad hoc
tu respondere conatus, multum quidem locu-
tus es, asserens quod & Christum Dei colatis,
Sed duos deos a uobis coli, quanuis non ne-
gaueris, tamen non ausus es confiteri. Sensisti in-
duos deos esse colendos, Christianas aures
ferre non posse. O quam de proximo te corri-
gerem, si timeres credere quod dicere timuisti.
Cum enim clamat & Apostolus, Corde creditur
ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: si
ad iustitiam putas pertinere quod credis, cur hoc
ad salutem et ore non confiteris? Si autem duos
deos colendos ad salutem non pertinet confi-
teri, sine dubio nec ad iustitiam pertinet cre-
dere. Qui ergo non uis tali confessione reum
teneri os tuum, quare non mundas a tali credu-
litate cor tuum? Tene cum catholica fide re-
tam,



ctam, non te pudeat emendare peruersam. Tene cum catholica, patrē quidem non esse qui filius est, & filiū non esse qui pater est, & Deum esse patrem & Deū esse filiū, verumtū ambos simul non duos deos esse, sed vnū. Isto modo solo fiet, vt & patrem colas & filiū, nec tū duos deos esse colendos dicas, sed vnū ne reatu impietatis tua conscientia compungatur, qñ sonuerint in auribus tuis dicta diuina, quia nullus Deus nisi vnus. Et, Audi Israel, dñs Deus tuus est: vt qñ audis, dominū Deum tuū adorabis, & illi soli seruias: securus possis non soli patri, sed & filio ea quæ vni Deo debetur seruitute seruire. Memento ergo non te respondisse ad illud, q obieceram, non a vobis coli vnum Deū, sed duos. Secundo loco egi tecū de verbis tuis, vbi dixeras, Deum patrē ad humana nō descendisse contagia, quasi Christus illa in carne perpeffus sit: & admonui, quō contagiū intelligi soleat, non utiq; nisi in aliquo vitio, a quibus omnibus immunē nouimus Christū. Nec ad hoc quicquā respondere potuisti. Testimonia quippe diuina, quæ abs te cōmemorata sunt, nihil te adiuuare potuerunt, Non. n. eis probare potuisti humano Christū attaminatum esse contagio. Quod. n. Apostolum dixisse cōmemoras, Qñ Christus cum peccator non esset, pētm pro nobis fecit: lege diligenti: & ne forte mendosum incurris co dicē, aut Latinus interpres errauerit, Græcū inspice: & inuenies non Christum pro nobis fecisse pētm, sed a patre Deo ipsum Christū factum esse pētm, i. sacrificium pro peccato. Ait. n. Apostolus, Obsecramus pro Christo reconciliamini Deo, eū qui nō nouerat peccatum, pro nobis pētm fecit. Non ergo fecit ipse peccatum, sed eū Deus pro nobis peccatū fecit: hoc est, vt dixi, sacrificiū pro peccato. Si ergo recolas vel relegas, inuenies in libris veteris testamenti, peccata appellari sacrificia p peccatis. Similitudo ē carnis peccati, in qua venit ad nos, dicta est & ipsa peccatū. Misi, inquit, Deus filiū suū in similitudine carnis peccati, & de pēto damnauit peccatū in carne: hoc est, de similitudine carnis peccati, quæ ipse erat, dānauit pētm in carne peccati, quæ nostra est. Propter hoc ē de illo dñ. Quod. n. mortuus est peccato, mortuus est semel: q autem viuuit, viuuit Deo Peccato. n. mortuus est semel, quia in similitudi-

ne carnis peccati mortuus est, qñ moriendo exutus est carne: vt per hoc mysteriū significaret eos, qui in morte ipsius baptizantur, mori peccato vt viuant Deo. Sic ē per crucē factus est pro nobis maledictum. Pendēs quippe in ligno, mortem quæ de maledicto Dei venerat, suspendit in ligno, atq; ita vetus homo noster simul fixus est cruci, vt non mendaciter dictum intelligatur in lege, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Quid est maledictus, nisi terra es & in terram ibis? Et quid omnis, nisi quia & ipse Christus: qui cū esset vita, mortuus est tñ vera morte, nō ficta? Si intelligas ista mysteria, simul intelligas nō esse contagia. Sed quid ad nos, si more tuo loquens, contactū forte mortaliū voluisti appellare cōtagium: cum tñ nobiscum sentias, dñm Iesum nec in spiritu, nec in carne vllū habuisse pētm? Tertio loco de inuisibili Deo cum agerem, admonui vt crederes, inuisibilem non solum patrem, sed ē filium secundum diuinitatem, non secundum carnem, in qua eum visibilem mortalib. apparuisse quis negat? Vnde & alio loco postea disputaui. Tu autē cedens manifestissime veritati, consensisti esse inuisibilem filium: ac per hoc destruxisti q dixeras, vnū inuisibilem patrem. Sed rursus tua consensione turbatus, quia inuisibilem etiam filiū esse consenseras, ausus es dicere, minora videri a maioribus, maiora vero a minoribus non posse videri. Dicens angelos videri ab archangelis, animas ab angelis, angelos vero ab animabus non videri: Vnde ē Christum secundum diuinitatis suæ substantiam non solū ab hominibus, sed nec a virtutibus cēlestibus videri asseris. Ideo patrem solum inuisibilem esse dixisti, quia superiorem non habet, a quo circūspiciatur. Dic nobis rogo te, qñ tibi indicauerunt archangeli, q ipsi videant angelos, non autem videantur ab angelis? Quibus narrantib. angelis cognouisti, q ipsi videant animas, animæ illos non videant? A quo hoc audisti, vnde didicisti, vbi legisti? Nonne melius diuinis libris animum intenderes, vbi legimus & ab hominibus angelos visos. qñ voluerunt, & qñ voluerunt videri, iubente vel sumente omnium creatore? Veruntū qui dixeras, ideo solum dicendum inuisibilem patrem, quia non habet superiorem a quo circūspiciatur, confessus es postea, filio esse visibilem, con-

Galat. 3.

Rom. 6.
Deu. 21.
Gene. 3.

Cap. 3.

K

tra

Ioh. 6.

tra te ipsum profereus Euangelicum testimonium, ubi dicit ipse filius, Non quia patrem vidit quisquam, sed qui est a Deo, hic vidit patrem. Vbi te quidem veritas apertissime vidit, sed tu nolens ab errore liberari, nolisti salubriter vinci. Cum enim contra te commemorasses Euangelicū testimonium, quo claruit a filio videri patrē dicente ipso filio, Sed qui

L est a Deo, hic vidit patrē: mox addidisti de tuo, sed vidit incapabile. Interim quod dixeras perdidisti, solū esse inuisibilem patrem, quia non habet superiorē, quā quidem veritate victus, eū videri ab inferiore confessus es. Vos enim dicitis inferiorē filium, a quo tamen patrē videri teste filio cōgente dixisti. De incapabili postea videbimus, ut et illic veritas vincat. Non enim de capabili & incapabili, sed de visibili & inuisibili inter nos quæstio versabatur, in qua quæstione si tibi ipsi tuipse visibilis es, victū te esse vides. Quarto loco egi tecū de immortali Deo, et filio, quā tu illud quod ait Apostolus, Qui solus habet immortalitatem: sic intelligi voluisti, tanquā de solo patre sit dictū, cū ille hoc non de patre dixerit, sed de Deo, quod est pater & filius & spiritus sanctus. Ostendi ergo & filiū habere immortalitatem secundū substantiam diuinitatis suæ. Nam secundū carnem, quis negat eum fuisse mortuū? Tu autē cum mihi respondere ad hūc locū velles perspicua veritate conclusus, et Deum filiū immortalitatem habere confessus es. Victus es igitur in eo quod dicebas de patre tamen dixisse Apostolū, quod solus habeat immortalitatem. Neque enim propterea vinculis veritatis elaberis, quā dicis habere quidem filius immortalitatem, sed accipiens a patre: nō quætitur unde habeat, sed utrum habeat. Tu enim de patre solo vis intelligi quod scriptum est, solus habet immortalitatem. Propterea a nullo acceptam habet immortalitatem, & a patre acceptam filius habet immortalitatem, tamen & pater & filius habet immortalitatem. Alioquin si

M eam non habet filius, pater eam non dedit filio, aut acceptam perdidit filius. Dedit autem pater filio, nec perdidit filius. Nec pater dando perdidit quod generando dedit. Habet ergo immortalitatem & pater & filius, non pater solus. Cogeris itaque confiteri non de solo patre dictum esse, qui solus habet immortalitatem: quia iam coactus es confiteri quod & filius habeat immortalitatem: habet autē

Cap. 4.
1. Tim. 6.

hanc solus, sed Deus, quod non solus est pater: quia hoc est & filius, & uterque adiuncto spiritui sancto unus est Deus. Sed quare solus Deus dictus sit habere immortalitatem, cū & anima pro suo modo sit immortalis, & alia spiritalis celestis? creatura, postea videbimus. Nunc autem sufficit nobis, quod ad ea quæ dixi nihil respondere potuisti: & non solum patrem, sed quamuis ab ipso, habere tamen immortalitatem etiam filium coactus es confiteri. Quinto loco ostendi, unde maior sit pater filio: quia non Deo maior est, unde illi coæternus est filius, sed homine maior est, quod extempore factus est filius. Ibi commemoravi Apostolicum testimonium, Quia cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Natura quippe illi fuerat Dei æqualitas, non rapina. Ad quod tu respondens dixisti, Quis enim negat filium esse in forma Dei? Quod enim sit Deus, quod sit dominus, quod sit rex, iam puto latius exposuimus. Et quia non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, hoc nos beatus Apostolus Paulus instruit, quod ille non rapuit, nec nos dicimus. Hæc verba tua non solum nihil habent aduersus nos, sed magis apparent esse pro nobis. Si enim confiteris Dei formam, cur non aperte Dei filiū Deo confiteris æqualem? Præferim quia de verbis Apostoli ubi ait, Non rapinā arbitratus est, esse se æqualem Deo: non potuisti pro tuis partibus inuenire quod diceret. Et quia hoc dixisse Apostolum nō potuisti negare, ideo dixisti, quod ille non rapuit, nec nos dicimus tanquam hoc sit, non rapuit, quod est non habuit, æqualitatem Dei. Atque ita dictum sit, Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo: ac si diceretur, Non arbitratus est, esse rapendam æqualitatem Dei, eo quod ab illo fuerit aliena. Raptor enim rei alienæ viurpator est: tanquam hoc filius cū posset rapere nolisset. Quod vides quanta insipientia sentiat. Ergo intellige Apostolum ideo dixisse, non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo: quia non alienum arbitratus est esse quod natus est: sed tamen quamuis æqualitatem Dei non fuerit arbitratus alienā suam, semet ipsum exinanivit, nō quærens quæ sua sunt, sed quæ nostra sunt. Quod ut noueris ita esse, attende unde ad hoc Apostolus uenit. Cū enim Christianis humilitatē præciperet charitatis, Alter alterutrum, inquit, existimantes

A **Cap. 5.** **Phil. 2.** **B** **Phil. 2.**



superiorē sibi, non q̄ sua sunt vnusquisq; intendēs, sed quæ aliorū. Deinde ut exemplo Christi hortaretur nō sua querere uel intendere, sed quæ aliorū sunt, Singuli quiq; inq̄, hoc sentite in nobis, quod & in Christo lesu, Qui cū i forma Dei esset, quæ illi erat sua, non rapinā arbitratus est: hoc est, non alienū arbitratus est esse æqualis Deo: sed tñ quæres nostra non sua, semetipsum exinaniuit, non formā Dei amittens, sed formam serui accipiens. Non. n. est mutabilis illa natura, ut se exinaniret perdendo quod erat, sed accipiēdo quod non erat: nec consumendo quæ sua sunt, sed assumendo quæ nostra sunt, ac deinde in forma serui obediendo sicut homo usq; ad mortē crucis. Propter q̄ & Deus eū exaltauit, & donauit ei nomē quod est super omne nomen: & cetera. Homini ergo donauit ista, non Deo. Neq; n. cū in forma Dei esset non excelsus erat, aut non ei genua flectēbant cælestia, terrena & inferna. Sed cū dicitur, Propter q̄ eū exaltauit: apparet propter quod exaltauerit, id est, propter obedientiā usq; ad mortē crucis. In qua ergo forma crucifixus est, ipsa exaltata est, ipsi donatū est nomen quod est super omne nomen: ut cū ipsa forma serui nominetur, filius unigenitus Dei intelligatur. Non itaq; facias imparem Deo formā Dei, quod nec in ipsis hominibus dici potest. Nam cum dictū fuerit iste homo in forma est illius hominis, nemo intelligit nisi æqualis. An forte non uis sic accipere q̄ dictū est, Cū in forma Dei esset: ut in forma Dei patris intelligas filium, ubi nihil aliud q̄ æqualitas apparet amborū: sed in forma Dei apparet intelligēdū, in forma sua, quia & ipse utiq; Deus est? Non multū curo si enā sic intelligas: Vbi. n. plenitudinē formæ ætatis in crementa nō faciunt, sed Deo gignente perfectus est patris filius: * proculdubio si forma filij formæ patris non est æqualis, nō uerū est filius, Scriptū est autē, Vt simus in uero filio eius Iesu Christo. Forma ergo ueri filij, formæ Dei patris esse non pōt inæqualis. Proinde nec huic loco prosecutionis meæ, ubi de uerbis Apostoli æqualē patri filium comprobauī, respondere aliquid pro uestra intentione potui. Sexto loco, ut eiusdē nature cuius & pater est, ostenderē filiū, etiam mortaliū fetus animalīū immanitati uestri erroris obieci, increpans cor uestrū, qui eius

dē naturæ cuius pater est, negatis esse Dei filiū, quanuis uerū esse filiū nō negatis: cū De⁹ ipse dederit animalibus hoc gignere q̄ ipsa sunt: ubi nō solū hominis hominē, uerū etiā canis canē filiū nominauit: non ad similitudinem Dei, sed ad confusionē detrahentiū filio Dei: qui cū uideant corruptibiles mortalesque naturas, habere tamen naturę de suis parentibus unitatē, filio Dei uero nolunt concedere communionem naturæ unius habere de patre: cū sit inseparabilis a patre, & corruptibilis æternusq; cū patre. Vnde etiam dixi q̄ melior sit secundū uos humana conditio, ubi conceditur crescere, ut ad robur parentū uel crescendo possint filij puenire. Filius autē Dei, sicut dicitis & docetis minor patre genitus sic remansit, atq; ut ad patris formā non posset peruenire, nec creuit. Hic tu, apparet quā magna ueritatis mole premereris, omnino ad rē non rñdisti: sed tanquā deficienti flatu anhelares, reprehendū me putasti, dicens quod tam sēda comparatio, de filio, (hominis siue canis, in illā tantā immensitatē produci nō debuit. Hoc rñdere est, an potius inopiā responsionis ostēdere? Quali ego propterea terrenarū naturarū ista exempla produxerim, ut incorruptio ni corruptionē, immortalitatem mortalitatem, inuisibilibus uisibilia, æternis tēporalia coequarē: ac nō potius ut nos in magnis & summis rebus errātes, de rebus paruulis in finimis quæ conuincerem, qui non uidetis bonum quod creator summe bonus dedit etiam extremis uilibus q; creaturis, ut cum lōge aliud sint quā est ipse hoc tamē generēt quod sunt ipsæ. Nec attenditis quid mali dicatis, ut cum hoīes & canes & cetera huiusmodi, habeāt filios ueros, quos illis gignentibus creat ueritas, non sit uerus Dei filius ipsa ueritas. Aut si sancta scriptura cogente permittitis, ut uerus filius sit, rogamus permittite ut degener nō sit. Et degener quō? Audiant catholici unde erubescant hæretici. Filius uiri fortis si non habet fortitudinē degener dicitur, tamen homo est quod & pater eius est: atq; in dissimili uita, non est tamen aliena substantia. Vos unigenitū Dei filiū ita degenerē uultis, ut ipsam patris ei substantiā denegeris: minorē naturā, minorē remansisse iactatis. Nō ullam dicitis ceteram, quā possit augeri, non datus eadem formam, quā possit equari. Cuius nat

al. l. perfectus natura est filius. 1. Ioan. 5

Cap. 6.

ra tanta subtrahatis, miror vero filiū, qua frō
 te dicatis: nisi q̄a infelicitissimo errore nō vos
 putatis ad vnus patris gloriā, nisi per vnici
 filij contumeliā peruenire. Septimo loco di
 xi, vsque adeo aut filiū agnoscimus magnum
 Deū, vt patri dicamus æqualē. Itaq; sine cau
 sa, inquā, nobis q̄ valde profitemur, testimo
 nijs & multiloquio cōprobare voluisti. Et
 his verbis meis addidi disputationē, inquā ra
 tionē reddidi, quare filius cū sit patri æqua
 lis dicat eū tñ Deū suū, vbi ait, Ascendo ad
 patrem meū & ad patrē vestrum, Deū meum
 & Deū vestrū. Qm̄ tu cōmemoras hoc Euan
 gelicū testimonium, quo te probare existima
 sti, q̄ filius patri non esset equalis. Ego itaq;
 tibi ad ista respondens, dixi patrem propte
 rea etiam Deū esse vnigeniti filij, qm̄ factus
 est homo & natus ex femina: & hoc esse qđ
 dicit in Psalmo, vbi q̄ futurū fuerat prænun
 uit, De vtre matris meq; Deus meus es tu: vt
 ostenderet & patrem hinc esse Deū suū, quia
 homo factus est. Homo. n. de vtre matris est
 natus, & secūdū hominē de virgine natus est
 Deus: vt non solum pater illi esset, qui eū de
 seipso genuit, verū etiā Deus eius esset, quem
 de ventre matris hominē creauit. Ad hæc tu
 cum respondere voluisses, multa dixisti, mul
 ta testimonia, quæ te nihil adiuvāt, protuli
 sti. Qūo tñ dictum sit, De ventre matris meq;
 Deus meus es tu: quāvis eadē scripturę san
 ctæ verba memorasses, nullo mō inuenire
 potuisti. Cura aut in eo loco posueris Psalmi
 alterius testimoniū, vbi scriptū est, Tecū prin
 cipium in die virtutis tuæ in splendoribus san
 ctorū, ex vtero ante luciferū genui te: omni
 no non video. Non enim filij persona est di
 centis, Ex vtero tuo, aut de ventre tuo, Deus
 meus es tu. Illa ineffabilis generatio, etiam si
 ex vtero patris accipitur, hoc significatū est,
 quia de seipso, hoc est, de substantia sua Deus
 Deū genuit: sicut ex vtero matris quando na
 tus est, homo hominē genuit: vt intelligere
 mus in vtraq; generatione non diuersas eius
 qui natus est, & eorum de quibus natus est,
 esse substantias. Diuersa quidem substantia
 est Deus pater, & homo mater: non tamen
 diuersa substantia est, Deus pater & Deus fi
 lius: sicut non est diuersa substantia, homo
 mater, & homo filius: sed audi quid dicat in
 Prophetia iste filius, De ventre, inquit, matris
 meq; Deus meus es tu. Noli multis verbis, ad
 rem non necessarijs, conari operire res cla
 ras. Qui est pater filio ex vtero suo, de ven
 tre matris suæ Deus eius est, non de suo. Ad
 hoc ergo prorsus nihil respondere potuisti. Cap. 8.
 Octauo loco de subiectione qua subiectus ē
 patri filius, respondi tibi, qm̄ dixeras de sua
 subiectione vnū itaruit Deū. Rñspondi ergo
 etiā hoc scđm hominē recte accipi, q̄ filius
 subiectus est patri. Neq; hoc esse mirandū,
 cū legatur vtiq; secundū ipsam serui formā
 etiam parentibus subditū. Et de illo sic scri
 ptū, Minorasti eū paulominus ab angelis. Ad
 q̄ tu quasi respondēs dixisti me optime pro
 secutū, qm̄ & parentibus propter formā ser
 ui esset subiectus. Deinde volēs velut pro te
 esse ostendere, quod cōtra te esse cernebas,
 ac sic incautis minusq; attentis hominibus,
 quicunque essent ista lecturi quam respon
 dentem te facere, vbi quod diceret non ha
 bebas, adiungis & dicis, Si enim parētib. sub
 iectus inuenitur, quos ipse creauit, quia om
 nia per ipsum facta sunt. Nec. n. post tēpora
 sed ante tempora nouimus filium genitū a
 patre. Si ergo parētib. inquis, subditus, vt
 diuinarum scripturarū autoritas luce cla
 rius prædicat: quanto magis vtiq; illi suo ge
 nitori est subditus, qui tātū ac talem eum ge
 nuit, secundum id quod ait Paulus, Cū om
 nia fuerint filio subiecta, tunc & ipse filius
 subiectus erit illi, qui sibi subiecit oīa. Hæc
 verba tua posset a me putari dicta esse, & oī
 no mea esse, nisi te audieribus cū diceretur,
 & postea hæc cūctā legētib. euidentius ap
 pareret te illa dixisse. Quis. n. crederet ap
 tire posse nos vobis scđm formā serui, ac p
 hoc non secundū formā Dei Christum esse
 subiectum? Nono loco abs te quesiuimus, vt
 scripturas diuinas ostēderes si valeres, vtrum
 adoret patrē spūssanctus. Hoc. n. dixerat: sed
 sicut ipsa tua psecutio cui rñdi, satis indicat,
 nō probaueras. Ad hæc ergo inquisitionem
 meā vide quid posteriore prosecutione rñ
 deris. Cū. n. dixisses quantū voluisti de iudi
 cio filij, quod & nos fidelissimē credim⁹, &
 de subiectione, quā secundū formā serui fi
 liū patri reddere nō negamus: vbi venisti vt
 probares a sancto spiritu adorari patrē, redi
 sti ad illos gemitus de quibus tibi iā ante re
 sponderā, scđm morem sanctarū scriptura
 rū, qua locutione sit dictū. Et ipse spiritus in
 terpellat gemitib. inenarrabilibus: ne creda
 mus

mus spiritum sanctū nunquam esse sine gemitibus posse, qm̄ nullus dies, nulla hora, nullo momentū temporis inuenitur, quo non a sanctis orationes Deo ubiq; fundantur, ab alijs hic, ab alijs alibi: cū tñ ab orationib. sanctorum nullū sit tps̄ immune, qñquidem diebus, & noctibus, cū alijs cibo ac potu reficiuntur, alijs quodlibet aliud agunt, alijs dormiūt, non vtiq; desunt quos desideriu sanctū orare cōpellat. Ita fit vt spiritus sanctus, qui ubiq; omnib. adest, aliquantulū cessare a gemitibus non finatur, q̄ est extremæ miserix, cum pro quibuscunq; orantibus cogitur gemere. Nisi gemitib. inenarrabilibus interpellare sic intel ligatur, vt dixi, i. quia gemitibus sanctorum desideriorum interpellare sanctos facit, quibus affectū piū gratiæ spiritualis infundit. Sed cū similes locutionū modos, qñ per efficien tem significatur id q̄ efficitur: sicut frigus pigrum dicimus, quia pigros facit: & diē trillē vel latū, quia trilles vel latos facit: et de scripturis sanctis cōmemorauerim, vbi Deus dicit ad Abraham, Nunc cognoui: q̄ nihil est aliud, q̄ nunc vt cognoscere feci. Nō. n. tūc Deus dicendus est cognouisse, q̄ anteq̄ fieret nunq̄ potuit ignorare. Quos locutionis modos de diuinis eloquijs a me prolatis, quō aliter interpretareris non inuenisti: nullo modo itaq; ad istos gemitus redire debui sti. Nemo. n. sic de spiritus sancto sapit, nisi qui secundū carnem, non secundum spm̄ sapit. Quāuis & si tibi concederetur, quō tu sentis, dicis spm̄ sanctū interpellare p̄ sanctis: aliud est interpellare vel orare, aliud adorare. Omnis qui orat, rogat: non omnis qui adorat, rogat: nec omnis qui rogat adorat. Recole consuetudinē regū, qui plerunq; adorantur, & non rogantur: aliqñ rogantur, & non adorantur. Ac per hoc a spiritus sancto adorari patrē nullo modo demonstrare potuisti. Decimo loco egi tecū vt intelligeres, quō per ineffabile copulationē sit vnus Deus ipsa Trinitas, quā didicimus vnus esse substantia: qñquidē ēt diuersas substantias inuenimus, hoc est spm̄ hominis, & spm̄ dñi per copulationem qua homo adhæret dño vnum spiritū dictū, vbi ait Apostolus, Qui autē adhæret dño, vnus spūs est. Ad q̄ tu respondens, vel potius non racens, enatus es ostendere, quō pater & filius vnum sint, non vnitate naturæ, sed volū tatis. Hoc quidem dicere soletis, sed tunc fo letis cū vobis obijciatur q̄ ait dñs, Ego & pater vnū sumus. Ego autē hoc loco nō hoc volui probare, q̄ pater & filius & spiritus sanctus vnū sint, q̄ quidem pp̄ vnitatem substantiæ fidelissimē certe q; credimus, sed q̄ eadē Trinitas vnus est Deus: aliud est quippe, vnū sunt: aliud, vnus est Deus. Discerne, est, & sunt. Nec ait Apostolus, Qui adhæret dño, vnum sunt, qm̄ diuersa substantia est: sed ait, Qui adhæret dño, vnus spiritus est. Si autē vos cū de duob. dñs, vnus est, & dñs quid vnus, sicut dicit Apostolus, vnus spūs est: hoc idem a putatis esse, q̄ est cū de duob. dñs, vnum sunt, nec dñs quid vnum: sicut ait Saluator, Ego & pater vnū sumus: cur non dicitis, pater & filius vnus est Deus? Quare qñ auditis, Audi Iſ rael, dñs Deus tuus. Deus vnus est: de patre tñ vultis intelligi? Nēpe pater dñs Deus est, & filius dñs Deus est. Cur nō apud vos vterque vnus dñs Deus est, sicut apud beatū Apostolū ip̄s hominis & spūs dñi vnus spūs est? Quid autē prodest causæ vestræ, quia per consensionē volūtatū hoc dicitis fieri? Quod qdē ita sit, sed vbi est diuersa natura: sicut diuersa natura est hominis & dñi, & tñ qui adhæret dño, p̄ consensionē vtiq; voluntatis vnus spūs est. Si ergo non vultis per vnitatem substantiæ, certe per consensionē voluntatis dicite, tñ aliqñ dicite, quoquo modo dicite, pater & filius vnus Deus est. Sed non dicitis, ne q̄ nunq̄ voluistis, cogamini cōfiteri de vtroq; dictū esse, non de patre solo. Audi Iſ rael, dñs Deus tuus. Deus vnus est: qm̄ spm̄ sanctū nō vultis Deū, non vul is dñm cōfiteri. Dicite, inquā, ratione qua vultis, q̄ pater filius vnus dñs Deus est, vt patri & filio seruientes, non duob. Dijs & duob. dñis contra præceptum Dei & dñi vnus seruatis. Sed nunc de hac re satis dictū sit. Puto cū ista legeris, nihil te respondere potuisse ad id q̄ de Apostolo cō memorauī. Qui adhæret dño vnus spūs est: si contentionē deposueris non negabis. Vndecimo loco, Deū esse spm̄ sanctū, de templo eius q̄ nos ipsi sumus, teste Apostolo ostendi, vbi ait, Nescitis quia templum Dei estis, B & spiritus Dei habitat in vobis? Et iterū, Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est spiritus sancti, quem habetis a Deo? Tu autē ad ista respondisti nihil. Aisti. n. Sulcipo quē protulisti. Nescitis quia templum Dei, & ipiritus Dei habitat in vobis? Neq; enim Deus,

inquis.



inquis, habitat in homine, quē non ante spiritus sanctus sanctificauerit atq; purgauerit. Atque isto modo intelligi voluisti, non spiritum sanctum esse dictum Deum, nec templū spiritus sancti nos esse, sed Dei: & hoc esse dictum, templum Dei estis: Sed ideo additum, spiritus Dei habitat in vobis: quia purgat spiritus sanctus templum Dei, nō suum, vt cum ipse purgauerit, tunc illic inhabitet Deus. Quem sensum tuum quanta sequatur absurditas, nolo nunc dicere. Illud. n. nunc ostendere debeo, quō multa dicendo, nihil quod ad rem pertinet dixeris. Dimisisti enim causam, & perrexisti in laudem spiritus sancti, eamq; copiose contra teipsum executus es. Contra teipsum ideo dixi, qm̄ non vis eum dicere Deum, cuius tantam diuinitatem per laudem coactus es confiteri, ut cum sit unus ubiq; sit præsens, & nemini sanctificādo desit, ubicunq; quisq; Christianus esse & Deū orare noluerit, simul se omnibus exhibēdo, siue in Oriente, siue in Occidente baptizentur in Christo: hoc & nos dicimus. Sed quē dicimus talem ac tantū, absit a nobis ut eum negemus Deum, q̄ etiam per suū templum, q̄ nos ipsi sumus, citissime & facile ostenditur. Neque. n. nisi Deus noster esset, templū nosippos habere potuisset: q̄ tu ut occultares, & in sermone tuo mentes hominum a luce veritatis auerteres, de tēplo Dei quodcumque dixisti, quem noluisti intelligi sp̄m̄ sanctum: de templo autē sp̄m̄ sancti, q̄ apertissime demonstratum est, omnino tacuisti. Cū enim tibi duo testimonia Pauli Apostoli proposuerim. Vnum vbi ait, An nescitis quia tēplum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Alterum ubi ait, Nescitis quia corpora uestra templum in vobis est spiritus sancti: quare tam fraudulenter egisti, ut unum horū cōmemorares, quod dictum est, Templum Dei estis: & alterū taceres, q̄ est, Corpora uestra templum in vobis est spiritus sancti? Cur hoc fecisti, rogo te, nisi q̄a nullo modo posset argumentari, quō Deus noster non esset, qui templū nosippos haberet: quem sine dubio Deum cognosceremus, si ei templū de lignis & lapidibus per diuinam scripturam facere iuberemur. Duodecimo loco admonui te, ut proferres si posses, quā diuina auctoritate sit dictum, q̄ unum sint, ubi substantiæ sunt diuersæ. Tu autē respondere, ad hoc

uolens, nihil tale proferre potuisti: sed magnis coarctatus angustijs affirmare ausus es, q̄ Apostoli unū sint cū patre & filio. Quod Christus omnino non dixit. Sic. n. abs te dictum est, tanquā pater & filius & Apostoli unum sint. Christus autē nō ait, ut ipsi & nos unum simus: sed ait, ut sint unū, sicut & nos unū sumus: Nā & uerba ipsa Evangelica ponam, Pater sancte, inquit, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos unum. Nunquid dixit, ut nobiscum sint unum, aut, ipsi & nos simus unum? Item post aliquantum, Non inquit, pro eis rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per uerbum eorum in me, ut omnes unum sint. Neq; hic dixit, ut nobiscum unū sint. Deinde sequitur, Sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis unum sint. Et hic non dixit, unū simus: aut unum nobiscum sint: sed, unum sint in nobis: ut qui natura unum sunt, quia homines sunt, etiā in patre & filio sint unū, non cum ipsis unum, i. non ut ipsi & isti sint unum. Adhuc adiungit & dicit. Vt mundus credat quia tu me misisti. Et ego claritatem quam dedisti mihi dedi illis, ut sint unū sicut nos unū sumus. Ego in eis & tu in me, ut sint consummati in unum. Cum ergo toties dixerit, ut sint unum: non tñ alicubi dixit, ut ipsi & nos simus unus: hoc est, ut nobiscum sint unū: sed aut in nobis dixit, aut sicut nos, id est ipsi secundū naturam suam, nos secundum nostram. Volebat. n. eos, qui natura unū erant, in hoc ipso q̄ unum erant, esse perfectos. Non enim quia dicit, Estote ergo & uos perfecti, sicut pater uester cēlestis perfectus est: vult illos Deo naturæ unitate coniungere, tanquam illorum & illius una eademque natura sit: sed perfectos vult esse in natura sua, sicut est Deus perfectus in sua, quamuis diuersa non una: quod, nisi in ipso simus, omnino esse non possumus. Nō sicut in illo sunt omnes, quia ipse continet oīa, quæ creauit. Propter quod dictus est, non longe positus ab unoquoq; nostrū, quia in illo uiuimus & mouemur & sumus. Sed sicut in illo sūt tales, qualibus dictū est. Fuistis. n. aliqui tenebræ, nūc autem lux in domino. Vnde & illud est, Cui vult nubat, tantum in dño. Non igitur proferre potuisti ubi dictum sit, unum sunt, quorum est non una, sed diuersa substantia: & tanquam in obscuro loco nobis surrepere uoluisti,

1. Cor. 3.

1. Cor. 6.

D

Cap. 12.

I. Cor. 17.

E

Argum.

Mat. 5.

Act. 17.

Eph. 5.

1. Cor. 6.

voluisti, vt diceret Apostolos vnū esse cū pa-
 tre & filio, tanquā vnum essent Apostoli &
 pater & filius, cū Apostolorū substantiā ma-
 nifestum sit a patre & filio esse diuersam. Sed
 quoniam, ut ipsi & nos vnum sumus, aut no-
 biscum sit vnū, nusquam Christū dixisse ma-
 nifestū est, te quoq; nobis respondere non
 potuisse, & fraudē facere voluisse manifestū
 sit. Tertiodecimo loco te cōmonui, non iō
 patrē filio esse maiore, quia testimoniū per-
 hibuit pater filio. Nā & Prophetas ei testimo-
 niū perhibuisse memorauī, quos maiores il-
 lo esse nō potes dicere. Dixerat enim quod
 pater filio perhibuerit testimoniū, quod sic
 accepi, tāquam hinc ipse probare vuleris,
 illo cui testimoniū perhibuit eū esse maio-
 rem. Sed quoniam posteriore tua prosecutio
 ne hinc omnino tacuisti, taciturnitatē tuam
 in locum consensionis * accepi: & fieri pōt,
 vt ideo cōmemoraueris patrē filio perhibuis-
 se testimoniū, vt hinc illū esse aliū, istum autē
 alium, non vt illum isto probares esse maio-
 rem, alium vero esse patrem, alium esse filiū,
 quoniam nō est pater ipse qui filius, & vobis &
 nobis contra Sabellianos est dogma cōmu-
 ne. Illi enim dicunt, non alium, sed eundem
 filiū esse qui est pater. Nos autē alium quidē
 esse patrē, & aliū filiū, sed tamen quod pater
 est, hoc esse dicimus filiū. Quartodecimo lo-
 co ad illud quod dixerat, dilectū lego & cre-
 do, q̄ pater est qui diligit, & filius qui diligi-
 tur: respondens dixi, Sic autem dicis hinc in-
 ter patrem filium esse diuersitatē, quia pater
 diligit, & fili⁹ diligit, quasi negare possis, q̄
 filius diligit patrē. Deinde addidi, Si ambo
 se inuicem diligunt, cur negatis eos vnus es-
 se naturā? Quod vtq; ideo dixi, ne hinc vnā
 naturā negaretis amborū, quia illū diligere,
 hunc diligi ipse dixisti. Ad hoc tu respondēs
 consensisti quidē, quod & filius diligit patrē
 sed vnus esse naturā consentire noluit: tan-
 quam filius ita diligit patrem, sicut creatura
 creatorē, non sicut vnigenitus genitorē, quē
 diuersitate substantiæ vultis esse degenerem:
 Quintodecimo loco dixi pariter esse inuisi-
 bilem Trinitatem, non solum patrem: sed ap-
 paruisse tamen visibilem filium in forma ser-
 ui, propter quam dixit Pater maior me est.
 Sed quoniam patribus se diuinitas demon-
 strabat, dixi per subiectam creaturam id esse
 factum, non per naturam suam, quā est inui-

sibilis Trinitas. Atq; vt hoc probarem, Moy-
 sen commemorauī ei dicentem, cum quo
 facie ad faciē loquebatur, Si inueni gratiā
 ante te ostende mihi temetipsum manifeste:
 vt intelligeres quomodo cum videbat, quē
 sibi cupiebat offēdi: quia vtq; si Deū in sub-
 stantia qua Deus est videret, profecto vt se illi
 ostenderet non rogaret. Dixi etiā esse Chri-
 stum visibilem & inuisibilem creatorem,
 vt ipsum probarem per substantiam suā non
 esse visibilem, a quo creari non solum visibi-
 lia, verum etiam inuisibilia potuerunt. Ad q̄
 tu respondere conatus, quā multa quē ad rē
 non pertinent dixeris, intueātur qui legunt:
 & tamen de Moyse, cur sibi Deū cū quo lo-
 quebatur vellet ostendi, si eius naturam sub-
 stantiāq; cernebat, prorsus nihil ausus es dice-
 ret: & adhuc affirmare nō destitisti, Dei filiū
 inuisibilem creatorem, & anteq̄ formā ser-
 ui acciperet, in forma Dei fuisse visibilem:
 quem superius in forma serui videri potuif-
 se, in substantia vero suā diuinitatis esse inui-
 sibile, iā fueras & ipse confessus. Sextodeci-
 mo loco, quia de patre tantū dixisse Aposto-
 lū dixerat. Soli sapienti Deo: ego dixi, Ergo
 solus pater est Deus sapiens, & non est sapiēs
 ipsa Dei sapiētia, quod est Christus. De quo
 ait Apostolus, Christū Dei virtutē & Dei sa-
 pientiam. Deinde addidi, Superest vt dicatis,
 quid enim non audetis? insipientem esse sa-
 pientiam Dei. Ad hęc tu, Sapientem solum,
 inquis, patrem prædicat Paulus beatus Apo-
 stolus, dicens sic, Soli sapienti Deo. Sed re-
 quirenda est, inquis ratio quemadmodū so-
 lus sapiens, nō quod Christus non sit sapiēs.
 Sequeris deinceps & adiungis quomodo sa-
 pientem cōfitearis & Christū: nam post nō-
 nulla quæ ad rem non pertinentia texuisti, vt
 sermonem tempusq; produceres, etiam hoc
 inseruisti verbis tuis vt diceret, Sed vere so-
 lus sapiens pater: quasi Apostolus dixerit, so-
 li sapienti patri: sed dixit, soli sapienti Deo:
 quia Deus est & filius & vos vultis: Deus est
 & spiritus sanctus, etsi non vultis. Et ista Tri-
 nitas est solus sapiens Deus, qui nec potuit
 vnquam esse insipiens omnino, nec poterit:
 non per gratiam particeps sapientiæ, sed sa-
 pientis immobilitate atq; immutabilitate na-
 turæ. Nā si tibi dicam, Itane vero ò homo, q̄
 christiano nomine gloriaris, Chrs̄s sic est sa-
 piēs, vt nō sit vere sapiēs: ergone Chrs̄ qui est

No. 33.

Cap. 16.

1. Cor. I.

K

verus



verus Deus nō est vere sapiēs? nonne ita sub hac interrogatione turbaberis, vt cōtinuo respondēas, Christum vere esse sapiētem? Quid est ergo q̄ dixisti, sed vere solus sapiēs est pater? Nempe quo perueneris, & a quanta blasphemia te debeas reuocare, iam sentis. Septimodecimo loco, legi tecū, quod etiā

Cap. 17.

Letus nō sit. Dixeras. n. ideo a nobis vnū Deū pronūciari, quia vnus est super omnia innatus, infectus. Respondens ergo huic audaciē tuę. Sic autē inquam dicis patrem infectum, quasi filius factus sit, per quē facta sunt omnia: Deinde addidi, Scito factū esse filiū, sed in forma serui, nam in forma Dei vsque adeo non est factus, vt per illū facta sint omnia. Si enim ipse factus est, in quam, non per illum facta sunt omnia, sed cētera. Ad hęc tu cum tota tui prolixitate sermonis, ita nihil quod diceres inuenisti, vt hinc omnino tanquā id non audieris, conticesceres. Octauodecimo loco etiam de innato patre, i. ingenito, quia & hoc dixeras, tecum agēdū putauī, & dixi, Nō itaq; dico filiū ingenitum, sed patrem genitorem, filium genitum. Hoc tamen genuit pater quod est, alioquin nō est verus filius, si quod est pater, non est filius: sicut de partibus animalium supra iam diximus. Et iam ad hoc tu nec falsum aliquid protulisti. No-

Cap. 19.

nōdecimo loco, qui poposceras a me, vt ostenderem equalem esse patri spiritum sanctum: respōdi tibi dicens, Quid est autē quod poscis, vt ostendam tibi equalem patri esse spiritum sanctū, quasi tu patrem ostenderis maiorem esse spiritu sancto: sicut potuisti ostendere de filio propter formam serui? Sci mus. n. inquam, dictum esse patrem filio maiorem, quia in forma serui erat filius, & adhuc in forma serui erat filius, quā leuauit in cēlū: propterea de illo dictū est, q̄ & nunc in terpellat pro nobis. Et sempiterno erit in re-

Rom. 8.

M

1. Co. 15.

Matt. 3

Acto. 2.

gno hęc eadem forma immortalis: propter quod dictum est, Tūc & ipse filius subiectus erit ei, qui illi subiecit omnia. Nam de spiritu sancto qui nullam suscepit creaturam ad unitatem personę suę, quamuis se per subiectam creaturam visibiliter & ipse, siue per columbæ speciem, siue per linguas igneas sit demonstrare dignatus, nunquam dictus est eo maior pater, nunquam dictus est spiritus adorasse patrem, nunquam dictus est minor

patre. Ad hęc tu quasi rīdens, non tñ īndi-
sti, non. n. potuisti ostendere spiritum sancto a-
licubi patrem dictum fuisse maiorem, sicuti
filius propter formā serui dixit, Pater maior
me est. Et cum ego dixerim, spiritum sanctū
nō ad unitatem personę suę vllam suscepisse
creaturam: tu ita spiritum sanctū in columbā
& igne apparuisse dixisti, sicut apparuit Chri-
stus in hoīe: quasi colūba & spiritus, vel ignis
& spiritus vna persona sit, sicut verbum &
& homo vna persona est. Ad horā quippe
apparuerunt illa, quæ spiritum sanctū significā
do monstrarēt visibiliter inuisibilē, colum-
ba propter amorē sanctū, ignis autem pro-
pter charitatis lumen atq; seruorē. Et pera-
cto significatiōis officio, corporales illę spe-
cies transferunt atq; esse vltius destiterunt,
sicut colūna nubis, nebulosa per diem: lumi-
nosa per noctem. Deniq; ne putaretur colū-
ba vel flāma ad substantiā peruinisse spiri-
tus sancti, vel quod se in hęc visibilia tan-
tę maiestatis natura conuerterit, aut in vni-
tatē personę suę ista suscepit nunquā post
ea sic apparuisse legitur spiritus sanctus. Chri-
stus autē, qui humanam non ad horā sumpsit
effigiem, in qua hominibus appareret, ac de
inde illa species pręteriret: sed in vnitatē per-
sonę suę, manente inuisibili Dei forma, ac-
cepit visibilem hominis formam, nō solum
natus est in ea de homine matre, verum etiā
creuit in ea, & manducauit, & bibit, & dor-
miuit in ea: & occisus est in ea, & resurrexit
in ea, & ascendit in cēlū, & sedet ad dexte-
ram patris in ea, & ad iudicandos viuos &
mortuos est venturus in ea, & in regno suo,
ei qui illi subiecit oīa, erit subiectus in ea.
Hęc tu in mea responsione breuiter dicta, q̄
nunc aliquanto latius, vt vel sic intelligeres
explicauī attendere & considerare nolui: ut
irruēs in tantā blasphemā, vt naturā diuinā
Dei spūs sancti, conuertibilē proh nephas, &
mutabilē dicerēs. Tua nanq; ista sunt verba.
Ea, inquis, quæ de inuisibilitate omnipotētis
prosecutus sum, ēc & ipse, licet alio appposito
attamē tuis verbis affirmasti, qđ spiritus san-
ctus in specie colūbę sit visus, necnō & i spe-
cie ignis. Filius sanē in forma hominis: pater
autem neque in specie columbæ, nec in for-
ma hominis: nec aliqn vertit se in formas,
nec aliquando vertitur. De quo scriptum
est, Ego sum qui sum, & non sum mutatus.

Ioh. 14.

A

Exo. 13.

1. Co. 13.

B



D. AURELIJ AVGVSTINI

Hipponensis Episcopi, Contra

Maximinum hereticum

Arrianorum Epi

scopum.

LIBER TERTIVS.



Es iā postulat, vt in eo qđ reliquū est, opitulāte dño impleam promissionē meā. In operis quippe huius exordio, prius, in qđ, ostendam refellere te nō potuisse qđ dixi. Deinde qđ tum necessarium videbit, ego refellam quā ipse dixisti. Quia ergo sic adiuvante Deo potui ostendi ea qđ dixi nō te potuisse refellere, superest vt ea qđ dixisti, ego refellam, sicut adiuvante potuero. Priores itaq; prosecutiones tuas, qđ. continuo reddidi meas, in hac disputatione qđ nunc a me suscepta est, non retractabo: Ad illam vero vltimā tā prolixā, vt mihi de illa spaciū rñsionis auferret, ita redarguā, si voluerit qui nos regit, vt acquiescas lumini veritatis, si cōtentionis tenebras nō amaueris. In primis ergo superflua detraham necessitati rñsionis meæ. Causa quippe inter nos agit, vtrum pater & filius & spūssanctus, diuersi, vt vos dicitis, an potius, vt nos dicimus, vnus sint eiusdēq; substantię, vnusque Deus sit ipsa Trinitas, cū cōueniat inter nos patrē nō esse qui est filiū: nec filiū esse qui est pater, nec patrem esse vel filium qui spūssanctus est. Quicquid igit rāta tuā prosecutionis prolixitate dixisti, vnde ostenderes alium esse patrē, alium esse filium, alium esse spiritum sanctum: qđ nobiscum agis superfluū, prorsus esse cognoscis. Et si tibi expugnan di occurrerint Sabelliani, i eos ista nobis vobisq; cōia, si placet, arma conuerte. Multa etiam locutus es, vt probares magnū Deum esse dñm Iesum Christum. Et hoc qđ ad nos, cum hoc dicamus & nos? Laudes quoq; spiritus sancti magnas verasq; sudisti. Sed nos eas augere possumus, nō negare. Nō itaq; opus erat, vt eas cōtra nos diceret, quas dicimus tecum. Christum sedere ad dexteram patris, nonne pariter confitemur? Quod tamen testimoniis diuinorum eloquiorum sic probare voluisti, tanquam id alicubi negaremus. Christum in carne venisse, vtrique nouimus & tenemus. Sic adhibuisti vt hæc

Aug. Tomus Sextus. G g dice-

Deinde adiungis & dicis, Filius sanē in forma Dei cōstitutus iā vt ipse protulisti, formā serui accepit, qđ nō pater: ipse spūs eq; sanctus suscepit spēm colūbæ, qđ nō suscepit pater. Scito ergo, inquis, qđ vnus est inuisibilis, vnus ē incapabilis atq; immēsus. Hęc nunqđ diceret, si fm spm non fm carnē posses cogitare qđ diceret? Hō es. n. qui legis in scripturis sanctis, Ego sū qui sum. Et, Nō sum mutatus.

Et cū verba ista sint, nō patris solius, sed ipsius Trinitatis, qđ est vnus Deus, tu ea patri tm modo tribuēs filiū mutabilē credis. Vnigenitum, per quē facta sunt oīa, mutabilē credis.

Eū de quo dicit Euangeliiū, In principio erat verbū, & verbū erat apud Deū, & Deus erat verbū, & oīa per ipsū facta sunt, mutabilem credis. Quid iā dicā de spūsancto, qđ illum quē verū filiū Dei & verū cōfiteris Deū, mutabile credis? Qđ vtiq; nō crederes, si formā serui a forma Dei eē susceptā, nō formā Dei in formā serui esse mutatā, tanq̃ catholicus crederes, & uisibili homine assumpto, permānisse inuisibilē Deū, nō carnaliter, sed spiritaliter cogitares: nec cōtendendo diffideres, sed intelligēdo cōspiceres, & spūsanctū inuisibili sua manēte natura, nullo modo in ignis aut colūbæ spēm mutata atq; cōuersa, p subiectā creaturā apparuisse, sicut voluit uisibiliter, tu posses cōsiderare fideliter. Memēto tm, nec maiore patrē spūcto, nec adoratū patrē ab spiritum sancto vllis diuinis telamonij cōtra propositionē meā te demonstrare potuisse. Vicesimo loco, qđ dixeras de filio, Si xqualis pater, vtiq; talis: si talis, utique innatus: Ego rñdens tibi, sed dicis iquā de filio, si xqualis, utiq; talis. i. vt qđ non est ingenit⁹, nō videat talis: posses dicere nō eē hominē quē genuit Adā, qđ ipse Adā nō est genitus, sed factus a Deo. Si aut potuit Adā & non esse genitus, & tm hoc generare qđ erat ipse, nō uis vt potuerit Deus Deū equale sibi? Ad hæc nō miror nullū te inuenisse rñsum, sed planē laudo nec rñdere conatū. atq; utinā hoc vbiq; fecisses. Nusquā. n. i ser monibus nostris, qđ recte rñderes inuenire potuisti, & tm penē ubiq; tacere noluiisti. Sed cum in aliis tam multa dixeris, causæ qđ inter nos agit nō necessaria, & tēpus loquēdo cōsumperis: gratiæ tibi agendæ sunt, ubi nonnulla sic uidisti te refutare non posse, ut ea malles summo silentio præterire.

diceret diuina testimonia, tanquã repugne-
mus. Hæc & alia quæ suis ostendam locis, in
quib. operam superuacua cõtriuisti vt mo-
ras neçteret tempusq; produceres, comme

Cap. 1.

morando attingere debeo, non redarguere
disputando. Dicis me auxilio principum mu-
nitum, loqui non secundum timorem Dei:
cũ scias nobis esse præceptũ orare p. regib.
vt in agnitionem veniant veritatis, quod in
quibusdam esse impletum, nos Deo agimus

1. Tim. 2.

gratias, vos doletis. Verba aut nostra recte in-
telligentib. indicant, quis nostrum loquatur
secundum timorem Dei, vtrum qui sic laudat
Deum patrem, vt ad eius laudem referat,
q. sibi filium generauerit æqualem. An ille
qui sic genitorem dehonestat & genitum, vt

G

Cap. 2.

& illum dicat non potuisse gignere per oĩa
sui similem filium, & istum dicat non dege-
nerasse iam natum, sed degenerem natũ. Di-
cis vos Christum colere, vt Deum oīs crea-
turæ, cui flectit omne genu, celestium, terre-
strium & infernorũ: quem tñ Deo patri esse
non vultis æqualem, q. hoc pater ei dona-
uit: ait enim Apostolus, Propter qd & Deus

Philip. 2.

eum exaltauit, & donauit ei nomen qd est
sup omne nomen, vt in nomine Iesu omne
genu flectatur: & cætera. Nec queritis cui do-
nauerit, vtrum homini, an Deo. Quomodo
enim donauerit, euidenter apparet. Humilia-
uit, inquit, semetipsum vsq; ad mortem, mor-
tem autem crucis. Propter quod & Deus eũ
exaltauit, & donauit ei nomen. Si ergo pro-
pterea donauit ei nomen qd est super omne
nomen, q. factus est obediens vsq; ad mor-
tem crucis: nunqd antequam hoc fieret, non
erat altus Dei filius Deus, Dei verbum, Deus
apud Deum, sed posteaquam pp hoc axalta-
tus est, q. factus est obediens vsq; ad mortẽ
crucis: tunc cepit esse altus Dei filius, vnicus

H

Dei, Deus: tunc cœpit habere nomen, quod
est super omne nomen? Quis hoc insipientissi-
mus dixerit? Hoc ergo illi donatum est vt ho-
mini, secundũ quem filius factus est obediẽs
vsque ad mortem crucis, quod iam habebat
idẽ ipse Dei filius, Deus de Deo natus æqua-
lis. Obicit mihi, q. dicam spiritum sanctum
æqualem esse filio. Dico planẽ: Da, inquis, te-
stimonia vbi adorat spiritus sanctus? Vt video,
hinc eũ vis ostendi æqualem Christo, si ado-
ratur vt Christus. Iam ergo cõfiteri Christũ
patri æqualem, quem tu ipse adorari cõfite-

Cap. 3.

ris vt patrem. Quales autem homines estis,
quã religioſæ humilitatis, qui spiritum san-
ctum adorare non vultis, cum legatis, Litera
occidit, spũs autem viuificat? Non vultis er-
go adorare, quem viuificare animas non ne-
gatis, cum pater Abraham homines adoraue-
rit, q. concesserũt ei monumentum, vbi po-
neret mortuæ corpus vxoris. Sic enim scri-
ptum est, Venit aut Abraham plangere Sarã
& lugere. Et surrexit Abraham de supra mor-
tem eius, & dixit filiis Heth, Peregrinus &
aduensum ego vobiscum, date ergo mihi
possessionem monumenti, vbi sepeliã mor-
tuum meum. Rñderunt autem filii Heth ad
Abraham dicentes, Absit hoc domine. Audi
nunc & nos, Rex a Deo tu es in nobis. In ele-
ctis monumentis nostris sepeli mortuum
tuũ, nemo enim nostrum prohibet te a mo-
numento tuo, vt sepelias mortuum tuũ ibi.
Surgens autem Abraham adorauit plebem fi-
liorum Heth. Et vos spiritum sanctum non
permittitis adorari, vt ipsi Dei gratia rema-
neatis ingrati. Sed da, inquis, testimonia vbi
adorat spiritus sanctus, quasi non ex iis quæ
legimus, aliqua etiam quæ nõ legimus, itelli-
gamus. Sed ne querere multa compellar, tu
vbi legisti patrem Deum ingentum vel inna-
tum, & tñ verum est? Quod vero aliquoties
dixisti, etiam filio esse incomparabilem pa-
trem, nec legitur, nec verum est. Si autem re-
ligionem qua colitur Deus, sicut dignum est
cogitare, multo plus esse cerneret quod hẽc
spũs sanctus templum, q. si eum legeres ado-
ratum. Et homines enim sicut supra docui, a
sanctis nouimus adoratos. Templum non est
factũ ab hominibus, nisi aut vero Deo, sicut
Salomon fecit, aut eis qui pro diis habentur,
sicut gentes quæ ignorant Deum. Spiritus au-
tem sanctus, quod cum magno honore de
Deo dictum est, non in manu factis templis
habitat, sed corpus nostrum templum est spi-
ritus sancti. Et ne corpora nostra contemnas,
membra sunt Christi. Qualis ergo est Deus,
cui templum edificat, & a Deo, & de mēbris
Dei? Dicis Christum esse in dexteram Dei, et
interpellare pro nobis. Quod cur nobis obii-
cis, si eum non solum Deum, verum etiã ho-
minem agnoscis? Quid te ergo adiuuat, q. se-
dere ad dexteram patris vel absidere legitur?
Quid nobis, non quidem inanibus testimo-
niis, sed tamẽ inaniter probare niteris quod
fate-

2. Co. 3.

Gen. 23.

Ex quo
legimus
multa
non legi-
mus in
legimus

1. Cor. 7.
1. Cor. 6.

Cap. 4.
Rom. 8.

fatemur? Dicis vos spiritum sanctum compe-
 teter honorare vt doctore, * vt ducatore,
 vt illuminatore, vt sanctificatore: Chri-
 stum colere, vt creatorem: patrem cum syn-
 cera deuotione adorare, vt authorem. Si au-
 thorem propterea dicis patrem, quia de ipso
 est filius, nō est aut ipse de filio, & quia de il-
 lo & filio sic pcedit spūsanctus, vt ipse hoc
 dederit filio gignendo eū talem, vt etiam de
 eo procedat spūsanctus: si creatorem sic di-
 cis filiū, vt creatorem nō neges patrem nec
 spiritum sanctum. Si deniq; spiritum sanctū
 sic dicis, doctorem, ducatore, * illuminato-
 re, sanctificatore, vt hęc opera nec patri au-
 deas auferre, nec filio ista tua etiā nostra sunt
 verba. Si aut talia tibi idola ponis in corde,
 vt duos facias Deos vnum maiorem, i. patrē:
 alium minorem, i. filium, spm vero sactum
 ita omnium trium minimum fingas, vt nec
 Deum nuncupare digneris: non est hęc no-
 stra fides, qm non est Christiana fides, ac per
 hoc nec fides. Etiā hoc tibi ignoscim⁹, qm
 perite vltus verbo, Christum significasti ad
 terrena descendisse cōtagia. Et qā hoc inter-
 rogare volui, vt scires contagia quō appella-
 re dēamus: calūnias esse istas dicis, & eas de
 philosophiæ artis instructione venire arbi-
 traris. Sufficit mihi q; ita putasti Christū ad
 terrena descendisse cōtagia, vt tñ cōfiteris nul-
 lum habuisse peccatum. Illud sanē q; cōme-
 morauī partus aīalium, quē cum terrena sint
 atq; mortalia, hoc tñ gignunt quod ipsa sūt,
 vt homo hominem, canis canem, puto q; non
 aspernatus horruisti, sed te aspernari atque
 horrere sinxisti, dicens, tam fœdam compa-
 rationem in illam tam immensitatem nō de-
 buisse produci. Cur. n. hoc dixisti, nisi qā ti-
 mebas ne tibi de ipsis corruptibilib. fœtibus
 fauces veritas premeret, & te respirare nō si-
 neret, sicut & facit? Quidem creaturā cor-
 ruptibilem cernitis, hoc quod ipsa est gigne-
 re fœtū suum, & Deū patrem oīpotentē cre-
 ditis non potuisse nisi eius degenerante natu-
 ra gignere vnicum suum. Sed dicis, Dñs do-
 minum genuit, Deus Deum genuit, rex regē
 genuit, creator creatorem genuit, bonus bo-
 num genuit, sapiens sapientem, clemens clem-
 entem, potens potentem. Si sub his verbis
 cauere te putas quod vobis obicitur, nō vos
 credere Deum nō potuisse gignere id qd est
 ipse, & iō dicis, Dominus dñm genuit, Deus

Deum genuit, & cetera, cur ergo sicut dixi-
 sti, potēs potentem, nō dicis oīpotens oīpo-
 tentem? Si aut sicut sentis vis dicere, dic, Dñs
 maior dñm minorē genuit: Deus maior Deū
 minorē, rex melior, regem minorē: creator
 maior, creatorē minorē, melior bonum, sa-
 pientior sapiētem, clemētiōr clemētem, po-
 tentior potētem. Si aut ista non dicis, & nihi-
 lominus q pater habet, filium hñe consentis,
 cur non dicis æqualem? Et illa omnia cur nō
 sic percutis vt dicas, Dñs æqualem dñm ge-
 nuit, Deus æqualē Deum, rex æqualem regē,
 creator æqualem creatorem, bon⁹ æqualiter
 bonum, sapiens æqualiter sapientem, clemēs
 æqualiter clementem, potēs æqualiter poten-
 tem? Si aut negas æqualem, aperte dic esse de
 generem. Non. n. quem Deum minorem, de
 Deo maiore natum esse dicitis, saltem sicut
 infantem crescere finitis, vt aliqñ suo patri
 possit esse æqualis. Ad hoc. n. cum perfectum
 dicitis esse natum, non vt hinc laus eius cre-
 sceret, sed vt minor eius natura remaneret. Et
 cum ista sentiatis, sequeris tñ & dicis, Nihil
 subtraxit pater in generando filium. Quō ni-
 hil subtraxit pater in generādo filium, quem
 non æqualem genuit, sed minorem? An ideo
 nihil subtraxit, quia nihil eorum quæ gignē-
 do dedit, abstulit genitor? Ita sane nihil subtra-
 xit, sed & filiis hominū qui prospere nascun-
 tur, nihil aufert creator iam natus, quin po-
 tius addit, vt accedat crescentibus quod na-
 scentibus defuit. Quid ergo de patre magnū
 dixisti erga vnicum filium, qui non ex nihi-
 lo vel ex aliqua materia factus, sed ex ipso
 natus est? Quid magnum est quia non subtra-
 xit, quod dedit, si quod dare potuit non dan-
 do subtraxit? Vbi est, quod eum inuidū non
 esse dixisti? An forte dare non potuit? Vbi est
 omnipotentia Dei patris? Profsus ad hunc
 articulum res colligitur, vt Deus pater æqua-
 lem sibi gignere filium, aut non potuerit, aut
 noluerit. Si non potuit, infirmus: si noluit, in-
 uidus inuenitur. Sed vtrunque hoc falsum
 est. Patri ergo Deo filius verus æqualis. Si er-
 go vt laudas placet tibi quod a me comme-
 moratum est, Inuisibilia enim eius per ea q
 facta sunt intellecta conspicuuntur, per id qd
 factum est in creatura visibili, vt parentes id
 quod ipsi sunt, generēt, intellige inuisibilem
 nauitatem veri filii Dei, ne Deum patrem
 dicas id quod nō est ipse, genuisse. Si autem

Gg 2 hoc

Cap. 8. hoc genuit quod est ipse, vnam patris & filii esse substantiam negare nolite. Iam vero sequentia, sic cōnexuisti, vt de cruce vel incarnatione Christi probare nobis velles qđ pariter credimus: seruasti morē tuū, sed nihil tibi ad ista rēdens, etiā ego seruo promissum meū. De inuisibili filio cū ageremus, quē cōsensisti esse inuisibilem sē diuinitatem, qui prius solum patrē inuisibilē esse prāsumptas, ad rem nō pertinentia multa dixisti de inuisibilib. creaturis: qđ poterunt iudicare qui legerint: De inuisibili Deo inter nos agit. Et hoc est qđ qñem facit, qđ vos inuisibilem

1. Tim. 1. solum patrem dictū putatis, vbi Apostolus ait, immortalī, inuisibili soli Deo. Si dixisset, soli patri: difficili⁹ fortasse quēstio solueret. Quia vero dixit, soli Deo: nō est vtiq; cōtra nos, & vnigenitus quippe in forma Dei: & spūs sanctus in sua natura est inuisibilis. Vnus enim & solus Deus, a nobis ipsa Trinitas prādicat. Quod vtrū verū sapiamus, in aliis locis a nobis est demonstratū, & vbi adhuc op⁹ fuerit demonstrabit. Nunc in ista qōne non immerito pōt mouere, quō de solo Deo, qui est ipsa Trinitas, dictū sit, Inuisibili soli Deo: cum sit et qđam inuisibilis creatura. Propter qđ dictum est de Christo, qđ in ipso cōdita sunt oīa visibilia & inuisibilia. Quia ergo sūt dii falsi visibiles, ideo dictū est, Inuisibili soli Deo honor & gloria. Et si n. est creatura inuisibilis, non tñ Deus nobis est. Sed & si non dictum esset, soli Deo: sed dictum esset, Regi autē seculorum, immortalī, inuisibili, soli honor & gloria, quis nisi Deus esset? Honor ergo & gloria soli Deo, qđ Deus inuisibilis est, nō qui solus inuisibilis, qm̄ est vt diximus, & creatura inuisibilis. Itē quēri potest quō dictum sit, Deum nemo vidit vnquam, cum

I. an. 1. d. ar. 18. eiusdem dñi verba sint, Nescitis quia angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in celis est? Quā sn̄a vos redarguit, qui nescitis quemadmodum dicatis inuisibilem patrem. Illud autē quod ait, Non qđ patrem vidit quisquam nisi qui est a Deo, hic vidit patrem, ad hoīes referri potest qđ dictum est, quisquam. Et qđ ipse homo erat qui tunc loquebas in carne: ita hoc dixit, ac si diceret, Non qđ patrem vidit quisquam hoīum, nisi ego, sicut dictū est, Quis sapiens & intelliget hęc? Non. n. & de sctis angelis id accipi potest. Vnde Apostolus de inuisibili Deo apertius posuit, Quem nemo hoīum vidit, nec videre pōt. Nō. n. ait, nemo: sed, nemo hoīum. Vbi ostendit quemadmodū intelligi debeat qđ dictum est, Deum nemo vidit vnquam, i. nemo hoīum, sicut, nemo ascendit in celū, cū angeli soleant illuc ascendere, quia solēt inde descendere. Nec tamē Apostolus dixit, Nemo hoīum poterit videre Deum: sed, nemo pōt. Poterit. n. homo, sed tunc cum aternū erit fidelīū premiū, videre Deū. Propter qđ Ioannes apostolus, Dilectissimī, inquit, filii Dei sumus, & nondum apparuit qđ erimus, Scimus qđ cū apparuerit, similes ei erimus, qm̄ videbimus eū sicuti est. Quid est ergo qđ dicis, solum esse inuisibilē patrem, qđ frustra diceres, etiā si a solo filio videretur. Nunc vero cum diuina testent eloquia eum videri & ab angelis, videndum etiā ab hominib. cum facti fuerint æquales angelis, qđ est quod dicis? Vbi est qđ definire ausus es, minora videri a maiorib. maiora autē a minorib. non videri? Quod qđem postea perdidisti, qm̄ videri a filio cōfessus es patrem, cum & in ipsa substantia diuinitatis dicas filiū minorem, patremq; maiorem. Sed quid dicturus es de angelis, qui semper vident faciem Dei patris? Nūquid p p regulam tuam, quam sine consideratione finxisti, putandi sunt angeli patrē Deo esse maiores? Sed eleganter te exitibus inuenisse quod diceres, vbi aisti de filio, Vidit ergo patrē, sed vidit incapabilem. nec attēdis, qđ & si vidit incapabilem, quem sicut putas capere non potuit, non tñ inuisibilem quem videre potuit. Tu autē nobiscū non de capabili & incapabili, sed de visibili & inuisibili, cum ista diceres, disputabas, qđ nec Apostolus ait, incapabili: sed ait, inuisibili soli Deo. Vnde hoc testimoniū pro te adhibendum putasti, vt hinc etiā decolorares filium, tanq̄ ipse in Dei forma inuisibilis non sit. Sed qm̄ veritate conuictus & filium confessus es inuisibilem, prāparasti tibi quātum existimo sic dicere, Inuisibilis inuisibilem genuit: quomodo dixisti, potens potentem, vt cum dīscuteris, hoc a te quomodo diceretur, rēderes, Inuisibilior inuisibilem genuit, sicut potentior potentem, sapientior sapientem, & cetera tua. Sed quā sapienter ostendisti filio incapabilem patrem, filium vero capabilem patri. Dixisti enim. Vidit ergo patrem, sed vidit incapabilem. Pater autē, inquit,

1. Tim. 6.

Ioan. 1.

1. Ioan. 3.

Mat. 22.

Mat. 18.

K

a. l. talia



Inquis, sic videt filium vt tenens in sinu suo et habens. Sic non sapiunt nisi qui carnaliter sapiunt. Sinum quippe tibi fingis vt video, aliquam capacitatem maioris patris, qua filiū minorem capiat atq; contineat, sicut hoīem corporaliter capit domus, aut sicut sinus nutricis capit infantem. Ergo inter mirabilia Christi & hoc deputabitur, q̃a in forma serui creuit, & maior est fact⁹ q̃ in forma Dei fuerat, vt cum prius portaret in sinu patris, nunc sedeat ad dexterā patris. Abiice ista puerilia vel anicularia phantasmata de corde tuo, & sinum patris ideo dictū accipe, vt intelligat iste genitus, ille genitor: nō vt ille maior, hic minor. Nā si incapabilis est pater, filius vero incapabilis nō est: non veraciter dictum est, Omnia quæ habet pater, mea sunt: q̃n q̃dem rñderi ei pōt, Ecce incapabilitatem habet pater, quæ nō tua est. Sed q̃m veraciter dictum est qđ veritas dixit, Et omnia quæ hēt pater filii sunt: non pōt non esse filii quātuncque sit incapabilitas patris. Ec hanc dñi sentētiā vbi ait, Omnia quæ hēt pater, mea sunt: tanq̃ rectissimam regulam ad vos, sine conuincendos, siue quod magis cupimus corrigendos, per multa adhibere debemus, vt vbicunque aliquid tribuitis patri quod filio denegatis, ipsam fidelissimam testem contra errores vestros, vel cōtra mēdacia producamus. Quid opus est aut in eo tibi resistere, q̃ humanam sapientiam, contendis esse visibilem, cum ipsam aīam humanam, in qua est vtrique humana sapientia, inuisibilem esse concesseris? Sed quodlibet sentias de vniuersa inuisibili creatura, quantum ad Deum pertinet de quo inter nos agitur, satis tibi demonstratum est non esse solum inuisibilem patrem. Putas Deum patrem cum filio & spū sancto vnum Deum esse non posse: times. n. ne pater solus non sit vnus Deus, sed pars vnus Dei qui constat ex trib. Noli timere, nulla fit partium in deitatis vnitatis diuisio. Vn⁹ est Deus pater & filius & spū sanctus, hoc est ipsa Trinitas, vnus est Deus de quo dictum est, q̃a nullus Deus nisi vnus: & qui dixit, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est. Cui vni & soli Deo seruire nos sine vllō scrupulo agnoscimus q̃n audimus aut legimus, Dñm Deum tuum adorabis, & illi soli seruiēs. Ne forte pp̃ hęc Verba Christo, cuius membra sumus, vel spū sancto, cuius templum sumus, seruire nolimus, si qđ dictū

est Domino Deo tuo soli seruiēs, sic acceperimus tanquam de solo patre & nō de ipsa Trinitate sit dictū. Vos aut cum quærīs a vobis, quem credatis esse de quo scriptum est. Dñs Deus tuus Deus vnus est rñdetis, Deus pater est. Itemq; cū quærīs de quo dñs dictū sit, Dñm Deum tuū adorabis, & illi soli seruiēs: rursus rñdetis, de Deo patre. Tūc vobis dī, Si dñs Deus noster Deus vnus est, & hic pater est, quare vos facitis duos dñs, dicēdo etiā Christū esse dñm Deum? Itē si pater est, cui vni dñs Deo nostro soli seruiēdum est, quō obtemperatis huic p̃cepto, qui tanq̃ dñs Deo seruitis & Christo? Neque. n. illi soli, seruitis & huic. Secundū fidem aut rectā, quicunq; ipsam Trinitatē vnum dñm Deum esse nostrum didicimus, profecto cum ei soli ea quæ Deo debet seruitute seruimus, dñs Deo soli nos seruire confidimus. Ergo inq̃s, Deus pater pars est Dei? Absit. Tres. n. personæ sunt pater & filius & spū sanctus. Et hi tres q̃a vnus substantiæ sunt, vnum sunt, & summe vnum sunt vbi nulla naturarum, nulla est diuersitas volūtatum. Si aut natura vnū essent, & consensione non essent, nō summe vnum essent, si vero natura dispares essent, vnum nō essent. Hi ergo tres qui vnum sunt propter ineffabilem cōiunctionem deitatis, qua ineffabiliter copulantur, vnus Deus est. Porro aut Christus vna persona est geminæ substantiæ, quia & Deus & homo est. Nec tñ Deus pars huius personæ dici potest, alioq̃n filius Dei Deus antequam susciperet formā serui, nō erat totus, & creuit cum homo diuinitati eius accessit. Quod si in vna persona absurdissime dī, quia pars rei vilius esse non potest Deus, quanto magis pars Trinitatis esse non pōt, quicunq; vnus in tribus? Deinde vbi ait Apostolus, Qui adhaeret domino, vn⁹ spiritus est. Nunquid huius vnus pars est dominus? Si enim hoc dicimus, quid aliud dicere deprehendimur, nisi quod augeatur adhaerente homine, & recedente minuatur? In Trinitate ergo quæ Deus est, & pater Deus est, & filius Deus est, & spiritus sanctus Deus est, & simul hi tres vnus Deus: nec huius Trinitatis tertia pars est vnus, nec maior pars duo quā vnus est ibi: nec maius aliquid sūt omnes quā singuli, quia spiritalis hęc, non corporalis est magnitudo. Qui potest capere capiat, qui autē non potest, credat & oret,

Aug. Tomus Sextus. Gg 3 vt

a. l. neque enim ille soli seruit, qui seruit & huic.

1. co. 6.

Mat. 16.

Esa. 7.

vt quod credit intelligat. Verum est. n. quod dñ per Prophetam, Nisi credideritis, non intelligeris. Tu nempe dixisti, vnum Deum nō ex partib. esse cōpositum. Et q̄a de patre hoc vis intelligi, ille inquis quod est virtus est in genita simplex: & tñ in hac simplici virtute q̄ multa commemoraueris, vide. Nam superio ra verba tua sunt. De^o Deū genuit, dominus dñm genuit, rex regē genuit, creator creato rem genuit, bonus bonū genuit, sapiens sapientē genuit, clemens clementem, potēs potētē. Cur ergo in virtute simplici quod est Deus, non timuisti tot commemorare virtutes? Vt. n. omittam quatuor, quas loco superiore posuisti, & alias quatuor dicam, quas enunciare vsitatis nominib. possumus: nūquid bonitas & sapientia & clementia & potentia partes sunt vnus virtutis, quam simplicem esse dixisti? Si dixeris, partes sunt, simplex ergo virtus ex partib. constat, & simplex ista virtus te definiēte vnus est Deus. Vnū ergo Deū ex partib. cōpositū esse dicis. Non dico inquis. Non sunt ergo partes, & tñ quatuor sunt, & vna virtus est, eademq; simplex est. Si ergo in vna partis p̄sona, & plura inuenis, & partes non inuenis, quāto magis pater & filius & sp̄s sanctus, et propter indiuiduā deitatem vnus Deus est, & p̄ vnus cuiusque proprietatē tres personæ sunt, & p̄ singulorum perfectionem partes vnus Dei nō sunt? Virtus est pater, virtus est filius, virtus est sp̄s sanctus. Hoc verum dicis. Sed q̄ virtutem de virtute genitam, & virtutem de virtute procedentē non vis eandem habere naturam, hoc falsum dicis, hoc contra fidem rectam & catholicam dicis. Redis vt quæras a me, quō sit inuisibilis filius, vnde iā dixi superius, quod visum est esse dicendum. Sed si ob hoc inquis, filius inuisibilis a te pronunciat, eo q̄ oculis humanis contemplari non possit, cur non & cœlestes virtutes pariter inuisibiles pronuncias, qñ nec ipsæ obtutib. humanis videri pñt? Ita hoc dicis, quasi possit ab homine comprehendī quis ille sit modus quo cœlestes virtutes sunt inuisibiles: aut ad hoc quærendum esse debeamus intenti, dicentes scriptura, Altiora te ne quæseris. Quod præceptum ipse contemnens, ausus es dicere, angelum videri ab archangelo, archangelum ab angelo non videri. Satis sit, q̄ ostendi non esse cōsequens vt ideo credamus in for

cap. 11.

M

Eccle. 3.

ma Dei visibilem filium, q̄a scriptum est, Inuisibili soli Deo. Quod tu de patre sic te accipere demonstrabas, tanq̄ filius inuisibilis non sit, cū eum & inuisibilem creatorē scripturæ testentur. Verum tñ restat vt dicas, Ambo q̄dem inuisibiles sunt, i. & pater & filius, sed pater inuisibilior est, ac si dando aliquid patri quod non sit filii, mendacem facis eundem filium dicentem, Oīa quæ habet pater, mea sunt. Hoc & de potentia sapiens, q̄, si sit q̄dem potens & filius, sed potentior pater filio, vt authorib. & doctōrib. vobis, potuerit potentem potens, nec potuerit omnipotentem gignere omnipotēs. Ac per hoc si habet pater omnipotentem q̄ non habet filius, falsum est quod ait filius, Omnia, quæ habet pater mea sunt. Deinde si aliqd facit pater q̄ facere non potest filius, merito dñ potentior pater q̄ filius. Cum vero dicat, Quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit, nōne melius auditur ipse quam vos, meliusq; ipsi creditur docenti quam decipientibus vobis? Sed potentiam pater inquis, a nemine, filius vero accepit a patre. Fatemur & nos filium ab illo accepisse potentiam, de quo natus est potens, patri vero potentiam nullus dedit, quia nullus eum genuit. Gignendo enim dedit potentiam pater filio, sicut omnia, q̄ habet in substantia sua, gignēdo dedit ei quem genuit de substantia sua. Sed quæritur vtrum tantam quanta ipsi est potentiam pater filio dederit, an minorem? Si tantam, nō solum potentem potens, verum etiam omnipotentem genuisse dicatur, credatur, intelligatur omnipotens. Si minorem, quomodo omnia quæ habet pater filii sunt? Si patris omnia potētia fili nō est, quomodo quæcūque pater facit, hæc & filius facit similiter, quod vtiq; nō potest: si omnipotēs nō est? Ac per hoc ait Apostolus, Beatus & solus potēs: non cogor de patre tātum modo accipere, sed de Deo, q̄ est ipsa Trinitas: Loquēs enim ad Timotheum, Præcipio, inquit, tibi coram Deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu, qui testimoniū reddidit sub Pōtio Pilato bonam cōfessionem, vt serues mādātum sine macula irreprehensibile, vsq; ad aduētum dñi nostri Iesu Christi, quem temporibus propriis ostēdit beatus & solus potēs, rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucē inhabitat inaccessibilem, quem nemo

1. Tim. 1.

A
10. m. 5.

1. Tim. 6.



nemo hominū vidit, nec videre potest, cui est honor & gloria in secula seculorū, amē. Nihil hic video dictum quod non cōueniat Trinitati. Sed vt nunc taceam de spūsancto, quem nec saltem minorē filio Deum vultis, quia omnino Deum esse non vultis, sufficit vt vos de patre cōuincamus & filio. Nunquid enim q̄a dixit Apostolus, Testificor tibi corā Deo qui viuificat oīa, pater solus, nō & fili⁹ viuificat oīa? Si dixeris patrē solū viuificare omnia, quō ergo q̄cunq; pater facit & filius similiter facit? Quidem pater, vt putas, viuificat omnia q̄d filius non facit. Deinde vbi ait: Sicut pater suscitāt mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat, quō verū est, si pater sine filio viuificat oīa? Proinde quod addidit, Et Christo Iesū qui testimoniū reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionē: de filio proprie dicere voluit, q̄a filius q̄dē sicut pater viuificat oīa: sed sub Pontio Pilato in forma serui filiū nouimus passum fuisse, non patrem. Deinde subiungit, Vt serues mandatum sine macula irreprehensibile vsq; ad aduentum dñi nostri Iesu Christi, quem temporib; propriis ostendet beatus & solus potens: quem, s. aduentum dñi Christi ostendit vtiq; Deus quod non solus est pater, q̄a s̄m veritatem, non s̄m vestrum errorē, Trinitas vnus est Deus, beatus & solus potēs rex regū & dñs dominantīū. Nunquid. n. vel vos dicere audetis filium non esse regem regū & dñm dominantīū? De quo inter cētera scriptum est in Apocalypsi Ioannis: Et ipse calcāt torcular vini potētis, & intunica & in femore habet nomen scriptum: Rex regum & dñs dominantīū. Sed ne forte dicatis, q̄ nomen patris filius habeat scriptum in veste & in femore, alio loco eiusdē libri superius legitur. Et agnus vincet eos, qm̄ dominus dominantīū est & rex regum. Quapropter s̄m vos, duo sunt reges regum & dñi dominantīū, & contra vos, si de patre tantū ait Apostolus: Beatus & solus potēs, rex regum & dominus dominantīū. Verum secundum rectā fidem ipsa Trinitas vnus est Deus, beatus & solus potēs, rex regum & dñs dominantīū, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem. Et quomodo erit verum, Accedite ad eum & illuminamini, nisi quia hoc nemo potest si de se quisq; presumpserit, sed si ipse donauerit Immor-

talitatem autem Deus habere dñs solus, quia est immutabilis solus. In omni. n. mutabili natura non nulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea non esse q̄d erat. Proinde & ipsa anima humana, quā propterea dñs immortalis, quoniam qualitercunq; secundū modum suum nūquam desinit viuere, habet tñ pro ipso suo modo quandam mortē suā, quia si iuste viuēbat & peccat moritur iustitiā, si peccatrix erat, & iustificatur, * morit peccato, vt alias eius mutatione taceam, de quibus lōgum est disputare. Et creaturarum natura coelestium mori potuit, quia peccare potuit: Nam & angeli peccauerūt, & demones facti sūt, quorum est diabolus princeps: Et qui non peccauerunt, peccare potuerunt: & cuiusq; creaturæ rationali prætatur vt peccare non possit, non est hoc naturæ propriæ, sed Dei gratiæ. Ac per hoc solus Deus habet immortalitatem, qui non cuiusquam gratia, sed natura sua, nec potuit, nec potest aliqua conuersione mutari, nec potuit nec poterit aliqua mutatione peccare. Quē secundum naturam qua Deus est, nemo hominū vidit, nec videre potest, sed potuerit aliquando, si ad illum numerum hominū pertinet, de quib; dictū est: Beati mundi cordes, qm̄ ip si Deum videbunt: Cui Deo, i. patri & filio & spūsancto, quē Trinitas vnus est Deus, honor & gloria in secula seculorum amē. Absit autem vt quomodo putas, ideo sit potentior, pater filio, quia creatorē genuit pater, filius autem non genuit creatorem: Neque. n. non potuit, sed non oportuit. Immoderata enim esset diuina generatio, si genitus filius nepotem gigneret patri, q̄a & ipse nepos, nisi auo suo pronepotē gigneret, s̄m vestram mirabilem sapientiā, impotens dicere. Similiter et ille si nepotē non gigneret auo suo, & pronepotē proauo suo, nō a vobis appellaret omnipotēs: nec impleret generationis series, si semper alter ex altero nasceret, nec eam perficeret vllus, si non sufficeret vnus omnipotēs. Itaq; omnipotentem genuit filium, qm̄ quācunq; pater facit, hæc & filius facit similiter. Filium quippe ipsum genuit vtiq; patris natura, non facit. In illo etiam testimonio, vbi ait Apostolus soli sapienti Deo: nō dissimilis error est vester, sed q̄d vobis rñdimus de potētia, hoc et de sapientia rñdemus. Si. n. dixisset Apostolus, Soli sapienti pariter: inde si-

De aīa ī-
mortalis a
te et mor-
talitate.

a. l. vni-
ficatur.

E

Mat. 9.

F

Ioan. 5.

Cap. 13.
Rom. 16.



Apo. 19. Ilium superaret. Nō enim quia in Apocalipsi de filio legis. Habens nomē scriptum qđ nemo scit, nisi ipse, ideo p̄r nescit hoc nomen, a quo est inseparabilis filius. Sicut ergo scit & pater qđ nemo scire dictus est nisi filius, qđ inseparabiles sunt, sic etiā si dictum esset, soli sapiēti p̄ri, simul intelligi dēret & filius, qđ inseparabiles sunt. Cum vero nō sit dictū, soli sapiēti patri: sed, soli sapiēti Deo, & Deus vnus sit ipsa Trinitas, multo est facilius nobis huius solutio qōnis, vt sic intelligam⁹ solum Deum sapiētem, sicut intelligimus solū potentem, i. patrē & filium & sp̄m sanctū, qui est vn⁹ & solus Deus, cui soli seruire ius sum⁹, ne male intelligētes, vel potius nō intelligētes, contra hoc p̄ceptū facere videamur, quia & dño Christo ea quæ Deo debet seruitute seruimus. Non. n. dictum est: Dñm Deum tuum patrem adorabis & illi soli * seruies, vt seruire permitteremur & filio, plus tñ patri tanq̄ maiori, minus aut filio tanq̄ maiori Deo, sed dictum est, Dñm Deum tuū adorabis, & illi soli seruies, soli. i. omnipotēti, soli sapiēti Deo, vt vos repelleremini, qui nolentes accipere vnum solum Deum patrē & filium & spiritum sanctum, & dicētes vnū dñm Deum, cui soli seruendum est, nō esse nisi Deū & patrē, & tñ etiam filium Deum & dñm confitētes, apertissime duos Deos & dominos, maiorem vnum, minorem alterum dicitis, & reos vos, ēm errorem vestrū, p̄cepti huius violati esse monstratis, quia non solum maiori, verum etiam minori, ea qđ domino Deo debet seruire seruitutis. Vbi autē dixit Apostolus, Soli sapiēti Deo, cum scriberet ad Romanos, in fine Epistolæ sic locutus est: Ei autē qui potens est, inquit, vos confirmare secundum Euangelium meū, & p̄conium Iesu Christi, secundum reuelationem mysterii temporib. æternis taciti, manifestati autē nunc per scripturam Prophetarum, ēm p̄ceptum æterni Dei in obedientiam fidei in omnes gentes cogniti, soli sapiēti Deo per Iesum Christum, cui gloria in secula seculorum: Hoc est, ei qui potēs est vos confirmare soli sapiēti Deo gloria in secula seculorum. Quod autē interpositum est, p̄ Iesum Christum, vtrum soli sapiēti Deo p̄ Iesum Christum accipi deat, vt, i. solus Deus sapiens per Iesum Christum sapiens esse intelligat, non participando, sed gignendo sa-

pientia, quod est Christus Iesus, an vero non per Iesum Christum sapiēti: sed, per Iesum Christum gloria soli Deo sapiēti, vñ ambigū. Sed quis audeat dicere, per Iesum Christum fieri, vt si sapiens Deus pater, cum ēm substantiam suā non dubitādum sit eum esse sapiētem, potiusq; sit substantia filii per gignētē patrē, qđ substantia patris per genitū filium? Restat ergo vt soli sapiēti Deo gloria sit per Iesum Christum, hęc est clara cū laude notitia, qua innotuit gentib. Deus Trinitas. Ideo p̄ Iesum Christū, vt alia taceam, ipse p̄cepit baptizari gentes in nomine patris & filii & sp̄s sancti: Vbi p̄cipue commendata est huius indiuiduæ gloria Trinitatis. Deus itaque, qđ est ipsa Trinitas, propter ea solus sapiens recte dī, quia solus secundū substantiā suā sapiēs est: non ēm accipientem, vel accidentē participationem sapiētiæ: sicut sapiens est rōnalis quēcūque creatura. Quod vero additum est, cui: vt diceretur, cui gloria cum sufficeret si dictum esset, ei autē gloria: inusitatā nostrę linguæ indicat locutionē, non sensum quē requiramus, vel de quo ambigamus insinuat: Quid. n. sensui deperit, si dicat, ei gloria, cui p̄ Iesum Christū gloria: hoc est nanque, per Iesum Christum cui gloria: quod est, cui per Iesum Christum gloria. Sed alter horum inusitatus, alter vstitutus est ordo verborū. Queris a me: Si de substantia patris est filius, de substantia patris est etiam sp̄s sanctus, cur vnus filius sit, & alius nō sit filius? Ecce rñdeo, siue capias, siue non capias. De patre est filius, de patre est sp̄s sanctus: sed ille genitus est, iste procedens: Ideo ille filius est patris, de quo est genitus: iste autē sp̄s vtriusque: quoniam de vtroq; procedit. Sed ideo cum de illo filius loqueretur, ait, Ioh. 15. De patre procedit: quoniam pater processio nis eius est author, qui talem filium genuit, & gignendo ei dedit vt etiam de ipso procederet sp̄s sanctus. Nam nisi procederet & de ipso, non diceret, discipulis. Accipite spiritū sanctum: eumq; infundendo daret, vt a se quoque procedere significans, aperte ostēderet flando qđ spirādo dabat occulte. Quia ergo si nasceret, non tantum de patre, nec tantum de filio, sed de ambob. vtiq; nasceretur, sine dubio filius diceretur amborum: Ac per hoc quia filius amborum nullo modo est, non oportuit nasci eū de ambob. Amborum est

Mat. 4.
a. l. p. 14.

Rom. 16.

Mat. 28.

Cap. 14.

Ioh. 15.

Ioh. 20.

ergo spūsanctus procedendo de ambobus. Quid aut inter nasci & pcedere inter sit, de illa excellentissima natura loquēs explicare quis potest? Non omnē qđ procedit nasci, quis omnē procedat quod nasci: Sicut non omnē quod bipes est, homo est, quis bipes sit omnis qui homo est: Hęc scio. Distingue re aut inter illam generationem & hanc processione nescio, nō valeo, nō sufficio. Ac p hoc qđ & illa & ista est ineffabilis, sicut Pro pheta de filio loquens, ait Generationē eius ei⁹ quis enarrabit? ita de spūsancto verissime dī: processionem eius qđ enarrabit? Satis sit ergo nobis, quia nō est a seipso filius, sed ab illo de quo natus est, non est a seipso spūsanctus, sed ab illo de quo procedit. Et quia de vtroq; procedit, sicut iā ostendimus, vnde & spiritus patris dictus est, vbi legi^t, Si autem spūs eius qui suscitauit Christum a mortuis habitat in vobis, & spūs filii, vbi legitur: Qui autē spiritum Christi non habet, hic non est eius. Non. n. duo sunt spūsancti, tanquā singuli singulorum vnus patris & alter filii, sed vnus pot⁹ patris & filii: De quo vno spiritu scriptum est, Etenim in spū vno nos omnes in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi & oēs vnum spiritum potauimus. Et alio loco: Vnum corpus & vnus spūs. Quid ergo hęc Trinitas, nisi vnus eiusdemq; substantiæ est? Qñquidem nō de aliqua materia vel de nihilo est filius, sed de quo est genitus: itemq; spūsanctus nō de aliqua materia, vel de nihilo, sed inde est vnde procedit. Vos aut nec filium de patris substantia genitum vultis, & tñ eum nec ex nihilo nec ex aliqua materia, sed ex patre esse cōceditis. Nec videtis quam necesse sit, vt qui non est ex nihilo, nō est ex aliqua realia, sed est ex Deo, nisi ex Dei substantia esse non possit, & hoc esse quod Deus est, de quo est, hoc est De⁹ de Deo. Quocirca Deus de Deo natus, qđ non alius prius fuit, sed natura cōterna de Deo est, non est aliud qđ est ille de quo est, hoc est vnus eiusdemq; naturæ, vel vnus eiusdemq; substantiæ. Quod cum auditis, quale cor hēatis ignoro, qui putatis nos dicere sic filium natum esse de patre, quō nascunt de corporib. corpora. Et qñ corruptibiter ista nascunt, accusatis nos tanquam generationi vnigeniti quē de patre est corporalem passionem corruptionemq; tribuamus.

Carnalibus quippe cogitationibus pleni substantiam Dei de seipso gignere posse filiū nō putatis, nisi hoc patiat quod substantia qñ gignit patī carnīs. Erratis, non scientes scripturas neque virtutem Dei. Qñ legitis: Vt simus in vero filio eius Iesu Christo: verum Dei filium cogitate. Hunc aut filiū nullo modo verum Dei filium cogitatis, si eum natum esse de substantia patris negatis. Non. n. iam erat hominis filius, & Deo donāte factus est Dei filius, ex Deo qđem natus, sed gratia, nō natura. An forte & si nō hoīs filius, tñ aliqua iam erat qualiscunq; creatura, & in Dei filiū Deo mutante conuersa est? Si nihil horū, ergo aut de nihilo aut de aliqua substantia natus est. Sed ne crederemus, de nihilo esse Dei filium vos putare, iam nos ab ista solitudine liberaſti. Affirmaſti. n. non vos dicere, de nihilo esse Dei filium: De aliqua ergo substantia est. Si non de patris: de qua? Dicite. Sed non inuenitis, iam igitur vnigenitum Dei filium Iesum Christum dñm nostrum de patris esse substantia non vos vobiscū pigeat cōfiteri. Pater ergo & filius vnus sunt eiusdemq; substantiæ. Hoc est illud Homousion qđ in cōcilio Niceno aduersus hereticos Arrianos a catholicis patribus veritatis autoritate & autoritatis veritate firmatum est: quod postea in concilio Ariminensi, pp nouitatem in verbis minus qđ oportuit intellectum, quā tñ fides antiqua pepererat, multis paucorū fraude deceptis, hæretica impietas sub heretico imperatore Cōstantio labefactare tētauit. Sed post nō longum tps libertate fidei catholice pualente, posteaquam vis verbi sicut debuit, intellecta est, Homousion illud catholice fidei sanitate longe lateq; defensum est. Quid est. n. Homousion, nisi vnus eiusdemq; substantiæ? Quid est inquam Homousion, nisi, Ego & pater vnum sumus? Sed nunc ego Nicenum, nec tu debes Ariminense tāquam præiudicaturus proferre cōcilium: Nec ego huius autoritate, nec tu illius detineris: scripturarum autoritatibus, non quorumque propriis, sed vtrisque communibus testibus, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione concertet. Vtrique legimus: Vt simus in vero filio eius Iesu Christo: Ipse est verus Deus & vita æterna. Vtrique tanti ponderis molibus cedamus. Dicite ergo nobis, vtrum iste verus Dei filius, ab eis qui gratia filii sunt huius

1. Ioan. 5

A

B

Ioan. 10.

1. Ioan. 5

huius nominis quadam proprietate discretus de nulla substantia sit, an de aliqua? Non dico, inq; de nulla, ne de nihilo dicā. Ergo de aliqua est: q̄ro, de qua? Si nō de patris, aliā q̄re. Si aliā non inuenis, q̄a oīno non inuenis, patris agnosce, & filium cum patre Homouisiō p̄stere. Caro de carne nascit̄, filius carnis de substantia carnis nascit̄: corruptionem de medio tollite p̄siones carnales a lumine mētis abiicite, & inuisibilia Dei per ea q̄ facta sunt intellecta cōspicite. Credite creatorē qui de

Rom. I.

Cedit carni carnē gignere qui dedit parētib; ve-
ros carnis filios de carnis substantia ḡnare, ac sic filios cum parentib; vnus esse substantiæ, multo magis potuisse verum gignere filium de sua substantia, & vnā cum vero filio h̄re substantiam, manēte incorruptione spiritali, & lōgissime hinc aliena corruptione carnali: Nā de aīa quid dixeris, nescio. Verba enim tua sunt vbi dicis: Nec. n. aīe ingenuitatē cōparatis illam tātam magnificētiam, sed ad fragilitatē corporis.* De corpore vtique, inq;, nascit̄ caro, corporalis filius: non tñ de aīa aīa nascit̄. Post istam quasi definitionem tuā, rursus affirmas animam filios generare. Adiungis. n. dicis: Si ergo nostra aīa incorruptibiliter generat & impasibiliter: nullam sentiens diminutionem, non iniquationem aliquā, sed legitime s̄m iura diuina generatum filiū, sapientiū consensu, accōmodans *

a. l. carnis

a. l. generat filium, & sapientiam consensum accōmodans.

cor-
pori, ipta integra manet, quanto magis oīpōtens Deus? Et paulopost dicis, quanto magis Deus pater incorruptibilis incorruptibiliter genuit filium? Iam supra dixi, nescire me qd volueris de aīa intelligi, de qua prius dixisti, q̄ nō nascatur aīa de aīas, & postea, q̄ aīa in corruptibiliter gignat filium? Si anima aīam gignit, quō non nascitur aīa de aīa? Si carnē, tu videris quō sit caro verus aīæ filius. Christus enim p̄p quem putasti hanc adhibendā similitudinem, verus est Dei filius. Si aut̄ incorruptibiliter gignere animā filium sic accipi voluisti, quō ait Apostolus, In Christo

I. Cor. 4.

non Iesu per euangelii ego vos genui: Cur enim attendis q̄ iam erant illæ animæ in veteri vita, quas per Euangelium renouando Apostolus genuit? Verbum aut̄ Dei Deus vni genitus filius, sicut iā disputauimus, nō prius aliquid fuit, & renouatione est generatus a patre, sed cum patre semper fuit, sicut est semper atq; eīe mirabili atque ineffabili modo

genitus ab æterno cōæternus. Sed si ob hoc introduxisti hāc dissimilem similitudinem, vt assereres Deum patrem incorruptibiliter genuisse noli laborare, confiteor omnino incorruptibiliter genuisse Deū patrem, sed qd̄ est ipse genuisse. Iterum. n. dico hoc, qd̄ vobis s̄pe dicendū est, Aut de aliqua substantia natus est Dei filius, aut de nulla: Si de nulla, ergo de nihilo, qd̄ vos nō dicere iam tememus. Si de aliqua, nec tñ de patris, nō ver̄ est filius. Si de patris, vnus eiūdemq; substantiæ sunt pater & filius. Quō ait nihil filio subtra-
xit vt dicis, si eiūsdē substantiæ est, & tñ minor est, nec sicut infans crescere potest? Iam vero de immortalitate Dei, quia nō patrem, sed Deū, qui & pater est & filius & spūs sanctus, solū habere immortalitatem dixit Apostolus, satis superius disputauimus, qñ ipsū apostolicum testimonium & posui totum & exposui. Displicet tibi, quod equalem patri asserimus filium, quasi possit esse inæqualis, qui verus est filius, nō natus ex tempore, sed gignētī cōæternus, sicut ip̄s dōr ab igne genitus gignenti manifestatur æqueus. Sed habet, inquis, Dei filius authorem patrem. Si propterea Deum patrem Deo filio dicis authorem, quia ille genuit, genitus est iste, q̄a iste de illo est, nō ille de isto, fateor & concedo. Si aut̄ per nomē auctori minorem vis facere filium, patremq; maiorem, nec eiūsdē substantiæ filium cuius est pater, detestabor & respuam, quia & filius hominis, in quantum est filius, habet authorem, de quo natus est, patrem, nec tñ ideo non est eiūsdē substantiæ cuius est pater, & q̄ iste minor, maior est ille, potest tñ ad formam patris valentiamq; peruenire crescendo, in qua patrē propterea * non omnino inuenit talem, quia & ille de
a. l. pater

Ioh. 16. tus a gignente. Omnia, inquit, quæ habet pater, mea sunt. Oia ergo quæ habet pater, dedit ille gignendo, accepit iste nascendo: Nec dādo ille amisit quod habuit: nec iste cum esset & nō hñet, accepit. Sed sicut ille permāsit hñs oia, cum ea quæ hñt filio dederit oia: sic iste nunquam fuit sine omnib. quæ nō egēdo, sed nascendo accepit ut filius, quā nunquā potuit esse nō natus, & ea sine quibus nō est natus, & est immutabilis natus, semper habuit, quia semper est natus. Si. n. aliquid eorum quæ habet pater non dedit filio, falsum est quod ait filius, Omnia quæ hñt pater, mea sunt. Sed quia quod dixit filius verum est, prorsus oia quæ habet pater, dedit ut diximus ille gignendo, accepit iste nascendo: Ac per hoc dedit ille vitam, quā genuit vitam: accepit iste vitam, quā natus est vita, si minor, si discolor, si diuersa, nō ergo quam pater habuit hāc dedit filio: Et quō verum est: Oia quæ habet pater, mea sunt? Sed quā audiat dicere, verum non est quod veritas dixit? Quapropter sicut habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam hñe in semetipso: Si habet, dedit: quod habet, dedit, qualem habet, talem dedit, quantam habet, tantam dedit. Omnia quæ habet pater, filii sunt. Nō ergo aliqd minus quā pater habet, filio dedit: Nec amisit pater vitam quam filio dedit: Vivendo. n. imuit quam gignendo dedit. Vita est autem ipse pater, vita est ipse filius: Et ille quippe & iste id hñt quod est ipse: Sed ille de nullo vita, iste vita de vita, sed talis qualis illa, tanta quanta illa, hoc oīno quod illa, quia verus est filius, quia perfectus est filius, quia nō est degener ab vno Deo patre, Deus vnicus filius: Patri ergo æqualis est filius. Quicquid cum dicis a patre accepisse, fatemur & nos prorsus: Pater dedit, fili⁹ accepit. Sed cū pater oia quæ habet gignendo dederit, æquam lem vtiq; genuit, qm̄ nihil minus dedit. Quō ergo tu dicis, quā ille dedit, ille accepit, ideo æqualem filiū patri nō esse: cū eum cui data sunt oia, & ipsam æqualitatem videas accepisse? Scriptum est qdem, Beatum est magis dare quā accipere: Sed ī hac vita vbi est iopia, quā vtiq; melior est copia: Melius enim est hñe quam egere: & melius est donare quā accipere: erogare quā medicare. Vbi autē qui dedit, gignendo dedit, & qui accepit, nascendo accepit, non inopi subuētum est, sed ipsa copia generata est. Nec pōt qui accipit ei qui dedit

esse inæqualis, quia & hoc accepit ut esset æqualis. Nihil. n. patre minus hñt ille quā dicit, Omnia quæ habet pater mea sunt: Aequalis est igitur: Sed quia semetipsum exinaniuit, formam serui accipiēns, nō formam Dei perdens, ita factus est in eadem serui forma obediēs vsq; ad mortē crucis, in qua paulomin⁹ minoratus est ab angelis, ut patri in forma Dei maneret æqualis, quia nō est forma illa mutabilis. Quid itaq; mirum est, si ea quæ commemoras dicit: Ego quæ placita sunt patri meo, facio semper? Et ad monumentum Lazari: Pater, gratias ago tibi quā audisti me, & ego sciebam quia semper me audis, sed propter eos qui circumstant dixi, ut credant quia tu me misisti. Et iterum: Me oportet operari opera eius qui me misit. Et antequam panes frangeret, prius patri gratias egit. Si his atq; huiusmodi testimoniis id ostēdere voluisses, quod in forma serui filius minor est patre, & in ipsa forma Dei iste de illo, non ille de isto est, quod sæpe significans, multa ita dicit, ut eum non intelligentes etiam in ipsa diuinitate arbitrentur minorem, sic teneres rectam regulam fidei, ut non contradiceres veritati, nec per alia testimonia oppugnares euangelium, sed doceres. Quæ sunt enim placita patri, quæ non sunt & filii? aut vnde potest facere filius, nisi quæ placita sunt patri, a quo habet omnia in quib. equalis est patri? Quomodo nō gratias agit patri de quo est, præsertim in forma serui in qua illo minor est? Quomodo non patrem rogat ut homo, qui cum patre exaudit ut Deus? Quis autem Christianus ignorat quod pater miserit, missusque sit filius? Non. n. genitorem ab eo quem genuit, sed genitum a genitore mitti oportebat. Verū hoc nō est inæqualitas substantiæ, sed ordo naturæ, non quod alter prior esset altero, sed quod alter esset ex altero. Oportebat ergo operari eum qui missus est, opera eius a quo missus est. Et quæ sūt opera patri, quæ nō sunt & filii, cum dicat idem filius, Quæ cūque pater facit, hæc & filius similiter facit? Opera tñ patris esse dicit, Non enim obliuiscitur a quo sit, a patre quippe illi est, ut operator talium operum sit. Hæc autem vos ita intelligitis, ut hinc etiam putetis patrem filio esse maiorem, quia dixit passerem non cadere in terram sine patris voluntate, quasi cadat sine voluntate filii. An visque adeo minorem vultis filium, ut non habeat

Ioh. 16.

Philip. 2.

Psal. 8.

Ioh. 8.

Ioh. 11.

Ioh. 9.

Mat. 26.

I.

Ioh. 5.

Mat. 10

beat in p̄tate nec passeret? Sed si non vultis huic regulæ acquiescere, vt vbiq; legeri tis in authoritate diuinorū eloquiorū, quib. minor patri filius videat ostēdi, aut ex forma serui dictū accipiat, in qua vere minor est pater, aut ideo dictū, q̄ non demonstret maior vel minor vllus esse altero, sed demōstret esse alter ex altero, si huic, inq̄a, rectissimę regulæ nō vultis acquiescere, certe tñ verum Dei filium nulla rōne dicetis, si nō eis dē substantiæ, cuius pater est, eum esse dicatis. Vt. n. humanum aliquid dicam pp infirmitatē carnalium, cum hoīes duo sunt, pater & filius, si obediēs sit patri filius, & aliqua existente cā roget patrē, gratias agat patri, aliquo deniq; mirat a patre, vbi se dicat non venisse facere voluntatem suā, sed eius a quo missus est, nun quid hinc ostendit non eiūdem cuius pater est esse substantiæ? Cur ergo vbi de filio Dei talia legitis, statim in tñ sacrilegium corde atque ore proruitis, vt veri filii Dei vnā eandemq; cum patre substantiam non esse credatis atq; dicatis? Quid q̄ etiā illud cōmemorandū putasti, quod manifestissime vt homo

IOAN. 10. loquitur: P̄tatem habeo ponēdi aīam meā, et p̄tatem habeo iterum sumendi eam. Hoc. n. p̄ceptū accepi a patre meo? Quid hoc adiuvat cām tuam? Nunquid. n. aliud dixit, nisi p̄tatem hēo moriendi & resurgendi? Quod itaq; ait? Nemo eam tollit a me, sed ego eam pono a me, & iterum sumo eam, quid intelligi voluit, nisi se nō fuisse moriturum, nisi ipse voluisset? Nunquid tñ nisi homo esset mori & resurgere potuisset? Si autē introduxisti hoc testimonium, vt p̄loquereris dicens: Hic sanē & de sua p̄tate q̄ a patre accepit, dicebat: P̄tatem habeo ponēdi aīam meā, & p̄tatem habeo iterum sumendi eam, tanq̄ si homo nō esset, positurus esset aīam suam. Vt **M** homo ergo, nō vt Deus accepit hāc p̄tatem: Quis non dixerit, hanc p̄tatem: sed, hoc p̄ceptum accepi a patre meo. Quis autē nesciat aliud esse p̄ceptum, aliud p̄tatem? Hoc. n. habemus in p̄tate, quod cum volumus possumus: P̄ceptum vero id nobiscum agit, vt quod iam est in p̄tate, faciamus. Si autē nondum est in p̄tate, oremus nobis p̄tatem dari, vt quod p̄ceptum est, impleamus. Quocirca si ea quę aperta sunt, velitis attendere, vt homo acceperat hanc p̄tatem. Sed propter contentiosos ego ad vtrūq; concludam: Si

vt homo accepit hanc potestatem, nihil tibi prodesse hoc testimonium & tu vides. Quid si ex hac p̄tate a patre accepta minorem patre filium vis probare, nec nos dubitamus, q̄ in quantum homo est Christus, minor est pater. Si autē vt Deum vis accepisse hāc p̄tatem, gignendo eum pater æqualem sibi, dedit ei omnium rerum tantam, q̄ta ipsi patri est, potestatem. Si enim minus habet in p̄tate aliqd quam pater, non sunt eius omnia quę habet pater, sed quia eius sunt, tātam proculdubio habet p̄tatem quātam pater. P̄ceptum quoque, aut vt homo accepit, aut vt Deus. Si vt homo, nulla quęstio est, quia vt homo est pater minor. Si vt Deus, non hinc ostendit minor, quia nascendo id accepit, non indigendo. In verbo enim vnico Dei omnia p̄cepta sunt Dei, quę ille gignens dedit nascēti, non cum genuisset addidit indigenti: Ac per hoc tantum genuit quantus est ipse: quia de seipso genuit verum filium, & perfectam genuit plenitudinem diuinitatis, nō perficiendam ætatis accessu. Sed humili^o a te quęro, quare filium hominis quemlibet hominem, si p̄ceptum accipiat a patre non eum dicis alterius esse substantiæ, & filium Dei Deum, ob hoc audes negare paternę esse substantię, quia p̄ceptum accepit a patre? Proflus, & p̄ceptum a patre accepit, & eiūdem substantiæ est, cuius est ille qui dedit. Quis te cōtradicientem ferat, si ad te audiendum homines patres filiiq; concurrant, eiūdem vtiq; substantię? Nec ideo filii degeneres, quod ita p̄cepta eis dederint patres. Sed forte dicis patres doctos filiis indoctis p̄cepta dedisse. Refer nunc te ad Dei filium, de Deo patre natum Deum, qui vtiq; imperfectus est natus, si p̄ceptum accepit indoctus. Quia vero perfectus est natus, p̄ceptum dedit ille gignendo, accepit itē nascendo. Nunquam enim verus Dei filius indoctus **B** Cap. 11. fuit, filius autem nunquam non fuit. In forma Dei filium esse non negas, & Deo patri æqualem negas, maiorem patris formam putans esse quā filii, tanquam non habuerit pater vnde formam suam compleret in filio, quem de seipso genuit, nō fecit ex nihilo, nō ex alio. Aut si formā suā in vnico filio plenam gignere potuit, nec tamen genuit plenam, sed minorem, quid sequatur attendite, & in viā redite, ne cogamini patrē inuidum dicere.

Deu. 6.

dicere. Dicitis Deum filiū, dicitis dñm, sed vt duos Deos dominosq; faciatis, cōtra scripturā clamātē. Audi Israel, Dñs Deus tuus, Deus vnus est. Quid aut in hoc sacrilegio vobis, pdest, q̄ patri datis tantam formam, quantam nō datis filio? Nunqd si vnus maior, alter est minor, ideo nō sunt dii & dñi duo? Si carere cupitis hoc errore, sic dicite aliū esse patrē, & aliū esse filium, vt tñ simulābos nō duos dicatis, sed vnum dñm Deum. Dicitis regem filiū de rege patre utiq; natū, nec intuemini in genere humano filios regum, etiam si non sint ex regib. reges, esse tamen ex hominibus hoīes, nec hñe potestatem cum patrib. regiā, & tñ eādē tenere naturam: Vos autem filio Dei regis regnū cum patre conceditis, & naturā paternā vanitate impia denegatis, eūq; Deo patri dicitis ināqualem, qui nō rapinā, hoc est, qui non alienum arbitratus est esse æqualis Deo, sed tñ non intendens quā sua sunt, sed quā nostra sunt, semetipsū exinanīuit, non formam Dei perdens, sed formam serui accipiēs, in qua patri factus est obediēs vsq; ad mortem crucis: In qua forma eū non vultis sic agnoscere patre Deo minore, vt in Dei forma patri non negetis equelem. Nos, inquis, dicti sumus filii gratia, nō natura hoc nati: Ideo vngēnus est filius, quia quod est fñ diuinitatis suā naturam, hoc est natus filius. Hęc non tua solum, verum etiam nostra sunt verba. Cur ergo quē Dei filiū natura nō gratia cōfiteris, eiusdem naturā cuius pater est nō esse contendis, nec quid mali abste dicat attendis? Nonne regis Dei filio, paternū regnū auferre tolerabilius est q̄ naturam? De spiritu autem sancto quō & ipse de Deo sit, nec tñ & ipse filius sit, qm̄ procedendo, non nascendo legitur esse de Deo, iam superius q̄tum satis vñum est disputauī. Nos inquis, in patrem Deum innatum, naturā non accepimus. Et tanquam rationem reddens, cur Dei patris nō dicatis esse naturam, mox adiungis & dicitis: Credimus quod ait Christus, Spūs est Deus quasi Christus fñ id q̄ Deus est, nō spūs sit, quem tñ natura filiū esse dixisti. Non ergo pater ideo natura nō est, quia spūs est. Sed forte quia natus non est, ideo eum non vultis esse naturā. Putatis, n. q̄ a nascēdo natura sit dicta. Scitote ergo, q̄ vnaquēque res esse dī per substantiam, hoc esse utiq; per naturam. Certe si non putatis esse dicendū eius-

dem filium cuius pater est esse naturā, dicite cuius pater est substantiā, & ad causam quā inter nos agit, sufficit nobis. Veruntū admonendi estis, vt intueamini qd̄ ait Apostolus, His qui natura non sunt dii, seruistis. Vbi certe nos Deo qui natura est Deus, seruire monstrauit. Vos ergo qui Deum patrem non natura Deum esse creditis, vbi Deum constitutis aduertite, & si vllus in vobis pudor est, erubescite. Ecce nos dicimus vobis, non seruimus Deo qui natura non est Deus, ne simus tales, quales fuerunt illi, quib. dictum est: His qui natura non sunt dii, seruistis, Vos si tales esse vultis, petimus ne velitis, & Deū patrem natura Deum esse dicatis, eiusq; filiū quem non gratia, sed natura filium iam esse dicitis, eiusdem naturā cuius pater est nō negatis, ne nihil aliud quā filium esse verum negatis: Quomodo, n. dicitis, & verum filiū vos profiteri, & patri & similem nō negare, qñ eum negatis vnus cum patre esse substantiā? Sicut autem verū filium indicat vna substantia, sic nō verum diuersa substantia. Quō autem filium patri similem dicitis, cui patris substantiam dare non vultis? Nonne similis homini est pictura vel statua, & tñ filius dici non potest, quia diuersa substantia est? Homo nempe ad Dei similitudinem factus est, tamen quia non est vnus eiusdemq; substantiā, nō est verus filius, & ideo fit gratia filius, quia non est natura. Si ergo vultis Dei filium verum confiteri, prius illum ac præcipue dicite vnus eiusdemq; substantiā, vt tanquam verum filium & Dei filium per omnia similem patri esse dicatis: Nam quem substantiā putatis habere diuersā, plus eū dissimilem q̄ similem dicitis, & oīno verum filium de negatis. Nam vultis nosse, ad ostendendum verum filium quantum valeat vna eademq; substantia, etiam si filius hominis homo in quibusdam similis, in quibusdam sit dissimilis patri, tñ quia eiusdem substantiā est, negari verus filius non potest, & quia verus est filius, negari eiusdem substantiā non potest. Vos autem ita dicitis, verum Dei filium similem patri, vt substantiā velitis esse diuersā p̄ quam solam potest filius verus ostendi. Nam duo veri hoīes, & si nullus eorum filius sit alterius, vnus tñ sunt & eiusdem substantiā. Homo autem alterius hominis verus filius, nullo modo potest nisi eiusdem cum patre esse

Galat. 4.

Phil. 2.

Rom. 4.

esse substantię, et si non sit per omnia similis patri. Quo circa verus Dei filius & vnus cū patre substantię est, quia verus filius est, & p oīa est patri similis, qā Dei filius est. Neq; n. sicut cōtingit in filiis hoīum, vel quorumcū que aīalium, ita fas est dicere, verū Dei filiū substantię qdem vnus esse cū patre, sed non per oīa similem patri. Nicenū ergo nobiscū tenete concilium, si vultis Christiū dicere verum Dei filiū. Diuersas, inquis, accusamur dicere naturas. Et quid aliud dicis de Deo patre, & de Deo filio, qd aliud dicis? An ideo putas ab ista accusatione purgari, qā continuo subiungis dicēs: Hoc scito qd nos dicimus, q pater spūs spiritum genuit ante oīa secula, Deus Deum genuit? Hoc qdem dicitis, & verum dicitis: sed hoc tacuisti: qd falsū & execrabile dicitis. Spūs enim spm genuit, verum dicitis, sed hoc verum ea intentione vos dicitis, quia etiā diuersę naturę dī spūs. Nam diuersę naturę sunt spūs Dei, siue spūs Deus, & spūs hominis, & tñ vterq; dī spūs. Itē diuersę naturę sunt spūs hominis & spūs pecoris, & tñ nihilominus vterq; spūs dicit. Item dī, Deus Deus, & dī Deus homo. Sicut dictum est: Dii estis. Et sicut dictum est Deus Moyses Pharaoni. Et cum sit Dei & hoīs diuersa substantia, tñ vterq; appellat Deus. Prorsus veraciter arguimini, quanuis dicatis de Deo patre & de filio, spūs spiritū genuit, naturas tñ diuersas dicere, & quanuis dicatis, Deus Deum genuit, etiam sic nō recedere a diuersitate naturę, qā non per omnia similem patri esse dicitis filium: Nā si per omnia similem diceretis, consequēter intelligeremini, q eos diceretis etiam vnus eiusdemque esse naturę siue substantię. Si ergo ab hoc crimine quod vobis obicit, Dei patris & Dei filii vos dicere naturas esse diuersas, purgare te cogitas, sicut dicis, Spūs spiritum genuit, ita dic, spūs eiusdem naturę siue substantię spiritū genuit. Item sicut dicis, Deus Deum genuit, ita dic, Deum eiusdem naturę siue substantię genuit. Hoc si credideris & dixeris nihil de hac re vltius accusaberis. Si autem hoc nō dixeris, quid prodest quia dicitis, Verus innatus pater verum genuit filium, cum, pcul dubio verus filius nō sit, si non est vnus eiusdemq; substantię cum illo qui genuit? Dicit quidem filius ad patrem: Hęc est autem vita

& quem misisti Iesum Christum, i. te & quē misisti Iesum Christū, cognoscat solum verum Deum. In quib. verbis solum patrē non cū filio verum accipientes Deum, qui aliud quam filium negatis verū Deum? Quia vero pater & filius, nō duo dī, sed vnus est Deus, sine dubio & filius verus est Deus, & adiuncto spūs sancto, solus est Deus. Neq; enim mouere nos debet, q noīatus non est hoc loco spūs sanctus, tanquam nō sit Deus, aut non sit verus Deus. Tale est. n. hoc quale si quis dicat nescire Christum ea quę Dei sunt: Qm dicit Apostolus sic, Ea q Dei sunt, nemo scit nisi spūs Dei, hoc est enim nemo scit nisi spiritus Dei, quod est solus scit spiritus Dei: Sicut ergo ab hac scientia, quam nō habere nisi spūs Dei dictus est, nō excluditur Christus, sic ab eo quod pater & Christus est solus Deus, nō excluditur spiritus sanctus. Sic & nomen illud quod in Apocalypsi nemo nosse dictus est, nisi ipse qui hoc habebat scriptum, id est Christus nouerat, vtique & pater, quod negare non potestis, nouerat & spiritus sanctus, etiam si negetis. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam altitudines Dei, nisi forte qā scrutator dictus est, negatur apprehendere, neget ergo Deus apprehendere corda & renes hominum. Scriptum est enim: Scrutās corda & renes Deus. Ita ergo dictus est solus verus Deus pater & Iesum Christus, vt ab hac veritate deitatis nullo modo alianaretur spiritus sanctus: Non autem filius, vt tibi videtur, solum potentem, solum sapientem, solum bonum patrē dicit esse Deum. Deus autem vnus & solus est ipsa Trinitas, vt ostendunt ea quę superius iam sapissime diximus. Quod autem non proficientem, sed perfectum Deus pater genuit filium Deum, verum dicit. Sed quod ipsam filii perfectionem perfectio ni patris non vis æquare, hoc falsum dicis, & veritati qua verus est filius contradicis. Homo enim si posset, inquis, perfectum mox generare filium, non paruulum generaret, qui coaugmentatus annis tandem aliquando sui genitoris impleat voluntatem, veritatem verissime omnino contra te loqueris. Sed vt contra te non sit quod loqueris, agnosce æqualitatem patris & filii, quia & homo si posset, filium mox generaret æqualem, nec expectaret annos, p quos in forma filii posset voluntas eius impleri. Deus ergo cur non

1. Co. 2.

Ap. 16.

1. Co. 2.

Ps. 7.

Ps. 81.
Ex. 7.

H

Ioan. 17. æterna, vt cognoscant te solum verum Deū

quā-



æqualem genuit filium, cui nec anni necessarii fuerūt per quos adimpleretur, nec oī potētia defuit? An forte noluit? Ergo qđ absit, inuidit: Sed non inuidit, æqualem ergo genuit: Ac per hoc vnus eiusdemq; substantiæ. Qñ quidem homo qui propterea, quia non pōt non gignit æqualem, eiusdem tñ substantiæ gignit filiū cuius est ipse. Quod si non esset, profecto verus filius esse non posset. Quid est ergo qđ dicit, pater talem genuit filiū, qualis & nūc est, qualis & pmanet sine fine? Hoc bene diceret, si patri æqualem verum filium non negaret. Cū vero perfectū dicis & æqualem negas, & talem qualis est natus, sine fine permanere non negas, proculdubio minorē patre filium sine fine remanere pronuncias: Ac per hoc nascitur filius hoīs minor patre, & qđ imperfectus nascit̃, crescendo ad formam puenit patris. Nat⁹ est Dei filius minor patris: Et qđ perfectus atq; immortaliter natus est, nullū accipit incrementum, sed eum ipsa perfectio a forma patris in æternum efficit alienum. Ecce quē creditis, ecce quā dicitis, ecce, qđ peius est, quā docetis. Sed in auditorū, inquis, est arbitrio, vt eligat alterū de duob. aut obedientem patri filium, qui se exinanivit formam serui accipiens, cui & p̃r donauit nomen qđ est sup̃ omne nomen: aut interpretationē tuam. Prorsus autores, quib. donat dñs intellectum, nō vnū de duob. istis eligunt, sed vtrunq; i. & obedientē patri, filium, & interpretationem, vel potius expositionem meam, qua ostendi sic obedientem fuisse in forma serui, vt formā non amitteret Dei, in qua æqualis est patri: Tu vero vide qđ cōtūmēlose filio Dei tribuas obedientiā, cuius minuis in diuinitate naturam. Qñ aut̃ a me audisti, p̃p iudēos humilitatis non veritatis gratia dixisse filium, qđ Deus sit pater eius? Hoc a me ita nunq̃ audire potuisti, sicut nūquā dixi, sed planē dixi p̃p formam serui dictum esse. Sicut aut̃ ipsa forma serui vera, nō falsa est, ita patrem suum esse etiam p̃p illam Deum suum veraciter dixit, nō humiliter finxit. Quis n. est humilitatis fructus, vbi detrimentum est veritatis? Tu aut̃ istam certissimā veritatem ita es refutare conatus, vt diceret ideo verba ista quib. ait dñs, Deum meum & Deum vestrū, ad formā serui non pertinere, eis verbis post resurrectionem vsus est dñs, quāsi formam serui resurrectione consum-

perit, ac nō potius in melius commutauerit: quasi non qui mortuus est ipse & resurrexerit, quasi non forma serui, qđ occisa est, ipsa resurrexerit, quasi non ipsa in cēlum leuata sit, in ipsa Dei filius sedeat ad dexterā patris, in ipsa venturus sit ad viuos & mortuos iudicandos? Nōne clarissima contestatio est angelorum dicentium: Sic veniet quemadmodū vī distis eum euntem in cōelum? Cur ergo post resurrectionem nō diceret, Ascēdo ad patrē meum & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum, qñ in eadē forma fuerat ascēsurus, p̃p quam ex tpe Deus est eius, qui sine tpe pater est eius? Propter quam formam nō solum post resurrectionem, verum etiā post iudicium subiectus erit ei, qui illi subiecit omnia. Quotquot ergo testimonia posuisti, quib. probares dictum esse Deum, & Christi, eum qui pater est Christi discutere quemadmodum dicta sint, superflū iudico: sed a te frustra commemorata esse puto, qđ nec tu de beas dubitare. tam vero illud vbi dñs in eadē carne qđ resuscitauerat constitutus, & eundem hominem gerēs, ait ad discipulos suos: Data est mihi omis potestas in cēlo & in terra. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spūs sancti, docentes eos seruare oīa quæcunq; mādauī vobis, vt quid commemoraueris, & quid inde probare volueris, prorsus nescio. Nūquid n. ait, Data est mihi a Deo meo potestas? Quod si dixisset, p̃p ipsam humanā formam dictū fuisse ambigi nō deberet. Quia vero non dixit, quid isto testimonio volueris agere, non intelligo: Immo intelligo te id egisse, vt abūdantiū loquereris. Si enim tanquam Deo data est hęc potestas, nascenti eam pater dedit, non indigenti, quia gignendo dedit, non augendo. Si vero tanquam homini data est hęc potestas, quid habet qōnis? An forte nos admonere voluisti, qđ baptizari dñs iusserit? Vbi audis vnū nomen, & vnā non vis intelligere deitatem. Quod autē dicis, & ante incarnationem Christi, patrem dictum esse Deum eius, qm̃ scriptum est, Vnxit te Deus Deus tuus, longe anteq̃ Christus venisset in carne, ita ne non intelligis in prophetia esse prædictum, tanquā fuerit factum quod erat futurum? An nō sic in Prophetia, ait ipse dominus, Foderūt manus meas & pedes, & cę-

Affo. 1.
Ioan. 20.

1. Co. 15.

Mat. 28.

Psal. 44

Psal. 21.

Psal. 44. tera quib. passionem suam tãto ante prænun-
 ciauit, & quod futurũ erat, tanq̃ iam factum
 esset expressit. Dictum est ergo in prophetia
 rerum futurarũ, tanq̃ locutione rerum pręte-
 ritarũ. Vnxit te Deus Deus tuus oleo exulta-
 tionis prę participib. tuis: Participes eius si-
 gnificans, qui futuri fuerant serui eius, focii
 eius, amici ei⁹, membra ei⁹. Prędictũ est ergo
 qđ futurũ erat, vt vngeret De⁹ Chr̃i, hoĩem
 Christũ: qui tñ sic factus est homo, vt mane-
 ret Deus. Vngere aut̃ nõ visibili & corporali
 oleo, sed spũsancto, quem scriptura nomine
 olei sedulationis, figurata, vt solet, locutione
 significat. Dixit aut̃, vnxit, nõ dixit, vncturus
 C est, q̃a in prędestinatione iã factum erat, qđ
 suo tpe futurum erat: Vbi tu timens nẽ spũs-
 sanctus, quo vnct⁹ est Christus, maior videat̃
 esse q̃ Christus, q̃a reuera maior est homine
 Christo, qui n. sanctificat, eo qui sanctificat̃
 est maior, hoc ergo timēs, voluisti oleo exul-
 tationis eam lætitiã significatã videri, qua fi-
 lius exultauit cum patre, qñ est cõdita crea-
 ra. Et cõmemorasti vt soles testimonia cause
 tuæ nõ necessaria, de lætitiã patris & filii. Sed
 quid factururus, quo iturus? Quomodo id qđ
 Atto. 10. est luce clarius, aut negaturus, aut in aliud
 quodcunq; versurus es, cum recitat tibi qđ
 beatus Petrus in Apostolorum Actib. dixit.
 Psal. 44. Hunc Iesum a Nazareth, quem vnxit de spũ-
 sancto. Ecce quod prophetabat quãdo dictũ
 est, Vnxit te Deus Deus tuus oleo exultatio-
 nis, vel oleo lætitię prę participib. tuis. Deus
 enim cui dictum est in eodẽ Psalmo, Thro-
 nus tuus Deus in seculũ seculi: virga dilectio-
 nis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, odio
 habuisti iniquitatem, ppter ea vnxit te Deus
 Deus tuus: a Deo patre vnctus est filius, q̃ sic
 homo factus est vt maneret Deus, q̃a vnctio
 ne plenus erat, i. spũsancto. Propter qđ de il-
 lo scriptũ est, Iesus aut̃ plenus spũsancto, re-
 Luca. 4. uersus est ab Iordane. Dicis & in psona spũs-
 Cap. 17. sancti non posse suscipi quod de filio dictũ
 est, Oĩa per ipsum facta sunt, & sine ipso fa-
 ctum est nihil. Et hoc ideo dicis, vt quib. po-
 tueris persuadeas, qđ vobis male persuasum
 Ioh. 1. est, spiritum sanctum nõ esse creatorẽ, quasi
 legeris, Omnia per ipsum facta sunt sine spũ
 sancto: aut, Omnia per neminem facta sunt
 nisi per ipsum. Quanquam & si tale aliquid
 legeris, sic spiritum sanctum ab hac opera-
 tione, qua constituta est creatura, credere nõ
 deberemus exclusum: sicut filius non exclu-
 dit ab ea scientia de qua dictum est: Quę Dei
 sunt, nemo scit nisi spũs Dei. Si aut̃ q̃a non est
 nominatus, qđ et per illum facta sit creatura, r. cor. 1.
 qñ de filio dictum est, Oĩa per ipsum facta
 sunt, ideo putas Dei spũm non esse creatorẽ,
 proculdubio nec in eius nomine poteris ba-
 ptizatos dicere, q̃b. ait Petrus, Agite peniten-
 tiam, & baptizet̃ vnusquisq; vestrũ in nomi-
 ne dñi nostri Iesu Christi, q̃a nõ ait, & spũs-
 sancti: nec in patris nomine, quia nec ipse
 ibi est nominatus. Si aut̃ et non nominatis pa-
 tre & spũsancto, in nomine Iesu Christi iussu
 sunt baptizari, & tñ intelligunt nõ baptizari
 nisi in nomine patris & filii & spũsancti, cur
 non sic audis de filio Dei, Oĩa per ipsum fa-
 cta sunt, vt & non nominatum intelligas ibi
 etiam spũm sanctum? Nam quid excellentius
 in creaturis q̃ virtutes celorũ? Scriptum est
 aut̃, Verbo dñi cœli firmati sunt, & spũ oris
 eius oīs virtus eorum. Dixeras nempe nõ me
 Psal. 32. etiam spũm sanctum? Nam quid excellentius
 talia reperire in scripturis diuinis, q̃b. spiri-
 tum sanctum æqualem asseram filio. Ecce re-
 peri, vbi etiam maior possit videri nisi reuo-
 cet pietas, quæ illum veraciter confiteat̃ & qua-
 lem. Nã vtiq; maius aliquid sunt virtutes cœ-
 lorum, q̃ firmatę sunt spũ oris domini, i. spũ-
 sancto, q̃ cœli qui firmati sunt verbo domi-
 ni: hoc est, vnigenito filio. Sed si consulas ve-
 ritatem, res vtraq; ab vtroque firmata est, &
 id quod de vno dñ, & de altero taceatur, de
 vtroq; intelligit̃. Quid autem est inconside-
 ratius, q̃ negare esse spiritum Dei creatorẽ,
 cum Deo dicat: Auferes spiritum eorum &
 & deficiet, & in puluerem suum conuertent̃.
 Emitte spiritum tuum & creabunt̃, & inno-
 uabis faciem terrę, nisi forte minus idoneus
 uabis faciem terrę, nisi forte minus idoneus
 erat spiritus sanctus creandis rebus quę fuer-
 rant defuturę, cum sit idoneus creandis, quę
 sunt sine fine mansurę? Paulo ante dixi, quid
 est excellentius in creaturis quã virtutes
 celorum? Quid dicam de carne creatoris?
 Quandoquidem creator ipse per quem fa-
 cta sunt omnia: Panis, inquit, quem ego de-
 dero, caro mea est pro mundi vita. Quid er-
 go dicemus? Mundus per filium factus est, &
 creator est filius: caro eius quę data est pro
 mundi vita, per spiritum sanctum facta est,
 & nõ est creator spiritus sanctus? Cum enim
 virgo Maria dixisset angelo promittenti ei
 filium, Quomodo istud fiet, quoniam vi-
 rum non

rum nō cognosco? Respondit angelus, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: Propterea quod nascetur ex te sanctū, vocabitur filius Dei. Hic tu, quod in consequentibus quodā loco tuę psecutionis aduertit, asserere conaberis spiritū sanctū pprocessisse, vt mundaret & sanctificaret per virginē Mariā: ac deinde veniret virtus altissimi, hoc est sapientia Dei, q̄ est Christus: & ipsa sicut scriptū est, edificaret sibi domū: hoc est, ipsa crearet sibi carnē, nō spiritus sanctus.

Quid est ergo quod ait sanctū Euangelii, Inuenta est in vtero habens de spū sancto? Nempe obstrictū est os loquētū iniqua. Si ergo cogitas os veraciter aperire, non solum filium, verumetiam spiritum sanctum creatorem carnis filij confiterer: An forte dicturus es, ea facta esse per spiritū sanctū quę cōmemorauit: id est, q̄ omnis virtus celorū p eū firmata sit, q̄ per eū creabuntur homines denuo, qui primo ita creantur vt conuertantur in puluerē suum, q̄ ipse carnē operatus est Christi, nā de anima nolo aliquid dicere, cuius difficillima quęstio est: & si quid aliud per spiritum sanctū creatū potuerit inueniri: non tamen omnia, sicut per vnigenitum filium de quo dictū est, Omnia per ipsum facta sunt. Si hoc dicis, non times ne tibi dicatur, sapientiorē filio esse spiritum sanctū, q̄ elegit sibi meliora quā facere inferiora dignatus est. Sed quis hoc sapit, nisi qui desipit? Facta sunt ergo cuncta per filium? Absit, vt spiritu sancto ab hoc opere separato: sicut de illis magnis operibus dictū est, Omnia autē hæc operatur vnus atq; idē spiritus: nec tamen ab hac operatione filius separatur. Magnū sanē aliquid tibi dicere videris, quia dicis, Eilius erat in principio antequā aliquid esset, pater vero ante principiū. Vbi legisti vt hoc diceret? Vnde p̄sumpsisti, vt hoc diceret, ubi nec autoritas ulla, nec ratio est? Quid est enim ante principiū, quandoquidē quicquid ante esset, hoc esset principiū? Si pater ergo principium est, ante seipsum est: quia & ipse principiū est. Quid est autē, In principio erat verbū: nisi, in patre erat filius? q̄ ipse filius interrogatus a Iudæis quis esset, rēdit, Principium qui & loquor vobis. Pater ergo principium non de principio: filius principium de principio. Sed utrunq; simul, non duo. sed unū principium. Sicut pater Deus &

filius Deus, ambo simul nō duo dii, sed vnus Deus. Nec spiritum sanctū ab utroq; procedentē negabo esse principiū, sed hæc tria simul sicut unū Deū, ita unū dico esse principiū. Quid si audieris, inquis, patrem dicentē, Tecū principium in die uirtutis tuę in splendoribus sanctorū, ex vtero ante Luciferū genui te? Quid promittis, uel qd minaris, si audiero, quod frequēter audio & fideliter credo? Sed hinc te nihil adiuuari, cur nō uideas plurimum miror. Siue enim ex persona sua hoc Propheta dicat ad dominū Iesum, siue ex persona patris ad filium, cū ego ambas generationes Christi, & ex Deo patre sine tēpore, & ex homine matre in plenitudine tēporis accipiā, uenerer, & p̄dicem, nō est hoc testimoniū aduersum me. Sed moras innecte reuoluisse iudicat te, ubi ego potius intelligo, quare ex utero dixerit genitū: quia hoc & tu ex persona patris accipis dictū. Non enim quēadmodū corporis humani sunt mēbra posita, sic habet uterum Deus, sed uerbū trāslatū est a corporali ad icorporalē substantiā, ut intelligeremus de p̄ris substantia genitū unigenitū filium, ac per hoc quid aliud quā unius eiusdemq; substantię? Ego itaq; hoc testimoniū proferre contra te debui, sed gratias ago quia commonuisti. Considera ergo quantum mali sit, q̄ eiusdē substantię filiū negatis, quem genitū cōfitemini ex utero patris, iniuriā grauissimā faciētes Deo, tanquā illud quod ipse nō esset, ex utero gignere potuisset. Nonne sentitis uos generationem Dei credere uitiosā, p̄dicare monstruosā qui dicere audetis ex utero Dei processisse diuersā naturā? Si autē hoc sicut debetis horretis, respuitisq; nobiscū, iam tandem concilium Nicenum & Homousion laudate ac tenete nobiscū. Quis autē non uideat defectū tuum, ubi cū audisses, me cōmemorante, in prophetia dixisse Christum suo patri, De uentre matris meę Deus meus es tu: ut intelligeremur eius naturę illū esse Deū quā filius ipse ex tempore de uentre matris accepit, patre uero naturā illius quā de seipso ipse gēuit: tu nō inueniens quid responderes, tū ne taceres dixisti, ex uentre matris natum profiteris Christum secūdū carnem: & addidisti, quod nec Iudę diffidunt. Ac deinde quasi. Cur ista testimonia in mediū nō proferatur, quę illā natiuitatē demonstrāt in principiū.

Aug. Tomus Sextus. H h p. 10,

I
Cap. 18.
Ty. 109.

Matt. 1.
Eg. 62.

Ioan. 1.

Sed si q̄
hoc sapit,
non quā
Dei sunt
sapit.

1. Co. 12.

Ioan. 1.

Ioan. 8.

pio, sicut & præcedēs nos, inquis, instruit testimonium: quasi ego illam natiuitatem Christi non temporale, sed eternā, propter quam dictū est, In principio erat verbū: non credā, non prædicem, non amplectar, sed tantū ex ventre matris natū asserā Christū? Ecce ego dico Deū filium de Deo patre sine tempore genitū. Quomodo si autem etiam Deus eius qui pater est eius, ostendi propter hominem quem suscepit, & in quo natus est de ventre matris, sine concubitu hominis patris. Ad q̄ probādum testimonium dedi, vbi ait in prophetia patri suo: De ventre matris meæ Deus meus es tu. Tu qui dicis me ex ventre matris natum profiteri Christum, q̄ nec Iudæi diffidunt, quasi ego istam natiuitatem Christi solum profiteri: noli per inania conari euadere, & dic potius, quare mihi non responderis, vbi dicit Christus patri, De vêtre matris meq̄ Deus meus es tu. Ad hoc. n. quoniā vidisti nō te habere quod diceres, aliā natiuitatē quæ Dei de Deo est, interponēdā putasti, qua fugeres: rogo te, quādo quid respōdeas non habes, quāto melius taceres? Si propter corpus, inquis, in quo se exinaniuit, debitorem se sentit suo genitori, multo magis qui illum talē ac tantū genuit, necesse est vt eum veneretur, eiq̄ offerat semper obsequiū. Qd̄ liber de veneratione & obsequio filij erga patrē carnaliter sentias, pater eius nisi de vêtre matris eius nō est Deus eius. Iā quantum vis obsequatur Deo patri Deus filius, quoniā video te non intelligere quanta sit in illa generatione geniti & genitoris equalitas, nū quid ideo est diuersa natura patris hominis & hominis filij, quoniā filius obsequitur patri? Hoc est omnino intollerabile in vobis, quia de obsequio filij diuersam vultis probare substantiā patris & filij. Profrus alia quæstio est, vtrū sint vnus eisdēq̄ substantiæ pater & filius, & alia quæstio est vtrū patri filius obsequatur. Interim verū filiū nō negemus, qui nullo mō verus est filius, si nō est ipsius & patris vna eadēq̄ natura. Dicite ergo Deū patrem, & Deū filium vnus eiusdemq̄ esse substantiæ. Extorqueat vobis diuinitas, quod humanitati donauit ipsa diuinitas. Obsequitur homo patri suo de quo natus est homo, tamen obsequendo esse non definit homo. Et si non dico pariter honoratus, sed honoratior esset filius, gauderet pater, non inuide-

ret: honoraret tñ etiā ille patrē, & si non paruulus, accessu augendus ætatis, sed ei natus esset equalis. Aequalē vero si pater homo potuisset, nullo dubitante genuisset. Quis ergo audeat dicere, hoc nec omnipotens potuit? Addo etiā, quia si posset homo, maiorem se ipso meliorēq̄ gigneret filiū, sed maius vel melius Deo quicquā non potest esse, ergo ei verū filiū credamus æqualē. Quod si dixeris, eo ipso maior est pater filio, quia de nullo genitus, genuit tamen equalē: cito respondebo, Immo ideo non est maior pater filio, quia æqualē genuit, non minorem. Originis enim quæstio est, quis de quo sit, & qualitatis aut, qualis aut quantus sit. Proinde si admittit ratio veritatis, vt æquali patri filius obsequatur equalis, non negamus obsequiū. Si aut per obsequiū minorē natū vultis credere, prohibemus, nullo modo. n. Deus pater vt habere vnici filij posset obsequiū, veller d̄ generare naturā. Parentibus aut vt esset subditus Christus, non Diuinæ maiestatis fuit, sed ætatis humanæ. Frustra itaq̄ dixisti, si parentibus fuit subditus, quos creauit, quanto magis suo genitori, qui eū talem ac tantum genuit? Respondetur. n. tibi, Si parentibus fuit subditus propter pueritiā, quāto magis Deo propter ipsam hominis formam? Quam formā cū immortalē fecerit, nō morte perdidit, quid miraris si etiā post huius seculi finē subiectus erit in ea illi qui ei subiecit omnia? Tu aut nō propter formā serui dicis filiū patri esse subiectū, sed quia eū talē ac tñ genuit, i. magnū Deū, quāuis patre ipso minorē. Vbi & patri derogas, q̄ filiū sibi vniciū, aut nō potuit, aut nō voluit gignere equalē: & ipsi filio qui vnicus pater nō est gñatus equalis: & ideo perfectus est natus, ne vnq̄ vel crescēdo fieret, q̄ nō potuit esse nascendo. Nos aut nō vt putas corpus tñ filij, i. corpus hoīs, verū etiā humanū spūm patri dicimus esse subiectū, & scdm̄ id q̄ homo factus est intelligimus dictū, Cū aut oīa illi subiecta fuerint, tūc & ipse filius subiectus erit illi qui subiecit ei oīa, secūdū id q̄ Christus est caput & corp⁹: caput, si ipse Saluator q̄ surrexit a mortuis, & sedet ad dexterā patris: & Ecclesia q̄ est corpus eius, plenitudo eius, sicut aperit sine dicit Apostolus. Ac per hoc cū omnia Christo subiecta fuerint, & capiti & corpori erūt sine dubio subiecta. Nā secūdū id q̄ si-

ne tempore dñi natus esse, nihil vnquā potuit ei non esse subiectū. Scimus q̄ nos cōmemorandos putasti, quia pater non iudicet quenquā, sed omne iudiciū dedit filio. Vellem tñ diceret nobis, quō pater non iudicet quenquā sed omne iudiciū dedit filio, cum dicat idē filius, Ego non quēro gloriam meam, est qui quērat vt iudicet, vt scias ideo dictū, Pater non iudicat quenquā, sed omne iudiciū

C dedit filio: qm̄ iudicādis viuis & mortuis forma hominis apparebit, q̄ non habet pater, pp̄ q̄ ait Propheta, Videbunt in quem pupugerunt. Sed inuisibiliter ēt pater erit cum illo, quia inseparabilis est ab eo. Si. n. non solū solus qm̄ pater mecum est, ait ipse mortuus: quanto magis secū habebit patrem, de mortuis & viuis iudicaturus? Cum illo erit ēt spiritus sanctus, Quō. n. deferet cum spūs. sanctus in regali sede, quo plenus regressus est a Iordane? Quod itaq; scriptū est ad Hebrēos, Nunc aut̄ necdū videmus omnia subiecta ei: eum aut̄ modico minus ab angelis

minoratum videmus Iesum pp̄ passionem mortis, docere nos debes quō intelligendū est q̄ scriptum est ad Corinthios, Cum autē omnia illi subiecta fuerint: quia secūdum id dictum est q̄ factus est homo, non secūdū id q̄ est Deus. Sic ergo in homine apparens, in quo per passionem mortis minoratus est modico minus ab angelis, viuos & mortuos

iudicabit, qñ dicturus est, Venite benedicti patris mei percipite regnum. Quo testimonio non hominem, sed Deum minorem suo patre quasi probare voluisti: sed sicut ab eis qui intelligunt respicitur, non probasti. De

spiritu sancti aut̄ gemitibus, quia nō ipse gemit, sed inspirans nobis desiderium sanctū, nos facit gemere quamdiu peregrinamur a dño, iam tibi sufficienter respondisse me existimo. Et tales de scripturis sanctis locutiones, quantum satis videbatur ostendi, qm̄ sic dñs gemere spiritu sanctus, quia nos facit gemere, sicut dixit Deus, Nunc cognoui: qñ cognoscere hominem fecit. Non. n. tunc cognouerāt q̄ tunc se dixerat cognouisse, quia omnia scit antequā fiant. Ad q̄ te respondere non potuisse ostendi. Quid prodest, quia sentis, qñ non cōsentis? Iam ē de verbis dñi vbi ait, Ego & pater vnum sumus: nihil te re

spondere potuisse monstraui. Sed vt hic quoque ostendam, sic exemplis vt dicis, quibus

ego vsus sum vis probare quō dictū sit, Ego & pater vnum sumus: & ob hoc cōmemoras Apostolicū testimoniū, q̄ a me positum est, vbi ait, Qui adhæret dño, vnus spiritus est: dic & tu, cum adhæret patri filius, vnus Deus est. Non. n. ait Apostolus, Qui adhæret dño, vnum sunt: sicut dictum est, Ego & pater vnum sumus: sed ait, vnus spiritus est. Cū aut̄ tu non dicas, Cum adhæret patri filius, vnus Deus est: vt qd & tu adhibes hoc Apo-

stoli testimonium, vbi ait, Qui adhæret dño, vnus spiritus est: nisi vt te etiam a te producto teste conuincam? Nunc saltem distingue duo ista, quæ non potuisti cum simul essemus in nostra disputatione distinguere. Diligenter itaque intellige quod dico. Quando de rebus duabus aut pluribus dicitur, vnus est vel vna est, & additur quid vnus vel quid vna, & de his quæ diuersæ, & de his quæ sūt vnus substantiæ dici potest. Diuersæ sunt enim substantiæ spiritus hominis & spiritus dñi: & tamen dictum est, Qui adhæret domino, vnus spiritus est. Vnius autem substantiæ sunt animæ hominū & corda hominū: de quibus dictum est, Erat illis anima vna & cor vnum. Vbi autem dicitur de duobus, aut pluribus, vnum sunt: nec additur quid vnum sint, non diuersæ intelliguntur, sed vnus esse substantiæ, sicut dictum est, Qui plantat & qui rigat vnum sunt: Et, Ego & pater vnum sumus. Tū autem qui patrem & filium diuersas vis esse substantias, inuenire non potuisti, vbi de diuersis substantijs dictum fuerit, vnum sunt. Et qui non vis dicere, cum filius adhæret patri, vnus Deus est: adhibuisti & tū Apostoli testimonium quod ego adhibueram, sed adhibuisti contra teipsum, vbi ait, Qui adhæret domino, vnus spiritus est. Si enim de his qui diuersæ substantiæ sunt, recte dici potuit, vnus spiritus est: Quanto magis de his qui vnus substantiæ sunt recte dicitur, vnus Deus est. Si hæc intelligis, non te ad ea respondisse iam perspicias, & de consensu voluntatis te inaniter tam multa dixisse cognoscis. Etiam nos quippe incomparabilem cō-

sensum voluntatis, atq; indiuiduæ charitatis, patris & filij & spiritu sancti cōstemur, propter q̄ dicimus, hæc Trinitas vnus est Deus. Sed nos hoc etiam, quod vos non dicitis, dicimus, propter vnā eandemque naturam atque substantiam, hi tres vnum sunt. Hæc si



Mat. 14. distinxis, & contentiosus esse nolueris, nō te ad ea respondisse aliquid iā uidebis, & de hac qōne proculdubio iam tacebis. Vbi autē dixit filius patri, Verū non q̄ ego uolo, sed q̄ tu uis: quid te adiuuat q̄ tua uerba subiungis & dicis, Ostendit uero uoluntatem suam subiectā suo genitori: Quasi nos negemus, **G** hominis uoluntatē uoluntati Dei debere esse subiectā? Nā ex natura hominis hoc dixisse Deū cito uidet, qui locū ipsum sancti Euangelij paulo attentius inuenitur. Ibi. n. dixit, Tristis est anima mea usq; ad mortē. Nunquid ex natura unici uerbi posset hoc dici? Sed homo qui putas gemere naturā spiritus sancti: cur nō ēt naturā uerbi Dei unigeniti tristē dicas esse potuisse? Ille tñ ne quid tale dicere tur, non ait, tristis sum: quamuis ēt si hoc dixisset, non nisi ex natura hominis oportuisset intelligi: sed ait, Tristis est anima mea: q̄ sicut homo utiq; habebat humanā: quanquā & in hoc q̄ ait, Non q̄ ego uolo: aliud se ostendit uoluisse quam pater, q̄ nisi humano corde non posset, cū infirmitatem nostram in suū, non diuinum, sed humanū transfiguraret affectum. Homine quippe non assumpto, nullo modo patri diceret unicū uerbū, Non q̄ ego uolo. Nunquam. n. posset immutabilis illa natura quicquā aliud uelle quam pater. Hec si distingueretis, Arriani hæretici non essetis. Nam & illud q̄ dictum est. Descendi de cēlo nō ut faciam uoluntatē meā, sed uoluntatē eius, qui me misit: pōt quidem accipi ēt secundū id q̄ est unigenitum uerbum: ut ideo uoluntatē non suam dixerit esse, sed patris, qm̄ de patre est quicquid est filius: non est autē de filio quicquid est pater, secundum q̄ dictum est, Et mea doctrina nō est mea, sed eius qui me misit: qm̄ patris doctrina ipse est qui patris est, uerbum, & utiq; non est a seipso, sed a patre. Et rursus cum dicit, Omnia quæ habet pater, mea sunt: patri se ostendit æqualem. Non absurdum est tñ ut ēt hoc, secundum id q̄ homo factus est, dixisse accipiat. Descendi de cēlo non ut faciam uoluntatē meam, sed uoluntatē eius qui me misit. Secundus. n. Adam qui tollit peccata mundi, isto mō se discreuit a primo Adā, per quē pētm̄ intrauit in mūdū: quia iste nō fecit uoluntatem suam, sed eius a quo missus est, cū ille fecerit suam, non eius a quo creatus est. Nec moueat quō a ps̄ secundum id q̄

homo est descenderit de cēlo, cum de matre quæ in terra erat factus sit homo. Hoc. n. propter unitatem personæ dictum, qm̄ una persona est Xps̄ Deus & homo. Propter q̄ etiā nemo, inquit, ascendit in cēlum, nisi qui de cēlo descendit, filius hominis qui est in cēlo. Si ergo attendas distinctionem substantiarum, filius Dei de cēlo descendit, filius hominis crucifixus est. Si unitatem personæ, & filius hominis descendit de cēlo, & filius Dei est crucifixus, Ipse est. n. dñs gloriæ, de quo ait Apostolus, Si. n. cognouissent, nunquam dñm gloriæ crucifixissent. Propter hanc ergo unitatem personæ, non solū filium hominis dixit descendisse de cēlo, sed esse dixit in cēlo, cū loqueretur in terra. Non ergo uoluntatem suā facit, quia pētm̄ non fecit, sed uoluntatem fecit illius qui eum misit. Tunc. n. facit homo uoluntatem Dei, qm̄ facit iustitiā quæ ex Deo est. Nec sic arbitremur a patre missū esse filium, ut non sit missus a spiritu sancto, cum uox ipsius sit per Prophetam, Et nunc dñs misit me, & spiritus eius. Hoc. n. filium dixisse indicant ea quæ sunt dicta superius, Nam sic ad ista uerba peruentum est, Audite me inquit, Iacob & Israel quem ego uocabo. Ego sum primus, & ego sum in æternū, & manus mea fundauit terram, dextera mea solidauit cēlum. Vocabo illos, & altabūt simul, conuenient etiam uniuersi & audient. Quis illis enunciauit hæc? Diligēs te, feci uoluntatem tuam super Babylonia, ut tollatur semen Chaldeorum. Ego locutus sum, ego uocaui, adduxi illum, & prosperam uia eius feci. Conuenite ad me, & audite ista, Nec. n. ab initio in obscuro locutus sum, cū siebant ibi eram, Et nunc dñs misit me, & spiritus eius. Quid hoc apertius? Nec sic a patre & spiritu sancto missus est ut se ipse non misert: sicut a patre ostenditur traditus, ubi legitur, Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Alio autem loco de ipso filio dicitur, Qui me dilexit, & tradidit seipsum pro me. Quō autem nō facit uoluntatem suam qui dixit, Sicut pater suscitauit mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificare? Et cum ei dictum esset, Si uis, potes me mundare. Respondit, Volo mundare. Et ad uerbū continuo factum est quod uelle se dixit. Sicut autem facit filius uoluntatē patris, sic & pater facit uoluntatem filij. Nā filius

1. Cor. 17. **H**us dicit, Pater volo ut ubi ego sum, & isti
 sint mecum. Nec dixit peto vel rogo, sed volo:
 ut isto volente faceret ille, sicut illo volente
 faciebat iste: & non alia ille alia iste: sed quod il-
 le, hæc est iste. Quæcūque enim pater facit, hæc &
 filius similiter facit. Verba sunt ipsius, verba
 veritatis sunt, falsa esse non possunt. Suscipere
 te dicis quod protuli, Nescitis quia templum
 Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis: Quod
 potuisti dicere ideo dictum esse, quia in nemi-
 ne habitat Deus, quæ non ante spiritus sanctus
 sanctificauerit atque purgauerit, quasi templum
 Deo habitaturo non sibi sanctificet & purget
 spiritus sanctus: cum Apostolus hinc ostende-
 rit ipsum esse Deum, cuius nos dixerat esse tem-
 plum, quia non ait, & spiritus Dei sanctificat
 & purgat vos ut Deus habet in vobis: sed ait,
 Spiritus Dei habitat in vobis: utique in templo
 suo Deus habitat. Nam quid est templum Dei, nisi
 habitaculum Dei? Vidisti autem et consequenter ef-
 se Deum nostrum cuius sumus templum, & nolui-
 sti aliud testimonium commemorare quod pro-
 tuli. Nescitis quia corpus vestrum templum in vo-
 bis spiritus sancti est, quæ habetis a Deo? Iam
 ergo confitere Deum esse spiritum sanctum, Neque
 enim nisi esset Deus haberet templum, & templum
 non manufactum, sed ædificatum de membris Dei.
 Christus enim super omnia est Deus benedictus
 in secula, cuius membra sunt nostra corpora.
 Qui enim dixit, Nescitis quia corpus vestrum tem-
 plum in vobis spiritus sancti est: ipse dixit, Ne-
 scitis quia corpora vestra membra sunt Christi?
 Ita ne vero cui de lignis & lapidibus Salomon
 ædificauit templum, Deus est: & cui tem-
 plum ædificatur de membris Christi: hoc est,
 de membris Dei, Deus non est? Cum loquens de
 Deo beatissimus martyr Stephanus dixerit,
 Salomon ædificauit ei domum, sed summus non
 in manufactis templis habitat. Et tamen Christi
 membra quorum caput est super omnes celos
 templum sunt spiritus sancti, quæ constat venisse
 de celo. Istud negare Deum quid est, nisi non ef-
 se & nolle esse templum eius? Alloquitur nos
 Apostolus dicens: Obsecro autem vos fratres per
 miserationes Dei, ut exhibeatis corpora uestra
 hostiam viam, sanctam, Deo placentem.
 Corpora itaque fidelium hostia sunt Deo, me-
 bra Christi, templum spiritus sancti, & Deus non
 est spiritus sanctus? Quis hoc dicit nisi in quo
 non habitat? Quoniam in quo habitat, uti-
 que templum eius est. Denique cum dixisset

Apostolus, Nescitis quia corpus vestrum tem-
 plum in vobis spiritus sancti est, quem habe-
 tis, & non estis vestri, Empti enim estis pre-
 cio magno: continuo secutus adiunxit, Glo-
 rificate ergo Deum in corpore vestro. Vbi di-
 lucide ostendit Deum esse spiritum sanctum, glori-
 ficandum scilicet in corpore vestro tanquam in
 templo suo. Et quod Ananias dixit Apostolus
 Petrus, Ausus es metiri spiritum sanctum? Atque
 ostendens Deum esse spiritum sanctum, Non es,
 inquit, hominibus mentitus, sed Deo. Miror
 autem cor vestrum quantum sermone explicare non
 possum, quomodo cum sic laudaretis spiritum
 sanctum, ut eum sanctificandis fidelibus ubique af-
 feratis esse presentem, tamen negare audeatis
 Deum. Itane Deus non est qui repleuit orbem ter-
 rarum? Scriptura enim dicit, Spiritus domini
 repleuit orbem terrarum. Sed quid dicamus quod
 repleuit orbem, qui repleuit orbis etiam redem-
 ptorem? Dominus enim Iesus plenus spiritu
 sancto regressus est a Iordane: & presumitis
 dicere, quia ipse dominus Iesus erat, & spiritus san-
 ctus quo plenus erat, non erat Deus: tam ma-
 le sentientes de spiritu sancto, ut non ei tribua-
 tis, saltem quod tributum est Moyse famulo Dei,
 qui non munera gratiarum, sed plagarum prodi-
 gia in eodem spiritu sancto, quia ipse est digi-
 tus Dei, Aegyptiis ingerebat, & tamen Pha-
 raoni Deus erat. Vno loco erat ad affligendos
 Aegyptios, & Pharaoni Deus erat: Vbiq; ad-
 est spiritus sanctus ad homines in æternam vitam
 regenerandos, & non est eis Deus? Imo uero
 est, & Deus uerus est, quia Dei ueri membra tem-
 plum eius est: & utique subiectum est templum
 illicuius est templum. Quomodo ergo Deus
 non est cui sunt membra Dei subiecta? Ac per
 hoc & dominus est templi sui. Quis enim hoc
 neget, quis ita desipiat, ut dicat non esse ali-
 quem dominum domus suæ? Quomodo ergo
 spiritus sanctus non est dominus, qui do-
 minus est membrorum domini? Ipse est quippe
 spiritus domini de quo uno eodemque lo-
 co dictum est, Cum autem conuersus fuerit
 ad Deum, auferetur uelamen. Dominus au-
 tem spiritus est. Vbi autem spiritus domini,
 ibi libertas, iam creatorem superius demon-
 stravi spiritum sanctum. Quomodo autem
 rex non est, cuius templum est qui membra
 sunt regis? Quomodo non confidet patri &
 filio, qui repleuit filium, qui membra filii suæ
 possidet domum? Nisi forte quando filius

Acto. 5.

A

Sapient. 2

Mat. 3.

Exo. 8.

Eccl. 7.

2. Co. 3.

B

Aug. Tomus Sextus. Hh 3 re



regressus est a Iordane, plenus erat spiritu-
sancto : & qñ sedere cepit ad dexterā patris,
exclufit a se spiritum sanctū? Deinde cum de
patre procedat, quō cū patre non sedeat, Cū
ipsa sessio non sit utiq; cogitanda carnali-
ter? Alioquin opinaturi sumus honorabilius
filiū sedere quā patrē: Honorabilius quippe
sedetur ad dexterā, & videbitur esse conse-
quens, ut pater sedeat ad sinistram. Postremo

C qualis vobis persuaserit spiritus, ut sancto
spiritui denegetis, quod sanctis hominibus
sancta scriptura cōcedit, vos videritis. Ait. n.

Ephes. 1. 2. Apostolus, cū essemus mortui peccatis, con-
uiscavit nos Christo: cuius gratia salvi facti
sumus, & simul excitavit, & simul sedere fe-
cit in celestibus in Christo Iesu. Sancti ergo
quos sanctificat spiritus sanctus conuiscati
Christo: ita simul sessuri prędestinati sunt,
ut iā factū dicat Apostolus, quod certū est af-
futurū, & ipsi spiritui sancto subtrahitur a vo-
bis quisquis est ille confessus, tanquā sedere
cū patre vel filio sit indignus, qui eadē sede
efficit condignos. Cui moueris etiā questio-
nē qñ nō adoretur, & hoc utiq; simillimo er-
rore, cū legatis ut iā supra docui, a sanctis et
homines adoratos. Et tamen ut inuidiā blas-
phemantis euites, ita laudas spm̄ sanctum, ut
tribuas, ei qñ nō habet vlla creatura, & detra-
has ei quod adipiscitur & humana creatura.

Cap. 22. Dixisse me quod cōmemoras fateor, & nūc
dico, qñ Saluator noster non dixerit, ut ipsi &
nos vnū: sed ut ipsi sint vnū. Et de his Euange-
licis verbis satis a me recole iā fuisse respō-
sum, cū ostenderem refellere te non potuif-
se quæ dixi: Quoniam poposci, ut proferres
vbi legetis vnum sunt, dictū esse aliquibus re-
bus, quę nō essent vnus eiusdēq; substantię:
neq; protulisti. Quid enim te adiuuat qñ di-
lectionis consensione affirmas dictū esse de
Paulo & Apollo: Qui plantauit autē & qui ri-
gat vnū sunt, cū eos nō ostēdas diuersę fuisse
substantię? Ambo quippe homines erant. Si

1. Co. 3. enim nō diligenter inuicē, natura vnum es-
sent, dilectione non essent. Si autem vnū na-
tura non essent, vnū dici dilectione nō pos-
sent. Poscit ergo filius ut ita sint vnum, quo-
modo ipse & pater vnū sunt, i. non solū na-
tura, quod iam erant, verum etiam perfectio-
ne charitatis atq; iustitię, pro sue capacitate
nature, quantum in Dei regno esse potue-
rint. Ut etiam ipsi summe vnum sint in natu-

ra sua, quēadmodū pater & filius summe v-
nū sunt, quāuis in excellentiore atq; incōpa-
rabiliter meliore natura sua. Dixit ergo ad pa-
trem filius, Pater sancte serua eos in nomine
tuo quos dedisti mihi, ut sint vnū sicut & nos.
Non dixit, ut nos vnū nobiscū: aut, ut simus
vnū ipsi & nos. Itē paulo post, Non pro his
autem rogo tantū, sed etiā pro eis qui credi-
turi sunt per verbū eorum in me, ut omnes
vnū sint, sicut tu pater in me & ego in te, ut &
ipsi in nobis vnū sint. Neq; hic dixit, ut ipsi
& nos vnū simus, sed vnū sint in nobis. Qm̄
homines qui natura vnū sunt, summe atque
perfecte secundū suū modū vnū esse nō pos-
sunt iustitię plenitudine, nisi in Deo perfici-
antur, ut vnū sint in patre & filio, i. in ipsis
vnū, non cū ipsis vnū. Adhuc sequitur & ad-
iungit, Ut mundas credat quia tu me misisti,
& ego claritatē quā dedisti mihi, dedi illis,
ut sint vnum, sicut nos vnū sumus: Ego in eis
& tu in me, ut sint consummati in vnū. Neq;
dixit, ut nobiscū sint vnū: aut, ut ipsi & nos
simus vnū. Deinde cū addidisset, Ut cognos-
cat mundus quia tu me misisti, & dilexisti
eos sicut & me dilexisti: secutus adiunxit, Pa-
ter volo ut vbi ego sum & illi sint mecū. Vbi
sum, inquit, mecū sint. Hoc ergo voluit ut cū
illo essent, nō ut illi & ipsi vnū essent. Quid
est quod dicere voluisti, Dilectionis fecit
mentionē, & nō substantię: quauis tu non
eo loco ista domini verba posueris, quo ab
ipso sunt posita: Sed quid ad nos? quādoqui-
dē non ipsos & ipse, vel ipsos & patrem di-
xit aut voluit vnum esse, sed ipsos vnum esse
voluit, quos nouerat vnus esse substantię. Si
cut & nos, inquit, vnū sumus, quos identidē
nouerat vnus esse substantię. Tu si vis aliqd
respondere, ostende secundū scripturas san-
ctas de aliquibus rebus dictum, vnum sunt,
quarū est diuersa substantia. Hoc n. Christus
non dixit, quod tamen tu ausus es dicere, idē
est, Apostolos vnū esse cū patre & filio: in eo
quod in omnibus ad voluntatem Dei patris
respicientes, ad imitationem filij subditi vni
Deo patri & ipsi inueniuntur. Hęc dicens,
Deum & homines sanctos vnum esse fecisti.
Potest ergo quisquā sanctorum dicere, Ego
& Deus vnum sumus? Absit hoc a cordibus
& oribus sanctis. Puto autem quod & vos à
quocunque hoc audiat, horrescitis, nec fer-
tis quanquam hominem quantolibet mu-

Ioh. 17.

Ibidem.

F



nere sanctitatis excellat dicentē, Ego & Deus
vnum sumus: Sed forte arrogantia videatur,
vt hoc de seipso aliquis dicat. Itane vero quā-
quam vestrū: & si non audet dicere, Ego &
Deus vnū sumus: saltē audet dicere, Paulus
& Deus vnum sunt: sicut incunctanter dici-
mus, Paulus & Apollo vnū sunt: Deus pater
& Deus filius vnū sunt. Porro si non audetis
dicere quilibet homo sanctus, quilibet Pro-
pheta, quilibet Apostolus & Deus vnū sunt,
quis te vrgebat, quis te præcipitabat, vt dice-
res, Apostoli vnū sunt cū patre & filio? Vnū
sunt, inquis pater & filius, non tñ vnus: con-
tinuoq; subiungis, Vnū ad concordia perti-
net, vnus ad numerū singularitatis. Volebas
autē dicere, Vnū sunt, ad concordia pertinet:
vnus est, ad numerum singularitatis. Sed te a
cōsideratione verborū tuorū. impetus dispu-
tationis auertit. Nā & vnū & vnus utiq; ad nu-
merum pertinet singulārē. Sed q̄ verum est,
vnum sunt: p̄ id q̄ additum est, sunt: pluralē
indicat numerū, quadam singularitate
connexum: vnus est autē, apertissime nume-
rus est singularis. Sed nunquid Apostolus di-
ceret, Qui autē adheret dño, vnum sunt? Quid
enim aliud diceret si hoc diceret, nisi homo
sanctus & Deus vnum sunt? Sed absit absit ab
illa sapientia ista sn̄a, & tamen dixit, Qui au-
tē adheret dño, vnus spiritus est, vt noueris
de his dici, vnū sunt, qui vnus sunt eiūsdēq;
substantiæ: sicut quibuscūq; hominibus dictū
est, Omnes. n. vos vnum estis in Christo Ie-
su. Et sicut ait ipse Christus, Ego & pater vnū
sumus. Cum autē vnus dñs, & quid vnus natu-
ra, & quid vnus adijcitur: & de diuersis sub-
stantiis dici potest, sicut dictū est, Qui adhæ-
ret domino, vnus spiritus est: & de rebus v-
nius substantiæ, sicut dictū est, Erat eis anima
vna & cor vnū. Vnum erat, dixit, non dixit,
erant: & quid erat dixit, i. anima & cor. Sic
& de patre & filio, vnum sunt dicimus, quia
vnius substantiæ duo sunt, & vnus est, dici-
mus, sed addimus q̄ vnus, i. vnus Deus, vnus
dñs, vnus omnipotens, & si quid h̄mōi. Satis
mē vobis duarū istarū locutionū arbitror
inculcasse distantiam. Scrutare itaq; (scriptu-
ras canonicas veteres & nouas & inueni si
potes vbi dicta sunt aliqua, vnum sunt, quæ
sunt diuersæ naturæ atq; substantiæ. Sane fal-
si te nolo in epistola Ioannis Apostoli, vbi
ait, Tres sunt testes, spūs, aqua & sanguis, &

tres vnū sunt: Ne forte dicas spiritū & aquā
& sanguinē diuersas esse substantias, & tñ di-
ctum esse, tres vnū sunt. Propter hoc admo-
nui ne fallaris. Hæc. n. sacra sunt, in quib. non
quid sint, sed quid ostendant semper attendi-
tur: qm̄ signa sunt rerum, aliud existentia, &
aliud significantia. Si ergo illa quæ his signifi-
cantur, intelliguntur, ipsa inueniuntur vnus
esse substantiæ: tanquam si dicamus, Petra &
aqua vnum sunt, volentes per petram signifi-
care Christum, per aquā spiritum sanctum.
Quis dubitat petram & aquam diuersas esse
naturas? Sed quia Christus & spiritus sanctus
vnus sunt eiūsdēq; naturæ, ideo cum dñs,
Petra & aqua vnū sunt: ex ea parte recte acci-
pi pōt, quia istæ duæ res quarū est diuersa na-
tura, aliarum quoq; signa sunt rerum, quarū
est vna natura. Tria itaq; nouimus de corpo-
re domini exisse cum penderet in ligno. Pri-
mo spiritum, vnde scriptum est, & inclina-
to capite tradidit spiritum. Deinde qm̄ latus
eius lancea perforatum est, sanguinem & a-
quam. Quæ tria si per se ipsa inueniunt, diuer-
sas habent singula quæq; substantias. Ac per
hoc non sunt vnum. Si vero ea quæ his signi-
ficata sunt velimus inquirere, nō absurde oc-
currit ipsa Trinitas, quæ vnus solus, verus,
summus est Deus, pater & filius & spiritus s̄c-
tus: de quibus verissime dici potuit, Tres
sunt testes, & tres vnū sunt: vt nomine spiri-
tus significatū accipiamus Deū patrem. De
ipso quippe adorando loquebatur dominus
vbi ait, Spiritus est Deus: Nomine autem san-
guinis filium, quia verbum caro factum est.
Et nomine aquæ spiritum sanctum. Cum. n.
de aqua loqueretur Iesus, quam daturus erat
sitientibus, ait Euangelista, Hoc autem dixit
de spiritu, quem accepturi erant credēs in
eum. Testes vero esse patrem & filium & spi-
ritum sanctū, quis Euangelio credidit, & du-
bitat? dicente filio, Ego sum qui testimoniū
perhibeo de me, & testimoniū perhibebit de
me qui misit me pater. Vbi & si non est com-
memoratus spūs sanctus, nō tñ intelligitur se
paratus. Sed nec de ipso alibi tacuit, eumq; I
testē satis aperte monstrauit. Nā cum illum
p̄mitteret, ait, Ipse testimoniū perhibebit de
me, Hi sunt tres testes, & tres vnū sunt, quia
vnius substantiæ sunt. Quod autē signa quib.
significati sunt, de corpore dñi: exierunt, si-
gnificauerunt Ecclesiam prædicatē Trini-

Triplex
testimō-
nium.

Ioan. 19.

Ioan. 5.

Ioan. 1.

Ioan. 7.

Ioan. 8.

Ioan. 15.

Col. 1.

tatis vnā eandemq; naturam: qm̄ hi tres qui trino modo significati sunt, vnum sunt: Ecclesia vero eas prædicans, corpus est Christi. Si ergo tres res quib. significati sunt, ex corpore dñi exierunt, sicut ex corpore dñi sonuit, vt baptizarentur gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti in nomine, non in nominibus. Hi. n. tres vnum sunt: & hi tres vnus est Deus. Si quo aut̄ alio modo tanti sacramenti ista profunditas, quæ in epistola loānis legitur, exponi & intelligi potest secundum catholicā fidem, quæ nec cōfundit nec

Mat. 28.

K leparat Trinitatē, nec abnuittres personas, nec diuersas credit esse substantias, nulla ratione respuendum est. Quod n. ad exercēdas mentes fidelium in scripturis sanctis obscure ponitur, gratulandū est si multis modis, non tñ insipienter exponatur. Quid est aut̄ q̄ poscis vt astruā, si pater & filius & spūs sanctus vnus est Deus, cū hoc astruat voce clarissima scriptura diuina dicens, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est: Quod & vos vtiq; audiretis si Israel esse velleris, non carnaliter vt Iudei, sed spiritualiter vt Christiani. Qui. n. non vult fideliter audire q̄ dictum est, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est: superest ut eū qui hoc dixit credat esse mendacem. Si aut̄ mendax ille non est, vox ista vera est. Si vox ista vera est, quæstio ista finita est Proculdubio quippe vos veritas cogit patrē & filium & spūs sanctum confiteri unū Deum verum. * Sed si spūs sanctum, cuius templū non manufactum, sed corpus est nostrū: cuius templum non ligna & lapides, sed mēbra sunt Christi, negatis Deum: de ipso Christo quid dicturi estis, quē Deum & dñm confitemini? Respondete itaq; nobis, utrū pater & filius vnus sit dñs Deus? Si. n. nō est vnus, duo sunt: Si duo sunt, mentitur qui dicit, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est. Mentitur qui dicit, Videte qm̄ ego sum Deus, & non est alius præter me. Sed quia illum mentientem dicere non audetis, quare vos corrigere dubitatis, & uenire vel redire ad catholicam fidem: quæ patrem & filium & spūs sanctum non tres dños deos, sed dñm Deum credit & dicit, clamantem populo suo, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est. Et, Videte qm̄ ego sum Deus, & non est alius præter me? Si te dicam surdum & cecū, qui nec audis ista nec uides, cōtumeliosum sine dubio me pu-

tabis. Ecce nō dico, Expone ergo nobis quō accipias, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est: utrum ibi sit intelligendus & Christus, an non sit. Si. n. dixeris: ibi est, confiteberis mecum patrem & filium unū esse dñm: Si aut̄ responderis Christum non esse ibi intelligendum, duos contra uocem diuinā introducturus es dños deos, qm̄ non negas ē Christum esse dñm Deum. Similiter abs te quō accipias, Videte qm̄ ego sum dñs, & non est alius præter me. Ibi est Christus, an non est? Si ibi est, profecto pater & filius vnus est dñs: Si aut̄ ibi non est, & tñ dñs est: mentitur qui dicit, non est alius præter me dñs. Est. n. alius dñs filius, si non est vnus dñs pater & filius. Quantumcunque. n. excellentius laudes patrē, & infra eum deprimas filium, id agis ut æquales non sint: non ut duo non sint. Clama quantum uis, pater est maior, filius minor: respondetur tibi, duo sunt tñ maior & minor. Nec dictū est, dñs Deus tuus maior dñs est: sed dictum est, dñs Deus tuus, Deus vnus est: Neque dictum est, non est alius æqualis mihi: sed dictum est, Non est alius dñs præter me. Aut ergo confitere patrē & filium unum esse dñm Deum, aut aperte nega dñm Deum esse Christum, sicut aperte negas dñm Deum esse spiritum sanctum. Quod si feceris, illis quidem te diuinis uocibus nō urgeo, sed alia testimonia diuina proferam, quibus te & in isto errore de testabiliore conuincam. Nunc autem & si negas dñm Deum esse spiritum sanctū: ut istis tñ uocibus conteraris, satis est q̄ Christum Deum & dñm confiteris: qui si non est cum patre vnus dñs Deus, duo dñi Dei uestri erūt & falsæ illæ Dei uoces erunt. dñs Deus tuus Deus vnus est: & nō est alius præter me. Sed quanto melius erunt uerba uestra emendata, quam Dei uerba mendacia? Quæris a me, utrū Iudaico modo te horret profiteri unū Deum: an de subiectione filij potius, secundum quod fides habet Christiana, ostendatur vnus esse Deus: cuius filius n̄r est Deus: Ita hoc dicis quasi Iudeorum sit uox, Audi Israel, dominus Deus tuus Deus vnus est: aut, Ego sum dñs, & non est alius præter me. Ipse Deus hoc dixit, agnosce & tace: uel potius ediffere quō uerū dixerit, quem nullus uestrum audet affirmare mentitum. Ediffere, inquam, quō uerum sit, dñs Deus tuus Deus vnus

Cap. 23.

Deu. 6.

Ibidem.

Al. l. vnus dominus Deum.

Deu. 4.

Deu. 32.

Lominus

I.

vnus est: si dñi Dei nostri vt dicitis duo sunt: vnus maior, alius minor. Ediffere quò verū sit, Ego sum dñs, & non est alius prater me. Quis.n. hoc dixerit quaro, virum pater, an filius? Si pater dixit, Ego sum dñs, & non est alius prater me: verū dixit, quia est alius dñs filius. Si filius hoc dixit, nec ipse verum dixit: quia est alius dñs pater. Si aut hoc dixit Trinitas, profecto & verū dicit, & vos falsum dicere ostendit. Trinitas quippe secundū verā fidem, i. pater & filius & spūsanctus, in cuius nomine baptizamur, & vnus dñs Deus noster est, & prater ipsum alius nō est. Ipse est enim Deus de quo dicit Apostolus, Nullus est Deus nisi vnus. Nā si hoc de patre acceperis dictum, non tibi erit Deus Christus, quia non pōt solui scriptura dicens, Nullus Deus nisi vnus: vt hic vobis taceam de spiritus sancto, quem superius dñm Deum ostendimus, vobis negantibus. Quapropter si Macedonia ni heretici essetis, qui de solo spiritus sancto catholica fidei consentire detrectant: patrē vero & filiū duos quidē esse, i. illum patrem, illum filium, & equales esse, atq; vnus eiusdemque substantie: nec tñ duos dñs deos, sed ambos simul vnū dñm Deum esse cōsentiant. Si ergo & vos saltem hactenus erraretis, non vtq; his diuinis vocibus vrgeremini, Patrē quippe & filiū assereretis vnū dñm Deum dixisse, non est alius prater me. Vtinā non restaret agere vobiscū, nisi vt adiungere tis spūsanctū, & non dualitatem, sed Trinitatem diceretis vnum dñm Deum. Nunc vero cum sic asseritis, patrem dñm Deum, & filium dñm Deum, vt simul ambos non dicatis vnum dñm Deum sed duos, maiorem vnum, & minorem alterū, prorsus confodimini gladio veritatis dicētis, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est: qui clamat, Ego sū dñs, & non est alius prater me. Neque enim Deus pater sic vellet Israelitas a cultu deorū reuocare multorum atq; falsorum, vt eis de vno dño ac Deo mentiretur & diceret, non esse prater se alium Deum, cū sciret Deum & dñm esse, suum filium. Absit vt veritas & veritatis pater mendacio deciperet populū suū: hereticorum sit hęc, non catholicorum tam horrenda & detestāda blasphemia. Prorsus Deum verum dicit cum dicit, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est: quia pater & filius & spiritus sanctus non tres dij, sed

vnus Deus: nec tres dñi, sed vnus dñs est. Prorsus verum dicit, Ego sum dñs, & nō est alius prater me: quia nō hoc pater tm, sed ipsa Trinitas dicit, hic est vnus Deus, & non alius prater ipsum. Nā si pater diceret, Ego sum dñs, & non est alius prater me: negaret vtq; Deū esse vnigenitum filium. Et quis nostrum auderet eum dñm confiteri, contradicente patre atque dicente, Ego sum dñs, & non est alius prater me? Ac per hoc secundum rectā fidem, non patris, sed Trinitatis hęc vox est, & patris ergo & filij & spiritus sancti. Obice scant igitur lingū ignorantium veritatem, Hęc Trinitas Deus vnus est. De hoc uno Deo dr̄, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est: hic Deus vnus dicit, Ego sum dominus, & nō est alius prater me. Subiectus est quidem patri filius secundum formam hominis: non tamen sunt duo dij & duo domini secundum formam Dei, sed ambo cū spiritu suo * vnus est dñs. Testimonia quæ de Paulo Apostolo protulisti, contra te loquuntur & nescis. Dicit enim ille, Gratia vobis & pax a Deo patre nostro & dño Iesu Christo. Quō est autē dñs Iesus Christus, si pater dicit, Ego sum dominus, & non est alius prater me? Non ergo solius patris, ut dixi, sed Trinitatis hęc vox est. Adhibes alterum testimonium, & ipsum contra teipsū, ubi ait Apostolus, Vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus dñs Iesus Christus, per quem omnia, & nos in ipso, sicut in locutus es. Apostolus autē, & nos per ipsum ait, non ait in ipso. Sed hęc quid ad causam? solent ista contingere ex memoria proferentibus testimonia, non ex codice illa legētibz. Quod ad rem pertinet potius iturē. Ecce dicit Apostolus, Vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Omnino duas personas, vnā patris, alteram filij, sine ulla cōfusione & sine ullo errore distinxit. Neque enim duo sūt dij patrēs, sed vnus Deus pater. Nec duo sunt domini Iesu Christi, sed vnus dominus Iesus Christus. In illa quippe Trinitate quæ Deus est, vnus est pater, non duo vel tres: & vnus filius, non duo vel tres: & vnus amorū spiritus, non duo vel tres. Et ipse vnus pater utique Deus est, & ipse vnus filius etiam vobis fatentibus Deus est, & ipse amorum spiritus etiam vobis negantibus Deus est. Sic & domi-

A. I. San Eto.

Rom. 8.

I. Cor. 8.

I. Co. 8.

E



dominum si quæras, singulum quenq; respō
deo, sed simul omnes non tres dñs deos,
sed unum dñm Deum dico. Hæc est fides no
stra, qm hæc fides est recta, quæ fides etiam
catholica nuncupatur. Tu aut qui huic fidei
contradicis, quæso expone nobis, et Iesus
Christus quomodo sit dñs, qui non Trinita-

F tis, sed solius patris esse asseris uocem, Ego
sum dñs, & non est alius præter me? Nempe
turbaris, nempe quid respondeas non inue
nis, nisi quia tacere qm conuinceris non uis.
Si. n. non Deus Trinitas, sed pater tantum di
xit, Ego sum dñs, & non est alius præter me:
proculdubio negauit esse dñm filium, qm si
dominus est & filius, falsum dictum est, non
est alius dñs præter me. Non enim agitur de
domino, quales sunt domini hominum ser
uorum, quos Apostolus secundum carnem
dominos esse dicit, sed de domino agitur,
cui seruitus illa debetur, quæ Græce λατρεία
dicitur, secundum quam dictum est, Domi
num eum tuum adorabis, & illi soli ser
uies. Qui dñs Deus si non Trinitas est, sed so
lus est pater, prohibemur uique domino
Deo Christo tali seruitute seruire, in eo q
audiuimus, illi soli seruies, si ita dictum est,
ac si diceretur, Deo patri soli seruies. Qui
profecto si solus, & non ipsa Trinitas dixit,
Ego sum dñs, & non alius præter me, nega
uit esse filium dñm talem, quali domino ser
uitus illa debetur, qua non nisi Deo cū uera
religione seruitur. Non. n. dixit, ego sum do
minus maior aut melior, & nō est tantus ac
talis præter me: sed uolens sibi soli ea quæ
domino Deo debetur seruitute seruire, Ego
sum, inquit, dominus, & non est alius præter
me. Porro si uox ista, Sicut catholica fides di
cit, unius Dei est, q est ipsa Trinitas, sine ul
la dubitatione huic soli seruiedum est ea ser
uitute, quæ non nisi domino Deo debetur,
quia ipse est dominus, & non est alius præ
ter ipsum. Deinde quæro quō accipias q di
ctū est, Vnus est Deus pater, ex quo omnia,
& nos in ipso, & unus dñs Iesus Christus, p
quem omnia, & nos per ipsum: Nūquid nō
& ex filio sunt omnia? Quandoquidem ipse
dicit, Quæcūq; pater facit, hæc & filius si
militer facit. Si autem ita distinguis, ut non
sint per patrem omnia, sed ex patre: nec oīa
sint ex filio, sed per filium, quis eorum tibi

Deu. 6.
Mat. 4.

G 2. Cor. 8.
Ioan. 5.
Rom. 11.

videt esse ille, de quo idem Apostolus dicit,

O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ
Dei, q inscrutabilia sunt iudicia eius, & in
uestigabiles uia eius: Quis. n. cognouit sensū
dñi, aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis
prior dedit illi & retribuetur ei? Qm ex ip
so & per ipsum & in ipso sunt omnia, Ipsi
gloria in secula seculorum, amen. Vtrū pater
est intelligēdus an filius? Deum nanq; prius
nominauit dicens, O altitudo diuitiarum sa
pientiæ & scientiæ Dei. Postea uero eum do
minum appellauit, ubi ait, Quis enim cogno
uit sensum domini? Sed hoc non habet con
trouersiam, utrunq; enim nomen etiam uos
assignatis patri & filio. Neque enim sic dici
tis Deum patrem, ut negetis esse filium, aut
sic dicitis Deum filium, ut negetis esse Deū
patrem. Quamuis in hoc Apostolico testi
monio quod adhibuisti, Deus dicatur pater,
dominus filius, idest unus Deus pater ex quo
omnia, & unus dominus Iesus Christus per
quem omnia. Sed illud attende ubi dictum
est, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scien
tiæ Dei: Nam siue pater sit iste, siue filius, ex
ipso & per ipsum & in ipso sunt oīa. Quo
modo ergo ex patre omnia non ex filio, &
per filium omnia non per patrem: quando
quidem quemlibet eorum Apostolus uolue
rit hoc loco intelligi, ex ipso, inquit, & per
ipsum & in ipso sunt omnia? Si ergo siue de
patre siue de filio, uerissimè tamen dicitur,
quod ex ipso & per ipsum & in ipso sunt
omnia, sine dubio patris & filij demonstra
tur æqualitas. Si autem quoniam non nomi
nauit patrem & filium & spiritum sanctum,
sed Deum & dominum, quod & ipsa Trini
tas dici potest, singula horum trium referri
ad singulos uoluit, ex ipso dicens, propter pa
trem, & per ipsum, propter filium, in ipso,
propter spiritum sanctum, cur hanc Trinita
tem unum dominū Deum non uultis agno
scere? Qm quidem non ait, ex ipsis & per ip
sos & in ipsis, sed ait, ex ipso & per ipsum &
in ipso sunt omnia: nec ait, ipsis gloria: sed,
ipsi gloria in secula seculorū, amen. Falleris
sane, qui putas de patre solo esse dictū, Ne
mo bonus nisi unus Deus. Si enim dixisset,
nemo bonus nisi uas pater: nec sic exclusū
filium, & spiritum sanctū ab ista unitate boni
tatis uoluisset intelligi, quia & illud, q simi
li locutione dictum est, quam supra comme
morauī, Ea quæ Dei sunt nemo scit nisi spi
ritus

Mar. 10.

1. Cor. 2.

ritus Dei: non excludit ab hac scientia filii Dei: Quanto ergo nobis latitudo intelligentiæ magis patet, quia non dixit Iesus, nemo bonus nisi vnus pater: sed, nemo bonus nisi vnus Deus: quod est ipsa Trinitas. Querebat quippe ille cui hoc respondit dñs, non bonū qualecūq; sed bonū quo fieret beatus: immo ipsam beatitudinē uerā, id est vitam desiderabat æternam: & interpellauerat tanquam hominē Christi, nesciēs eū esse etiā Deū. Dixerat. n. Magister bone, quid faciā vt uitā æternā percipiā? Tunc ait illi, Quid me dicis bonū? Nemo bonus nisi vnus Deus. Vel sicut legitur apud alium Euangelistā, quod tantundem ualeret, Nemo bonus nisi solus Deus. Tāquā diceret, Recte me appellabis bonum, si me noueris Deū. Nā qñ me nihil aliud quā hominē putas, quid me dicis bonū? Nō te facit bonū, nec beatū, nisi bonū immutabile qd solus est Deus. Nā bonus angelus, bonus homo, bona cetera creatura: hæc non ita bona sunt, ut ea quisquis adeptus fuerit, sit beatus, nec ulla est beata uita si non sit æterna. Quō aut non est tale bonū Dei filius uerus, cū sit uerus Deus & uita æterna, ad quam cupiebat ille qui interrogauerat peruenire? Proinde cū ego asseram, nemo bonus nisi vnus & solus Deus, de ipsa Trinitate dictū eē qui Deus vnus & solus est: tu aut asseras de solo Deo patre dictū esse quia ipse de nullo alio Deus de nullo alio bonus ē, filius aut de p̄re Deus, de patre magnus & bonus est: diligēter attende quis nostrū bene sentiat de Deo & patre & de Deo filio, Vtrū ego qui dico, Deus qui dē pater, nō de alio Deo Deus est: Deus autē filius de patre Deo Deus est, sed tantus iste d' illo, quantus ille de nullo: & bonus pater nō de alio bono bonus est, filius uero de patre bono bonus est: sed tam bonus hic de illo, q̄ bonus ille de nullo. An tu qui propterea dicis solū esse patrē Deū bonū, qui nec bonus de alio bono: filium uero ideo patri non esse coeq̄quandū, quia de illo Deus est, de illo bonus est? In qua sententia utruq; blasphemias & patrē, scilicet quia non tantū genuit quantus est ipse, nec talē qualis est ipse: & filiū, quia talis tantūq; nasci non meruit, qualis quantūq; est ille qui genuit. Deniq; ista ipsa duo de quibus agimus, hoc est, deitas & bonitas, qm̄ dictū est, Nemo bonus nisi vnus Deus: i hac tua opinione deficiunt. Tantū enim quā

tus est ipse, & talē qualis est ipse, si non potuit gignere, quomodo Deus est? Si noluit, quomodo bonus est? Pater inquis, fons bonitatis est, qui qd est bonus a nemine accepit. Nunquid ideo minus bonus est filius, qm̄ qd bonus est, ab eo patre accepit, qui nascenti filio tantā bonitatē quantacūq; illi est, quia Deus est, dare potuit: & dedit, quia bonus inuidere nō potuit. Nā si minus bonitatis, quā quod ipse habet vnico dedit, minus bonus est & ipse q̄ debuit. Quod sentire dementiæ est. Ergo quātū ipse habet bonitatis, tantū filio dedit. Et quia natura est non gratia filius, nascenti non indigenti dedit: & plenus plenum, fons bonitatis fontē genuit bonitatis, Ac per hoc nec auxit in se hic quod accepit, nec minuit in se ille quod dedit: quia non habet immortalitas unde deficiat, non habet plenitudo quo crescat. Quid est autem ipsa bonitas, nisi uita uiuificans? Proinde, q̄a fons fontē genuit, sicut pater suscitauit mortuos & & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Hoc ipse filius dixit, non ego. Vnde merito Deo patri dicitur, Quoniā apud te est fons uitę, Quis est autē iste fons uitę apud patrē, nisi de quo dicitur, In principio erat uerbū, & uerbū erat apud Deū, & Deus erat uerbum, hoc erat in principio apud Deum? De quo etiam paulo post dictū est, Et uita erat lux hominum: Hæc uita fons uitę est, & lux ista lux lucis est. Vnde cū dictum esset, Apud te est fons uitę: continuo subiunctum est, In lumine tuo uidebimus lumē: hoc est, In filio tuo spiritum sanctum quem tu quoq; esse illuminatorem in collationis nostrę prima parte professus es. Fons ergo de fonte, filius de patre, & simul ambo fons vnus, lux de luce, filius d' patre, & simul ambo lux una, sicut Deus de Deo, & simul ambo utique Deus vnus, & hoc totum non sine spiritu amborū. Ex hoc fonte bonitatis, ex hoc fonte uitę, ex hoc immutabili lumine, ex hac indeficienti plenitudine, id est, patre & filio, & spiritu sancto, uno domino Deo solo, secundum mensurā fidei suę, qui ueraciter credunt lumentes boni fiunt, uiuificantur, illuminantur, impleantur: Quibus tu uirgenitum filium, pace tua dixerim, nescio qua incredibili temeritate iunxisti. Tua quippe ista sunt uerba. Siue, inquis, filius, siue qui per filium sunt facti, de illo uno fonte bonitatis unusquisque

secun-

Al. l. nos.

secundum mensuram fidei suæ id sumpserūt ut essent boni. Vbi est ergo quod fueras ante confessus, illū natura filiū esse, non * gratia? Ecce contra sententiā tuā venis, Ecce iā prodīs nefariū secretū hæresis vestre, quia vnigenitū verū Deū filiū, verū Deū, non natura filium, sed gratia profitemini. Si enim & ipse, sicut verba tuaculant, secundū mensurā fidei suæ vt bonus esset, assumpsit, gratia est ergo

G filius, non natura: & fuit aliquando nō bonus, & credendo factus est bonus, quia vt esset bonus, quemadmodū dicis, secundū mensurā fidei suæ de illo qui pater est, fonte bonitatis assumpsit. Legimus quidem quod Iesus proficiebat etate & sapientia: & gratia Dei erat in illo, Sed secundum formā hominis q̄ pro nobis accepit ex nobis, non secundū formam Dei in qua non alienū arbitratus est esse æqualis Deo. Veruntamē etiam in ipsa forma hominis legimus eū etate & sapientia profecisse, non tamen vt ex non bono bonus fieret credendo meruisse. Neq; nunc inter nos quæstio vertitur de natura filij hominis, in qua Dei filius minor est patre: sed de natura filij Dei, in qua vt nos dicimus vos negatis equalis est patri: q̄a filius verus, filius vnicus, filius de vero Deo verus Deus, in nullo degenerauit a patre. Proinde incomparabilem patrem filio, nec in scripturis sanctis alicubi legere potuisti. Nec sana fide ipse dixisti: imensum etiam patrem, quem propterea dicis, vt filiū non pariter immensum, sed mensura existimes terminatū. Tecū habeto mensuram tuā, quatuor falsum dominū metiaris, & de vero domino mentiaris. Bene confiteris, quod & pater diligit filium, & filius diligit patrem: sed si & hoc confitearis, q̄a non est maior dilectio in patre quā in filio. Quia enim natura diuinitatis equales sunt, equaliter se inuicē diligunt. Facit autē filius sicut homo mūdātū patris. Nā sicut Deus, ipse est mandatū patris, quia ipse est verbum patris, Vnde alio loco de mandato patris, hoc est, de seipso dicit, Scio quia mandatū eius

Cap. 2. 4.

Ioh. 14.

H vita æterna est. Quod autē ipse Dei filius sit vita æterna scriptura diuina testatur. Vbi autē ait, Qui me videt, videt & patrem: quis nescit ideo dictum, quoniam quisque per intelligentiam videt filium, patri vtique videt æqualem? Quod vos ideo non vultis, quia p oculos cordis, quantū in hac vita videri pōt,

filium non videtis. Putas non recte a me dictū esse, quod propter formā serui quam suscepit filius, maior sit pater. Tu enim secundū hæresim vestrā, in ipsa Dei forma patrē filio vis esse maiorem: cui paternam sic inuides formam, vt ideo perfectū velis natū esse filium æterna perfectione, ne ad paternā formam saltē crescēdo valeat peruenire. Sed inuideret homo paternā formā Dei filio cui pater eā non inuidit, quia equalē sibi vnicū genuit. Sed dicis non esse Dei patris magnā gloriā, si ea forma serui maior est, quā forma maiores sunt & angeli. Vide si aliud conaris: nisi ad vnus patris gloriam, per vnicū filij cōtumeliā peruenire, vt scilicet nō augeatur pater in gloria: nisi minuatur filius in natura. Cohibe te, nescis & patri & filio te ingerere contumeliā, si nec ille potuit aut noluit gignere equalē sibi, nec iste nasci equalis patri. Non se vult Deus ita laudari patrē, vt filium dicatur de seipso generasse degenerē. Non vult bonus filij dilector ita predicari formā suā, vt eā non potuerit vnicus eius vel nascēdo sumere, vel crescēdo cōprehēdere. Quod autē tibi vī, nihil magnū de Deo patre dici, si forma serui maior est, quā maiores vñr & angeli: nō recte cogitas, quē locū in rebus habeat humana natura, quæ cōdita est ad imaginē Dei. Maiores angeli dici pñthoie quā maiores sunt hominis corpore: maiores sunt & animo, sed infirmo, quē peccati originalis merito corruptibile aggrauat corp⁹. Natura vero humana: qualē naturā Christus humane mētis assumpsit, quē nullo peccato potuit deprauari, solus maior est Deus. Deniq; p̄p quid dictū sit, Minorasti eū paulominus ab angelis: aperuit scriptura vbi legitur, Eum autē modico minus q̄ angelos minora- tū vidimus Iesum p̄p passionē mortis, Nō ergo p̄pter naturā hoīs, sed p̄p passionē mortis. Natura vero hominis, quē mēte rōnali & intellectuāli creaturas ceteras antecedit, De⁹ solus est maior cui vtq; iniuria facta nō est, vbi scriptū est, Maior est Deus corde nostro. **K** Filius ergo Dei susceptū hominē leuaturū ad patrem quādo dicebat, Si diligetis me, gauderetis vtq; quia vado ad patrem, quia pater maior me est: non carni suæ solū, sed etiā menti quā gerebat humanam, Deū patrem vtq; p̄terebat q̄ tota sine dubio forma agnosceatur serui, qñ tota seruit creatura crea- tori.

Ioh. 12.
Phil. 2.Anima
Christi.Ps. 8.
Hebr. 2.Ioh. 3.
Ioh. 14.

Cap. 26. Postrema tibi disputatio fuit, quō sit Deus pa-
tribus visus, qñ corpus humanū in quo vide-
retur non acceperat Christus, cū inuisibilis
sit per seipsa diuina natura. Quod cum ēt tu
ita confessus fueris, vt inter cētera, non solū
patrē, sed nec ipsum filium in substantia diui-
nitatis suæ diceres esse visibilem, non solum
hominib. sed nec ipsis cēlestib. potestatibus:
postea mutata snā dicis eū & ante incarna-
tionē suā conspectib. apparuisse mortaliū, al-
ferens illud q̄ ait Apostolus, Quē nemo ho-
minū vidit nec videre pōt de solo Deo patrē
dictū esse, Filiū vero ex initio generis huma-
ni videri solitū esse ab hominibus. Quod cū
probare voluisses, multa de scripturis sanctis
testimonia protulisti, quæ te nihil adiuuare
potuerūt. Non. n. legis alicubi scripsisse Moy-
sen, sicut dicis, q̄ ab illo primo homine Adā
vsq; ad ipsam incarnationē semper filius vi-
sus est. Hoc. n. eum describere pronuncias in
Geneseos libro, q̄ ita falsum est, vt ēt ridicu-
lū sit. Nunquid. n. liber Geneseos ab Adā vsq;
ad incarnationē Xpi ea quæ gesta sunt conti-
net? Aut ipse Moyses vsq; ad tpa incarnatio-
nis xpi, vel in carne vixit, vel quæ facta sunt
scripsit? Hæc dicis, & putas te aliquid dice-
re, vel putaris ab eis, qui nec ista possunt, q̄
tam manifeste falsa sunt, cernere. Deinde q̄
cōmemoras patrem ad filiū dicentem, Facia-
mus hominē ad imaginē & similitudinē no-
strā, quid hoc ad rem pertinet, rogo te quid
ad rem pertinet? Tantum ne tibi vacabit lo-
qui, vt non attendens quid probare suscep-
ris, memoriter nobis & inaniter scripturam
Geneseos ventiles? Nūquid hinc probatur
ante carnē susceptam visus ab hominib. Xps,
quia dixit pater ad filiū, Faciamus hominē
ad imaginē & similitudinē nostrā? Deinde
adiungis & dicis, Et fecit Deus hominē: atq;
addis, Quis Deus, nisi filius? Et vt mihi de o-
pere quasi præscribas meo: Hoc vtiq; inq;,
& tu in tuis tractatibus exposuisti, Vbi nolo
quærere q̄ verum loquaris, qñ video ad cau-
sam nihil pertinere q̄ loqueris. Agitur quip-
pe inter nos, utrū per diuinitatis suæ substan-
tiam Xps visibus apparuisset humanis, Et tu
dicis, Fecit Deus hominem: & addis, Quis
Deus, nisi filius? quasi ppea necesse fuerit vt
homo Deū opificem suū videret oculis car-
neis. Hoc si ita esset, oēs homines viderent
Deum. Quis. n. alius eos facit in vteris matrū

Adhuc adijcis talia & dicis. Iste ergo filius q̄
est Propheta sui genitoris, dicebat, Non est
bonū esse solū hominē, faciamus ei adiuto-
riū secundū se. Si q̄ram, quis tibi indicauerit
quia filius hoc dicebat, in quib. angustijs te
videbis? Scriptura. n. quæ dixit, In principio
fecit Deus cēlū & terrā: non exprimens utrū
pater, an filius, an spūs sanctus, an ipsa Trini-
tas fecerit, quæ vnus est Deus: per cētera etiā
ita cōmemorat Deū, vt dicat, Et fecit Deus,
& dixit Deus, per quæq; opera eius, quorū
illū asserit conditorē. Simili ergo locutione H
ait, Et dixit Deus, Faciamus hominē ad ima-
ginē & similitudinē nostrā, Et fecit Deus ho-
minē. Nec aliter locuta est vbi ait, Nō est bo-
num esse hominē solum, faciamus ei adiuto-
riū secundū se. Vnde ergo tibi persuasū est,
cētera superiora patrē dixisse, hoc autē filiū?
Vnde quælo distinguas, vnde discernis patrē
dixisse, Fiat lux: & cētera? Patrem deniq; di-
xisse Faciamus hominē. Et filiū dixisse, Facia-
mus ei adiutoriū: cū tibi scriptura vbiq; non
dicat, nisi dixit Deus? Quæ est ista temeritas,
quæ præsumptio? Deinde cū ideo patrē ma-
iorem soleatis asserere, quia dixit, Fiat illud,
aut illud, tanquā iubens filio: filiū vero ideo
minorē, quia iussu perfecit, quid dicturi estis
vbi scriptum est, Faciamus hominē? Nō. n.
ait sicut in superioribus, Fiat homo, tanquā
id iusserit filio: sed, faciamus, inquit, homi-
nē, Quod non quæro quē dixisse arbitreris,
Iam. n. verba tua tenemus, q̄ p̄ hoc dixerit
filio, Cur ergo nō ait, fiat, vel fac. sed ait, fa-
ciamus? An cētera Deus imperauit, & filius
fecit: hominē vero ambo fecerunt, sed patrē
& iubente & cooperante filio: filio autē nō iu-
bente, sed tñ iussa faciente? Sed si propterea
patrem iubentē intelligeres, quia scriptū est,
Dixit Deus, Faciamus hominē: ergo iussit &
filius, quia tu ipse non patrē accipis dixisse,
sed filium, Faciamus ei adiutoriū. Et sicut il-
lud vbi dictū est, Et fecit Deus hominē: obe-
disse iubenti patri filiū vis videri, quia pater
dixerat, Faciamus hominē: ita ēt vbi legim⁹,
Et immisit Deus soporem in Adam: & sum-
psit vnam de costis eius, & cētera, quib. ostē-
ditur factum hominē esse adiutoriū, obedisse
patrē iubenti filio, te authore intelligamus,
quia non patrē, sed filiū dixisse asseris, Facia-
mus ei adiutorium. Sed hæc ita loquor quasi
ad causam quæ a nobis agitur, quicquid per-
tineant.

Gen. 2.

Gen. 1.

Gen. 1.

Gen. 1.

Gen. 1.

tineant. Quodlibet hinc volueris credere aut suspicari: prorsus, sicut dicis, pater iusserit ubi dictum est, Faciamus hominē, & filius obedie rit ubi dictum est, & fecit Deus hominē: prorsus scite te delectat filius dixerit, Non est bonum esse solū hominem, faciamus ei adiutorium: sed talia dicens ipse nō iusserit, quia hoc vultis: quō ostendis filiū qui hominē fecerit, ab homine visum, quō ostendis filiū qui dixerit, Non est bonū esse hominē solū, faciamus ei adiutorium, ab homine visum, vel ab ipsa muliere, si eam factā non vis a patre, ne filio pater obedisse videatur, sed ipse eam filius tanq̃ sibi iubens sibiq; obediens, & faciendam dixit & fecit. Demonstra filium visum esse a muliere. Demonstraturū te quippe promiseras, & antequā incarnaretur visum fuisse humanis aspectibus filium. Ostende promissa, quid pergis in vacua? Quid deludis expectationem nostram, nec exhibes pollicitationem tuam? Multiplicas verba non necessaria, vt necessaria occupes tēpora. Si propterea visus est a viro filius, quia fecit eū, & propterea visus ab eius muliere, quia fecit eam: desini si audes, non posse Deum filiū & operari videntia, & a suis operibus quamvis alia videntibus nō videri. Si aut hoc potest Deus filius, ipse quippe vsq; nunc operatur cūcta videntia, & tū eorum a seipso creatis oculis non vī, quid est q̃ dixisti? Cur ista de libro Geneseos in tuo sermone posuisti? Cur nobis necessaria temporum spatia superflua loquacitate finisti? Sed iste inquis, filius visus est Adā, secundū q̃ legimus Adam dicentē, Vocem tuam audiui deambulantis in paradiso, & abscondi me, quia nudus sum. Hoc ergo prius diceris homo bone, inde inciperes promissa mōstrare. Quāvis & hic Adam, vocem tuam, inquit, audiui: non ait, faciem vel speciem tuā vidi. Et q̃ ait, abscondi me, quia nudus sum: videri se a Deo timuit: non a se visum esse Deum monstravit. Nā si vox q̃n auditur, sequitur visio: visus est & Deus pater quotiens voce attestatus est filio. Nouimus quippe in Euangelio uerba patris sonantis atque dicentis, Tu es filius meus dilectus, &c. vbi ab hominibus auditus, non tū uisus est. Ac per hoc & in illis uerbis quā adiungis, ubi dicit, Quis nunciavit tibi, quia nudus es? & sequētia: potuit audiri, & nō videri Deus. Nondū itaq; aliquid ex eo q̃ promiseras dixisse te uide: & dic tandē aliquid q̃ discutere debeamus, aut q̃ pro tua causa esse fateamur. Hic Deus, inquis, & Abrahę visus est. Visum esse Deum Abrahę negare non possumus. Scriptura quippe fidelissima apertissime hoc loquit̃ dicens, uisus est aut illi Deus ad quer cū Mābrę. Sed neq; hic expressum est, utrū pater an filius. Cum aut narret scriptura, quō ei uisus sit Deus, tres uiros illi apparuisse declarat, in quib. magis ipsa Trinitas, quā unus est Deus, intelligi potest. Deniq; tres uidet, & non dños, sed dñm appellat, qm̃ Trinitas tres quidē personę sunt, sed unus dñs Deus. Sic autem narratur q̃ uidit Abraham, Respiiciens, inquit, oculis suis uidit, & ecce tres uiri stabant super eum, & uidens procurrat in obuiam illis ab ostio tabernaculi sui, & adorauit super terram & dixit, Dñe, si inueni gratiam ante te, ne prætereas seruum tuum. Hic uidemus tres uiros apparuisse, & unū dñm Deum dici, unumque dominum rogari ne prætereat seruum, quoniam congruit Deo uisitare famulos suos. Deinde tres personas pluraliter alloquitur dicens, Sumatur nunc aqua, & lauem pedes uestros, & refrigerate sub arbore: & sumam panem manducate, & postea transibitis in uiam uestram, propter quod declinastis ad seruum uestrum. Manifestum est eos tanquam homines inuitari. Non enim tale illis præberetur obsequium, quo indigentia reficerent corpora, nisi homines putarentur: & scriptura pluraliter eos respōdisse commemorat, ait. n Et dixerunt, Sic fac quemadmodum dixisti, Nō ait, & dixit: sed dixerunt. Deinde cum esset parata refectio, dicit scriptura. Et apposit ante illos, & ederunt. Non ait, apposit ante illum, & edit. Sed vbi ad id ventum est, ut Abrahę filius promitteretur ex Sara, quia diuinum offerebatur beneficium, non ut hominibus humanum exhibebatur obsequium, unū narrat scriptura dicentem, Vbi est Sara uxor tua? nō ait, dixerunt autem ad illum, sed ait, Dixit autem ad illum, Vbi est Sara uxor tua? Quis autem hoc dixerit, postea manifestat. Vbi cum risisset Sara, ait eadem scriptura, Et dixit dominus ad Abraham, Quare risit Sara in semet ipsa: & cetera usque in finem, tanquam unus dominus singulariter loquit̃. Ac post hæc, ut homines pluraliter abire narratur: & dicitur, Exurgentes autem inde uiri, conspexerunt

Gen. 18.

M

Gen. 3.

L

Mat. 3.

A



Ecce

Ecce miseratus sum faciē tuā, & super verbū hoc, ne euerterē ciuitatē, de qua locutus es. Festina ergo vt saluus sis ibi, Non. n. potero facere verbū, donec tu in illā introcas, Quis hoc ei respondit, nisi ille cui dixerat, oro domine? Hoc autem ab ambo dixerat, non ad vnū sicut apertis ime scriptū est, Dixit autē Loth ad illos, Oro domine. Agnouit ergo Loth vnū Deū in angelis duobus, sicut Abrahā vnū agnouit in tribus. Nō est cur dicatur, Ille aberat qui dominus erat, & cū Abraham locutus erat, qui in Sodoma illo abeunte venerunt. Omnes enim tres viri dicti sunt, qui apparuerunt Abraham, sicut scriptura solet viros etiam angelos nuncupare. Nec eorū alicui vni promptius & humiliter Abraham obsecutus est q̄ duobus, sed æqualiter omnibus pedes lauit, æqualiter omnibus epulas ministravit. Ergo in omnibus Deū vidit. Propter quod scriptura prædixerat, quod visus fuerat Deus Abraham ad quercū Mambre, sub cuius vmbra arboris tres viros pavit, quos oculis corporeis vidit: in eis vero Deū, non corporeis, sed cordis oculis vidit, i. intellexit atque cognouit: sicut Loth in duobus, cum quo nō pluraliter, sed singulariter loquebatur, ei que rñdebat ēt ipse tanquā vnus. Primo quippe Abraham per tres viros illū audiuit. postea p vnū, qui duobus in Sodoma euntibus manēs locutus est cū eo: Loth autē per duos, tñ & ipse vnū Deū quē pro liberatione sua rogabat, & qui ei rñdebat audiuit: cū ambo, i. & Abraham & Loth hoīes putarēt eos qui angeli erāt: Deū vero in eis intelligerent, qui erat, nō putarēt esse qui nō erat. Quid sibi ergo vult ista visibilis Trinitas & intelligibilis vnitas, nisi vt nobis insinuetur: q̄ ita tres essent pariter pater & filius & spiritus sanctus, vt tñ simul non tres dij & domini essent, sed vnus dñs Deus? Tu autē dixisti, Hic Deus visus est Abraham, sciens te legisse quod scriptū est, visum esse Deū Abraham ad quercū Mambre: & volens quasi probare dñm filiū visum esse illi Patriarche, declinasti ab illis tribus viris, & eos omnino tacuisti in quibus narrat scriptura Deū visum fuisse Abraham: ne tu ipse nos ad moneres vnus esse substantiæ Trinitatem Deum, sicut vnus erant substantiæ tres viri, quos vidit Abraham: cum prædixisset scriptura, visus est Deus Abraham, nec tamen tres Deos esse, quā & visus est Deus dictum est,

nō visi sunt dij. Et ipse Abraham tres vidit, & vnum adorauit. A quo præteriri noluit, ab vno responsum diuinitatis accepit. Nec alios quos duos eorum duos esse Deos sensit, sed vnū in omnibus: quia & Loth duos vidit, & tamen vnum Deū agnouit. Vbi mihi videtur per angelos significari filius & spiritus sanctus, quoniā se illi angeli missos eē dixerūt. Et de Trinitate quæ Deus est, solus pater nō legitur missus: leguntur autem missi & filius & spiritus sanctus, quorū non ideo est diuersa natura. Nā & illi viri, per quos significati sunt, vnus erant eiusdemq̄ naturæ. Hæc ergo scripturā, qua conuinci posses astuto silentio deuitasti. Et cum dixisses, Hic Deus visus est Abraham, volens filium solum visum putari in eo quod in Genesi legitur, visum esse Deū Abraham, quomodo sit visus dicere noluit, ne tibi non solus & filius, sed Trinitas agnosceretur Deus. Dixisti autem, Si vis credere, quia filius visus est Abraham, utiq; vnigenitus in sancto affirmavit euangelio dicens sic, Abraham pater vester exultauit vt videret diē meū, & vidit & gauisus est. O disputa, o probare promissa, quasi dixerit Dei filius, Abraham pater vester cōcupiuit me videre, & vidit, & gauisus est. Quamuis & hoc sic adhuc posset intelligi, q̄ sanctus Patriarcha oculis cordis viderit Dei filiū, non oculis carnis, vnde inter nos vertit questio. Sed cū dixerit Christus, Abraham concupiuit videre diē meum, & vidit, & gauisus est: cur nō diē Christi intelligimus tempus Christi, quo erat venturus in carnē, quod & Abraham sicut & alij Prophete in spiritu potuit videre, atq; gaudere? Neq; hic igitur quod proposueras & pollicitus fueras, probare potuisti. Post hæc venisti ad Iacob, qui luctatus cū angelo, quē scriptura ipsa Geneseos & hominē dicit & Deū, Nā ita legitur. Remansit autē Iacob solus, & luctabatur homo cū illo vsq; in mane. Vidit autē q̄ non potest ad eū, & tetigit latitudinem femoris eius, & obstruxit latitudo femoris Iacob dum luctaretur cum eo, dixit illi: Dimitte me, ascendit enim aurora. Ille autem dixit, Non te dimittam, nisi me benedixeris. Dixit autem illi, Quod est nomen tuum? Ille autem dixit, Iacob. & dixit ei, Non vocabitur amplius nomen tuum Iacob, sed Israel erit nomen tuū, quia valuisi cum Deo, & cum hominibus potens es. Rogauit

I
Gen. 19.

Gen. 18.

Gen. 18.

Ioh. 8.

Gen. 18.

Gen. 34.

Ibidem



Rogavit autem Iacob eum dicens, Enuncia mihi nomen tuum. Et dixit. Quare hoc interrogas tu nomen meum? Et benedixit eum illic. Et appellavit Iacob nomē loci illius, aspectus Dei. Vid. n. Deū facie ad faciē, & salua facta est anima mea. Ex ista lectione vnicū Dei filiū & antequā venisset in carne visibiliter apparuisse conaris ostendere: vbi & non absurdē Xps intelligitur figuratus, & pp Prophetiā futura nunciante, qā futurū erat vt Iacob in filiis qui crucifixerunt Christū pręualuisse Christo videretur: & in filiis suis videret Christū facie ad faciē, & salua fieret anima Israelitarū qui fideliter hoc viderunt: tñ hūc hominē qui luctatus est cū Iacob, Olee propheta euidenter angelū dicit, Sic. n. apud eū scriptū est de Iacob, In vtero supplāuit fratrem suū, & in labore pręualuit Deo, & confortatus est cum angelo, & potuit. Sicut ergo in Genesi ille qui luctatus est cū Iacob, & homo & Deus dicitur: ita & ab hoc Propheta & Deus & angelus: ac per hoc ita qui erat angelus, dictus est homo, quō illi disti sunt viri qui apparuerunt Abraham, qñ nescientes & ipse & Loth hospitio receperūt angelos. Deus ergo erat in angelis, sicut est Deus in homine, maxime qñ per hominē loquitur. Ita vero per hunc angelum figuratus est Christus sicut per hunc hominē. Nā & Isaac filius Abraham, quid erat in figura nisi Christus, quādo sicut ouis ad immolandum ductus est, & qñ sicut dñs crucē suā, ita & ipse sibi quibus fuerat imponēdus, ligna portabat. Postremo quid miramur per angelū figuratum esse Iesum, si non solum per hominem, verum etiā per pecudē figuratus est? Nā quis alius erat ille aries, qui cornibus tenebatur in vepre, nisi Christus crucifixus, vel spinis coronatus? Hunc autem arietem pro filio, cui parcere iussus est, immolauit Abraham. Ita. n. homini parci Deus iussit, vt tamen ex pecude propter passionē Christi, quā illo modo prænūciabatur, mysterium sacri sanguinis impleretur. Si autē putas proprietate, nō figura Christū fuisse angelū, qui luctatus est cū Iacob: I. potes dicere proprietate, nō figura Christū fuisse arietē quē Patriarcha immolauit Abraham. Potes postremo dicere proprietate, nō figura Christū fuisse petrā, quē percussa ligno sitienti populo potū largissimū fudit. Sic. n. dicit Apostolus, Bibebant. n. de spiritali conse-

quente eos petra, petra autē erat Christus. Figurā, non res ipse fuerunt, quibus figuris pcedentibus res significabantur esse vterq: q figurā per subiectā Deo creaturā, & maxime per angelorū ministeriū, mortaliū exhibeant aspectib. Dei quidē agēte potentia, sed tñ latēte natura, siue patris, siue filij, siue spūs sācti. Frustra itaq; asseris filiū Dei visū fuisse ab hominibus, parem autē nō fuisse visum: cū per subiectā sibi creaturam & pater videri potuerit & filius spiritus sanctus: per suā vero substantiā nullus illorum visus est. Ergo Deus sicut in infirmis hominū sensibus magis significatus quā demonstratus est, Non itaq; visus est sicut est: hoc quippe in futura vita promittitur sanctis. Vnde dicit Apostolus Ioannes, Dilectissimi, nunc filij Dei sumus, & nondū apparuit quid erimus: scimus autē quia cū apparuerit, similes ei erimus, quia vidimus eū sicuti est. Viderūt ergo & in hoc seculo Apostoli dominū, sed non viderunt sicut est. Deniq; Moyses eū sibi cupiebat oñdi, quanuis cū eo facie ad faciē scriptura in dice loqueretur. Quod cum in mea luperius prosecutione dixissem, quasi non audieris pteristi: cum tibi eiusdem meę prosecutionis recitari ex tabulis vniuersa uoluissim. Non autē discernēs quid sit uideri per Deum substantiam suā, & quid sit uideri Deum per subiectā creaturā. in tāta blasphemia decidisti, ut vnigenitū Dei filium pro hoc ipso q Deus est mutabilē dicerēs: quandoquidem soli patri putasti esse tribuendū quod scriptū esse dixisti, Ego sum qui sum, & non sum mutatus: quasi filius uel spiritus sanctus sit mutatus, quando uisibiliter apparuit, uel ille q constat natus ex femina, uel iste in specie columbæ aut igneis linguis se humanis aspectibus monstrans. Vnde iam respōdi tibi in eo sermone, ubi ostendi nō te refellisse q dixi. Nunc uero ut intelligas quomodo dixerit Deus, Ego sum qui sum, & nō sum mutatus: uel quod scriptū magis inuenitur, Ego. n. dominus & non mutor: quoniam nō solus pater, sed Deus unus hoc dixit, quod est ipsa Trinitas: Psalmum attende ubi legitur, Tu in principio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt celi: Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes sicut uestimentum ueterascent. Et uelut amictum mutabis eos & mutabuntur, tu autem idem ipse es, &

M

I. Ioan. 3

Exo. 33.

Exo. 4.
Malac. 3.Mat. 3.
Acto. 2.Exo. 3.
Malac. 3.

Esa. 101.



anni tui non deficient. Hoc aut ad filiū Dei dictum esse in Epistola quę est ad Hebręos, sancta scriptura testatur. Quis vero non intelligat ubi dicitur, Cęli mutabuntur, tu aut idē ipse es: nihil dici aliud, nisi, tu non mutaris? Ac per hoc et Deo filio cōuenit dicere, Ego sum qui sum, & non sum mutatus. Vel, Ego enim dñs & non mutor. Quod tu ideo soli patri assignasti, vt in sua substantia crederetur esse mutabilis filius: tanquā ita susceperit hominē vt in hominē verteretur. Hanc tantā blasphemiam nō emendabis, nisi credideris, in assumptione hominis accessisse filio, qđ non erat, non autem recessisse vel defecisse qđ erat. Deinde quęro, quis apparuerit Moy si in igne quando rubus inflammabatur, & non vrebatur? Quanquam & illic angelū apparuisse scriptura ipsa declarat dicēs, Apparuit autē illi angelus Domini in flāma ignis de rubo. In angelo autē Deū fuisse quis dubitet? Sed quis Deus erat, utrū pater, an filius? Dicturus es filius, non vis. n. patrem vllō modo vel per subiectam creaturam visibus apparuisse mortaliū. Sed quodlibet horum eligas, ad vtrunq; respondeo. Si pater erat, apparuit pater hominibus. Si filius erat, nō mutatur & filius, Ibi enim cum quęssisset Moyses, quis esset qui eū mitteret. Ille respondit, Ego sum qui sum. Quod quid est aliud, nisi mutabilis non sum, sicut propheticum testimoniū ipse posuisti, Ego sum qui sum, & nō sum mutatus. Dixit etiam rursus ad Moysen, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Aude si potes negare Deū patrē esse Abrahā, & Isaac, & Iacob, si nō ipse de rubo, sed filius loquebatur. Si autē pater, cōstiteret et patrē Deū hominibus visum. Si vero vterque est Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, qđ esse annuis, quid ambigis vtrunq; vnū Deū? Iacob quippe ipse est Israel cuius filijs dicitur, Audi Israel, Dñs Deus tuus Deus vnus est. Quapropter verū esse agnosce, qđ dixi diuinitatē non per substantiā suā, in qua inuisibilis & immutabilis est, sed per creaturā sibi subiectam mortalium oculis apparuisse cum voluit. Non itaq; sicut accipere vel accipi mea verba voluisti, ego diuinitatem sic patribus ostendisse se dixi, tanquam eam voluerim credi visibilem, quam prius inuisibilem dixeram esse, sed dixi, quando se patribus diuinitas ostendebat, per subiectam

creaturam se visibilē demonstrabat. Nā per ipsam suam naturam vsq; adeo inuisibilis est vt ipse Moyses ei, eū quō facie ad faciem loquebatur, diceret, Si inueni gratiā ante te, ostende mihi te ipsum manifeste. Ecce qđ dixi relege, & inuenies me verū dicere, te autē non intelligere voluisse, vel non potuisse quod dixi. Audi ergo id ipsum me aliquanto planius differentem, Ego diuinitatē patris & filij & spiritus sancti in sua natura atq; substantia mortalibus oculis inuisibilem dico. Eam vero se in formas visibiles vertere, absit, vt dicam, quia & immutabilem dico: Restat ergo vt aspectibus humanis qñ se ostēdit vt voluit p subiectā intelligatur hoc fecisse creaturā, quā pōt oculis apparere mortalibus. Quid est aut qđ cū de patre dixisses. Vnus est inuisibilis, vnde iā satis est disputatū, addidisti, Vnus et incapabilis atq; immensus? Incapabile quidē nō legimus. Deū. Cur sanē dicas incapabile, nescio, Si. n. capi nō pōt quō nō solū filius, verum et pater veniunt ad hominē, sicut dicit ipse filius, Et mātionē apud eū faciūt? Puto qđ capiat eos apud quē faciunt mātionē. An forte dicis, nō ex toto, sed ex parte capiuntur? Dic quod vis, responderetur enim tibi, Nō sunt ergo incapabiles, qđ sunt vel ex parte capaces. An ideo tibi nō sufficit incapabile dicere, sed addidisti, & immēsum, vt exponeres quatenus incapabile dixeris, i. quā totius capax nō est humana natura? Immensus est enim verū hoc & de filio dici pōt. Neque enim quisq; sic capit vnigenitū verbū, vt eius capace se omni modo audeat profiteri. Prorsus et ipsum nō esse dubitamus immēsum. Nam quāro abs te de quo accipias qđ scriptū est, Magnus est, & non hēt finē, excelsus & immensus. De ipso quoq; paulo post dicitur, hic Deus noster, nō estimabitur alius ad eū, hic inuenit oēm viā disciplinę, & dedit eā Iacob puero suo, & Israel dilecto suo: Post hęc super terrā visus est, & inter hoīes conuersatus est. Quis est iste, respōdet? Quis est in quā, magnus est & non habēs finē, excelsus & immensus, qui super terram visus est, & inter homines conuersatus est? Video quos æstus, quas patiaris angustias. Times dicere, pater est, ubi audis, super terram visus est, & inter homines, cōuersatus est. Tu enim patrē p suā substantiā reuera inuisibilem, nec per subiectā creaturā vis esse ab hominibus

Exo. 33.

Ier. 14.

Barn. 3. Ibidem.



bus visum. Times dicere, filius est: vbi audis, non habet finē, excelsus & immensus. Tu. n. patrē tñ modo esse contendis immēsum. Times dicere, spiritus sanctus est: vbi audis, hic Deus noster. Tu. n. nec Deū vis esse spm̄san- ctū. Quid es acturus, quid respōsurus homo, qui non vis esse catholicus, vt xp̄m sic acci- **F**pias in forma serui super terrā visum, & in- ter hoīes conuersatū, vt tñ in forma Dei, in qua inuisibilis mansit, confitearis immensū? Hic Deus noster, nō aestimabitur alius ad eū. Quis alius, nisi Antichristus, quē verū xp̄m fides vera non aestimat, sed eū pro vero xp̄o execrabilis iudeorū error expectat? Si oras & petis, vt dicis, 'discipulus esse diuinā scri- pturā, ad rē pertinentia testimonia diuina considera. Noli per multa quæ te nihil adiu- uant euagari. Elige prudenter tacere q̄ inani- ter loqui, qñ non inuenis quid respondeas manifestissimę veritati. Time te ostendis, ne te nudem discipulis tuis: Vnā tu Christo sic induaris, vt discipulos tuos magis ipsius velis discipulos esse q̄ tuos. Nā me non pēni- tet quantū dñs donat, operā dare, vt tu & di- scipuli tui sub vno magistro sis condiscipu- li mei. Tractaui autē meo, cui post tñ tēpus adhuc te responsurum esse promittis, si ita responsurus es, vt modo respōdisti, vel in- terrogationibus vel prosecutionibus meis, non planē aliquid respondebis, sed vt homi- nes non intelligentes quomodocunq; deci- **G**pias, non tacebis. Ex his ergo omnibus quæ sicut potui disputaui, satis apparet: patris & filij & spiritus sancti vnā esse virtutem, vnā esse substantiam, vnā deitatem, vnā maie- statem, vnā gloriā: qui ipsa Trinitas est vnus dñs Deus noster, de quo dictum est, Audi Is- rael, dñs Deus tuus Deus vnus est. Tunc autē dictū est, qñ dñs solus deducebat eos, & non fuit in eis Deus alienus. Neq; n. non eos de- ducebat & Christus, cum dicat Apostolus, Neq; tentemus Christum, sicut quidā illorū tentauerunt: quibus Christus non est Deus, aut Christus Deus est alienus. Hic est ergo Deus pater & filius & spiritus sanctus, Trini- tas vnus Deus, cui vni iubemur ea quæ non nisi Deo debetur seruitute seruire, cum audi- mus, Dñm Deū adorabis, & illi soli serui- es. Neque. n. hac seruitute non seruimus Chri- sto, cuius membra sumus, aut spiritui sancto, cuius tēplū sumus. Hæc Trinitas vnus Deus

dicat, Ego sum dñs, & non est alius præter me. Neque enim non est dñs Christus, quem vos quoq; Deum & dñm confitemini, Aut spiritus sanctus non est dñs domus suæ, hoc est, templi sui. Ipse est quippe spiritus dñi, de quo dicitur. Dñs autem spiritus est: vbi autē spiritus domini, ibi libertas. Hæc est Trini- **2. Cor. 3.** tas vnus Deus, de quo dicit Apostolus, Nul- **1. Cor. 8.** lus Deus nisi vnus. Non. n. cum hæc auditis, Deum negare vnigenitum audetis. Hic Deus **H** Trinitas dicit, Ego sum qui sum, & non sum **Euo. 3.** mutatus. Non. n. mutatus est Christus, cui di- **Mal. 3.** citur, Mutabis cēlos & mutabuntur, tu autē **Pf. 101.** idem ipse es. Aut mutabitur spiritus veritatis cum sit immutabilis veritas, cui tantum ho- norem dat ipse Christus vt dicat, Expedit vo- bis vt ego eā: Nisi. n. ego abiero, paracletus non veniet ad vos. Et, Quicumq; dixerit bla- **Ioan. 16.** sphemiam in filium hominis, dimittetur ei: **Mat. 12.** qui autem dixerit in spiritum sanctum, non di- mittetur ei. Et cum de seipso dixerit, Ecce ego vobiscum sum vsq; ad consummationē **Mat. 28.** seculi: de illo dixit, Vt vobiscum sit in æter- **Ioan. 14.** num. His atq; huiusmodi testimonijs, quæ omnia querere & colligere longum est, si pa- cifice acquiescas eris quod orare & optare te dicis, diuinarum scripturarum discipulus, vt de tua fraternitate gaudeamus.

D. AVRELI AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi,

Contra Felicianum, de vnitae Trinitatis
ad Optatum, Liber
vnus.



Exorsti mihi dilectissime fili, Optate, vt de vnitae Trinitatis quę perfectus Deus semper ac summus est, officij non im- **Cap. 7.** mor sacerdotalis, aliquid scri- berem: idq; a me cū proprię infirmitatis cō- scius sepius excusarē, multis modis exegissi, asserens cōis fidei rationē, & religiosos acci- pere, & sacerdotes debere fidelib. non nega- re: ne aut illi dū non accipiunt, incipiant ab infidelib. facile decipi, aut ab his cū desidera- ta non tribuunt, cōlestis thesaurus Christi mēbris nō expendi, sed in terra quodāmodo sterilis peritiā videatur abscondi. Itaq; vi- ctū me fateor probabilib. causis, ne inermes

Ii 2 tradere

tradere videar obfistentib. malis, dum aduer-
sus infideles non inftruuntur munimine veri-
tatis. Verumtñ quia in hmōi qñobis quādā
obfcuritas continua oratione frequenter in-
currit, idcirco mihi vifum eft, vt eum fermo-
nem qui inter me & Felicianum nuper eft ha-
bitus, prænotatis propter perfonarū difcre-
tionem principalib. nominū literis, præfen-
tis libelli breuitate cōplecterer: Nā cū ante
hos dies pariter federemus, tū ille inter alia,
inquit, F E L. Quæ me in veftris difputatio-
nibus frequenter offendūt, nihil deterius pu-
to, quam q̄ sic præcepta fidei rudibus tradi-
tis, vt non de intelligendarum rerū ratione,
fed potius de quadā testimoniōrum oftenta-
tione colloquentibus præfcribatis. Quod ut
non dicam vaftrum, interim quam ruficum
fit, nullus ignorat. Primū q̄ fi is qui edoce-
tur literis iam credidit, obreperat ifte, non re-
pugnat; alioquin non magis tibi q̄ iisdem te-
stimonijs, quæ pro affirmato ingeruntur, ne-
ceffe eft cōtradicat. Et ideo melior mihi ad
docendum vñ hæc via, qua primū fidei ratio
fine testimonijs redditur: poft ratione conui-
cto idē illud fcripturis respondentibus expo-
litur. Et non immerito. Si n. testimonia hæc
eo probantur, q̄ ratione nō careant, poffunt
per fe illa fufficere, quæ & hæc non nifi per
feipfa videntur alitruere. Sin contra, quis pōt
irrationalib. testimonijs, licet illa diuina fin-
gantur, rationalis fidei colla fubmittere?
Et illam quidem difputandi viam fateor in
alijs tolerare, quos imperitiæ neceffitas,
quia per fe ftare non queunt, cogit ad aliena
confugere. In te vero idcirco nullo modo
ifta perpetior, quia eloquentiā pariter cum
fcientia fidei tibi video non deefle. AVG. Tū
ego, Non vſq; adeo inquam, me duci putes
laudib. meis, vt iniuriā faciam præcedentib.
ſanctis. Nec præſumam vnquā in ſapientia
verbi, ne euacuetur crux Chriſti; ſed ſcriptu-
rarum ſanctarū authoritate contentus, ſim-
plicitatē potius obedire ſtudeo q̄ tumori.
Sed melius, inquit, ratione quis, q̄ testimo-
nijs edocetur. Quid ergo? Quā rationē affer-
re potes, ſi partū prædicās virginis, ſi reddi-
tos oculos non negas cæcis, ſi ſepultos redi-
ſe oſtendas a mortuis? Si ergo horū & incō-
prehenſibilis ratio & veritas prōpra eſt, faci-
lius in negocijs fidei testimonijs creditur, q̄
ratio inueſtigatur. Verum quia nō nimis in-

conſequenter duo iſta diſcernis, cū ratione
præmiſſa & testimonia non omittis, idcirco
in hac diſputatione id me fateor ſecuturū, q̄
ipſe probaueris. FEL. Ergo, inquit, qm̄ oīo
ſi ſumus, ad homouſion veftri quæſtionē, de
quo non inter nos trñ, ſed & inter maiores
noſtros plerunq; tractatum eſt, veniamus. Et
ne longius euagetur oratio, ipſe iam vt ſoles
perſonam proponētis aſſume, & nobis ra-
tionē veftræ fidei quærentibus, viciffim red-
diturus inquire. AVG. Tum ego, Dic mihi
inquam, verum ne ſit q̄ te audio dicere, patri
homouſion non eſſe penitus filium? FEL. Ve-
rum eſt, nec perſuaderi mihi poteſt id inge-
nitum eſſe q̄ genitum, ne eundem patrem
videar prædicare quem filiū. AVG. Non ita
eſt, nā nec mihi quidē iſtud in animo eſt, eū-
dem ingentum eſſe quem genitū: ſed id po-
tius ingentum eſſe q̄ genitum. FEL. Et quō
non eundem ingentum dicis eſſe quem ge-
nitum, ſi vtrunq; vnum putas eſſe, non alte-
rum? AVG. Animaduerto vim te penitus nō
attendiffe verborum: nam dum vtrunq; vnū
dico, ſubſtantiam veri patris ac veri filij ex
toto non ſeparo. Et dum non eundē patrē,
quem filium prædico, vtriuſq; perſonam ſer-
uata vniuſcujuſq; proprietate diſcerno. Ita-
que ſi ſubſtantiā quæris, ipſa Trinitas vnus eſt
Deus: ſi perſonā, alter eſt filius. FEL. Et quō,
& idem eſſe dicis & alterū filium? AVG. Idē
inquam cōione ſubſtantię, alterum proprie-
tate perſonæ. F E L. Neſcio quo pacto una
creditur eſſe ſubſtantia, cū una non dicatur
eſſe perſona. AVG. Non eſt inquā una per-
ſona, quia una genuiſſe, & altera dicitur ge-
nita: eſt tñ nati & gignentis non diuerſa ſub-
ſtantia, quia non diſſimilis generanti doce-
tur exorta. FEL. Velim quæſo exemplo mi-
hi facilitare dicta dilucides. A V G. In rebus
quidē incōprehenſibilibus exempla non ſup-
petunt diſputanti: tñ in quantum fieri poteſt, B
etiam in hac parte non deero. Ecce igitur ho-
mō pater habet hominem filium. Eſt quidē
cōmune vtriuſque q̄ homo eſt, uni tñ quod
filius, alteri proprium videtur eſſe q̄ pater
eſt, nam in utroq; ſic perſona diſcernitur, ut
cōmunis humanitas non negetur, dum vnus
gignit, alius gignitur: a quē autē homo & qui
genitus dicit, & ille qui genuit. F E L. Illud
certe dicas uelim, genitus ab ingentito utrum
initio ſeparetur, an non. AVG. Ne id quidē
ſpiri-

Cap. 3.

A

B

Cap. 4.

Cap. 2.

M

1. Cor. 1.



spiritualis intelligentiæ veritate recipitur, vt
 pater a filio interuentu, non dico tēporis, qđ
 diebus constat ac noctibus: sed cuiuslibet æ-
 ui vel eternitatis spatio separetur. FEL. Hoc
 si ita est, duo fateris ingenta. Et quō altera pa-
 tris, altera filij putatur esse persona, cum per
 significationē cōmunis ingenti vtrāq; videa-
 tur esse persona? * AVG. In hoc quidē a ma-
 ioribus vestris non mediocris calumniæ so-
 phisma cōtextitur: tñ per auxilium ipsius Tri-
 nitatis catholica necesse est simplicitate sol-
 uatur. Patrem nāq; ingentum, filium genitū
 dico, nec tamen ideo genitum ingenito co-
 æternū nō esse prædico: eo tantū docens in-
 genitū patrem, quia non processit ex altero:
 eo genitū filiū, & quia nō exiit a seipso. Nō
 est commune vtriusq; nasci: non est commu-
 ne, non gigni: & tamen commune est alterū
 ab altero interuentu medij tēporis non di-
 uelli. Itaq; si proprium patris quæris, sufficit
 quia solus non habet patrem: si filij, satis est
 quia nō habet prolē: vnā autem & coeternā
 patris & filij dicimus diuinitatē. FEL. Quātū
 ad me attinet, non video quid ista nunc col-
 gas. Nā quamuis Aristotelica mecū subtili-
 tate contendas, fieri tamen non potest, vt eū
 qui genitus est, ab eo qui genuit nulla æui in-
 tercedentis antiquitate discernas. AVG. Scio
 equidē, vt ille ait, quā in difficili loco versetur
 oratio: tamen verendum nobis nihil est,
 propter adiutorium sancti spiritus, testimo-
 niū dicimus Deo. Quid ergo dicemus? Est ne
 aliquid in patre quod negatur ingenitū, aut
 non? Si est, non in toto, sed in parte potius di-
 citur ingenitus, alioquin non ex tempore cē-
 pit esse filius. Nā si paternitas nō cēpit patris
 initium inueniri non potest prolis. Si initium
 dicitur prolis, non æterna Paternitas docebitur
 patris. Et quomodo stabit, quia totū in pa-
 tre docetis ingenitum, qui ipsius paternitatis
 nomē habere putatis initium, cū cēpisse ex
 tempore dicitis filiū, quo nondū extante pa-
 trem dici non potest vocatum? FEL. Nō sum
 tam stultus, vt tempus præferam filio, sed ini-
 tium dari certū est genito. AVG. Quid ergo?
 inter patrem & filium dicis mediū nihil fuisse?
 FEL. Ita prorsus. AVG. Quomodo igitur
 negas filium patri coeternum, qui inter pa-
 trem & filium fateris nihil esse medium, ne
 idipsum non tam medium cōstet esse quam
 tertium? FEL. Quoniam me disputandi arte

cōcludis, id quod a maioribus nostris dictū
 est, breuiter explicabo. Aiūt enim quoties de
 initio filij, & patris eternitate tractatur: Erat
 quando non erat, & antequā nasceretur non
 erat. AVG. Quantum aduerto, manente malę
 credulitatis errore, sola verba mutata sūt: Di-
 xisti nāq;: Erat quando non erat. Erat istud,
 ad æuum pertinere vultis, an ad filium? Si ad
 æuū, idest, velut quoddā ante filij natiuitatē
 eternitatis spatiū: ecce ad superiorē blasphe-
 miam necessitate delaberis, cū inter patrem
 & filium tertium quoddam tēpus inmittis, di-
 cisq; quia erat ante filium Deus pater, & tē-
 pus, post hæc duo filius, post tria ista quartus
 spiritus sanctus. Quod si admitimus, vt sine tē-
 pore gigni non potuerit filius: vide quam la-
 te pateant ista quæ dicimus. Nam si non sine
 tempore est filius, certe nec nisi in loco do-
 cendus est genitus: Hoc admissio, ante filium
 & spiritum sanctum, coæuus quodāmodo pa-
 tri dicitur & locus. Quod si ita est, qđ sine lo-
 co & tēpore nasci nō potuerit filius, in quo
 loco locū aut in quo tēpore factū locū dicis
 & tempus? Si in nullo, ecce sine tēpore &
 loco fieri potuit tempus & locus. Si in ali-
 quo, idipsum tempus videtur & locus, in cuius
 origine similiter, & locus requiritur &
 tempus. Quod si vsque adeo sine tempore &
 loco fieri aliquid potuit, vt nec in loco locū,
 nec in tempore factum doceas tēpus: nescio
 qua temeritate contendas, quod nasci nō po-
 tuerit filius, qui quantū ad sanā fidem, & lo-
 cum doceatur secisse & tēpus. Sed de hoc sa-
 tis. Nunc quod a maioribus vestris dictū præ-
 dicas repetamus, Erat inquis, quando non
 erat. Si erat istud, ad tempus referas, ecce
 ante filium tempus: si ad filiū nunquam non
 erat qñ non erat tempus, a quo factum di-
 citur tempus. Sed antequam nasceretur, inq;,
 non fuit. Qui quæso non fuit antequam na-
 sceretur filius? Ecce ipso intellectu ante filiū
 fuisse dicitur tempus. Si autem antequam na-
 sceretur filius, non erat tēpus sequitur vt di-
 catur patri filius coeternus, inter quem &
 patrem nullum fuisse dicitur tempus: maxi-
 me cum inter cetera Euangelistis attestanti-
 bus, etiam tempus secisse dicatur filius. Sed
 forte de patre dictum aliquis putet, Erat quā-
 do non erat filius. Cui sententię secuta non
 cōcinnat, quibus dicitur. Et antequam nasce-
 retur non erat, nam per se pater semper exi-

Aug. Tomus Sextus. li 3 liens,

Ioan. i.



stans, etiā à vobis non pōt dici natus, qui nō ab initio docetur exortus, & in patrē cadere nō pōt, erat qñ nō erat genitus. FEL. Qm̄ me verbis, vt mea fert opinio inopinata subtilitate certatib. nō mediocriter defatigas, idcirco quēso vt si fieri pōt exēpla cuiuslibet rei possibile id eē qd docere conaris, ostēdas. Neq; n. aliter credere possum, licet vi rationis oppressus, coaternū ingenito esse genitum: aut utrūq; patrē dixeris sibi. AVG. Qm̄ me ad in cōparabiliū rerū exēpla cōpellis, idcirco qd fit ignis potentia videamus, ex quo semper splēdor ē, semper vapor est. Utrūq; de eo nascitur, nec ideo tñ ignis sine horū quolibet aliquatenus inuenitur. Hęc tria nō se inuicē gignūt, qā nō de splēdore ignis & vapor, aut de vapore ignis & splēdor, sed de igne splēdor & vapor semper est genitus. Quā cū ita sint, vides ne ēt in creatura posse aliquid nasci, nec ostēdi tamen tempus, quo id de quo natū est sine genito potuerit inueniri: Si ergo visibilibus exēplis istā respeximus, cur nō de patrē & filio & sancto spiritu, quantū ad cōmunē dūtaxat atq; indifferētē aternitatē, similia predicamus? Neq; n. ideo necesse ē patrē & filiū & spiritū sanctū æq; dicamus ingenitū, quia nullū ab altero euo interueniēte dicimus separatū: cū ēt ex alijs quādā genita, nec ideo tñ aut æque gignētia, aut sine inuicē docentur extantia. Sed quid prodest horū multa colligere, cū paucorū testimonijs etiā cētera liceat æstimare? FEL. Qm̄ sententiā meā, p̄cedētū patrū autoritate fundatā, noua disputandi arte conturbas: idcirco velim mihi dicas de natura filij Dei, i. de substantia ipsa qd sentias. Si. n. vt dicere vos soletis, homouision est patri, ipse quodāmodo p̄r est sibi, alioquin consubstantialis non pōt esse genitori. Nā qdā nostrū homouision opinionē sic ridere solebat dicēs, Si nō extrinsecus, sed ex eodē ipso prolatus est filius, i. duos quodāmodo diuīsus est vnus, qūquidē non aliud gignens dicitur esse quā genitus. AVG. Dū nos dicis Aristotelica arte contendere, ipse ad dialecticorū laqueos videris cōfugisse. Sed nos fidei veritate cōsulos, nequaquā possunt ista terrere. Quid ergo dicis, ex substantia credo patris nasci filiū nequiuisse, ne ingenerit patrē filij videamur generatione diuide rei? Quod si ita est, male creditur filius, qui non ex patrē, id est, non ex eodem ipso geni-

tus, sed extrinsecus factus inter alia predicatur. Quod vt sit intellectu facilius, idiplum p̄ posse explicabo. Filiorum nanque adoptiuū alij, atq; alij naturales sunt. Ij qui geniti ab initio filij semper ac proprii. Illi primo alie ni, post filij cū per adoptionē in familiā videtur ascisc. Quibus ergo cōparadus est fili? Dei? Si adoptiuū, erit apud patrē similis nobis. Si proprii, ex substantia substituisse dicendus est genitoris. Sed in duo, inquis, substantia paterna diuiditur, si ex solo patrē substantia liter filius generatur. Hoc quā stultū sit, et visibilia ipsa nos docēt. Quis. n. vnquam vel carnaliū patrū gignēdo diuīsus est? Quod si nec in cōditione corporis cadit ipsa diuīso, nemo. n. sic genuit filiū vt se perderet mediū, & salua integritate patris non potuisset nasci dicitis filiū? Sed quid plura? Natiuitatem filij Dei ortūq; rimātib. hęc, nisi fallor, occurrūt, i. aut ex p̄rē fit, aut ex nihilo, aut ex altero aut ex seipso, Horū q̄so cōsequētiā videam? Si ex seipso, nō recte filius dicitur, qui nō natus, sed ingenitus p̄dicatur. Si ex nihilo: creatura cū ceteris, nō creaturæ author ostenditur. Si ex altero: nō eius cui credimus, sed ne scio cuius incogniti patris filius predicatur. Quod si p̄ter hęc quatuor non p̄t inueniri quintū: nec de his p̄p̄ euidētē blasphemiam tria predicari penitus possunt, restat vt substantialiter de patrē sit genitus: quia diximus, nec iueniri quintus, nec p̄ter primū de his doceri pōt aliq; modus, vt pote cū nec creatura, nec alterius patris filius, nec vt p̄r dicat ingenitus. FEL. Quasi vero ego aut p̄ter hęc quintū, aut de his tribus aliqd p̄dicarim: qd sic nō ex substantia patris extitisse filiū dico, vt tñ ex eius volūate non negē genitū. AVG. In vnū de supradictis cōsequētiā ipsa deturderis. Cū. n. de filij substantia requirimus, quētu ex patrē substantialiter genitum nō sateris, sine dubio inter alia ex nihilo factū esse cōtēdis: qñquidē nec corruptibiles quidē creaturas dicimus substituisse, nisi vt has Deū, & voluisse per ineffabile dispensationē, & potuisse per singulārē potētiā dicamus efficere: dū & volūatem fuisse nouimus, qua placuit Deo, & potestatem, qua posse subiacet Deo. FEL. ergo ad extantiā filij, potestatis paternā nō sufficit? AVG. Quasi ego de potestate patris, & nō dē ipsa paternitatis veritate cōtēdā. An ei se dici maluit patrem, quē non sibi, sed creaturis

Cap. 7.

K

Creatura
quid sit.

creaturis voluit esse consimilis? Et ideo faten-
dū tibi est, ex substantia patris extitisse filiū,
si & natus & Deus est: aut filiū pariter & Deū
negate, si nō ex paterna substantia, sed ex nul-
la, operante tū, sicut ē in alijs creaturis, pa-
tris voluntate & pāte creatus est. FEL. Qm̄
me ad eius confessionē necessitate cōpellis,
id q̄ a maiorib. nostris dici assolet, nō tace-
bo. Aion. n. creaturā esse filiū, sed perfectā,
& quā dñari possit omnib. creaturis. AVG.
Gaudeo quidē q̄ irreligiosa prädicationis
initio virus manifesta confessione prodide-
ris, nihil tū q̄ credulitate dignū videatur, op-
ponis. Creatura nanq; est, ex eo q̄ adhuc nō
est, aut aliqñ non fuit, rei cuiuslibet corrup-
tibilis, quantū in se est, patris omnipotentis
Dei voluntate facta substantia. Hęc definitio
vrū in Dei cadat filiū videamus. Nā filius in
eo q̄ est, indifferētis naturā veritate prola-
tus est: quia ex eo qui est, i. ex gignēte, nō dis-
similis natus est: & ideo inter filiū & creatu-
rā primū, ni fallor, ista discretio est, quia ille
ex patre substantialiter gignitur, creatura nō
ex substantia facientis, sed ex sola volūte ac
potestate perficitur. Ista corruptibilis per nā-
turā, nisi fuerit seruata per gratiā: ille ex in-
corruptibili patre vī habere substantiam. Fil-
lius per oīa similis patri, dissimilis creaturē.
Factor ille non ex eo q̄ non est, in id q̄ est:
& p̄pea nunquā in id q̄ nō est, ex eo q̄ est. Il-
la, i. creatura, facta ex eo q̄ non est, in id q̄
est: & p̄pea quantū ad se attinet, ex eo q̄ est,
in id q̄ non est sui ortus conditione reuer-
titur. FEL. Nescio quid in arcano huius ob-
scuritatē inuolueris: & ideo recte facies, si id
q̄ a te, vt mea fert opinio, incōprehensibili-
ter dictū est, intelligibilis explicaueris. AVG.
Dixi inquā de filio, cū eum a creaturā defini-
tione discernerem, qm̄ is non ex eo q̄ non
est, in id q̄ est: q̄ tale est ac si dicerem, nō ex
nihilō factus est. Et propterea nunquam in id
q̄ nō est, ex eo q̄ est, i. nunquam in nihilum
ex seipso q̄ est, naturā suā proprietate soluē-
dus est. Creatura vero, ex eo q̄ non est, in id
quod est: quo ostenditur, quia ex nihilō pro-
lata est. Et propterea quantū ad se attinet, ex
eo q̄ est, in id quod nō est, i. in nihilum, nisi
perpetuā gratia fecerit, naturā suā qualitate
vertenda est. Ergo nunquam non erit filius,
qui substantialiter docetur esse perpetuus: &
hoc vīpote proprio, a conditione omnium

creaturarum, quā per seipsum facta sunt, nō
iniuria noscitur separandus. FEL. Licet intel-
ligentiā meam noua rerū subtilitate perstrin-
gas, nescio tñ quo pacto dicas, q̄ coaternus
patri sit filius: cū & cōi loquendi modo, &
naturā lege prior gignens videatur esse quā
genitus. AVG. Si naturā authorem creatura-
rum legibus aestimamus, dū anteriorem esse
patrem filio prädicamus, cur non eadē natu-
rā lege, fortiorem patre filium per accessum
tēporis dicimus: dum nec huic desunt incre-
menta nascenti, & imbecillitatis iniuriam se-
nectus ingerit patri? Quod si hoc ratio ipsa
nō recipit, omittamus in Deo corporalis in-
telligentiā legem, ne opēribus suis similes di-
camus esse factorē: maximē cum ex eo quod
apud nos euident est, et id q̄ in occulto est
possimus ostendere. Sicut. n. sine exēplo ma-
ter genuit authorem suū: sic ineffabiliter pa-
ter genuisse credendus est coaternū. De ma-
tre natus est, qui ante iā fuit: de patre qui ali-
qñ non defuit. Hoc fides credat, intelligentia
non requirat: ne aut nō inuentū putet incre-
dibile, aut repertum nō credat singulare. Ec-
ce. n. de matre natus est Christus, nec ideo est
per cōtactum viri matris pudor imminutus.
Virgo peperit, quia virgo concepit: & non
seruato rerum ordine, ex integro matris cor-
pore, integrum corpus Christus assumpsit.
Si ergo nouo more, nullo exemplo, secundū
carnem natus docetur ex corpore: quid mi-
rū si non secundū cōsuetudinē humani par-
tus processit ex patre? Nouimus q̄ de substā-
tia matris, ex sola genitus est filius, & sine dā
no corporis parientis, naturā filij nouimus
corpus, & non manuisse incorporalē patris
substantiā creditur, cum ex eodē ipso ex quo
substantialiter atq; incorporaliter est prola-
tus, dñs genitus. Ergo si naturā rerū, intelligē-
tia duce perpendimus, deīus initium, si nō
negamus occasum. Alioquin ideo filiū non
habere dicamus initū, quia non per gratiā,
sed per naturā fatemur esse perpetuū. Ad sum-
mam, maior & minor trib. modis dici pōt, i.
etate, forma, potentia. Aetate, senior puer:
forma, longior paruus: potētia, fortior imbe-
cilli. Videamus vrū aliquid horū accidat fi-
lio: nam nec etate minor est, quē de princi-
pio patre cōstat extitisse principiu: nec for-
ma, quem nō aliud fas est prädicare q̄ Deū:
nec potentia, a quo totū nouimus esse perfe-

Cap. 8.

M

A

Maiores
& minores
quorū mo-
dis quis di-
catur.

Cap. 9.

ctum. FEL. Scire cupio quo pacto ad filium transeat dignitas patris, & ad patrē nō recurrat humilitas prolis. AVG. Non secundum naturā ista nunc dici, quotidianarū rerū exēpla nos docent. Ecce. n. putemus aliquē regē ac regis filiū depositus regis maiestatis insignibus, subiecti militis indumenta suscipere, & pp certā patris dispositionē, ac sociorū salutē, rebellīū contumelias substinere: nū quid quia ad hoc participiū regis potestatis, certū est natiuitatē decurrere, idcirco ad eū
B qui genuit, iniuriā filij non cōpatiendi affectu, sed ipsā pāisionis proprietate certum est peruenire? Non ita est, quia non ex filio patrē, sed ex patre filiū certū est natum esse. Et propterea totum inter eos simile dicimus q̄ pertinet ad cōionem naturā: illud proprium q̄ per accidens vni noscitur euenisse personā. Habet ergo nascendo totū filius cū patre q̄ pater est: sed non de filio pater quicquid specialiter ipse peressus est. Nō enim vtriusq; cōe est, q̄ ex homine natus est homo, accidens speciale q̄ plerunque sine praeiudicio cōis naturā neuter habere docetur in altero. Vna est patris substantia, vna persona. Hāc cū genuit ex hac sine dubio non diuersa noscitur extitisse, sed altera: quā non aliud docetur esse q̄ prima, dum & cōis docetur esse & propria. Cōis, inquam, vnitate substantiā: propria, discretionē personā. Cū ergo in se extet illa quā nata est, non quicquid huic acciderit ad gignentem necessario transit, sicut ad nascentem quicquid propriū ac substantiale gignentis constat esse peruenit. Non. n. sicut filio ipsā generatione collata est diuinitas patris, sic ad patrem refertur cura, ægritudo, paupertas, mors, humilitas prolis. Quod ideo non fit, quia quamuis de vna, i. patris substantia fuerit similis genita: tñ quia iam in se ipsa extat, quācunque huic intrinsicē ingerunt, nō cōia dicuntur esse, sed propria. Si ergo humani generis ista conditio est, cū non vsque adeo filij ab eo qui genuit in aliud vnquam mutata substantia est, vt non eadē possit esse, sed altera: dum extrinsecus filio accidentibus multis malis, manet nihilominus natura cōis: quid nos de Deo atq; eius filio dignū est credere, quid decet predicare? Quorum quāuis secundum diuinitatē maiestatis simpliciter gloriā non sit natura dissimilis, specialiter tñ a filio corpus as-

sumptum est: vt humiliaretur infirmitate carnis nostrā, qui pati nihil poterat in cōis diuinitate substantiā. Non assumpsit homo hominis filius alterā naturam, & cum in eadē quā cū patre cōis est patiatur, ad patrem tñ non transmittit iniuriam. Nec & humiliatus in filio Deus pater passibiliter creditur, cum non in eadē ipsa quā vtriusq; cōis est, sed in nostra potius, quā solus ipse suscepit, Iudeorū creditur pertulisse perfidiam. Ad summā, **D** quid precor est q̄ pendebat in cruce? Quid est q̄ lancea dī vulnerasse? Caro passibilis, an substantia diuinitatis? Si maiestatem prophanus incorporei prædicator assumpsit, corruptibilem Deum videris credere. Si passibilem carnem, non est cōis ista cum patre, vt per hanc eum possit crux illa contingere. FEL. Dum torrentis modo omnia quā a nobis sunt dicta præcipitas, duos admodū Christos, non vnum prædicas. Et non immerito: nam si in eo nihil penitus diuinitas pertulit, secundū hominem Christus alius fuit: alioquin per affectum cōis diuinitatis, etiam ad patrem passio ipsa peruenit. AVG. Non ita est, ego enim Saluatorem nostrum non confundo, non diuido. Non confundo, ne aut incorpoream, aut imaginariam carnem: aut carnalem, aut mortalem prædicem deitātē. Non separo, ne Dei patris vnā secundum carnem, & alteram secundū maiestatem introducere videar prolem: quia idem Dei filius & sine initio processit ex patre, & secundum ipsū nasci est dignatus ex virgine. Impassibilis in suo, passus in nostro, dum incōprehensibilem maiestatem velut quodam indumento carnis uestire dignatus est ex utero, vna mediatoris persona, non a substantia. Vna inquam persona, ne sit nō unus Christus: non a substantia, ne mediatoris dispensatione submota, aut Dei tantū dicatur, aut hominis filius. Non ego in Christo susceptam carnē perpetuitate diuinæ generationis extendō, nec immensam deitatem corporei ortus ætate cōcludo: quia idē in diuinitate author est rerum, qui in carne redemptor est hominū idem impassibilis in se, quā passus in corpore: dum sic vtriusq; naturā proprietatē vere ex utraque gignentī similis natus expressit, ut & veram carnem suscepisse eū constet ex matre, & indifferenter deitatem habere cōstet ex patre. Quibus in vnā personam in-

Cap. 10.

E

com-



comprehensibili mediatoris dispensatione coniunctis, seruauit singulis propria, sed cōiunxit proprijs aliena. Seruauit propria, dū non amisit immensitatē deitatis, & infirmitatē nō respuit carnis. Cōiunxit proprijs aliena, dū idē atq; inseparabilis Xps, & proprio carnis occiditur, & proprio deitatis apud inferos non tenetur. Proprio carnis gustauit uitā mortē, & proprio deitatis perpetuā reddit carnē. Nō ergo recte dīr, in filio pater passus est, qm̄ in carne quæ ei non est cū patre cōis, passus est filius. Itaq; glorificatā est caro maiestate, dū maiestas humiliata docetur in carne. Sed vtrunq; non de duob. Christis sicut putas, sed de vno atq; eodē ipso quem post partū virginis Deū & hominē nouimus nos certū est prædicare. FEL. Si ergo ex virgine natus est Christus, quō Deo patri dīr esse cōternus? AVG. De hoc quidem nobis ēt aduersus alios diuersa contentio est: & ideo ne difficilior sit explanatio veritatis, causam primū proponamus erroris. Nā ab vno malæ credulitatis orsi principio in duo quodāmodo intelligentiæ dissimilis deliramēta funduntur. Est namq; vtriusq; cōe, vnā Christi natiuitatē, non duas prædicare. Sed alij illam principālē, qui ante omnia ex Deo natus est Deus, alij hanc tm̄, qua ex virgine processit hic dñs, proprii dogmatis definitione recipiunt: qui per consequentiā male iacti seminis, in similis blasphemix barathrum deciderunt. Ecce. n. qui ex virgine non credunt natum, omnem euangeliorum fidem, omnem baptismatis vtilitatem, omnem Apostolorū prædicationem, & ad summū omnem noui testamenti autoritatē, velut quadam ludicæ incredulitatis cecitate subuertunt: Et ideo ne ipsam maiestatem quidē Dei filij cognouisse putandi sunt, quia sacrm mediatoris, quo eū innotescere pater gentibus voluit, abiecerunt. At vero qui non ex patre ante omne initium, sed ex tēpore virginis partu natum esse cōtendunt, non eū creatorem omnium, non dñm omnipotentia patri, ac maiestate consimilem didicerunt. Quō. n. fecisse putabitur cuncta, ante cuius ortū fuisse certum est vniuersa? Aut quō eius diuinitas est profitenda, quo necdum nato facta sunt singula? Vel quō eius diuinitas creditur esse perpetua, cū non semper vt patris, sed ex tempore prædicatur effecta? Negant igitur ēt hi quodāmo-

do mediatoris consequenti rerum necessitate mysterium, quia Deū & hominem non ex æternitate, sed ex tēpore: non ex virtute, sed ex infirmitate: non ex patre ante omnia patri similem filiū, sed ex matre inter omnia non verum, sed imaginariū hominis filiū in manifesto, non per verisimilitudinē natum prædicant Christum: Quo fit, vt ne in carne quidē nosse putandi sint Deū, quē ante assumptionē carnis de patre non putant genitum. Vides quo pacto inter hos, licet discrepantibus medijs, idem tm̄ initium, idē exitus docetur erroris. Nos contra sic natiuitatē vtriusq; defendimus, vt neutrā alterius affirmatione tollamus. Nā nec tēporalē primā illius perpetuitate dānamus, nec æternā huiuscemodi tēporalis breuitate cōcludimus: scientes verbū Dei inseparabilē prolē, & prolis postea verissimam carnem: Non tunc fatentes Christi diuinitatē cepisse cū virgo concepit: nec tunc cepisse carnem, cū ineffabili quodam partu monas illa, sine intercapedine medij temporis, in nullo differētē monadem, nisi q̄ monas docetur esse, genuit. Non infirmitatem voluntariā Christi omnipotens eius maiestas exhorruit, non omnipotentia corporalis infirmitas extinxit. Scio ad inferos diuinitatē filij Dei descendisse proprietate carnis, scio ad cēlum ascendisse carnē merito deitatis. Non est Dei proprium q̄ famem sensit: sed Dei propriū est, q̄ paucis panib. tot milia hominum satiauit. Nō est propriū carnis q̄ super frementes vndas siccis pedibus ambulauit: sed carnis est propriū q̄ spūta, palmas, flagella sustinuit. Vnus tm̄ atq; idē Christus est, qui & iniurias totiens pertulit, & actus in profundo non merisit. Ex hoc pacto in mediatorē Dei & hominū, iniuria lui corporis affectam non fateor deitatem, sicut maiestate deitatis glorificatā nouimus carnem. Ergo Christus mortuus est, qui & resurrexit: nec ideo tm̄ vtrūque ex vno, sed ex singulis singula, in vtroq; tm̄ perfectus ipse cōpleuit, dū vnus atq; inseparabilis tā diuersa compleuit: Vno mortē gustauit, altero mortuos suscitauit. Sicq; se Deū & hominem vtriusque verus mediator, nec geminata persona, nec substantia confusa monstrauit. Ingressus est virginis vterū Dei filius, vt iterū nasceretur ante iā genitus: qui suscepit totū hominem, qui iā habebat a patre plenissimā deitatem. Nō dissimilis

H

Mat. 14

I

disimilis genitori cū nasceretur ex æterno
perpetuus: non disimilis homini, cū ex ma-
tre nasceretur moriturus. Idem tñ & æternus
in suo, & moriturus in nostro, dum vtrunq;
cōtinet ex seipso, & neutrum perdit ex altero:
Sicq; ex Deo & homine nō imperfectus, sed
in diuersa proprietate plēnissimus natus est
X Christus, sicut ex anima & corpore vnusq; si-
que hominū docetur esse perfectus. Nō alius
homo corpus, alius animus, quamuis aliud
animus, aliud corpus, vnus tñ atq; idem ho-
mo & corpus docetur & animus. Rursū non
vnum atq; idipsum corpus & animus, quia
ex vtroq; homo factus est vnus. Non. n. hæc
aut substantiam confundunt in vnitatem perso-
næ, aut personā geminant diuersitate substan-
tiæ, qñ quidē vnus ex his homo nō scitur ex-
istisse. Non perdunt propria, sed quia in vñ
atq; inseparabile conuenerunt, ex proprijs
videtur facta cōia. Afficitur in corpore mēs
doloribus corporis, fatigatur corpus cogita-
tionibus mentis, & vnum tñ horum propriū
est corpus, alterum mentis. Quod dum vni
homini acciderit, & corporis cōe videtur,
& mentis: Sic post partū virginis, non alius
Dei, & alius hominis, sed idem Christus Dei
& hominis filius fuit. Et sicut in vno homi-
ne aliud animus, aliud corpus: sic in media-
tore Dei & hominum, aliud Dei filius, aliud
hominis fuit, vnus tñ ex vtroque Christus
dñs fuit. Aliud, inquam, pro discretionem sub-
stantiæ, non aliud pro vnitatem personæ. FEL.
in superioribus quidem me ad credendam
Christi ex matre natiuitatem salua perpetui-
tate compuleras. Sed quia contra rationem
vi orationis extorta non in nobis possunt ef-
fe continua: idcirco cum ad propositionem
meam sollicita intentione respicio, necdum
mihi videor in his quæ a te dicta sunt inue-
nisse quod quero. Nescio enim quomodo
L natum doceatis ex tempore, quem cō æter-
num patri dicitis iam fuisse. Nasci enim est
velut quidam motus rei non extantis, anteq̃
nascat, id agens beneficio natiuitatis vt sit:
Quo colligitur Christum qui erat, nasci nō
potuisse: si nasci potuisset, non fuisse. AVG. Ad
inquisitionem nos incomprehensibilium re-
rum, noua interrogandi curiositate compell-
lis: & ideo nō nisi quibuldam exemplorum
liniamentis poterit explicari q̃ quæris. Pate-
re igitur me pro affirmato, asserre rem alte-

rius quæstionis, quia cum eam non pro fide
sui, sed pro alterius ostensione nunc profe-
ro, non in ea me conijcias explicare q̃ cre-
do, sed ita me credere ad præsens puta, vt in-
telligere facilius possis ista quæ dixero. Fin-
gamus ergo sicut pleriq; volunt, esse in mun-
do animā generalem, quæ sic ineffabili mo-
tu semina cuncta viuificet, vt non sit concre-
ta cum genitis, sed vitam præstet ipsa gignen-
dis. Nempe cū hæc in vtero passibilem mate-
riam ad vsus formatura peruenerit, vnā fa-
cit secum esse personam eius rei, quam non
eandem constare habere substantiā: & sit ope-
rante anima & patiente materia, ex duabus
substantijs vnus homo: cum aliud anima do-
ceatur esse aliud caro: sicq; animam nasci fa-
temur ex vtero, quam ad vterum venientem
vitam dicimus contulisse concepto. Nasci,
inquā, ex matre dicitur, quia ex hac sibi cor-
pus aptauit in quo nasci posset: non quia an-
tequam nasceretur, quantum ad se attinet, ip-
sa penitus non fuisset. Hic si verborum vim,
quotidiani sermonis contemplator attēdas,
cum talia proponimus, oppugnanda prædi-
cimus, & i his tñ verū cōstat esse q̃ dicimus.
Ex matris vtero cū corpore scimus aīam na-
sci, sed & matre priorē videmus aīam p̃dica-
ri: In filio mater aīam gignit, sed tñ & in ipsa
matre nō nisi aīa uiuit, sine qua nec ipsa qui-
dem potest esse quæ genuit. Itaque si origi-
nem animantis potentiæ requiramus, prior
est anima matre, & ex hac rursus nata uide-
tur esse cum sobole. Prior, inquam, anima,
per quā mater est animata: prior mater, per
quam in filio nata videtur & animata: sed non
mater in carnem animam uertit, nec carnem
in animam cōmutauit: sed animatā carnem
de utero matris, idem carnis & animæ, & to-
tius hominis creator exhibet: qui per dispen-
sationem analogiæ, diuersa iungentis in uno
atq; eodem homine, & vtrunq; ex alterius par-
ticipatōne confudit. Sic ergo, immo multo
incomprehensibilius atq; sublimius, natus est
susceptione perfecti hominis de matre filius
Dei, qui est per omnīpotentiam singularem
genitis omnibus, non facultas tantum, sed &
causa nascendi, secundum hominem, inquā,
de virgine natus est Deus, eo pacto quo cū
corpore nasci docetur & animus: Non quia
vtriusque vna substantia est, sed quia ex
vtraque

Cap. 12.

L



utraq; sit vna persona: non alius homo corpus, & alius animus, sed vnus homo corpus & animus. Sic post partum virginis, nō alius Dei filius & alius hoīs, sed idē Christus Dei & hoīs filius. Et sicut in vno homine aliud corpus & aliud animus, sic in vno mediatore aliud Dei, & aliud hominis filius: sed idē tñ & non alius Dei, quā hominis filius, quāuis propter aliud Dei, & propter aliud hoīs filius. Nō ab initio carnis cepisse dicimus filiū Dei, ne * tēporis credat aliq; deitātē: Nō ab aeterno filij Dei nouimus carnē, ne nō veritatē humani corporis, sed quādam eū suscepisse putemus imaginē. Neq; n. consumit maiestātē filij Dei, veritas carnis: aut veritatē carnis, immensitas deitatis: dū vñ radiat virtutibus suis, aliud docetur infirmitatib. nostris. Vnus aut atq; inseparabilis Christus & humiliatur in assumptis, & glorificatur in proprijs, cū affici non dedignatur iniurijs, & equalitatē custodit genitoris. Genuit ergo Maria, & non genuit filiū Dei. Genuit, qñ ex ipsa secundū carnē natus est Christus: non genuit, qñ de patre sine initio extitit filius. Genuit, qñ ex hac verbū caro processit, vt haberet in nobis: nō genuit qñ in principio erat Deus verbū, quod originē praeſtat vniuersis. Nolite ergo partu virginis determinare originē Dei verbi. Nolite de virgine genitū corpus coeternū dicere deitati, quia mediator Dei & hominū hō Christus Iesus prima natiuitate coaeternus est patri, secunda participes tēporis nostri: In illa author temporis, in ista participes est aetatis. FEL. Qm de myste-rio mediatoris perspicua ratione, & ad credendum cui vis sufficienter tractasti: idcirco quaeso vt mihi quid etiā de anima Christi sentiendū sit iubeas explicari. Ita. n. a maioribus nostris semper est traditū, qd corpus Christi ad vicē animae communis, ipsius filij Dei habitus animarū nec accelsione vitalis spiritus indigens fuerit, cui habitans fons vitę potuit conferre quod vixit. AVG. Possemus quidē id quod i hac quēſtione catholice auctoritatis definitione p̄scribitur, diuinorū voluminū testimonijs edocere: sed quia nunc nō librorū indicio, sed sola ratione placuit cuncta discutere: idcirco in aliud tēpus scripturā monimēta reseruantes, sicut superius factū est, sic etiā de animę inquisitione tractabimus. Quod vt possit facilius fieri, quę sal-

uatori nostro suscipiēdi hoīs causa fuerit, vna tantū Apostoli lēctione subiecta breuiter inquiramus: Qua inuēta, sine aliqua difficultate etiā ad hęc, quę huius p̄cedentis sunt consequentia, transibimus. Ab initio igitur ex corpore & anima Deus hominem fecit. Qui legis p̄cepta transgressus, post vſurpationē interdīctae arboris, sententiā quodammodo p̄nę capitalis excepit. Hic ad eum statū a quo lapsus est, non nisi authoris sui gratia reformatus, posſliminii quodammodo iure potuit remeare: sicut qui se de excelsō in p̄ceps voluntate demiserit, in sua quidē habuit potestate quod fecit, sed iā suo arbitrio certum est non subiaccere quod surgat. Surgit itaque beneficio alieno qui cecidit p̄prio. Nec ideo non suo dicēdus est cecidisse, quia alie no nōſcitur resurgere: nec propterea suo resurrexisse, quia non alieno certum est cecidisse. Sed de hoc aliās, nunc ad propositum redeamus. Dicit ergo venerabilis Paulus, quoniā idcirco secundū carnē natus est Christus, vt sicut per vnum hominē peccatū in hunc mūdū intrauit, & per peccatū mors, & sequentia vsq; ad hunc locū vbi ait: Sic & per vnus obediētiam iusti cōstituūtur multi. Venit ergo Christus saluū facere quod perierat. Prius ergo videamus, quid illud est qd protoplasti transgressione perierit, & ex hoc facile scire poterimus, quid dñs veniendo saluare potuerit. Requiritū igitur nobis est quisnā Saluatoris legē acceperit. Ille. n. sine dubio peccauit, qui p̄cepta contēpsit: Ille p̄cepta contēpsit, qui quod prohibebatur admisit. Dicit autē scriptura: P̄cepit dominus Adē, dicens, Ab omni ligno quod est in paradiso māducabitis, de ligno autē scientiæ boni & mali, non māducabitis de eo: Qua autem die māducaueritis, morte moriemini. Quæramus ergo nunc, vtum hanc legem totus homo acceperit? Si enim vt in libro Geneſeos cōtinetur, ex corpore & ani-

H

Rom. 5.

Luc. 16.

Gen. 2.

I

psit. Nam si toto homine peccāte, solā huius carnē Christus assumpsit, anima pēnā primę illius trāsgressionis sine aliqua spē etiā nūc addicta permanfit. Qđ si ita est, nescio quid nobis mediatoris psona contulerit, qđ melius nostrū ex toto non redimēs, brutā per se carnē, & quā sine anima beneficium quidē eius nō posset sentire, suscepit. Vellē tñ ab huiusmodi pđicatoribus quærere, cur accepta carne animā dispensatio mediatoris omiserit. Nisi forte aut innoxia scīēs medicīnē indigētē esse nō credidit, aut a se aliena putās, redemptionis beneficio nō donauerit, aut ex toto īsanabilē iudicās, curare nequiuert, aut vt uilē & quē nullis vřibus apta videretur ab iecerit. Horum duo in ipsū totius hominis creatorem blasphemī spiritus incredulitate desipiūt: Nā p̄mo impāibilem, secundo nō omniū authorē crediderunt. Quomodo. n. docetur omnipotens, si curare, nō potuit desperatā? Aut quō omniū Deus, si nō ipse fecit animā nostrā? Duobus vero alijs, vno animā causā nescit, altero meritū non timetur. An intelligere causā putandus est animę, qui eā ad accipiendā legē habitu infitē rationis instructā, a peccato volūtarię trāsgressionis nititur separare? Aut quomodo eius generositatē nouit, qui ignobilitatē vitio dicit esse despectā, p̄lata carne, quā nō inflatu Dei sicut animā, sed de limo terrę cōstat esse plasmātā? Si autē nihil horum de anima recte sentitur, credamus quia suscepit redemptor noster hominem totū, nec intercidere quodammodo animę nostrę videamur * hominē sempiternū. Proh dolor, carnē, inquit, solā Christus assumpsit, animā nō quāsiuit. Hic si originē vtriūsq; gnarus rerū contemplator attendas p̄ciosior est animę substantia: si trāsgressionis culpā, p̄p̄ intelligētiā, peior est carne. * Ego autē Christum & perfectā sapiētiā dico & scio, & pijsimū esse nō dubito, quorū primo meliorē & prudentię capacē nō despexit, secundo eā qđ magis fuerat vulnerata suscepit. Neq; n. sapiētię conuenit, de duobus & que suis, insipientissimā plus amare: aut perfectę pietati, magis indigētē non inuenisse. FEL. Omnia quidē quę a te nō rationabiliter tantum, sed et veraciter dicta sunt, & intelligisse me in p̄cedētibus fateor, & p̄basse nō nego: Christi autē diuinitas quo pacto mortē sensisse di-

catur, ignoro. De quo utrū obscure aliquid dixeris an ego sufficienter dicta ingenij tarditate assequi nō potuerim, nescio. Neq; enim credere ausim, qđ fons ille vitę a quo habent vniuersa qđ viuunt, per triduū quo in sepulchro corpus iacuit, vsq; eo a naturę suę proprietate deciderit, vt si dici fas est, sepultis sensibus omnem substantię vitalis naturā amitteret, & p̄p̄ redēptionē humani generis non parrem tantū, sed & omnia spiritalis glorię ornamenta defereret. AVG. Absit, absit a fide libus ista suspitio, vt sic Christus senserit mortē nostrā, vt quantū in se est vita, perderet vitā. Nā si hoc ita esset, quomodo illo triduo potuisse dicimus aliquid viuere, si vitę fontem credimus aruisse? Sensit igitur mortem deitas Christi, participatione humani affectus quē sponte susceperat, non naturę suę potentiā perdidit, per quā cuncta viuificat. Sic in sepulchro carnē suā cōmoriendo nō deseruit, sicut in vtero virginis conuascendo formauit: Et sic in vtroq; & nasci & mori, nō coactus ab altero, sed sponte dominus voluit, vt hoc eum constet pertulisse quod fecit. Nec ideo non patientē, quia ipse faciebat: nec ideo non facientē, quia alius tolerabat. Nā si dominicę incarnationis mysteriū, salua indiuiduę Trinitatis cooperatione cōsideres: idē sibi in hac humilitate author & opus est. Idem author, quia sponte nascitur, sponte patitur: idem opus, quia vtrunq; licet nō alio cogente, solus tñ ipse perpetitur. Fecit carnē in vtero matris, habes authorē operis: ipse in hac nasci dignatus est, habes opus authoris: Vna tamen persona est, salua vtriūque proprietate substantię, & authoris & operis. Sic ergo mortuus est nō discedente vita, sicut passus est non pereunte potentia. Nemo aufert animā eius ab eo, qui potestātē habet ponendi, & potestātē assumendi eam, habes etiam hic authorē operis: ponit animā pro amicis suis, habes opus authoris. Quod vt generali definitione cōcludā, quotiēs in carne Christus aliquid patitur, opus authoris est. Sed quia id ipsum sua potestate, non alio cōgēte perpetitur, ipse author est operis. Nō ergo ad Mariam locali motu diuinitas venit, sed ineffabili potētię suę manifestatione, & vterum virginis gignēdus impleuit: & quod totum est, substantię suę plenitudine non priuauit. Non dimisit patrem cum venit ad virginem,

All. videamus.

All. causa.

Cap. 14.

3. sen. di.
22. ca. Es
vique.

H

3. sen. di.
21. ca. Si
cui.

10. sen. 10.

10. sen. 10.



ginem, vbiq; totus, vbiq; perfectus, quia nec diuisionē incorporei simplicitas recipit, & patris nomen plenitudo nō nouit. Erat ergo vno atq; eodē tpe ipse totus ē in inferno, totus in cēlo: Illic patiens iniuriā carnis, hic nō relinquens gloriā deitatis. Erat apud inferos resurrectio mortuorum, erat super cēlos vita viuentium, vere mortuus, vere viuus: in quo & mortē susceptio mortalitatis excepit, & vitā diuinitas seruata non perdidit. Quotienscunq; ergo hæc quæ in Xpo humiliter sunt tolerata, cōsideras, ipsum authorē volūtariæ pāssionis agnoscas: Ita fiet, vt dū humilitas patienti, facienti virtus ascribitur: idem Xps vno atq; eodē tpe cū patitur infirmus, cū facit omnipotēs doceatur. Sed ne adhuc in morte filij Dei aliquā insensibilitatem nos credatis accipere, importunū non est quæ de morte sensa sunt inuestigare: in qua sine dubio destitutū corpus vitæ, animā nostrā non perimit, dū discedens aīa non vim suā perdit, sed q̄ viuificauerat hoc dimittit, & quantū in se est, alterius mortē facit, ipsa non recipit. Facit, in quā, non viuificando q̄ deserit: non recipit, nō amittendo q̄ viuuit. Itaq; omnis mors nihil aliud quā carnis occasus est: A qua cū vis potentie viuificantis abscesserit, in terram de qua sumpta est, amissis quos nō per seipsam habuit, sensibus, redit. Atqui contraria, inquis, vitæ mors est. Fateor. Sed nō ex eo genere cōtrariorū, q̄ existentis substantiæ oppositione se perimunt: sed ex eorū potius q̄ dum cuilibet accidunt, simul quidē esse non possunt, sed vnus tm̄ substantiæ habitū ac priuatione gignūt. Sicut verbi gratia noctem docemus ac diem. Nā & hæc eiudem generis docentur esse contraria, cū nō vtriq; sed vnus tm̄ videatur esse substantia. Ecce. n. dicimus diem esse cū Sol est super terram: Solem autē cōstat esse substantiā. Hic cum peractō diurni temporis cursu, ab humani visus contemplatione discesserit, noctem discedendo mox facit. Facit, inquam, subtrahendo copiam diurni luminis, non in se recipiendo substantiam noctis. Itaq; vna lucis substantia noctē facere v̄ & diem, & non vno modo: Nam diē cum venit efficit, noctem cū recedit. Vnde & Manichæorum non irreligiosam tm̄, verumēt stultam diuisionem, qua bona a malis æque extantib. nuntantur separare substantijs plerunq; confun-

dimus: ostendentes eis luminare maius, quo fieri nouimus diem: & cogentes vt & ipsi similiter nos docerent, q̄ esset si dictū fas est, tenebrale maius, quo substantialiter fieri crederemus & noctem. Sed de his aliās, qui per stultitiam blasphemii dogmatis, aut pro extantibus non extantia, aut pro principalibus cōsecuta, aut pro contrarijs videntur affirmare cōia. Quæ si quis fidei oculis non priuatus excusserit, omnes eorū machinas facili ratione confundit. Ergo vt dicere cēperamus, anima non aliter quam Sol vitā tribuit carni cum venerit, mortē efficit cum recedit. Quam ne quis putet corporis morte consumi, audiat quid dñs, de hoc in Euangelio generali authoritate definiat: Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidūt, animā autē non possunt occidere: sed timete eū potius qui animam & corpus potest occidere in gehenna ignis. Si ergo superflite anima corpus constat occidi, & propterea consequens necessariū non est, animas corporū internitione consumi: hoc si ita est, ē post mortem corporis nihilominus mentibus viuuit. Quod si de vnoquoq; nostrum recte sentitur, quō fons vitæ propter participationem humanæ mortis viuificandi potentia perdidisse iactatur? Sed potest, inquis, anima & corpus occidi in gehenna ignis. Quod aduersum nos primū idcirco non facit, quia mors ista non conditionis v̄ esse, sed criminis: Nam remota culpa iubemur homines non timere, qui possunt corpus, animam tm̄ negantur occidere. Dehinc, qm̄ hoc tantum esse dī possibile Deo filium suum vnigenitum & cōione naturæ, & æqualitate potentie non hoc credimus meruisse. Suscepit ergo Saluator cōditionē mortis nostræ, sed non ita vt deteriorē faceret, cum præter consuetudinē dñari eam permittebat animæ: sed potius vt nihil hāc obesse animæ pariter iustorum omnium probasset & vitæ. Sed fingamus, licet Euangelij reclamantib. animas interire: Nonne in Salvatore nostro, licet in his mortē non repellente, tertium tm̄ atq; speciale, maiestas est, quam non potuit mors humana contingere? Ad summā videamus, in cruce positus quid promissit: Hodie, inquit, mecū eris in paradiso: Hodie, inquit, non post triduū, cum carnem meam de sepulchri requie resuscitauero, nō cum in me primitias futurę resurrectionis ostēdero. Cuius

Mat. 10.

Cap. 15.

A

Luc. 26.

ius putamus hæc vox est maiestatis, mentis aut corporis? Corpus aut in sepulchro fuisse, nullus ignorat: Restat ut diuinitati, vel menti vox ista conueniat. Sed dicit aliquis: Deitatis hanc, non animæ Christi credimus vocem.

Et quid in eo cui promittebatur accipimus? Hodie, inquit latroni, mecum eris in paradiso: cuius corpus ad futuram resurrectionem mors cõis inclusit.

B Anima igitur est cui dñs hoc promisit & præstitit. Si igitur mortuo corpore ad paradysum anima mox vocatur, quoniam ne adhuc tam impium credimus, qui dicere audeat, quoniam anima Saluatoris nostri triduo illo corporeque mortis apud inferos custodiæ mancipetur? Et quis, inquis, est alius qui instante passionis Christi ingemuit, dicens, Tristis est anima mea usque ad mortem: Tristis usque ad mortem, propter affectum susceptæ carnis: non post mortem, cum beatitudinem spondet societas deitatis: Non initium meroris mors ista, sed finis est: Nec incipiunt post hanc iustorum flagella, sed desinunt, cum & impedimenta materiæ fluctuantis exponunt, & authorem suum pleniori intelligentiam capiunt. Ergo, inquis, mortem Dei filius & in anima non pertulit, & in maiestate non sensit? Quid ergo dicebas esse quod pertulit? Sen sit prorsus & pulit, sed participatione morbi alieni, non proprietate vulneris sui. Sensit sicut omnes sentiunt, qui moriente carne mentibus viuunt, non sicut idem ait in gehennæ ignibus occiduntur. Quidam sane communem mortem etiam hoc pacto definiunt dicentes: nihil aliud hanc esse, quam cum diuersarum rerum consensu vitam facientium, velut per dissidium quoddam ab inuicem fuerit facta dissensio. Hæc si hominis mors est quæ non consumit iuncta, sed diuidit, dum origini utrunque restituit: quid de Saluatoris nunc anima dicemus, quæ ut non dicam propter inhabitantem deitatem, & propter iustitiam singularem: certe propter cõem moriendi sortem corpus illo triduo sic potuit deferre, ut ipsa non posset penitus interire? Non ergo, inquis, apud inferos Christi anima, non diuinitas fuit? Fuit inquam, Neque aliter eum video potuisse resuscitare carnem suam, si apud inferos prædicæ velut absentis Dei non fuisse potentiam: Nec ideo tamen localem nos credat aliquis Dei prædicare præsentiam, de quo ista propter manifestationem certi

operis dicimus, quia alicubi fuit qui ubique non desuit. Iacebat quantum ad corpus mortuus in sepulchro, mortuos resuscitans in inferno, vitam tribuens vniuersis in cælo: non mundum dimittens ad cælos ascendit, nec cælum deserens ad terram venit, sed vno atque eodem tempore totum totus impleuit: qui alicubi manifestatione plus parens, agnitionem præsentis suæ indignis negauit, non immensæ deitatis absentiam procurauit. Vis nosse de hac mediatoris morte quid sentiat? Omnium quæ a me in superioribus incidentium quæstionum necessitate dispersa sunt, prorsus ista sententia est, quia credo mortuum esse filium Dei, non secundum penam iniunctam, quam ex toto non habuit: sed secundum legem naturæ quam pro humani generis redemptione suscepit: illa morte de qua dicitur: Quis est homo qui uiuit & non uidebit mortem? non illa de qua Esaias dicit: Mortui autem vitam non uidebunt. Illa quæ secundum naturam generalis est cunctis, non illa quæ specialis est malis. Putemus ergo in hoc esse quodammodo uim ac potentiam seminis, qua & anima animas reparet: & carne omnium nostrum carnem iudicio imminente resuscitet: dum per operationem propriæ deitatis cuncta uiuificans, ex uno suscepti hominis grano innumerabilem patri redditurus esset messem. Tunc separaturus est a zizanij segetem, cum iustis ceperit reddere mercedem: Qui cum patre & spiritu sancto uiuit & regnat Deus, per infinita secula, Amen.

D. AVRELI AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi,

De bono coniugali, contra Iouinianum. Liber vnus.



Quoniam unusquisque homo humani generis pars est, & sociale quiddam est humana natura, magnumque habet & naturale bonum, uim quoque amicitia: ob hoc ex uno Deus uoluit omnes homines condere, ut in sua societate non sola similitudine generis, sed etiam cognationis uinculo tenerentur. Prima itaque naturalis humanæ societatis copula uir & uxor est: Quos nec ipsos singulos condidit Deus,

Gen. 2. & tanquā alienigenas iunxit, sed alterā ex altero creauit, signās ēt vim coniunctionis in latere, vnde illa detacta formata est. Lateribus enim sibi iunguntur, qui pariter ambulant, & pariter quo ambulat intuentur. Cōsequens est connexus societatis in filiis, qui vnus honestus fructus est, nō coniunctionis maris & femine, sed concubitus. Poterat. n. esse in vtroq; sexu, etiā sine tali cōmixtione, alterius regentis, alterius obsequentis amica bilis quādā & germana cōiunctio. Nec nūc opus est, vt scrutemur, & in ea quēstione de finitam sententiā proferamus, vnde primorū hominū proles possit existere, quos bene dixerat Deus, dicens: Crescite & multiplicamini & replete terrā: si nō peccassēt: cū mortis cōditionē corpora eorū peccādo meruerint, nec esse cōcubitus, nisi mortaliū corporū possit. Plures. n. de hac resnā diuersāq; extiterunt. Et si examinandū sit veritate diuinarum scripturarū, quēnam earum potissimū congruat, prolixē disputationis negociū est. Siue ergo sine coeundi cōplexu alio alio quo modo, si non peccassent habituri essent filios ex munere omnipotentissimi creatoris, qui potuit ēt ipsos sine parentibus condere, qui potuit carnē Christi in vtero virginæ li formare, & vt iā ipsi infideliter loquar, q potuit apibus prole sine concubitu dare: siue ibi multa mystice ac figurate dicta sint, aliterq; sit intelligendū quod scriptū est, Implete terrā & dominamini eius, i. vt plenitudine & perfectione vitę ac potestatis id fieret, vt ipsū quoq; incrementū & multiplicatio qua dictū est, Crescite & multiplicamini: in propectu mentis & copia virtutis intelligatur: sicut in Psalmo positum est, Multiplicabis in anima mea virtutē: nec data sit homini prolis ista successio, nisi posteaquā causa peccati futura erat in morte discissio: siue corpus nō spiritale illis hominibus, sed primo animale factū erat, vt obedientiā merito postea fieret spiritale ad immortalitātē capeffendā, nō post mortē, quę inuidia Diaboli intravit in orbē terrarū, & facta est pēna peccati: sed per illā cōmutationē quā signat Apostolus vbi ait, Deinde nos viuētes qui reliqui sumus, simul cū illis rapiemur in nubibus obuiā Christo in aera: vt illa corpora primi cōiugij & mortalia fuisse intelligamus primā cōformationē, & tamē nō moritura nisi pec-

castent: sicut minatus erat Deus, tāquā si vulnerus minaret, quia vulnerabile corpus erat: q tñ nō accidisset nisi fieret, q ille vetuisset. Ita ergo possent ēt per cōcubitū taliū corporū gnationes subsistere, q vsq; ad certū modū haberent incrementū, nec vergerent tamen in seniu, aut vsq; in senium, nec tamē in mortem, donec illa benedictionis multiplicatio ne terra repleretur. Si enim vestibus Israelitarū prestitit Deus per annos quadraginta sine vllo derimēto proprium statum: quanto magis prestaret corporibus obedientiū precepto suo felicissimū quoddam temperamētum certi status: donec in melius conuerteretur, non morte hominis, qua corpus ab anima deseritur, sed beata cōmutatione a mortalitate ad immortalitātē, ab animali ad spiritale qualitatem? Harum sententiarū quę vera sit, vel si alia uel alię possunt adhuc ex illis uerbis exculpi, quærere ac differere longum est. Illud nunc dicimus secundū istā conditionē nascendi & moriendi, quā nouimus & in qua creati sumus, aliquid boni esse coniugij masculi & femine: cuius cōfederationem ita diuina scriptura cōmendat, ut nec dimissē a uiro nubere liceat alteri, quandiu uir eius uiuit, nec dimisso ab uxore liceat alterā ducere, nisi mortua fuerit, quę recessit. Bonū ergo coniugij quod etiam Dominus in Euangelio cōfirmauit, non solum quia prohibuit dimittere uxorem, nisi ex causa fornicationis, sed etiam quia uenit, inuitatus ad nuptias, cur sic bonum merito quęritur. Qd mihi non uidetur propter solam filiorum procreationem, sed propter ipsam etiam naturalem in diuerso sexu societātē. Alioquin nō iā duceretur coniugij in senibus, preteritū si uel amisissent filios uel minime genuissent. Nunc uero in bono licet annofo cōiugio, & si emarcuit ardor etatis inter masculū & femina, uiget tamen ordo charitatis inter maritū & uxorem: quia quanto meliores sunt, tanto maturius a cōmixtione carnis suę, pari consensu se continere cęperunt, nō ut necessitatis esset postea non posse quod uellent, sed ut laudis esset primum noluisse quod possent. Si ergo seruatur fides honoris & obsequiorum inuicem debitorum ab alterutro sexu, etiam si languescētibz & prope cadauerinis utriusq; mēbris, animorum tamen rite coniugatorum tanto synce-

H

Deu. 8.
& 29.

Cap. 3.

Primū cō
iugij bonū.

Mat. 19.

Ioan. 2.

Secundū
coniugij
bonum.

I



*Tertium
coniugij
bonum.*

rior, quanto probatur: & tâto securior, quâto placidior castitas perseverat. Habent et id bonû coniugia, q̃ carnalis vel iuuenilis continentia, etiâ si vitiosa est, ad propagandâ p̃lis redigitur honestatem, vt ex malo libidinis aliquid boni faciat copulatio cōiugal̃s. Deinde quia reprimatur & quodâmodo ver-

K cundius estuat concupiscentia carnis, quam tēperat parental̃s affectus. Intercedit enim quēdâ grauitas feruidâ voluptatis cū in ea q̃ sibi vir & mulier adherescūt, & pater & mater esse meditâtur. Huc accedit, quia in eo ipso quod sibi inuicē coniuges debitū soluunt, etiâ si id aliquanto intemperantius, & incōtinētius expetant, fidem tamen sibi pariter debent. Cui fidei tantū iuris tribuit Apostolus,

*Cap. 4.
Quartū
coniugij
bonum.*

1. Cor. 7.

vt eam potestâtē appellaret, dicēs: Mulier nō hēt potestatem sui corporis, sed vir: similiter aut̃ & vir non habet potestâtē sui corporis, sed mulier. Huius aut̃ fidei violatio dicitur adulterium, cū proprię libidinis instinctu, vel alienę cōsensu cū altero vel altera cōtra pactū coniugale concūbitur, atq; ita frangitur fides, quę in rebus etiâ corporeis & abiectis magnū animi bonū est: & ideo eâ salutiquoq; corporali, quā et vita ista continetur, certū est debere proponi. Et si enim exigua palea prę multo auro penē res nulla est: fides tñ cū in negotio paleę, sicut in auro syn cera seruatur, non ideo minor est, quia in re minore seruatur. Cū vero ad peccatū admittendū adhibet fides, mirū si fides appellanda est. Veruntamen qualiscunq; sit, si & contra ipsam sit, peius sit: nisi cū propterea deseritur vt ad verā fidem ac legitimā redeatur, i. vt peccatū emēdes, voluntatis prauitate correcta. Tanquam si quis cū hominē solus expoliare nō possit, inueniat socium iniquitatis, & cū eo paciscatur vt simul id faciant (poliūq; partiantur, quo facinore commissio totū solus auferat: Doler quidē ille, & fidē sibi seruata non esse conqueritur, verū in ipsa sua querela cogitare debet, potius in bona

*32. q. 4.
c. Si ad
peccatū.*

L vita ipsi humanę societati fuisse seruandam, ne pręda iniqua ex homine fieret, si sentit q̃ inique sibi in peccati societate seruata non fuerit, ille quippe vtrobiquē perfidus, profecto sceleratior iudicandus est. At si id quod malefecerat ei displicuisset, & propterea cū particeps facinoris prędā diuidere noluisse vt homini cui ablata fuerat, redderetur, eum

perfidū nec perfidus diceret: Ita mulier si fide coniugali violata fidem seruet adultero, vtiq; mala est, sed si nec adultero, peior est. Porro si eā flagitijs peniteat, & ad castitatem rediens coniugalē, pacta ac placita adulterina rescindat, miror si eā fidei violatricē, vel ipse adulter putabit. Solet etiâ quęri, cū masculus & fēmina, nec ille maritus, nec illa vxor, sed propter incōtinentiam solius concubitus causa copulantur, ea fide media, vt nec ille cū adultera, nec illa cū altero id faciat, vt nuptiæ sint vocandæ. Et potest quidē fortasse non absurde hoc appellari cōubiū si vsq; ad mortē alicuius eorum id inter eos placuerit, & prolis generationē, quāuis non ea causa coniuncti sint, non tamē vitauerint, vt vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant ne nascantur. Ceterum si vel vtrunq; vel vnum horū desit, non inuenio quemadmodū has nuptias appellare possimus. Et enim si aliquā sibi vir ad ipsos adhibuerit, donec aliā dignā vel honorib. vel facultatibus suis inueniat, & quam comparē ducat, ipso animo adulter est, nec cū illa quā cupit inuenire, sed cū ista cū qua sic cubat, vt cū ea nō habeat maritalē consortium. Vnde & ipsa hoc sciēs ac volens, impudice vtiq; miscetur ei, cū quo non habet sēdus vxoriū. Verunt si ei fidē thori seruet, & cū ille vxorē duxerit, nubere ipsa non cogitet, atq; a tali profus opere continere se præparet, adulterā quidē fortassis facile appellare non audeam, non peccare tamen quis dixerit, cum viro cuius vxor non est, misceri sciat? Iā verō si ex illo concubitu tantū ad ipsam attineret, non nisi filios velit, & quicquid vltra causam procreandi patitur, inuita patiat: multis quidē ista matronis anteposenda est: Quę tamen si non sunt adulteræ, viros tamē suos plerunq; etiâ continere cupientes ad reddendū carnale debitū cogunt, non desiderio prolis sed ardore cōcupiscentiæ, ipso suo iure intemperanter vtentes: In quarū tamen nuptijs bonū est hoc ipsum q̃ nuptę sunt. Ad hoc. n. n. n. p̃tæ sunt, vt illa concupiscentia redacta ad legitimum vinctulum, non deformis & dissoluta fluitaret, habens de seipsa irrefrenabilem carnis infirmitatem, de nuptijs autem indissolubilem fidei societatem, de seipsa aggressum immoderate coeundi, de nuptijs modū

*H
Cap. 8.
32. q. 2.
c. Soler.
4. sent. di.
31. c. 86
est scien
dum.*

B

talte pcreādi. Et si. n. turpe est libidinosē vti
 velle marito, honestū est tū nolle misceri nisi
 marito, & nō parere nisi de marito. Sunt itē
 viri vsque adeo incontinentes, vt coniugibus
 nec grauidis parcant. Quicquid ergo inter se
 cōiugati inmodestum, inuerecundū, fordi-
 dumue gerūt vitium est hōiū, nō culpa nu-
 ptiarum. Jam in ipsa quoq; immoderatione
 exactione debiti carnalis, quam ē non secū-
 dum imperium prācipit, sed secundum ven-
 niam concedit Apostolus, vt etiā prēter eām
 procreandi sibi misceant, & si eos prauī mo-
 res ad talem concubitū impellunt, nuptiā tū
 ab adulterio seu fornicatione defendunt. Ne
 que enim aliud pp nuptias admittit, sed pp
 nuptias ignoscit. Debent ergo sibi cōiugati,
 non solū ipsius sexus sui commiscēdi fidem,
 liberorum procreādorū causa, quā prima
 est humani generis in ista mortalitate socie-
 tas, verum etiā infirmitatis inuicem excipien-
 dā, ad illicitos cōcubitus euitandos, mutuā
 quodammodo seruitutem, vt et si alteri eorū
 perpetua cōtinentia placeat, nisi ex alterius cō-
 sensu nō possit. Et ad hoc. n. vxor nō hēt po-
 testatem sui corporis, sed vir: similiter & vir
 nō hēt prātem sui corporis, sed mulier, vt &
 qđ non filiorum procreādorū, sed infirmi-
 tatis & incōtinentiē causa expetit, vel ille de
 matrimonio, vel illa de marito, nō sibi alter-
 utrum negent, ne per hoc incidant in damna-
 biles corruptelas, tentante satana pp inconti-
 nētiā, vel amborum, vel cuiusquam eorū.
 Coniugalis. n. concubitus generandi gratia
 nō habet culpa n, cōcupiscentiā vero satanā
 dā, sed tū cum cōiuge, pp fidem thori venia-
 lem habet culpā: adulterium vero siue forni-
 catio letalem hēt culpā: Ac per hoc melior
 est quidem ab omni cōcubitu continentia: q̄
 vel ipse matrimonialis concubitus, qui fit cā-
 gignēdi. Sed quia cōmentia illa meriti am-
 plioris est, reddere vero debitum coniugale
 nullius est criminis, exigere autem vltra ge-
 nerādi necessitatem culpę venialis, fornicari
 vero vel mōechari, puniendi criminis, ca-
 uere debet charitas coniugalis, ne dum sibi
 quærīt vnde amplius honores, coniugi faciat
 vnde damne. Qui enim dimittit vxorē suā
 excepta causā fornicationis facit eā mōcha-
 ri. Vsq; adeo scđus illud initium nuptiale, cu-
 iusdam sacramenti res est, vt nec ipsa separa-
 tione irritum fiat: qñquidem viuente viro, a
 quo relicta est mēchatur, si alteri nupserit: &
 ille huius mali causa est qui relinquit. Miror
 aut si quemadmodū licet dimittere adulterā
 vxorē, ita liceat ea dimissa alterā ducere: Fa-
 cit. n. de hac resancta scriptura difficilem nō
 dū, dicente Apostolo, ex prēcepto dñi mulie-
 rem a viro nō dēre discedere, qđ si discesse-
 rit, manere innuptā, aut viro suo recōcialia-
 ri, cum recedere vtiq; & manere innupta, ni
 ab adultero viro nō debēat, ne recedēdo ab
 eo qui adulter nō est, faciat eū mōechari: re-
 cōcialiari aut viro vel tolerando, si se ipsa cō-
 tinere nō pōt, vel correcto forsitan iuste pōt.
 Quō aut viro possit esse licētia ducēdā alte-
 rius, si adulteram reliquerit, cū mulieri non
 sit nubēdi alteri si adulterū reliq̄rit, nō video.
 Quē si ita sunt, tū valet illud sociale vincu-
 lum coniugū, vt cum cā procreādi colligē,
 nec ipsa causa procreādi soluat. Posset enim
 homo dimittere sterilem vxorem, & ducere
 de qua filios habeat, & tū licet & nostris qui
 dem iam temporib; ac more Romano nec
 superducere, vt amplius habeat quam vnā
 viuam, & vtiq; relicta adultera vel relicto
 adultero possent plures nasci homines, si vel
 illa alteri nuberet, vel ille alteram duceret.
 Quod tamen si non licet, sicut diuina regula
 prāscribere videtur, quem non faciat inten-
 tum, quid sibi velit tāta firmitas vinculi con-
 iugalis? Quod nequaquam puto tantum vale-
 re potuisse, nisi alicuius rei maioris ex hac in-
 firma mortalitate hominum quoddam sacra-
 mentum adhiberet, quod deserventibus ho-
 minibus atq; id dissolvere cupientibus incō-
 cessum illis maneret ad pœnam. Siquidem
 interueniente diuortio, non aboletur illa cō-
 fœderatio nuptialis: ita vt sibi coniuges sint
 etiā separati, cum illis autem adulterium
 committant, quibus etiam fuerint post suum
 repudium copulati, vel illa viro, vel ille
 mulieri, nec tamen nisi in ciuitate Dei no-
 stri in monte sancto eius, talis est causa cum
 vxore. Ceterum aliter se habere iura gen-
 tilium quis ignorat, vbi interposito repu-
 dio sine reatu aliquo vltionis humane, & il-
 la cui voluerit nubit, & ille quam voluerit
 ducit. Cui consuetudini simile aliquid pro-
 pter Israelitarum duritiā, vidē permisisse
 Moyses de libello repudiū. Qua in re repro-
 bratio diuortii magis apparet, quam appro-
 batio. Honorabiles ergo nuptiē in omnibus,
 Aug. Tomus Sextus. K k &

1. Co. 7.

D

32. q. 7.

c. Tantiū
uolēt.32. q. 7.
c. Interue-
niente.Psal. 47.
Cap. 8.
E

Den. 24.



- 1. Heb. 13.** & thorius immaculatus, Quod non sic dicimus bonum, ut in fornicationis comparatio ne sit bonum. Alioquin duo mala erūt, quorum alterum peius: aut bonum erit & fornicatio, quia est peius adulterium. Peius est. n. alienum matrimonium violare, q̄ meretrici adhereres; & bonum adulterium, q̄a est peior incestus. Peius est. n. cum matre q̄ cum aliena uxore cōcumbere, & donec ad ea peruenias, quā sicut Apostolus ait, Turpe est ēt dicere. oīa bona erūt in comparatione peiorū. Hoc aut fallū esse q̄s dubitet? Nō ergo duo mala sunt cōnubium & fornicatio, quorū alterum est peius. sed duo bona sunt cōnubium & cōtinentia, quorum alterum est melius. Si cut ista tēporalis sanitas & immortalitas nō sunt duo mala quorum alterū peius; sed ista sanitas & immortalitas duo bona sūt, quorū alterū meli⁹. Item scīa & charitas nō duo mala sūt, quorū charitas peius: sed scīetia & charitas duo bona sunt, quorū charitas melius. Scīetia nāque, ut ait Apostol⁹, destruet, & tñ huic tpi necessaria est, charitas autem nunq̄ cadet. Sic & mortalis ista generatio, pp quā fiunt nuptiæ, destruet. Ab omni autem cōcubitu imunitas, & hic angelica meditatio est, & permanet in æternum. Sicut aut ieiuniis sacrilegorum meliora sunt prandia iustorum, ita nuptiæ fidelium virginitati anteponiuntur impiorum. Verumtñ neq̄ ibi pradium ieiunio, sed iustitia sacrilegio, neque hic nuptiæ virginitati, sed fides impietati præfertur. Ad hoc. n. iusti eum opus est prandē, vt tāquam boni dñi quod iustum & æquum est seruis corporib. præbeant: ad hoc aut sacrilegi ieiunant vt Dēmonib. seruiant: Sic ad hoc nubūt fideles, vt maritis pudice copulētur, ad hoc aut vt virgines impiæ, vt a vero Deo fornicent. Sicut ergo bonum erat qđ Martha faciebat occupata multum circa ministerium sanctorū: sed melius qđ Maria soror eius sedens ad pedes dñi, & audiens verbum dñi, cum eum ambē hospitio recepiſſent: ita bonum Susannæ in cōiugali castitate laudamus: sed tñ ei bonū viduæ Annæ, ac multo magis Mariæ virginis anteponimus. Bonum erat quod faciebant qui de substantia sua Christo ac discipulis suis necessaria ministrabāt: sed meli⁹ qui oēm substantiam suam dimiserunt, vt expediti oēs eūdem dñm sequerent. In his aut binis bonis, siue quæ isti, siue quæ Martha &
- Maria faciebāt, fieri non posset quod melius est, nisi altero prætermisso aut relicto. Vnde intelligendum est, nō ideo malum putādum esse nuptias, q̄a nisi ab eis abſtineat, non pōt haberi vidualis castitas aut virginalis integritas. Neq̄ enim ideo malū erat quod Martha faciebat, quia nisi inde abſtineret soror eius, nō faceret quod meli⁹ erat. Aut ideo malum est iustū suscipere aut Prophetam in domū suam, quia nec domum hñe debet, vt qđ melius est faciat, qui vult ad perfectionem Christi sequi. Sanē vidēdum est nobis, alia bona nobis Deum dare, quæ pp seipsa expetēda sunt, sicut est sapiētia, salus, amicitia: alia quæ pp aliquid sunt necessaria, sicut doctrina, ci bus, potus, somnus, coniugium, concubitus. Horum. n. quēdam necessaria sunt pp sapiētiam, sicut doctrina: quēdam pp salutē, sicut cibis, potus, & somnus, quēdam propter amicitiam, sicut nuptiæ vel concubitus. Hinc. n. subsistit propagatio humani gñis, in quo societas amicabile magnum bonum est. His itaq̄ bonis quæ ppter aliud necessaria sunt, qui non ad hoc propter quod instituta sunt vti, peccat, alias venialiter, alias damnabiliter. Quisquis vero eis pp hoc qđ data sunt vtitur, bene facit. Cui ergo non sunt necessaria, si non eis vtitur melius facit. Proinde ista bona cum opus habemus bene volumus, sed melius ea nolumus quam volumus, quia tūc melius nos habemus cum ea necessaria non habemus. Ac per hoc bonum est nubere, q̄a bonum est filios procreare, matrem familias esse: sed melius est non nubere, quia melius est ad ipsam humanā societatem hoc opere non egere. Ita enim, iam, sese hēt humanum genus, vt aliis qui se non cōtinent, nō solum per nuptias occupatis, sed multis etiam per illicitos cōcubitus luxuriantibus, bono creatore de malis eorū faciēte quod bonū est, non desit prolis numerositas & abundantia successionis, vnde sanctæ amicitia conquirit. Ex quo colligitur, primis temporib. generis humani, maxime propter Dei populū propagādum, per quem & prophetaretur & nasceretur princeps & Saluator omnium populoꝝ, vti debuissē sāctos isto, non ppter se expetendo, sed pp aliud necessario bono nuptiarum. Nunc vero cū ad ineundam sanctam & synceram societate vndiq̄ ex oībus gentibus copia spiritalis cognitionis exuberet,

Mat. 10.

Cap. 9.

H

1. Tim. 4

I

ret,



ret, etiam propter filios solos cōnubia copulare cupiētes, vt ampliore continētia bono potius vtant ad monēdi sunt. Sed noui quosdam qui murmurent: Quid si, inquit, oēs velint ab omni cōcubitu abstinere: vnde subsistet genus humanū? Vtinā oēs hoc vellent, dūtaxat in charitate de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: multo citius Dei ciuitas compleret, vt acceleraret terminū seculi. Quid.n. aliud hortari apparet Apostolum vbi ait, cum inde loqueret: Vellem oēs esse sicut meipsum? Aut in illo loco: Hoc aut dico fratres, tps breue est, reliquum est vt & hi qui habēt vxores tanq̃ non hēntes sint, & qui flent tanq̃ non flentes, & qui gaudent tanq̃ non gaudentes, & qui emunt tanq̃ non ementes, & qui vtant hoc mundo tanq̃ non vtant. Præterit enim figura huius mundi, volo vos sine sollicitudine esse. Deinde subiungit: Qui sine vxore est, cogitat quæ sunt dñi, quomodo placeat dño: Qui autem matrimonio cōiunctus est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori. Et diuisa est mulier nupta, & virgo quæ innupta est, sollicita est ea q̃ sunt dñi, vt sit sancta & corpore & spū. Quæ aut nupta est, sollicita est, quæ sunt mūdi, quō placeat viro. Vnde mihi vñ hoc tpe solos eos qui se nō continent cōiugari oportere, secūdam illam eiūdē Apostoli sniam. Quod si se non continent, nubant: Melius est enim nubere q̃ vri. Nec ipsi stñ peccatum sunt nuptiæ, quæ si in comparatione fornicationis eligerentur, minus peccatum essent q̃ fornicatio, sed tñ peccatum essent. Nunc aut quid dicturi sumus aduersus euidentissimam vocem Apostoli dicentis, Quod vult faciat, nō peccat, si nubat: Et si acceperis vxorē non peccat, et si nupserit virgo nō peccat. Hinc certe iam dubitare fas nō est, nuptias nō esse peccatum. Nō itaq; nuptias secundum veniā cōcedit Apostolus. Nam quis ambigat ablutissime dici non eos peccasse quibus veniā dat? Sed illum concubitus secundum veniā cōcedit, qui sit per incontinentiam, non sola causa procreandi, & aliqñ nulla causa procreandi, quem nuptiæ nō fieri cogūt, sed ignoscunt imperant, si tñ nō ita sit nimis, vt impediat quæ seposita esse debēt tempora oradi, nec immutetur in eum vsus qui est contra naturam. De quo Apostolus tacere non potuit, cū de corruptelis nimis immundorum

& impiorum hominum loqueretur. Concupiscibilis enim necessarius causa generadi, inculpabilis & solus ipse nuptialis est. Ille autem qui vltra istam necessitatem progreditur, iā non rōni, sed libidini obsequitur. Et hunc tñ non exigere sed reddere cōiugi, ne fornicando damnabiliter peccet, ad personam pertinent coniugalem. Si aut ambo tali cōcupiscētiq̃ subigunt, rem faciūt non planē nuptiarū. Veruntñ si magis in sua cōiunctione diligūt qđ honestū quam qđ inhonestū est, i. qđ est nuptiarum, qđ id quod nō est nuptiarum, hoc eis authore Apostolo secundum veniā concedit. Cuius delicti nō habēt hortatrices nuptias, sed deprecatrices, si Dei misericordiā nō a se auertat: vel non abstinendo quibuldā dieb. vt orationib. vacent, & per hāc abstēntiam sicut per ieiunia cōmendēt præces suas: vel immutando naturalē vsū in vsū q̃ est cōtra naturam, qđ damnabilis sit in cōiuge. Nam cum ille naturalis vsus, qñ prolabit vltra pacta nuptialia, i. vltra propagandi necessitatem, venialis sit in vxore, in meretrice dā nabilis: iste qui est contra naturam, execrabiliter sit in meretrice, sed execrabilis in vxore. Tantum valet ordinatio creatoris & ordo creaturæ, vt in rebus ad vtendum concessis, etiam cum modus exceditur longe sit tolerabilis: quam in eis, quæ concessa non sunt, vel vnus vel rarus excessus: & ideo in re concessa immoderatio coniugis, ne in re non concessa libido prorumpat, toleranda est. Hinc est etiam q̃ longe minus peccat quamlibet assiduus ad vxorem, quā vel rarissimus ad fornicationem. Cum vero vir membro mulieris non ad hoc concessio vti voluerit, turpior est vxor si in se, quā si in alia fieri permiserit. Decus ergo coniugale est castitas procreandi, & reddēdi carnalis debiti fides hoc est opus nuptiarum, hoc ab omni crimine defendit Apostolus dicendo, Et si acceperis vxorem, non peccasti, & si virgo nupserit, non peccat, & quod vult faciat, non peccat si nubat. Exigendi autem debiti ab alterutro sexu immoderatio progressio, propter illa quæ supra diximus, coniugibus secundū veniā conceditur. Quod ergo ait, Quæ innupta est cogitat ea quæ sunt domini, vt sit sancta & corpore & spiritu, non sic accipendum est, vt putemus non esse sanctam corpore Christianam coniugem castam. Omnibus

1. Co. 7.
1. Pet. 3.
Rom. 1.
4. se. di. 31
ca. Sed. fi.

Cap. 11.

A

4. se. di. 31
ca. Sed. fi.
1. Co. 7.

Ibidem.

K k 2 quip-

- quippe fidelib. dictum est, Nescitis quoniam corpora vestra templū in vobis est spūs sancti, quem hētis a Deo. Sancta sunt et corpora coniugatorū, fidem sibi & dño seruantiū. Cui sanctitati cuiuslibet eorum, nec infidelē cōiugem obfistere, sed potius sanctitatē vxoris prodesse infideli viro, aut sanctitatem viri prodesse infideli vxori: idem Apostolus testis est dicens, Sanctificatus est. n. vir infidelis in vxore fidei, & sanctificata est mulier infidelis in fratre fidei. Proinde illud dictum est Em ampliorem sanctitatem innuptarū quam nuptarum, cui merces etiā debet amplior: se cundum qđ isto bono illud est melius, qđ & hoc solum cogitat femina quō placeat Deo. Neq; enim femina fidelis, seruans pudicitia coniugalem, non cogitat quō placeat dño: sed vtiq; minus, quia cogitat etiam quē munda sunt, quō placeat viro. Hoc. n. de illis dicitur voluit, quā pñt hñe quodammodo de necessitate cōiugii, vt cogitet quē sunt mundi, quō placeant viris suis. Quod virum de omnib. nuptis dixerit, an de talib. quales ita multae sunt, vt penē omnes putari possint, nō im merito dubitat. Neq; enim & illud quod de innuptis ait, Quā innupta est cogitat ea quae sunt dñi, vt sit sãcta & corpore & spū, ad omnes innuptas pertinet, cum sint qđam viduae mortuae, quae in deliciis viuunt. Veruntamen quod attinet ad quādam distinctionē & quasi proprietatem innuptarum atque nuptarū, sicut nimium detestanda est quae continens a nuptiis, i. a re cōcessa, non cōtinet a delictis, vel luxuriae, vel superbiae, vel cutiositatis & verbositate: ita rara nupta est qđ in iplo quoque obsequio coniugali nō cogitat, nisi quō placeat Deo, ornādo se nō intortis criminibus, aut auro aut margaritis & veste pretiosa, sed quod decet, mulieres pmittentes pietatem p bonam cōuersionem. Talia quippe coniugia Petrus quoq; Apostolus precipiēdo describit, Similiter, inquit, mulieres obaudiētes maritis suis, vt & si qui non credunt verbo, per mulierū cōuersionem sine loquela lucriferi possint, videntes timorem & castam cōuersionem vestram, vt sint nō quae a foris ornantur capillorum inctispationib. aut circumdatae auro, aut veste decora, sed ille absconditus cordis vestri homo in illa perpetuitate quieti & modesti spūs, qui & apud dominum locuples est. Nā sic quēdam sanctae mulieres, quae in dominum sperabant, orabant se obsequentes viris suis, quomodo Sara obaudiebat Abraham dñm illum vocans, cuius factae estis filiae beneficientes, & nō timentes vllum vanum timorem. Viri similiter concordes & caste viuētes cū vxorib. vestris & tanq̃ vasi infirmiori & subiecto tribuite honorem cohaeredib. gratiae, & videre ne impediatur orationes vestrae. Itane vero coniugia talia non cogitant ea quae sunt dñi, quō placeant dño? Sed per rara sunt. Quis negat? & in ipsa raritate penē omnes qui tales sunt, non vt tales essent coniuncti sunt, sed iam coniuncti tales facti sunt. Qui enim nostri temporis homines Christiani nuptiarum vinculo liberi, volentes ab omni concubitu se cōtinere, cū iam tempus esse perspicerent, sicut scriptum est, Non amplectendi, sed abstinentes ab amplexu non potius eligerent, vel virginalem vel vidualem continentiam conseruare, quam tribulationem carnis, sine qua cōiugia esse non pñt, vt talia taceantur a quib. parcat Apostolus nullo iam cogēte humanae societatis officio sustineret: Sed cum dominā te concupiscentia fuerint copulati, si eā postea vicerint quia non ita licet dissoluere coniugium sicut licebat non colligare, sunt tales quales proficetur forma nuptiarum, ita vt vel pari consensu ascendat celsiorem sanctitatis gradum: aut si nō sunt ambo tales, erit qui talis est non exactor sed redditor debiti, seruans in omnibus castam religiosamque concordiam. Illis vero temporibus cum ad huc phphetice sacramentis salutis nostrae mysterium velabatur, etiam qui ante nuptias tales erant, officio propagandi nuptias copulabant, Non victi libidine, sed ducti pietate, quibus si optio talis daretur qualis reuelato nouo testāto data est dicente domino, Qui potest capere capiat: nō eos dubitat etiam cum gaudio suscepturos fuisse, qui diligenter intentus legit quomodo coniugib. utebantur, cum plures habere vni viro licebat, quas castius habebant quā nūc vnam quilibet istorum, quibus videmus quid secundum veniā concedat Apostolus. Habebant enim eas in opēra generandi, non in morbo desiderii, sicut gentes quae ignorant Deum. Quod tam magnum est, vt multi hodie facilius se tota vita ab omni concubitu abstineāt, quā modum teneant nō coeundi, nisi proles causa, si

matrimonio copulentur. Nempe multos habemus fratres & socios cœlestis hereditatis vtriusq; sexus continētes, siue expertos nuptias, siue ab omni tali cōmixtione integros. Nempe innumerabiles sunt, quem tandē a diuinis inter familiaria colloquia, siue eorū qui cōiugati sunt siue qui fuerunt indicātem nobis nunq̃ se coniungi esse commixtum, nisi sperando conceptum? Quod ergo præcipiūt coniugatis Apostoli, hoc est nuptiarum, qđ aut venialiter cōcedunt, aut qđ impedit orōnes, nō cogunt nuptiæ, sed ferunt. Itaq; si forte, qđ vtrum fieri possit ignoro, magisq; fieri nō posse existimo: sed tñ si forte ad tps adhibita cōcubina filios solos ex eadem commixtione quæ fuerit: nec sic ista cōiunctio vel earum nuptiis præponenda est, quæ veniale illud operant. Quid enim sit nuptiarum cōsiderandum est, nō quid sit nubentium, & immoderatus nuptiis vtentium. Neq; enim si agris iniq; ac perperam inuasit, ita quisque vtiat, vt ex eorum fructib. largas elemosinas faciat, ideo rapinā iustificat. Neq; si alius ruri paterno vel iuste q̃sito auarus incumbat: iō culpāda est iuris ciuiliis regulā, qua possessor legitimus factus est. Nec tyrannicę factionis peruersitas luadabilis erit, si regia clementia tyrannus subditos tractet: nec vituperabilis ordo regię potestatis, si rex crudelitate tyrānica seuiat. Aliud est nanq; iniusta potestate iuste velle vti, & aliud est iusta potestate iniuste velle vti. Ita nec concubinæ ad tēpus adhibita, si filiorum causā concumbāt, iustum faciūt concubinarū suū, nec coniugatæ si cū maritis lasciuiāt, nuptiali ordini crimen imponunt. Possē sanē fieri nuptias ex male cōiunctis, honesto postea placito cōsequēte, manifestum est. Semel aut̃ initum connubium in ciuitate Dei nostri, vbi etiā ex prima duorum hominum copula quoddam sac̃m nuptiæ gerunt, nullo modo pōt nisi alicuius eorum morte dissolui. Manet enim vinculū nuptiarum, & si proles cuius causā initum est, manifesta sterilitate non subsequatur, ita vt iam scientibus coniugib. non se filios habitu ros, separare se tñ vel ipsa causā filiorū atq; aliis copulare nō liceat. Quod si fecerint, cū eis quib. se copulauerint, adulterium cōmittunt, ipsi aut̃ coniuges manent. Planē vxoris voluntate adhibere aliam, vnde communes filii nascant̃ vnius commixtione ac semine,

alterius aut̃ iure ac potestate, apud antiquos patres fas erat, vtrum & nunc fas sit nō temere dixerim. Non est enim, nunc, propagandi necessitas, quæ tunc fuit: qñ & parientib. cōiugib. alias pp̃ copiosiorē posteritatem su perducere licebat, quod nunc certe nō licet. Nam tñ affert opportunitatis ad aliquid iuste agendum siue non agendum temporum secreta distinctio, vt nunc melius faciat, qui nec vnā duxerit, nisi se cōtinere non possit. Tunc aut̃ etiam plures inculpabiliter ducebant, & qui se multo facilius continere possent, nisi aliud pietas illo tpe postulare. Sicut. n. sapiens & iustus qui iam concupiscit dissolui & esse cū Christo, & hoc magis optimo delectatur, iam nō hic viuendi cupiditate, sed consulendi officio sumit alimentum, vt maneat in carne quod necessarium est pp̃ alios: sic misceri feminis iure nuptiarum officiosum fuit tunc sanctis viris, nō libidinosum. Quod enim est cib. ad salutem hoīs, hoc est cōcubitus ad salutem generis, & vtrunq; non est sine delectatione carnali. Quæ tamē modificata, & temperātia refrenante, in vsū naturalem redacta, libido esse non potest. Quod est aut̃ in sustentanda vita illicitus cib. hoc est in q̃renda prole fornicarius vel adulterinus concubitus. Et quod est in luxuria vētris & gutturis illicitus cib. hoc est in libidine nullam prolem quærente illicitus concubitus. Et quod est in cibo licito nonnullis immoderatio appetitus, hoc est in cōiugib. venialis ille cōcubitus. Sicut ergo satius est mori fame, q̃ idolothytis vesci, ita satius est deungi sine liberis, q̃ ex illicito coitu stirpem quærere. Vnde cunq; aut̃ nascant̃ hoīes, si parentū vitia non sectent̃, & Deum recte colāt, honesti & salui erunt. Semen enim hoīs ex qualicunq; hoīe, Dei creatura est, & eo male vtentib. male erit, non ipsum aliquñ malum erit. Sicut aut̃ filii boni adukerorū, nulla defensio est adulteriorum, sic mali filii coniugatorū, nullum crimen est nuptiarum. Proinde sicut patres temporis noui testamenti ex officio consulendi alimenta sumentes quāuis ea cū delectatione naturali carnis acciperēt, nullo modo tñ comparabantur delectationi eorum, qui immolatio vellecebantur, aut eorum qui quāuis licitas escas, tñ immoderatus assuuebat, sic patres temporis veteris testamenti, consulendi officio cōcumbabant,

Aug. Tomus Sextus. K k 3 quo-

4. sen. di.
33. cap.
Quærit.

3. de doc.
Christi.
na. c. 18.

cap. 16.
2. Re. 22

32. q. 4.
c. Sicut. 4
sen. di. 33
cap. ult.

1. Co. 8.

quorum delectatio illa naturalis nequaquā vsq; ad irrationalem aut nefariam libidinem relaxata, nec turpitudini stuprorum, nec cōiugatorum intemperantiæ cōferenda est. Eadem quippe vena charitatis, nūc spiritualiter, tunc carnaliter pp illam matrem Hierusalē propagandī erant filii: sed diuersa opera patrum non faciebat nisi diuersitas temporum. Sic autē necesse erat, vt carnaliter coirent, et non carnales Prophetæ, sicut necesse erat vt carnaliter vescerent, et nō carnales Apostoli.

Cap. 17. Quotquot ergo nunc sunt quib. dī, Si se nō
1. cor. 7. cōtinent, nubant: nō comparandæ sunt tunc etiam nubentib. sanctis. Ipse quidem nuptiæ in omnib. gentib. eadem sunt filiorum procreandorum cā: qui qualeslibet postea fuerint, ad hoc tñ institutæ sunt nuptiæ, vt ordinate honesteq; nascant. Sed hoīes qui se non continent, tanq̃ ascendunt in nuptias gradu honestatis, qui autē se sine dubio continerēt, si hoc illius tps ratio permisisset, quodammodo descenderunt in nuptias gradu pietatis. Ac per hoc q̃uis virorūq; nuptiæ in quantum nuptiæ sunt, quia procreandi cā sunt, æqualiter bonæ sunt, hi tñ homines coniugati illis hominib. coniugatis non sunt cōparādi. Habent enim isti, quod illis pp honestatē nuptiarum, q̃uis ad nuptias nō pertineat, secundum veniam concedatur, i. progressum illum qui exedit generādi necessitatem, qd illi nō habebant. Sed neq; hi, si qui fortē nūc inueniuntur, qui non quærunt in connubio nec appetunt, nisi pp quod institutæ sunt nuptiæ, cōæquari possunt illis hominib. In istis enim carnale est ipsum desiderium filiorū, in illis autē spiritale erat, q̃a sacro illius tps congruebat. Nunc quippe nullus pietate pfectus filios hñe nisi spiritualiter quærīt, tunc vero ipsius pietatis erat operatio, etiam carnaliter filios propagare, q̃a illius populi generatio nuncia futurorum erat, & ad dispensationem propheticam pertinebat. Ideoq; nō sicut vni viro etiā plures hñe licebat vxores, ita vni foemina plures viros, nec prolis ipsi causa, si fortē illa parere posset, ille generare non posset. Occulta. n. lege naturæ amant singularitatē quę principātur. Subiecta vero non solum singula singulis, sed si ratio naturalis vel socialis admittit, etiam plura vni nō sine decore subdūtur. Neque enim sic habet vnus seru⁹ plures dñs, q̃uo plures serui vnū

dñm. Ita duob. seu plurib. maritis viuīs nullā legimus seruisse sanctarum, plures autem foeminas vni viro legimus coniunctas, cū gentis illius societas sinebat, & temporis rō suadebat. Neq; enim cōtra naturam nuptiarum est. Plures enim foeminae ab vno viro foetari possunt, vna vero a pluribus nō potest. Hæc est principiorum vis, vt plures foeminae vni viro sint, sicut multæ animæ vni Deo recte subdūtur. Ideoque nō est verus Deus animarum nisi vnus, vna vero anima post multos falsos Deos fornicari potest, non foecudari. Sed quoniam ex multis animabus vna ciuitas futura est, hēntium vnā animā & cor vnum in Deum, quæ vnitatis nostræ perfectio post hanc peregrinationem futura est, vbi omnium cogitationes, nec latebūt inuicem, nec inter se in aliquo repugnabūt, propterea sacramētum nuptiarum temporis nostri sic ad vnum maritum & vnā vxorem redactum est, vt dispensatorem ecclesię non liceat ordinare, nisi vnus vxoris virū. Quod acutius intellexerunt, qui nec eum qui catechumenus vel paganus habuerit alteram, ordinādum esse censuerūt: de sacramēto enim agitur, nō de peccato, nam in baptismo peccata omnia dimittūtur. Sed qui dixit, Si acceperis vxorem nō peccasti, & si nupsit virgo nō peccat, & quod vult faciat, nō peccat si nubat: satis declarauit nuptias nullum esse peccatum, propter sacramēti autem sanctitatem, sicut foemina etiam si catechumena fuerit vitata, non potest post baptismum inter Dei virgines cōsecrari: ita nō absurde visum est eum qui excessit vxorum numerum singularem, nō peccatum aliquod commississe, sed normā quādam sacramēti amisisse, nō ad vitæ bonæ meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticæ signaculum necessarium. Ac p hoc sicut plures vxores antiquorum patrum significauerūt futuras nostras ex omnibus gentibus Ecclesias vni viro subditas Christo, ita noster antistes vnus vxoris vir, significat ex omnibus gentibus vnitatem vni viro subditā Christo, quæ tūc perficietur, cum relaxauerit occulta tenebrarum, & manifestauerit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique a Deo. Nunc autem manifeste sunt latentes dissensiones, etiam salua charitate inter eos qui vnum & in vno futuri sunt, quæ tūc vtique nullæ erunt. Ergo sicut sacramētum pla-

Cap. 18.

M

1. Tim. 3.
Ad Th. 1.Di. 26.0
Acum.
28.9.3.0
Acum.

A

ra-



raliū nuptiarum illius tēporis, significauit
 futurā multitudinem Deo subiectā in ter-
 renis omnib. gentib. sic sacramentum nuptia-
 rum singularium nostri temporis, significat
 vnitatem omnium nostrum subiectam Deo
 futuram in vna coelesti ciuitate. Itaque sicut
 duobus pluribusue seruire, sic a viro viuo in
 alterius trāsire cōnubium, nec tūc licuit, nec
 nunc licet, nec vnquam licebit. Apostatare
 quippe ab vno Deo, & ire in alterius adulte-
 rinam superstitionē, semper est malum. Nec
 causa ergo numerosioris prolis fecerūt san-
 cti nostri, quod Cato dī fecisse Romanus, vt
 traderet viuus vxorem etiam alterius domū
 filiis impleturam. In nostrarum quippe nup-
 tiis plus valet sanctitas sacri, quam scēdūdi-
 tas vteri. Si ergo & illi qui p p solam genera-
 tionem, p p quam sunt institutæ nuptiæ, con-
 iungūtur, nō cōparantur patrib. multo aliter
 ipsos filios q̄ isti quærētibus, q̄nquidē filiū
 immolare iussus Abraham intrepidus ac de-
 uotus, quæ de tāta desperatione susceperat,
 vnico nō pepercit, nisi eo prohibente manū
 deponeret, qui iubente leuauerat. Restat vt vi-
 deamus, virum saltem cōtinentes nostri cō-
 iugatis illis patrib. comparādi sint: nisi forte
 iam isti præsēdi sunt eis, quib. nondū quos
 cōferamus inuenimus: Maius enim bonum
 erat in illorum nuptiis, quam est bonū pro-
 prium nuptiarum, cui proculdubio bonum
 cōtinentiæ præsēdendum est: quia nō tali offi-
 cio quærēbāt illi filios ex nuptiis, quali ducū-
 tur isti ex quodam sensu naturæ mortalis, suc-
 cessionem decessioni requirētis. Quod quis-
 quis bonum negat, ignorat Deum omnium
 bonorum, a coelestib. vsq; ad terrena, ab im-
 mortalib. vsq; ad mortalia creatorem. Hoc
 aut sensu generādi nec bestia penitus carēt,
 & maxime alites, quarum in promptu est cu-
 ra nidificādi, & quādam cōiugiorum simili-
 tudo ad simul procreādum atq; nutriendum.
 Sed illi hoīes istum naturæ mortalis affectū,
 cuius in suo genere castitas accedēte Dei cul-
 tu, sicut quidam intellexerunt, in tricenario
 fructu ponitur, longe sanctiore mēte supera-
 bant, qui de suis nuptiis filios p p Christum
 quærēbant, ad genus eius fm carnem distin-
 guēdum ab omnibus gētib. sicut Deo dispo-
 nere placuit, vt hoc præsēteris ad eum pro-
 phetādum valeret, quod prænunciabatur, ex
 quo ēt genere & ex qua genē esset in carne

venturus. Valde ergo nostrorum fidelīū ca-
 stis nuptiis amplius bonum erat, quod pater
 Abraham in suo femore nouerat cui manū
 subdere famulum iussit, vt de vxore, quæ a fi-
 lio esset ducēda iuraret. Ponens enim manū
 sub femore hoīs, & iurās per Deum cēli, qd
 aliud significabat nisi in ea carne, quæ ex illo
 femore originem duceret, Deum cēli esse vē-
 turum? Bonum ergo sunt nuptiæ, in quibus
 tāto meliores sunt cōiugati quāto castiores
 ac fideliores Deum timent, maxime si filios,
 quos carnaliter desiderāt, etiam spiritualiter
 nutriant. Nec q̄ purificari lex hominem, &
 post cōiugalem cōcubitum iubet, peccatum
 esse declarat: si non est ille qui secūdum ve-
 niam cōceditur, qui etiā nimias impedit ora-
 tiones. Sed sicut multa lex ponit in sacris &
 vmbis futurorum, quædam in semine quasi
 materialis informitas, quæ formata corpus
 hominis redditura est, in significatione posi-
 ta est viciæ informis & ineruditæ, a qua infor-
 mitate, quoniam oportet hominē doctrinæ
 forma & eruditione mundari, in huius rei si-
 gnum illa purificatio præcepta est post semi-
 nis emissionem. Neq; enim & in somnis pec-
 catum fit, & tamen etiam ibi purificatio præ-
 cepta est: aut si & hoc peccatum quisq; pu-
 tat, nō arbitrās accidere nisi ex aliquo hmōi
 desiderio, quod proculdubio falsum est, nun-
 quid & solita mēstruum peccata sunt fœmi-
 narum, a quibus tñ eas eadem legis vetustas
 præcepit expiari? Non, nisi propter illam ip-
 sam materialem informitatem, quæ facto cō-
 ceptu tanquā in ædificationem corporis ad-
 dit, ac per hoc cum informiter fuit, signifi-
 cari per illam lex voluit, animam sine disci-
 plinæ forma in decenter fluidum ac dissolu-
 tum: quem formari oportere significat, cum
 talem fluxū corporis iubet purificari. Postre-
 mo nunqd & mori peccatū est, aut mortuū
 sepelire nō etiam bonum opus humanitatis
 est? Et tñ purificatio & inde mandata est: quia
 & mortuum corpus via deferēte, peccatum
 non est, sed peccatum significat animæ de-
 sertæ a iustitia. Bonum, inquam, sunt, nuptiæ,
 & contra oēs calumnias possunt sana ratio-
 ne defendi. Nuptiis tamen sanctorum patrū,
 non quas nuptias, sed quam continentiam
 comparem quæro, imō non nuptiis nuptias,
 nam par in omnib. munus est mortali homi-
 num naturæ datum: sed homines qui nuptiis

k k 4 vtun-



vtuntur, illis hominibus qui longe alites nup-
 tiiis vñ sunt quos conferam, qm̄ non inue-
 nio, quō continētes illis cōiugatis conferēdi
 sint requirendum est? nisi forte Abrahā cōti-
 nēre se nō posset a nuptiis pp̄ regnū celōrū
 qui vñicū prolis pignus pp̄ qđ nuptiæ cha-
 ra sunt, potuit intrepidus immolare pp̄ re-
 gnum celōrū. Continentia quippe nō corpo-
 ris sed animi virtus est. Virtutes autē animi ali-
 qñ in opere manifestant, aliqñ in habitu la-
 tent, sicut martyrii virtus emicuit, apparuit-
 que tolerando pāsiones, sed q̄ multi sunt in
 eadē virtute animi quib. tentatio deest, qua
 id qđ intus est in p̄spectu Dei, etiā in hoīum
 procedat, nec tūc esse incipiat, sed tūc inno-
 tescat. Iam. n. erat in Iob p̄cientia q̄ nouerat
 Deus: & cui testimonium perhibebat, sed ho-
 minib. innotuit tētatio nis examine, & quod
 latebat intrinsecus per ea quæ forinsecus illa
 ta sunt, non natū, sed manifestatū est. Hēbat
 vtq; & Timotheus virtutē cōtinēdi a vino,
 q̄ non ei abstulit Paulus, monēdo vt vino
 modico vteretur pp̄ stomachum & frequen-
 tes suas infirmitates, alioquin perniciose do-
 cebat, vt pp̄ salutē corporis fieret in animo
 dānum virtutis, sed qā poterat ea virtute sal-
 ua, fieri quod monebat, ita relaxata est corpo-
 ri utilitas bibendi, vt maneret in aīo habitus
 continēdi. Ipse est. n. habitus quo aliqd agif
 cum opus est, cum autem non agif, pōt agi,
 sed non est opus. Hunc habitum circa cōti-
 nentiam, quæ sit a concubitu, nō habent illi
 qbus dñs, Si se non continent nubant. Hūc ve-
 ro habent quib. dñs, Qui pōt capere capiat. Si
 vñ sūt perfecti animi bonis terrenis ad aliud
 necessariis, per hunc habitum continentia,
 quo eis non alligarent, & quo possent eis et
 non vti si non opus esset. Nec quisquam eis
 bene vti, nisi qui & non potest. Multi qdem
 facilius se abstinēt vt non vtantur, quā tē-
 perent vt bene vtantur. Nemo tamen eis po-
 test sapienter vti, nisi qui potest & continen-
 ter non vti. Ex hoc habitu & Paulus dicebat,
 Scio & abundare & penuriam pati. Penuriā
 quippe pati quoruncunq; hominum est, sed
 scire penuriam pati, magnorum est. Sic &
 abundare quis non potest, Scire autē & abun-
 dare non nisi eorum est quos abundātia non
 corrumpit, Veruntamen vt apertius intelli-
 gā. quomodo sit virtus in habitu, etiā si non
 sit in opere, loquor de exēplo, de quo nullus
 dubitat catholicorū Christianorū. Dñs. n.
 noster Iesus Christ⁹, q̄ in veritate carnis esu
 rierit ac sitierit, māducauerit & biberit, nul-
 lus ambigit, eorū qui ex eius Euāgelio fide-
 les sunt. Nū igitur nō erat in illo cōtinētiæ
 virtus a cibo & potu, quanta erat in Ioanne
 Baptista? Venit. n. Ioannes nō manducans ne-
 que bibens, & dixerunt, demoniū habet: ve-
 nit filius hoīs & manducans & bibens, & di-
 xerunt, Ecce vorax & vinarius, * amicus pu-
 blicanorum & peccatorum. Nunqđ nō talia
 dicuntur in domesticos eius patres nostros,
 ex alio genere vtendo terrenis quantum ad
 concubitum pertinet? Ecce homines libidi-
 nosi & immundi, amatores feminarum & la-
 sciuiarum, Et tñ sicut in illo illud non erat ve-
 rum, quanuis verum esset, q̄ non sicut Ioan-
 nes abstineret a māducando & bibendo, ipse
 enim apertissime verissimeq; ait, Venit Ioā-
 nes nō manducans neq; bibens, venit filius
 hoīs manducans & bibens, sic nec hoc in il-
 lis patribus verum est, quāuis venerit modo
 Apostolus Christi nō coniugās nec generās,
 quē dicāt Pagani, magus erat. Venit autē tunc
 Propheta Christi nuptias faciēs & filios pro-
 creans, quem dicant Manichæi, mulierosus
 erat, & iustificata est sapientia a filiis suis.
 Quod dñs ibi subiicit cum de Ioanne, ac de
 se illa dixisset, iustificata est, inquit, sapientia
 a filiis suis. Qui videat cōtinētiæ virtutem in
 habitu animi semp esse debere, in opere autē
 pro rerum ac temporum opportunitate ma-
 nifestari: sicut virtus patientiæ sanctorū mar-
 tyrum in opere apparuit ceterorū vero equē
 sanctorum in habitu fuit. Quocirca sicut nō
 est impar meritū patiētiæ in Petro qui passus
 est, & in Ioanne qui passus non est: sic nō est
 impar meritum continentie in Ioanne, qui
 nullas expertus est nuptias, & in Abrahā qui
 filios generauit. Et illius enim coelibatus, &
 illius connubium pro temporum distribu-
 tione Christo militauerūt, sed continētiā
 Ioannes & in opere, Abraham vero in solo
 habitu habebat. Illo itaque tempore cum &
 lēx dies Patriarcharum subsequens, maledi-
 ctum dixit, qui nō excitaret semē in Israël, &
 qui poterat nō promebat, sed tñ habebat. Ex
 quo autem venit plenitudo t̄pis, vt diceret,
 Qui potest capere capiat: ex illo vsq; adhuc
 & deinceps vsq; in finem, qui hēt operatur,
 qui operari noluerit non se habere mentiat.

AC

Ac per hoc ab eis qui corrumpūt bonos mo-
res colloquiis malis, inani & vana versutia
dī hominī Christiano cōtinenti, & nuptias
refusanti, tu ergo melior q̄ Abraham? Quod
ille cū audierit nō perturbet, nec audeat dice-
re melior, nec a proposito delabaf. Illud. n.
nō vere dicit, hoc non recte facit. Sed dicat,
ego qdem nō sum melior q̄ Abrahā, sed me-
lior est castitas calibum, q̄ castitas nuptiarū.
Quarū Abraham vnam hēbat in vsu, ambas
in habitu. Castē quippe cōiugaliter vixit, esse
aut castus sine cōiugio potuit, sed tunc non
oportuit. Ego vero facilius non vtor nuptiis
quibus vsus est Abraham, q̄ sic vtar nuptiis
quem admodū est vsus Abraham, & ideo me-
lior sum illis, qui per animi incōtinentiam nō
pnt quod ego, nō illis qui propter temporis
differentiam non fecerūt quod ego. Quod. n.
ego nunc ago, melius illi egissent si tunc agē-
dum esset: Quod aut illi egerunt, sic ego non
agerem, & si nūc agendum esset. Aut si talem
se ipse sentit & nouit, vt salua permanente in
habitu animi sui virtute cōtinentiæ, si ad vsū
nuptiarū ex aliquo religionis officio descen-
disse, talis maritus & talis pater esset, qualis
fuit Abrahā, audeat planē rñdere illi captio-
so interrogatori & dicere, Non sum quidem
melior q̄ Abraham, in hoc duntaxat genere
continentiæ, qua ille non carebat, etsi nō ap-
parebat, sed sum talis, non aliud habens, sed
aliud agens. Dicat planē ista, q̄a etsi voluerit
gloriarī nō erit insipies, Veritatem. n. dicit. Si
autem parcit, ne quis eum exultimet super id
q̄ cum videt, aut audit aliquid ex illo, ause-
rat a p̄sona sua nodum q̄onis, & nō de hoīe,
sed de re ipsa rñdeat & dicat, Qui tm̄ potest,
talis est qualis fuit Abraham. Pōt autem fieri
vt minor sit cōtinentiæ virtus in aīo eius, qui
non vitor nuptiis, quib. est vsus Abrahā: sed
tamē maior est in opere eius quam in animo
eius, qui propterea tenuit cōiugii castitatem:
quia nō potuit ampliōrē. Sic & scēmina in-
nupta quæ cogitat ea quæ sunt dñi, vt sit san-
cta & corpore & spiritu, cum audierit impu-
dētē illum percōtatorē dicantem, Tu ergo
melior quam Sara? Respōderet, Ego melior
sum, sed iis quæ virtute huius cōtinentiæ ca-
rent, quod de Sara non credo fecit ergo illa
cum ista virtute, quod illi tempore congrue-
bat, a quo ego sum immunis, vt in meo etiā
corpore appareat q̄d illa in aīo cōseruabat.

Res ergo ipsas si comparemus, nullo modo
dubitādum est meliorem esse castitatem con-
tinentiæ quam castitatem nuptialem, cum tm̄
vtrūq; sit bonum. Hoīes vero cum cōpara-
mus, ille est melior qui bonum amplius quā
alius hēt. Porro qui ampli⁹ eiusdem generis
hēt, & id q̄d minus est habet, qui autem tan-
tummodo q̄d minus est habet, id q̄d ampli⁹
est nō vtiq; habet. In sexaginta. n. sunt & tri-
ginta, non in triginta sunt & sexaginta. Non
operari autem ex eo quod habet, in distribu-
tione officiorum positum est, nō in egestate
virtutum: quia nec bono misericordiæ caret,
qui non inuenit miseros quibus possit mise-
ricorditer subuenire. Huc accedit, quia non
recte comparantur homines hominibus ex
vno aliquo bono. Fieri enim potest vt alius
non habeat aliquid quod alius hēt, sed aliud
habeat quod pluri⁹ est imādum est. Maius. n.
bonum est obediētiā quā cōtinentiā. Nā
connubium nusquam nostrarum scriptura-
rum autoritate damnatur, inobedientia ve-
ro nusquam absoluitur. Si ergo proponatur
virgo permansura, sed tm̄ inobediens, & ma-
ritata, quæ virgo permanere non possit, sed
tamen obediens, quā meliores dicamus:
Minus laudabilem q̄ si virgo esset, an damna-
bilem sicut virgo est? Ita si cōferas ebriosā
virginem sobriæ coniugatæ, quis dubitet eā-
dem ferre sentētiā? Nuptiæ quippe & virgi-
nitas duo bona sunt, quorū alterum maius:
Sobrietas autem & ebriositas, sicut & obe-
dientia & cōtumacia, illa bona sunt, hæc ma-
la. Melius est autem habere omnia bona vel
minora, quā magnum bonum cū magno
malo: quia & in corporis bonis melius est
habere Zachari staturam cum sanitate, quā
Goliz cum febre Recte planē quæritur, non
vtrum omnimodis inobediens virgo coniu-
gatæ obediēti, sed minus obediens obediē-
tiori comparāda sit, quia & illa nuptialis ca-
stitatis est, & ideo bonum est, sed minor q̄
virginalis. Tanto ergo minor in bono obe-
dientiæ, quanto maior in bono castitatis, si
altera alteri comparetur, quæ præponēda sit
iudicat, qui primō ipsā castitatem & obe-
dientiam comparans, videt omnium virtutū
quodammodo matrem esse obediētiā: ac
per hoc ideo potest esse obediētiā sine vir-
ginitate, quia virginitas ex consilio est, non
ex præcepto. Obediētiā vero illam dico
qua

M

Luc. 16.

2. Re. 17.

A

qua præceptis obtemperat, Ideoq; obedientia præceptorū sine virginitate quidem pōt, sed sine castitate esse non pōt. Ad castitatem namq; pertinet non fornicari, nō mœchari nullo illicito cōcubitu maculari, quæ qui nō observant cōtra præcepta Dei faciunt, & ob hoc extorres sunt a virtute obedientiæ. Virginitas aut̃ propterea pōt esse sine obediētia, quia pōt fœmina consilio virginitatis accepto, et custodita virginitate, p̃cepta cōtemne-
B re, sicut multas sacras virgines nouimus ver-
 bosas, curiosas, ebriosas, litigiosas, auaras, su-
 perbas, quæ omnia cōtra præcepta sunt, & si
 cut ipsam Euam inobediētiæ crimine occi-
 dunt. Quapropter non solū obediens inobe-
 dienti, sed obediētor cōiugata minus obedi-
 entī virgini præponēda est. Ex hac obediē-
 tia pater ille qui sine vxore nō fuit, esse sine
 vñico filio & a se occiso paratus fuit. Vñicū
 enim nō immerito dixerim, de quo audiuit
 a dño, In Isaac vocabis tibi semē. Quāto ergo
 citius vt ēt sine vxore esset, si hoc iubere
 audiret. Vnde non frustra sæpe miramur nō
 nullos vtriusq; sexus ab omni cōcubitu cōti-
 nentes, negligenter obedire præceptis, cum
 tam ardentē arripuerint non vti concessis.
 Vnde quis dubitat & excellētiæ sanctorū illo-
 rū patrum atq; matrum filios gñantium, nō
 recte cōparari mares & fœminas nostri t̃pis,
 quāuis & omni cōcubitu immunes, in virtu-
 te obediētiæ minores: ēt si illis hominib. &
 in habitu animi defuisset, qđ in istorū opere
 manifestum est. Sequant̃ ergo agnum pueri
 cātantes canticum nouū, sicut in Apocalipsi
 scriptum est, Qui cum mulierib. se nō conta-
 minauerunt: nō ob aliud nisi quia virgines p̃-
 manserunt. Nec ideo se arbitrent̃ meliores
 esse primis patrib. sanctis, qui nuptiis, vt ita
 dicam, nō nuptialiter vsi sunt. Earum quippe
 vsus ita se habet, vt si quid in eis per carnis
 cōmixtionem quod excedat generandi ne-
 cessitatem, quāuis venialiter factum fuerit,
 cōtaminatio sit. Nā quid expiat venia, si om-
 nino non contaminat illa progressio? A qua
 cōtaminatione mirū si immunes essent pue-
 ri sequētes agnum nisi virgines permanerēt.
 Bonum igitur nuptiarum per oēs gētes atq;
 omnes hoies in causā generandi est & in fide
 castitatis, Quod aut̃ ad populum Dei perma-
 net, ēt in sãctitate sacri, per quam nephas est
 etiam repudio intercedere, alteri nubere, dū

vir eius viuīt, nec saltem ipsa causa pariēdi.
 Quæ cū sola sit qua nuptiæ fiūt, nec ea re nō
 subsequente p̃p quam fiūt, soluitur vinculū
 nuptiale nisi cōiugis morte. Quemadmodū
 si fiat ordinatio cleri ad plebē cōgregādam,
 etiam si plebis congregatio nō subsequatur,
 manet tñ in illis ordinatis sacri ordinatio-
 nis, & si aliqua culpa quisquam ab officio re-
 moueatur, sacro dñi semel imposito non ca-
 rebit, quāuis ad iudiciū permanēte. Genera-
 tionis itaq; causa fieri nuptias, Apostolus
 ita testis est, Volo, inquit, iuniores nubere; Et
 quasi ei dicere, Vt quid? Continuo, subiecit,
 filios procreare, matres familias esse. Ad fidē
 aut̃ castitatis illud pertinet, Vxor non habet
 potestatem corporis sui, sed vir: Similiter &
 vir nō habet potestatem corporis sui, sed mu-
 lier. Ad sacri sãctitatem illud, Vxorem a viro
 nō discedere, qđ si discesserit, manere innu-
 ptam, aut viro suo recōciliari, & vir vxorem
 nō dimittat. Hæc oīa bona sunt, propter quæ
 nuptiæ bonæ sunt, proles, fides, sacra. Nec
 prolem aut̃ carnalem iam hoc t̃pe querere,
 ac per hoc omni tali opere immunitatem
 quādā perpetuā retinere, atq; vni viro Chri-
 sto spiritaliter subdi, melius est vtiq; & san-
 ctius: si tñ ea vacatione sic vtantur homines
 quō scriptum est, Vt cogitent quæ sunt Dei
 quō placeant Deo, i. vt perpetuo cogitet cō-
 tinentia, ne quid minus habeat obediētia,
 quam virtutem tāquam radicalem, atq; vt di-
 ci solet matricem & planē generalem, sãcti
 antiqui patres in opere exercuerūt, illam ve-
 ro continentiam in animi habitu tenuerunt.
 Qui profecto per obediētiā quia iusti &
 sancti erant, & ad omne opus bonum semp̃
 parati, etiam si ab omni concubitu abstinere
 iuberentur, efficerent. Quanto enim facilius
 possent vel iussione vel exortatione Dei non
 concumbere, qui prolem cui vni propagan-
 dæ concumbendo seruiebant, obediendo po-
 terant immolare. Quæ cum ita sint, hæreticis
 quidem, siue Manichæis, siue quicunque alii
 patribus veteris testamenti de pluribus ca-
 lumniantur vxoribus, hoc esse argumentum
 deputantes, quo eorum conuincant incon-
 tinentiam, satis superque responsum est: si
 tamen capiunt non esse peccatum, quod ne-
 que contra naturam committitur, quia non
 lasciuiendi sed gignendi causa illis fœminis
 vtebantur, neque contra morem, quia illis
 tempo-

1. Tim. 5

D 1. Co. 7

1. Co. 7

B Cap. 25



temporibus ea factitabatur, neque contra præceptum, quia nulla lege prohibebantur. Illos vero qui illicite fornicis vti sunt, vel arguit in scripturis illis diuina sententia, vel nobis lectio iudicandis atque vitandis, non approbandis imitandisue proponit. Nostros autem qui coniuges habent quantum possumus admonemus, ne secundum suam infirmitatem de illis sanctis patribus audeant iudicare; comparantes, ut ait

rât. Scientes sanè sibi atque omnibus fidelibus dilectis & electis Christi membris, multis ab oriente & occidente venientibus, etiam inter se distante pro meritis gloriæ luce fulgentibus, hoc tamen magnum in commune præstari, ut cum Abraham & Isaac & Iacob recumbant in regno Dei, qui non propter hoc seculum, sed propter Christum coniuges, & propter Christum patres fuerunt.

Mat. 8.

D. AURELIUS AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi, De
sancta virginitate.

H

LIBER VNVS.



Librum de bono coniugali, nuper addidimus, in quo etiam Christi virgines admonuimus atque monemus, ne propter excellentiam muneris amplioris quod

Cap. I.

diuinitus acceperunt, contemnunt in sui comparatione patres & matres populi Dei, hominesque illos quos tamquam oliuam commendat Apostolus ne superbiat insertus oleaster: & eos qui ueturo Christo etiam in filiorum propagatione seruiebant, ideo meriti inferioris esse arbitretur, quia iure diuino continentia concubio, & nuptiis pia uirginitas anteponi. In illis quippe parabatur & parturiebatur futura, quæ nunc impleri mirabiliter & efficaciter cernimus, quorum etiam uita coniugalis prophetica fuit: unde non consuetudine humanorum uotorum atque gaudiorum, sed valde profundo consilio Dei, in quibusdam eorum secretis honorari, in quibusdam etiam secretis relaxari meruit. Hoc uero tempore quibus dictum est, Si se non continent, nubant, non adhibenda est exhortatio sed consolatio. Quibus autem dictum est, Qui potest capere capiat, exortandi sunt ne terreantur, & terredi ne extollantur. Non solum ergo predicanda est uirginitas ut ametur: verumetiam monenda ne infletur. Hoc isto sermone suscepimus, adiunxit Christus uirginis filius, uirginum sponsus, uirginali uero corporaliter natus, uirginali connubio spiritaliter coniugatus. Cum ipsa igitur uniuersa ecclesia uirgo sit desponsata uni viro Christo, sicut dicit Apostolus, quanto digna sunt honore membra eius quæ hoc custodiunt,

Rom. II.

I. Cor. 7.

Mat. 19.

Cap. 2.

I. Co. 11.

etiam



etiam in ipsa carne, quod tota custodit in fide, quæ imitatur matrem viri & domini sui? Nā ecclesia quoq; & virgo & mater est: Cuius. n. integritati consulimus, si virgo nō est? aut cuius prolem alloquimur, si mater non est? Maria corporaliter caput huius corporis peperit, Ecclesia spiritaliter mēbra illius capitis parit. In vtraq; virginitas fecunditatem non impedit, in vtraq; fecunditas virginitatem non adimit. Proinde cū ecclesia vniuersa sit sancta & corpore & spū, nec tñ vniuersa sit corpore virgo sed spū, quanto sāctior est in his membris, vbi virgo est & corpore & spū. Scriptum est in euāgelio, q̄ mater & frater Christi, hoc est, consanguinei carnis eius, cum illi nuntiati fuissent & foris expectarent, q̄a non possent cū adire præturbā, ille rñdit, Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei? Et extendēs manum super discipulos suos ait, Hi sunt fratres mei, & quicumq; fecerit voluntatem patris mei, ipse mihi frater, & mater, & soror est. Quid aliud nos docet, nisi carnali cognitioni genus nostrū spiritaliter preponere: nec inde beatos esse aīos, si iustis & fannīs propinquitatē iunguntur, sed si eorum doctrinæ ac morib. obediendo atq; imitando cohærescunt? Beatior ergo Maria percipiendo fidem Christi, cōcipiendo carnem Christi. Nam & dicenti cuidam, Beatus venter qui te portauit: ipse rñdit, Imō beati qui audiunt vebum Dei, & custodiunt. Denique fratrib. eius, i. secundum carnem cognatis, qui non in eum crediderūt, quid profuit illa cognatio? Sic & materna propinquitatē nihil Mariæ profuisset, nisi foelicius Christū corde q̄ carne gestasset. Ipse quoq; virginitas eius gratioꝝ & acceptior, quia non eam concepit Christus viro violaturo q̄ conseruaret ipse pręcipuit, sed priusquam cōcipere iam Deo dicatā de qua nascere ē elegit. Hoc indicant verba quæ sibi foetum annūciāti angelo Maria reddidit. Quō, inq̄, fiet istud, qm̄ virum nō cognosco? Quod profecto nō diceret, nisi Deo virginem se ante vouisset. Sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro iusto, non violenter ablaturo, sed potius contra violentos custodituro, quod illa iam vouerit. Quāq; etiam si hoc solum dixisset, Quō fiet istud: nec addidisset, quoniam virum non cognosco: non quæsisset vtique, promissum sibi fi-

lium quō foemina paritura esset, si concubitura nupsisset. Poterat & iuberi virgo permanere, in qua Dei filius formam serui cōgruēti miraculo acciperet, sed exēplo sanctis futura virginib. ne putaretur sola virgo esse debuisse, quæ prolem etiam sine concubitu cōcipere meruisset, virginitatem Deo dicauit, cum adhuc qd esset conceptura nesciret, vt in terreno mortaliq; corpore, cēlestis vitæ imitatio, voto fieret, non pręcepto, amore eligendi, nō necessitate seruiēdi: ita Christus nascēdo de virgine, quæ antequam sciret q̄s de illa fuerat nasciturus, virgo statuerat permanere, virginitatem sanctā approbare maluit quam imperare. Ac sic etiam in ipsa foemina, in qua formam serui accepit, virginitatem esse liberam voluit. Non est ergo cur Dei virgines contristentur, q̄ etiam ipsæ virginitate seruata matres carnis esse non possunt. Illum enim solum virginitas decenter parere posset, qui in sua natiuitate patrem habere non posset. Veruntamen illæ vniuersæ sanctæ virginis partus, omnium sanctarum virginum est decus. Et ipse cum Maria matres Christi sunt, si patris eius faciunt voluntatem. Hinc enim & Maria laudabilius atque beatius Christi mater est, secundum supra memoratam eius sententiam. Quicumque facit voluntatem patris mei qui in coelis est, ipse mihi frater, et soror, et mater est. Has sibi omnes propinquitates in populo quem redemit spiritaliter exhibet, fratres & sorores, habet sanctos viros & sanctas foeminas, quoniam sunt illi in cōlesti hæreditate cohæredes. Mater eius est tota ecclesia, quia membra eius, id est, fideles eius per Dei gratiam ipsa vtique parit. Item mater eius est oīs anima pia, faciens voluntatem patris eius foecundissima charitate, in iis quos parturis, donec in eis ipse formetur. Maria ergo faciens voluntatē Dei, corporaliter Christi tātummodo mater est, spiritaliter autē & soror & mater. Ac per hoc illa vna foemina, non solum spiritu, verum etiam corpore & mater est & virgo. Et mater quidem spū, nō capitis nostri qd est ipse Saluator, ex quo illa magis spiritaliter nata est, quia oēs qui in eum crediderint in quib. & ipsa est, recte filii sponsi appellānt. Sed planē mater membrorum eius quod nos sum⁹, quia cooperata est charitate, vt fideles in Ecclesia nascerentur, qui illius capitis membra

Cap. 3.
Mat. 12.

M

Cap. 5.

Luce. 11.

Mat. 12.

Cap. 4.

L

Luce. 1.

Galat. 4.

A

cap. 6.



bra sunt: Corpore vero mater ipsius capitis: Oportebat. n. caput nostrum pp. insigne miraculum fm. carnem nasci de virgine, quo significaret mēbra sua de virgine Ecclesia fm. spm. nascitura. Sola ergo Maria & spū & corpore & mater & virgo, & mater Christi, & virgo Christi: Ecclesia vero in sanctis regnū Dei possessoris, spū quidem tota mater Christi est, tota virgo Christi corpore autē nō tota, sed quibuscūq; virgo Christi, in quibuscūq; mater, sed nō Christi. Et cōiugata quippe fideles scēminē, & virgines Deo dicatā sanctis morib. & charitate, de corde puro & cōsciētia bona, & fide non ficta, q̄a voluntatem patris faciunt, Christi spiritualiter matres sunt. Quę autē cōiugali vita corporaliter pariunt, nō Christum, sed Adam pariūt. Et ideo currunt vt sacris imbuti Christi membra fiant partus earū, quoniā quid pepererint norūt. Hoc dixi ne forte audeat fœcunditas coniugalis cū virginali integritate cōtendere, atq; ipsam Mariā prapōnere, ac virginib. Dei dicere, Illa in corpore duas res habuit honorādas, virginitatem & fœcunditatem, q̄a & integra permansit & peperit. Hanc fœlicitatem qm̄ totam vtrāq; h̄re non potuimus, partita sumus, vt vos sitis virgines, nos simus matres: vobis quod desit in prole, consoletur seruata virginitas: nobis pro prolis lucro amissa compenset integritas. Hęc vox fidelium coniugarum ad sacras virgines vtrūq; ferēda esset, si Christianos corpore parerēt: vt hoc solo esset Marię fœcunditas carnis, excepta virginitate prastantior, q̄ illa ipsum caput horum membrorum, hęc autē membra illius capitis procrearet. Nūc vero etiam si tales hac voce cōtendant, quā ob hoc tñ viris iunguntur atq; miscent vt filios habeant, nihilq; aliud de filiis cōgitant, nisi vt eos Christo lucrent, atq; id mox vt potuerint faciūt, non tñ Christiani ex earum carne nascūtur, sed postea sūt, Ecclesia pariente p̄ hoc quo membrorum Christi spiritualiter mater est, cuius etiam spiritualiter virgo est. Cui sancto partui cooperatur & matres, quę non Christianos corpore pepererunt, vt fiant quod se corpore parere non potuisse nouerunt, per hoc tñ cooperantur vbi & ipsę virgines matresq; Christi sunt, in fide, sc̄ quę per dilectionem operatur. Nulla ergo carnis fœcunditas sanctę virginatū etiam carnis comparari po-

test. Neq; n. & ipsa quia virginitas est, sed q̄a Deo dicata est honoratur, quę licet in carne seruet, spūs tñ religione ac deuotione seruetur. Ac per hoc spiritualis est etiam virginitas corporis, q̄ vouet & seruat cōtinentia pietatis. Sicut enim nemo impudice vult corpore: nisi spūs prius cōcepta nequitia: ita nemo pudicitiam seruat in corpore, nisi spūs prius insita castitate. Porro autē si pudicitia coniugalibus quauis custodiat in carne, aio tñ non carni tribuit, quo p̄fide atq; rectore, nulli p̄ter proprium coniugum caro ipsa miscetur: q̄to magis quantoq; honoratus in animi bonis illa cōtinentia numerāda est, quā integritas carnis ipsa creatori aīę & carnis vouet, consecrat, seruat? Nec illarum ergo fœcunditas carnis quę hoc tempore nihil aliud in coniugio quam prolem requirit qua mācipent Christo, pro amissa virginitate compensari posse credēda est. Priorib. quippe temporib. venturo secundum carnē Christo, ipsum genus carnis in ampla quadam & p̄phetica gēte necessarium fuit. Nunc autē cum ex omni hominum genere, atq; omnib. gentib. ad populum Dei, & ciuitatem regni cœlorum, membra Christi colligi possint, sacra virginitatem qui potest capere capiat, & ea tantum quę se non continet nubat. Quid. n. si aliqua mulier diues multam pecuniā huic bono operi impendat, vt emat ex diuersis gētib. seruos, quos faciat Christianos, nōne vberius atq; numerosius q̄ vteri quantalibet feracitate Christi membra gignenda curabit? Nec ideo tamē pecuniam suam comparare muneri sacre virginitatis audebit. At si propter faciendos qui nati fuerint Christianos, fœcunditas carnis pro amissa virginitate merito compensabit, fructuosius erit hoc negotium, si magnō pecuniario pretio virginitas amittat quo pueri faciendi Christiani multo plures emanant, q̄ vnus vtero quantalibet ferulinascerentur. Quod si stultissime dī, hēant fideles nuptiæ bonum suum, de quo in alio volumine quātum visum est differimus, & honorent amplius sicut rectissime consueuerunt in sacris virginibus melius earum, de quo isto sermone differimus. Nam ne illo q̄dem debent continentium meritis se conferre coniugia, quōd ex eis virgines procreantur, hoc enim non coniugi bonum est, sed naturę, quę sic diuinitus instituta est, vt ex quolibet

1. Tim. 1.

Mat. 12.

B

Cap. 7.

D

Cap. 9.

Mat. 16.

1. Co. 7.

C

E

Cap. 10.

Gala. 5.

Cap. 8.

quolibet humano vtriusq; sexus concubitu, siue ordinato & honesto, siue turpi & illicito, nulla femina nisi virgo nascat, nulla tñ sa-
 era virgo nascit: ita fit vt virgo nascat etiam de stupro, sacra aut virgo nec de coniugio.
Cap. 11. Nec nos hoc in virginib. predicamus q̄ vir-
 gines sunt, sed q̄ Deo dicat̄ pia continentia
 virgines. Nam q̄ nō temere dixerim, felicior
 mihi vñ nupta mulier q̄ virgo nuptura, habet
 enim iam illa qđ ista adhuc cupit, p̄sertim
 si nondū vel spōsa cuiusquam sit. Illa studet
 vni placere cui data est, hęc multis incerta
 cui danda est: hoc vno pudicitia cogitationis
 defendit̄ turba, q̄ non adulterū, sed maritū
 querit in turba. Illa igit virgo cōiugat̄ meri-
 to p̄ponit, quę nec multitudini se amandā
 p̄ponit, cum amorē vnius ex multitudine
 inquit, nec se vni iam cōponit inuento, co-
 gitans q̄ sunt mūdi, quō placeat viro, sed spe-
 ciosum forma p̄e filiis hoīum sic amauit, vt
 qui eum sicut Maria cōcipere carne nō pos-
 sit, ei corde concepto etiam carnē integram
 custodiret. Hoc genus virginū nulla corpo-
 ralis fecunditas protulit. Nō est hęc proles
 carnis & sanguinis. Si harum querit mater,
 Ecclesia est. Nō parit virgines sacras nisi vir-
 go sacra; virgo illa quę despōsata est vni viro
 casta exhiberi Christo. Ex illa nō tota corpo-
 re, sed tota virgine spū nascunt̄ sacre virgi-
 nes & corpore & spū: Habeant coniugia bo-
 num suū, nō q̄ filios procreant, sed q̄ hō-
 neste, q̄ licite, quia pudice, q̄ socialiter p̄-
 creat, & procreatos pariter, salubriter, instā-
 ter educant, q̄ thori fidē inuicem seruāt: qui
2. Co. 11. sacrum connubii nō violant. Hęc tñ omnia
 humani officii sunt munera, virginalis aut in-
 tegritas & per piam cōtinentiam ab omni cō-
 cubitu immunitas, angelica portio est, & in
 carne corruptibili incorruptionis perpetuę
 meditatio. Cedat huic omnis fecunditas car-
 nis, omnis pudicitia coniugalis, illa nō est in
 potestate, illa non est in eternitate. Fecundita-
 tem carnalem nō habet liberum arbitriū, pu-
 dicitiam cōiugalem habet cōelum. Profecto
 habebūt magnum aliquid p̄ter ceteros in
 illa cōi immortalitate, qui habet aliquid iam
 non carnis in carne. Vnde mirabiliter desi-
 piunt, qui putāt cōtinentia bonum non esse
 necessarium p̄ regnum cōlorum, sed p̄
 p̄sens seculum: q̄. i. coniugia terrenis curis
 plurib. atq; arctiorib. distendunt̄ qua mole-
 stia virgines & continentes earent, quasi ob
 hoc tñ melius sit nō cōiugari, vt huius tem-
 poris relaxent̄ angustię, non q̄ in futurum
 seculum aliquid profic. Hanc vanam iniam
 ne cordis propria vanitate protulisse videan-
 tur, adhibent ex Apostolo testimonium vbi
 ait, De virginib. autem p̄ceptum dñi nō habeo,
 cōsiliū autem do t̄quam miser-
 cordiam consecutus a Deo vt fidelis essem.
 Existimo itaq; hoc bonum esse propter p̄-
 sentem necessitatē, quia bonum est homini
 sic esse. Ecce, inquit, vbi manifestat Aposto-
 lus hoc propter p̄sentem necessitatē bo-
 num esse, non propter futuram eternitatem.
 Quasi p̄sentis necessitatis rationē haberet
 Apostolus, non providēs & consulens in fu-
 turum, cum o m̄ais eius dispensatio non nisi
 ad vitam eternam vocet. P̄sens ergo est vi-
 tādā necessitas, sed tñ quę aliquid bonorum
 impedit futurorum. Qua necessitate vita co-
 gitur cōiugalis cogitare quę mūdi sunt, quō
 placeat vir vxori, vel vxor viro: nō q̄ ea se-
 parent a regno cōlorum, sicut sunt peccata,
 quę ideo p̄cepto non consilio prohiben-
 tur, quia domino p̄cipiēti nō obedire dā-
 nabile est, sed illud quod in ipso Dei regno
 amplius haberi possit, si ampli⁹ cogitaretur
 quomodo placendum esset Deo, minus erit
 vt̄que cum hoc ipsum minus cōiugii neces-
 sitate cogitatur. Ideo de virginib. inquit, p̄-
 ceptum dñi nō habeo. P̄ceptū enim quis
 quis non obtemperat, reus est & debitor pē-
 nę. Proinde quia vxorem ducere vel nubere
 peccatum nō est, si autem peccatū esset p̄-
 cepto vetaret, propterea p̄ceptum dñi de
 virginib. nullū est. Sed qm̄ deuitatis remis-
 sione peccatis, adeūda est vita eterna, in qua est
 quędam egregia gloria, nō omnibus in eter-
 num victuris, sed quibuldā ibi tribuēda, cui
 cōsequēdę parum est liberatum esse a pec-
 catis, nisi aliquid ipsi liberatori voueatur, qđ
 nō sit criminis nō vouisse, sed vouisse ac red-
 didisse sit laudis. Cōsiliū, inquit, do t̄aqua
 misericordiam cōsecutus a Deo vt fidelis es-
 sem. Neque enim inuidere debeo fidele cōsi-
 liū, qui nō meis meritis, sed Dei misericor-
 dia sum fidelis. Existimo itaque hoc bonum
 esse propter p̄sentē necessitatē. Hoc est,
 inquit, vnde p̄ceptum domini nō habeo,
 sed consiliū do, hoc est, de virginib. exi-
 stimo bonum esse propter p̄sentē neces-
 sitatem.

fitatem. Noui enim quid præsētis temporis, cui coniugia seruiunt, necessitas cogat, ut ea quę Dei sunt minus cogitentur, q̄ sufficit adipiscendā illi glorię, q̄ non erit oīum, q̄uis in ęterna vita ac salute manentium. Stella. n. ab stella differt in gloriā, sic & resurrectio mortuorum. Bonū est ergo homini sic esse. Deinde adiungit idē Apostolus & dicit, Alligatus es vxori, ne quęsieris solutionem: solutus es ab vxore, ne quęsieris vxorem. Horum duorum qđ prius posuit, ad pręceptū pertinet, contra qđ non licet facere. Non. n. licet dimittere vxorē nisi ex causa fornicationis, sicut in Euangelio dñs dicit. Illud aut quod addidit, Solutus es ab vxore, ne quęsieris vxorem, cōsiliū snia est, non pręceptū, licet itaq; facere, sed melius est nō facere. Deniq; continuo subiicit, Et si acceperis vxorem non peccasti, & si nupserit virgo nō peccat. Illud aut prius cum dixisset, Alligatus es vxori ne quęsieris solutionem, nunqđ addidit, & si solueris non peccasti? Iam. n. supra dixerat, His aut qui sunt in cōiugio pręcipio, nō ego sed dñs, vxorem a viro nō discedere, qđ si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: fieri. n. potest ut nō sua culpa, sed mariti discedat. Deinde ait, Et vir vxorem ne dimittat, quod nihilominus ex pcepto dñi posuit, nec ibi addidit, & si dimiserit non peccat. Pręceptū est. n. hoc, cui nō obedire peccatum est, nō cōsiliū, quō si vti nolueris, minus boni adipisceris, nō mali aliquid perperabis. Propterea cū dixisset, Solutus es ab vxore ne quęsieris vxorem, qđ non pręcipiebat ne malū fieret, sed cōsulebat ut melius fieret: continuo subiunxit, Et si acceperis vxorem, non peccasti, & si nupserit virgo nō peccat. Addidit tñ, Tribulationem autē carnis habebit eiusmodi. Ego aut vobis parco: Hoc modo exhortās ad virgininitatē continētiāq; perpetuā, ut aliquantulum a nuptiis ēt detereretur, modeste sane, non tanq̄ a re mala & illicita, sed tanq̄ ac onerōsa ac molestia. Aliud enim est admittere carnis tuptitudinē, aliud habere carnis tribulationem. Illud est criminis facere, hoc laboris est pati, quem plerumque hoīes etiam pro officiis honestissimis non recusant, sed pro habendo cōiugio iam hoc tpe, quo non per carnis propagatione futuro Christo ipsius prolis propagatione seruatur, istam tribulationem carnis, q̄ nupturis

prędicit Apostolus, suscipere tolerandā, per stultum esset nisi metueret incontinentib. ne tentante satana in peccata dānabilia laberentur: Quid autē se dicit eis parcere, quos attri-bulationem carnis habituros, nihil mihi interim sanius occurrit, q̄ eum noluisse aperire & explicare verbis eandem ipsam carnis tribulationem, q̄ pręnūciauit eis qui eligūt nuptias, in suspicionibus zeli coniugalib., in procreandis filiis atq; nutriendis, in timorib. & merorib. orbitatis. Quotus. n. quisq; cum se cōnubii vinculis alligauerit nō istis trahatur atq; agitet affectibus? Quos neq; nos exag-gere debemus, ne ipsi nō parcamus, quibus parcēdum existimauit Apostolus. Tñ p hoc quod breuiter posui, cautum fieri lēctorem oportuit aduersus eos, qui hoc quod scriptū est, Tribulationem autē carnis habebunt eiusmodi, ego aut vobis parco: nuptiis calūniantur, qđ eas ex obliquo snia ista dānauerit, velut ipsam dānationem noluerit dicere, cum ait, Ego aut vobis parco, ut videlicet cū istis parcat, atq; suę non pepercerit, si mentiēdo dixit, Et si acceperis vxorem nō peccasti, & si nupserit virgo non peccat. Qđ qui de sancta scriptura credūt vel credi volunt tanquā viam sibi muniūt ad mentiēdi licētiam, vel ad defensionem suę peruersę opinionis ubi cunq; aliud sentiūt quā sana doctrina postulat. Si quid. n. manifestum de diuinis libris prolatum fuerit, quo eorum consutentur errores, hoc ad manum habent velut scutum, quo se aduersus charitatem quasi tuentes nudent a diabolo vulnerandos, ut dicāt hoc auctorem libri non verum dixisse, aliās ut infirmis parceret, aliās ut contemptores terreret, sicut occurreret causa qua eorū peruersa sententia defendatur, atque ita dum ea quę opinantur, defendere quā corrigere malunt, scripturarum sanctarum auctoritatem frangere conantur, qua vna omnes ceruices superba durāque franguntur. Vnde sectatores & sectatrices perpetuę continentię & sacre virginittatis admoneo, ut bonum suum ita pręferāt nuptiis, ne malum iudicent nuptias: ne que fallaciter, sed plane veraciter ab Apostolo dictum nouerint. Qui dat ad nuptum, bene facit, qui nō dat ad nuptū, melius facit. Et si acceperis vxorē, non peccasti, & si nupserit virgo, nō peccat. Et paulo pōst, Beatior autem erit si sic permanferit, secundum meā

Ibidem.

M
Cap. 17.
1. Co. 7.

Cap. 18.

A

1. Co. 7.

sententiam. Et ne humana sententia putaret, adiungit. Puto autē q̄ & ego spm̄ Dei habē. Hæc dñica, hæc apostolica verba, hæc sana doctrina est, sic eligere dona maiora, ne minora damnenſ. Meliore est in scriptura Dei veritas Dei, q̄ in cuiusquam mēte & carne virginitas hominis. Quod castū sic amē, vt qđ verum est non neget. Nam quid mali nō pnt etiam de sua carne cogitare, qui credūt Apostolicā linguā eo ipso loco, vbi virginitatem corporis cōmendata corruptione mēdacij

B virginē nō fuisse? Primitus ergo ac maxime qui bonū virginitatis eligunt, scripturas sanctas firmissime teneant nihil esse mētitas. Ac per hoc ē illud verū esse qđ dictum est, Et si acceperis vxorē, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccat. Nec putent minui tam magnum integritatis bonū, si nuptiæ nō erūt malum. Immo vero hinc sibi potius maioris gloriæ p̄mā pręparatā esse cōsidat, quæ nō damnari si nuberet timuit, honoratius coronari, q̄ nō nubere cōcupiuit. Qui ergo sine cōiugio permanere voluerint nō tanq̄ foueā peccati nuptias fugiāt, sed tanq̄ collem minoris boni trāscendāt, vt in maioris cōtinentiæ monte re quiescāt. Ea quippe lege collis iste inhabitat, vt non cum voluerit q̄s emigret.

I. Co. 7.

Mulier. n. alligata est quandiu vir eius viuūt. Veruntū ad cōtinentiā viduālē ab ipso tanq̄ gradu cōscenditur, pp̄ virginalē vero vel declinandus est nō consentiēdo petitoribus, vel transiliēdus pręueniēdo petitores. Ne q̄s autē putaret duorū operū boni atq; melioris æqualia fore p̄mia, propterea cōtra eos disse rēdū fuit, qui qđ ait Apostolus, Existimo autē hoc bonū esse pp̄ pręsentem necessitatē, ita interpretati sunt, vt non pp̄ regnum celorū, sed pp̄ seculum præsens virginitatem vt lem dicerent, tanq̄ in illa vita æterna nihil ceteris amplius habituri essent, qui in hoc melius legissent. In qua disputatione cum ad illud ventremus qđ idem Apostolus ait, Tribulatio nem autē carnis hēbunt hmōi, ego autē vobis parco, alios litigatores incurrimus, qui non

Cap. 19.

I. Co. 7.

C æquales p̄petuæ cōtinentiæ nuptias facerēt, sed eas oīno damnarent. Nam cū error vterque sit vel æquare sanctæ virginitati nuptias vel damnare, nimis inuicē fugiendi duo isti errores aduersā fronte configunt, quia veritatis medium tenere noluerunt, quo & certarōne, & sactarum scripturarum autoritate,

nec peccatum nuptias esse inuenimus, nec eas bono vel virginalis continentiæ, vel etiā vidualis æquamus. Alii quippe appetēdo virginitatem nuptias tanq̄ adulterium detestantur das esse putauerūt. Alii vero defendendo cōnubiū, excellentiā perpetuæ cōtinentiæ nihil mereri amplius q̄ coniugalem pudicitia voluerūt, quasi vel Susannæ bonū, Mariæ sit hūmiliatio, vel Mariæ maius bonū, Susannæ de beat esse damnatio. Absit ergo vt ita dixerit Apostolus nuptis siue nupturis. Ego autē vobis parco: tanq̄ voluerit dicere, quæ poena cōiugatis in futuro seculo debeat. Absit vt a Daniele de temporali iudicio liberatam, Paulus mittat in gehennā. Absit vt maritalis thorus ei poena sit ante tribunal Christi, cui fidē seruando elegit sub falsā accusatione adulterii, vel periclitari vel mori. Quid egit vox illa, Melius est mihi incidere in manus vestras, q̄ peccare in cōspectu Dei: si Deus eā fuerat nō q̄ pudicitia nuptialē seruabat liberaturus: sed quia nupserat damnaturus? Et nunc quotiens castitas cōiugalis aduersus calumniatores criminatoresq; nuptiarum scripturæ sanctæ veritatē munit, totiens a spū sancto cōtra falsos testes Susanna defendit, totiens a falso crimine liberat, & multo maiore negotio. Tunc. n. vni coniugate, nunc omnibus. Tunc de occulto & falso adulterio, nunc de vero & manifesto connubio crimen intendit. Tūc vna mulier ex eo q̄ iniqui seniores dicebāt, nunc oēs mariti & vxores ex eo q̄ Apostolus dicere noluit acculant. Damnationē quippe vestram, inquit, tacuit cum ait, Ego autē vobis parco. Quis hoc? Nemp̄ ille qui superius dixerat. Si acceperis vxorē non peccasti, & si nupserit virgo non peccat. Cur igitur in eo q̄ modeste tacuit, coniugiorum suspicamini crimen, & in eo q̄ aperte dixit, coniugiorū non agnoscitis defensionē? An eos damnat tacitus, quos locutus absoluit? Nonne iā mitius accusat Susanna non de cōiugio, sed de ipso adulterio, q̄ doctrina Apostolica de mēdacio. Quid in tāto periculo faceremus, nisi tam certum apertumq; esset pudicas nuptias non debere damnari, q̄ certum apertumque est sanctam scripturā non posse mētiri? Hic dicet aliquis, Quid hoc pertinet ad sanctam virginitatem vel perpetuam continentia, cuius p̄dicatio isto sermone fulepta est? Cui respondeo, primo quod superius cōmemora-

Cap. 16.

Dm. 13.

Luce. 1.

I. Co. 7.

Dm. 13.

I. Co. 7.

E

Cap. 11.

rui, ex hoc gloriam maioris illius boni esse
 maiorē, q̄ eius adipiscendæ causā bonum cō-
 iugale transcenditur, non peccatū coniugij
 deuatur. Alioquin perpetuē cōtinētiū bonū
 nō prācipue laudari, sed tantū nō vituperari
 f. sufficeret: si propterea teneretur, qm̄ nubere
 crimen esset. Deinde quia non humana sen-
 tentia, sed Diuinę scripturę authoritate ad
 tam excellens donū homines exortandi sunt
 nō mediocriter neq; prętereunter agendum
 est, ne cuiquā ipsa Diuina scriptura in aliquo
 mentita videatur. Dehortantur. n. potius quā
 exhortantur virgines sacras, qui eas sic per-
 manere nuptiarū damnatione cōpellunt. Vn-
 de. n. confidant verum esse quod scriptū est.
 Et qui non dat ad nuptum, melius facit, si fal-
 sum putant esse q̄ iuxta superius nihilomi-
 nus scriptū est. Et qui dicat virginem suā, be-
 ne facit. Si autē loquenti scripturę de nuptia-
 rū bono indubitanter crediderint, eadē cēle-
 stis eloquij veracissima authoritate firmatę,
 ad melius suum seruenti ac fidenti alacritate
 transcurrent. Vnde iam satis pro suscepto ne-
 gocio diximus, & quātum potuimus demō-
 strauimus: nec illud quod ait Apostolus, Exi-
 stimo autē hoc bonū esse propter p̄ntem ne-
 cessitatē: sic esse accipiendum, tāquā in hoc
 seculo meliores sint sacrę virgines fidelibus
 coniugatis, in regno autē cēlorum atq; in su-
 turo seculo pares sint. Nec illud vbi ait de nu-
 bentibus, Tribulationem autē carnis habebūt
 eiusmodi. Ego autē vobis parco: ita intelligen-
 dū, tanquā nuptiarū peccatum & damnatio-
 nē maluerit tacere quā dicere. Harū quippe
 duarū sententiā singulas, duo errores sibi
 met cōtrarii, non eas intelligendo tenuerūt.
 Illā. n. de p̄nti necessitate, illi pro se interp̄ta-
 tur, qui nubentes non nubentibus equare cō-
 tendunt: hanc vero vbi dictū est, Ego autē vo-
 bis parco, illi qui nubētes dānare pręsumūt.
 Nos autē scdm̄ scripturarū sanctarū fidē sa-
 namq; doctrinā nec peccatum esse dicimus
 nuptias. & earū tñ bonū non solum infra vir-
 ginalē, verum etiam infra vidualem continē-
 tiam constituimus: pręsentemq; necessitatē
 coniugatorum non quidem solum ad vitam
 aternā, verum etiam excellentem gloriam &
 honorem qui perpetuē cōtinētię reserua-
 tur, impedire eorum meritum dicimus, neq;
 hoc tēpore: nisi eis qui se non continent nu-
 ptias expedire & tribulationem carnis ex af-

fectu carnali venientē, sine quo nuptiæ in-
 continentium esse non possunt, nec tacere
 voluisse Apostolū verā pręmonentē, nec ple-
 nius explicare hominū infirmitati parcentē. H
 Nunc iam scripturarū diuinarū euidentissi-
 mis testimonijs, quę pro nostrę memorię
 modulo recordari valuerimus, clarius appa-
 reat, non propter pręsentē huius seculi vitā
 sed propter futurā, quę in regno cēlorū pro-
 mittitur, perpetuam continentiam diligendā.
 Quis autē hoc non aduertat in eo quod pau-
 lopost idē Apostolus ait, Qui sine vxore est,
 cogitat ea quę sunt dñi, quō placeat dño : q̄
 autē matrimonio iunctus est, cogitat ea quę
 mundi sunt, quō placeat vxori. * & diuisa est
 mulier nupta: & virgo quę innupta est, soli-
 cita est quę sunt dñi, vt sit sancta & corpore
 & spū: quę autē nupta est, sollicita est, quę sūt
 mundi quō placeat viro. Nō vtiq; ait, cogitat
 ea quę securitatis sunt in hoc seculo, vt sine
 grauiorib; molestijs tēpus transigat: neq; ad
 hoc diuisam dicit innuptam & virginem ab
 ea, quę nupta est, i. distinctam atq; discre-
 tam, vt innupta in hac vita secura sit propter
 temporales molestias euitandas, quibus nu-
 pta non caret: sed cogitat, inquit, quę sunt
 dñi, qñ placeat dño, & sollicita est quę sunt
 dñi, vt sit sacta & corpore & spū. Nisi forte
 vsq; adeo quis insipienter cōtentiosus est, vt
 conetur asserere nō propter regnū cēlorū,
 sed propter pręsens seculū dño placere nos
 velle, aut pp̄ vitā istā, non propter aternā ef-
 se sanctas & corpore & spiritu. Hoc credere
 quid est aliud, nisi miserabiliorē esse omnib;
 hominibus? Sic. n. Apostolus ait, Si in hac vi-
 ta tantū in Christo sperantes sumus, misera-
 biliores sumus omnibus hominibus. An ve-
 ro qui frangit panē suum esurienti, si tantum
 propter hanc vitam facit, stultus est: & ille e-
 rit prudēs qui castigat corpus suum vsq; ad
 continentiam, quā nec cōiugio misceatur, si
 ei nihil proderit in regno cēlorū? Postremo
 ipsum dñm audiamus euidentissimam hinc
 sententiam profertentē. Nā cū de coniugibus
 non separandis nisi causā fornicationis diui-
 ne ac terribiliter loqueretur, dixerunt ei di-
 scipuli, Si talis est causā cū vxore, non expe-
 dit nubere. Quibus ille, Non oēs, inquit, ca-
 piunt verbū hoc: sunt. n. spadones qui ita na-
 ti sunt: sunt autem alij qui ab hominib; facti
 sunt: & sunt spadones qui seipfos castrauerūt

Aug. Tomus Sextus. Ll pro-

1. Cor. 1.

propter regnū cēlorum. Qui potest capere capiat. Quid veracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit, veritas dicit, virtus & sapientia Dei dicit, eos q̄ pio proposito ab vxore ducēda se continuerint, castrare seipsos propter regnū cēlorū: & contra humana vanitas impia temeritate contendit, eos qui hoc faciūt, præsente tantūmodo necessitatē molestiarum cōiugalium deuitare: in regno cēlorū amplius quicquā cēteris non habere.

Cap. 24.

Esa. 16.

De quibus autem spadonibus loquitur Deus per Esaiam Prophetā, quibus se dicit daturū in domo sua & in muro suo locū nominatū, meliorem multo quā filiorū atq; filiarū: nisi de ijs qui seipsos castrant propter regnū cēlorum? Nam illis quibus ipsum virile membrum debilitatur, vt generare nō possint, sicut sunt Eunuchi diuturni & regum, sufficit vtiq; cū Christiani fiunt, & Dei pręcepta custodiunt, eo tamen proposito sunt, vt coniuges si possint habere cēteris in domo Dei coniugatis fidelibus adæquant, qui prole licite pudicęq; susceptam in Dei timore nutriūt docentes filios suos, vt ponant in Deo spem suā, non aut accipere meliorem locū quam est filiorū atq; filiarū. Neq; n. vxores animi virtute, sed carnis necessitate non ducūt. Cōtendant: sanē qui voluerint de his Prophetā spadonibus hoc pręnunciasse, qui corpore abscissi sunt, iste quoq; error causę quam suscepimus suffragatur: neque enim spadones istos eis, qui in domo eius nullum locum habent prætulit Deus, sed eis vtiq; qui in filiis generandis cōiugalīs vitę meritiū seruant. Nā cū dicit, Dabo locū multo meliorem: ostendit & coniugatis dari, sed multo inferiorem. Vt ergo concedamus in domo Dei, prędictos futuros eunuchos secundū carnem, qui in populo Israel non fuerūt: quia & ipsos videmus cum Iudei non fiant, tñ fieri Christianos, nec de illis dixisse Prophetā, qui proposito cōtinentiæ cōiugia nō querētes seipsos castrant propter regnū cēlorū: ita ne tanta de mentia quisquam est cōtrarius veritati, vt in carne factos eunuchos meliōrē quā coniugatos locum in domo Dei habere credat, & pio proposito continentes, corpus vsq; ad cōtemptas nuptias castigātes, seipsos non in corpore, sed in ipsa concupiscentię radice castrātes, cēlestē & angelicā vitā in terrena mortalitate meditātes cōiugatorū meritis pa-

res esse cōtendat: & Christo laudanti eos qui seipsos castrauerunt, nō propter hoc seculū, sed propter regnū cēlorū, Christianus contradicat, affirmans hoc pñi vitę esse vtile, nō futurę? Quid aliud istis restat, nisi vt ipsum regnū cēlorū ad hanc temporālē vitā, in qua nunc sumus, asserant pertinere? Cur. n. non & in hanc insaniam progrediarur cęca pręsumptio? Et qd hac assertione furiosius? Nā & si regnū cēlorū aliqñ Ecclesia ēt quę hoc tpe est appellatur, ad hoc vtiq; sic appellatur, quia futurę vitę sempiternęq; colligitur. Quāuis ergo promissionē habeat vitę pñis & futurę, in omnibus tñ bonis operibus suis non respicit quę videntur, sed quę nō vñr. Quę n. vidētur tēporalia sunt, quę aut nō videntur æterna. Nec sanē ipsū sanctus tacuit qd contra istos impudentissimē ac dementissimē peruicaces apū atq; icōcūsum valeret, eorūq; beluiniū impetū ab omnibus suis * inexpugnabili munitione repelleret. Cū n. dixisset de spadonibus, Dabo eis in domo mea, & ī muro meo locū nominatū, meliōrē multo quā filiorū atq; filiarū: ne quis nimis carnalis existimaret in his verbis aliquid tēporale sperandū, continuo subiicit, Nomen æternū dabo eis, nec vnquā deerit: tanquā diceret, Quid tergiuersaris impia cęcitas? quid tergiuersaris? quid serenitati veritatis nebulas tuas peruersitatis offundis? Quid in tanta scripturarū luce tenebras vnde insidieris inquiris? Quid tēporālē tantūmodo vtilitatē promittis continentibus sanctis? Nomen æternū dabo eis. Quid ab omni concubitu immunes, & eo quoq; ipso quo hinc sese abstinent, ea quę sunt Domini cogitantes, quomodo placeant Domino, ad terrenā cōmoditatē referre conaris? Nomen æternū dabo eis. Quid regnū cēlorū propter quod seipsos castrauerunt sancti spadones, in hac tantum vitā intelligendū esse cōtendis? Nomen æternum dabo eis. Et si forte hic ipsum æternum pro diuturno conaris accipere, addo, accumulō. Nec vnquā deerit. Quid queris amplius? Quid dicis amplius? Æternū hoc nomen, quicquid illud est, spadonibus Dei, qd vtiq; gloriā quandā propriā excellentemq; signat, non erit commune cū multis: quāuis in eodem regno & in eadem domo constitutis. Nam ideo fortassis & nomen dictum est, quod eos quibus datur distinguit a cēteris.

Quid

Psal. 77.

Esa. 56.

1. Tim. 4.

2. Cor. 4.

Cap. 35.

Al. l. omi-
l. i. i. i.

Esa. 56.

Mat. 19.

Cap. 26. Quid sibi ergo vult, inquit, ille denarius, qui opere vineæ terminato æqualiter omni-
 bus redditur, siue ijs, qui a prima hora, siue
 Mat. 20. ijs qui vna hora operati sunt? Quid utiq; nisi
 aliquid significat q̄ omnes cōiter habebunt,
 sicuti est ipsa vita æterna, ipsum regnū celo-
 rum, vbi erunt oēs quos Deus prædestinauit,
 Rom. 8. vocauit, iustificauit, glorificauit? Oportet.n.
 1. Co. 15. corruptibile hoc induere incorruptionē, &
 mortale hoc induere immortalitatē. Hic est
 ille denarius, merces omniū. Stella tñ ab stel-
 la differt in gloria, sic & resurrectio mortuo-
 rum. Hæc sunt merita diuersa sanctorū. Si.n. cē-
 lū significaretur illo denario, nonne in celo
 1. Co. 12. esse, omnibus est cōe syderibus? Et tñ alia est
 gloria Solis, alia Luna, alia stellarū. Si dena-
 rius ille pro sanitate corporis poneretur, nō
 ne cū recte valemus, omnib. mēbris cōis est
 sanitas, & ipsa si vsq; in mortem permaneat,
 pariter & æqualiter omnibus inest? Et tñ po-
 suit Deus membra, singulū quodq; eorū in
 corpore pro vt voluit, vt nec totum sit ocu-
 lus, nec totū auditus, nec totum odoratus: &
 quicquid est aliud, habet suam proprietatē,
 quis æqualiter habeat cū omnib. sanitatem:
 ita quia ipsa vita æterna pariter erit omnib.
 sanctis, æqualis denarius omnibus attributus
 1. Ioan. 14. est. Quia vero in ipsa vita æterna distincte
 fulgebunt lumina meritorū, multe sunt man-
 siones apud patrē: ac per hoc in denario qui-
 dem non impari, non viuet alius prolixius:
 in multis aut in mansionibus honoratur alius
 Cap. 27. alio clarius. Pergite itaq; sancti Dei, pueri ac
 puella, mares ac femina, cēlibes & innupcē,
 pergite persequenter in finem. Laudate dñm
 dulcius, quē cogitatis vberius: sperate sēli-
 cius, cui seruitis instantius: amate ardentius,
 Inc. 12. cui placetis attentius. Lūbis accinctis & lu-
 cernis ardentib. expectate dñm qñ veniata
 nuptijs. Vos afferetis ad nuptias agni canticū
 nouū q̄ cātabitis in citharis vestris, hoc est,
 Apo. 14. in cordib. dicatis laudibus. Nō utiq; tale qua-
 le cantat vniuersa terra cui dñs, Cantate dño
 canticū nouū, cantate dño vniuersa terra, sed
 Apo. 14. vos vidit in Apocalypsi quidā præ ceteris di-
 lectus ab agno, q̄ discubere super pectus eius
 solitus erat, & bibebat & eructabat mirabilia
 super cēlestia Dei verbū. Ipse vos vidit duo-
 decies duodena milia sanctorū citharedorū
 illibata virginis in corpore, inuolatæ ve-
 ritatis in corde, & quia sequimini agnū quo-
 cunq; ierit, scripsit ille de vobis. Quo ire pu-
 tamus hunc agnū? Quo nemo eū sequi vel au-
 deat vel valeat nisi vos. Quo putamus eū ire?
 In quos salus & prætā? Vbi credo sunt gran-
 dia gaudia, non gaudia seculi huius vana, in-
 fana mendaces, nec gaudia qualia in ipso ro-
 gno Dei ceteris non virginibus erūt, sed a cē-
 terorū omniū gaudiorū sorte distincta: gau-
 diū virginū Xpi, de Xpo, in Xpo, cum Xpo,
 post xpm, per xpm, pp xpm: gaudia pro-
 pria virginū Xpi: Non sunt eadē, non virgi-
 nū quis Xpi. Nā sunt alijs alia, sed nullistalia.
 Ite in hæc, sequimini agnū, quia & agni caro
 utiq; virgo. * Hoc.n. in se retinuit auctus, q̄
 matri non abstulit conceptus & natus. Meri-
 to eū sequimini virginitate cordis & carnis,
 quocunq; ierit. Quid est eū sequi, nisi imita-
 ri? Quia xps pro nobis passus est, relinquens
 nobis exemplū, sicut ait Apostolus Petrus, vt
 sequamur vestigia eius. Hunc in eo quisque
 sequitur in quo imitatur, nō inquantū filius
 Dei est vnus, per quē facta sunt oīa: sed in quā-
 tum filius hominis, q̄ oportebat in se præbuit
 imitanda: & multa in illo ad imitandum om-
 nib. proponuntur, virginitas aut carnis non
 omnibus: non.n. habent quid faciant vt virgi-
 nes sint, in quib. iam factū est vt virgines non
 sint. Sequantur ita agnū ceteri fideles, qui vir-
 ginitatē corporis amiserunt: non quocunq;
 ille ierit, sed quousq; ipsi pauerint. Possunt
 aut ubiq; præter eū in decore virginitatis in-
 cedit. Beati pauperes spiritu, imitami eum,
 qui pp vos pauper factus est cū diues esset.
 Beati mites, imitami eū qui dixit, Discite
 a me qm̄ mitis sum & humilis corde. Beati
 lugentes, imitami eū qui fleuit super Hie-
 rusalem. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiā,
 imitami eum, qui dixit, Meus cibus est ut
 faciam uoluntatē eius qui misit me. Beati mi-
 sericordes, imitami eū qui vulnerato a la-
 tronib. & in uia iacētī semiuuo desperatoq;
 subuenit. Beati mundo corde, imitami eū
 qui pētm̄ non fecit, nec inuentus est dolus in
 ore eius. Beati paciſci, imitami eū qui pro
 suis persecutorib. dixit, Pater ignosce illis,
 quia nesciunt quid faciunt. Beati qui persecu-
 tionē patiuntur pp iustitiam, imitami eum
 qui pro vobis passus est, relinquens vobis e-
 xemplū, ut sequamini vestigia eius. Hæc qui
 imitantur, in his agnū sequuntur. Sed certe

Psal. 39.

C

A. I. H. o. c. enim infer-
uit corpo-
ribus, &
cordibus
vestris
p. c.1. Pet. 2.
Ioan. 1.Apo. 14.
Matt. 5.2. Cor. 8.
Matt. 5.Matt. 11.
Matt. 5.Luc. 19.
Matt. 5.Ioan. 4.
Matt. 5.Luc. 10.
Matt. 5.1. Pet. 2.
Matt. 5.Luc. 23.
Matt. 5.1. Pet. 2.
D

etiam coniugati possunt ire per ista vestigia, & si non perfecte in eadē forma ponētes pedem, verumtū in eisdem semitis gradientes.

Cap. 29.

Apo. 14.

Sed ecce ille agnus graditur itinere virginali, quō post eum ibunt qui hoc amiserunt quō nullo modo recipiunt? Vos ergo vos ite post eū virgines eius: vos illuc ite post eum, quia p̄ hoc bonū vñ quocunq; ierit sequimini eū: ad q̄ libet. n. aliud sanctitatis donū, quo eū sequantur, hortari possumus coniugatos, prater hoc q̄ irreparabiliter amiserunt. Vos

E itaq; sequimini eū, tenendo perseveranter q̄ vouistis, ardentē facite cū potestis, ne virginitatis bonū a vobis pereat, cui facere nihil potestis vt redeat Videbit vos cetera multitudo fidelīū, quæ agnū ad hoc sequi non pōt: videbit, nec inuidebit: & colligendo vobis, q̄ in se non habet, habebit in vobis. Nam & illud canticum nouū propriū vestrū dicere non poterit, audire aut poterit, & delectari vestro tam excellenti bono. Sed vos qui & dicetis & audietis, quia & hoc q̄ dicetis a vobis audietis, scilicet exultabitis, iucundiusq; regnabitis. De maiore tñ vestro gaudio nullus in error erit, quibus hoc deerit. Agnus ille quippe quē vos quocunq; ierit sequimini, nec eos deseret, qui eum quo vos non valēt sequi. Omnipotentem agnum loquimur. Et vobis præbit, & ab eis non abibit, cum erit

1. Co. 15.

Psal. 75.

Cap. 30.

Mat. 19.

1. Co. 9.

Psal. 85.

Exo. 20.

Luc. 10.

Ez. 56.

F

Deus omnia in omnibus. Et qui minus habebunt, a vobis non abhorrebunt. Vbi. n. nulla est inuidia, consors est dñi. Præsumite itaque, fidite, roboramini, permanete qui vouetis & redditis dño Deo vestro vota perpetuæ continentię, non propter præsens seculum, sed propter regnum cęlorum. Vos etiā qui hoc nondum vouistis, qui potestis capere capite, perseveranter currite vt cōprehendatis. Tollite hostias quisque suas, & introite in atria dñi, non ex necessitate, sed potestate habentes vestra voluntatis. Neque. n. sicut nō mœchaberis, non occides: ita dici potest, nō nubes. illa exiguntur, ista offeruntur. Si fiant ista, laudantur: nisi fiant illa, dampnantur. In illis dñs debitum imperat vobis, in his autē si quid amplius supererogaueritis, in redeundo reddet vobis. Cogitate quicquid illud est in muro eius locum nominatum meliorem multo quam filiorum atq; filiarum. Cogitate illic nomen æternum. Quis explicat quale nomen erit? Quicquid tñ erit, æternum erit.

Hoc credendo & sperando & amando, potuistis coniugia non deuitare prohibita, sed transuolare concessa. Vnde huius muneris magnitudo, ad q̄ capeffendum pro nostris viribus hortati sumus: quāto est excellentius atq; diuinius, tanto magis admonet sollicitudinē nostram, non solū de gloriosissima castitate, verumet de ditissima * humilitate aliquid loqui. Cū ergo perpetuæ continentię professores se coniugatis cōparantes, secundum scripturas cōpererint eos infra esse, & opere & mercede, & voto & premio: statim veniat in mentem q̄ scriptū est, Quanto magis es, tanto humiliare te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Mensura humilitatis cuique ex mensura ipsius magnitudinis data est: cui est periculosa superbia, quæ amplius amplioribus insidiat. Hanc sequitur inuidia, tanquā filia pedissequa. Eam quippe superbia continuo parit, nec vnquam est sine tali prole atq; comite. Quibus duobus, hoc est superbia & inuidia, diabolus præest. Itaq; contra superbiam matrem inuidie maxime militat vniuersa disciplina Christiana. Hæc. n. docet humilitatem, quæ & acquirat & custodiat charitatem: de qua cum dictū esset, Caritas non æmulator: vel si causam quæreremus vnde fiat vt non æmuletur, continuo subdidit, Non inflatur: tanquam diceret, ideo non habet inuidiam quia nec superbiam. Doctor itaq; humilitatis Christus primo semetipsū exinanivit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inueniunt vt homo, humiliavit semetipsū, factus obediēs vsq; ad mortē, mortem autē crucis. Ipsa vero doctrina eius q̄ attente insinuet humilitatem, atq; huic percipiendæ vehementer insistat, quæ explicare facile possit, atq; in hanc rem demonstrandā testimonia cuncta congerere? Hoc facere conetur vel faciat quisq; seorsum de humilitate voluerit scribere: huius aut operis aliud propositū est, q̄ de tam magna re susceptum est, vt ei maxime sit cauenda superbia. Proinde pauca testimonia quæ dñs in mētē dare dignatur, ex doctrina Christi de humilitate commemorare, quæ ad id q̄ intendi fortasse sufficiant. Sermo eius quem primū prolixiorē ad discipulos habuit, inde cepit, Beati pauperes spiritu, qm̄ ipsorū est regnū cęlorū: quos sine vlla controuer-

Cap. 31.

Al. l. tñ
fina.

Eccl. 3.

1. Co. 13.

Phil. 2.

H

Cap. 32.

Mat. 3.

Mar. 8. *fi* humiles intelligimus. Eidem Centurionis illius ideo præcipue laudauit, nec se inuenisse in Israël dixit tantâ fidē, quia ille tã humiliter credidit vt diceret, Non sum dignus vt sub tectũ meũ intres: Vnde nec Matthæus ob aliud eũ dixit accessisse ad dominũ, cũ apertissime Lucas insinuet, q̃ nō ad eũ ipse ueniret, sed amicos suos miserit, nisi q̃a fidelissima humilitate magis ipse accessit quam illi quos misit. Vnde & illud propheticũ est, Ex celsũ dñs & humilia respicit, excelsa aut̃ a lōge cognoscit: vtiq; tanquam non accedentia. Hinc & illi mulieri Chananæ dicit, O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis: quã superius canē appellauerat, nec ei panē filiorũ proiciendũ esse rñderat. Quod illa humiliter accipiēs dixerat, Itã dñe nã & canes edũt de micis quę cadũt de mensã dñorũ suorũ. Ac sic q̃ assiduo clamore non impetrabat, humili cōfessione promeruit. Hinc illi duo proponuntur orantes in tēplo, vnus Phariseus, & alter publicanus, pp̃ eos, qui sibi iusti videntur, & spernũt ceteros: & enumerationi meritorũ, præfertur cōfessio peccatorũ. Et vtiq; Deo gratias agebat Phariseus, ex his in quibus sibi multũ placebat, Gratias, inquit, tibi ago, quia nō sum sicut ceteri homines, iusti, raptores, adulteri sicut & Publicanus iste: ieiuno bis in sabbato, decimas de omnĩ quęcunq; possideo. Publicanus autē de longinquo stabat, nec oculos ad celũ audebat leuare, sed percutiebat pectus iũũ dicens, Deus propitius esto mihi peccatori. Sequitur aut̃ diuina sententia, Amen dico vobis, descēdit iustificatus de tēplo Publicanus magis quẽ ille Phariseus. Deinde causa ostēditur, cur hoc iustũ sit, Quoniã is qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Fieri ergo potest, vt quisq; & mala vera deuiter, & vera bona i se cōsideret, & de his patri luminũ gratias agat, à quo ēdescit oẽ datũ optimũ, & oẽ donũ perfectũ: & tñ elationis uitio reprobetur, si alijs peccatoribus maxime peccata in oratione cōstitibus, uel sola cogitatione quę corã Deo est superbus insultet, quibus nō exprobatio cũ inflatione, sed misratio sine desperatione debet. Quid illud q̃ quarēptibus inter se discipulis quĩnã corũ maior esset, puerũ paruulũ cōstituit ante oculos eorum dicens, Nisi fueritis sicut puer iste, nō intrabitis in regnũ celorũ. nōne

humilitatē maxime cōmendauit, & in ea meritũ magnitudinis posuit: uel cũ filijs Zebedæi latera eius in sediũ sublimitate cōcupiscentibus ita rñdit, ut passionis eius calicem bibendũ potius cogitarēt, in quo se humiliat uisq; ad mortē, mortē aut̃ crucis, q̃ superbo appetitu præferri ceteris postularēt: quid ostendit nisi eis se futurũ altitudinis largitorẽ qui eũ doctorē humilitatis antea sequeretur? Itã uero q̃ exiturus ad passionē lauit pedes discipulis, monuitq; apertissime ut hoc facerēt cōdiscipulis atq; conseruis, quod eis fecisset magister & dñs, quantũ cōmendauit humilitatē, cui cōmendadã ēt illud tempus elegit, quo eũ proxime moriturũ cũ magno desiderio cōtuebatur: hoc utiq; præcipue memoria retenturi, quod magister imitandũ uel timũ demonstrasset: ait ille, hoc facite: quod utiq; potuit & alijs ante diebus, quibus cum eis fuerat cōuersatus: qđ si fieret, hoc ipsum quidē traderetur, sed utiq; non sic acciperetur. Cũ ergo Christianis oĩbus custodienda sit humilitas qñq; dē à Xpo Christiani appellantur, cuius Euageliũ nemo diligēter intuetur, qui nō eũ doctorē humilitatis inueniat: tũ maxime uirtutis huius sectatores & conseruatores eos esse cōuenit, qui magno aliquo bono ceteris eminent, ut magnopere curent illud quod primitus posuĩ. Quanto magnus es, tãto humilia te i oĩbus, & corã Deo inuenies gratiã. Proinde quia perpetua cōtinentia maximeq; uirginitas, magnũ bonum est in sanctis Dei, uigilantissime cauendum est, ne superbia corrumpatur. Curiosas, & uerbosas malas innuptas Paulus Apostolus notat, & hoc uitũ dicit uenire ex ocio. Simul aut̃, inquit, & ociosas, discunt circumire domos, non solũ aut̃ ociosas, uerumetiam curiosas & uerbosas, loquentes quę nō oportet. De his quę superius dixerat, iuniores autem uiduas enita. Cũ. n. in delictijs egerint, in Christo nubere uolũt, habentes damnationē, qm̃ primã fidē irritã fecerunt, i. in eo quod primo uouerant nō steterunt. Nec tñ ait, nubũt: sed nubere uolunt, multas. n. earũ reuocata nubendo, non amor præclari propositi, sed aperti dedecoris timor, ueniens & ipse a superbia qua formidatur magis hominibus displicere quã Deo. Hę igitur quę nubere uolunt & ideo nubũt, quia impune nō possunt, q̃ melius nuberēt quã urerentur, i. quam oc-



culta flamma concupiscentiæ in ipsa concupiscentia vastarentur, quas pēnitet professio nis & piget confessionis, nisi correctū cor di rigant, & Dei timore rursus libidinē vincāt, in mortuis deputandę sunt: siue in delitijs agant, vnde dicit Apostolus, Quæ aut in delitijs agit, viuens mortua est, siue in laboribus atq; ieiunijs, nulla cordis correctione super suis, & magis ostentationi quā emendationi seruientibus. Non ergo talibus magnā curā

A humilitatis ingero, in quibus superbia ipsa confunditur, & conscientię vulnere cruentatur. Nec ebriosis aut avaris, aut aliquo quo libet damnabilis morbi genere iacētibus, cū habeant corporalis continentię professionē moribusq; peruersis a suo nomine dissonēt, hanc magnā sollicitudinē impono: nisi forte in his malis etiam ostentare se se audebunt, quibus nō sufficit q̄ eorū supplicia differuntur. Nec de his ago, in quibus est quidā placēdi appetitus, aut elegātiorē vestitu quā tātę professionis necessitas postulat, aut capitis ligamento notabili: siue pro tumidis vmbonibus capillorū, siue tegminibus ita teneris vtuntur, vt retiola subitis posita appareāt: his nōdū de humilitate, sed de ipsa castitate vel integritate pudicitię dāda pręcepta sunt. Da mihi proflitēte perperuā continentiam, atq; his & eiusmodi carentē omnibus, & maculis & vitijs morū, huic superbiam timeo, huic tā magno bono ex elationis tumore formido, quo magis inest vnde sibi placeat, eo magis vereor, ne sibi placēdo illi displiceat, qui superbis resistit, humilibus aut dat gratiam. Certe pręcipuū magisteriū & virginalis integritatis exemplū in ipso Christo contuendū est. Quid ergo amplius continentibus de humilitate pręcipiam, quā quod ille qui omnis bus dicit, Discite a me, quoniam mitis sum & humilis corde? Cum magnitudinē suam

B supra commemorasset. Et idiplum volens ostendere, quantus propter nos quantillus effectus est: Confiteor, inquit, tibi pater dñe cęli & terrę, qm̄ abscondisti hæc a sapiētibus & prudētibus, & reuelasti ea paruulis. Ita pater, qm̄ sic placitū est coram te. Omnia mihi tradita sunt a patre meo, & nemo cognoscit filiū nisi pater, & nemo cognoscit patrē nisi filius, & cui voluerit filius reuelare: Veni te ad me oēs qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum sup

vos, & discite a me qm̄ mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiē animabus vestris. Ille ille cui omnia tradidit pater, & quem nemo agnoscit nisi pater, & qui patrē solus agnoscit, & cui voluerit reuelare: non dicit, Discite a me mundū fabricare, aut mortuos resuscitare: sed, qm̄ mitis sum & humilis corde. O doctrinā salutarē, o magistrum dominūq; mortaliū, quibus mors poculo superbię propinata atq; transfusa est. Noluit docere quod ipse non esset, noluit iubere quod ipse nō faceret. Video te bone Iesu oculis fidei, quos aperuisti mihi, tanquā in cōcione generis humani clamantē atq; dicentē, Veni te ad me & discite a me. Quid obsecro te p quē facta sunt oīa fili Dei, & idē qui factus es inter omnia fili hominis? Quid vt discamus a te, venimus ad te? Qm̄ mitis sum, inquit, & humilis corde? Huccine redacti sunt oēs thesauri sapientię & scientię absconditi in te, vt hoc p magno discam⁹ a te qm̄ mitis es & humilis corde? Itane magnū est esse paruum, vt nisi a te, qui tam magnus es fieret, disci omnino non posset? Ita planē. Non. n. aliter inuenitur requies animę, nisi in quieto timore digesto, quo magnā sibi erat quando tibi sana non erat. Audiant, & veniant ad te, & mites atq; humiles esse discant a te, qui misericordiā & veritatē tuā requirunt, tibi viuendo, tibi non sitit. Audiat hoc laborās & oneratus, qui sarcina premitur, & oculos ad cęlum leuare non audeat, percutiens pectus ille peccator & propinquans de longinquo. Audeat centurio, nō dignus cuius tectū subires. Audiat Zachæus maior publicanorū, quadrupla restituens lucra damnabilis peccatorū. Audiat mulier in ciuitate peccatrix, tanto lachrymosior pedibus tuis, quanto fuerat alienior a vestigijs tuis. Audiat meretrices & publicani, qui scribas & Phariseos præcedunt in regnū cęlorum. Audiat omne genus egorum, cū quibus tibi pro crimine sunt obiecta conuiuia, videlicet quasi a sanis qui medicū nō querebāt, cū non veneris vocare iustos, sed peccatores ad penitentiam. Hi omnes cum conuertuntur ad te, facile mitescūt & humiliantur corā te, memores iniquissimę vitę suę, & indulgentissimę misericordię tuę, qm̄ ubi abundauit peccatū, superabundauit gratia. sed respice agmina virginū, puerorum, puel larumque sanctarum: in Ecclesiā tuā erudi-

tum

1. Tim. 3

Mat. 11.

Ioan. 1.

Col. 1.

Cap. 36.

Mat. 11.

Luc. 18.

Iacob. 4.

Cap. 35.

Mat. 11.

Mat. 8.

Luc. 19.

Luc. 7.

Mat. 21.

Mat. 9.

D

Rom. 8.

tam est hoc genus, illic tibi a matris vberi-
 bus pullulauit, nomen tuū ad loquendū lin-
 guā soluit, nomen tuū velut lac infantie suae
 luxit infusum. Non pōt quisquā ex hoc nu-
 mero dicere, Qui prius fui blasphemus &
 persecutor & iniuriosus sed misericordiā cō-
 secutus sum, qm̄ ignorans feci in increduli-
 tate: imo ē q̄ non iussisti, sed tantūmodo vo-
 lentib. arripiendum proposuisti dicens, Qui
 pōt capere capiat: arripuerunt, vouerunt, &
 p̄p̄ regnū celorū seiplos, non quia minatus
 es, sed quia hortatus es, castrauerunt. His in-
 clama, hi te audiant, qm̄ tu mitis es, & humi-
 lis corde. Hi quanto magni sunt, tanto humi-
 liant se in omnibus, vt corā te inueniant gra-
 tiā. Iusti sunt, sed nunquid sicut iustificanti
 impiū? Casti sunt, sed eos in peccatis maures
 eorū in vteris aluerunt. Sancti sunt, sed tu ē
 sanctus sanctorū. Virgines sunt, sed nati ē ex
 virginibus non sunt. Et spiritu & carne inte-
 gri sunt, sed verbū caro factum nō sunt. Et
 tñ discant non ab eis, quib. peccata dimittis,
 sed a teipso Agno Dei, qui tollis peccata mū-
 di, qm̄ mitis es & humilis corde. Non ego te
 anima pie pudica, quae appetitū carnalē nec
 vsq; ad concessum coniugiū relaxasti, q̄ dis-
 scissurum corpus nec successorī propagādo
 indulxisti, quae fluitantia mēbra terrena in cē-
 li consuetudinē suspendisti: non ego te vt dis-
 cas humilitatē ad publicanos & peccatores
 mitto, qui tñ in regnum celorū praecedunt su-
 perbos, non ad hos mitto. Indigni sunt. n. qui
 ab immunditiā voragine liberati sunt, vt ad
 eos imitandos mittaris illibata virginitas: ad
 regē celi te mitto, ad eū per quē creati sunt
 homines, & propter homines, ad speciosum
 formā p̄p̄ filijs hominū, & contemptū a fi-
 lijs hominū, pro filijs hominū, ad eū qui do-
 minans angelis immortalibus, non dedigna-
 tus est seruire mortalibus. Eū certe humilem
 non iniquitas sed charitas fecit: charitas quae
 non aemulatur, nō inflatur, non querit q̄ sua
 sunt: & Christus nō sibi placuit, sed sicut scri-
 ptum est de illo, Opprobria exprobrantium
 tibi ceciderunt super me. Vade veni ad eum
 & discē, qm̄ mitis est & humilis corde. Non
 ibis ad eū qui oculos ad celū leuare non au-
 debat onere iniquitatis, sed ad eū qui de celo
 descendit pondere charitatis. Non ibis ad eā
 quae dñi sui pedes lachrymis rigauit, querēs
 indulgentiā grauium peccatorum: sed ibis

ad eum qui cū daret indulgentiam omnium
 peccatorū, lauit pedes seruorū suorum. No-
 ui dignitatem virginittis tuae, non tibi pro-
 pono imitandū publicanum humiliter accu-
 santem delicta sua, sed timeo tibi pharisaeum
 superbe iactantem merita sua. Non dico esto
 qualis illa de qua dictum est, Dimittuntur ei
 peccata multa, qm̄ dilexit multum. Sed me-
 tuo ne cū tibi modicū dimitti putas, modicū
 diligas. Metuo inquam tibi vehementer, ne
 cū te agnū quocunq; ierit secururū esse glo-
 riaris, cū p̄p̄ timore superbiae sequi per an-
 gustia non possis. Bonū est tibi dō anima virgi-
 nalis, vt sic quō virgo es, sic omnino seruans
 in corde q̄ renata es, seruans in carne q̄ nata
 es, concipias tñ a timore dñi & parturus spi-
 ritū salutis. Timor quidē non est in charita-
 te, sed perfecta, sicut scriptura dicit, charitas
 foras mittit timorem, sed timorē hominum,
 non Dei timorem, temporalium malorum,
 nō diuini in fine iudicii. Noli altum sapere,
 sed time. Ama Dei bonitatē, time seueritatē,
 vtrunq; te superbam esse non finit. Amādo
 enim times, ne amatum & amātem grauius
 offendas. Nam quē grauior offensio quam vt
 superbia illi displiceas, qui propter te super-
 bis displicuit? Et vbi magis esse debet timor
 ille castus permanens in seculum seculi, quā
 in te, quae nō cogitas quae sunt mundi, quo-
 modo placeas coniugī, sed quae sunt Domi-
 ni, quomodo placeas domino: Ille alius ti-
 mor non est in charitate: iste autē castus non
 recedit a charitate. Si non amas, time ne per-
 eas: si amas, time ne displiceas. Illum timorē
 charitas foras mittit: cum isto introcurrit. Di-
 cit Apostolus Paulus etiam, Non enim acce-
 pimus spiritum seruitutis iterum in timore,
 sed accepimus spiritū adoptionis filiorū, in
 quo clamamus abba pater. Illum eū timorē
 credo dicere, qui datus erat in veteri testā-
 te, ne amitterentur temporalia bona, quae Deus
 promiserat, nondum sub gratia filijs, sed sub
 lege adhuc seruīs. Est etiam timor ignis aeter-
 ni, propter quem deuitandum Deo seruire,
 nondum est vtiq; perfectae charitatis. Aliud
 est enim desiderium premij, aliud formido
 supplicij. Aliae voces sunt, Quo abibo a spi-
 ritu tuo, & quo a facie tua fugiam: & aliae vo-
 ces sunt, Vnam petij a domino hanc requi-
 ram, vt inhabitem in domo dñi per omnes
 dies vitae meae, vt contempler delectationem



- Psal.* 83. Domini, & protegat a tēplo eius. Et, Ne avertas faciem tuam a me. Et, Desiderat & deficit anima mea in atria Dñi. Illas voces non habuerat, qui oculos non audebat leuare ad cēlū, & quæ rigabat lachrymis pedes ad impetrandā veniam grauium peccatorū. Has autē tu habeto, quæ sollicita es ea, quæ sunt Dñi, ut sis, sancta & corpore & spiritu. Illis uocibus comitatur timor, qui tormentū habet, quem perfecta charitas foras mittit. His autē uocibus comitatur timor Dñi castus permansens in seculū seculi. Et utriq; generi dicendum est, Noli altū sapere, sed time: ut homo nec de suorū peccatorū defensione, nec de iustitiæ præsumptione se extollat. Nam & ipse Paulus qui dixit: Non. n. accepistis spm̄ seruitutis iterum in timore: tñ timore comite charitatis ait, Cū timore & tremore multo fui apud uos. Et ea sn̄a quā cōmemorauī, ne aduersus fractos oleæ ramos inserens insuperbiret oleaster, ipse usus est, dicēs, Noli altū sapere, sed time: ipse omnia membra Xpi generaliter admonens ait, Cū timore & tremore uestřā ipsorū salutē operamini, Deus est. n. qui operatur in uobis & uelle & operari pro bona uoluntate: ne ad uetus testm̄ uideatur pertinere q̄ scriptū est, Seruite Dño in timore, & exultate ei cū tremore. Et quæ magis membra corporis sancti q̄ est ecclesia, curare debent, ut super ea requiescat spiritus sanctus, q̄ illa quæ uirginalem profitenē sanctitatem? Quō autē requiescit ubi non inuenit locū suum? Quid autē aliud quā cor humiliatū q̄ impleat, non underesiliat: q̄ erigat, non q̄ deprimat: cū apertissime dictum sit, Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietū, & trementē uerba mea? Iam iuste uiuis, iā pie uiuis, pudice, sancte, uirginali castitate uiuis: adhuc tñ hic uiuis, & non humiliter audiendo, Nūquid non tentatio est uita humana super terram? Non te a præfidenti elatione reuerberat, Vt mundo ab scandalis? Nō contremiscis ne depoteris in multis, quarū refrigescit charitas, qm̄ abundat iniquitas? Non percussit pectus cum audis, Quapropter qui te putat stare, videat ne cadat? Inter hæc diuina monita & humana pericula, itane adhuc uirginib. sanctis humilitatem persuadere laboramus? An uero p̄ aliud credendum est permittere Deū, ut misceantur numero professionis uestřæ multi & multæ casuri & casuri, nisi ut his cadentibus timor uestřer augeatur, quo superbia cōprimatur, quā sic odit Deus, ut contra hanc unam se tñ humiliter altissimus? Nisi forte reuera ideo minus timebis magisq; inflaberis, ut modicū diligas eum, qui te tñ dilexit, ut traderet semetipsum pro te: quia modicū tibi dimisit, uiuenti uidelicet a pueritia religioso, pudice, pia castitate, illibata uirginitate: quasi uero non tu multo ardentius diligere debeas eū, qui flagitiosus ad se cōuersus quæcunq; dimisit, in ea te cadere nō permittit? Aut uero ille phariseus, q̄ propterea modicū diligebat, quia modicū sibi dimittit extimabat: nunquid ob aliud hoc errore ceca batur: nisi quia ignorans Dei iustitiā, & suā quærens constituere, iustitiā Dei subiectus non erat? Vos autē gens electum, & in electis electius uirginie chori sequētes agnum: etiā vos gratia salui facti estis per fidem: & hoc non ex uobis, sed Dei donū est, non ex operibus, ne forte quis extollatur: ipse. n. sumus figmentū, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus ut in illis ambulemus. Ergo ne hunc quāto eius donis ornatiore estis, tāto minus amabitis? Auertit ipse tam horrendam dementia. Proinde quoniam uerum ueritas dixit, q̄ & ille cui modicū dimittitur, modicū diligit: vos ut ardentissime diligatis, cui diligendo a coniugiorum nexibus liberi vacatis deputate uobis tanquam omnino dimissum, quicquid mali a uobis non est illo regente cōmissum. Oculi enim uestři semper ad Dñm, quoniam ipse euellit de laqueo pedes uestros. Et nisi Dominus custodierit ciuitatē, in vanum uigilat qui custodit eā. Et de ipsa cōtinentia loquēs Apostolus ait, Volo autē omnes homines esse sicut meipsum: sed unusquisq; proprium donum habet a Deo, alius sic, alius autem sic. Quis ergo donat ista? Quis distribuit propria unicuiq; sicut uult? Nempe Deus apud quē non est iniquitas. Ac per hoc quia æquitate ille faciat alios sic, alios autē sic: hoi nō se aut impossibile, aut oīno difficile est. Quin tamen æquitate faciat dubitare fas non est. Quid itaq; habes quod nō accepisti? aut quia perueritate minus diligis a quo amplius accepisti? Qua propter prima sit intuentē humilitatis cogitatio, ne a se sibi putet eē Dei uirgo q̄ talis est, ac non potius hoc donum optimum

Iacob. 1. optimum desuper descendere a patre lumi-
Rom. 10. ni, apud quē non est transmutatio, nec mo-
 menti obumbratio. Ita. n. non putabit modi-
 cū sibi dimissum, vt modicū diligit: & igno-
 rans Dei iustitiā, ac suā volens constituere,
 iustitiā Dei nō subijciatur. In quo vitio erat
A Simon ille quē superauit mulier, cui dimissa
 sūt peccata multa, qm̄ dilexit multū. Sed cau-
 tius & verius cogitabit omnia peccata sic ha-
Luc. 7. benda tanq̄ dimittantur, a quibus Deus cus-
 todit ne cōmittantur. Testes sunt voces pia-
 rū deprecationū in scripturis sanctis, quibus
 ostenditur, ea ipsa quæ præcipiuntur a Deo,
 nō fieri nisi dante atq; adiuvante qui præci-
 pit. Mendaciter. n. petuntur, si ea non adiuuā-
 te eius gratia facere possemus. Quid tā gene-
 raliter maximeq; præcipitur, q̄ obediētia,
 qua custodiuntur mandata Dei? Et tñ hanc in
 uenimus optari. Tu, inquit, præcepisti māda-
Pf. 118. ta tua custodiri nimis. Deinde quid sequitur?
 Vtinā dirigatur viā meā ad custodiēdas iu-
 stificationes tuas. Tunc non confundar, dum
 inspicio in omnia mādata tua. Quod Deum
 præcepisse supra posuit: hoc vt in se implere
 tur optauit: hoc fit vtiq; ne peccet. Quod si
 p̄cū fuerit, præcipitur vt peniteat: ne defen-
Pf. 140. sione & excusatione peccati pereat superbiē-
 do, qui fecit, dū nō vult penitendo perire q̄
 fecit. Et iā hoc a Deo peti vt intelligatur nō
 fieri, nisi eo p̄stante a quo petitur. Pone, in-
 quit, dñe custodiā ori meo, & ostiū continē-
 tiæ circū labia mea. Ne declines cor meū in
 verba maligna, ad excusandas excusationes
 in peccatis, cū hominib. operantib. iniquita-
 tē. Si ergo & obediētia, qua eius mādata ser-
 uamus, & p̄nia, qua peccata nostra non ex-
 cusamus sed accusamus, optatur & petitur:
 manifestū est, quia cum sit, illo dante h̄f, illo
Psal. 36. adiuvante completur. Apertius ē d̄r propter
 obediētiā, A dño gressus hominis dirigun-
 tur, & viam eius volēt. Et de p̄nia dicit Apo-
2. Tim. 2
Sapient. 8 stolus, Ne forte det illis Deus p̄niā. De ipsa
 ē continentia nonne apertissime dictū est,
 Et cū scirem quia nemo potest esse continēs
B nisi Deus det: & hoc ipsum erat sapientiē sci-
Cap. 42. re cuius esset hoc donū. Sed forte cōmēntia
 donū Dei est, sapientiā vero sibi ipse homo
 præstat, qua illud donū non suū, sed Dei ef-
 se cognoscat. Imo Deus sapientes facit: cœ-
Psal. 18. cos, & testimoniū Dei fidele sapientiā præ-
 stat paruulis. Et si quis indiget sapientiā, po-

stulet a dño, qui dat omnibus affluenter, &
 non impropert, & dabitur ei. Sapientes autē
 esse virgines decet, ne lampades earū extin-
 guantur. Qñ sapientes, nisi non alta sapien-
 tes, sed humilib. consentientes? Dixit. n. homi-
 ni ipsa sapientia, Ecce pietas est sapientia. Si
 ergo nihil habes, q̄ non accepisti, noli altū
 sapere, sed time. Et noli modicum diligere,
 quasi a quo tibi modicum dimissum est: sed
 potius multū dilige, a quo multū tibi tribu-
 tū est. Si. n. diligit, cui donatū est ne redderet:
 quanto magis debet diligere, cui donatū est
 vt haberet? Nam quisquis ab initio pudicus
 permanet, ab illo regitur: Et quisquis ex im-
 pudico pudicus fit, ab illo corrigitur: Et quis
 quis vq; in finē impudicus est, ab illo dese-
 ritur. Hoc autē ille occulto iudicio facere po-
 test, iniquo non pōt. Et fortasse ideo latet, vt
 plus timeatur, & minus superbiatur. Deinde
 iā sciens homo, gratia Dei se esse q̄ est, non
 incidat in alium iuperbis laqueū, vt de ipsa
 Dei gratia se extollēdo spernat ceteros. Quo
 vitio alius ille Phariseus, & de bonis quæ ha-
 bebat Deo gratias agebat, & tñ se super pu-
 blicanū peccata confitentē extollebat. Quid
 igitur faciat virgo, qui cogitet ne se extol-
 lat super eos vel eas qui hoc tam magno do-
 no carent? Neque. n. simulare debet humilita-
 tē, sed exhibere: nā simulatio humilitatis ma-
 ior superbia est. Idcirco scriptura volēs ostē-
 dere veracem humilitatem esse oportere, cū
 dixisset, Quāto magnus es, tanto humiliate
 in omnibus. Mox quoq; subdidit, Et coram
 Deo inuenies gratiā: vtiq; vbi se fallaciter hu-
 miliare non posset. Proinde quid dicemus?
 Est ne aliquid q̄ virgo Dei veraciter cogitet
 vnde se fidei mulieri, non tñ viduæ, verum
 ēt conjugatæ præferre non audeat? Nō ergo
 reprobam dico: nā quis nesciat obedientem
 mulierem inobedienti virgini præponendā?
 Sed cū ambæ sint obediētes præceptis Dei,
 ita ne trepidabit sanctā virginitatem ēt callis
 nuptijs, & cōtinentiā præferre cōubio, fru-
 ctū centenū præire tricenō? Imo vero nō du-
 bitet, hanc rem illi rei præponere. Hic tñ vel
 hęc virgo obediētes & Deū timens, illi vel il-
 li mulieri inobedienti & Deū timenti se ante-
 ferre non audeat, alioquin non erit humilis,
 & Deus superbis resistit. Quid ergo cogita-
 bit? Occulta scilicet dona Dei, quæ non nisi
 interrogatione tērationis, ēt semetipsum vni
 cuique

*Eccle. 3.**Dan. 44.**D*
*Mat 83.**1. ob. 4.*

- cuique declarant. Vt. n. cetera taceam, vnde
 1. Co. 7. scit virgo, quibus sollicita, quae sunt domini, quomodo placeat domino: ne forte propter aliquam sibi incognitam mentis infirmitatem, nondum sit matura martyrio: illa vero mulier cui se praefere gestiebat, iam possit bibere calicem dominicae humilitatis, quem prius bibendum discipulis, amatoribus sublimitatis opposuit? Vnde inquam scit, ne forte ipsa nondum sit Thecla, iam sit illa Crispina? Certe nisi assitentatio, nulla doni huius sit demonstratio. Hoc autem tam magnus est, ut eum fructum centenum quidam intelligant. Perhibet. n. praclarissimum testimonium ecclesiastica autoritas, in qua fidelibus notum est, quo loco martyres, & quo defunctae sanctimoniales ad altaris sacra recitentur. Sed quicquid significet fecunditatis illa diuersitas, viderint qui haec melius quam nos intelligunt: siue virginalis vita in centeno fructu sit, in sexageno vidualis, in triceno autem coniugalis: siue cetera fertilitas martyrio potius imputetur, sexagena continentiae, & tricena connubio: siue virginitas accedente martyrio centenum fructum impleat, sola vero in sexageno sit, coniugati autem triceni ferentes ad sexagenum perueniant si martyres fuerint: siue quod probabilius mihi videtur, quam diuinae gratiae multa sunt munera, & est aliud alio maius ac melius: vnde dicit Apostolus, Aemulanihi autem dona meliora: intelligendum est plura esse quam ut in tres differentias distribui possint. Primum ne continentiam vidualem aut in nullo fructu constitutam, aut ad coniugalis pudicitiae meritum deponamus, aut virginali gloriae coequemus: aut coronam martyrij vel in habitu animi, et si desit tentationis examen, vel in ipsa passionis experientia constitutam, cuiuslibet illarum trium castitati sine ullo incremento fertilitatis accedere existimemus. Deinde ubi ponimus, quod multi ac multae ita custodiunt continentiam virginali, ut tamen non faciant quae dominus ait, Si vis esse perfectus, vade vende omnia quae habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelis, & veni sequere me: Nec audeant eorum cohabitationi sociari, in quibus nemo dicit aliquid proprium, sed sunt eis omnia communia. Nihil ne putamus fructificationis accedere virginibus. Dei cum hoc faciunt? Aut sine ullo fructu esse virgines Dei, et si hoc non faciunt? Multa ergo sunt dona, & alia alia clariora ac superiora singulis singula. Et aliqui alter fructuosus est donis paucioribus, sed potioribus: alter inferioribus, sed pluribus. Et quemadmodum inter se vel coaequantur vel distinguantur in accipiendis aeternis honoribus, quis hominum audeat iudicare, dum tamen constet & multa esse ista diuersa, & non ad praesens tempus, sed in aeternum prodesse meliora? Sed dominum tres arbitror voluisse fructificationis commemorare differentias, ceteras intelligentibus reliquisse. Nam & alius Euangelista solum commemorauit ceterum, non quid ideo putandus est alia duo, vel improbasse vel ignorasse, ac non potius intelligenda reliquisse? Sed ut dicere ceperam, siue centenus fructus sit Deo deuota virginitas, siue alio aliquo modo, vel quem commemorauimus, vel quem non commemorauimus, sit illa fertilitatis intelligenda distantia: nemo tamen, quantum puto, ausus fuerit virginitatem praefere martyrio, ac nemo dubitauerit hoc donum occultum esse, si examinatrix desit tentatio. Habet itaque virgo quod cogitet, quod ei prosit ad seruandam humilitatem, ne violenter illam, quae supereminet donis omnibus charitatem, sine qua utique quaecunque alia vel pauca vel plura vel magna vel parua habuerit, nihil est. Habet, inquam, quod cogitet ut non inflatur, non aemuletur: ita se scilicet bonum virginali coniugali bono multo amplius & melius profiteri, ut tamen nesciat virtutem illam vel illa coniugata iam pati pro Christo possit, adhuc vero ipsa non possit, & in hoc ei parcatur, quia infirmitas eius tentatione non interrogatur. Fidelis. n. Deus, ait Apostolus, qui non vos permittit tentari super id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum ut possitis sustinere. Fortassis illi vel illae coniugalis vitae retinentes in suo genere laudabilem modum, iam possint contra inimicum ad iniquitatem cogentem etiam laenari viscerum & effusione sanguinis dimicare: illi autem vel illae a pueritia continentes, seque castrantes propter regnum coelorum nondum tamen valent talia vel pro ipsa pudicitia sustinere: Aliud est enim pro veritate ac proposito sancto non consentire suadenti atque blandienti, aliud non cedere etiam torquenti atque ferienti. Latent ista in facultatibus & viribus animorum, tentatione panduntur, experientia propalantur. Ut ergo quicquid non inflatur, ex eo quod videt se posse, humiliter

Cap. 46.

Mat. 13.

G
Luca. 8.Cap. 48.
2. Co. 13.

1. Co. 10.

H

Rem. 12. militer cogitet q̄ ignorat aliquid præstātius
 se fortasse nō posse: aliquos aut illud quo si-
 bi gloriose notus est, nec habent nec profi-
 tentur, hoc q̄ ipse non pōt posse. Ita seruabitur
 non fallaci sed veraci humilitate, honore
 mutuo p̄uenientes, & alterutrū existimātes
 superiores sibi. Quid iā dicā de ipsa cautela
 Cap. 48. & vigilantia non peccandī? Quis gloriabitur
 Prou. 20. castū se habere cor? Aut quis gloriabitur mū-
 dū se esse a peccato? Integra est quidē ab vte-
 I ro matris sancta virginitas: sed nemo, inq̄t,
 Job. 25. mundus in conspectu tuo, nec infans cuius
 est vnus diei vita super terrā. Seruatur & in
 1. Co. 11. fide inuiolata quēdā castitas virginalis, qua
 ecclesia vni viro virgo casta coaptatur: sed il-
 le vnus vir, non tantū fideles mentē & cor-
 pore virgines, sed oēs omnino Christianos
 a spiritualibus vsq; ad carnales, ab Apostolis
 vsq; ad vltimos pēnites, tanquā a summis
 celorū vsq; ad terminos eorū docuit orare,
 & in ipsa oratione dicere admonuit, Et di-
 mitte nobis debita nostra, sicut & nos dimi-
 titimus debitoribus nostris: vbi per hoc quod
 Mat. 6. petimus, quid etiā nos esse meminimus o-
 stēdit. Neq; n. pro eis debitis, quæ totius p̄e-
 teritæ vitæ, in baptismo per eius pacē nobis
 dimissa esse confidimus, nos p̄cepit orare
 dicētes, Dimitte nobis debita nostra, sicut &
 nos dimittimus debitorib. nostris. Alioquin
 hanc orationē cathecumeni potius vsq; ad
 Job. 7. baptismū orare deberent. Cū vera eā bap-
 tismi orat. p̄positū & plebes, pastores & gre-
 ges, satis ostenditur in hac vita, quæ tota tēta-
 tio est, neminē se tāquā ab omnibus peccatis
 Cap. 49. immunē debere gloriari. Proinde etiā virgi-
 nes Dei irreprehensibiles quidē sequuntur a-
 gnū quocunq; ierit, & peccatorū purgatio-
 ne perfecta & virginitate seruata q̄ non redi-
 ret amissa: sed quia eadem ipsa Apocalypsis,
 Apo. 14. vbi tales tali reuelati sunt, etiā hinc eos lau-
 dat, q̄ in ore eorū non sit inuentū mendaciū
 K meminerint etiā in hoc esse veraces, ne se
 1. Ioan. 1. audeant dicere non habere peccatum. Idem
 quippe Ioannes qui illud vidit hoc dixit, Si
 dixerimus, quia peccatū nō habemus, nos ip-
 sos decipimus, & veritas in nobis nō est. Qd̄
 si confessi fuerimus delicta nostra, fidelis est
 & iustus, vt dimittat nobis peccata nostra, &
 purget nos ab omni iniquitate. Quod si di-
 xerimus qm̄ non peccauimus, mendacē fa-
 ciemus eū, & verbum eius non erit in nobis.

Hoc certe non illis aut illis, sed Christianis
 omnib. dicitur, vbi & virgines se debēt agno-
 scere. Sic. n. erūt sine mēdacio, quales in Apo-
 calypsi apparuerūt. Ac per hoc quādiu non-
 dū est in celesti sublimitate perfectio, inuitu
 perabiles facit in humilitate confessio. Sed
 rursus ne per occasione huius sententię, quis-
 quā cum mortifera securitate peccaret, seq̄s
 L trahendū permetteret, tanquā mox delendis
 facili confessione peccatis, continuo subie-
 cit, Filioli mei, hæc scripsi vobis vt nō pecce-
 tis, Et si quis peccauerit, aduocatū habemus
 ad patrē Iesum Christū iustū, & ipse propi-
 ciator est peccatorū nostrorū. Nemo itaq; a
 a peccato tanquā reditus abscēdat, nec se
 hmōi quasi societatis pacto cū iniquitate cō-
 stringat, vt eā confiteri magis q̄ cauere dele-
 ctet. Sed qm̄ etiā satagentibus vigilantibusq;
 1. Ioan. 2. ne peccent, subrepunt, quodāmodo ex hu-
 mana fragilitate peccata, quanuis parua, quā-
 uis pauca, nō tñ nulla: & eadē ipsa fiunt ma-
 gna & grauiā, si eis superbia incrementū &
 pondus adiecerit: a sacerdote quē habemus
 in celis, si pia humilitate perimatur, tota fa-
 cilitate purgantur. Sed non contendo cū eis,
 qui asserunt hominē posse in hac vita sine vl-
 lo peccato viuere: non contēdo, non contra-
 dico. Fortasse. n. ex nostra miseria magnos
 1. Co. 10. metimur, & cōparantes nosmetipsos nobis-
 metipsis, nō intelligimus. Vnū scio, q̄ isti ma-
 gni, quales nō sumus, quales nondū experti
 sumus: quāto magis sunt tanto humiliter se
 in omnib. vt corā Deo inueniāt gratiā. Quā-
 libet. n. magni sint, non maior est seruus dño
 suo, vel discipulus magistro suo. Et vtiq; ille
 est dñs, q̄ dicit, Omnia mihi tradita sunt a pa-
 tre meo: Et ille est magister, qui dicit, Venite
 ad me oēs, qui laboratis, & discite a me. Et tñ
 qd̄ discimus? Qm̄ mitis sum, inquit, & humi-
 lis corde. Hic dicit aliquis. Nō est hoc iā de
 virginitate sed de humilitate scribere, quasi
 verō quēcūq; virginitas, ac nō illa quæ scđm
 Deū est, a nobis prædicanda suscepta sit. Qd̄
 bonū quāto magnū video, tanto ei ne pereat
 futurā superbiā pertimesco. Nō ergo custo-
 dit bonū virginale, nisi Deus ipse qui dedit,
 & Deus charitas est. Custos ergo virginitatis
 charitas, locus aut huius custodis humilitas.
 Ibi quippe habitat, qui dixit, super humilem
 & quietū, & tremētē verba sua, requiescere
 spiritum suū. Qu id itaq; alienū feci, si bonū
 quod

- quod laudavi, volens tutius custodiri, curavi
 ēt locū pręparare custodi? Fidenter. n. dico,
 nec mihi ne irascantur timeo, quos vt me-
 cum sibi timeant sollicitus moneo; facilius se
 quūtur agnum, & si nō quocunq; ierit, certe
 quosq; potuerint, cōiugati humiles, quā su-
 perbientes virgines. Quō. n. sequitur ad quē
 nō vult accedere? Aut quō accedit ad quē nō
 venit vt discat, qm̄ mitis ē & humilis corde?
 A Illos proinde sequentes agnū quocūq; ierit
 dicit, in quibus prius ipse vbi caput inclinet
 inuenerit. Nā quidā superbus & dolosus hoc
 ei dixerat, Dñe sequor te quocunq; ieris: Cui
 respondit, Vulpes foueas habent, & volatilia
 cęli nidos, filius aut̄ hominis non habet vbi
 caput suū reclinet. Arguebat nomine vulpiū
 astutā dolositatē, & nomine volucrū vento-
 sam elationē, in quo vbi requiesceret piam
 non inueniebat humilitatem. Ac per hoc nul-
 quā omnino secutus est dñm, qui se promi-
 serat, nō vsq; ad quendā profectū, sed omni
 no quocūq; ierit secutus. Quapropter hoc
 agit virgines Dei, hoc agite, sequimini agnū
 Mat. 11. quocunq; ierit. Sed prius ad eū quā sequami-
 ni, venite & discite, qm̄ mitis est & humi-
 lis corde: humiliter ad humilem venite si a-
 matis, & ne discedatis ab illo ne cadatis. Qui
 enim timet ab illo discedere, rogat & dicit,
 Non veniat mihi pes superbię. Pergite viam
 P. 38. sublimitatis, pede humilitatis. Ipse exaltat hu-
 militer sequentes, quem descendere non pi-
 guit ad iacentes. Dona eius illi seruanda cō-
 mittite, fortitudinē vestrā ad illum custodite.
 Quicquid mali ipso custodiente non cōmit-
 titis, tanquam remissum ab illo deputate: ne
 modicū vobis existimantes dimissum, modi-
 cū diligatis, & tundentes pectora publicanos
 Luc. 7. ruinosā iactantia contemnatis. De viribus ve-
 stris expertis cauete, ne quia ferre aliquid po-
 tuissis inflemini: de inexpertis aut̄ orate, ne
 I. Co. 10. supra quam potestis ferre tentemini. Existi-
 mate aliquos in occulto superiores, quibus
 estis in manifesto meliores. Cum aliorū bo-
 na, forte ignota vobis, benigne credentur a
 vobis, vestrā vobis nota non comparatione
 minuuntur, sed dilectione firmanentur. Et quę
 B forte adhuc desunt, tanto dātur facilius, quā
 to desideratur humilior. Perseuerantes in nu-
 mero vestro prębeant vobis exemplū, cadentes
 aut̄ augeant timorē vestrū. Illud amate vt
 vt imitemini, hoc lugete ne inflemini. Iusti-
 tiā vestrā nolite statuere, Deo vos iustifican-
 ti subdite: veniā peccatis donate alienis, ora-
 te pro vestrīs: futura vigilando vitate, pręte-
 rita confitendo delete. Ecce iam tales estis, vt
 professę atq; seruata virginitati, ceteris etiā
 moribus congruatis. Ecce iā non solum ho-
 micidijs sacrificijs diabolicis & abominatio-
 nibus, furtis, rapinis, fraudib. periurijs, ebrio-
 sitatib. omniq; luxuria & auaritia, simulatio-
 nibus, emulationibus, impietatibus, crudeli-
 tatibus abstinetis: verum etiā illa quę leuiora
 C vel sunt vel putantur, non inueniuntur nec
 oriuntur in vobis, nō improbus vultus, non
 vagi oculi, non infrenis lingua, non petulās
 risus, nō securilis iocus, non indecens habi-
 tus, nō timidus aut fluxus incessus. Iā nō red-
 ditis malū pro malo, nec maledictū pro ma-
 ledicto. Iam postremo illā mensuram dile-
 ctionis impletis, vt ponatis animas pro fra-
 tribus vris. Ecce iā tales estis, quia & tales es-
 se debetis. Hęc addita virginitati, angelicam
 vitā hominib. & cęli mores exhibent terris.
 Sed quanto magni estis, quicunq; ita magni
 estis, tāto humiliate vos in omnibus, vt corā
 Deo inueniatis gratiā, ne superbis resiliat, ne
 se exaltātes humiliet, ne inflatos per angus-
 ta in portam traiciat, quanquam superflua
 sit sollicitudo, ne vbi feruet charitas, desit hu-
 militas. Si ergo nuptijs cōtēpistis filiorum
 hominū, ex quibus gigneretis filios hominū
 toto corde amate speciosum forma prę filijs
 hominū: vacat vobis, liberū est cor a cōiuga-
 libus vinculis, inspicite pulchritudinē amato-
 ris vestrīs: cogitate æqualē patri subditum &
 matri: ēt in cęlis dñantē, & in terris seruientē:
 creatē omnia, creatū inter omnia. Illud
 ipsum qđ in eo deridēt superbi, inspicite quā
 pulchrū sit, internis luminibus inspicite vul-
 nera pēdēntis, cicatrices resurgētis, sanguinē
 moriētis, precium credētis, commercium re-
 dimentis, Hęc quanti valeant cogitare, hæc
 in statera charitatis appendite, & quicquid
 amoris nuptijs vestrīs impendendū habeba-
 tis, illi repēdite. Bene quod interiorē vestrā
 pulchritudinē quærit, vbi vobis dedit patrē
 filias Dei fieri nō querit, a vobis pulchrā car-
 nē, sed pulchros mores, quib. frenatis & car-
 nē. Nō est cui de vobis quā mētiatur, & fa-
 ciat se iure zelātē. Videte cū quā securitate
 ametis, cui displicere falsis suspitionibus nō
 timetis. Vir & vxor amant se, quoniam vi-
 dent

Rom. 10.

Cap. 3.

C

I. Pet. 3.

I. Iom. 3

Eccl. 3.

Cap. 54

Psal. 44

Cap. 55

Iom. 1.

D

dente se, & q non vident, timent in se. Nec certi gaudent ex eo q in manifesto est, dum in occulto suspicantur plerunq q non est. Vos in isto quē oculis non videtis, & fide cōspicitis, nec habetis verum q reprehendatis, nec eū metuitis, ne de falso forsitan offenda-
tis. Si ergo magnū amorē coniugibus debere tis, eū propter quem coniuges habere nolui-
stis, quantū amare debetis? Toto vobis figa-
tur in corde, qui pro vobis fixus est in cru-
ce: totū teneat in animo vestro, quicquid no-
lueris occupari connubio. Parum vobis ama-
re non licet, propter quē non amastis, & q
liceret. Sic amantibus mitem & humilē cor-
de, nullā vobis superbiam pertimesco. Pro
modulo itaq; nostro & dē sanctitate qua san-
ctimoniales proprie dicimini, & de humili-
tate qua conseruatur quicquid magnum di-
cimini, satis locuti sumus. Dignū aut illi tres
pueri, quibus refrigerium in igne præbebat,
quem corde feruentissimo diligebant, vos
de opusculo nostro, verborum quidem nu-
mero longe breuius, sed pondere authorita-
tis multo grandius, in hymno, quo ab eis
Deus honoratur, admoneant. Nā sanctitati
humilitatē in Dei laudatorib. coniungentes:
apertissime docuerūt, vt tanto quisq; caueat
ne superbia decipiat, quāto sanctius aliqd
proficitur. Proinde vos quoq; laudate eum,
qui vobis præstat, vt in ardore medio seculi
huius, quis coniugio non copulemini, non
tū vramini: & orantes ēt pro nobis, benedi-
te sancti & humiles corde dñm, hymnum di-
cite & superexaltate eum in secula, Amen.

D. AVRELI AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi,

De adulterinis coniugijs ad Pollentium,
Liber Primus.

Rima quæstio est frater dilectis-
sime Pollenti, earum quas ad
me scribens literarum, tanquā
consulendo traxisti, quod ait
Apostolus, lis autem qui sunt
in coniugio, præcipio non ego, sed dñs, mu-
lierem a viro non discedere: q si recesserit,
manere innuptam, aut viro suo reconciliari,
& vir vxorem non dimittat: vtrum ita sit ac-
cipiendum, vt eā prohibuisse nubere intelli-

gatur, quæ sine causa fornicationis discessit
a viro: id. n. sentis. An sicut ego sensi in eis li-
bris quos ante plurimos annos de sermone
euangelico scripsi, quem secūdm Matheū
habuit Saluator in monte, illas innuptas ma-
nere præceperit, quæ a viris suis ea causa re-
cesserint, quæ sola permessa est, i. fornicatio-
nis. Videtur. n. tibi nunc a viro discedentem
feminā nubere non debere, si nulla viri for-
nicatione cōpulsā discesserit. Nec attendis,
si nullū vir eius causā fornicationis habue-
rit, non eā discedentem manere innuptam,
sed omnino discedere non debere. Nā utiq;
cui præcipitur, vt si a viro discesserit, innu-
pta permaneat, non discedendi aufertur licē-
tia, sed nubendi. Quod si ita est, datur ergo
licentia feminis, quæ continentes esse volue-
rint, nullū maritorū expectare cōsensum. Vt
q dictum est, mulierem a viro non discede-
re, eis præceptū esse videatur, quæ possunt
eligere, non continentia, sed tale diuortium,
quo liceret eis in aliorū nuptias conuenire.
Proinde quæ dilexerint nullū desiderare cō-
cubitum, nullū ferre connubium, licebit eis
viros suos ēt sine vlla fornicationis causā re-
linquere, & innuptas secūdm Apostolum
permanere. Et viri similiter, qm par forma
est in vtrisque, si continentes esse voluerint,
ēt vxoribus non consentiētibus deserent eas
& sine vllis nuptijs permanebūt. Tunc. n. eis
vt putas, alia cōiugia liceret inquirere, si cau-
sa fornicationis diuortium nasceretur. Cum
vero ista causa non est, superest secūdm id
q existimas, vt aut coniunx nō discedat a cō-
iuge, aut si discesserit sine coniugio maneat,
aut ad pristinū coniugium reuertatur. Nulla
ergo existente causa fornicationis, cuilibet
coniugi licebit vnum de tribus eligere: aut
non discedere a coniuge: aut si discesserit, sic
manere: aut si non sic manserit, non alterum
quærere, sed priori se reddere. Et vbi est q
idē Apostolus, nec ad tps vt vacetur oratio-
ni, nisi ex consensu, voluit coniuges carnali
fraudare debito inuicem? Quō saluum erit
q ait, Propter fornicationes autem vnusquis
que vxorem suā habeat, vnaquæq; suū vi-
rum habeat, vxori vir debitum reddat, simili-
ter autē & vxor viro. Vxor non habet potesta-
tem corporis sui, sed vir: similiter & vir nō
habet potestatem corporis sui, sed mulier.
Hoc quō verum erit, nisi quia nolente con-
iuge.

Mat. 5.

G

cap. 2.

H

1. Cor. 7.

iuge, non licet coniungi continere? Nam si licet mulieri sic dimittere virū vt maneat in-nupta, non vir habet, sed ipsa sui corporis p̄tatem. Quod ēt de viro intelligitur. Deinde

Mass. 5.

cū dictum est, Quicumq; dimiserit uxorem
 suā, excepta causa fornicationis, facit eā me-
 chari: quō dictū intellecturi sumus, nisi pro-
 hibitum esse hominem dimittere vxorem, si
 nullacausa fornicationis extiterit? Et dictum
 est quare, ne, s. faciat eam mēchari. Vtiq; id-
 eo, quia ēt si non ipsa dimiserit, sed dimissa
 fuerit, erit mēchari si nupserit. Propter hoc er-
 go tam magnum malū non licet homini di-
 mittere vxorem, nisi ex causa fornicationis.
 Tunc. n. non ipse dimittendo facit adulterā,
 sed dimittit adulteram. Quid si ergo dicat, di-
 mitto quidem uxorem meam sine ulla causā
 fornicationis, sed continens permanebo, id-
 eo ne dicemus eum impune fecisse q̄ fecit?
 Quis hoc dicere audebit, qui voluntatem do-
 mini hęc dicentis intelligit, qm̄ nec conti-
 nentiā causā dimitti coniugem uoluit, qui
 solent causā fornicationis excepti? Redea-

I. Cor. 7.

folam caufam fornicationis exceptit. Redea-
mus ergo ad ipfa Apoftoli uerba dicentis,
Is autem qui funt in coniugio præcipio, nõ
ego, fed dñs, uxorem a uiro non difcedere,
quod fi difcefferit, manere innuptam. Et eũ
uelut interrogemus, & tanquam præfentem
quodammodo confulamus. Cur dixifti Apo-
ftole, quod fi difcefferit, manere innuptam?
Licetne difcedere, an non licet? Si non licet,
cur præcipis difcedenti vt maneat innupta?
Si autem licet, profecto eft aliqua caufa qua
liceat. Hæc autem inquit non inuenitur,
nifi quam folam Saluator exceptit, i. caufa for-
nicationis. Ac per hoc non præcepit Apofto-
lus mulierem fi difcefferit manere innuptã,
nifi quæ illa caufa difcedit a uiro, qua foli ei
licitum eft difcedere, quod fi difcefferit, ma-
nere innuptam, abfit ut contra hoc præce-
ptum faciat, quæ fic difcedit ut innupta per-
maneant. Nifi ergo intelligatur cui licet difce-

L
dere: non autem licet nisi uiro fornicante:
quomodo iubetur innupta si discesserit per
manere? Quis est qui dicat, discesserit mulier
a uiro non fornicante, innupta permaneat,
dum ei nisi a uiro fornicante discedere om-
nino non liceat? Sensus itaque iste tuus quan-
tum aduersetur uinculo coniugali, ubi do-
minus nec continentiam uoluit suscipi, nisi
pari concordique consensu, puto quod iam

intelligas. Sed rem ipsam paulo apertius proloquamur, & quasi constituamus ante oculos, Ecce placuit continentia mulieri, viro non placuit. Discessit ab eo mulier, & cepit uiuere continenter, ipsa, scilicet casta mansura, sed factura, quod dominus non vult, adulterum nuptiarum cum se non conuerit, alteram

1. Cor-7.

queret. Quid sumus dicturi mulieri, nisi q^d 1. Cor. 7.
 dicat ecclesia, sana doctrina, Redde debitum
 uiro: ne dum tu quæris unde amplius hono-
 reris, ille unde damnetur inueniat? Hoc. n. & M
 illi diceremus, si te nolente continere uoluis-
 set. Non enim habes potestatem corporis
 tui, sed ille: sicut nec ille habet potestatem cor-
 poris sui, sed tu. Nolite inuicem fraudare,
 nisi ex consensu. Cum hæc atque huiusmo-
 di, quæ ad hoc pertinere dixerimus, placet-
 ne tibi ut nobis mulier ex ista tua ratione re-
 spondeat, ego Apostolum audio dicentem;
 Præcipio mulierem a uiro non discedere: ubi supra
 quod si discesserit, manere innuptam, aut ui-
 ro suo reconciliari? Ecce, inquit, discessi,
 nolo reconciliari uiro, sed innupta perma-
 neo. Non enim ait si discesserit, manere innu-
 ptam, donec uiro suo reconcilietur, sed ma-
 nere, inquit, innuptam, aut uiro suo recon-
 ciliari: & hoc, inquit, faciat aut illud. Vnū ē
 duobus eligendum permisit: non autem in
 horum alterum compulsi. Manere innupta
 eligo, ac sic præceptum impleo. Corripe,
 argue, increpa, utere qua uolueris seueritate
 si nupsero. Quid huic cōtradicam, nisi Apo- Cap. 5.
 stolum non bene intelligis? Neque enim ille
 præcepisset, si a uiro discesserit, innuptam
 manere mulierem, nisi eam cui discedere li-
 cuisset, illa, una uidelicet causa, quæ ibi pro-
 pterea tacita est, quia notissima est, hoc est,
 fornicationis. Hanc enim solum Deus ma-
 gister exceptit, cum de dimittenda loquere-
 tur uxore: deditque intelligi talem formam
 etiam in uiro esse seruandam: qm̄ nō solum
 mulier non habet potestatem corporis sui,
 sed uir: sed similiter & uir non habet po-
 tatem corporis sui, sed mulier. Cum ergo A
 tum maritum arguere de fornicatione non
 possis, quomodo te putas quod ab eo disce-
 dis non aubendo excusare, a quo tibi non li-
 cet omnino discedere? Cum hæc a nobis mu-
 lier audierit, puto nobis eam * sic responde-
 re, ut dicat propterea se manere innuptam,
 quia sine ulla iuri fornicatione discessit. Nā
 si ille A. l. p. qm̄ dicitur
lis eam

ALL parts
of the
the same.

Cap. 6.
Al. 1. Et
nequa -
quā hoc il
li diceret.

si ille fornicatus esset, non solum sibi discedere verum etiā nubere licuisset. Nequaquā hoc illa diceret, * cū & ipse sis verecundatus istā mulieribus dare licentiā. Dixisti. n. Si vir vxorem adulterā dimiserit, & aliam duxerit, mulier tantum opprobriū habebit. Si autē mulier supradicta causa virū dimiserit, & alij nupserit, non virtutē, sed & mulier opprobriū habebit. Cuius sententię tuę rationē reddēs, dicent. n. inquis, eā ideo discessisse, vt alium virum, sibi coniungeret, etsi talis forte fuerit, qualis a quo discessit: per quam facile enim viris est in hoc morbi vitium irruere. Si autē & ipsū dimiserit, & alij nupserit, magis magisq; dicet eā numerositate virorū appetisse.

A Hac reddita ratione concludis & dicis, His ergo pertractatis vel etiā discussis, oportet mulierē virū tolerare, aut innuptam manere. Bonū planē dedisti consiliū mulieribus, vt cū sciant sibi esse permīssum, si adulteros viros dimiserint, alijs coniugari: non tñ faciāt propter opprobrium, sed potius tolerant et adulteros viros, ne videantur hac occasione multis velle misceri, eo qđ difficile sit, vt nō talem inueniat mulier cui nubat, qualis fuerit quē dimisit, quoniā valde in hunc modum sunt procliuēs viri. Cum ergo nos dicimus etiā illi mulieri, quę virum fornicantē dimiserit aliter nubere non licere: tu autē dicis licere quidem, sed non expedire, vtrique proculdubio dicimus eā, quę fornicantē virum dimittit, nubere nō debere. Verum hoc interest, qđ nos qñ cōiuges ambo Christiani sunt, mulieri si a viro fornicante discesserit, dicimus non licere alteri nubere, a viro autē non fornicante non licere omnino discedere. Tu vero dicis, si mulier a viro non fornicante discesserit, non ei licere alteri nubere. propter præceptū: si autem a fornicante discesserit, non ei expedire nubere propter opprobrium. Mulierem itaq; non nuptā discedere a viro siue fornicante, siue non fornicante permittis. Porro beatus Apostolus, imo per Apostolū dominus, quia mulierem non permittit a viro non fornicante discedere: re

Cap. 7.

1. Cor. 7.

B stat vt eam prohibeat si discesserit nubere, qđ permittit a fornicante discedere. De qua enim dicitur, si a viro discesserit, non nubat. ea conditione discedere permittitur vt non nubat. Si ergo elegerit non nubere, non est cur prohibeatur discedere: sicut illa de qua

dicatur, Si se nō cōtinet, nubat: hac utiq; cōditione non continere permittitur, vt tñ nubat. Si ergo elegerit nubere, cogi non pōt cōtinere. Sicut ergo ista incotinens compellitur nubere, vt possit qđ non continet non esse damnabile: si a viro illa discedēs, innupta cōpellitur permanere, vt possit qđ discedit non esse culpabile. Culpabiliter autē a viro nō fornicante discedit, etiam si innupta permanferit. Illa ergo innupta manere præcipitur si discesserit quę a fornicante discedit. Quę cum ita se habeant, si eo mō intellexerimus Apostolū vñ mulieribus dicamus: ita nolite discedere a viris vestris etiā pudicis vt si discedere volueritis, innuptę maneatis: oēs quibus placuerit continentia, etiam non consentientibus viris, existimabunt sibi licere discedere. Quod cū proculdubio permittere nō debemus, restat vt quod dictū est, si discesserit manere innuptam, de illa dictū docere debeamus, cui discedere non vñq; nisi a fornicante didicimus. Ne si aliter docuerimus, obtentu continentię perturbemus Christiana coniugia, & contra misericordissimū dñi præceptū dimissos a cōtinentibus mulieribus incōtinentes viros, vel a cōtinentibus viris incōtinentes mulieres in adulteria cōpellamus. Illud ergo quod dñs, non quidē in sermone ipso qui exponebatur a nobis, sed tñ alibi ait, Quicumq; dimiserit vxorem suam nisi ex causa fornicationis, & aliā duxerit, mēchatur: si hoc modo intelligendū est, vt quicūq; causa fornicationis dimiserit, & aliā duxerit, nō mēchetur: nō videtur in hac causa par forma esse mariti & uxoris: quando quidem mulier etiā si causa fornicationis discesserit a viro & alij nupserit, mēchatur: uir autem si eadē causa vxorem dimiserit & aliam duxerit, non mēchatur. At si par forma est in utroque, uterq; mēchatur, si se alteri iunxerit: et cum se a fornicante disiunxerit. Parem uero esse formā in hac causa uiri atq; mulieris: ibi ostendit Apostolus, qđ sepe cōmemorandum est, ut ubi cū dixisset, Vxor nō habet potestatem corporis sui sed uir, adiecit atq; ait, Similiter & uir nō habet potestatem corporis sui, sed mulier. Cur ergo, inq; interposuit dñs cām fornicationis, & nō potius generaliter ait, Quicumq; dimiserit & uxorem & aliā duxerit, mēchatur, si & ille mēchatus est, qui dimissa fornicante muliere alterā ducit? Credo, quia illud quod

C

cap. 8.

Mat. 19.
Luc. 16.

D

i. Cor. 7.

Cap. 9.

Mat. 19.



Iacob. 4.

quod maius est, hoc dñs commemorare voluit. Maius. n. adulteriū esse quis negat vxore nō fornicatē dimissa alterā ducere, quam si fornicantem quis dimiserit, & tunc alteram duxerit; non quia hoc adulterium nō est, sed quia minus est vbi fornicante dimissa, altera ducitur. Nā simili locutione vsus ēt Apōstolus Iacobus ait, Scienti igitur bonū facere & non facienti, peccatū est illi. Nunquid ideo nō peccatū est illi, qui nescit bonū facere, & ideo non facit. Vtq; peccatū est, sed hoc grauius, si etiā sciat & nō faciat. Nec illud ideo nullū, quia minus. Vt ergo eodē modo vtrūque dicamus, sicut quicūq; dimiserit vxorē, excepta causa fornicationis, & aliam duxerit, mēchatur: ita quicunq; scit bonū facere & nō facit, peccat. Sed quemadmodū hic recte dici non pōt: ergo si nescit, non peccat. Sunt enim ēt peccata ignorantium, quanuis minora quā sciētū: ita nec illic recte dici potest, ergo si causa fornicationis dimiserit & aliā duxerit nō mēchatur. Est. n. mēchatio ēt eorū, qui alias ducunt relicti p p fornicationē prioribus: sed vtiq; minor quā eorū qui non propter fornicationē dimittunt, & alteras ducunt. Potest quippe sicut dictū est, sciētī bonū facere & non facienti peccatū est illi eo modo & illud dici, dimittenti vxorē sine causa fornicationis, & aliam ducenti mēchatio est illi. Quēadmodū igitur si dixerimus, Quicunq; mulierē a marito prāter causam fornicationis dimissam duxerit, mēchatur, proculdubio verū dicimus: nec tñ ideo illū qui propter causam fornicationis dimissam duxerit, ab hoc crimine absolui⁹, sed vtroque mēchos esse minime dubitamus. Ita eū qui prāter causam fornicationis vxorē dimiserit, & aliā duxerit, mēchū pronunciamus: nec ideo tamē eū qui propter causam fornicationis dimiserit & alterā duxerit, ab huius peccati labe defendimus. Ambos. n. licet alterū altero gauisus, mēchos tñ eē cognoscim⁹. Neq; n. quisquam ita est absurdus, vt mēchū neget esse qui duxerit eā, quam maritus propter causam fornicationis abiecit: cum mēchū dicat eum qui duxerit eam quā prāter causam fornicationis abiecit ē, Sic ergo isti ambo sunt mēchi. Vnde cum dicimus, Quicunq; mulierem prāter causam fornicationis a viro dimissam duxerit, mēchatur: de vno quidem ipsorum dicimus, nec tamen

ideo mēchari negamus qui eā duxerit, quā propter causam fornicationis maritus dimiserit. Ita cū ambo sint mēchi, & ille. l. qui dimiserit vxorē suam prāter causam fornicationis & aliā duxerit, & ille qui propter causam fornicationis vxore dimissa se alteri copula uerit: profecto quādo de vno eorū legimus, non ita intelligere debemus, quasi ex hoc alter mēchus negatus sit, quod alter expressus sit. Sed si hoc Euangelista Matthæus, qui expressa vna speciē alteram tacuit, facit ad intelligendū difficile, nunquid non aliq; generaliter idipsum ita cōplexi sunt vq; de vtroq; posset intelligi? Nā secundū Marcū sic scriptum est. Quicunq; dimiserit vxorem suā, & alterā duxerit, adulterium committit super eā: & si vxor dimiserit virum suū & aliq; nupsierit, mēchatur. Secundū Lucā sic, Omnis qui dimittit vxorem suam & alterā ducit, mēchatur: qui dimissam a viro ducit, mēchatur. Qui ergo nos sumus vt dicamus, Est qui mēchatur, vxore sua dimissa alteram ducens, & est qui hoc faciens nō mēchatur, cū Euangelium dicat omnem mēchari qui hoc facit? Proinde si quicunque hoc fecerit, vt vxore sua dimissa alterā ducat, mēchatur: sine dubio ibi sunt ambo, & qui prāter, & qui propter causam fornicationis dimittit uxorem. Hoc est enim quicūq; dimiserit: hoc est omnis qui dimittit. Non autē sicut nescio quare tibi visum est, cū Euāgelij secundū Matthæū verba proferrem, prātermisi quod scriptū est, & aliam duxerit, & sic dixi mēchatur: sed verba posui quā in sermone illo prolixo leguntur, quem dominus in mōte habuit. Hūc enim tractandum susceperam, quē verba illic ita leguntur ut posuit, id est, Quicunq; dimiserit vxorē suā, excepta causa fornicationis, facit eā mēchari, & qui solutā a viro duxerit, mēchatur. Vbi et si nonnulla exemplaria verbis diuersis eūdē sensum habent interpretatum, nō tamen ab eo quod intelligitur discrepāt. Alia quippe habēt, quicunq; dimiserit: alia, omnis qui dimiserit. Item quē alia, excepta causa fornicationis: alia, prāter causam fornicationis: alia, nisi ob causam fornicationis. Item alia, qui solutā a viro duxerit, mēchatur: & alia, qui dimissam a viro duxerit, mēchatur. Vbi puto quod videas, nihil interesse ad vnā eandemq; sententiam. Quāuis illud vltimum, id est, qui dimissam a vi-

D

Mar. 10.

Luc. 16.

Cap. 10.

Mat. 5.

B



ro duxerit, mēchatur: in eo sermone quem dñs fecit in monte, nōnulli codices & Gręci & Latini non habeant. Credo ppter ea q̃a & ibi explicatus hic sensus putari potuit, in eo quod superius dictum est, facit eā mēchari: Qūo enim dimissa sit mēcha, nisi fiat qui eā duxerit mēchus? Verba vero quę ipse posui sti, vnde tibi visum est, non mēchari eum qui

Cap. 11. p̃p causam fornicationis vxorē dimiserit & aliam duxerit, obscure quidā posita sunt. Vnde non miror in eis intelligendis laborare lectorem: sed non sunt difficilia in eo sermone dñi, qui tunc à me tractabatur, quando illa conscripsi, quę cum legeres te mouerūt. Alibi quippe idem Mathęus ea dominū dixisse narravit, non cum illum prolixum faceret in monte sermonem, sed cū interrogatus esset a Phariseis, utrū liceret ex quacunq; causa dimittere vxorem. Sed q̃ minus intelligitur apud Mathęum, apud alios euangelistas intelligi potest. Quapropter cum legerimus in Euāgelio secundum Mathęum. Qui cūq; dimiserit vxorem nisi ob fornicationē: vel hoc quod magis in Gręco legitur, p̃ter causam fornicationis, & aliam duxerit, mēchatur: non debemus continuo putare illū non mēchari, quia p̃p causam fornicationis dimiserit, & aliam duxerit: sed adhuc ambigere, donec Euāgeliiū secundū alios Euangelistas, a quibus hoc narratū est, cōsulemus.

Mat. 5. Quid si. n. secundū Mathēū non quidem q̃ ad hanc rem pertinet dictū est totum, sed ita pars dicta est, vt intelligeretur a parte totū, quod tanquam explanātes Marcus & Lucas, vt clareret plena sententiā, totum dicere maluerunt: Cum itaq; primum non dubitātes, verum esse quod apud Mathęū legitur, Qui cūq; dimiserit vxorem suā p̃ter causam fornicationis, & aliam duxerit, mēchatur: quęsierimus, utrū tantū iste mēchetur ducēdo alteram vxorem, qui p̃ter causam fornicationis priorem dimiserit: an omnis qui dimissa vxore alterā duxerit: vt ibi sit et ille qui fornicantē dimiserit. Nonne secundum Marcum respondebitur nobis, Quid quęritis, utrū ille sit mēchus, & ille nō sit? Quicunq; dimiserit vxorem suā & aliam duxerit, adulterium committit. Nonne etiam secundum Lucam dicetur nobis, Quid ambigis utrū ille qui p̃ter causam fornicationis vxorem dimiserit & aliam duxerit, nō

mēchetur? Omnis qui dimittit vxorem suā & ducit alteram, mēchatur. Ac per hoc quāphas non est vt Euangelistas, quanuis diuersis verbis de vna re loquentes, ab vno sensu eadēq; sententiā dissentire dicamus, reflat vt L. Mathęum intelligamus à parte totum significare voluisse: eandē tñ tenuisse sententiā, vt dimittens vxorem & alteram ducēs, non quidam mēchetur, id est, qui p̃ter fornicationē dimiserit: quidam vero nō mēchetur, id est, qui propter fornicationem dimiserit: sed omnis qui dimittit vxorem suā, & ducit alteram, mēchari minime dubitetur. Nam & illud quod etiā secūdū Lucā sequitur, Qui dimissam à viro ducit, mēchatur, quō est verū? Qūo mēchatur, nisi quia illa quam duxit, eo viuente a quo dimissa est, adhuc uxor aliena est? Si enim iam suā non alienę miscetur vxori, utiq; non mēchatur. Mēchatur autem. Aliena est ergo, cui miscetur. Porro si aliena est, hoc est, eius a quo dimissa est, etiā si propter fornicationis causam dimissa est, nondū dimittentis uxor esse cessauit. Si autē illius esse cessauit: iam huius est cui nupsit. Et si huius est, non mēchus iudicandus est, sed maritus. Sed quia non eum maritū dicit scriptura, sed mēchū, adhuc illa illius est a quo etiā causa fornicationis abiecta est. Et ideo quācunq; etiam ipse illa dimissa ducit uxorem, quia cum alieno marito cōcumbit, adultera est. Vnde aut fieri potest, ut a dultre etiā ipse non sit, cum constet adulterare quā duxit? * Iam nunc uideamus quod ait: Apostolus, Ceteris autē ego dico, nō dominus, ad imparia, scilicet hoc est, ubi non anibō Christiani fuerant, coniugia locuturus, Quod mihi uisum est eum monendo dixisse, Quia enim coniunx fidelis relinquere coniugem licite potuit infidelem: ideo fieri hoc non dominus, sed Apostolus prohibet. Quod enim dominus prohibet, fieri omnino non licet. Monet ergo Apostolus quo possit esse multorū occasio lucrandorū, ut fideles coniuges in relinquendis infidelibus permissa licentia non utantur. Tibi aut uidetur, infideles quoque dimitti a fidelibus non licere, quia hoc uetat Apostolus, cū ego dicam licere: quia hoc nō uetat dñs, non tñ expedire, quia hoc ut non fiat, monet Apostolus. Qui reddit etiā rationē, cur fieri non expediat, quāuis liceat. Quid n. scis, inquit, mulier, si uirū saluū

Cap. 12.
Luc. 13.

Cap. 13.
Al. l. quē
cōstat a-
dulterare
eū dixit,
Qui dimi-
serit, mē-
chat ur.

I. Cor. 7.
M

Aug. Tomus Sextus. M m fa.



- facies: aut vnde scis vir si uxorem saluam facies? Cum etiam superius dixisset, Sanctificatus est n. vir infidelis in vxore, & sanctificata est mulier infidelis in fratre: hoc est, in Christiano. Alioquin filij vestri, inquit, immundi essent nunc aut sancti sunt. Sic ad lucrandos coniuges & filios Christo, etiā exēplis quē iam prouenerāt, uidetur hortatus. Cur ergo non expediat infideles coniuges dimitti à fidelibus, causa euidenter expressa est. Non. n. p. p. vinculū cū talibus coniugale seruandū, sed vt acquirantur Christo, recedi ab infidelibus coniugibus Apostolus vetat. Multa sunt autē faciēda non iubente lege, sed libera charitate: & in ea sunt in nostris officijs gratiora quę cū licerent nobis etiā non impendere, tñ causa dilectionis impēdimus. Vnde prior ipse dñs cū se tributū non debere monstrasset, soluit tamen, ne scandalizaret eos quib. ad eternam salutē gerens hominem consulebat. Iam vero Apostolus quemadmodū ista cōmender, eius verba testantur, vbi dicit, Cū enim liber sim ex omnibus, omnium seruū me feci vt plures lucrificerē. Cum paulo superius dixisset, Nunquid nō habemus potestātē manducandi & bibendi? Nūquid nō habemus licentiā sororem mulierē circumducendi, sicut & ceteri apostoli & fratres domini & Cephas? An ego solus & Barnabas non habemus potestātē hoc operandi? Quis militat suis stipendijs vnquam? Quis plantauit vineam & de fructu eius non edit? Quis pascit & de lacte gregis nō percipit? Et paulo post, Si alij inquit, potestatis vestrę participāt, nō magis nos? Sed non sumus vñ hac potestate, sed omnia toleramus, ne quod impedimentū demus euāgelio Christi. Deinde post pauca, Quę ergo, inquit, mihi merces erit? Vt euangelizās sine sumptu ponā euangelium, vt non abutar potestate mea in euangelio. Continūq; subiungit quod paulo ante cōmemorauit, Cū. n. liber sim ex omnibus omnium me seruū feci, vt plures lucrificerem. Itē alio loco de quibusdam quę ad escam pertinent, Omnia mihi licita sunt, sed non omnia expediunt: Omnia mihi licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate. Escā ventri, & ventri essis, Deus autē & hūc & has euacuabit. Itē alibi de hoc ipso, Omnia licita sunt, sed non omnia expediūt. Omnia licita sunt, sed non omnia edificāt. Nemo quod suū est quærat, sed id q. alterius est. Atq; vt ostenderet vnde loqueretur, Oē, inquit, quod in macello veni, manducate, nihil interrogantes p. p. conscientiā. Et tamen alibi dicit, Non manduca bo carnē in eternū, ne fratrē meū scandalizē. Itēq; alibi, Omnia quidē mūda, sed malum est homini qui per offensionē manducat. Quid est, omnia licita sunt: ipsum est, oīa quidē munda. Et quid est, sed non omnia expediunt: ipsum est, sed malū est homini qui per offensionē manducat. Ita ostendit ea quę licita sunt, i. nullo p. p.cepto dñi prohibētur, sicut expedit potius esse tractanda, non p. p. scripto legis, sed consilio charitatis. Hęc sūt quę amplius erogantur fauicio, qui curādus ad itabulū Samaritanū illius miseratione perductus est. Et ideo dicuntur non a dño p. p.cepti, quāuis a dño moneantur offerri, vt tanto intelligantur esse gratiora, quanto magis ostenduntur indebita. Sed ea quę in his talia sunt, vt quāuis sint licita non expediunt, non in eis dici potest, bonū est hoc, sed illud meli⁹: sicut dictū est, Qui dat nuptū, bene facit: & q. non dat nuptū, melius facit. Ibi. n. vtrunq; licet, & hoc aliqñ, aliqñ illud expedit. Nā illis qui se non cōtinent, vtiq; expedit nubere, & quod licet, expedit. Quę autē vouerint continentiā, nec licet nec expedit. Porro discedere ab infideli coningere licet, sed non expedit. Manere autē cū illo si cohabitare consensit, & licet & expedit: quia si non liceret, expedit non posset. Potest ergo aliquid licere & non expedire, expedire autē quod nō licet nō potest. Ac per hoc non omnia licita expediunt, omnia vero illicita non expediunt. Sicut epim omnis qui Christi sanguine redemptus est, homo est: non tñ omnis q. homo est, etiam sanguine Christi redemptus est: ita omne quod non licet non expedit, nec tamen omne quod nō expedit, etiā nō licet. Sunt quippe licita quę non expediunt: Sicut Apostolo teste didicimus. Sed inter id qd illicitum est, & ideo non expedit, atq; id quod licitū est, nec tñ expedit, quid intersit, aliqñ vniversalī regula definire difficile ē. Citius. n. q. dixit, Oē q. fieri non expedit, p. p. est. Omne autē p. p. illicitū est, Omne ergo qd non expedit illicitum est. Et vbi erunt illa quę licita esse, sed non expedire Apostolus dicit: si omne quod non expedit, licitum nō est? Quapropter quia verū dixisse Apostolū dubitare

dubitare non possumus, & aliqua peccata esse licita dicere non audeamus, restat vt dicamus, fieri aliquid q̄ non expedit: & tñ si licitū est, non esse peccatū, quāuis qm̄ non expedit, non sit vtiq; faciendum. Quod si absurdū vñ, vt aliquid fiat q̄ non expedit, & dicatur nō peccasse qui fecerit, intelligendū est hoc ex consuetudine sermonis absurdum: quā ita late pater, vt ēt iumenta, quāuis sint rationis expertia, tñ plerūq; dicamus debere vapulare cū peccant. Peccare autē proprie non est nisi eius qui vtitur rationali voluntatis arbitrio, q̄ in omnibus mortalibus animantibus nō nisi homini est diuinitus attributum. Sed aliud est cū proprie loquimur, aliud cū verba ex alijs rebus transferendo vel abutendo mutamus. Vtigitur si possumus enitamus, inter id q̄ licet & non expedit, & id q̄ non licet atq; ideo non expedit, aliquo certo fine distinguere: ea mihi videntur licere, & non expedit, quæ per iustitiam quidem, quæ corā Deo est, permittuntur, sed propter offensionem hominū, ne ob hoc impediantur a salute, vitanda sunt. Ea vero non licere, & ideo nec expedit, quæ sic ipsa iustitia vetantur, vt facienda non sint, et si ab eis quib. in notitiā fuerint perlata, laudentur. Quod si ita est, ideo non nisi illicita prohibentur a dño, vt ea quæ licita sunt, & non expedit, nō legis vinculo, sed libera discretionis * beneficentia caueantur. Quocirca si dimittere infidelē coniugē non liceret, hoc fieri dñs prohiberet, neq; id Apostolus prohibēs diceret, Ego dico non dñs. Nam si propter causam fornicationis permittitur homo a coniuge separari: quanto magis in coniuge mentis fornicatio detestanda est, i. infidelitas, de qua scriptū est, Qm̄ ecce qui longe se faciunt a te, peribunt, perdidisti omnē qui fornicatur abste? Sed quia ita licitū est vt non expediat: ne propter coniugū separationes offensi homines, ipsam doctrinā salutis, quā illicita prohibentur exhorreant: ac sic peiores atq; perituri in eadē infidelitate remaneant: intercedit Apostolus, & monendo fieri vetat, q̄ ita licitum est vt non expediat. Sic. n. recedere ab infidelibus vxoribus vel maritis, fideles viri vel femina non prohibentur a dño, vt neq; iubeatur. Nā si dimittere tales coniuges iuberetur, nullus esset locus consilio monentis Apostoli ne hoc fieret. Nullo modo. n. q̄ dñs iubet, seruus bonus fieri, prohiberet. Namque hoc dñs aliqñ per Elsdram prophetam fieri iussit, & factum est, Dimiserunt Israelitæ vxores alienigenas, quicunq; tunc habere potuerūt, per quas fiebat, vt & ipsi ad alienos seducerentur deos, non vt illę per maritos vero acquirerentur Deo. Nondum. n. tanta gratia Saluatoris illuxerat, & promissis temporalibus veteris testamenti, adhuc inhiabat illius populi multitudo. Et propterea cum bona terrena quæ pro magno expectabant a dño, viderent et his abundare qui multos falsos colebant deos, blanditijs vxorum prius eos reuerebantur offendere, deinde inducebantur & colere. Vnde iussit dñs per sanctū Moysen, ne quis vxorem alienigenam duceret. Merito ergo quas duxerant dño prohibente, domino iubente dimiserunt. Cū vero cepisset gentibus Euangeliū predicari, iam coniunctos gentiles gentilib. cōperit coniuges. Ex quibus si non ambo crederent, sed vnus aut vna infidelis cū fideli consentiret habitare, nec prohiberi a dño debuit fidelis infidelē dimittere, nec iuberi. Ideo, si non prohiberi, quia iustitia permittit a fornicante discedere, & infidelis hominis fornicatio est maior in corde: nec vera eius pudicitia cū coniuge dici potest, quia omne q̄ non est ex fide peccatum est: quāuis veram fideli habeat pudicitiam, et cū infideli coniuge, quæ non habet veram. Ideo autē nec iuberi debuerunt fideles ab infidelibus separari, quia non contra iussione dñi gentiles fuerant ambo cōiuncti. Quoniam ergo ab infideli fidelem discedere nec prohibet nec iubet dominus, ideo vt non discedat, Apostolus dicit, nō dñs, habens vtiq; spiritum sanctū in quo dare posset vtile, & fidele consilium. Vnde cum dixisset de muliere cuius vir mortuus fuerit, Beatior autem erit si sic permanserit, secundum consiliū meum: ne quis hoc consiliū tantū humanū, non diuinū contemnendum putaret, adiecit, Puto autē q̄ ego & ipm̄ Dei habeam. Proinde intelligendum est, etiam ipsa quæ non a dño iubentur, sed a sancto eius famulo vtiliter suadentur, eodem domino inspirante, suaderi: Absit. n. vt quisquam catholicus dixerit, quando suadet spiritus sanctus, non dominum suadere, cum & ipse dominus sit, & inseparabilia sint opera Trinitatis. Dicit tamen, De virginibus autē præceptum

1. Esa. 10

G

Deu. 7.

Rom. 14.

H

1. Co. 7.

Mm 2 domini



Ibidem.

domini non habeo, consiliū autē do. Non ut hoc consiliū alienū existimemus a dño, cū continuo sequatur & dicat, tanquā misericordiam consecutus a dño ut fidelis essem. Secundū Deū ergo dat fidele consiliū in eo spiritū de quo ait, Puto autē q̄ & ego spiritū Dei habeam. Verumtū aliud est dñi iubentis imperiū, aliud conseruū secundū misericordiā charitatis, quæ est illi a dño inspirata atque donata, fidele consiliū. Ibi aliud facere non licet, hic autē licet: ita sanē ut ipsum licitū partim quidē expediat, partim vero non expediat. Expedit tunc, qñ non solum per iustitiam, quæ coram dño est permittitur, sed & hominibus nullū ex hoc impedimentū salutis infertur: velut cum dat consiliū non nubendi Apostolus virginibus, vnde præceptū dñi se non habere testatur: licet aliud facere, id est, nubere, & minus q̄ continentia, bonū tū tenere nuptiarū, ipsūq; licitū ēt expedire: qm̄ in vetita & illicita ruiturā carnis infirmitatē sic excipit honestate nubendi, ut ne minem impediatur ad salutē: quamuis magis expediret, magisq; honestum esset, si virgo consiliū quo præceptum eam non cōpellit arriperet. Tunc autē non expedit id q̄ licitum est, qñ permittitur quidē, sed vltus ipsius potestatis, alijs affert impedimentū salutis. Sicut est vnde iam diu loquimur, discēssio fidelis coniugis ab infideli: quā non prohibet dñs præcepto legis, quia coram illo iniusta non est, sed prohibet Apostolus cōsilio charitatis, quia infidelib. affert impedimentum salutis: non solū quia perniciosissime scandalizantur offensi, verumet̄ quia in alia coniugia cū ceciderint viuētib. eis a quibus dimittuntur, adulterinis nexib. colligati, difficillime resoluuntur. Ideo hic, vbi id q̄ licet non expedit, non pōt dici, si dimiserit infidelem, benefacit: si non dimiserit, melius facit: sicut dictū est, Qui dat nuptum benefacit: & qui non dat nuptū, melius facit. Qm̄ illud nō solum vtrūq; pariter licet, vnde ad nihil horum præcepto dñi quisquam cōpellitur: sed etiā utrumq; expedit, aliud minus, aliud amplius, vnde ad id q̄ amplius expedit, cōsilio Apostoli quicūq; potest capere prouocat. Hoc autē vbi de dimittendo vel non dimittēdo infideli coniugio quæritur, vtrūq; quidem pariter licitum est per iustitiā quæ coram dño est, & ideo nihil horum dñs prohi-

bet: sed non vtrūque expedit, propter infirmitates hominum, & ideo id q̄ nō expedit, Apostolus prohibet: dante sibi dño liberum prohibendi locum, quia neque id q̄ monet Apostolus, prohibet dñs: neq; id q̄ prohibet Apostolus, iubet dñs. Quod nisi ita esset, neque contra prohibitionē dñi Apostolus aliquid moneret, neque contra iussione[m] eius aliquid prohiberet. Proinde in his duab. causis, vna de nubendo vel non nubendo, altera de infideli coniuge dimittendo vel non dimittendo, aliquid simile est in verbis Apostoli, aliquid dissimile. Simile quidem quod & ibi dicit, Præceptū dñi non habeo, consiliū autem do: & hic dicit, Ego dico, non dñs. Quale est enim præceptum dñi non habeo: tale est, non dicit dñs. Et quale est, consiliū do: tale est, ego dico. Illud autem dissimile est, quia de nubendo & non nubendo potest dici, hoc bene fieri, illud melius, qm̄ vtrūque expedit, minus aliud, magis aliud. At vero de coniuge infideli dimittendo vel non dimittendo, quoniam vnum horū non expedit, aliud expedit, dici non oportet, Qui dimittit, bene facit: & qui non dimittit, melius facit: Sed dici oportet, nō dimittat: quia & si licet, non expedit. Sic ergo possumus dicere, melius esse infidelem coniugem non dimittere, quamuis liceat & dimittere: quem admodum recte dicimus, melius esse quod & licet & expedit, quam id quod licet, & non expedit. His de causis factum est, ut exponens domini sermonem, quem prolixū in monte habuit, ubi uentum est ad quæstionem de coniugibus dimittendis, uel non dimittendis, adhibitis etiam Apostolicis testimonijs, dicerem consiliū esse Apostoli, nō præceptum domini, ubi ait, Ceteris autem ego dico non dominus, monens eos qui haberent coniuges infideles, ut consentientes habitare secum non dimitterent. Quod utique ideo monendum non iubendum fuit, quia non tanto pondere prohibendi sunt homines facere licita, quamuis non expediat, quanto pondere prohibentur illicita. Si autem alicubi Apostolus etiā illa quæ iubenda sunt, monere dignatus est, hoc fecit parcēdo infirmitati, non præiudicando iussioni. Vnde ipse dixit, Non ut confundā uos hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. Quid habet quæstionis ubi ait, ego dico, non dñs

Item

1. Cor. 7.

Cap. 20.
lib. 1. de
sermone
domini in
mōte. c. 14
1. Cor. 7.

M



Galat. 5. Item vbi ait, Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circūcidamini, Christus vobis nihil proderit: nunquid etiam hic dixit, ego dico, nō do minus? Non sunt itaq; ista similia, quia etiā illa quę iubet dominus, nō est indignū neq; contrariū, si eadē monet Apostolus. Mone mus. n. quos charos habemus, vt faciant dñi pcepta, vel iussa. Cū vero ait, Ego dico, nō dñs satis ostendit dominū non prohibere qđ ipse prohibebat. Prohibuisset autē dominus si esset illicitum. Ergo secundum ea quę supra diu diximus, multūq; verauimus, licitū erat per iustitiam, sed etiam licitum non erat faciendū propter liberam beneuolentiam. Tu autem cui placet ita non licere quod non verat dominus, sed Apostolus, quēadmodū non licet quod verat dominus, cum expone re voluisses quid sibi vellet qđ ait, ego dico non dominus: cū alloqueretur fideles, quib. essent coniuges infideles, dixisti, quia domi nus iussit ne coniugia sibi met diuersę reli gionis copularentur, & ipsum adhibuisti te stimoniū domini dicentis, Non accipes vxorem filio tuo a filiabus alienigenarum, ne traducat eū post Deos suos, & pereat anima eius. Addidisti etiam verba Apostoli vbi dixit, Mulier alligata est quandiu vir eius viuit. Quod si mortuus fuerit vir eius, liberata est, cui vult nubat, tantū in domino. Quod ita ex posuisti vt adiungeres, i. Christiano. Deinde secutus es & aisti, Hoc est ergo domini pceptū tam in veteri quā in nouo testamento, vt non nisi vnus religionis & fidei coniugia sibi maneant copulata. Si hoc ergo est domi ni pceptū tam in veteri testamento quā in nouo, & hoc iubet dominus, hoc docet Apo stolus, vt nō nisi vnus religionis & fidei ma neāt copulata coniugia, quare cōtra hoc do mini iussū, contra doctrinam suam, contra pceptum testamenti veteris, & noui, iubet Apostolus vt diuersę fidei cōiugia maneant copulata? Quia Paulus, inquis, gentiū pædi cator & Apostolus iam in coniugio positos, non solum monet, sed etiam iubet, vt si vnus aut vna ē coniugibus credidisset, alteram nō credentem, secum tamen habitare consen tientem non dimitteret. His verbis tuis aliud hoc aliud esse illud satis euidenter ostēdis, Il lud enim de his coniugijs agit, quę sibi pri mitus copulantur, ne nubat sēmina non suę religionis viro, vel ne vir talem ducat vxorē.

Id. n. vt dicis iubet Deus, docet Apostolus, vt trunq; pcepit testamentū. Hoc autem di uersum esse quis abnuat, vbi agitur non de coniungendis, sed de cōiunctis? Ambo quip pe vnus eiusdemq; infidelitatis fuerunt qñ cōiuncti, sed Euangeliū cum venisset, alter sine altera, vel altera sine altero credidit. Si ergo aliud est hoc, qđ sine scrupulo vllius dubitationis apparet, cū fidelem cum infide li in coniugio permanere, nō & dominus si cut Apostolus iubet, nisi forte isto loco va cat quod tam fidenter ipse ait, An vultis ex perimentū accipere eius qui in me loquitur Christus? Et utiq; dominus est Christus, Intel ligisne quid dicam? An in hoc explanando aliqñ diligentius immorabor, Attende vtrū rem ipsam tanquam in conspectu considerā dā planiore sermone ponamus. Ecce coniuges duo, vnus infidelitatis, ita fuerunt quan do cōiuncti sunt: nulla de his quæstio est qđ pertineat ad illā domini iussione doctrināq; apostolicā: & pceptū testamenti veteris & noui, quo prohibetur fidelis cum infideli co pulare coniugiū: Iā sunt coniuges, & adhuc ambo sunt infideles, adhuc tales sunt quales fuerunt antequam iūgerentur, qualesq; con iuncti sunt. Venit Euangelij pædicator, Cre didit eorū aut unus, aut una, sed ita ut infide lis cum fidele habitare consentiat. Iubet fide li dominus, ne infidelem dimittat, an non iu bet? Si dixeris iubet, reclamat Apostolus, Ego dico non dominus. Si dixeris, nō iubet, cau sam requiro. Neq; illā mihi respōnsurus es, quam tuis literis indidisti, quia dñs prohibet fideles infidelibus iungi: hic. n. nullo modo est ista causa, de iam iunctis loquitur, non de iungendis. Si ergo tu causam non inuenisti, cur non uetet dñs, quod uetat Apostolus: cer nis. n. iam, ut existimo, non esse ipsam quam esse putaueras: uide an forte illa sit quę mihi uisa est, & tunc proferenda, & nunc defendē da, ut, si illud intelligamus dicere dñm qđ ha bet corā nullo mō transgrediēda iustitia, i. qđ ita iubet aut uetat, ut aliud facere omnino nō liceat: Quod aut volētis potestati permittit, ut nec agatur nec prætermittatur illicite, ibi seruorū suorū consilio locum dare uidetur, ut id potius suadeat quod uidentur expedire. Teneatur hic ergo primus ac maxime, ne cōmittātur illicite. Vbi aut aliquid ita licitū est, ut aliud facere omnino nō sit licitū, fiat

Aug. Tomus Sextus M m 3 quod



quod expedit, vel quod magis expedit. Illa igitur q̄ dñs ita dicit vt dñs, i. nō monentis cō filio, sed dominantis imperio, facere non licet, & ideo nec expedit. Dñs itaq; præcipit mulierē a viro nō discedere: q̄ si discesserit, ea vtiq; causa qua discedere licitū est, manere innuptā, aut viro suo reconciliari. Mulier enim sub viro viuo marito iuncta est legi, & viuentē viro vocabitur adultera, si fuerit cū alio viro, qm̄ mulier alligata est quādiu vir eius viuit. Vnde si vxor dimiserit virum suū & alij nupserit, mēchatur: & qui dimissam a viro duxerit, mēchatur. Ideoq; ex eodē præcepto dñi & vir vxorē non dimittat, qm̄ qui dimiserit vxorem suā præter causam fornicationis, facit eā mēchari: sed si propter hanc causam dimiserit, etiā ipse sic maneat. Omnis. n. qui dimittit vxorem suā & ducit alterā, mēchatur. Hæc constituta dñi sine vlla re tractatione seruāda sunt. Habet. n. hæc iustitia quæ corā illo est, siue approbet, siue improbet homines: & ideo dici non oportet, propter offensionē hominū, aut ne impediat homines ab ea salute, quæ in Christo est, hanc dixerim non esse seruandā. Quis eum Christianus audeat dicere, ne homines offendam, aut vt oēs Christo acquirā, faciam mēchari vxorem meā, aut ego ipse mēchus siā? Potest enim fieri, vt cū adulteram vxorem q̄ dimiserit Christianus, ita tētetur, vt aliqua sēmina quæ nondū credidit cupiens in eius nuptias cōuenire, promittat se futurā esse Christianā, & hoc non fallaciter, sed si ei nupserit hoc oīno factura. Huic itaq; hoc conubiū recusanti, poterit suggerere ille tētator: Dñs dixit, Quicumq; dimiserit vxorem suā præter causam fornicationis, & aliā duxerit, mēchatur: tu autē qui dimisisti propter causā fornicationis vxorem, si aliā duxeris, nō mēchaberis. Huic talia suggerenti, erudito corde respondeat, mēchari quidē illum grauius qui præter causam fornicationis vxore dimissa alteram duxerit, sed etiam illum qui vxore fornicante dimissa sibi aliam copulauit, nō ideo non mēchari quia fornicantē reliquit: sicut mēchatur qui eam quæ præter causam fornicationis dimittitur, duxerit: nec ideo non mēchatur qui eam duxit, quam dimissam propter causam fornicationis inuenerit. Et propterea quod subobscurē apud Mattheum positum est, quomodo totum a parte

significatum est, expositū est apud alios, qui totum generaliter expresse-
 runt, sicut legitur apud Marcum. Quicumq; dimiserit vxorem suā & aliam duxerit, adulterium committit. Et apud Lucam, Omnis qui dimittit vxorem suam & ducit alteram, mēchatur. Non enim alios dixerunt mēchari, alios non mēchari, qui dimissis vxoribus suis duxerint alteras sed quicumq; dimiserit: omnem prorsus qui dimiserit vxorem suam & aliam duxerit, mēchari eum sine vlla exceptione dixerunt. Sed si hæc ille Christianus responderit tentatori, intelligens licuisse quidem sibi dimittere adulteram, sed aliam ducere non licere: quid si dicat ille tentator, Cōmitte hoc peccatum ut acquiras animam Christo in morte infidelitatis positæ femina, quæ parata est, si tibi nupserit, fieri Christiana: quid aliud Christianus respondere ad ista debet & dicere, nisi se non posse si hoc fecerit euadere iudicium quod cōmemorauit Apostolus vbi ait, & si-
 cut dicunt quidā nos dicere, Faciamus mala vt veniant bona, quorū iudiciū iustum est. Quomodo autē poterit esse salubriter Christiana, quæ cum illo a quo ducitur erit adultera? Non solum autem mēchandū non est quod facit non quidam, sed omnis qui dimittit uxorem suam & ducit alterā, & si propterea duxerit vt faciat Christianam: sed etiam quisquis nō alligatus vxori continentia Deo vouerit, nullo modo debet ista compensatio-
 ne peccare, vt ideo credat vxorem sibi esse ducendam, quia promissit quæ nuptias eius appetit futurā se esse Christianā. Quod enim cuiquam antequam vouisset licebat, cum id se nunquam facturum vouerit, non licebit: si tamen id vouerit quod vouendum fuit, sicut est perpetua virginitas, vel continentia post experta connubia salutis a vinculo coniugali, vel ex consensu viuētibus carnalia debita sibi inuicē relaxantibus, fidelibusq; coniugibus: quod alterum sine altera, vel alteram sine altero vouere fas nō est. Hæc ergo, & si qua alia sunt quæ rectissime vouentur, cum homines vouerint, nulla conditione rumpenda sunt, quæ sine vlla conditione vouerunt. Quia & hoc dñm præcepisse intelligēdū est vbi legi. Vouete & reddite dño Deo vro. Vnde Apostolus de q̄buslibet cōtinentiā vouent, & postea nubere volūt, p̄ eis anteq̄ vouisset vtiq; licebat, Habētes, i. q̄s, damna-

Cap. 22.

Luc. 16.

Mar. 10.

Luc. 18.

Cap. 23.

Rom. 3.

Cap. 24.

Ps. 75.

I. Cor. 7.

Tim. 8. damnationem, qm̄ primam fidem irritam fe-
 Cap. 25. cerunt. Nihil ergo expedit q̄ illicitum est, &
 nihil q̄ prohibet dñs licitum est. Quæ autem
 nullo dñi constringente præcepto in potesta-
 te dimissa sunt, in his audiat Apostolus in
 spiritus sancto monens & cōsulens, vt vel me-
 liora capiant, vel ea quæ non expediunt ca-
 1. Cor. 7. deantur. Ibi audiat dicens, Præceptum dñi
 non habeo, cōsiliū autem do. Et ego dico
 non dominus. Ibi si meliora elegerit qui au-
 dit, Solutus est ab vxore non querat vxorem,
 & si acceperit vxorem non peccat. Ibi virgo
 non nubat, Qui enim non dat nuptum, me-
 lius facit, & qui dat nuptum, bene facit. Ibi
 beator sit mulier sic permanendo, quæ mor-
 tuo viro suo in potestate habet, cui vult nu-
 bat, tantum in domino. Quod duobus mo-
 dis accipi potest, aut Christiana permanens,
 aut Christiano nubens. Non enim tempore
 reuelati testamenti noui, in Euangelio vel vl-
 lis Apostolicis literis sine ambiguitate decla-
 ratum esse recolo, vtrum dominus prohibue-
 rit fideles infidelibus iungi. Quamuis beatif-
 simus Cyprianus inde non dubitet, nec in le-
 uibus peccatis constituat, iungere cum infi-
 delibus vinculum matrimonij, atque id esse
 dicat prostituere gentibus membra Christi.
 Sed quia de ijs qui iam coniuncti sunt, alia
 questio est: audiat & hoc Apostolus, dicēs,
 Si quis frater habet vxorem infidelē, & hæc
 consentiat habitare cum illo, non dimittat
 iam: & si qua mulier habet virum infidelē,
 & hic consentiat habitare cum illa non di-
 mittat virum. Et sic audiat, vt quamuis fie-
 ri licitum sit: quia hoc nō dicit dominus, nō
 tamen fiat, quia non expedit. Non. n. omnia
 1. Co. 10. expedit quæ licita sunt, apertissime docet
 Apostolus, sicut supra iam ostendimus. Pro-
 pter quodlibet tñ fornicationis genus, siue
 carnis, siue spiritus, vbi infidelitas intelli-
 gitur, & dimisso viro nō licet alteri nubere, &
 dimissa vxore non licet alteram ducere: qm̄
 Luc. 16. dñs nulla exceptione facta dicit, Si vxor di-
 miserit virum suum, & alij nup̄erit, mecha-
 teram, mechatur. His ita pro meo modulo
 pertractatis atq; discussis, questionem tñ de
 coniugijs obscurissimā & implicatissimā
 esse non nescio. Nec audeo profiteri omnes
 fidei eius, vel in hoc opere, vel in alio me
 adhuc explicasse, vel iam posse si vigeat ex-
 plicare. Illud aut vnde me itidē in alia sche-
 da consulendum existimasti, scorsum ē ego
 enodare curarē, si mihi aliud quam tibi visū
 est videretur. Cū vero eadem sit ē nostra sen-
 tentia, non hunc opus est diutius disputare.
 Cap. 26. Cathecumenis ergo in huius vitæ ultimo cō-
 stitutis, si morbo seu casu aliquo sic oppres-
 si sint, vt quamuis adhuc viuant, petere sibi
 tñ baptismū, vel ad interrogata respondere
 non possint pro sit eis quorū in fide Christia-
 na iam nota voluntas est, vt eo modo bap-
 tizentur quō baptizātur infantes, quorum vo-
 luntas nulla adhuc patuit. Non tñ propterea
 damnare debemus eos qui timidius agunt,
 quam nobis videtur agi oportere, ne de pe-
 cunia consueto credita improbius quā cau-
 tius iudicare voluisse iudicemur. Satis quip-
 pe in talibus respiciendum est illud Apostoli
 vbi dicit, Vnusquisque nostrum pro feratio-
 nem reddet Deo. Nō ergo amplius inuicem
 iudicemus. Sunt enim qui vel in his, vel etiā
 in alijs obseruandum putant quod dixisse do-
 minum legimus, Nolite sanctum dare cani-
 bus, neque proieceritis margaritas vestras an-
 te porcos. Et ista Saluatoris verba referentes
 * baptizare non audent eos qui pro se respō-
 dere nequieverint, ne forte cōtrarium gerant
 voluntatis arbitrium. Quod de paruulis dei
 non potest, in quibus adhuc rationis nullus
 est usus. Sed non solum incredibile est, nec
 in fine vitæ huius baptizari cathecumenum
 uelle, verum etiam si voluntas eius incerta
 est, multo satius nolenti dare quam volenti
 negare, ubi uelit, an nolit sic non apparet,
 ut tamen credibilis sit etiam si posset uelle
 se potius fuisse dicturum ea sacramenta per-
 cipere, siue quibus iam credidit non se opor-
 tere de corpore exire. Si autem dominus ubi
 ait, Nolite dare sanctum canibus: hoc quod
 isti canendum putant uellet intelligi, non ip-
 se suo traditori dedisset, quod in suam ille
 perniciem sine culpa dantis, cum dignis in-
 dignis accepit. Vnde cum diceret dñs, ere-
 dendum est significare voluisse, q̄ lucem in-
 telligentie spiritualis immūda corda nō por-
 tant. Et si portāda doctor ingesserit, quæ nō
 recte accipiunt, quia non capiunt, vel repre-
 hensionis morsib. lacerant, vel contemendo
 conculcant. Si. n. beatus Apostolus quamuis
 in Christo iā renatis, adhuc paruulis lac di-
 cit se dedisse non eleam. Necdum n. potera-
 tis,

Io. 16.

C. 28.

tis, inquit, sed nec adhuc quidem potestis. Si deniq; ipse dñs electis Apostolis dixit, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo, quanto minus possunt facere quæcunq; de incorporea luce dicuntur immundę mentes impiorum? Sed vt sermo noster ad hoc potius claudatur vnde sumpsit exordium, ego non solū alios cathemenos, verumet ipsos qui viuentium coniugijs copulati retinent adulterina cōsortia, cum saluos corpore in his permanentes nos admittamus ad baptismum, tñ si desperati & intra se pœnitentes iacuerint, nec pro se respondere potuerint, baptizandos puto, vt et hoc pœm cum ceteris lauacro regenerationis ablatur. Quis.n. nouit utrū fortassis adulterinæ carnis illecebra vsq; ad baptismū statuerant detineri. Si autē ab illa desperatione recreati potuerint viuere, aut facient q̄ statuerant: aut edocti obtemperabunt, aut de cōtemporibus fiet quod fieri etiam de baptizatis talibus debet. Quę autē baptismatis, eadem reconciliationis est causa, si forte pœnitentē finiendę vitę periculum præoccupauerit. Nec ipsos enim ex hac vita sine arra suę pacis exire velle debet mater Ecclesia.

D. AVRELIJ AVGVSTINI

Hipponensis Episcopi,

De adulterinis coniugijs ad Pollentium,

Liber Secundus.

Cap. 1.



De ea quę mihi scripseras frater religiose Pollenti, iam rescripseram nō parum volumin, de ijs qui viuentib. cōiugib. suis alijs copulantur. Quę cum innotuisset dilectioni tuę, addidisti aliqua ad libellum tuum, et his me respondere desiderans. Sed cū facere disponderem, addendo & ego ad meū, ita vt vnus liber esset responsionis meę, repente illud ædium est vt abtolueram, prius flagitantibus fratribus nostris & nescientibus, q̄ adhuc aliquid esset addendum. Hinc factum est, vt altero leotum opusculo ad ea quę addidisti, respondere cōpellerer. Non autē quę addidisti, adiuncta sunt fini opusculi tui, sed vbi visum est eius interiecta sunt corpori. Horum primū illud est, cui quidem arbitror me respondere debere,

Cap. 2.

q̄ in his Apostoli verbis vbi ait, Ceteris autē ego dico, non dñs, mulierem a viro non discedere, q̄ si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: nō putas ita dictū esse si discesserit, vt a viro fornicante discessisse intelligatur, qua sola causa discedere licitum est: sed potius existimas, a pudico, & id eo iussam manere innuptā, vt posset ei reconciliari, si continere ille noluisse, ne virū ad ad fornicandum, i. ad aliam se viuente ducendam, ipsa non reconciliata cōpelleret. Ceterum si a viro fornicante discesserit, putas ei non præcipi innupta permaneat, sed hoc eā facere, si continens esse voluerit, non vt præcepti violatrix inueniat esse si nupserit. Quę tibi vñ forma & a viro esse seruanda, vt vxorem non dimittat, excepta causa fornicationis: si autē dimiserit, maneat sine coniugio, vt pudicā reconciliari possit vxori, nisi forte continentia illa delegerit, ne vxoris castitæ reconciliationem refugiens, ipse illam cogat męchari, si sese non continens viuente illo nupserit alteri. Si autē fuerit ab uxore fornicate disiectus, iam eū nullo præcepto ut se cōtineat detineri, nec omnino męchari, si viua illa alteram duxerit, qm̄ id q̄ ait idem Apostolus, Mulier alligata est quādiu uir eius uiuit: q̄ si mortuus fuerit uir eius, liberata est, cui vult nubat: sic intelligendum existimas, ut si uir fuerit fornicatus pro mortuo deputetur, & uxor pro mortua, & ideo liceat cui libet illorum tanquā post mortem, ita post fornicationē coniugis alteri copulari. Quibus sensibus consideratis, abs te quero, utrū quicunq; duxerit mulierē, quę uiro alligata esse destiterit, adulter habendus sit? Quod tibi existimo non uideri: Ideo.n. mulier uiuente uiro uocabitur adultera, si fuerit cum alio uiro, qm̄ alligata est quādiu uir eius uiuit. Hoc autē uinculum si ei cum uiro uiuente nō esset, sine ullo adulterij crimine alteri nuberet. Proinde si alligata est quādiu uir eius uiuit, nullo modo nisi uiro mortuo soluta dicenda est, ab hoc uinculo. Porro si morte cuiuslibet eorum inter maritum & uxorem hoc uinculum soluitur, & pro morte habenda est, sicut dicis, et fornicatio proculdubio erit ob hoc, & mulier soluta qñ fuerit fornicata. Neque.n. dici poterit hæc alligata uiro esse, qñ ab illa fuerit uir solutus. Ac per hoc polteaquā fornicando alligata uiro esse destiterit.

Cap. 3.
1. Cor. 7.

Cap. 4. stiterit, quisquis eā duxerit, adulter non erit. Et vide q̄ sit absurdum, vt ideo non sit adulter quia ducit adulteram. Imo vero q̄ est mō stuosius, nec ipsa mulier erit adultera, qm̄ non erit posteriori viro vxor aliena, sed sua. Solutio. n. per adulteriū priore coniugali vinculo, cuiq; iam nupserit coniugē non habentis, non adultera cū adultero, sed vxor erit potius cū marito. Quō ergo erit verum, Mulier alligata est quamdiu vir eius viuit? Ecce vir eius viuit, quia nec de corpore excelsit, nec fornicatus est, q̄ pro morte vis deputari, & tñ ei mulier alligata iam non est. Nonne attēdis quam sit hoc cōtra Apostolū dicentem. Mulier alligata est quādiu vir eius viuit? An forte dicturus es, viuit quidē, sed vir eius iā non est: qm̄ tunc esse destitit, q̄ illa per adulteriū coniugale vinculum soluit. Quō igitur viuentē viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro, qm̄ quidem vir eius ille iā non est, coniugali vinculo per mulieris adulteriū iam soluto. Quō. n. viuentē viro nisi suo vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro? At si vir eius esse ille iam destitit, non vtiq; viuentē viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro: sed nullū habens virum, nubendo erit cum suo viro. Hoc qui sentit, nonne cernis q̄ contra Apostolum sentiat? Quod quidē non ipse sentis, sed hoc sequitur illa quæ sentis. Muta ergo antecedentia, si vis cauere sequentia. Et noli dicere, mortuum virum vel mortuam vxorem, hoc loco debere intelligi, & fornicatē. Quamobrem secundū doctrinā sanam mulier alligata est, quamdiu vir eius viuit, i. nondū ē corpore abiecit. Mulier. n. sub viro viuo mariti iuncta est legi, hoc est, in corpore constituto. Si autē mortuus fuerit: hoc est, de corpore exierit, euacua est a lege viri. Igitur viuentē viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Si autē mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege viri, vt non sit adultera si fuerit cum alio viro. Hæc verba Apostoli totiens repetita, totiens inculcata, vera sunt, viua sunt, sana sunt, plana sūt. Nullius viri posterioris mulier vxor esse incipit, nisi prioris esse desuerit. Esse autem desinet vxor prioris, si moriatur vir eius, non si fornicetur. Licet itaque dimittitur coniunx ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris, propter quod sit reus adulterij, qui dimissam duxerit, & ob causam fornicatio-

nis. Sicut. n. manente in se sacro regenerationis, excōicatur quis reus criminis, nec illo sacro caret, & si nunquā reconcilietur Deo: ita manente in se vinculo fēderis cōiugalis, vxor dimittitur ob causā fornicationis, nec carebit illo vinculo, & si nunquam reconcilietur viro, carebit autē si mortuus fuerit vir eius. Reus vero excōicatus ideo nunquā carebit regenerationis sacro, etiam non reconciliatus, qm̄ nunquam moritur Deus. Remanet itaq; , vt si sapere secundum Apostolum volumus, non dicamus virum adulteriū pro mortuo deputandum, & ideo licere vxori eius alteri nubere. Quamuis. n. sit mors adulteriū, nō corporis, sed q̄ peius est, animę: non tñ de ista morte loquebatur Apostolus, cum dicebat, Quod si mortuus fuerit vir eius, cui vult nubat: sed de illa sola qua de corpore exiit. Qm̄ si per coniugis adulteriū coniugale soluitur vinculum, sequitur illa peruersitas quam cauendā esse monstrauit, vt & mulier per impudiciā soluator hoc vinculo: quæ si soluitur, libera erit a lege viri. Et ideo q̄ insipientissime dī, non erit adultera si fuerit cum altero viro, quia per adulteriū liberata est a priori viro. Quod si ita est a veritate deuium, vt nullus id non dico Christianus, sed humanus sensus admittat, profecto mulier alligata est quamdiu vir eius viuit. Quod ut apertius dicam, quamdiu uiuere in corpore est. Pari ergo forma & vir alligatus est, quamdiu mulier eius in corpore est. Vnde si vult dimittere adulteram, non ducat alteram, ne q̄ in illa culpā, ipse cōmittat. Similiter & mulier si dimittit adulteriū, non sibi copulet alterum; alligata est. n. quādiu uir eius uiuit, nec a lege viri nisi mortui liberatur, ut non sit adultera si fuerit cū alio viro. Quod autē tibi durum vī, ut post adulteriū reconcilietur coniugi coniunx, si fides absit, non erit durum. Cur, n. adhuc deputamus adulteros, quos uel baptisate ablutos uel pñā credimus esse sanatos? Hæc crimina in uetere Dei lege nullis sacrificijs mundabantur, quæ noui testamenti in sanguine Christi sine dubitatione mundantur, & ideo tunc omnimodo prohibitū est ab alio contaminatā uiro recipere uxore: quamuis Dauid Saulis filiam, q̄ pater eiusdem mulieris ab eo separatā dederat alteri, tanq̄ noui testamenti p̄figurator sine cunctatione receperit,

Cap. 5.

G

1. Cor. 7.

Cap. 6.

32. 9. 1. ca. quod autem.

H

2. Re. 18.



rit. Nunc aut postquam Christus ait adulteræ, Nec ego te condemnabo, uade, deinceps noli peccare: quis non intelligat debere ignoscere maritum, quod uidet ignouisse dominum amorum, nec iam se debere adulteram dicere, cuius penitentis crimen diuina credit miseratione delerum. Sed hoc uidelicet infidelium sensus exhorret, ita ut nonnulli modicæ, uel potius inimici ueræ fidei, credo metuentes peccandi impunitatem dari mulieribus suis, illud quod de adulteræ indulgentia dominus fecit, auferrent de codicibus suis, quasi permissionem peccati tribuerit, quod dixit, deinceps noli peccare, aut ideo non debuerit mulier a medico Deo illius peccati remissione sanari, ne offenderentur infani. Neque enim quibus illud factum domini displicet, ipsi perfecte pudici sunt: nec eos seueros castitas facit, sed potius ex illo sunt hominum numero, quibus dominus ait, Qui sine peccato est uestrum, prior in eam lapidem iaciat. Nisi quod illi conscientia terribi recefferunt, et tentare Christum, atque adulteram persequi destiterunt: isti autem et ægoti medicum reprehendunt, et in adulteras adulteri seuiunt: quibus si diceretur, non quod illi audierunt, qui sine isto peccato est: quis enim sine peccato? sed qui sine isto peccato est, prior in illam lapidem mittat: tunc forsitan cogitarent qui indignabantur quod adulteram non occiderent, quanta illis Dei misericordia parceretur ut adulteri uiuerent. Sed cum hæc eis dicimus, non solum nihil uolunt detrhere seueritati, sed irascuntur in superueritatem, et loquuntur atque respondent: sed nos uiri sumus. An uero sexus nostri dignitas hanc sustinebit iniuriam, ut cum alijs feminis præter uxores nostras si quid admittimus, in lucis penis mulieribus comparemus? Quasi non propterea magis debeant illicitas concupiscentias uiriliter frenare, quia uiri sunt: quasi non propterea magis debeant mulieribus suis ad uirtutis huius exemplum se præbere, quia uiri sunt: quasi non propterea minus debeant libidine superari, quia uiri sunt: quasi non propterea minus debeant lasciuienti carni seruire, quia uiri sunt? Entium indignantur si audiant adulteros uiros pendere similes adulteris feminis, cum tanto grauius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet et uirtute uincere, et exemplo regere feminas. Christianis equidem loquor, qui fideliter audiunt,

Caput mulieris uiri: ubi se agnoscunt duces, illas autem comites esse debere. Et ideo cauendum uiro illac ire uiuendo, quia timet ne uxor sequatur imitando. Sed isti quibus displicet, ut inter nimum et mulierem par pudicitie forma seruetur, et potius eligunt, maximeque in hac causa, mundi legibus subditi esse quam Christi, quam iura forensia non eisdem quibus feminas pudicitie nexibus uiros uidentur obstringere: legant quid Imperator Antoninus, non utique Christianus, de hac re constituerit, ubi maritus uxorem de adulterij crimine accusare non sinitur, cui moribus suis non præbuit castitatis exemplum, ita ut ambo damnentur, si ambos pariter impudicos conflictus ipse conuicerit. Nam supradicti Imperatoris hæc uerba sunt, quæ apud Gregorianum leguntur. Sane, inquit, mea littera nulla parte causæ præiudicabunt. Neque enim si penes te culpa fuit ut matrimonium solueretur: et secundum legem Iuliam Eupasia uxor tua nuberet: propter hoc rescriptum meum adulterij damnata erit, nisi constet esse commissum. Habebunt autem ante oculos inquirere, an cum tu pudice uiueres, illi quoque bonos mores colendi antior fuisti. Perioquum enim mihi uidetur esse, ut pudicitia uir ab uxore exigat, quæ ipse non exhibet: quæ res potest et uirum damnare, non ob compensationem mutui criminis rem inter utrumque componere, uel causam facti tollere. Si hæc obseruanda sunt propter decus terrenæ ciuitatis, quanto castiores quærit celestis patria et societas angelorum? Quæ cum ita sint, nõquid ideo minor est, ac non potius maior et peior uirorum impudicitia, quia mest illis superbia et licentiosa iactantia? Non igitur exhorreant uiri, quod adulteræ Christus ignouit, sed potius cognoscant et periculum suum, et simili morbo laborantes, ad eundem Saluatorem supplici pietate confugiant: et quod in illa factum legunt, et sibi necessarium esse fateantur, adulteriorum suorum medicinam suscipiant; adulterare iam desinant, laudent in se Dei patientiam, agant penitentiam, sumant indulgentiam, timeant de pena feminarum et de sua impunitate sententiam. Quibus consideratis atque tractatis, si communis conditio, cõe malum, commune periculum, cõe uulnus, cõis talus, fideliter et humiliter cogitentur, non erit turpis neque difficilis, etiam post

Ephes. 5. 1. Co. 11.

Lex Ca. sari.

1. Tim. 5.

M

Mat. 9.

23. 1. 1. No. 1.

perpe-



perpetrata atque purgata adulteria reconciliatio coniugij, vbi per clauis regni celorum non dubitatur fieri remissio peccatorum: non vt post viri diuortij adultera reuocetur, sed vt post Christi consortium adultera non vocetur. Verum ecce non fiat, nemo compellit, quia forte lex aliqua huius seculi hoc vetat.

D secundum terrenam ciuitatis modum, vbi cogitatur non est abolitio criminum per sanguinem sanctum. Suscipiatur ergo continentia, quam nulla lex prohibet: in alia non eatur adulteria. Et quod ad nos, si nec saltem diuina miseratione munda marito reconciliatur a Deo adultera, dum tamen non reconciliatis adulteris, non alia fiant quasi conubia, quae conuincuntur esse adulteria? Mulier enim alligata est quandiu vir eius viuunt. Ergo consequenter & vir alligatus est, quamdiu mulier eius viuunt. Haec alligatio facit, vt alij coniungi sine adulterina copulatione non possint. Unde necesse est ex duobus coniugibus quatuor adulteros fieri, si & illa altera nupserit, & illa alteram duxerit. Quamuis enim sceleratus mechetur, vt qui non causa fornicationis vxore dimissa alteram dixerit: quod genus adulterij commemorauit Matthaeus: tamen non solum ipse mechetur: sed sicuti est apud Marcum. Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mechetur: & sicuti est apud Lucam, Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, mechetur: & qui dimissam a viro duxerit, mechetur. De quibus testimonij iam satis in libro superiore disserui.

Cap. 10. Sed respondes mihi, Continenter viuere paucorum est. Et ideo qui fornicantes coniuges dimiserunt, quoniam non possunt reconciliari, tantum se vident periclitari, vt legem Christi non humanam, sed feralem pronuncient. O frater, quantum ad incontinentes pertinet, multas querelas habere possunt, quibus vt dicis, legem Christi feralem pronuncient non humanam: Et tamen non propter illos Euangelium Christi peruertere, vel mutare debemus. Te quippe sola eorum querela permouet, qui coniuges causa fornicationis intercedente dimittunt, si alias ducere non sinantur: quoniam continere paucorum est, atque ad id debent laude exhortari, non lege compelli. Itaque si dimissa adultera, non ducitur altera, iustam querelam sicut putas habebit hominum incontinentia. Sed attende quam plura sunt, vbi si querelas in-

continentium velimus admittere, necesse nobis erit adulteria fieda permittere. Quid si aliquo diuturno & insanabili morbo corpore ristentur coniunx, quo concubitus impediat? Quid si captiuitas vel vis aliqua separet, ita vt sciat viuere maritus uxorem cuius sibi copta denegatur, censensne admittenda incontinentium murmura, & permittenda adulteria? Quid in hoc ipso vnde interrogatus est dominus, responditque fieri non debere, sed ad duritiam cordis illorum, Moysen permisisse dari libellum repudij, & quacumque causa dimittere coniugem. Nonne lex Christi incontinentibus displicet, qui uxores litigiosas, iniurias, impeniosas, fastidiosas, & ad reddendum debitum coniugale difficillimas, repudium interposito abijcere volunt, & alteras ducere? Iam ergo quia istorum incontinentia legem Christi horruit ad eorum legem Christi arbitrium commutanda est? Iam porro si maritum relinquit vxor, vel maritus uxorem non causa fornicationis, sed potius continentis, sitque incontinentes, cui repudium pro hoc datur, quare utrum non erit adulter vel adultera si alteri copulatur? Si non erit, dicitur, domino contra dicite, cuius haec uerba sunt, Dicitur est autem. Quicumque dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudij. Ego autem dico, quia omnis qui dimiserit uxorem suam excepta causa fornicationis, facit eam mechari: & qui dimissam duxerit, adulterat. Ecce dimissa est, non dimisit: & quia continere paucorum est, incontinentia celsis & nupis, & tamen adulter adulteram duxit. Ambo rei, ambo dandae sunt: quae nupit viuo marito, & qui duxit eam cuius viuunt maritus. Numquid hic legem Christi dicimus in humanam, qua constituitur rea tanta criminis atque punitur, quam uir nulla eius praecedere fornicatione dimisit: & quia paucorum est continere, dimittendo copulatus nubere? Cur non hic dicimus habendum esse pro mortuo, quia male dimittendo, prior coniugale uinculum rupit? Nam qua ratione dicturus es eam rupisse uinculum coniugale, qui licet sit mechus, non dimisit uxorem, & eum non rupisse, qui etiam dimisit uxorem? Ego autem dico in utroque manere hoc uinculum, quo mulier alligata est, quandiu uir eius viuunt, siue continens, siue mechus. Et ideo mechari eam quae dimissa nupserit: & mechari eum qui dimissam duxerit: siue a mechcho siue a continente dimissa sit: quam mulier alligata est quandiu uir eius viuunt. Sed nunc de querelis

G

Mat. 5.

H



1. Cor. 7.

relis continentium disputamus. Quid. n. vide-
tur iustius, huius mulieris querela quæ dicit
dimissa sum, non dimisi, & quoniã contine-
re paucorũ est, non me continui, ne fornicar-
er nupsi, & dicor mechara quia nupsi? Nũqd
propter huius quasi iustam querelã, legẽ cen-
sebimus immutandã esse diuinã, vt istam nõ
iudicemus adulterã? Absit, sed rãdebis non
eã debuisse dimitti, quia fornicationis nulla
causa præcesserat. Verũ dicis, nã pẽctũ mariti
eius dominus expresit, vbi ait, Qui dimise-

Matt. 5.

rit uxorem suam, excepta causa fornicationis,
facit eã mechari. Sed nunquid ista ideo
nubendo postea non peccauit, quia prius di-
mittẽdo ille peccauit? Quid ergo ei prodest,
qđ de lege Christi mulier incontinens queri-
tur, nisi vt murmurans puniatur? Iam nunc ẽt
illa videamus quẽ alio loco interponens ad
ea rãdere voluisti. Vbi te mouet, & misera-
ris hominẽ qui cubare cũ adultera, etiam si
non incontinentia, certe filiorũ procreando-
rum necessitate cõpellitur, si non ei licet sic
eam dimittere, vt ea viuente alteram ducat.
Vnde recte moueretur, si adulterium non ẽ
fecit, quamuis adultera viua uxore, alteram du-
cat. Si autẽ adulteriũ est, vt ea quæ sunt di-
sputata docuerunt, quid obtenditur procreã-
dorum causa filiorum? Nõ enim propterea
flagitiorũ est permittenda licentiã, aut vero
tam cauendum est sine posteris mori, quam
eligendum pudice in posterum viuere. Quid
non sinentur adulteri, quos necesse est post
primam mortẽ secundẽ mortis eternitate dã-
nari. Nam procreandorum filiorum ista cau-
satio, etiã non adulteras, sed castissimas fe-
minas, si forte sint steriles, cogit dimitti, &
alteras duci, quod tibi existimo non placere.

Cap. 12.

1. Cor. 7.

Quapp si causa incõtinentię nõ sunt excusan-
da adulteria, quãto minus excusantur pro-
creandorũ causa filiorũ? Illi quippe infirmi-
tati, hoc est, incõtinentię, voluit Apostolus
subueniri honestate nuptiarũ. Nõ. n. ait, Si fi-
lios non habet, nubat: sed si se nõ cõtinet, nu-
bat. Filiorum quidẽ propagatione compen-
santur, qđ incõtinentię nubendo ceditur. Nam
vtiq; incontinentia vitii est: cõiugiũ autẽ nõ
est vitii. Et ideo fit per hoc bonũ, vt illud ve-
niale sit malũ. Cũ sint ergo nuptię causa ge-
nerãdi institutę, ea causa fiebat a patribus,
qui tãtũ officio generandi feminis, sed non
illicite miscebantur. Erat. n. tunc quẽdã pro

pagandi necessitas quę nunc non est: quoniã
tempus amplectẽdi sicut scriptum est quod
vtiq; tunc fuit, & tempus continendi ab am-
plexu, quod nunc est. De quo tẽpore Aposto-
lus loquens ait, De cẽtero fratres tẽpus bre-
ue est, reliquũ est vt & qui habent uxores, tã
quã non habentes sint. Vnde nunc rectissime
dicitur. Qui põt capere, capiat: qui autẽ se nõ
continet nubat. Tunc ergo etiã continentia
propter propagationẽ filiorum in nuptiarũ
descendebat officio, nunc autem vinculum
nuptiale incontinentiẽ subuenit vitio: vt ab
eis qui se non continent, nõ per turpitudinẽ
stuprorum, sed per honestatem cõiugiorũ,
fiat propagatio filiorũ. Cur ergo nõ dicit A-
postolus, si filios non habet, nubat? Quia scĩ
licet hoc tempore continendi ab amplexu,
non est necesse filios propagare. Et quare di-
cit, si se nõ continet, nubat? Vtiq; propterea,
ne per eã incontinentiã cogatur adulterare.
Si ergo se cõtinet, nec nubat, nec generet. Si
autẽ se non continet, licite nubat, ne turpiter
generet, aut turpius cõcũbendo non generet.
Quamquam hoc quod vltimum dixi, nõ nul-
li faciunt etiã licite coniugati. Illicite nanq;
& turpiter etiam cũ legitima uxore cõcũbi-
tur, vbi prolis conceptio deuiatur. Quod fa-
ciebat Onan filius Iudę, & occidit illũ pro-
pter hoc Deus. Propagatio itaq; filiorũ, ipsa
est prima & naturalis & legitima causa nu-
ptiarũ. Ac per hoc qui propter incontinen-
tiam cõiunguntur, non sic debent temperare
malũ suum, vt bonum exterminet nuptia-
rũ, i. propaginẽ filiorũ. De incontinentibus
quippe loquebatur Apostolus vbi ait, Volo
igitur iuniores nubere, filios propagare ma-
tres familias esse, nullã occasionẽ dare aduer-
sario maledicti gratia. Iam. n. conuersę quę-
dã sunt retro post satanam. Cũ itaq; dicebat,
volo iuniores nubere: hoc vtique monebat
propter ruinã incontinentiẽ sulciendã. Sed
ne forte ab eis sola carnalis cõcupiscẽtiã co-
gitaretur infirmitas, cui tãtũmodo esset ope-
re connubij seruiendũ: nuptiarũ autẽ vel cõ-
temneretur, vel negligeretur bonũ: cõtinuo
subiunxit, filios procreare, matres familias ẽ
se. Quod vero eligunt cõtinere, aliquid vtq;
melius eligunt quam est nuptiarũ bonũ, hoc
est generatio filiorũ. Vnde si eligitur cõtinẽ-
tia, vt bono nuptiarũ melius aliqd capeſſat,
quãto potius custodienda est vt adulterium

Eccl. 3.

1. Cor. 7.

C

Gen. 38.

1. Tim. 5.

D

cauca.



1. Cor. 7.
 Cap. 13.
 32. q. 5.
 c. puto.
 Cap. 14.
 eateatur. Cum. n. dixisset Apostolus, Quod
 si se non continet, nubat: melius est. n. inquit,
 nubere q̄ vri. Non dixit, melius est mēchari
 q̄ vri. Nō est ergo ad q̄ exhortemur eos qui
 reconciliari timent coniugib. adulteris pœ-
 nitendo sanatis, nisi ad custodiendā continē-
 tiā. Qm̄ mulier alligata quādiu, siue mēchus
 siue castus vir eius viuit, mēchas si alteri nu-
 pserit: & vir alligatus quādiu, siue mēcha, si-
 ue casta vxor eius viuit, mēchatur si alteram
 duxerit. Hæc nanq; alligatio q̄quidē non
 soluitur, ēt si per repudiū coniugis casto cor-
 pore separatur: multo minus soluitur, si non
 separata mēchetur. Ac per hoc non cā soluit
 nisi mors coniugis, non in adulteriū corruē-
 tis, sed de corpore exeuntis. Quapropter si re-
 cesserit mulier ab adultero viro, & ei recon-
 ciliari nō vult, maneat innupta: & si dimise-
 rit vir adulterā mulierē, & eā nō vult recipe-
 re nec post pñiam, custodiat continentiam:
 & si non ex voluntate eligendi potioris bo-
 ni, certe ex necessitate vitandi perniciosi ma-
 li. Ac per hoc ad hoc exhortarer ēt si vxor ef-
 set in languore insanabili atq; diuturno, aut
 ēt si alicubi esset corpore separata, quo ma-
 ritus non posset accedere. Postremo ad hoc
 exhortarer ēt si mulier volens viuere conti-
 nenter, quāuis contra disciplinā, quia non
 ex consensu, tñ pudicum pudica dimitteret.
 Puto. n. Christianū neminem reluctari, illū
 adulterū esse, qui vel diu languente, vel diu
 absente, vel continenter viuere cupiente sua
 vxore, alteri cōmixtus est femina. Sic ergo
 & dimissa adultera, adulter est cum adultera,
 qm̄ non ille, aut ille, sed omnis qui dimittit
 vxorem suam & ducit alteram, mēchatur.
 Quapropter si a coniugali vinculo immunis
 minus appetitur vita sanctorū, exhorreatur
 pēna mēchorum. Et timore saltē frenetur cō-
 cupiscentia, si amore non eligitur continen-
 tia. Si. n. vbi est timor operetur labor, vbi erat
 labor, erit & amor. Non. n. confidendū est de
 nostris viribus, sed oratio adiungenda cona-
 tibus, vt impleat bonis, qui deterret a malis.
 Rñdeamus ēt ad illud, vbi putas maritos ad
 puniendas adulteras sine vlla miseratione cō-
 pelli, cū volunt eas mori, si eis viuētibz nō
 licet eis alteras ducere. Quā crudelitātē vo-
 lens exaggerare dixisti, Non mihi vř aman-
 tissime pater hic diuinus esse sensus, vbi be-
 nignitas & pietas excludit. Ita ista dicis, quasi

propterea mariti parcere debeant adulteris
 feminis, quia licet eis alteras ducere: aut si nō
 licet, nō parcant vt liceat. Quinimo propter
 ea debent peccatricibus præbere misericor-
 diā, vt & ipsi pro suis peccatis misericordiā
 consequantur. Et multo magis hoc eis faciē-
 dum est, qui dimissis vxoribus adulteris cu-
 piunt viuere continenter. Tanto quippe de-
 bent esse misericordiores, quāto volunt esse
 sanctiores: vt ad castitatē in seipsis seruandā
 diuinitus adiuentur, dum castitatē ab vxor-
 ibus violatā, nec ipsi humanitus vlciscuntur:
 & maxime vox illa dñica est eis in memoriā
 reuocāda, Qui sine peccato est, prior in illā
 lapidē iaciat. Non qui sine ipso peccato est,
 quō loquimur de pudicis viris, sed qui sine
 peccato est: q̄ si esse se dixerint, seip̄s sedu-
 cunt, & veritas in eis non est. Porro si non se
 seducunt, & est in eis veritas, non erit in eis
 cruenta seueritas. Scientes. n. se non esse sine
 pēto, dimittunt vt dimittatur eis: ne ab eis be-
 nignitas & pietas excludatur. Magis. n. hæc ex-
 cluduntur, si peccatis coniugum ab eis impe-
 tret veniam licentia libidinis, non cura pie-
 tatis, i. vt propterea parcant, quia licet eis al-
 teras ducere, & non potius propterea, quia
 volunt & sibi dñm parcere. Quanto itaq; me-
 lius, & honestius, christiana deniq; profes-
 sione dignius, vt parcant adulterarū sangui-
 ni vxorum, q̄ scriptū est, eis dicimus, Dimit-
 te iniusticiā proximo tuo, & tunc peccanti ti-
 bi peccata soluentur. Homo homini seruat
 irā, & a dño querit medelā. Super hominē
 similē sibi non habet misericordiā, & de pec-
 catis suis deprecatur. Cū ipse caro sit seruatur
 iracundiā, quis propitiabitur peccatis illius?
 Et de Euangelio, Dimittite & dimittetur vo-
 bis, ut possimus dicere, Dimittite nobis debita
 nostra sicut & nos dimittimus debitorib. no-
 stris: Et de Apostolo, Nulli malum pro malo
 reddentes: & si qua sunt hmōi in scripturis
 sanctis, quibus ad vlciscendum qm̄ humanus
 animus excitatur, quia christianus est, mitiga-
 tur. Quanto inq̄, melius ista dicimus, q̄ vt di-
 camus, Tm̄ adulteras istas dimittite, & earū
 nolite sanguinē querere: qcquid doloris ex
 earū flagitijs habetis, cōsolabuntur uos aliæ
 quas duxeritis: merito. n. velleris istas de ui-
 uentū numero auferre, si earū uita impedi-
 mento esset, quo minus alias duceretis. Nūc
 uero, etiam istis uiuentibus, cum liceat alia
 vobis

Ioan. 8.

I. Ioan. 1.

Eccl. 28.

Luc. 6.

Mat. 6.

Rom. 12.

M

Cap. 15.



vobis matrimonia prouidere, quid eas tan-
topere vultis occidere? Hæc si dicimus, non-
ne attendis quā nostra suasio longe sit a cha-
ractere Christiano: quia & falsum dicimus,
eis licere q̄ non licet, hoc est istis uiuentib.
ut alijs copulentur: & si propterea illis pe-
percerint, nō parcent propter pietatem, sed

M propter aliarum nuptiarum liberam potesta-
tem. Postremo quæro abs te, utrum marito
Christiano liceat, uel secūdum uerem Dei
legem, uel Romanas, adulterā abijcere? Si li-
cet, melius est ut ab utroq; se temperet, i. &
a licito illa peccante supplicio, & ab illicito

2. 100 illa uiuente coniugio. Quod si alterutrum
eligere perseverat, satius est ei facere q̄ licet,
ut adultera puniatur, quam id quod nō licet,

1. 101

33. 9. 2.
c. si quod.

ut ipsa uiua ille mēchetur. Si autē q̄ uerius
dī, non licet homini Christiano adulteram
coniugem occidere, sed tantū dimittere quis
est tam demens qui ei dicat, fac q̄ non licet,
ubi jceat quod non licet? Cum enim utrun-
que secundum legem Christi illicitum sit, si-
ue a dūteram occidere, siue illa uiuente alte-
ram ducere, ab utroque abstinendum est, nō
illicitum pro illicito faciendum. Si enim fa-
cturus est quod nō licet, iam facit adulteriū,
& non facit homicidium, ut uiuente uxore
sua alteram ducat, & non humanum sangui-
nem fundat. Quod si est utrunque nephariū,
nō debet alterum pro altero perpetrare, sed
utrunque uitare. Hic uideo quid dici ab in-

Cap. 16.

continentibus possit. Quod uidelicet qui di-
mittit & uiuere permittit adulteram si alte-
ram duxerit, quamdiu prior illa uiuat, per-
petuus adulter est, nec agit penitentiam fru-
ctuosam a flagitio non recedens. Nec si ca-
thecumenus est, ad baptismum admittitur,
quoniam ab eo q̄ impedit non mutatur: nec
reconciliari penitus potest in eadem nequi-
tia perseverans. Si autem accusando adūte-
ram occiderit, hoc peccatum quoniam trans-

A

actum est, & in eo non permanetur, & si a ca-
thecumeno factum est, baptismo abluitur,
& si a baptizato, penitentia & reconcilia-
tione sanatur. Sed nunquid propterea dictū su-
mus adulteriū, nō esse adulteriū q̄ sine dubio
cōmittit, si cōiuge adultera uiuente, altera du-
citur? Sed hoc adulterij genere excepto, nem-
pe non dubitas esse adulterium, si quisquam
ducatur uiuentis uxorem, uiro suo per libellū
repudiū sine ulla mulieris fornicatione di-

missam. Quid ergo, cum uiderit se nec ad ba-
ptismū admitti si cathecumenus est, nec uti-
liter agere penitentiam si baptizatus hoc se-
cerit non corrigendo & relinquendo quod
fecit: si eū uoluerit, & potuerit occidere cu-
ius duxerit uxorem, ut hoc scelus uel baptis-
mate diluatur, uel penitendo soluatur, atque
ita etiam illud adulterium non permaneat,
euacuata muliere a lege uiri post mortem ui-
ri, sed de transacto quod factum est per peni-
tentiam satis fiat, uel regeneratione deleatur?
Nunquid propterea est accusanda lex Chri-
sti, tanquam compulerit fieri homicidium
cum sine crimine fornicationis, repudia-
tam ducere, dicit esse adulterium? Hic enim
si parum quid loquamur attendimus, multo
grauiora dici possunt quam ipse dixisti. Nā
tu dum non uis esse adulteria, si alia ducan-
tur dimissis adulteris, hoc inuenisti, quo-
niam si hæc adulteria dixerimus, cogentur
mariti occidere adulteras, quarum uita im-
pediuntur alteras ducere. Atque ut hoc ex-
aggerares, dixisti, Non mihi uidetur aman-
tissime pater hic diuinus esse sensus, ubi
benignitas & pietas excluditur. Si ergo quis-
piam nolens credere esse adulterium, quan-
do a marito sine fornicationis crimine re-
pudiata ab altero ducitur, & hoc contra
te inueniat, quia ista ratione suadetur ho-
minibus homicidia perpetrare, & earum
maritos quas eo modo repudiatas duxerint,
uel insidiis quibus potuerint, uel calum-
niis appetere, uel aliquibus ueris crimini-
bus accusare & occidere, ut eis mortuis
possint esse coniugia, quæ uiuis fuerant a-
dulteria: nonne id exaggerando tibi dictu-
rus est, non mihi uidetur amantissime fra-
ter hic diuinus esse sensus ubi non solum be-
nignitas & pietas excluditur, sed etiam in-
genus malignitas & impietas excitatur? Quan-
doquidem multo est leuius, & tolerabi-
lius, ut adulteras mariti, quam ut maritos
adulteri occidant. Placet ne tibi ut propter
uanissimam inuidiam, dominicę defensio-
nem sententię deferamus, uel etiam insuper
accusemus dicentes, non debere adulterium
uindicari, etiam si præter causam fornicationis
repudiata a uiro alteri coniungatur,
ne maritum eius a quo dimissa est compellatur
occidere, dum adulterium in connu-
biū cupit uiri prioris morte cōuertere? Scio
hoc

hoc tibi non placere, vt propter hanc vani-
 fimam inuidiam, lex Christi cū vera inuenia-
 tur & sana, dura & inhumana dicatur. Sic ita
 que non tibi debet videri ideo negandū esse
 adulterium, qm̄ vxore adultera viuente alte-
 ra ducitur, quia potest maritus per hoc cogi
 adulteram occidere dū cupit sibi licere illa
 D extincta alteram ducere, si hoc ea viuente nō
 licet facere. Quid si. n. illud dicant Christia-
 nā fidei detractores, cogi homines occidere
 vxores suas infidiarū sceleri bus quas mole-
 stas ferre non possunt, siue diturno languore
 laborantes, & pati concubitu non valentes,
 siue pauperes, siue steriles, siue deformes, a-
 liarū spe ducendarū, sanarū, opulentarū, se-
 cundarum, pulcherrimarū amore: quia eas
 quas perpeti nolunt prater causam fornica-
 tionis repudiare non licet, & alteras ducere,
 ne perpetuo deuincti adulterio, nec baptiza-
 ri possint, nec pēnitendo sanari. Nūquid p-
 pterea ne ista homicidiorū scelera perpetrē-
 tur, dicturi sumus non esse adulteria, si repu-
 diatis prater causam fornicationibus vxori-
 bus, sibi alteras copulauerint? Iā vero ex hoc
 q; sapias non esse adulterium, si vir vxorē cau-
 sa fornicationis abiecerit & alteram duxerit,
 nonne arbitraris cauēdū, ne dicant viri vxo-
 res quas propter alias innumerabiles cau-
 sas ferre non possunt, mēchari cogere, vt ab
 eis vinculo coniugali per fornicationē, sicut
 putas soluto, non liceat eis alteras ducere: &
 ex eo, & illas mēchari coegerunt, aut bap-
 tismate ablui, aut pēnitendo sanari, quoniā
 illis & gratia & medicina negabitur quādiu
 cū adulteris viuunt, si prioribus prater causā
 fornicationis repudiatis, alteras duxerint? Ni-
 si forte quis dicat, neminem posse vxorē suā
 mēchari facere si pudica est: & tamen dñs,
 Man. 5. Omnis qui dimiserit, inquit, vxorē suā prē-
 ter causam fornicationis, facit eam mēchari.
 Vtq; propterea, quia cū esset pudica cū vi-
 ro, tū dimissa cogitur per incontinentiā vi-
 ro priore alteri copulari, & hoc est mēcha-
 ri. Quod si hoc ista non fecerit, tamen ille q;
 tū in ipso est facere cōpuli, & hoc ei Deus
 peccatū ē: si illa casta permaneat, imputabit.
 Sed quis nesciat quā sint rarissimæ quæ ita pu-
 dice viuunt cum viris, vt ēt si ab eis dimittan-
 tur, alios nō requirant? Incōparabiliter quip-
 pe numerus est amplior feminarū, quæ cum
 pudice adhæreāt maritis, tamē si dimissæ fue-
 rint a maritis, non differunt nubere. Cum er-
 go crediderint homines domino dicēti, Om-
 nis qui dimiserit vxorem suā, prater causam
 fornicationis, facit eā mēchari: si crediderint
 & tibi dicenti, muliere fornicante licere vi-
 ro eius alterā ducere: quisquis voluerit pro-
 pter alias quaslibet molestias carere vxore
 cui coniunctus est, prius eā mēchari faciat
 sine fornicatione dimittendo, vt tunc ducat
 alteram, cum fuerit illa mēcha nubendo: ac
 si a priore peccato quo eam mēchari fecit,
 siue per baptismum, siue per pēnitentiam li-
 beratus, sine suo adulterio eam sibi habere
 videatur, quam post prioris adulterium, tan-
 quam hinc soluto matrimonij vinculo, alte-
 ram duxerit. Quod quidem si fuerit machi-
 natus, & vxorem suam mēcham faciet, & ip-
 se quāuis post adulterium coniugis aliam du-
 cendo mēchus erit, nihilq; illi proderit q; ti-
 bi credidit, & non ei potius qui nullo exce-
 pto ait, Omnis qui reliquerit vxorem suam
 & aliam duxerit, mēchatur. Quibus omni-
 bus consideratis atq; tractatis, restat vt ab eis
 qui hæc fideliter audiūt, dicatur nobis quod
 domino dictū est, Si talis est causa cū vxore,
 non expedit nubere. Quibus & nos quid re-
 spondeamus, nisi quod ipse respondit, Non
 omnes capiunt verbum hoc, sed quibus da-
 tū est? Sunt enim eunuchi qui de matris vte-
 ro sic nati sunt, & sunt eunuchi qui facti sunt
 ab hominibus, & sunt eunuchi qui seipfos ca-
 strauerunt propter regnum cœlorum. Qui
 potest capere, capiat. Ergo qui potest capiat,
 quod non omnes capiunt. Possent autem ca-
 pere quibus hoc præstat Dei misericordia
 occulta, sed non iniusta. Sed in his omnibus
 qui seipfos castrauerunt propter regnum cœ-
 lorum, alij sunt qui in virosq; sexu concubi-
 tum nesciunt, alij qui experti & auersi sunt,
 partim quidē illicite, partim vero licite ex-
 perti. Porro in his qui licite experti sunt, qui
 dā sunt qui non nisi licite, quidam & illicite
 & licite. Sunt quippe in eis qui coniugia sua
 tantum sciunt: sunt autem qui & alias femi-
 nas ac stupra quælibet. Sed qui post cōcubitū
 coniugum seipfos castrant propter regnum
 cœlorum, aut morte amittunt coniuges, aut
 consensu cum eis continentiam profitentur,
 aut necessitate diuortiorum, ne viuīs con-
 iugibus se alijs copulando adulteria per-
 petrent, castrant seipfos propter regnum
 cœlo-

Luc. 16.
cap. 18.

Mat. 19.

H

celorum, non ut clariores esse possit, sed q̄ aliter ibi esse non possunt: nam qui non ista necessitate se continent, sed boni appetitione melioris, possent ibi esse, etiā seruata pudicitia coniugali, quanuis in p̄mijs minoribus, tñ intrus erunt. Qui vero propter se continent, quia prioribus cōiugibus viuus timēt alijs cōiugari, maiorē curā debent gerere p̄ salute, quā gesserunt illi a quibus cōtinentia pro munere dilecta est ampliore. Tunc quip

Hpe ibi erunt, si adulteri non erunt. Si aut non continent, adulteri erūt, quia viuētibus pristinis, nō cōiugibus alteris, * sed adulteris ad hērebūt. Et si a regno celōrū aberunt, vbi erunt, nisi vbi salui non erunt? Hos igitur alio quor, ut quod facere deberent si haberent cōiuges diuturno languore marcescentes, vel loco sibi inaccessibili absentes, vel animositate illicita continentes, hoc faciant si habuerint coniuges adulterina iniquatione sordētes, & propter hoc a suo confortio diuertiātes, non alia quārant coniugia, quia nō erūt coniugia, sed adulteria. Cū enim par forma sit in hoc vinculo viri & vxoris, sicut vxor vi uētē viro vocabitur adultera, si fuerit cū alio viro: ita & vir viuente vxore vocabitur adulter, si fuerit cū adultera * muliere. Etsi enim grauius qui prāter causam fornicationis, omnis tamen qui dimiserit uxorem suam & aliā duxerit, mēchatur. Non eos terreat sarcina cōtinentię: leuis erit: Christi erit, si fides aderit, quē impetrat a iubente quod iusserit. Nō eos frangat, quod videtur eorū cōtinentia necessitatis esse, non voluntatis, quia & illi qui eam voluntate delegerunt, fecerunt eam esse necessitatis, quoniam vani sine damnatione ab illa deuiare non possunt: & qui in eam necessitate contrusi sunt, faciunt eam esse uolūtatis, si nō de seipsis, sed de illo a quo est bonū omne cōfidunt. Illi ad eā cōfscenderunt causā maioris glorię, ut aliquid amplius inuenirent: isti ad eā confugerūt cura salutis nouissimę, ne perirent: vtriq; permaneant, vtriq; in quod peruenerunt ambulantes vsq; in finē, serueant studijs, supplicent votis: quia & illis salus cogitanda est, ut ab eo quod voluntas arripuit cadere timeant: & istis gloria desperanda non est, si in eo q̄ necessitas intulit, persistere diligant. Fieri enim potest, ut Deo terrente & hortante, conuertēte & implente, humanus in melius mu

tetur affectus: atq; ita voueant sine coniugijs, & sine vllō concubitu, atq; immunda libidinis attrēctatione perseuerantissime viuere: vt etiam si separata coniugia, locū ducēdi alias moriendo aperuerint, claudatur ex voto qđ pateret ex licito, & quod erat necessitate cēptū, fiat charitate perfectum. Talibus profecto retibuerit quod illis, qui vel pari consensu cum coniugibus hoc vouerunt, vel nullis coniugijs alligati, propter maius bonum cōtinentiam delegerunt. Si aut ita se continent, vt si moriantur quarū vita coniugari impediantur, alias ducere cogitent: profecto etiā si prius ipsi in tali cōtinentia de corpore abscedant, non eis imputatur nisi ad pudicitia coniugale, propter quam non faciunt quod facerent si liceret. Hac quippe intentione cōtinenter viuere parum est ad accipiēda illius quę liberius eligitur cōtinentię pramia, sed sufficit ad cauenda adulteria. Hęc aut me de vtroque sexu memineris dicere, sed maxime propter viros qui propterea se fēminis superiores esse arbitrantur, ne pudicitias pares esse dignentur: in qua etiam prāire debuerunt, vt eos illa tanquā sua capita sequerentur. Qñ autem lex prohibet adulteria, si obtentu in cōtinentię carnalis infirmitatis admittatur excusatio, multis sub nomine falsę impunitatis, pereundi aperitur occasio. Neque enim carnem non habent fēmine, quibus viri aliquid tale nolūt licere, quasi eis quia viri sunt liceat. Sed absit hoc a meliori sexu vt tanquam honori debeat, quod pudori detrahitur, cum honor iustus virtuti, nō vitio debeat. Quinimmo cum a fēminis vtrique habentibus carnem, tantam flagitant castitatem, vt quando ab vxoribus diutissime peregrinantur, velint eas ab adulterino concubitu intaminatas feruorem transfigere iuuentutis: vt plurimę pudicissime transigunt, & maxime Syre, quarum mariti negociandi quęstibus occupati, iuuenes adolescentulas deserunt, & vix aliquando senes ad aniculas reuertuntur: eo ipso euidentius conuincunt non esse impossibile, quod se non posse cauſantur. Si enim hoc non posset infirmitas hominum, multo minus id posset sexus infirmior fēminarum. Vnde istos qui virilem excellentiam, non putant nisi peccandi licentiam, quādo terremus ne adulterinis cōiugijs hārendo pereant in æternum, sole-

mus

Al. l. pro-
prijs.

Cap. 19.

Al. l. alte-
ra.

Lnc. 16.

I

Cap. 20.

L
Syrinari
11.

mus eis proponere etiam continentiam clericorum, qui plerunque ad eadem sarcinam subeundam capiunt inuiti, eamque susceptam vsque ad debitum finem, domino adiuuante perducuti. Dicimus ergo eis, Quid si & vos ad hoc subeundum populorum violentia caperemini: nonne susceptum caste custodiretis officium, repente conuersi ad impetrandas vires a domino, de quibus nunquam antea cogitastis? Sed illos inquit honor plurimum consolatur. Respondemus, & vobis timor amplius moderetur. Si enim hoc multi Dei ministri repente atque inopinater impositum susceperunt, sperantes se illustrius in Christi hereditate fulgere, quanto magis vos adulteria cauendo viuere continenter debetis, memineritis non in regno Dei minus lucrere, sed in gehena ignibus ardere. Hæc atque huiusmodi eis ut possumus dicimus, quod quoque modo a se discedentibus vel per adulterium dimissis coniugibus suis, alias volunt ducere, & quum prohibent, infirmitatem nobis carnis opponunt. Sed iam liber etiam iste claudendus est, & rogandus Deus, ut aut eos tentari non sinat separationibus coniugum, aut ita sinat, ut timor periclitantis salutis, fiat illis amplioris sue probationis occasio castitatis.

TRACTATVS DE
Epicureis & Stoicis.



Duerit nobiscum charitas vestra cum legeret liber Actum Apostolorum, Paulum locutum esse Atheniensibus. & ab eis qui prædicationem veritatis irridebant

Cap. 1.

Acto. 17

dictum fuisse, verborum seminatore. Dictum est quidem ab irridentibus, sed non respuendum est credentibus. Erat enim reuera ille seminator verborum, sed messor morum. Et nos licet tantilli & nequaquam illius excellentiæ comparandi, in agro Dei, quod est cor vestrum, verba Dei seminamus, & vberem messem de vestris moribus expectamus. Veruntamen unde admonemur loqui charitati vestræ, quod ipsa locutione continetur, hortamur attentius aduertatis, si quomodo adiuuante domino Deo nostro dicimus aliquid, quod nec facile nisi dicat, ab omnibus possit intelligi, neque cum intellectu fuerit, debeat ab illo contemni. Apud Athenas loquebatur Athenienses in omni literatura atque doctrina

per alios populos magna fama pollebant. Ipsa erat patria magnorum Philosophorum. Inde se per ceteras Græciæ atque alias orbis terras varia & multiplex doctrina diffuderat. Ibi Apostolus loquebatur, ibi annunciabat Christum crucifixum. Iudeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis vero vocatis Iudeis & Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Hoc annūciare inter superbos & doctos quanti periculi fuerit, vestrum est cogitare. Denique sermone finito, audita illa resurrectione mortuorum, quæ præcipue fides est Christianorum, alii irridebant, dicebant autem alii, Audiemus te de hoc iterum. Nec desuerunt qui crediderunt, atque in eis nominatur quidam Dionysius Areopagites, i. Atheniensium principalis. Areopagos enim Atheniensium curia vocabatur. Et mulier quædam nobilis, & alii. Facta est ergo loquente Apostolo tripartita illa multitudo, per quosdam gradus mira distinctione disposita, irridendum, dubitantium, credentium. Quidam enim ut scriptum esse audiuiamus, irridebant. Quidam dicebant, Audiemus te de hoc iterum, isti dubitantes erant. Aliqui crediderunt. Inter irridetes & credentes, medii sunt dubitantes. Qui irridet, cadit: qui credit, stat: qui dubitat, fluctuat. Audiemus te de hoc iterum, inquit, incertum an casuri essent cum irridentibus, an staturi cum credentibus. Nunquid tamen inaniter laborauit seminator ille verborum? Ille vero si formidaret irridentes, non pueniret ad credentes, quomodo seminaret ille Euangelicum quem commemorat dominus. Nam utique hoc erat Paulus, si trepidaret mittere semina, ne aliud caderet in via, aliud inter spinas, aliud in loca petrosa, nunquam semen posset etiam ad terram optimam peruenire. Et nos seminemus, dispersamus, corda præparate, fructum date. Hoc quoque si meminit charitas vestra cum legeretur audiui, quod quidam ex Philosophis Epicureis & Stoicis conferebant cum Apostolo. Qui sint vel fuerint Philosophi Epicuri & Stoici, id est, quid senserint, quid verum esse putauerint, quid philosophando sectati sint proculdubio multi vestrum nesciunt, sed quoniam Carthagini loquimur, multi sciunt. Adiuuet ergo modo nos dicturos vobis. Ad rem quippe valde pertinet, quod puto esse dicendum. Audiant nos, & nescientes instruantur, scientes commoneantur, illi cognoscant,

1. Co. 1.

Cap. 2.

Mat. 13.

D

Aug. Tomus Sextus. N n illi



Cap. 3.

illi recognoscant. Primo generaliter audite
oīum Philosophorum cōe studium, in quo
studio cōmuni habuerunt quinq; diuisiones
& differētiās sōiarum propriarum. Commu
niter omnes Philosophi studendo, quēdo,
disputando, viuendo appetuerūt appren
dere vitam beatam. Hęc vna fuit causa philo
sophandi, sed puto q̄ etiam hoc Philosophi
nobiscum commune habent. Si enim a vobis
quēram quare in Christum credideritis, qua
re Christiani facti fueritis: veraciter mihi om
nis homo rīdet, pp vitam beatā. Appetitio
igitur beatę vitę Philosophis Christianisque
communis est. Sed res tam consona vbi inue
niri possit, inde qđ est, deinde discretio. Nā
vitam beatam appetere, vitam beatam cōcu
piscere, desiderare, sectari, omnium hoīum
esse arbitror. Vnde me video parum dixisse
hunc appetitū beatę vitę Philosophis Chri
stianisq; communem, debui. n. dicere oīum
homnium prorsus oīum bonorum & malo
rum. Nam & qui bonus est, ideo bonus est
vt beatus sit, & qui malus est, malus nō esset,
nisi inde se beatū esse posse speraret. De bo
nis facilis qđ est, q̄ beatam vitam quērant,
ideo boni sint. De malis vero aliqui dubitāt,
vtrum & ipsi beatam vitam quērant. Sed si se
paratos malos & a bonis discretos interroga
re possem & dicere, Vultis beati esse? nemo
diceret, nolo. Verbi gratia, pone aliquem fu
rem, quāro ab illo, Quare furtū facis? Vt ha
beam, inquit, qđ nō habebam. Quare vis ha
bere quod non habebas? Quia miserum est
non habere. Si ergo miserum est nō habere,
beatum putat habere. Sed in eo impudēs est
& errat, quia de malo vult beatus fieri, Bonū
est. n. beatum esse. Vnde ergo ille peruersus?
qa bonum quērit & malum facit. Quid quē
rit ergo? Quid aspirat cupiditas malorum? ad
mercedem bonorum. Beata vita merces bo
norum est, bonitas opus est, beatitudo mer
ces est. Deus op^o iubet mercedem proponit.
Dicit, hoc fac, & hoc accipies. Ille autē ma
lus rīdet nobis, Nisi male fecero, beatus nō
ero. Tāquam dicat aliquis, ad bonum non
peruenio, nisi malus fuero. Nō vides, qa bo
num & malum contraria sunt. Bonum quē
ris, & malum facis? In contrarium curris, qū
peruenis? Relinquamus ergo istos, sorte opti
mū erit vt ad eos redeamus, cum de Philo
sophis quod instituiamus peregerimus. Non

enim arbitror sine causa per nescientes actū
esse aliquid malignum dispēsanē diuina ip
sa prouidentia, vt cum essent plurimā philo
sophorum sectę in ciuitate Atheniensī, non
contulerint cum Apostolo Paulo nisi Stoici
& Epicurei. Cum. n. audieritis quid sentiat in
sectis suis, videbitis q̄ non frustra factum sit,
vt ex omnib. Philosophis solo cū Paulo cō
ferrent. Neque. n. eligere sibi potuit, quib.
altercantib. rīderet, sed diuina sapiētia oīa gu
bernans hos ei apposuit, in qb. dissensionis
philosophorum tota propē causa cōsisteret.
Breviter ego dico, Indocti credāt nobis, do
cti iudicent de nobis. Puto quia mentiri non
audeo indoctis, iudicib. doctis, maxime qa
dico aliquid vbi pariter & docti & indocti
possint veraciter iudicare. Hoc ergo prius di
co, hominem cōstare ex aīa & corpore. Hic
nō peto vt credatis, sed & vos peto vt iudice
tis. Non. n. timeo, ne in hoc dicto male quī
quam iudicet de me, qui agnoscit se. Homo
ergo, qđ nemo ambigit, constat ex aīa & cor
pore. Substantia ista, res ista, psona ista homo
dīr: Beatam vitam quērit, & hoc nostis: nec
instituto vt credatis, sed ad moneo vt agnoscatis.
Homo, inquam, i. res ista non parua, prece
dens oīa pecora, omnia volatilia, omnia &
natatilia, & quicqd carnē gerit & homo nō
est. Homo ergo constans ex aīa & corpore,
sed nō qualicunq; aīa, nam & pecus constat
ex aīa & corpore. Homo ergo constans ex
aīa rationali & carne mortali, quērit beatā
vitā. Quę res faciat beatā vitam cum cogno
uerit homo, nisi hęc teneat, hęc sequat, hanc
sibi vendicet, assumat si ptās est, petat si diffi
cultas est, beatus esse non pōt. Tota igit quē
stio est, quid faciat beatam vitam. Cōstituite
nūc ante oculos vestros Epicureos, Stoicos,
& Apostolum, qđ etiam sic dicere potui Epi
cureos, Stoicos, Christianos. Interrogemus
prius Epicureos, quę res faciat vitam beatā.
Rūdent, Voluptas corporis. Hic iam creda
tis peto, quia iudices habeo, vtrū enim hoc
dicant, hoc sentiant Epicurei nescitis, quia il
las literas non legistis, sed sunt hic qui lege
rūt. Redeamus ad interrogandos. Quid dici
tis Epicurei, quę res facit beatā vitā? Rūdent,
Voluptas corporis. Quid dicitis Stoici, quę
res facit vitam beatā? Rūdent, Virtus ani
mi. Intēdat mecum charitas vestra, Christia
ni sumus, inter Philosophos disceptamus.
Videte

Cap. 4.



Videte quare illæ duæ sectæ tantum procura-
tæ sunt cum Apostolo collaturæ. Nihil est in
hoīe qđ ad eius substantiā pertineat atq; natu-
ram, præter corpus & aīam. Horū duorū
in vno, hoc est, in corpore Epicurei posue-
runt beatam vitam in alio, i. aīa, Stoici posue-
runt beatā vitam. Quātum ad hoīem perti-
net, si ab illo sibi est vita beata, nihil restat præ-
ter corpus & aīam. Aut corpus est causa bea-
tæ vitæ, aut aīa est causa beate vitæ, si plus q-
ris, ab homine recedis. Hi ergo qui beatam
vitam hoīs in homine posuerunt, alibi pone-
re oīno nō poterunt, nisi aut in corpore aut
in aīa. Horū qui in corpore posuerunt, prin-
cipatū Epicurei tenuerunt. Horū qui in aīa
posuerunt, principatū Stoici tenuerunt. Ecce
sunt, conferunt cū Apostolo: aliquid ne plus
hēbat Apostolus? An vero vni harum duarū
sectæ necessario consentire dēret, vt etiā ipse
cām beatæ vitæ, aut in corpore, aut in aīa po-
neret? Nunq̃ poneret Paulus in corpore: hoc
enim magnum nō est, cum ipsi minime pon-
nant causam beatitudinis in corpore, qui me-
lius sentiūt de corpore & de anima hoc idē
sentiant, qđ vtrūque mortale est. Et quod est
gravius & detestabilius, prius dicunt animā
post mortem dissolui quam corpus. Adhuc
inquit post efflatum spm̄ manente cadaue-
re, & integris membrorum liniamentis ali-
quantum durantib. aīa mox vt exierit veluti
fumus vento diuerberata dissoluitur. Non er-
go miremur, qđ summum bonum, i. beatitu-
dinis causam in corpore posuerunt, quod se
melius quam animam habere senserunt. Nū-
quid hoc faceret Apostolus? Absit vt pone-
ret in corpore summum bonum. Summum
enim bonū est causa beatitudinis, immo ve-
ro doluit Apostolus quosdā è numero Chri-
stianorum elegisse sniam Epicureorum: non
hominum, sed porcorum. Ex hoc. n. numero
erant illi corruptentes mores bonos collo-
quiis malis, & dicentes, Manducemus & bi-
bamus, cras enim moriemur. Epicurei con-
tulerunt cum Paulo Apostolo, sunt & Chri-
stiani Epicurei. Quid enim sunt aliud dicen-
tes quotidie, Manducemus & bibamus, cras
enim moriemur? Quo p̄tinet, Nihil erit post
mortē, vmbra enim transitus est vita nostra?
Dixerunt enim apud se cogitantes non rectē
inter cetera coronemus nos rosis antequam
marcescant, nullum pratum sit quod nō per-

transeat luxuria nostra, vbīq; relinquamus si-
gna lætitiæ, qm̄ hæc est pars nostra, & hæc
est fors. Hoc si atroci⁹ obiurgemus, si his cu-
piditatibus vehementius resistamus, dicēt, &
quod sequit: Opprimamus pauperem iustū.
Et tñ dicere vel in hoc loco positi non time-
mus, nolite esse Epicurei. Cogitate quidem
illud, qđ dictum est ab his non recte loquen-
tib. Cras enim morimur, sed nō omnimodo
moriemur, manet. n. post mortem quod se-
quit mortem. Comes moriēti, aut vita erit,
aut poena. Nemo dicat, Quis huc inde reuer-
sus est? Diues ille purpuratus sero redire vo-
luit, & permitti non potuit. Scillam sitiens in-
quisiuit, qđ elurientem pauperē saltidiniuit. Ne-
mo ergo dicat, Māducemus & bibamus, cras
enim moriemur. Si vultis dicere, cras enim
moriemur, nō prohibeo, sed aliud ante dicitē.
Epicurei qppe velut non victuri post mor-
tem, quasi aliud nihil habentes nisi qđ dele-
ctat carnem dicunt, Manducemus, & cetera.
Sed tenete quod dī, cras. n. moriemur. Chri-
stiani vero post mortem victuri & foelices
potius futuri, vel victuri post mortem, nō di-
cant, Māducemus & bibamus, cras enim mo-
riemur, sed dicāt, Ieiunem⁹ & oremus, cras
enim moriemur. Adde planē aliud, adde ter-
tium. Nec qđ præcipue obseruādum est præ-
termitto, vt de ieiunio tuo fames pauperis sa-
tiet. Aut si ieiunare non potes, magis pascas,
cuius saturitate tibi venia concedat. Dicant
ergo Christiani, Ieiunemus & oremus, & do-
nemus, cras enim moriemur. Aut si duas res
volunt dicere, ego eligo vt dicant. Donemus
& oremus, quā ieiunemus & non donemus.
Absit ergo vt Apostolus in corpore poneret
summum bonū hominis, i. beatitudinis cau-
sam. Sed cum Stoicis non indecens fortasse
luctamen est. Ecce enim interrogati vbi po-
nant efficiens beatæ vitæ, i. quod facit in hoīe
beatam vitam, rñdēt, non corporis volupta-
tem, sed animi esse virtutē. Quid Apostolus?
annuit? Si annuit, annuamus. Sed non annuit:
reuocat enim scripturā eos qui confidunt in
virtute sua. Epicureus itaque in corpore ponens
summum hominis bonum, in se spem
posuit. Sed enim Stoicus in animo ponens
summum hominis bonum, in re quidem me-
liori hominis posuit, sed etiā in ipse in se spē
posuit. Homo est autē & Epicureus & Stoi-
cus. Maledictus igitur omnis qui spem suam

Cap. 6.

Sapient. 2.

Leu. 16.

L

M

Cap. 7.

Psal. 48.

N n 2 po-

Ier. 17. ponit in homine. Quid ergo iam constitutis ante oculos nostros trib. Epicureo, Stoico, Christiano? Interrogemus singulos. Dic Epicuree, quæ res faciat beatū. Rñdet, Voluptas corporis. Dic Stoice, Virtus animi. Dic Christiane, Donum Dei. Itaque fratres velut ante oculos vestros Epicurei, & Stoici cū Apostolo cōtulerunt, & collatione sua nos quid reii cere & qđ deberemus eligere docuerūt. Est virtus animi res laudabilis, prudentia, mala & bona discernens, iustitia, sua cuiq; distribuens, temperantia libidines, fortitudo molestias æquanimiter sustinet. Magna res, laudabilis res, lauda Stoice q̄tum potes: sed dic **A** vnde hēs: Vnde virtus animi tui te facit beatū: nisi ille qui tibi virtutē dedit, qui tibi velle inspirauit & posse donauit? Scio q̄a fortassis irrisurus es me, & eris in eis, de q̄b. scriptum est, q̄a Paulum irridebant. Si tu via es, ego semino: seminator. n. verborum sum pro modulo meo. Quod fuit cōstitutum tuum, officiū est meum. Ego senino qđ cadit in te, tanquā in terram duram, Ego nō sum piger & inuenio terrā bonam. Quid tibi faciam? Reprehēsus es, & oraculo diuino reprehēsus es. Inter illos es, qui cōfidunt in virtute sua: inter illos es, qui sp̄e ponunt in hoīe, virtus te delectat, scio, sitis: sed virtutē tibi manare nō potes. Si curę sit, tibi ostēdere fontē vitæ, forte deridebis. Dicis. n. apud te, de ista rupe bibitur? sū? Accedit virga et manauit aqua. Iudei. n. signa petūt, sed tu Stoice nō es Iudæus. Scio Græc^o es, & Græci sapiētiam quērūt. Nos autē prædicamus Christū crucifixum. Scandalizaf Iudæus, subfannat Græcus, Iudeis. n. scandalum gentib. autē stultitiam, sed ipsis vocatis Iudeis et Græcis, hoc est: ipsi Paulo ex Saulo et Dionysio Areopagite, & talib. his, talibus & illis Christum Dei virtutem & Dei sapiētiam. Iā **B** nō irrides rupē, agnosce virgā crucē, Chr̄m fontē, & si sitis, bibe virtutē. Esto fonte saginatus, gratiarū actiones fortasse ructabis, & qđ ab illo habes iā non tibi dabis, sed in ru-

Cap. 8.

Philip. 2.

Act. 17

1. Co. 1.

Psal. 17.

Rom. 1.

re, stulti facti sunt? Merito stulti, stultitia verō est falsa sapientia. Sed erit inter illos de quib. dī, Dñe in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabūt tota die, & in iustitia tua exaltabunt, qm̄ gloria virtutis eorū tu es. Virtutem quærebas: dic, Dñe virtus mea. Beatā virā quærebas: dic, Beatus homo quem tu erudieris dñe, Beatus enim populus cuius nō voluptas carnis, cuius nō virtus propria, sed beatus popul^o cuius est dñs Deus ipsius. Hæc est patria beatitudinis q̄ omnes volunt, sed nō recte q̄rūt. Nos autē ad talem patriā nō nobis viam quasi corde nōo machinamur, & erratica semitas moliamur, venit ide & via. Quid vult enim beatus, quid vult, nisi nō falli, nō mori, nō dolere? Et quid quærīt plus esurire, & plus māducare? Quid si melius est nō esurire? Nemo beatus est nisi qui viuīt in æternū, sine vllō timore, sine vlla fallacia. Nam falli odit aīa. Quantum falli oderit aīa naturaliter, hinc intelligi potest, quoniam q̄ mente alienata ridet plorantur a sanis, & eligīt homo vtq; ridere quam flere. Si duo ista præponantur, Ridere vis an flere? quis est qui respondeat nisi ridere? Iterum si proponantur ista duo, Falli si vis, an verum tenere? Omnis homo rñdet, verum tenere. Et ridere eligit & verum tenere, de duob. illis risu & fletu, ridere: de duob. istis fallacia & veritate, verum tenere. Sed tantum præualeat inuictissima veritas, vt eligat homo sana mente flere, quam mente alienata ridere. Ibi ergo in illa patria veritas erit, fallacia & error nusquam. Sed & veritas erit, & flere non erit. Erit enim & verum ridere, & de veritate gaudere, quia ibi vita erit. Nā si dolor erit, vita nō erit, neq; enim vita dicēda est sempiternus immortalisq; cruciatus: Ideo dñs nō appellans vitā quā habituri sunt impii, quāuis in igne victuri sunt vitam non finiunt, ne pœnam finiant. Vermis enim eorum non morietur, & ignis eorum non exstinguet: tamen eam noluit appellare vitam, sed hanc appellauit vitā, quæ beata & æterna est. Vnde interrogante illo diuite dominum, Quid boni faciam, vt vitam æternam consequar? & ipse quidem vitā æternam non nominabat, nisi beatam: nam habebunt impii æternam, sed non beatam uitam, quia cruciatibus plenam. Ergo ille ait, Dñe, quid boni faciam ut uitam æternam consequar? Respondit illi dñs de mādatīs. Ait ille, hæc

Psal. 88.

Psal. 93.

Psal. 43.

Mat. 21.

Esa. 66.

Mat. 19.

hæc omnia feci. Sed quādo respōdit de mandatis, quid ait? Si vis venire ad vitā, non ei dixit beatam, quia misera, nec vita dicenda est, nō ei dixit æternam, quia ubi mortis timor est, nec vita dicenda. Ergo vita, quæ hoc nomine digna est vita dicat, nō est nisi beata, & beata nō est, nisi æterna. Hanc volunt oēs, hanc volumus omnes, veritatem & vitam: sed ad tam magnam possessionem, ad tam grandem cæli ciuitatē qua itur instruxerunt sibi vias erroris Philosophi. Alii dixerunt, hac alii non hac sed hac. Latuit eos via quia Deus superbis resistit. Lateret & nos, nisi venisset ad nos. Ideo dominus, Ego, inquit, sum via. Piger viator, venire nolebas ad viā, Ad te venit via. Quærebas quō ires, Ego sum veritas & vita. Non errabis quando is ad illum, per illum. Hæc est doctrina Christianorum, non planē conferenda, sed incomparabiliter præferenda doctrinis Philosophorum, immunditiæ Epicureorum, superbiæ Stoicorum.

ter & sufficienter conemur euoluere, nec vires, nec tempus sufficient. Quod ergo breuiter possumus dicere, non frustra, non inaniter, non sine alicuius significatione secreti in rubo flamma erat & rubus non cremabatur. Rub enim spinarū est quoddam genus, nec in laude aliqua poni potuit quod peccatori terra produxit. Nam primitus peccati homini dictum est. Terra spinas & tribulos pariet tibi: Neque id ipsum quod rubus non cremabatur, id est, flamma non comprehendebatur bonum aliquid putare debemus. Si enim flāma significat aliquid boni in qua angelus apparebat vel dominus: vnde etiam cum venit spiritus sanctus, visē sunt illis lingue diuise velut ignis, comprehendē debemus hoc igne, non autē p.p. duritiā nō cremari. Rub. quē nō cremabat, est populus qui Deo reluctabatur. Spinofum igitur populum Iudæorū significabat rub⁹ cui Moyses mitebatur. Et ideo rub. nō cremabatur, quia duritia Iudæorum, sicut dixi, legi Dei reluctabatur, Nam si ille populus spinis non significaretur, non ab eo spinis Christus coronaretur. Quod autem de ipso qui loquebatur Moysi, & angelus domini, & dominus dicitur, magna quæstio est, nec temerarium debet habere firmatorem, sed cautum inquisitorem. Dux autem sententiæ quæ hinc proferri possunt, quarum quælibet vera sit, ambæ secundum fidem sunt. Quod dixi, quæ nam earum vera sit: hoc dixi, quid nam eorum senserit qui scripsit. Nam quando nos inquirentes scripturas sentimus aliquid quod scriptor forte non sentit, non tū hoc sentire debemus, quod abhorret a regula fidei, a regula veritatis. Ergo ambas sententias propono, sit fortassis & tertia, quæ me latet. Ex his autem duabus propositis eligatis quam volueritis. Aliqui dicunt ideo & angelum domini dictum, & dominum, quia Christus erat de quo aperte Propheta dicit, & sit H magni consilii angelus. Angelus enim officii

Gen. 3.

Acto. 2.

Mat. 27.

Esa. 9.

Ioan. 5.

Ioan. 9.

TRACTATVS DE EO QVOD dictum est a Deo ad Moysen: Ego sum qui sum, incerti authoris.



Vm diuina lectio legeret, magnum miraculum quod Moysen famulum Dei intentissimū fecerat, etiam nos corde expectauimus, quia intenti etiā ipsi facti sumus, quō in rubo apparebat ignis, & rub. non cremabatur. Deinde aduertimus sacram scripturam prius dixisse, quod angelus domini apparuerit Moysi in rubo. Deinde Moyses non iam quasi cum angelo, sed tanquam cum domino loquebatur. Tercio aduertimus, quod cum Moyses nomen Dei quæreret ut hñet quid diceret filiis Israel interrogatib. quod nōmē Dei esset, qui illum ad eos misisset, respōdit, Ego sum qui sum. Neque hoc trāseunter, sed repetitione commendans adiecit, Dices itaque filiis Israel, Qui est, misit me ad vos. Postremo iam enūciato nomine suo, adhuc adiunxit. Hæc dices eis, Dominus Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, & Deus Isaac, et Deus Iacob, misit me ad vos. Et hoc mihi nomen est in æternum. De his quod dominus donat audite. Magna quidem sunt tanquam inuolucra misteriorum Dei. Quæ si cōgruē

ter & sufficienter conemur euoluere, nec vires, nec tempus sufficient. Quod ergo breuiter possumus dicere, non frustra, non inaniter, non sine alicuius significatione secreti in rubo flamma erat & rubus non cremabatur. Rub enim spinarū est quoddam genus, nec in laude aliqua poni potuit quod peccatori terra produxit. Nam primitus peccati homini dictum est. Terra spinas & tribulos pariet tibi: Neque id ipsum quod rubus non cremabatur, id est, flamma non comprehendebatur bonum aliquid putare debemus. Si enim flāma significat aliquid boni in qua angelus apparebat vel dominus: vnde etiam cum venit spiritus sanctus, visē sunt illis lingue diuise velut ignis, comprehendē debemus hoc igne, non autē p.p. duritiā nō cremari. Rub. quē nō cremabat, est populus qui Deo reluctabatur. Spinofum igitur populum Iudæorū significabat rub⁹ cui Moyses mitebatur. Et ideo rub. nō cremabatur, quia duritia Iudæorum, sicut dixi, legi Dei reluctabatur, Nam si ille populus spinis non significaretur, non ab eo spinis Christus coronaretur. Quod autem de ipso qui loquebatur Moysi, & angelus domini, & dominus dicitur, magna quæstio est, nec temerarium debet habere firmatorem, sed cautum inquisitorem. Dux autem sententiæ quæ hinc proferri possunt, quarum quælibet vera sit, ambæ secundum fidem sunt. Quod dixi, quæ nam earum vera sit: hoc dixi, quid nam eorum senserit qui scripsit. Nam quando nos inquirentes scripturas sentimus aliquid quod scriptor forte non sentit, non tū hoc sentire debemus, quod abhorret a regula fidei, a regula veritatis. Ergo ambas sententias propono, sit fortassis & tertia, quæ me latet. Ex his autem duabus propositis eligatis quam volueritis. Aliqui dicunt ideo & angelum domini dictum, & dominum, quia Christus erat de quo aperte Propheta dicit, & sit H magni consilii angelus. Angelus enim officii

qui

qui me misit ipse proprie missus. Nam Siloe illa piscina interpretat missus. Ideo cui oculos luto inunxit, inde lauare faciem inuit. Nul-
 lius enim visus aperit nisi eius qui a Christo mundat, ergo idem angelus, idem dñs. Sed hic occurrit aliqd præcauendum. Non. n. desunt hæretici q dicant, patris & filii distare & dis-
 sonare naturas, & nō eos esse vnus eiusdem que substantia. Catholica aut fides credit pa-
 trem & filiū & spū sanctum vnū Deum, vnū substantiæ Trinitatem, inseparabiliter, æquali-
 ter, nō commixtione confusam, non distin-
 ctione separatā. Illi ergo persuadere molun-
 tur filium non esse eiusdem substantiæ cuius
 I est pater, argumentant ex hoc, q filius visus
 est patrib. Pater, inquiunt, non est visus. Inui-
 sibilis aut & visibilis diuersa natura est. Et iō,
 1. Tim. 6. inquit, de patre dictum est, Quem nemo
 hominum vidit, nec videre pōt, vt ille qui visus
 est, non solū Moysi, sed etiam Abrahæ, nec so-
 lum Abrahæ, sed etiam ipsi Adam & cæteris
 patrib. non Deus pater, sed filius potius, vt in-
 telligatur creatura. Catholica non hoc dicit.
 Sed quid dicit? Deus pater, Deus filius: incō-
 mutabilis pater, incōmutabilis filius, æternus
 pater, cōternus filius. Nam si dixeris patrem
 inuisibilem, filium visibilem: distinxisti, im-
 mo vero separasti substantias. Quomodo gra-
 tiam inuenisti, qui fidem perdidisti? Solut er-
 go ista quæstio sic. Deus pater & filius & spi-
 ritus sanctus, natura ppria inuisibilis est. Ap-
 paruit autem qñ voluit, cui voluit, nō vt est,
 sed vt voluit, cui seruiūt omnia. Si enim aīa
 tua cum sit inuisibilis in corpore tuo per qd
 appareat profert vocem, & vox in qua appa-
 reat aīa tua cum loqueris non est substantia
 aīæ tuæ, aliud est illa, aliud est vox, & tñ appa-
 ret, & in ea re quæ ipsa nō est, sic & Deus, si
 in igne apparuit, nō est ignis, si in fumo ap-
 paruit, nō est fumus, si in sono apparuit, non
 est sonus. Non sunt hæc Deus, sed indicant
 K Deū. Hoc retēto securi credimus potuisse di-
 ci filium, qui apparuit Moysi, & dominum,
 & angelum domini. Qui vero existimant ve-
 re eum angelū domini fuisse, nō Christum,
 sed angelum missum, necesse est vt exigatur
 ab eis ratio quare dictus sit dominus. Quo-
 modo enim ab eis qui Christū fuisse dicūt,
 exigitur, quare dictus sit angelus, sic ab eis q
 angelum dicunt exigitur quare dictus sit dñs.
 Sed illi qui Christum dicunt fuisse, iam com-

memorauī, quō inde exeant, quare dictus sit
 angelus, quia Propheta aperte dixit dominū
 Christum magni consilii angelum. Illi ergo
 qui dicūt angelum, rñdere debent quare ap-
 pellatus sit dominus. Rñdent & ipsi. Sicut in
 Esai. 9. scripturis Propheta loquit, non quia dñs est
 Propheta, sed quia dominus est in Propheta:
 sic & cum per angelum dignat dominus lo-
 qui, quomodo per Apostolum, quomodo p
 Prophetam, recte dr & angelus propter seip-
 sum, & dominus propter habitatem Deum.
 Certe enim Paulus homo erat & Christus
 Deus, & ait tamen ipse Paulus, An vultis ex-
 perimentum eius accipere qui in me loquit
 Christus? Dixit & Propheta, Audiā quid lo-
 quetur in me dominus Deus. Qui loquitur in
 hoīe, loquit in angelo. Ideo apparuit Moysi
 angelus domini & dixit, Ego sum qui sum.
 Habitatoris vox est, non templi. Nam si pro-
 pterea Christus erat cum angelus dictus sit,
 quia vnus erat, qd facimus quando Abrahæ
 Gen. 18. tres apparuerunt? Quid hic dicimus? Tres ap-
 paruerunt, & Abraham tanquam ad vnum
 loquēs dixit, Domine. Quid dicimus? Quare
 tres? An ipsa Trinitas erat? Quare ergo domi-
 nus? Quia Trinitas vnus dominus, non sunt
 tres domini. Et Trinitas vnus Deus, non tres:
 vna substantia, tres personæ. Neq; enim pater
 filius est, aut filius pater est: aut spū sanctus
 vel pater vel filius est. Sed pater non est nisi
 filii: filius non est nisi patris: spiritus & patris
 & filii. Quamuis in illis tribus aliquid dicūt,
 q vnus ibi exercebat, quem dominum ap-
 pellar Abraham quando apparuerat cū duo-
 bus, tanquam Christus cum angelis suis. Sed
 quid agimus, quia cum duo mitterentur ad
 Gen. 19. Sodomam apparentes fratri Abrahæ Loth, &
 ipse agnoscebat in eis diuinitatē, & cum duos
 videat, dominum appellat, & ille in trib. do-
 minum, & in duob. ille? Ne separemus ergo
 Trinitatem, faciamus in Sodoma dualitatem.
 Puto quod melius intelligimus, quia patres
 nostri dominum in angelis agnoscebant, ha-
 bitantem in habitatione intelligebant, non
 portantibus, sed insidenti gloriā dabant.
 Quam sententiam confirmat non solum Epi-
 stola quæ scribitur ad Hebræos, vbi dicitur,
 Si enim qui per angelos dictus est sermo, fa-
 ctus est firmus, loquebatur enim de veteri te-
 stamento, commendauit quod ibi angeli lo-
 quebantur, sed Deus in angelis suis honora-
 batur

batur, & per angelos interior habitator au-
 diebatur, sed etiam in Actib. Apostolorum Ste-
 phanus dicit, arguens & increpans Iudæos,
 dura ceruice, & non circūcisi corde & aurib.
 Añ. 7. Dura ceruice, & non crenata. Vos autem
 resistitis is spiritui sancto: ideo rub. non crema-
 batur quia flammæ spiritus ab spinis peccato-
 rum resistebatur, vos semper resistitis spiri-
 tui sancto: quem Prophetarum non occide-
 runt patres vestri? Et vnde agitur, Qui accepi-
 stis legem in edictis angelorum, & non custo-
 diistis. Si diceret angeli, & non angelorum, non
 E/a. 9. deerant illi qui dicerent, Christus est, quia di-
 ctus est magni consilii angelus. Angelus Chri-
 stus, nunquid angeli Christus? Dicit & Apo-
 Galat. 3. stulus Paulus, Quoniam semen Abraham dispen-
 satum est, dispositum, inquit, per angelos in
 manu mediatoris. Iam ergo angelus, & in an-
 gelo Dominus, dicebat Moysi querenti no-
 me suum, Ego sum qui sum. Dices filius Israel,
 Exo. 3. Qui est, misit me ad vos. Esse, nomen est in-
 commutabilitatis. Omnia enim quæ mutan-
 tur, desinunt esse quod erant, & incipiunt esse
 quod non erant. Esse verum, esse syncerum,
 esse germanum, non habet nisi quia non mu-
 P/a. 101. tatur. Ille habet esse cui dicitur, Mutabis ea
 & mutabuntur, tu autem idem ipse es. Quid
 est, Ego sum qui sum: nisi æternus sum? Quid
 est, Ego sum qui sum, nisi mutari non possum?
 Nulla creatura non cœlum, non terra, non
 angelus, non virtus non sedes, non domina-
 tiones, non potestates. Cum ergo sit hoc no-
 men eternitatis, plus est quod dignatus est ha-
 bere nomen misericordiæ. Ego sum Deus
 Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob: il-
 lud in se, hoc ad nos. Nihil hoc solum esse
 vellet quod est in se, quid effemus nos? Si in-
 tellexit, immo quia intellexit Moyses cum ei
 diceretur, Ego sum qui sum: Quid est, misit
 me, multum hoc credidit esse ad homines, mul-
 tum hoc vidit distare ab hominibus. Qui enim
 hoc quod est & vere est intellexerit digne,
 & qualitercunque lumine veracissimæ essen-
 tiæ, vel tristè sicut conusatione afflatus fue-
 rit, longe se videt infra, lōge remotissimum,
 longe dissimilimum, sicut ille ait, Ego dixi
 in ecclasi mea. Assumpta enim mēte vidit ne-
 B scio quid, quod plus ad illum erat, hoc erat
 quod verum erat. Dixi, inquit, in ecclasi mea.
 Quid? Proiectus sum a facie oculorum tuo-
 rum. Cum ego ad id quod dicebatur, non ad
 id quod videbatur lōge se imparem videret
 Moyses & quasi minus capacem, vnde inflā-
 matus ipso desiderio videndi quod est, dice-
 bat Deo cum quo loquebatur, Ostende mi-
 hi temetipsum, quasi vero ab illa excellentia
 essentia longe dissimilis desperaret, erigit de-
 sperantem, quoniam vidit timentem, tan-
 quam diceret, Quoniam dixi, ego sum qui
 sum: & qui est misit me, intellexisti quid sit
 esse, & desperasti te capere, erige spem. Ego
 sum Deus Abraham Isaac & Iacob: sic sum
 quæ sum, sic sum ipsum esse, sic sum cum ipso
 esse, ut nolim hominibus deesse. Si quomo-
 do possumus dominum querere & intelli-
 gare eum qui est, quidem non longe positum
 ab vnoquoque nostrum, in illo enim viuim-
 us & mouemur & sumus: Laudemus ergo
 ineffabiliter eius essentiam, & amemus mi-
 Exo. 33. sericordiam, Amen. Acto. 17

Tomi Sexti operum diui Augustini, Finis.

Registrum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
 Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn.

Tiene hojas

Omnes sunt Quaterniones, præter n n, qui est Duernio.

2. 74. Cuader. 36.

Time for 5. 84. 30.





